11. CİLD

ÖMER BİN İSHÂK EL-GAZNEVÎ (Kâdı Sirâcüddîn-i Hindî):

Hânefî mezhebi fıkıh âlimlerinden, İsmi, Ömer bin İshâk bin Ahmed'dir. Künyesi Ebû Hafs olup, Sirâcüddîn lakabı ile tanınırdı. Gaznevî ve Hindî nisbetleri vardır. 704 (m. 1304) senesinde doğduğu, mu'teber eserlerde bildirilmektedir. Münâzara ilminde büyük bir üstat, mahir bir kılavuz kabûl edilmiş olup, çok zekî, eşine az rastlanan bir âlim idi. Fıkıh, hılâf ve tasavvufa dâir çok kıymetli kitaplar yazdı. 793 (m. 1390) senesinde vefât etti. Keşf-üz-zünûn sahibi ve Süyûtî, vefât târihini 773 olarak bildirmekte olup, ayrıca; "Ömer bin İshâk Gaznevî, Mısır'da kâdı'l-kudât idi" demektedirler.

Fıkıh ilmini, büyük âlim ve zühd sahibi bir zât olan Vecîhüddîn-i Dehlevî'den öğrendi. Hocası olan, bu zât, Hindistan'ın Dehlî şehrindeki Hânefî mezhebinin en büyük âlimlerinden olup, fazîletleri, üstünlükleri çok ve her ilimde derya (deniz) gibiydi. Zamânının âlimlerinin İmâmı sayılırdı. Bundan başka, Şemseddîn Habîb-i Dûlî'den, Delhi âlimlerinin sultânı diye anılan Sirâcüddîn-i Sekâfî ve Rükneddîn-i Bedâyunî'den de ilim aldı. Bunlar, Hamîdüddîn-i Darir'in ve Ebü'l-Kâsım Tenûhî'nin talebeleri idiler.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1- Et-Tevsîh: Hidâye şerhidir. 2- Eş-Şâmil: Fıkıh ilmine dâirdir. 3- Zübdet-ül-ahkâm fî ihtilâf-il-eimmet-il-a'lâm, 4- Şerhu Bedî'ıl-usûl, 5- Şerh-ül-mugnî, 6- Muazzet-ül-münîfe fî tercîhi mezhebi Ebî Hanîfe, 7- Şerh-üz-ziyâdât, 8- Şerh-ül-câmi'ayn: Bunu tamamlayamamıştır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 276
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 154
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 228
4)El-Fevâid-ül-behiyye sh. 148, 149
5)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 790

ÖMER BİN MUHAMMED EL-BİLFİYÂÎ:

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Abdülhâkim bin Abdürrezzâk el-Bilfiyâî olup, künyesi Ebû Hafs'dır. Lakabı ise Zeynüddîn'dir. 681 (m. 1282) senesinde Mısır'da doğdu. 749 (m. 1348) senesi Rebî'ul-âhır ayında tâ'ûndan vefât etti.

Babası da âlim olan Zeynüddîn el-Bilfiyâî; el-Ebrekûhî, ed-Dimyâtî, Ali bin Muhammed bin Hârûn'dan hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilmini el-Irâkî, el-Bâcî ve birçok âlimden öğrendi. Fıkıh ilmine dâir "Et-Tenbîh" adlı eseri ezberledi.

Takıyyüddîn Sübkî onun hakkında; "Ömer el-Bilfiyâî'den daha iyi fıkıh ilmini bilen görmedim. Fetvâ verme husûsunda Mısır'da onun bir benzeri çıkmadı. El-Bihnesâ şehrine kadı ta'yin edildi. Daha sonra Haleb kadılığında bulundu. Humus'daki Medrese-i Nûriyye'de ders verdi. Oradan Kâhire'ye gitti. Safd kadılığına ta'yin edildikten elli gün sonra vefât etti" demektedir.

Esnevî ise onun hakkında: "Ömer el-Bilfiyâî fıkıhda İmâm olup, benzeri görülmedi. Herkese karşı iyilik ederdi. Fıkha dâir "Muhtasar-ut-Tebrîzî"yi şerh etti" demektedir.

İbn-i Verdî, yazdığı uzun kasîdesinde, "Ömer el-Bilfiyâî nezîh bir fıkıh âlimi idi" diye medhetti.

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-10, sh. 372
2)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 427
3)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 293
4)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 186

ÖMER BİN MUZAFER EL-MA'RÎ (Zeynüddîn İbn-ül-Verdî):

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi İbn-ül-Verdî, lakabı Zeynüddîn'dir. 749 (m. 1348) senesinde Haleb'de tâ'ûn hastalığından vefât etti. Haleb'de büyüyüp yetişti. Haleb'de Hatîb Fahr'dan, Hama'da Kâdı Şerefüddîn el-Barzî'den fıkıh ilmi öğrendi. Bir müddet Menbec kadılığı yaptı. Ayrıca şâir olup, çok şiir yazmıştır. Beşbin beyitlik "El-Behcet-ül-verdiyye" adlı fıkıhla ilgili bir eseri vardır.

İbn-i Mu'tî'nin Elfiye'si üzerine, "Dav-üt-dürre" adlı bir şerh ve İbn-i Mâlik'in sarf ve nahivde meşhûr eseri olan Elfiye üzerine bir şerh yazmıştır, bunlardan başka; "El-Lülbâb fî ilm-il-İ'râb", "Muthad-ül-İ'râb", "Müzkerât-ül-Garîb", "El-Mesâil-mezhebe-fil-mesâil-il-mülkabe", "Ebkâr-ül-efkâr", "Tetimmetü sahibi Târih-ül-Hamâ", "Er-cüzetün fî ta'bir-il-menâmât", "Ercûzetün fî havvas-il-Ahcâr" adlı eserleri vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 3
2)Dürer-ül-kâmine cild-3, sk. 195
3)Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-10, sh. 373
4)Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 226
5)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 161
6)Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 157
7)El-A'lâm cild-5, sh. 67
8)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 789

RÜKNEDDÎN EBÜ'L-FETH:

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Dedesi Seyh-ül-islâm Behâüddîn Zekeriyyâ ve babası Şeyh Sadreddîn'den ilim ve feyz aldı. Yüksek dedesinin bütün ma'nevî mîrâslarına sâhip oldu. Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî ve Ferîdüddîn Şeker Genc gibi Çeştiyye büyükleriyle görüştü. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin yolunda dîn-i İslâma hizmet ile meşgûl oldu. Doğum yeri olan Mültan'da binlerce talebe yetiştirdi. Zamânın büyüklerinden Nizâmüddîn Evliyâ ile sohbet etti. Sultanlara ve diğer insanlara emr-i ma'rûf yapıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. 720 (m. 1320) yılından sonra Mültan'da vefât etti.

Rükneddîn Ebü'l-Feth (r.a), bir talebesi tarafından toplanan "Mecma'-ul-ahbâr" adlı eserdeki bir mektûbunda buyurdu ki:

"O azîz, kesin olarak bilmelidir ki, insan iki şeyden ibârettir. Sûret ve sıfat. Hüküm sıfata göredir, sûrete göre değil. ***"Allahü teâlâ, sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, kalblerinize bakar"*** buyuruldu. Ama sıfatın hükmü, hakîkat üzere, ancak âhırette görünür. Çünkü orada herşeyin hakîkati zâhir olur. Bu sûret gidicidir ve herkes kendi sıfatına uygun şekilde haşrolunur. Nitekim Bel'âm-ı Bâurâ, o kadar tâatiyle birlikte, köpek sûretinde haşrolunacaktır. A'râf sûresi 176. âyet-i kerîmede meâlen; ***"Onun hâli köpeğe benzer"*** buyuruldu. Bunun gibi zulmeden, başkasının malına, canına tecâvüz eden; kendini kurt sûretinde, kibirli olan; kaplan sûretinde, bahîl ve harîs olan da; kendini domuz şeklinde bulacaktır. Kâf sûresi

22. âyet-i kerîmede meâlen; ***"Şimdi senin perdeni açtık! artık bugün gözün keskindir"*** buyurulması, bunu gösterir. İnsan, bu kötü sıfatlardan temizlenmedikçe, hayvanlar sırasında yer almaktadır. A'râf sûresi 179. âyet-i kerîmede meâlen; ***"İste onlar, hayvanlar gibidir; doğrusu daha sapık ve aşağıdırlar"*** buyuruldu. Nefsin tezkiyesi, temizlenmesi ise, ancak Allaha sığınmak ve O'ndan yardım istemekle mümkündür. Yûsuf sûresi 53. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefs, gerçekten kötülüğü şiddetle emr eder. Ancak Rabbimin koruduğu nefs müstesnâdır. Çünkü Rabbim Gafûrdur. Rahîm dir"*** buyuruldu. Hakkın ihsânı ve yardımı olmadıkça, nefs tezkiye olmaz. Nûr sûresi 21. âyet-i kerîmede meâlen; ***"Eğer üzerinize Allahın ihsânı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiri ebediyyen*** (günah kirinden) ***temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır"*** buyuruldu. Bu ihsân ve rahmetin alâmeti, ayıplarının kendine gösterilmesidir. Bütün kâinatın yanında yok hükmünde olduğu ilâhî azametin nûrundan bir şua onun kalbine parlasa; bütün dünyâ büyüklükleri, onun nazarında toprak hükmünde olur. Kalbinde dünyâ ehlinin kıymeti kalmaz. Bu hâl kalbini kaplayınca; dünyâ ehlinin tutulduğu hayvanî sıfatlarından nefret eder ve onların yerine, melek ahlâkının sıfatlarının görünmesini ister. Zulüm, gadap, kibir, bahillik ve hırs yerine; af, hilm, tevâzu, cömertlik ve Îsâr hâsıl olur. Bütün bunlar, âhıreti isteyenlerin hâlleridir. Hakkı isteyenlerin hâlleri ise, bunlardan daha yüksektir. ***"Allahın ahlâkı ile ahlâklanınız"*** hadîs-i şerîfi,

onların hâline uygundur. Herkesin enlayışı buna erişemez. Beyt:

"Ahdim vardır ki, senden gayri dost etmeyeyim,
Şartım vardır ki, senden başka istemeyeyim.

Şeyh Rükneddîn, talebelerinden birine yazdığı mektûbunda şöyle buyurur. "Bir gün Emîr-ül-mü'minîn Ali (r.a); "Ben hiç kimseye aslâ iyilik ve kötülük etmedim" buyurdu. Orada bulunanlar bu söze hayret ettiler ve "Ey Emîr-ül-mü'minîn, belki sizden hiç kimseye karşı bir kötülük meydana gelmiş değil, ama iyilik için ne buyurursunuz?" dediler. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Câsiye sûresi 15. âyetinde meâlen*;* ***"Sâlih*** (iyi) ***amel eden kendine, kötülük eden de kendine etmiş olır"*** buyurdu. O hâlde benden meydana gelen her iyilik ve kötülük, aslında benim içindir ve banadır, başkasına değil" Bu sebebledir ki büyükler! "Bu, kişinin iyiliği için yeter" demişlerdir. Beyt:

Madem bildin herşeyin faydası kendindedir,
O hâlde hep iyilik etmek daha iyidir.

Akıllı olana, dünyâ ve ahıret işlerinde bu kadar nasîhat yeter."

Yine Şeyh Rükneddîn (r.a), bir talebesine nasîhat edip şöyle buyurdu: "Amellerde mütâbeat, ya'nî Resûlullaha ve getirdiklerine uymak; uzuvları, O'nun yasak ettiği ve mekrûh buyurduğu işlerden, söz ve fiil olarak uzak tutup bağlamak, faydasız meclis ve toplantılara gitmemektir. Tâlibi Haktan meşgûl eden, alıkoyan herşey, o vaktin mâlâya'nîsi, ya'nî faydasızı, boş şeyi demektir. Bâtılların sohbetinden, arkadaşlığından kaçınmalıdır. Hakkı istemeyen ise, hakîkatte batıldır."

“Mecma’-ul-ahbâr”da anlatılır: Birgün şehid sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah, Mevlânâ Topal Zahîreddîn’e; “Şeyh Rükneddîn’den hiç kerâmet gördün mü?” diye sordu. Mevlânâ da şöyle anlattı: “Bir Cum’a günü bir grup kimsenin, Şeyh Rükneddîn’in elini öpmek için toplandıklarını gördüm. İçimden; “Acabâ Şeyh hazretleri sihirbaz mıdır. Ben de âlimim, bana hiç kimse gelmez” dedim. Sabahleyin Şeyh’in huzûruna gidip; “Ağzı ve burnu yıkamanın hikmeti nedir?” diye sorup, onu imtihân edecektim. Gece yatınca, rü’yâmda hazret-i Şeyh, bana bir miktâr tatlı verdi ve sabaha kadar onun tadını damağımda hissettim. “Kerâmet böyle mi olur?” diye düşündüm. “Şeytan, bilmeyenleri bu gibi şeylerle yoldan çıkarabilir” diye düşünüp, imtihân etmek niyetimden vazgeçmedim. Sabah erkenden Şeyh’in huzûruna vardım. Şeyh; “Sizi bekliyordum” deyip konuşmaya başladı; “Cünüblük iki çeşittir. Biri kalbin, diğeri bedenin cünüblüğü. Bedenin bu husûstaki cünüblüğü bellidir. Kalbin cünüblüğü ise uygun olmayan kimse ile sohbet etmekten hâsıl olur. Bedenin cünüblüğü su ile giderilip, temizlenir. Ama kalbin cenabeti, gözyaşı ile giderilir” buyurduktan sonra şöyle devâm etti: “Suyun temizlemesi ve cünüblüğü gidermesi için üç sıfat lâzımdır. Bunlar; renk, tad ve kokudur. Bunun için dînimiz, mazmaza ve istinşâkı, ya’nî ağza ve burna su vermeyi abdestte öne aldı. Böylece; tat mazmaza, koku istinşâk ile gerçekleşir” buyurdu. Rükneddîn’in (r.a.) söze başlaması ile, ter dökmeğe başlamam bir oldu. Sonra Şeyh; “Şeytan, Peygamberimizin şekline giremediği gibi, hakîkî mürşid-i kâmilin sıfat ve şekline de giremez. Çünkü onun Peygambere (s.a.v) tam

mütâbeatı (bağlılığı) vardır. Mevlânâ Zahîreddîn'in söz ilminden nasîbi var, ama hâl ilminden birşeyi yoktur" buyurdu.

Şeyh Rükneddîn (r.a), Sultan Kutbüddîn Mübârek Şah zamânında, Dehlî'ye gitti. Sultan kendisini da'vet etmiş, onu, halk arasında büyük hürmet gören ve çok sayıda talebesi olan Nizâmüddîn Evliyâ'nın nüfûzunu azaltmak için kullanmak istemişti. Nizâmüddîn Evliyâ, Dehlî'de bütün insanlara nasîhat ediyor, İslâmiyete aylan iş yapmaya müsâade etmiyordu. Nizâmüddîn Evliyâ, şehir dışında Alâî Havuzu denilen yere kadar gidip, Dehlî'ye gelmekte olan Şeyh Rükneddîn'i karşıladı. Oradaki bir dergâhta oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn, Sultan Kutbüddîn'in meclisini şereflendirince, sultan; "Sizi şehir halkından kim karşıladı?" diye sordu. Şeyh Rükneddîn; "Şehrin en iyisi" cevâbını verip, sultânın Nizâmüddîn Evliyâ hakkındaki kötü zannını ortadan kaldırdı.

Büyüklerin hâl ve hayâtını anlatan "Siyer-ül-evliyâ" kitabında, Şeyh Nizâmüddîn Evliyâ ile Şeyh Rükneddîn Ebü'l-Feth'in bu karşılaşmaları şöyle anlatılır: Şeyh Nizâmüddîn ve Şeyh Rükneddîn namaz kıldılar. Daha sonra Şeyh Nizâmüddîn, Şeyh Rükneddîn'in yanına vardı. Bir müddet sohbet ettiler. Ertesi gün Şeyh Nizâmüddîn, bugün kabrinin bulunduğu yere gitti. Orada yeni inşâat yapılıyordu. Âniden; "Şeyh Rükneddîn geliyor" sesleri işitildi. Şeyh Nizâmüddîn, o gün orada büyük bir ziyâfet verdi. Yolculuk sebebiyle ayakları ağrıyan ve taht-ı revan üzerinde oturan Şeyh Rükneddîn'in önünde, yanındakilerle birlikte oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn'in kardeşi Şeyh İmâdüddîn İsmâil şöyle bir suâl arzetti: "Büyüklerin

bir araya gelmesi, ganî'mettir. Onların nefeslerinden hâsıl olan faydadan daha iyi birşey yoktur. Bu fakîrin hâtırına, Resûl-i ekremin (s.a.v.) Medîne'ye hicretindeki hikmet ne olabilir diye geldi" Şeyh Rükneddîn; "Galiba onun hikmeti; Resûl-i ekreme (s.a.v.) verilmesi takdîr olunan ba'zı kemâl dereceleri vardır ki, bunların zuhûrunun, bu dünyâda Resûlullahın (s.a.v.) Suffa Esbâbı ile sohbet etmesine bağlı kılınmış olmasıdır" buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn de; "Bu fakîrin hatırına gelen şöyledir ki; onun hikmeti, Medîne'de bulunup da, Resûlullahın (s.a.v.) sohbetine kavuşması imkânsız gibi olan ba'zı fakîrlerin bu ni'metle şereflenmiş olmalarıdır" buyurdu. Derler ki, bu iki büyüğün, bu sözlerinden murâdları; birbirilerine karşı olan tevâzularıdır. Şeyh Rükneddîn'in maksadı: "Bizim buraya gelmekliğimiz, kemâlimizi arttırmak ve istifâde etmektir." Şeyh Nizâmüddîn'in bu sözünden, muradı; Şeyh Rükneddîn'in Dehlî'ye geliş maksadı, olgunlaştırmak ve faydalı olmaktır" demekti. "Siyer-ül-evliyâ" kitabının müellifi burada şu açıklamayı ilâve eder "Bu fakîr derim ki; hiç şüphe yoktur ki, Eshâb-ı Suffanın sohbetine bağlı olan Resûlullahın (s.a.v.) kemâl derecesi, irşâd ve olgunlaştırmak idi. Bununla da'veti yapmış, sevâb kazanmış ve derecelere kavuşmuş olur. Yoksa murâd, hâşâ zâtının kemâli değildir."

O hâlde, iki sözün de ma'nâsı aynı olur. Bu karşılama yemeğinden sonra, hizmetçi, birkaç parça iyi kumaşı ve ince bir mendile bağlanmış yüz altını şeyhin ayağının altına koydu. Şeyh Rükneddîn; "Altınını (paranı) gösterme" buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn cevâbında: "Zehâbeke ve mezhebek

(gidişini ve gittiğin yolu), ya'nî; altın, yolu örtmektir ve dervişin hâlinin örtüsüdür. Derviş, avvâmın gözünden bununla saklanır" buyurdu.

Şeyh Rükneddîn, bunları alıp almamakta tereddüt etti. Bunun üzerine Şeyh Nizâmüddîn, o mendili Şeyh İmâd'a teslim etti.

Bir başka zaman Şeyh Rükneddîn, hastalanan Şeyh Nizâmüddîn'i ziyâret etti. "Zilhiccenin onudur. Herkes bir sebeble hac sevâbını bulmaya çalışsın. Ben, Şeyh-ül-meşâyıhın ziyâret saâdetini bulmaya çalıştım" buyurdu. Bundan sonra Şeyh Nizâmüddîn vefât etti. Cenâze namazında Şeyh Rükneddîn bulundu ve; "Anlaşılıyor ki, bizi üç sene Dehlî'de tutmalarının sebebi, bizi bu ni'mete kavuşturmaktı" buyurdu ve kısa bir zaman sonra yurduna döndü.

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 69

SADREDDÎN BİN BEHÂÜDDÎN ZEKERİYYÂ:

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Zamânın büyük âlimlerinden olan babası Behâüddîn Zekeriyyâ'dan ilim ve feyz aldı. Zamânın diğer âlimleriyle de görüştü. Ferîdüddîn Şeker Genç ve Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî gibi büyüklerin zamânına yetişmekle şereflendi. Yüksek mertebelere, üstün derecelere yükseldi.

Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi olan babasından aldığı feyzlerle, karanlıkta kalmış insanları aydınlattı. Doğru yoldan sapanları doğru yola götürmek, doğru yoldakileri üstün derecelere yükseltmek için gayret etti. Babasından sonra yetiştirme ve terbiye makâmı kendisine verildi. Birçok

âlim ve evliyâ onun ilim ve feyzinden istifâde etti. Hicrî sekizinci asrın başında, Mültan' da vefât etti. Oğlu Rükneddîn Ebü'l-Feth, yolunu devâm ettirdi. Talebelerinden Seyyid Mir Hüseynî, Sadreddîn hazretlerini yüksek babasını ve Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini "Kenz-ür-Rumûz" adını verdiği eserinde çok güzel metheyledi.

Talebelerinden Hâce Ziyâüddîn, onun güzel sözlerini "Künûz-ül-fevâid" adlı eserinde topladı. Orada Şeyh Sadreddîn'in talebelerinden birine şöyle vasıyyet ettiği yazılıdır: "Peygamber efendimizin (s.a.v.) bildirdiği hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: ***"Lâ ilahe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'ama girmiş olur. Kal'ama giren de, azâbımdan kurtulur."*** Kal'aya girmek üç türlüdür: Zâhir, bâtın ve hakîkat ile girmek. Zâhir kal'asına giren, havf ve recâ ile Allahü teâlânın gadabından korkup, rahmetini umarak Allahtan başkasını yok etmelidir. Zîrâ bütün âlem, düşman veya dost olsa, Allahü teâlânın hükmü, irâdesi olmadan hiçbir kimse, hiçbir fayda ve zarar, iyilik ve kötülük yapamaz. Nitekim, Allahü teâlâ, En'âm sûresi onyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Eğer Allah sana bir belâ, dert dokundurursa, onu O'ndan başka açacak*** (giderecek) ***kimse yoktur. Sana bir hayır dokundurursa*** (verirse), ***onu devâm ettirmeye ve herşeye O kâdirdir"*** buyurdu.

Bâtınî kal'a ise şudur: Ölümden önce bu fanî sarayda (dünyâda olan herşey, devâmlı ve bakî değildir ve yokluk kalemi onun üzerinden geçmiştir. Nitekim Hak teâlâ, er-Rahmân sûresi 26. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Yeryüzünde olan herşey***

fânidir” buyurdu. O hâlde dünyâda olan şeylerin varlığına ve yokluğuna bakmamalı, bâtınına, özüne bakmalıdır.

Hakîkat kal’ası şudur ki: Cennet isteği, Cehennem korkusu kalbe gelmemeli, Hakdan başkasına kalbde yer vermemelidir. Nitekim Kamer sûresi 54 ve 55. âyet-i kerîmelerde meâlen; ***“Şüphesiz takvâ sâhipleri Cennetlerde aydınlıklar içindedirler. Rıza gösterilen bir yerde... Kudretine nihâyet olmayan bir Melik’in*** (herşeye hâkim bulunan Allahü teâlânın) ***huzûrundadırlar”*** buyuruldu. Oraya kavuşunca, Cennet kendiliğinden kazanılmış olur. Cehennem ondan kaçar.

İmâm-ı Ârif Sadreddîn (r.a.), talebelerinden birine şöyle nasîhat buyurdu: “Resûl-i ekreme (s.a.v) tâbi olmada ilk adım, O’nun bildirdiklerine tam inanmak ve bunda sabit olmaktır. Bu da ancak kulun, kalbiyle şeksiz, şüphesiz i’tikâd etmesi; dili ile de isteyerek ve rağbetle ikrâr etmesiyle mümkündür. Bu tasdîk ve ikrârda muhabbet ve ayrıca, Allahü teâlânın zâtının bir olduğunda, sıfatlarının da hiç kimsede bulunmadığında, bütün sıfatlarının kâmil ve kadîm olduğunda, isimlerinin, sıfatlarının ve fiillerinin idrâk, vehim ve fehimden münezzeh, sonradan olmaktan a’raz ve cisim olmaktan uzak olduğunda, bütün âlemlerin, varlıkları O’nun yaratığı olduğunda, zâtı ve sıfatları için; nasıldır, nicedir soruları sorulamayacağında, hiçbir bakımdan hiçbir şeye benzemediğinde, hiçbir şeyin hiçbir bakımdan O’na benzemeyeceğinde, Peygamberlerin (salevâtullahi aleyhim) onun elçileri olduğunda, Muhammed Resûlullahın (s.a.v.) bütün Peygamberlerden üstün

olduğunda, O'nun söylediklerinin doğru olup, onlarda şüphe edilmeyeceğinde, akıl nasıl olduğunu anlasın anlamasın teslim olmak gerektiğinde, doğru i'tikâdın bu teslimiyete bağlı bulunduğunda kesin bilgisi olmalıdır. Kalbde îmân, bulunduğunun alâmeti; iyilik yapınca sevinmek, kötülüklerden de nefret etmektir. Îmânda istikâmetin alâmeti; ilim ve îmân olarak değil, zevk ve hâl olarak, Allahü teâlâ ve Resûlü o kimse için, bu ikisinden başka herkes ve herşeyden daha sevgili olduğuna yakîn hâsıl etmektir.

Yine talebelerinden birine yazdıkları nasîhatlerinde; "Zikirsiz hiç bir nefes alıp vermemelidir. Büyüklerimiz buyurdu ki: "Bir nefesten bir nefese zikirsiz geçerse, o insanın vakti, za'yî olur. Vesveseden ve mâlâya'nîden zikre kaçınız. Hep zikr ederseniz; vesvese ve mâlâya'nî, zikrin nûruyla yanar, zikrin nûru kalbe işler ve kalbde zikrin hakîkati hâsıl olur. Kalb yakîn nûrları ile nûrlanır, aydınlanır. Taliblerin maksudu, sâlihlerin maksadı budur. Mısra:

"Bu büyük devleti, bugün kime verirler."

Yine vasıyyetinde buyuruyor: "Allahü teâlâ, Ahzâb sûresi 41. âyet-i kerîmede meâlen; ***"Ey îmân edenler, Allahı çok zikredin"*** buyuruyor. Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd edip, onu iyi kullardan yazınca, onu, kalbiyle birlikte dil ile de zikr etmeye muvaffak eder. Onu, dil zikrinden kalb zikrine yükseltir. Hattâ dili sussa, kalbi susmaz, zikre devâm eder. Kul, gizli nifâktan kaçınmadıkça buna kavuşamaz. Resûl-i ekremin (s.a.v.*);* ***"Ümmetimdeki münâfıkların çoğu, Kur'ân-ı kerîm okuyanlardan olacaktır"*** hadîs-i şerîfi buna işârettir. Bununla, Allahü teâlâdan başkasıyla olmanın, kalbin O'ndan

başkasına tutulmasının nifak olduğunu ifâde buyurmuşlardır. Kul, zâhirini büyültücü ve medh edici şeylerden sıyırır, bâtınını da kötü düşünce ve huylardan temizleyip ayırırsa, zikir nûrunun kalbinde parlaması pek yakın olur. Ondan şeytânî vesveseler, nefsânî şeyler, kuruntular kesilir, kalbinde zikir nûru meydana gelir. Hattâ öyle olur ki, zikri, zikr olunanın müşâhedesi ile olur. Bu, büyük bir derece, yüksek bir ihsân olup, buna ulaşabilenler, el ve gönül sâhiplerinden yüksek himmetli olanlardır. Tevfîk ve yardım Allahtandır."

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 62

SADRÜŞŞERÎ'A-İ SÂNÎ:

Hânefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ubeydullah bin Mes'ûd bin Tâcüşşerî'a Ömer'dir. Burhânüşşerî'a, Mahmûd bin Ubeydullah'ın kızının oğludur. Nesebi Eshâb-ı Kirâmdan Ubâde bin Sâmit'e ulaşır. Birinci Sadruşşerî'a Ahmed, annesi ve babası tarafından dedesi olur. 50 (m. 1349) senesinde Buhârâ'da vefât etti. Mezarı Buhârâ'da Şerâbâd kabristanındadır.

Sadruşşerî'a-i Sânî, dînî ilimleri ezberden bilen, usûl ve fürû'a âit müşkilleri çözen, aklî ve naklî ilimlerde âlim ve fakîh idi. Usûl, hılâf, cedel, hadîs, tefsîr, nahiv, lügat, kelâm, mantık ilimlerinde âlimoğlu âlimdir. İlmi, dedesi Tâcüşşerî'a Mahmûd bin Sadruşşerî'a-i Evvel'den öğrendi. Dedesinin yazmış olduğu "Vikâye" adlı eseri ezberledi. Daha sonra bu eserin şerhini yaptı. Bu şerhe "Muhtasar-ı Vikâye" veya "Nikâye" adını verdi. Bu şerhe de çeşitli haşiyeler

yapıldı. Bunlar arasında Ahî Çelebi'nin, Hasen Çelebi'nin ve İmâm-ı Birgivî'nin haşiyeleri meşhûrdur.

Sadruşşerî'a-i Sânî birçok eser yazdı. "Tenkîh" ismindeki usûl kitabı çok kıymetlidir. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- Mukaddimet-ül-erbe'a, 2- Ta'dîl-ül-ulûm, 3- Şürût.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 246
2)El-A'lâm cild-4, sh. 197
3)Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 60
4)Fevâid-ül-behiyye sh. 109
5)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 419, 492 cild-2, sh. 1037, 1971
6)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1060
7)Brockelmann Gal-2, sh. 214 Sup-2, sh. 300

SAFİYYÜDDÎN ERDEBÎLÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İshâk bin Cibrîl bin Ebû Bekr'dir. 650 (m. 1252) senesinde Erdebil'de doğdu. Babasının Hoca Kemâleddîn Arabşah'ın oğlu olduğu söylenir. Soyu Hz. Ali'ye kadar çıkarılırsa da, hiçbir mesnedi yoktur. Safiyyüddîn lakabı ve Erdebîlî nisbeti ile tanındı. 735 (m. 1334) senesinde vefât etti. Erdebîl'deki türbesine defnedildi.

Safiyyüddîn Erdebîlî, küçük yaşta babasını kaybetti. Çocuk yaşta din bilgilerini öğrenmişti. Sâlih amel işlemekte devâmlı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyette çok gayretli idi. Gördüğü güzel bir rü'yâ üzerine Şîrâz taraflarına gitti. Necîbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi Necîbüddîn Bergaş'tan ilim ve feyz almayı arzu etti. Ancak o mübârek zât, o sırada 678 (m. 1279) yılında vefât etmişti. Necîbüddîn

Bergaş'ın yerinde Rükneddîn Beydâvî ve Emîr Abdullah gibi büyükler vardı. Onların hizmetine girip, bir miktâr orada kaldı. Emîr Abdullah'ın işâreti üzerine, Zâhid Rükneddîn İbrâhim bin Ravşan Emîr bin Bâbil bin Şeyh Bündâr Kürdî Sencârî Geylânî'den istifâde etmek için Geylân taraflarına gitti. Zâhid İbrâhim Geylânî'yi kimse tanımıyordu. Safiyyüddîn Erdebîlî, onu bulabilmek için dört yıl çöllerde, ıssız yerlerde dolaştı. Çok sıkıntı ve riyâzetler çekti. Dört yılın sonunda onu buldu. Rükneddîn İbrâhim Geylânî, Rükneddîn Muhammed Sencârî'den o da, Ebû Necîb-i Sühreverdî'den feyz almıştı. Onların silsilesi de Cüneyd-i Bağdâdî'ye (r.a) varırdı. Yirmibeş sene ondan ilim tahsîl edip, terbiye gördü. Hocasının kızı Bibi Fâtıma Hâtun ile evlendi. Zâhid İbrâhim Geylânî seksenbeş yaşlarında vefât edince, hocasının halîfesi oldu. Erdebîl'e yerleşti. Çevresinde pekçok kimse toplandı. Pekçok talebe yetiştirdi. Azerbaycan, Kafkasya ve Anadolu'da meşhûr oldu. İlhanlı hükümdârlarından Olcaytu Hüdâ-bende ve Ebû Sa'îd Bahadır Han, İlhanlı beylerinden Emîr Çoban, vezîr ve tarihçi Reşfdeddîn gibi kimseler, Safîyyüddîn Erdebîlî'nin talebeleri arasındaydı. Bir defasında Emîr Çoban Bey; "Sizin talebeniz mi çok, bizim askerîmiz mi?" diye sorunca, Safiyyüddîn Erdebîlî; "Sizin askerleriniz de bizim talebelerimiz arasındadır. Böyle bir durumda çokluk, nasıl açıklanabilir?" sorusuyla cevap verdi. İlhan Olcaytu Hüdâbende tarafından, yeni kurulan Sultaniyye şehrine da'vet edildi. Fakat o, yaşb olduğunu söyleyip özür diledi. Oğlu Sadrüddîn'i yerine bırakıp hacca gitti. Hac dönüşü Erdebîl'de vefât etti. Erdebîl'deki türbesine defnedildi.

Ömrü boyunca Allahü teâlânın dînine hizmet etmek, Selef-i sâlihînin doğru yolunu insanlara öğretmek için çalıştı. Talebeleri doğuya ve batıya dağılarak, onun feyzli yolunu yaydılar. Talebelerinden oğlu Sadreddîn ve torunu Alâeddîn Ali meşhûrdur. Ebû Hâmid Aksarâyî ya'nî Somuncu Baba, Alâeddîn Ali'den aldığı feyz ve bereketi, Anadolu'da yaydı. Somuncu Baba'nın talebelerinden Nu'mân (ya'nî Hacı Bayram-ı Velî), Safîyyüddîn Erdebîlî yolunun Anadoludaki en önemli temsilcisidir. Anadolu müslümanları ve Osmanlı Sultânı İkinci Murâd Hân üzerinde büyük nüfûz sahibi olan Hacı Bayrâm-ı Velî, İstanbul'un fethini. Sultan Mehmed Hân daha birkaç yaşında olduğu bir zamanda kerâmetle haber vermiştir.

Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunları ve onun yolunda gidenler, müslüman Türk sultanları tarafından büyük hürmet gördüler. Osmanlı sultanları, "Çerağ akçesi" adıyla Erdebîl'deki dergâha yıllık hediyeler gönderirlerdi. Bunlar, Timûr Hân ve Akkoyunlu sultanlarının da büyük ilgi ve yakınlıklarına mazhâr oldular. Ancak Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Cüneyd, gizli gizli Eshâb-ı Kirâm (r. anhüm) düşmanlığına başlayıp, doğru yoldan ayrıldı. Ehl-i sünnet i'tikâdındaki müslümanların nefretini kazandı. Müslümanların, baba ve dedelerinden dolayı kendisine gösterdiği hürmet ve sevgiyi istismâr edip, siyâsete karıştı. Uzun Hasen'in kızkardeşi Hadîce Begimle evlendi. Bu izdivaçtan Haydar dünyâya geldi. Cüneyd'in oğlu Haydar, açıkça Eshâb-ı Kirâm düşmanlığına başlayıp, sapıklıklarını ortaya dökmeye başladı ve dayısı Uzun Hasen'in kızı Halime Begim Âlemşah'la evlendi. Bu izdivaçtan meşhûr Şah İsmâil

dünyâya geldi. Haydar'ın oğlu İsmâil de aynı şekilde Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı yaparak, sapık fikirleri yaymağa devâm etti. Çevresindeki beylik ve devletlerle savaşıp, velîni'metleri olan Akkoyunlu tahtında hak iddiâ etti. Uzun mücâdelelerden sonra, 908 (m. 1502) senesinde şeyhliği şahlığa tahvil edip, Tebrîz'de Akkoyunlular'dan boşalan İmparatorluk tahtına oturdu. Anadolu içlerine ve Osmanlı topraklarına da sapıklıklarını sirâyet ettirmeye yeltenmesi üzerine; Çaldıran'da Sultan Yavuz Selîm Hân tarafından mağlup ve perişân edildi. Çaldıran hezimetinden on sene sonra öldü. Safevî Devleti 1150 (m. 1737)'de Afgan hükümdârı Nâdir Şah tarafından yıkılıncaya kadar devâm etti. Eshâb-ı Kirâm düşmanı, Safevî Devleti hükümdârları, müslümanlara pekçok zulümler edip, Allahü teâlânın dînini yaymak için cihâd eden Osmanlı devletini arkadan vurdular. Osmanlılar'ın düşmanı olan hıristiyan-Avrupa kavimleri ile işbirliği yaparak, Osmanlı devletinin Avrupa'daki ileri harekâtını engellediler.

1)Risâle-i Eşref-zâde Şirvânî, sh. 66
2)Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2961
3)Rehber Ansiklopedisi "Safevîler" maddesi
4)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 995, 1061
5)Eshâb-ı Kirâm sh. 389

SAFİYYÜDDÎN ÜRMEVÎ (Muhammed bin Abdürrahîm):

Kelâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahîm (diğer bir rivâyette Abdürrahmân) bin Muhammed el-Ürmevî el-Hindî

olup, künyesi Ebû Abdullah, lakabı Safiyyüddîn'dir. 644 (m. 1246) senesi Rebî'ul-âhır ayında Hindistan'da doğdu. 715 (m. 1315) senesinde Dımeşk'de Safer ayının 29. günü vefât etti. Sûfîler kabristanına defn olundu. Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan ve bu maksatla çok yerler gezen Safiyyüddîn, ilk tahsîlini annesi tarafından olan dedesinin huzûrunda yaptıktan sonra, 667 (m. 1268) senesi Receb ayında, Dehlî'den çıkıp Yemen'e geldi. Sultan Muzaffer kendisine çok hürmet ve ikrâmlarda bulundu. Dokuzyüz dînâr altın vererek, hürmet ve muhabbetle uğurladı. Buradan Hicâz'a geçen Safiyyüddîn, hac yaptıktan sonra, Mekke-i mükerremede mücâvir olarak üç ay ikâmet etti. Oradan 671'de Kâhire'ye geldi. Orada dört sene kaldıktan sonra Antalya'ya, orada onbir sene kaldıktan sonra Konya'ya geldi. Konya'dan sonra Sivas ve Kayseri'de bir müddet kaldı. Orada Kâdı Sirâcüddîn el-Urmevî ile karşılaşıp sohbetlerinde bulundu. 685 (m. 1286) senesinde Şam'a ilim öğrenmek için seyahat yaptı. Fahrüddîn İbn-ül-Buhârî ve gittiği yerlerde görüştüğü büyük âlimlerden ilim öğrendi. Zamânında bulunan Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden, Şâfiî mezhebi fıkıh, usûl, kelâm âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Fetvâ makâmına yükseldi. Dîn-i İslâma çok hizmet etti. O zamanda meşhûr olan, Revâhiyye, Zâhiriyye, Devleiyye, Atâbekiyye, Cüvâniyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. Aklî ve naklî ilimleri okutup yüzlerce talebe yetiştirdi. Çok ibâdet eden, dînin emirlerine çok bağlı, insanlara fâideli olmaktan, onlara ilini ve edeb öğretmekten, ya'nî İslâmiyete hizmet etmekten zevk alan çok yüksek bir zât idi. İnsanlara çok iyilik ederdi. Muhtâc

olanlara yardımda bulunurdu. Eli açık, cömert, iyilik ve ihsân sahibi bir zât idi. Vefâtına yakın, muhâfaza edilmesi ve istifâde edilmesi için kitaplarını Dâr-ül-hadîs-il-Eşrefiyye Medresesi'ne vakfetti. Zarif, zayıf, sâde yaşayan, gösterişden uzak, herkes tarafından sevilen bir zât idi.

8 Receb 705 (m. 1306) yılında Dâr-üs-se'âde'de Emîr Tünkîz'ün huzûrunda bir meclis (toplantı) tertîb edildi. Âlimler toplandılar. Şeyh-i Hindî olarak bilinen Safiyyüddîn-i Urmevî hazretleri ve İbn-i Teymiyye de bu toplantıda hazır bulundu. Safiyyüddîn (r.a.) ilmî toplantılarda birşeyi açıklamada gâyet uzun ve geniş konuşurdu. Birşey konuşmaya, birşeyi açıklamaya başladığında, şüphe ve i'tirâza mahal bırakmıyacak şekilde konuşurdu. İbn-i Teymiyye ile olan bu münâzarada Safiyyüddîn (r.a) konuşmaya başlayınca, İbn-i Teymiyye âdeti üzere acele etmeye, birşeyden başka birşeye geçmeye; daldan dala koşmaya başladı. Safiyyüddîn-i Hindî buna; "Ey İbn-i Teymiyye! Seni, bir yerde tutmak istediğim zaman başka bir yere, orada tutacağım zaman, daha başka bir yere kaçan bir serçe gibi görüyorum" dedi ve İbn-i Teymiyye'nin bozuk düşüncelerine çok güzel ve kat'i cevaplar vererek onu rezil etti. Emîr Tünkîz Ebû Abdullah Safiyyüddîn-i Hindî hazretlerine, çok ta'zim eder, büyüklüğüne inanır, onu çok severdi. Haddizâtında o da, orada bulunanların hepsinin hocası değerinde yüksek bir âlim idi. Orada bulunan âlimlerin hepsi bu büyük zâtın sözlerini kabûl ettiler. İbn-i Teymiyye de, burada meydana çıkan bozuk fikirlerinden dolayı hapsedildi. O beldede İbn-i Teymiyye'nin bozuk fikirleri ilân edilip, onun gibi düşünenler hangi

vazîfelerde bulunuyorlarsa, hepsi vazîfelerinden azledildiler.

İmâm-ı Zehebî diyor ki: "Safiyyüddîn-i Hindî (r.a.), dinine çok bağlı, çok ibâdet eden, Allahü teâlâyı çok zikreden bir zât idi. İ'tikâdı çok güzel olup, inanışı, ilk iki asırda bulunan temiz müslümanların, büyük âlimlerin bildirdikleri i'tikâda tam uygun idi."

Safiyyüddîn Ebû Abdullah el-Ürmevî hazretleri, ba'zı eserler tasnif etmiştir. Herbirisi çok kıymetli olan eserlerinden ba'zılarının isimleri şunlardır: Nihâyet-ül-vüsûl fî dirâyet-il-usûl (usûl-i fıkha dâir olup üç cilddir.), Zübdet-ül-Kelâm (kelâm ilmine dâirdir), el-Fâik, er-Risâlet-üt-tes'îniyye fî usûl-id-dîniyye.

1)*Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-9, sh. 162*
2)*Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 534*
3)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 160*
4)*Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 37*
5)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 14*
6)*Miftâh-us-se'âde cild-2, sh. 360*
7)*El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 74*
8)*El-A'lâm cild-6, sh. 200*
9)*Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 143*
10) *Keşf-üz-zünûn sh. 873, 953, 1217, 1991*

SELÂHÜDDÎN ALÂÎ:

Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Halîl bin Keykeledî bin Abdullah el-Alâî ed-Dımeşkî olup, künyesi Ebû Sa'îd'dir. Lakabı ise Selâhüddîn'dir. 694 (m, 1294) senesi Rebî'ul-evvel ayında Dımeşk'da doğdu. 761 (m. 1359) senesi Muharrem ayında Kudüs'te vefât etti.

Selâhüddîn Alâî, hadîs ilmini; Kâdı Takıyyüddîn Süleymân el-Makdisî, Îsâ el-Mutâ'im'den, fıkıh ilmini; Kemâlüddîn ez-Zemlekânî ve Burhânüddîn bin el-Firkâh'dan öğrendi. Hadîs ilminde hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle bilen) idi. Şam, Mısır ve Hicaz'da bulundu. Dımeşk'da, sonrada Kudüs'deki Selâhiyye Medresesi'nde ders okuttu. Fetvâlar verdi. Vefâtına kadar Kudüs'te kaldı.

Zehebî onun hakkında: "Selâhüddîn Alâî, hâfızası kuvvetli olup, konuya çabuk vâkıf olurdu" demektedir.

El-Hüseyni ise; "Selâhüddîn Alâî, fıkıhta, nahivde ve usûlde imâm idi. Hadîs ilminde ise hâfız idi." demektedir.

Esnevî ise; "Selâhüddîn Alâî, zamânının hadîs hâfızı olup, fıkıh usûl ve diğer ilimlerde imâm idi. Kudüs'te ders okuttu ve fetvâ verdi. Çok eserler yazdı" demektedir.

Selâhüddîn Alâî'nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Resûl-i ekrem (s.a.v.) birgün, yanındaki kardeşine hayâ hakkında nasîhatte bulunan birisine rastladı ve ona; ***"Hayâ îmândandır, Îmân da Cennettedir"*** buyurdu.

Selâhüddîn Alâî' nin söylediği bir kasîdenin tercümesi şöyledir: "Dikkat ediniz ! Dünyâ, sâdece yolcunun bineği gibidir. Bu binek onu, ya uzak ve geniş sahrâlara götürür. Burası ya sevindirici bir hayır veya üzüntü ve pişmânlığa vesîle olan bir şer olur. Eğer şu üç şey en üstün gâye olmasa idi, hayâtım boyunca onlara rağbet etmezdim. 1- Her türlü bozukluklardan arınmış temiz ve doğru i'tikâda yapışmak. 2- Allahü teâlânın yüce dîni, İslâmiyeti yaymak ve onun fazîlet ve hikmet dolu yüksek

ma’nâlarını talebelere öğretmek. 3- Âdi ve kıymetsiz dünyâ menfaatlerine, dünyânın geçici olan yüksek makâmlarına aldanmaktan nefsini korumak. İşte, izzet ve rahat bunlardadır. Bu hususta asrın büyük âlimi Takıyyüddîn Sübkî’nin şu sözü insanoğlu için kâfidir: “Kişinin kemâli ilim iledir. Makâm ve mertebe ile değildir, ilim sâhibinin rütbesi, rütbelerin en yükseği ve en parlağıdır.” Bunlarla berâber, Rabbimden beni af ve mağfiret buyurmasını, son nefeste hüsn-i hâtime, îmânla can vermeyi, âhırette lütuf ve ihsânlarına kavuşturmasını diliyorum. Bunlardan başka, şu üç şeyi de arzu ediyorum: 1- Yaratılmışların en hayırlısı Muhammed Mustafâ’nın (s.a.v.) muhabbeti ve sevgisini, 2- O’nun bütün Esbâbının ve onlardan sonra gelip, onların yolunda giden Tabiîn ve Tebe-i tabiîn sevgisini, 3- Evliyâ-i Kirâma güzel bir şekilde bağlanmağı. Ben onların sevgisini kendime vâcib olarak görüyorum. Bunlar bana, hem hayâtımda hem de vefâtımda benim için kâfidir.”

Selâhüddîn Alâî, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazmıştır. Bu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1- Tehzîb-ül-usûl, 2- El-Eşbâh ven-Nezâir fî fürû’-ıl-fıkh-ış-Şâfiî, 3- Tafsîl-ül-icmâl fî teârud-il-akvâl vel-ef’âl fil-usûl, 4- Burhân-üt-teysîr fî ünvân-it-tefsîr, 5- El-Mecmû-ül-müzehheb fî kavâid-il-mezheb: Şafiî mezhebi fıkhına dâir bir eserdir. 6- Hükme ihtilâf-il-müctehidîn, 7- Câmi-ut-tahsîl fil-ahkâm-il-merâsil, 8- İşâret-ül-fevâid-i mecmû’a, 9- Risâlet-ül-aksâ bihâ mâ revâh-ül-Buhârî ve Müslim, 10- El-Erbe’în fî a’mâl-il-müttekîn, 11- El-Veşiyy-ül-muallim, 12- El-Mecâlis-ül-mübtekireh 13- El-Müselsilât, 14- En- Nefehât-ül-kudsiyye, 15- Minhat-ür-râid (ferâiz ilmine dâir), 16-

Kitâb-ül-müdellisîn, 17- Mukaddimetü nihâye-il-ahkâm, 18- Keşf-ün-nikâb ammâ revâ eş-Şeyhân lil-Eshâb.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 126
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 90
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 190
4)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-10, sh. 35
5)Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 165
6)Zeyl-i Tezkiret-ül-huffâz sh. 43
7)Tabakât-ül-huffâz sh. 528
8)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 198
9)El-A'lâm cild-2, sh. 321
10) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 100, 500, 536, 538 cild-2, sh. 1358, 1359, 1577
11) Brockelmann Gal-2 sh. 64

SELÂHADDÎN-İ SAFDÎ (Halîl bin Aybek):

Fıkıh, nahiv, lügat ve usûl âlimi. Aynı zamanda târihçi ve edîb. Türk asıllı olduğu kaydedilen Safdî'nin ismi, Halîl bin Aybek bin Abdullah'dır. Künyesi Ebü's-Safâ'dır. Lakabı Selâhaddîn olup, Selâhaddîn-i Safdî diye tanınır. 696 (m. 1296) senesinde Filistin'de bulunan Safd beldesinde doğdu. 764 (m. 1362) senesinde, Şevvâl ayının 10. günü tâ'ûn hastalığından vefât etti. Zamânının büyük âlimlerinden; fıkıh, usûl, hadîs, nahiv ve edebiyât okudu. Bilhassa edebiyâtta çok tanındı. Âlimlerin hâl tercümelerini ihtivâ eden "El-Vâfî bil-vefeyât" isimli eseriyle meşhûr oldu. Ayrıca eserlerinin çokluğu ile dikkati çekti. Hayâtının bir kısmını da, devlet dâirelerinde görev yaparak geçirdi.

Tahsîline ancak 20 yaşlarında başlayabilen Halîl bin Aybek, zamânının en tanınmış âlimlerinden; Şihâbüddîn Mahmûd, İbn-i Seyyidinnûr, İbn-i Nübâte, Ebû Hayyân, el-Mezrî ve Yûnus ed-Debbûsî'den ilim öğrenmiştir. Tâcüddîn-i Sübkî'nin babasından Şifâ adlı eserin tamâmını okumuştur. Bu arada kayda değer diğer bir husûs da, onun Zehebî ve Tâcüddîn-i Sübkî gibi meşhûr âlimlere yakın dost olup, ilim alış-verişinde bulunmuş olmasıdır. Nitekim, Zehebî; "O benden, ben de ondan ilim ve hadîs aldık" derken, Tâcüddîn-i Sübkî de Şafiî fıkıh âlimlerinin hâl tercümelerini ihtivâ eden Tabakât-üş-Şâfiîyye'sinde, Halîl bin Aybek'in hâl tercümesine özel bir yer tahsis etmiştir. Tâcüddîn-i Sübkî, Halîl bin Aybek'in edebiyâttan başka fıkıh, usûl ve hadîs ilmi okuduğunu kaydetmekte ve şöyle demektedir: "Safdî, ne zaman bir kitap te'lîf edecek olsa, fıkıh, hadîs ve usûlün yanında asrın ileri gelenleri hakkında bana sorular sorardı.

Benden yardım isterdi. Cem'ul-cevâmî' isimli kitabı te'lîf ettiğim zaman kendi el yazısıyla bu kitabı yazdı ve bu kitabı bir cemâatin huzûrunda okudu. Ve dinleyenler zevk aldı. İstifâde etti. Yine Tâcüddîn Sübkî, onun yazdığı eserlerin sayısının 600 adedi geçtiğini zikretmektedir. Halîl bin Aybek'in 30 cildlik el-Vâfî bil-Vefeyât adlı târihe dâir eserinden başka, Avân-in-nasr ve a'yân-il-asr (bu eserde, kendi muâsırlarının hâl tercümelerini el-Vâfi'den alarak tanzim etmiştir), Lâmiyet-ül-acem (2 cild), Elhân-üs-sevâci' beyn-el-mebâdi' vel-merâci' (2 cild), Keşf-ül-hâl fî vasf-il-hâl, Fedd-ül-hitâm anit-tevriye vel-istihdâm isimli eserleri zikredilebilir.

Kendi el yazması eserlerden anlaşıldığına göre, Halîl bin Aybek'in güzel bir yazısı vardı. Takdîr edilmiş bir âlim ve edîb olan Halîl bin Aybek, doğduğu şehir olan Safd'da, sonra Kâhire'de daha sonraları Haleb ve Râtıbe'de kâtiblik yaptı. En son olarak da Şam'da Beyt-ül-mâl vekilliği vazîfesinde bulundu.

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-10, sh. 5
2)El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 303
3)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 87
4)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 200
5)Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 258
6)Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 114
7)El-A'lâm cild-2, sh. 315

SEMNÂNÎ (Alâüddevle Ahmed bin Muhammed):

Horasan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat ve tasavvuf âlimi. Semnân pâdişâhının oğludur. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed es-Semnânî olup, künyesi Ebü'l-Mekârim'dir. Lakabı Rükneddîn, Alâüddîn ve Alâüddevle olup, daha çok Alâüddevle Semnânî diye tanınmıştır. 659 (m. 1261) senesi Zilhicce ayında Horasan'da Semnân şehrinde doğdu. 736 (m. 1336) senesi Receb ayının 22. Cum'a gecesi vefât etti. Sûfîâbâd şehrinde medfûndur.

Semnânî (r.a.) gençliğinde, amcası, Melik Şerefüddîn Semnânî ile berâber Argun Hân'ın hizmetinde iken, bir anda değişerek, makâm ve me'mûriyetini terk etti. Semnân'da bulunan Ahî Şerefüddîn Semnânî'nin hânegâhına giderek, tasavvuf

yoluna girdi. Daha sonra hacca gitti. Dönüşte Bağdad'a uğradı. Orada Abdürrahmân el-İsferâînî ve Nûreddîn Keserkî'nin sohbetlerinde bulundu. Büyük bir gayret ve arzu ile ilim öğrenmeyi iki senede tamamlayıp, tasavvufda kemâl derecesine ulaşarak icâzet (diploma) aldı. İnsanlara hakîkati bildirmesi ve onlara doğru yolu göstermesi, ona vazîfe olarak verildi Ayrıca Reşîd bin Ebi'l-Kâsım ve başka âlimlerin sohbetlerinde de bulunarak, ilimde çok yükseldi. Sadrüddîn bin Hameveyh, Sirâcüddîn el-Kazvînî, İmâmüddîn Ali bin Mübârek el-Bekrî ve başka zâtlar kendisinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular.

Alâüddevle Semnânî hazretleri, tasavvuf yolunda kemâle geldikten sonra; "Şimdiki aklım olsaydı, vaktiyle devlet işlerini ve me'mûriyeti terketmez, o makâmda riyâsızca ibâdet eder, mazlûmları himâye eder, insanların hizmetinde bulunurdum" buyurmuştur.

Zehebî diyor ki: "Alâüddevle Semnânî (r.a.), çok yüksek bir âlim idi. Birçok ilimleri kendisinde toplamıştı. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. Vakûr ve heybetli idi. İnsanlara karşı söylediği sözler çok te'sîrli olurdu. Ahlâkı güzel olduğu gibi, görünüş olarak da çok güzel, asâlet sâhibi bir zât idi. Îsâr sâhibi idi. Ya'nî kendisinin ihtiyâcı olduğu şeyi, başka ihtiyâç sâhiplerine verir, başkalarını kendisine tercih ederdi. Kazandığının hepsini fakîrlere sadaka olarak veren çok iyilik sâhibi bir zât idi." Tefsîr, tasavvuf ve diğer ilimlere dâir eserleri ve kıymetli şiirleri vardır. İslâm âlimlerinin büyüklerinden olan Hâce Ali Râmitenî hazretleri ile mektûplaşırlardı.

Alâüddevle Semnânî'ye sordular ki "Evliyânın rûhâniyetinden istifâde edebilmek için, mezarına gidip ziyâret etmeğe lüzum var nüdür? Nerede olursa olsun, bir velînin rûhuna teveccüh olunursa, rûhu orada hâzır olmaz mı?" Cevâbında buyurdu ki: "Kabir başına gitmenin çok fâidesi vardır. Evliyâyı ziyârete giden kimse, yolda hep onu düşünür, ona teveccühü her adımda artar, mezarı başına gelip toprağını görünce, hep onunla meşgûl olur. Teveccühü arttıkça, ondan istifâdesi artar. Evet, rûhlar için bir mâni, perde yoktur. Onlar, hatırlandığı her yerde hâzır olurlar. Fakat dünyâda iken, yıllarca, berâber bulunduğu beden o topraktadır. Onun için rûhun bu toprağa uğraması, nazarı ve bağlılığı, başka yerlere olandan daha çoktur. Birgün Cüneyd-i Bağdâdî'nin (r.a) vaktiyle çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada çok zevklendim. Sonra Cüneyd'in mezarına gittim. Orada önceki zevki bulamadım. Sebebini mürşidime sordum. "O zevkler, Hz. Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu? dedi. "Evet" dedim. "Ömründe de birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerce, birlikte bulunduğu bedeni yanına gidince, elbette daha çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki mezarı başında iken başka şeyleri görerek ona teveccühün azalmış olabilir" dedi.

Alâüddevle Ahmed bin Muhammed Semnânî (r.a) buyurdu ki:

"Eğer bir kimse, boş oturur, hiçbir iş yapmaz, bu yaptığına da, "Zühd, dünyâyı terk etmek" adını koyarsa, o kimsenin yaptığı şeytana tâbi olmaktan başka birşey değildir. Hiçbir faideli iş yapmayarak,

ömrünü boşa harcayandan daha hayırsız bir kimse yoktur.”

“İnsan vücûdunda amellerin tohumu, yenilen lokmadır. Bir kimse lokmayı gaflet içinde yerse, lokma helâlden de olsa, ondan insanların fayda görmesi mümkün değildir.”

“Bir kimse velîlik mertebesine ulaşsa, onun üzerine Hak teâlânın bir perde örtememesi, onu halkın gözünden gizlememesi mümkün değildir. ***“Evliyâm kubbelerim altında*** *(saklı)****dır. Onları benden gayrisi tanıyamaz”*** hadîs-i kudsînin ma’nâsı da budur. Burada bildirilen “Kubbeler” beşeriyet sıfatlarıdır. Pamuktan ve başka maddelerden dokunmuş perde değildir. İnsanlık sıfatları öyle birşeydir ki, o velîde, Hak teâlâ hazretleri açık bir kusur kılar veya bir hünerini ayıp sûretinde gösterir. “Onu Allahtan başka kimse tanıyamaz” demek, “İçi, ilâhi irâde nûru ile dolu olmayan kimseler o velîyi anlıyamaz” demektir. Ancak o nûr ile nûrlanan kimseler anlayabilir.”

Alâüddevle hazretleri, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazmış olup, yazdığı eserlerin sayısının ücyüzden fazla olduğu rivâyet edilmektedir. Bu eserlerden ba’zılarının isimleri şunlardır: “Âdâb-ül-halvet, Beyânü zikr-il-hafi, Tefsîr-ül-Kur’ân (13 cild), Sırr-ül-bâl fî etvâr-i sülûk-i ehl-il-hâl, Şekâik-üd-dekâik, el-Urvetü li ehl-il-halveti, el-Urvet-il-vüska, Füsûs-ül-usûl, el-Felâh (Muhtasar-ı Şerh-ıs-sünne), Fevâid-ül-akâid, Medâric-ül-me’âric, el-Makâlât fit-tasavvuf, el-Mükâşefât, Mevârid-üş-şevârid, el-Mühcet-üt-tevhîd, Tuhfet-üs-salikîn ve başkaları.

Alâüddevle Semnânî hazretlerinin yazmış olduğu Şekâik-üd-dekâik ve Hadâik-ül-hakâyık kitabından seçmeler:

"Tövbe; geçmişte yapılan günâh ve hatâya pişmân olmak ve onu, ondan sonra terketmektir."

"Tasavvuf; Resûlullahın (s.a.v.) sünnet-i seniyyesine uymak, fazla konuşmayı, fazla yemeyi ve fazla uykuyu terketmektir."

"Tasavvuf bir ağaç ise, tövbe onun kökü, yalnızlık, bu ağacın kabuğu; tevhîd, meyvesi; sabır, safa, sıdk (doğruluk) ve salâh yaprakları; vekar, sevgi, vefa, çiçekleridir. Allahü teâlânın izni ile, bu ağaç her zaman meyve verir."

"En büyük muhârebe, konuşur ve yerken, nefs ve şeytanla olan harbdir. Eğer onlara gâlip gelirsen, kurtulursun."

"Şükr, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânını, rahmetini görmektir. Bütün ni'metlerin, O'ndan geldiğini anlamaktır."

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 73
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 250
3)El-A'lâm cild-1, sh. 223
4)Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 108
5)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 125
6)Nefehât-ül-üns tercümesi (Osmanlıca) sh. 496
7)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 983

SERÛCÎ (Ahmed bin İbrâhim bin Abdülganî):

Mısır'da yetişen Hânefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Abdülganî bin Ebî İshâk es-Serûcî'dir. Künyesi Ebü'l-

Abbâs ve lakabı Şemsüddîn'dir. Harrân nâhiyelerinden Serûc'a mensûb olduğu için, Serûcî denilmiştir. 637 (m. 1239) senesinde doğdu. 701 (m. 1301) senesinde, Rabî'ul-âhır ayının 12. günü Mısır'da Kâhire'de vefât etti. Karâfe kabristanında İmâm-ı Şâfiî hazretlerinin kabri yakınında defn olundu. Doğum ve vefât târihleri 639-710 olarak da bildirilmiştir.

Necmüddîn Ebü't-Tâhir İshâk bin Ali bin Yahyâ hazretlerinin talebesi ve dâmâdı olan Serûcî (r.a.), ayrıca Sadrüddîn Süleymân bin Ebi'l-Izz, Muhammed bin Ebi'l-Hattâb bin Dıhye ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Hânefî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan Hidâye kitabını ezberledi. Fıkıh, hadîs ve başka ilimlerde yükseldi. Zamânında bulunan fıkıh âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Çalıştığı ilimlerde mâhîr ve meşhûr oldu. Herkes tarafından tanındı. Sâlihiyye, Nâsıriyye ve Sûfiyye medreselerinde ders verdi. Alâüddîn Ali bin Bilbân el-Fârisî ve Alâüddîn-i Türkmânî gibi fıkıh âlimlerini yetiştirdi. Çok talebeye ders okuttu. Nu'mân el-Hatîbî'nin vefâtından sonra, 691 (m. 1292) senesinde Kâhire kadısı oldu. Vefâtından az bir zaman önceye kadar bu vazîfeye devâm etti. Fazîletler sâhibi, heybetli, kadri yüce, düzgün sözlü, fasih, güleryüzlü, makbûl bir zât idi. Çok hayır ve hasenât sâhibi idi. Çok cömert idi. Fakîrlerin, garîb ve muhtâcların sığınağı idi. Zamânında bulunan ve daha sonra gelen âlimlerden ba'zıları onun bu güzel hâllerini zikretmişler ve onu çok övmüşlerdir.

Şöyle anlatılır: Serûcî hazretleri hacca gittiğinde, Mekke-i mükerremede Allahü teâlâdan bir dilekte bulunmuştu ve bunu da hiç kimseye söylememişti. Bundan bir müddet sonra kendisine bir kimse gelerek

dedi ki: “Rü’yâmda Resûlullah (s.a.v.) efendimizi gördüm. Sana, “Yanında (cebinde para olarak) ne varsa hepsini bana ver! Buna alâmet de (işâret istersen o da) Mekke-i mükerremede, Allahü teâlâdan şu dilekte bulunmandır” diye söylememi emir buyurdular” dedi. O kimsenin sözlerini hayretle dinleyen Serûcî hazretleri, “Peki” dedi ve derhâl yanında bulunan yüz dînâr altın ve bin gümüşü çıkarıp o kimseye verdi. Sonra da; “Şayet yanımda bundan daha fazla birşey bulunsaydı, onu da mutlaka sana verirdim. Çünkü bu emri Resûlullah efendimizden (s.a.v.) naklettiğine dâir bildirdiğin işâret mutlaka doğrudur” buyurdu.

Rivâyet edildiğine göre, Ebü’l-Abbâs-ı Serûcî hazretlerinin bir defteri vardı ve birisinden borç alacak olsa o deftere kayd ederdi. Vefâtı yaklaştığında o defteri gösterip, kalan borçlarının ödenmesini vasıyyet etti. Vefâtından sonra bir şahıs gelerek, Serûcî hazretlerinde ikiyüz dirhem alacağı kaldığını bildirerek istedi. Deftere baktılar, bu şekilde bir kayıt bulamadılar. O gece sâlihlerden bir zât, Serûcî hazretlerini rü’yâsında gördü. Serûcî, rü’yâyı gören kimseye hitaben; “O (alacaklı olduğunu söyleyen kimse) doğru söylüyor, ince bir yazı ile o kimsenin söylediği, defterde yazılıdır” buyurdu. Daha dikkatle deftere baktıklarında, hakîkaten yazıyı buldular ve hemen o kimseye alacağını ödediler.

1) *Tabakât-üs-seniyye cild-1, sh. 261*
2) *El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 60*
3) *Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 468*
4) *Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 23*

5)*Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 267*
6)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 96*
7)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 140*
8)*El-A'lâm cild-1, sh. 86*
9)*Fevâid-ül-behiyye sh. 13*

SEYYİD ATÂ:

Türkistan evliyâsının büyüklerinden, Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesinden biri. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) mübârek torunları Hz. Hüseyn'in soyundandır. İsmi, Ahmed olup, Buhârâ medreselerinde ilim öğrenirlerken içlerine bir ateş düşüp, ilim ve amelde ihlâs elde etmek ve îmân-ı kâmil sâhibi olmak iştiyâkıyla üç arkadaşıyla berâber bir tasavvuf âlimine teslim olmaya karar verdiler. Diğer arkadaşları, Uzun Hasen Atâ, Sadreddîn Muhammed Atâ ve Bedreddîn Muhammed Atâ adlarını taşıyorlardı. Bu dört genç, Buhârâ'da medreseyi terk edip, bir tasavvuf âlimi aramak için yola çıktılar. Taşkend yakınlarında çobanlık yapan Zengî Atâ'nın, kendilerine yol gösterebileceğini öğrendiler. Zengî Atâ'yi, bir çalılıkta, evine götürmek için odun toplarken buldular. Selâm verdiler. Zengî Atâ, selâmlarına cevap verip, hâl hatır sordu. Buhârâ medreselerinde zâhirî ilimleri tahsîl ettiklerini, ancak bâtınî ilmleri tahsîl edebilecekleri bir mübârek kişiyi aradıklarını arzettiler. Zengî Atâ; "Durun, sizi irşâd edecek zâtın nerede olduğunu haber vereyim" dedi. Bu temiz niyetli, iyi kalbli gençler çok sevindiler. Yüzünü bir tarafa çevirip kokladı ve sonra da; "Sizin bu ilimde nasîbiniz bizden başkasında değildir!" buyurdu. Bu dört genç, Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesi olacak olan Uzun Hasen Atâ, Seyyid

Atâ, Sadr Atâ ve Bedr Atâ'dan başkası değildi. Zengî Atâ'nın sözüne ilk önce inanıp tasdîk eden, Uzun Hasen Atâ ile Sadr Atâ oldu. Bu sebepten de ilk kemâle gelenler onlar oldu. İçlerinden Seyyid Atâ; "Ben, hem Resûlullahın (s.a.v.) torunu olayım. Hem de mektep medrese görmüş olayım, sonra da bu garip çobana talebe olayım!" diye düşündü. Ama arkadaşlarından da ayrılamadı. Onun soyu ve ilmi ile gurûrlanması yolunu tıkadı.

Zengî Atâ'nın hizmetinde ne kadar çalıştı ve riyâzet çekti, mücâhede yaptıysa da, gönlü açılmadı. Nihâyet hâlini Anber Ana'ya arz edip: "Sizin sözünüz, Atâ hazretleri yanında makbûl, inâyet ve şefkâtiniz çoktur. Umarım ki, bana yardım edersiniz" dedi. Anber Ana kabûl edip: "Bu gece kendini siyah bir keçeye sarıp, Atâ'nın yolu üzerine yat Seher vaktinde abdest almaya çıktığında, seni o hâlde görüp, merhamet etsin" dedi. Seyyid Atâ söylenenleri yaptı. Anber Ana geceleyin Zengî Âtâ'ya; "Ahmed seyyiddir, âlimdir. Bu kadar zamandır hizmetinizdedir, inâyet nazarınıza kavuşamadı" dedi. Atâ hazretleri tebessüm edip; "Seyyidliği ve ilmi, yolunu kesti. Beni gördüğü gün ona kendimi tanıttım. İhsân saymadı ve gönlünden; "Ben seyyid ve âlim iken bir sığır güdücüsü siyaha nasıl tâbi olurum?" düşüncesini geçirdi. Madem ki sen şefâat ettin, inşâallah hâli düzelir" dedi. Seher vaktinde dışarı çıkıp, yol üzerinde siyah bir şeyin yattığını gördü. Ayaklarını kaldırıp Seyyid Atâ'nın göğsüne bastı. Seyyid Atâ, hemen ayaklarını öpüp, yüzüne sürdü ve yalvardı. "Kimsin?" dedi. "Ahmed' im" dedi. "Kalk, bu kırık hâlin, işini düzeltti" buyurup, oracıkta, Seyyide husûsî iltifât ettiler. Seyyid Atâ,

hemen maksadına kavuştu. Gönlündeki perdeler açıldı. Az zamanda İrşâd mertebesine erişip, nâkışları kemâl mertebesine kavuşturdu. Ahmed Yesevî hazretlerinin, Zengî Atâ silsilesiyle gelen yolunun devâmını teşkil eden iki halkadan biri oldu. Seyyid Atâ'nın en meşhûr halîfesi, Huzyanlı İsmâil Atâ idi. Onun halîfesi de, oğlu İshâk Hoca idi.

Birgün Seyyid Atâ'nın yanında, Hakîm Atâ'nın hâl ve şiirlerinin toplandığı Hakîm Atâ kitabı okundu. Seyyid Atâ'da, Hakîm Âtâ'ya karşı kuvvetli bir iştiyâk doğdu. Ona kavuşmak arzusuyla yanıp tutuştu. "Onun yanında seyyidlerden kimse var mı?" diye sordu. Kimse olmadığını öğrenince, yanına üç kişi alarak Harezm taraflarına gidip, Amuderyâ (Ceyhûn) ırmağı yakınlarındaki Bağırgan'da; Hakîm Atâ türbesinin yanına vardı. Hakîm Atâ'nın kabrini su basıp, kırk yıl üstünde su akmıştı. Sonra, rü'yâsında aldığı bir işâretle, Celâl Hoca nâmında bir mübârek kişi, kabri bularak, üstüne türbe ve imâret inşâ etmiş, kendisi de orada yerleşmişti Seyyid Atâ, Celâl Hoca'dan orada yerleşmek için müsâade istedi. Celâl Hoca, kendisinin buraya Hakîm Atâ'nın emriyle gelip yerleştiğini söyleyip, ikisinden birinin burada fazla olacağını bildirdi. Seyyid Atâ da; "Hâlimizi gidip, Hakîm Âtâ'ya arz edelim. Ne buyurursa öyle yapalım" dedi. Celâl Hoca kabûl etti. O gece Hakîm Atâ'nın huzûruna gittiler. Hakîm Atâ'nın mezarından, Allahü teâlânın izniyle onlara şöyle bir cevap geldi: "Ey oğlum Şeyh Celâl! Seyyid Atâ, buraya Resûlullahın (s.a.v.) emriyle geldi Bana komşu olmayı ona bırak. Sen yakınlarda Aktaş denilen bir yer vardır, oraya git. Orada ikâmet et. Gelen, benden önce seni ziyâret etsin! Biz, önce

seni ziyâret etmeyenleri kabûl etmeyiz!” Bu emir üzerine Celâl Hoca, mücâvirliği bırakıp, Aktaş’a giderek yerleşti. İnsanlara, Allahü teâlânın yolunu göstermeye orada devâm etti. Seyyid Atâ uzun zaman Hakîm Atâ’nın komşusu oldu. İnsanlara, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Doğru yolu gösterdi. Vefât zamânı geldi. Talebeleri; “Sizi Kâ’be tarafına mı götürelim, yoksa buraya mı defnedelim?” dediler. O da; “Tabutumu büyük bir arabaya koyarak, yönünü Kâ’be tarafına doğru çevirip bırakın. O gece hayvanlarınızı iyi bağlayın, gürültü etmeyin. Evinizde oturun, sakın dışarı çıkmayın. Seher vakti gidip bakın, araba nerede durmuşsa beni oraya gömersiniz” dedi vefât edince, dediği gibi yaptılar. Geceleyin müthiş gürültü oldu. Kimse dışarı çıkmadı. Tan yeri ağarınca, ortalık sâkinleşti. Çıkıp baktılar, cenâze koyduktan araba, Hakîm Atâ türbesi yanında durmaktaydı. Talebeler de vasıyyetine uygun olarak, arabayı buldukları yer olan Hakîm Atâ türbesi yanına defnettiler. Seyyid Atâ’nın vefâtı, 702 (m. 1302) yılında oldu. Şimdi Harezm tarafına gidenler ilk önce Celâl Hoca’yı ziyâret ederler, daha sonra Hakîm Atâ’nın eşiğine yüz sürerler, sonra da Seyyid Atâ’nın makâmında huzûr bulurlar. Onların türbelerinin bulunduğu yer, Harezm’de Ceyhûn (Amuderyâ) ırmağına üç dört kilometre mesâfede Hakîm Atâ denilen beldededir.

Seyyid Atâ, Hz. Azîzân ve Pîr-i Nessâc lakablarıyla meşhûr olan, evliyânın büyüklerinden, Ali Râmitenî hazretleriyle aynı yıllarda yaşadı. O mübârek zâtın sohbetlerinde bulundu. Birgün, Ali Râmitenî ile ilgili olarak kendisinden insanlık îcâbı bir hatâ sâdır oldu. O

sıralarda Kıpçak yaylasında başıboş dolaşan eşkıyalardan bir grup, Seyyid Atâ'nın evini ve bulunduğu bölgeyi yağmaladılar. Oğlunu esîr alıp götürdüler. Seyyid Atâ, bu hâle çok üzüldü. Allahü teâlâya münâcaatta bulunup, bu üzüntüsüne sebep olan günâhını kalbine ilham etmesini istedi. Kendisine hatâsı bildirildi. Seyyid Atâ, bu üzüntünün nereden geldiğini anladı ve Azîzân hazretlerine karşı hatâsının Cezâsı olduğunu bildi. Yaptığına pişmân oldu. Bir ziyâfet hazırladı, özür dilemek için Azîzân hazretlerini ve talebelerini da'vet etti. Ona karşı çok tevâzu gösterdi. Hz. Azîzân, Seyyid'in maksadının ne olduğunu anladı ve ricasını kabûl eyledi ve da'vetine geldi. Bu mecliste çok sayıda büyükler, âlimler, şeyhler var idi. Bugün Azîzân hazretlerinde büyük bir hâl ve rahatlık (bast hâli) vardı. Sofra düzülüp, yemek hazır olduğunda, Azîzân hazretleri; "Seyyid Atâ'nın oğlu gelmeyince, Ali (ki kendi ismidir) bu sofradan ağzına tuz koymaz ve elini yemeklere uzatmaz" dedi ve sonra bir ân sustu. Orada bulunanlar, bu büyük sözün neticesini gözetir oldular. Bir ân sonra, Seyyid Atâ'nın oğlu, âniden kapıdan içeri giriverdi. Bu hâli görünce, meclisden bir feryâd, bir figân koptu. Oradakiler şaşırıp dona kaldılar. Gelen gençten, eşkıyanın elinden nasıl kurtulduğunu sordular. "Az önce, eşkıyâdan bir grubun elinde esîr idim. Elim ayağım iplerle bağlı idi. Şimdi ise, kendimi sizin yanınızda görüyorum. Bundan fazla birşey bilmiyorum" dedi.

Orada bulunanlar, bu işin Ali Râmitenî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Seyyid Atâ başta, olmak üzere, o mübârek kimseye talebe oldular.

Birgün bir çiftçi bir yere pirinç ekerken, Seyyid Atâ oradan geçiyordu. “Ne ekersin?” diye sorunca, çiftçi; “Pirinç ekerîm. Lâkin bu topraktan iyi pirinç bitmez” dedi. Seyyid Atâ, toprağa hitâb edip; “Ey toprak, iyi pirinç ver” dedi. Bundan sonra nice yıllar o topraktan bölgenin en iyi pirinci yetişti.

1)Mecmûa Hazînî sh. 47
2)Hazînet-ül-Asfiyâ cild-1, sh. 540
3)Cevâhir-ül-Ebrâr sh. 232
4)Makâmât-ı Nakşibendiyye sh. 16
5)Reşehât ayn-ül-hayât sh. 21

SEYYİD EMÎR KÜLÂL:

Evliyânın büyüklerinden, insanları Hakka da’vet eden, doğru yolu göstererek saâdete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i âliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin ondördüncüsüdür. Hz. Hüseyn’in soyundan olup, seyyiddir. Evliyânın meşhûrlarından olan Muhammed Bâbâ Semmâsî’nin talebesi ve Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretlerinin hocasıdır. Çömlekçilik yaptığı için “Külâl” ismiyle meşhûr olmuştur. Buhârâ’nın Sûhârî kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 772 (m. 1370) senesinde Sûhârî’de vefât etti. Kabri oradadır. Büyük bir âlim ve mürşid-i kâmil olup, her ânını İslâmiyete uygun olarak geçirirdi. Pekçok kimse onun sohbetinde ve derslerinde kemâle ulaşmıştır. Onun üstün hâllerini gösteren çok menkıbesi vardır.

Annesi şöyle anlatmıştır: “Emîr Külâl’e hâmile iken, şüpheli bir lokma yesem, karın ağrısına tutulurdum. O lokmayı mi’demden geri çıkarmadıkça, karın

ağrısından kurtulamazdım. Bu hâl üç defa başıma gelince, çok temiz ve hayırlı bir çocuğa hâmile olduğumu anladım. Bunun üzerine yediğim lokmaların helâlden olmasına çok dikkat edip, ihtiyâtlı davrandım."

Babası Seyyid Hamza, Medîne'den gelip, Buhârâ'nın Efşene köyüne yerleşmişti. Sâlih bir zât idi. Bir defasında, zamânın en meşhûr evliyâsı Seyyid Atâ, yanında zamanın meşhûr zâtlarıyla büyük bir cemâat hâlinde, Emîr Külâl hazretlerinin babası Seyyid Hamza'nın bulunduğu köyden geçiyordu. Bu yolculuğu sırasında tanışıp dost oldular. Bundan sonra Seyyid Atâ'nın her ne zaman oraya yolu düşse, önce doğruca Seyyid Hamza'nın evine gider, başkalarıyla daha sonra görüşürdü. Yine bir defasında Efşene köyüne uğramış ve Seyyid Hamza'nın yanına gelmişti. Bu gelişinde ona bir müjde verip, şöyle demiştir: "Ey Kardeşim! Allahü teâlâ sana öyle bir evlât verecek ki, şânı pek yüce olacak. Cihan, baştan başa onun hizmetine girecektir. Bu çocuğun doğduğu zaman, ismini Emîr Külâl koy." Aradan yıllar geçti. Seyyid Hamza'nın bir oğlu oldu. Seyyid Atâ'nın işâreti üzerine, ismini "Emîr Külâl" koydu. Seyyid Atâ yine Efşene köyüne gelmişti. Bu sırada Seyyid Emîr Külâl dört-beş yaşlarına girmişti. Seyyid Atâ, Efşene köyüne geldiği sırada, çocuklardan bir kısmı sokakta oynuyor, Emîr Külâl de oyuna karışmadan kenarda duruyordu. Seyyid Atâ'yı görünce, koşup yanına geldi. O da elinden tutup, berâberce eve gittiler. Evlerine varınca, Seyyid Atâ onu yanına oturtup, kendi sarığını ikiye bölüp, bir kısmını kendi başına, bir kısmını da Seyyid Emîr Külâl'in başına sardı. Ona teveccüh ve himmette

bulunup, çok duâ etti. Duâsı ve himmeti bereketiyle, tasavvuf hâllerinden ve mertebelerinden çok ni'metlere kavuşturdu. Sonra da; "Emîr Külâl'in öyle derecelere kavuşacağını müşâhede ediyorum ki, onun derecesi, benim derecemden üstün olacak" buyurdu. Böylece Emîr Külâl, henüz küçük yaşında büyük bir evliyânın teveccühüne ve duâsına kavuşmakla şereflendi ve bu saâdetle büyüdü.

Emîr Külâl ilk gençlik yıllarında, onbeş yaşlarında iken güreşmeye heves etmiş ve bu işle meşgûl olmaya başlamıştı. Birgün güreş meydanına çıkıp dönerken, seyircilerden birinin kalbine şöyle gelir "Bu seyyid çocuk, güreş ile meşgûl oluyor, hâlbuki böyle bir hâlde bulunmak, kendisinin yüksek değerine ve seyyidlik şerefine uygun değildir. Kalbine bu düşüncenin gelmesiyle, oturduğu yerde uyur; rü'yâda görür ki, kıyâmet kopmuş ve kendisi göğsüne kadar bir bataklığa batmıştı. Çıkmaya gücü yoktu. Fakat, öteden Emîr Külâl hazretleri gelip, elleriyle onu pazusundan tutup, bataklıktan çıkarır. Sonra uykudan uyanınca, görür ki, güreş bitmiştir. Seyyid Emîr Külâl hazretleri, ona dönüp; "Senin rü'yânda gördüğün gün için pehlivanlık ediyorum; senin gibi çamura ve bataklığa batmış olanları kuvvet ve himmetle kurtarırım" buyurmuştur. O zât, Emîr Külâl'in ellerine kapanıp, tövbe ve istiğfâr etmiştir.

Yine gençlik yıllarında birgün, er meydanında güreş tutmakta ve büyük bir kalabalık da onu seyretmekte idi. Zamânın büyük âlimi ve mürşid-i kâmili olan Muhammed Bâbâ Semmâsî, o güreşirken tam oradan geçmekte idi. Orada durup, uzun müddet ayakta onu seyretti. Yanında bulunan talebeleri onu seyretmesine

şaşıp, kendi kendilerine; Acabâ bu işle meşgûl olanları seyretmesinin sebebi nedir? diye düşündüler. Muhammed Bâbâ Semmâsî, yanında bulunan talebelerinin kalblerinden geçeni anlayıp buyurdu ki: "Bu meydanda öyle bir mert vardır ki, pekçok kimse onun sohbetinin bereketiyle evliyâlık konaklarının üstün mertebelerine kavuşacaktır."

Onu, bulunduğumuz yola bağlamak istiyorum. Onlar böyle konuşurken, Emîr Külâl'in gözleri Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye takıldı. Onu görür görmez, birdenbire kalbi ona tutulup değişiverdi. Hemen koşup yanına yaklaştı. Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin ellerine kapandı. O güne kadar yaptığı bütün hatâ ve günahlardan tövbe etti ve Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye sâdık bir talebe oldu. Bundan sonra, hayâtında yeni ve bambaşka bir safha başlamıştı. Hocasının sohbetinden ve hizmetinden hiç ayrılmadı. Yirmi sene sohbetine ve derslerine devâm etti. Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, Sûhârî'den beş fersah (30 km. kadar) uzakta bulunan ve hocasının ikâmet etmekte olduğu Semmas'a gider gelirdi. Hocasına olan bağlılığı, temizliği, gayreti, ilme olan arzu ve isteği, onu kısa zamanda olgunlaştırdı. Hocasının derslerinde ve sohbetlerinde kemâle ulaştı. İnsanlara doğru yolu gösteren kıymetli bir rehber oldu. Hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin vefâtından sonra, onun yerine geçip, irşârd vazîfesi yaptı.

İnsanların İslâm ahlâkı ile ahlâklanmasını, kalbin ve rûhun kötü huylardan kurtulmasını, Allah rızâsı için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlayan ve bu iş için lâzım

olan bilgileri öğreten tasavvuf ilminde çok talebe yetiştirdi.

Nakledilir ki, bir defâsında Mekke-i mükerremeden ve Medîne-i münevvereden tasavvuf ehli olan kimseler, bir cemâat hâlinde Buhârâ'ya geldiler. Buhârâ'da Sûhârî köyüne gitmek istediklerini söyleyerek, bu köyü sordular. Bunun üzerine kendilerine; "Siz nereden geliyorsunuz ve bu köyü niçin soruyorsunuz?" dediler. Onlar da Mekke ve Medîne'den geldiklerini, Sûhârî köyünü sormalarından maksadlarının, orada ikâmet etmekte olan Emîr Külâl hazretlerini ziyâret etmek ve onunla görüşmek olduğunu söylediler. Buhârâ'da görüştükleri kimseler, onlara; "Mâlesef, Emîr Külâl hazretleri vefât etti" dediler. Gelenler dediler ki: "Madem mübârek yüzünü görmek nasîb olmadı, bari oğullarıyla görüşelim." Bu maksadla Sûhârî köyüne gittiler. Emîr Külâl hazretlerinin oğulları, onlarla görüşüp sohbet ettiler. Onlara; "Babamız Mekke ve Medîne'ye hiç gitmemişti. Siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler, "Biz de buralara hiç gelmedik. Fakat biz Emîr Külâl hazretlerini Kâ'be'de gördük. İki-üç seneden beri hac mevsiminde bizimle berâber Kâ'be'yi tavâf ederdi. Mekke ve Medîne'de pekçok kimse ona bî'at edip talebe olmuştu. Fakat bu sene Kâ'be'ye gelmedi. Merak edip, ona olan muhabbetimiz ve hasretimiz sebebiyle görmeye gelmiştik, fakat nasîb olmadı" dediler. Böylece, Emîr Külâl hazretlerinin, kerâmetle, her sene hac mevsiminde, bulunduğu beldenin halkı farkına varmadan Ka'be'ye gittiği anlaşıldı. Gelen ziyâretciler, daha sonra Emîr Külâl hazretlerinin

kabrini ziyâret edip, duâ ettiler. Sonra da oğullarından müsâade alarak Sûhâri köyünden ayrıldılar.

Nakledilir ki, birgün Emîr Külâl hazretleri sohbet ederken, kendisini bir hâl kapladı. Bu sırada hac yapmakta olanların hâllerini, nerede ve ne yapmakta olduklarını gördüğünü söyleyerek, anlatmaya başladı. Meclisinde bulunanlardan biri; "Kâ'be'yi nasıl görüp de anlatıyor? Kâ'be buraya çok uzakdır" diye düşündü. Biraz sonra Emîr Külâl hazretleri, böyle düşünen kimsenin yanına yaklaşıp, elinden tuttu ve; "Gözlerini yum, başını kaldır, bak ne göreceksin" buyurdu. O da söylediği gibi yaptı. Birden gözüne Kâ'be ve tavâf edenler göründü. Emîr Külâl hazretlerini de tavâf edenler arasında gördü. Bunun üzerine adam hayretler içinde kalıp, Emîr Külâl hazretlerinin ellerine kapandı, yanlış düşüncelerinden af diledi. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey câhil kişi, bir kimse, kendisinde birşey olmazsa, başkasında da yok zanneder. Gönül aynası açılmadıkça da, hiçbir şeyi göremez, idrâk edemez." O kimse tövbe edip, sâlih ve makbûl kimselerden oldu.

Seyyid Emîr Külâl bir defasında, talebeleriyle birlikte evliyânın meşhûrlarından Hayran Atâ'nın kabrini ziyârete gitmek için yola çıkmıştı. Yolun bir kısmını yürümüşlerdi ki, yolun ilerisinden bir heybetli arslan ortaya çıkıp, yolda durdu. Arslanı gören talebeler endişelenip, huzursuz olmaya başladılar. Emîr Külâl hazretleri hiç aldırmadı. Arslanın yanına yaklaşınca, yelesinden tutup yoldan çekip çıkardı ve kenara bıraktı. Talebeleri geçtiler. Baktılar ki, arslan, Emîr Külâl hazretlerine yaklaşıp, başını yere koyarak, saygı gösterir gibi hareketler yaptı. Sonra oradan

uzaklaştılar. Bu hâli gören talebeleri; “Efendim, bu nasıl bir işdir” diye suâl ettiler. Bunun üzerine buyurdu ki: “Ey dostlarım, şunu biliniz ve dikkat ediniz ki, her kim gerçekten Allahü teâlâdan korkarsa, herşey ondan korkar, zarar vermez. Allahtan korkmayan kimse, herşeyden korkar. Bir kimse, dâima Allahü teâlâdan korkar bir hâlde olursa, Allahü teâlâ ona korkutucu birşeyi musallat etmez. Hattâ o kul, Allahtan korkduğu için herşey ondan korkup, çekinir.”

Emîr Külâl, hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî’nin yanında, Semmâs’da bulunduğu sırada, orada oturan bir grup insanla, başka bir köyden bir cemâat arasında anlaşmazlık çıkmıştı. İş kavgaya dökülüp, birinin dişi kırılmıştı. Dişi kırılan kimse ve taraftarları, kırılan dişin diyetini almak için hâkime mürâcaat etmeye karar verdiler. Fakat önce Muhammed Bâbâ Semmâsî’ye danışalım, kendi başımıza iş yapmayalım, ne buyurursa öyle yapalım dediler. Doğruca Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna gidip, durumu arzettiler. “Kırılan dişi verin” buyurdu. Dişi alıp, o şurada henüz yanında talebe olan Emîr Külâl’e kırık dişi verip; “Ey evlâdım, şu işi hallet de, aralarındaki anlaşmazlık bitsin” buyurdu. Emîr Külâl, kırık dişi alıp, evliyânın rûhâniyetini vesîle kılıp, Allahü teâlâya duâ ederek, kırık dişi yerine koydu. Hemen o anda, duâsı bereketiyle diş, eskisi gibi sağlam bir hâle geldi. Dişi kırılan kimse, bu hâdise karşısında hayret edip, dişini kıranları şikâyet etmekten vazgeçti. Yanında bulunanlarla birlikte, yaptıklarına pişmân olup, tövbe ettiler ve doğru yol üzere yürüyen sâlih kimselerden oldular.

Nakledilir ki, bir köyde zamânın sâlih zâtlarından biri vefât edeceği sırada, cenâze namazını Emîr Külâl hazretlerinin kıldırmasını vasıyyet etmişti. Fakat Emîr Külâl, uzak bir yerde bulunuyordu. O zât vefât edince, o beldenin âlimleri, velileri toplandı. Emîr Külâl'in çağrılması için, bulunduğu yere bir kişi gönderelim dediler. Bunun üzerine orada bulunan Şeyh Sûfî; "Haberci göndermenize lüzum yok, bu durum ona Allahü teâlânın izni ile ma'lûm olur ve buraya gelir" dedi. Bu arada iki kişi gidip, haber vermek üzere hazırlanmıştı. Tam gidecekleri sırada, Emîr Külâl hazretleri âniden karşıdan gözüktü. Halk onu görünce, hemen karşılamaya koştular ve bu kerâmeti karşısında onu daha çok sevip, bağlandılar. Bundan sonra Emîr Külâl, vefât eden zâtın cenâze namazını kıldırdı ve toplananlarla birlikte kabre götürüp, defnettiler. Cenâze defn edildikten sonra, cemâat câmide toplandı. Cemâat çok kalabalık idi. Orada bulunan âlimler, bu iş için kendisine bir işâret ulaşıp ulaşmadığını ve nasıl ma'lûm olduğunu sordular. Bunun üzerine Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki "Ey kardeşlerim, Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Kalb, kalbe karşıdır."*** Yine Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki; ***"Mü'min, mü'minin aynasıdır." "Her kabdan içindeki sızar."*** Emîr Külâl bunları söyledikten sonra, halk onun ma'rifet sâhibi büyük bir evliyâ olduğunu anlayıp, kendi kendilerine; "Biz bu zâtın büyüklüğünü bilmiyormuşuz" dediler. Aralarında bulunan âlimler, cemâate şöyle dediler; Hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: ***"Evliyâm, kubbelerim altında gizlenmiştir. Onları başkaları bilemezler."*** (Bu hadîs-i şerîfi İslâm âlimleri şöyle açıklamışlardır: Allahü teâlâ, evliyâ

kullarını insanlık sıfatları ile gizlemiştir. Onlar, diğer insanlar gibi gözükürler. Herkes onları kendileri gibi zanneder, tanıyamaz.) Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri, cemâatte bulunan o âlimlere; "Bu naklettiğiniz şeyleri Resûlullah (s.a.v.) böyle buyurmuştur" dedi. Okunan hadîs-i şerîfleri tekrar okudu. Orada bulunanların hepsi işitti. Bu sırada cemâat içinde bulunan âlimlerden Mevlânâ Tâceddîn, Emîr Külâl hazretlerine, kendisini talebeliğe ve hizmetkârlığa kabûl etmesini söyledi "O bizim vazîfemiz değildir" buyurarak; "Bari seni ma'nevî evlâtlığa kabûl edeyim" deyip, onu ma'nevî evlâtlığa kabûl etti. Öyle bir teveccühde bulundu ki, Mevlânâ Tâceddîn, hemen o ânda ma'rifet ilmine kavuşup, maksadına ulaştı.

Nakledilir ki, Kebş şehrinde Mevlânâ Celâleddîn Kebşî, bir cemâatla oturmuş sohbet ediyorlardı. Tasavvuf ehlinden ve evliyânın kerâmetinden söz açılmıştı. Mevlânâ Celâleddîn; "Şimdi bizim zamânımızda böyle kerâmet ehli, dîn-i İslâmın emirlerine tam uyup, Resûlullahın (s.a.v.) yolunda olan büyük bir evliyâ yok gibidir" dedi. Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bu cemâat arasında idi. Bu zât, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî'ye; "Bu zamanda sayılan sıfatlara ve üstünlüklere sâhib bir zât vardır. Tasavvufda o kadar yükselmiştir ki, bir göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda içinde, doğudan batıya dünyâyı dolaşacak bir hâl sâhibidir" dedi. Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Ah şimdi böyle zât nerede bulunur?" deyince, o talebe; "Evet şimdi böyle bir zât vardır. O da benim hocam Seyyid Emîr Külâl' dir" dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Bizi

sohbetine kavuştur da, onun ayaklarının tozunu gözlerimize sürme yapalım” dedi. Sizin oraya kadar gitmenize lüzum yok, eğer buraya teşrîf etmesi için tam bir teveccüh yaparsanız, bir anda burada olur” dedi. Bu söz üzerine, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî teveccüh edip, Allahü teâlâya hâlis kalble duâ etti ki, içeride bulunan cemâat birdenbire ayağa kalktı. Çünkü Emîr Külâl hazretleri çok uzakta olmasına rağmen, o meclise giriverdi. Bu hâle çok şaştılar. Sonra da oturup sohbete başladılar. Mevlânâ Celâleddîn, Emîr Külâl’e; “Efendim, sizi bu hâle kavuşturan şey nedir? Buraya bir ânda teşrîfiniz nasıl oldu?” diye sordu. Bunun üzerine Emîr Külâl, sohbete başlayıp buyurdu ki: “Bizi sizin samîmi arzunuz bu diyara getirdi. Bir kimse Allahü teâlâya ihlâs ile yalvarır, tam samîmiyetle birşey isterse, duâ ederse, Allahü teâlâ onu maksadına kavuşturur. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; “Efendim, talebeniz ve hizmetçiniz olmakla şereflenmek istiyorum” dedi. Emîr Külâl hazretleri ona; “Biz seni evlâtlığa kabûl ettik” buyurdu. Sonra ona teveccüh nazarlarıyla bakıp, bir ânda yüksek derecelere kavuşturdu. Orada bulunanlar bu hâli görüp; “Ey Mevlânâ Celâleddîn, uzun zamandan beri uğraşıp ömür tükettin, fakat şimdi maksadına kavuştun” dediler. Onların böyle söylemeleri üzerine, Emîr Külâl buyurdu ki: “Siz kendi işinizi onun işiyle bir mi tutuyorsunuz? O, işini tamamlamış, yolları katetmiş ve vakti gelmiş. Sâdece bizim bir işâretimize, teveccühümüze ihtiyâcı kalmıştı.

Abdullah Ensârî’nin oğlu Kutb-i Hirevî Câbir bin Abdullah buyurdu ki: “Rahmet bir anda gelir, fakat kalb, hazır ve uyanık olmaz.” Bir kimse kendini riyâzet

sahrasında yorar (nefsine uymaz), ömrünü din ilmini öğrenmekle ve Muhammed aleyhisselâmın dinine uymakla geçirirse ve daha gençliğinde, ihtiyârlıkta yapılacak güzel işleri yaparsa, ihtiyârlığında bu güzel amellerinin faydasından mahrûm kalmaz.

Allah, mülkü dilediğine verir. İlim ehlinden, dilleri âlim olan çoktur. Fakat kalbleri âlim değildir. Böyle olanlar, Allah adamı olan büyüklerin teveccüh nazarlarına müstehak değildirler. Kutb-ül-ârifîn Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî buyurmuştur ki: Beyt:

"Perde ardından güzel görünen çirkinlere âh!
Dışardan güneş gibi olmalı, içerden de mâh."

Âlim o kimselere denir ki, onlar Allahü teâlâyı, O'nun sıfatlarının sırları ile, kendine ihsân edildiği kadar bilendir. Peygamberimiz (s.a.v.); mert olan kimsenin, olduğu gibi gözüken kimse olduğunu bildirmiştir. Meşhûrdur ki: Bâyezîd-i Bistâmî "kuddise sirruh", kadınlara benzemeye özenen bir adamın süslenmekte olduğunu görünce, ondan yüzünü çevirdi. O adam, Bâyezîd-i Bistâmî'nin kendisinden yüz çevirdiğim görünce, dedi ki:

"Ey büyük zât ve Hak yolunun seçilmişi, ben göründüğüm gibiyim, siz de göründüğünüz gibisiniz." Büyüklerden birine, ârif kimdir? diye soruldu. Âlimler o kimselerdir ki, ilimleri amellerinden çoktur. Ârifler ise, o kimselerdir ki, amelleri çoktur, ilimlerini aşmıştır. Bütün ilimlerden maksad, Allahü teâlâyı tanımaktır. Bu da ilim ile, amel etmekle olur. Âlim, ilmiyle amel edip, ilmini Allahü teâlâyı tanımaya sarf eder. Allahü teâlâyı tanımanın alâmeti, zâhiren ve

bâtınen Allahü teâlâdan korkmaktır. Her işin başı, Allah korkusudur. Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: ***"Allahtan ancak âlim olan kulları korkar."*** (Fâtır-28) Allahtan korkan, Cennete kavuşur. Cennet, Allahü teâlâdan korkup, sâlih amel işleyenler içindir. Korkup çekinen, kurtulmuştur. Her kim ki korkup, temkinli davranırsa, her maksadına ulaşmıştır. Bütün kitapları okuyup, ezberlemiş olsan, fakat ilminle amel etmezsen, ilmin sana mahcûbiyetten başka birşey kazandırmaz. Faydalı ilim odur ki, insanı Allahü teâlâya bağlayıp, herşeyi bıraktıran ve nefsin hevâ ve hevesinden uzak tutandır. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri şöyle vasıyyet etmiştir: "Câhil tarîkatçılardan uzak durunuz. Onlar, din düşmanı ve müslümanların yollarını kesicidirler. Bunun için, sâlih kimselerle görüşüp, yol kesicilerden uzak durmak lâzımdır. Resûlullah (s.a.v.): ***"Önce arkadaş, sonra yol"*** buyurdu.

Nakledilir ki, Türkistan'dan Buhârâ'ya bir grup insan, Emîr Külâl'i ziyârete geldi. Buhârâ'dakiler, gelenlere; "Emîr Külâl sizin diyârınıza gitmemiştir, siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler dediler ki: "Emîr Külâl, bizim memleketimizde o kadar tanınmış ve sevilmiştir ki, bunu anlatmakla bitmez. Biz, onun talebeleriyiz. O çok defâ bir ânda bizim memlekete teşrîf eder, biz de sohbetinde bulunurduk. Bu hâdise çok vukû' buldu. Biz böyle âniden teşrîf edip, bizimle sohbet eden zâta kim olduğunu sorduğumuz zaman, Emîr Külâl olduğunu söylerdi. İşte biz de, böylece onun talebelerinden olduk. Buhârâ'dakiler, anlatılan bu hadîseye hayret edip, Emîr Külâl hazretlerini daha çok sevip, bağlılıkları kat

kat arttı. Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: “Allahü teâlâ, sevdiği kullarına öyle ihsânda bulunmuştur ki, bir ânda doğudan batıya gidip gelirler. Başkalarının bundan haberi olmaz.”

Nakledilir ki, bir gece Emîr Timûr, Şeyh Şemseddîn Gülâl ile birlikte, Emîr Külâl hazretlerinin ziyâretine gitmişlerdi. Giderken, yolda yanında bir koyun götürmekte olan bir adama rastladılar. O da Emîr Külâl’i ziyârete gidiyordu. Berâberce, ikâmet ettiği köye vardılar. Fakat Emîr Külâl’in evini soracak hiçbir kimse bulamadılar. Onlar araştırırken, birden karşılarına biri çıkıverdi. Onları eve götürdü. Emîr Külâl hazretlerinin evine varınca, kendilerine yol göstermek için karşılarına çıkan ve eve götüren kimsenin Emîr Külâl olduğunu öğrendiler. Onun ellerine sarılıp; “Efendim affediniz, dışarıda karşılaştığımızda sizin Emîr Külâl hazretleri olduğunuzu anlıyamamıştık” dediler. Buyurdu ki: “Bir dervişi ziyâret için yola çıkan kimse, yolunu şaşırmaz, hatâ etmez.”

Bu misâfirlerden biri koyun hediye getirmişti. Koyunu bırakınca, koyun birdenbire kaçmaya başladı. Adam da peşinden koşarken, Emîr Külâl hazretleri; “Kendini yorma, otur. O, şimdi kendisi geri gelir” dedi. Sonra gelen misâfirlerle cemâat olup namaz kıldılar. Namazdan sonra oturmuşlardı ki, kaçan koyun gelip, yanlarında bir yere durdu. Bundan sonra Emîr Külâl; “Ey Şeyh Şemseddîn! Bir kimse Allahü teâlâya yönelir, onun rızâsını ararsa, işte Allahü teâlâ, onun her işini böyle rastgetirir. O, rızâsını arayan kuluna kâfidir.” Bu hâdiseyi görüp şaşan Şeyh Şemseddîn ve Emîr Timûr, Emîr Külâl hazretlerine tam bir bağlılık ile bağlanıp,

kendilerine himmet etmesini istediler. Emîr Külâl de, onları ma'nevî evlâtlığa kabûl ettiğini söyleyip, teveccüh etti. Emîr Timûr'un yetiştirilmesini Şeyh Şemseddîn'e havale etti. O da Emîr Timûr'un yetişmesinde titizlik gösterip, onu yetiştirdi.

Bir defâsında Emîr Külâl, Buhârâ'da Cum'a namazını talip, talebeleri ile birlikte ikâmet ettiği yere dönüyordu. Yolculukları şurasında, Gülâbâd ile Fetihâbâd arasında, yeşillik bir yerde oturan bir cemâate rastladılar. Sohbet ediyorlar ve sohbetlerinde; evliyâlıktan, kerâmetten bahsediyorlardı. Bu cemâat arasında, Timûr Hân da bulunuyordu. Emîr Külâl, talebeleriyle birlikte oradan geçerken, Timûr Hân onları görüp; "Bunlar kimdir?' diye sordu, "Emîr Külâl ve talebeleridir" dediler. Timûr Hân bu sözü duyar duymaz, kalkıp sür'atle yanlarına koştu. Huzûruna varıp, fevkalâde bir edeble önünde durdu. Sonra şöyle dedi: "Ey, dînin büyük âlimi! Ey doğru yolun ve yakîn yolunun kılavuzu! Burada biraz durup sohbet ediniz ve bize nasîhatte bulununuz da, dervişler istifâde edip, bereketlensinler" dedi. Bunun üzerine Emîr Külâl buyurdu ki: "Dervişlerin sözleri gizli olur. Bu bizim vazîfemiz değildir. Büyüklerin rûhâniyetinden bir işâret olmadıkça, birşey söylemeyiz. Hiçbir zaman kendinden bir söz söyleme ve gâfil olma. Görüyorum ki, senin başına mühim bir iş çıkacak ve bunda muvaffak olacaksın" buyurdu.

Sonra yola devâm ettiler. Evine varınca, zâviyesinde bir müddet durup, yatsı namazı vaktinde dışarı çıktı. Cemâatle birlikte yatsı namazı kıldı. Namazdan sonra bir müddet oturup, büyüklerin rûhâniyetine teveccüh etti. Sonra hemen,

talebelerinden Şeyh Mensûr adında bir talebesini yanına çağırdı. Talebe huzûruna gelince, ona dedi ki: "Hiç durma sür'atle Emîr Timûr'a git söyle, derhâl Harezm tarafına harekete geçsin. Eğer oturuyorsa, hemen kalksın, ayakta ise harekete geçsin, hiç durmasın. Çünkü velîlerin rûhâniyetleri, onun ve oğlunun bütün memlekete baştan başa hâkim olacağını bildirdi. Harezm'i alınca, Semerkand'a hareket etsin." Haberi götüren Şeyh Mensûr, sür'atle Timûr Hân'ın bulunduğu yere gitti. Timûr Hân'ı ayakta bekler hâlde buldu. Haberi aynen iletti. Timûr Hân, bu haberi alır almaz hiç durmadı, hemen ordusunu harekete geçirdi. O harekete geçip, gideceği yolun yarısına vardığı sırada, düşmanları Timûr Hân'ın çadırına hücûm ettiler. Fakat o, çoktan yola çıkmış bulunuyordu. Timûr Hân, Harezm'e yürüyüp, orayı aldı. Sonra Semerkand'a yürüdü, orayı da fethetti. Böylece hergün yeni bir zafere ulaşıp, hep muzaffer oldu ve işleri dâima iyi gitti.

Nakledilir ki, Timûr Hân Semerkand'a yerleşince, Buhârâ'ya gitmeyi arzu etti. Bu sebeple Emîr Külâl hazretlerine haber gönderip, bizim Buhârâ'ya gelmemize müsâade ederler mi? Şâyet izin verilmezse; kendilerinin Semerkand'a teşrîf etmelerini arzu ediyoruz, nasıl buyururlarsa öyle yapalım" dedi. Timûr Hân'ın bu arzusu üzerine, Emîr Külâl hazretleri ne gelmesini, ne gitmeyi kabûl edemeyeceğini ve kendilerine duâ etmekte olduğunu söyledi. Bunları bildirmek ve Timûr Hân'la görüşmek üzere, oğlu Emîr Ömer' i vazîfelendirdi. Oğlunu gönderirken şöyle dedi: "Ey oğlum! Emîr Timûr'a söylet! Eğer Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümek istiyorsa, takvâdan ve

adâletten aslâ ayrılmasın. Bunları kendisine şiâr edinsin ki, kıyâmet günü kurtulabilsin! Yine şöyle ki, biz ve talebelerimiz, her zaman ona duâ etmekteyiz. Eğer dünyâya meylederse, bu durumların fâidesine kavuşamaz.” Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Emîr Ömer, Semerkand’a gidip, Timûr Hân ile görüştü. Babasının söylediği şeyleri aynen bildirdi. Birkaç gün sonra da, Buhârâ’ya dönmek üzere Timûr Han’dan müsâade istedi. Ayrılırken, Timûr Han ona; “Buhârâ ve çevresini sizin emrinize bırakayım, ne olur kabûl edin” dedi. Emîr Ömer; “Buna izin yok” dedi. Bunun üzerine Timûr Hân; “Öyleyse Buhârâ şehrini Emîr Külâl hazretlerine bağışlayayım” deyince, Emîr Ömer yine; “Buna izin yok” dedi.” Timûr Hân; “Hiç olmazsa, Buhârâ yakınında ikâmet etmekte olduğunuz köyü size bağışlıyayım” diyerek, çok temennide bulundu. Emîr Ömer şöyle dedi: “Babamdan şu sözleri işittim: Sizin için şöyle buyurdu: “Eğer, Allah adamı olan büyüklerin kalbinde bir yer kazanmak istiyorsa, takvâdan ve adâletten ayrılmasın. Kıyâmet günü Allahü teâlânın rahmetine kavuşmak bununla olur.”

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleri ile birlikte Buhârâ’da bir câmiye gidiyorlardı. Yolda, bahçesinde çalışmakta olan bir kimse ve yanındaki çocuğu, onları görmüşlerdi. Çocuk, adama; “Bunlar kimdir?” diye sorunca, adam, Emîr Külâl’e ve talebelerine dil uzatıp, haklarında uygunsuz sözler söyledi. Adam bu sözleri söyleyince, Emîr Külâl buyurdu ki: “Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri buyurdu ki: “Kim evliyâya hakâret gözüyle bakarsa, iflah olmaz.” Emîr Külâl, sonra üzerinde durmayıp, câmiye gitti. Onlar gider gitmez, dil uzatan adam uyuz hastalığına tutuldu,

rahatsızlandı. Tutulduğu hastalığa tahammül edemeyip, Emîr Külâl'in yanına götürülmesini istedi. Gidip yalvarmak, af dileyip hastalıktan kurtulmak istiyordu. Durum arzedilince; "Onun hastalığı ilâç kabûl etmez, çünkü o, oku yedi." buyurdu. Bunun üzerine adam, ayrılıp gitti. Daha evine varmadan, yolda düşüp öldü.

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleriyle bir talebesinin evine gitmişti. Evine gittiği talebesi ise, ava gittiğinden evde yoktu. Bu sebeple, evine Emîr Külâl hazretlerinin teşrîf ettiğini haber vermek üzere, bir haberci gönderildi; Hiçbir av bulamamıştı. Hemen evine dönmek üzere hareket etti. Bir av bulamadığı için üzülmüştü. Dönerken, birden karşısına iki kuş çıktı. Kuşlara atıp, vurdu ve yanına alıp sevinerek evine döndü. Emîr Külâl hazretlerinin teşrîfine çok sevinip, avladığı iki kuşu pişirip ikrâm etti. Kuşlar pişirilip sofraya konduğu sırada, Emîr Külâl hazretleri talebesine; "Eğer bu iki kuş da karşına çıkıp avlamasaydın, hiç av getiremezdin, o zaman ne yapardın?" deyip, talebelerine şöyle buyurdu: "Ey dostlarım şunu biliniz ve rahat olunuz ki, bizim maksadımız, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktır. Allahü teâlâ sizi, hem dünyâda, hem de âhırette utandırmaz, mahrum bırakmaz. İnşâallah fadl ve keremine kavuşturur."

Emîr Külâl hazretleri, birgün Şeyh İbrâhim adında bir zâtın bulunduğu Kıraman denilen yere gitmişti. Şeyh İbrâhim Kıramanî'ye; "Bize helâl et bul " dedi. Şeyh İbrâhim; "Bu iş oldukça zor, helâl et az bulunur" dedi. Emîr Külâl ona; "Sen silâhını al, ava çık. Kuşları kendine çağır, geldiklerinde birkaç tâne avla" dedi.

Bunun üzerine Şeyh İbrâhim, silâhını alıp, ava çıktı. Kuşları çağırdı. Yanına pekçok kuş toplandı. Birkaç kuş avlayıp, Emîr Külâl'e götürdü. Bu hâdiseden sonra, Şeyh İbrâhim şöyle demiştir: "Her ne zaman ava çıkıp kuşları çağırsam, Emîr Külâl hazretlerinin hareketiyle yanıma toplanırlar, ben de avlardım."

Bir defâsında Buhârâ'da bulunan âlimler hep birlikte Emîr Külâl'i ziyârete gitmeye karar verdiler. Kendi kendilerine dediler ki: "Eğer Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, her birimize birer kızarmış kaz, hizmetçilerimize de ördek ikrâm eder." Aralarında bulunan Havend Şah, ayrıca şöyle der: "Kazı önüme koyduğu zaman, onu parçalayarak yemem için, bana bir de bıçak vermesini beklerim." Bu düşüncelerle, ziyâret için yola çıktılar. Bu sırada Emîr Külâl'in oğlu Seyyid Hamza, babasına çok miktârda kaz ve ördek getirdi. Babası ona duâ edip; "Ey oğlum! Buhârâ'da bulunan meşhûr kimseler, bize gelmek üzeredirler. Hatırlarından geçen ve düşündükleri şeyler var. Sen, şimdi kazları ve ördekleri hemen pişir ve onları bekle" dedi. Nihâyet misâfirler, Emîr Külâl'in evine gelip oturdular. Bir müddet sonra Seyyid Hamza sofrayı kurup, gelenlerin akıllarından geçirdikleri gibi, önlerine pişmiş kaz ve ördekleri koydu. Bana bir de bıçak verilmesini isterim diye düşünen Havend Sah'a da bir bıçak verdi. Yemeğe başladılar. Havend Şah, verilen bıçak ile kazı parçalayıp yiyordu. Bir ara, verilen bıçağı kullanırken elini kestirdi. Devâmlı kan akıyor, bir türlü kesilmiyordu. Bu arada hemen Emîr Külâl içeriye girip, elini kestiren adama; "Sakın bir daha dervişleri imtihân etmeye kalkışma" dedi. Sonra diğerlerine dönüp; "Siz bu kazları benim hazırladığımı

zannetmeyin. Bunları size, Emîr Hamza getirip, hazırladı. Siz onun mertebesine bakın. Bu yolun büyüklerinin âdeti şöyledir ki, her ne iyilik hâsıl olmuşsa, onu kendinden bilmezler" buyurdu. Bunun üzerine gelenler, böyle düşünerek gelmekle çok hatâ ettik dediler. Yaptıklarına pişmân oldular. Emîr Külâl'in büyüklüğünü görerek, hayrân, olup onu sevdiler.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, Kermine şehrine gitmişti. Bu şehirde bulunduğu sırada, bir grup kimse ile sohbet ediyordu. Sohbette bulunanlardan her biri, kendi hocasından ve hocasının üstünlüklerinden bahsediyordu. Emîr Külâl'in talebesi de söze karışıp, benim hocam, hepinizin hocasından üstün derecededir. Çünkü o, hem seyyid hem mürşid-i kâmildir dedi. Bu sırada, orada toplanıp konuşmakta olanların üzerinden bir kuş sürüsü geçiyordu. Ba'zıları Emîr Külâl'in talebesine dediler ki: "Eğer dediğin gibi hocan büyük bir evliyâ ise, haydi duâ et de, onun hürmetine şu kuşlardan biri önümüze düşsün!" Onların bu isteği üzerine, Emîr Külâl'in talebesi Allahü teâlâya duâ edip, hocasının hürmetine bu işin gerçekleşmesini istedi. O talebe duâ eder etmez, kuşlardan biri cemâatin üzerine düşüverdi. Orada bulunanlar hayretten şaşıp, Emîr Külâl hazretlerinin gerçekten büyük bir evliyâ ve tasarrufu kuvvetli bir mürşid-i kâmil olduğunu anladılar.

Nakledilir ki, Emîr Külâl hazretleri bir imâret yaptırmakta idi. Bu binânın inşâsı için pekçok kimse toplanmış çalışıyordu. Birgün Emîr Külâl, âniden evine gitti. O gidince, orada çalışanlar dediler ki: "Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, bizim her birimize birer sıcak ekmek verir. Bir müddet sonra Emîr KUlâl geldi.

Yanında hiçbir şey yoktu. Yerine oturunca, binânın inşâsında çalışanlardan ba’zıları bir birine; “Eğer evliyâ olsaydı, bizim arzu ettiğimiz şeyi getirirdi” diyerek, aralarında konuşmaya başladılar. Daha sonra onlar böyle konuşurlarken, Emîr Külâl hemen ayağa kalkıp; “Ey tahammülsüzler, işte istediğiniz” diyerek, elini koltuğunun altına sokup, herbirine sıcak bir ekmek çıkarıp verdi. Onlar da söyledikleri sözlerden dolayı pişmân olup, tövbe ettiler. Bundan sonra, Emîr Külâl hazretleri onlara buyurdu ki: “Ey dostlarım, biz arzu ederiz ki, siz bizden âhıreti, âhırette kurtulmayı taleb ediniz. Nefsinizin isteklerini terkediniz ki, âhırette utanıp, mahcûb olmayasınız. Eğer şükr ederseniz, Allahü teâlâ size her istediğinizi ihsân eder. Bu dünyâda ne yaparsak âhırette onun karşılığını bulacağız. Ey dostlar, dikkat ediniz ve uyanık olunuz! Bir kimse hevâ ve hevesinden vazgeçmedikçe, tuzağına av düşmeyen ve eli boş kalan avcı gibidir. Eğer insan, Allahü teâlâyı unutur, gaflete dalarsa, belâya ve musîbete düşer. Yazıklar olsun ki, ömür bitmek üzere olduğu hâlde, insan dünyâlık olan şeylere dalmış, nefsinin esîri olmuş ve âhıret yolculuğunu unutmuş, ihmâl etmiştir. Şiir:

“Ey ömrünü câhillikle rüzgâra veren!
Sen ömrünün kıymetini nasıl bilirsin?
Yarın toprak altında yalnız kalınca
Tövbe edeyim dersin, ama yapamazsın!”

Nakledilir ki, Emîr Külâl kendine âit bir yerde dergâh inşâ ettiriyordu. Çalışanlardan biri, kendi kendisine; “Hiç kimse birşey getirmiyor” dedi. Henüz

aradan az bir zaman geçmişti ki, bir adam geldi. Çok miktârda ekmek ve üzüm getirdi. Emîr Külâl hazretlerinin huzûruna varıp, gece gündüz diş ağrısı çekmekteyim. Sizin duânızı almak için geldim, bana yardımcı olunuz, tâkatim kalmadı dedi. Emîr Külâl, gelen adama; "Yanıma yaklaş bakayım, hangi dişin ağrıyor?" dedi. Adam yaklaştı. Emîr Külâl parmağını ağzına sokup, ağrıyan dişinin üzerine koydu. Sonra İhlâs sûresini okudu. Gelen kimsenin diş ağrısı kesilip, hiç hastalanmamış gibi oldu. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey dostlar! İhlâslı olunuz, (her işinizi Allah rızâsı için yapınız) ki, halas bulasınız, kurtulasınız. İhlâssız yapılan amel, üzerinde pâdişâhın mührü bulunmayan para gibidir. Üzerinde pâdişâhın sikkesi bulunmayan parayı kimse almaz. Üzerine mühür vurulanı ise herkes alır. İhlâs ile yapılan az amel, Allahü teâlâ indinde çok amel gibidir. İhlâssız yapılan çok amelin ise, Hak katında kıymeti yoktur. Yaptığınız her ibâdeti ve işi, ihlâs ile yapınız ki, Allahü teâlâya yakın ve rızâsını kazananlardan olasınız. Ey dostlarım! İhlâs ile amel yaparsanız korkmayınız bu size âhırette i'tibâr ve şereftir. Eğer tama' sâhibi değilsen (dünyâya düşkün değilsen), sonunda varacağın yeri düşün. Merd o kimsedir ki, önce iyice düşünür, sonra amel etmeye başlar. Böylece, sonunda yaptığı işten utananlardan olmaz."

Emîr Külâl bir defâsında, Buhârâ'da Cum'a namazı kılmak için talebeleriyle Buhârâ'ya gidiyordu. Buhârâ'ya vardıklarında, Emîr Külâl dedi ki: "Ey dostlarım, Şeyh Muhammed Agâî Bazergân, şu ânda Belh şehrinde vefât etti." Bu söze şaşanlar oldu. Çünkü kendisi Buhârâ şehrinde olduğu hâlde, Belh

şehrindeki bir hâdiseyi haber veriyordu. Bu söze hayret edenlere buyurdu ki: “Biliniz ki Allahü teâlâ, Resûlü Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olan kullarına öyle dereceler ihsân eder ki, her zaman doğuda ve batıda ne vukû’ bulursa, gözlerinin önünde görüp bilirler. Belh şehrinin uzaklığı nedir ki.” Bunun üzerine talebeleri, o günün târihini yazdılar. Daha sonra gördüler ki, Emîr Külâl hazretlerinin işâret ettiği gün, o zât vefât etmişti.

Emîr Külâl hazretlerinin yaşadığı diyârda bulunan Kermîne şehrinden bir adam ava çıkmıştı. Bu, Emîr Külâl’i tanıyıp çok severdi. Ava çıkarken; “Eğer avlamak istediğim kazlardan avlayabilirsem, iki tânesini Emîr Külâl’e götürüp hediye edeceğim” diye niyet etti. Nihâyet bir miktâr kaz avladı. İki tânesini Emîr Külâl’e vermek için ayırdı. Birgün evine, şehrin ileri gelenlerinden biri geldi. O iki kazı görüp, gözü onlarda kaldı. Kazlar, kuzu gibi iri ve semiz idi. Gelen kimse, ev sâhibine; “Bu kazları pişir de yiyelim” dedi. Ev sâhibi; “Onları, Emîr Külâl hazretlerine vermek için ayırdım” dedi. “Onları yememiz uygun olmaz, ben buna cesâret edemem” dedi. Gelen adam ısrar edip, “Ne olursa olsun bunları yiyelim, ben oğlu vâsıtasıyla ondan özür dilerim” diyerek, ev sâhibini iknâ etti. Ev sâhibi de kazları pişirtip, o şehrin meşhûrlarından olan o kimsenin önüne koydu. Tam yiyeceği sırada, yüzüne kazlardan öyle bir buhar ve sıcaklık yükseldi ki, gözlerine te’sîr edip, gözleri görmez oldu. Kazları yiyemedi ve yaptığı işe pişmân oldu, tövbe etti. Hemen Emîr Külâl hazretlerine bir at hediye etmeye niyet etti. Birkaç gün sonra gözleri iyileşip, eski hâline döndü.

Nakledilir ki birgün Emîr Külâl hazretleri talebeleri ile oturmuş sohbet ediyordu. Bu sırada içeriye güzel yüzlü bir genç girdi. Hiçbir şey söylemeden oturdu. Orada bulunanlar, onu hiç tanımıyorlardı. Bir ara Emîr Külâl hazretleri ona bakıp; "Tamâm oldu mu?" dedi. Gelen genç de; "Bir açıklık kalmıştı, o da tamamlandı" dedi. Gelen genç biraz oturup, gitmek üzere kalktı, birşey söylemeden kapıya doğru yürüdü. Orada bulunanlardan bir kısmı, gencin yanına koşup, yakalayıp konuşmak istediler. "Sen kimsin? Gelince birşey söylemedin ve giderken müsâade istemedin. Emîr Külâl'e; "Bir yer kalmıştı, o da tamamlandı" dedin. Bu hâlin ne ve bu, sözün ma'nâsı nedir? Bunları bize açıkla ve kendini tanıt" dediler. Bunun üzerine genç dedi ki: "Ben, Rûm vilâyetindenim ve Emîr Külâl'in talebelerindenim. Bizim memleketimizde bir câmi yapılıyordu ve bu câmi inşâsı ile Emîr Külâl hazretleri ilgileniyordu. Bitince haber vermemizi emretti. Câmi tamamlandı, ben de haber vermek üzere geldim" dedi. Bunları dinleyince, çok şaşırıp; "Nasıl olur? Biz onun talebeleriyiz ve hocamız Rûm diyârına gitmedi" dediler. Gelen genç; "Ben de onun talebesiyim, hergün arkasında namaz kılarım. Bizim memleketimizde çok talebesi ve tanıyıp seveni vardır" dedi. "Peki girince neden selâm vermedin ve giderken neden izin istemedin?" dediklerinde; "Bunları kalben söyledim" dedi. Ayrılırken de; "Bizim karşımıza mühim bir iş çıktığı zaman, Emîr Külâl hazretleri gelir. Bizim memleketimizde, sizin burada olduğundan daha meşhûr ve daha çok tanınıp sevilmiştir" dedi. Bunları dinleyen talebeleri, Emîr Külâl hazretlerinin tasavvuftaki derecesinin yüksekliğini ve tasarrufunun

çokluğunu görüp, ona sevgi ve bağlılıkları kat kat arttı.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bir gece kendinde bambaşka bir hâl hissedip; "Hocamın yanına gideyim, bakalım benim hakkımda ne emreder ve ne buyurur?" diye düşündü. Sonra, Emîr Külâl'ın yanına gitti. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Gece vakti, varıp hocamın odasına girdiğimde, kalabalık bir cemâat vardı. Hayret ettim. Bunlar, hiç görmediğim ve tanımadığım kimseler idi. Kalabalıktan oturacak yer kalmamıştı. Herkes başını eğmiş, sessizce oturuyordu. Ben de başka bir yere oturarak başımı yere eğip beklemeye başladım. Bir müddet böyle durdum. Sonra başımı kaldırıp baktim ki, odada hocam Emîr Külâl'den başka hiç kimse görünmüyordu. Hocam bana bakıp; "Sana müjdeler olsun, şimdi sen artık maksada kavuştun, ama bunu gizli tut" buyurdu. Bundan sonra hocama; "Burada gördüğüm, sonra da birdenbire kaybolup görünmez olan zâtlar kimler idi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Bunlar ricâl-ül-gayb denilen evliyâ zâtlar idi. Aralarında Hâce Gülân ve Abdülhâlık Goncdüvânî de var idi. Bunlar öyle zâtlardır ki, vefâtlarından önce ve sonra, Allahü teâlânın dinine hizmet ederler. Bugün sen de onların sohbetinden (feyzinden) pay aldın."

Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebelerinden bir kısmı, Emîr Külâl hazretlerine, evliyânın kerâmetinden sordular. Buyurdu ti: "Evliyânın kerâmeti haktır. Aklen ve naklen câizdir. Bu hususta evliyâdan çok nakiller vardır. Malûm ve meşhûr olup, hiç şüphe yoktur. Kalbi îmân nûruyla aydınlanmış olan herkes, evliyânın kerâmetine inanır ve bu hususta hiç şüphe etmez.

Buna misâl çoktur. Süleymân aleyhisselâmın vezîri Âsaf ki, Saba melîkesi Belkıs'ın tahtını bir ânda Sana'dan Kudüs'e getirmesi gibi. Bir başka misâl, Hz. Ömer, bir defâsında Medîne-i münevverede mescidde, Peygamberimizin (s.a.v.) minberi üzerinde hutbe okuyordu. Bu sırada çok uzaklarda düşmanla cihâda çıkmış olan İslâm ordusunun tehlikeli bir durumda olduğunu görüp, ordu kumandanına Yâ Sariyye dağa dağa" buyurdu. Uzakta olan kumandan Sariyye ve ordunun erleri, bu sesi duyup dağa çekildi. Düşmanın tehlikeli hücumundan korundu. Bu, apaçık bir kerâmettir. Eğer bir kimse, bu kerâmet, mu'cizeden aşağı değil derse, bu yanlıştır. Çünkü, hiç bir velî, Peygamber derecesinde olamaz. Evliyâ-i kirâm buyurmuşlardır ki: "Evliyâdan meydana gelen kerâmet, Peygamberimizin (s.a.v.) mu'cizesinden dolayıdır ve Peygamberin peygamberliğini tasdîk eder. Ona tâbi olmayı gösterir. Eğer Peygamberler doğru sözlü olmasaydı, evliyânın kerâmeti de hâsıl olmazdı. Çünkü evliyâ, Nebî'ye tâbi olmuştur."

Bâyezid-i Bistâmî buyurdu ki: "Enbiyâ (Peygamberler), misk ve bal misâlidir. Bunlardan bir damla evliyâya geliyor ve evliyâya gelen bu damladan misk yayılıyor."

Vasıyyeti: Emîr Külâl hazretleri, marâz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) bulunduğu sırada, talebelerine şöyle vasıyyet etti: "Ey kıymetli talebelerim! İlim öğrenmekten ve Muhammed aleyhisselâmın yoluna tâbi olmaktan asla ayrılmayınız. Bu, mü'min için bütün saâdetlerin ve ni'metlerin vasıtasıdır. Bunun için Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: ***"İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına***

farzdır.” Ya’nî her müslüman erkeğin ve kadının, kendine lâzım olan din bilgilerini öğrenmesi farzdır. Bunlar, sırasıyla şu bilgilerdir 1- Îmân ve i’tikâd bilgileri 2- Namazla ilgili bilgiler. 3- Oruçla ilgili bilgiler. 4- Zengin ise, zekât ile ilgili bilgiler. 5- Eğer zengin ise, hac ile ilgili bilgiler. 6- Ana-baba hakkını öğrenmek. Allahü teâlânın kendisinden râzı olmasını isteyen, annesinin ve babasının rızâsını kazanır. Resûlullah (s.a.v.); ***“Allahü teâlânın rızâsı, ana-babanın rızâsını kazanmakla elde edilir.”*** buyurdu. Bu bakımdan, anne-babanın hakkını gözetmek mühimdir. 7- Sıla-i rahm, (akrabâyı ziyâret). 8- Komşu hakkını gözetmek. 9- Lâzım olan alış-veriş bilgilerini öğrenmek. 10- Helâli ve haramları öğrenmek lâzımdır. Çünkü insanların çoğu, bilmediğinden ve bildiği ile amel etmediğinden helâk olmuştur. Şiir:

“Dünyâ tâlibleri, hep hırs ile mest oldular,
Para için, dâim kendilerini bozdular.
Hüdâya yaptıkları ahidleri bozdular,
Hepsi Mûsâ’ya (a.s) düşman, Fir’avn’a dost oldular.”

İyi biliniz ki, dünyâyı ve dünyâya düşkün olanları sevmek, sizin, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümenize mâni olan büyük bir engeldir. Dâima Allahü teâlâyı hatırlayıp, O’nu zikrediniz ki, dîninizi dünyâya değişmemiş olasınız. Her hâlde Allahü teâlâdan korkunuz, hiçbir ibâdet Allah korkusundan daha te’sîrli değildir. Allahü teâlâdan korkan kimseden

çekininiz. Allahü teâlâdan korkmayan kimseden ise, korkmayanız.

Ey dostlarım, dâima Allahü teâlâyı zikrediniz. Allahü teâlâdan başka herşeyi bırakınız. "Lâ ilâhe illallah" Kelime-i tevhîdini söylerken "Lâ" derken nefyediniz, Allahü teâlâdan başka hiçbir ma'bûd olmadığını biliniz, "İllallah" derken. Allahü teâlânın noksan sıfatlarından münezzeh olduğunu biliniz. Biliniz ki, elbiseyi temiz su temizler. Dili, Allahü teâlâyı zikretmek temizler. Bedeninizi namaz kılmak, malınızı zekât vermek temizler. Yolunuzu, insanların sizden hoşnut, memnun olması temizler. İhlâs sâhibi oluncaya kadar ihlâsı, kurtuluşa erinceye kadar da kurtuluşu arayınız.

Biliniz ki kalbin, dilin ve bedenin temiz olması, helâl lokma yemeye bağlıdır. Helâl lokma yiyen insanın mi'desi, içinde temiz su toplanan havuz gibidir. Bu havuzdan etrâfa temiz su dağılır ve bu su ile çiçekler yetişir, ağaçlar meyve verir, ondan istifâde edilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: ***"Bir kimse, hiç haram karıştırmadan kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine nehirler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini kalbinden giderir."***

Tövbe ediniz. Tövbekâr ve edebli olmak lâzımdır. Tövbe ediniz ki, tövbe, bütün tâatların başıdır. Tövbe, sâdece dil ile olmaz! Tövbe işlenen günahlara kalbden pişmânlık ve bir daha günâhı işlememektir. Allahü teâlâdan dâima korkunuz. Kendi günahlarınıza bakıp, tövbe ediniz. Başkaları sizden hoşnut olsun. Günahlarınıza pişmân olup, o kadar ağlayıp tövbe ediniz ki, gerçekten size tövbekâr densin. Dünyâda

iken günahlara pişmân olup, kulluk vazîfesini yaparak âhıreti kazanmak lâzımdır. İşte, bütün işin aslı budur. Sevgi ve muhabbet; Allahü teâlânın rızâsını aramak ve kötü işleri terketmek, ahde vefâ göstermek, emânete ihânet etmemek, kendi kusûrlarını görüp, amelleri ile övünmemek, amellerini görmemek, dâima Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olmaktır. Hiçbir işe, Allahü teâlânın ismini söylemeden (Besmelesiz) başlamayınız ki, âhırette yaptığınız o işten dolayı utanmayasınız. Bu bakımdan, birşeye başlarken, önce Besmele çekiniz, sonra işe başlayınız.

Allahü teâlânın emirlerine itâat ediniz. Nerede olursanız olun, ilim öğrenmekten ve amel etmekten uzak kalmayınız. Her ne olursa olsun karşınıza her ne güçlük çıkarsa çıksın, ilmi ve ameli asla terketmeyiniz.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker (iyilikleri emredip, kötülüklerden sakındırmak) vazîfesini yerine getiriniz. Dînin yasak ettiği şeylerden, dîne uygun olmayan işlerden ve bid'atlerden sakınınız. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: ***"Ey îmân edenler! Kendinizi ve evlerinizde ve emrinizde olanları ateşten*** (Cehennemden) ***koruyunuz ki, onun yakacağı insanlar ve taşlardır..."*** (Tahrim-6) Âhırette bunlardan olmamak için çok korkup, sakınınız! Rivâyet edilir ki, Fudayl bin lyâd şöyle anlatmıştır: Havanın çok sert ve soğuk olduğu bir gün, Şeyh Abdülallâm'i gördüm. Üzerinde ince bir elbise vardı. Soğuk olmasına rağmen, alnından buram buram ter damlıyordu. Dedim ki: "Bu soğukta böyle terlemenizin sebebi nedir?" Dedi ki: "Birgün burada bir günâh işleniyordu. Ben buna mâni olmak istedim. Fakat mâni olamadım. Bunun ızdırabından dolayı ve kıyâmet günü

bunun günâhından nasıl kurtulurum diye düşünmekten böyle terliyorum.” Ya siz, her gün hem kendiniz, hem de başkaları için nice emr-i ma’rûfu kaçırıyorsunuz, hâlinize bir bakınız!

İşlerinizi, dînimizin emirlerine uygun olarak yapınız. Bir iş yapacağınız zaman, bakınız, dînin emirlerine uygun ise, onu kabûl edip yapınız. Uymuyorsa, o işden vazgeçiniz. Bütün işlerin başı, dînin emirlerine yapışmaktır ve Allahü teâlânın koyduğu hudutları aşmamaktır. Akıllı kimse, kendi hâlini düşünür, insanlar ile kendi arasındaki hudûda; hakka riâyet eder. Bunu gözetmeyenler için verilecek Cezâyı bildiren nice âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Her zaman ve her yerde, bakarken, konuşurken, dinlerken, gelirken, yerken ve içerken, Allahü teâlâya karşı ve insanlara karşı uyulması gereken bir hudut vardır. Fırsatı ganî’met biliniz, yaptığınız işleri kurtuluşunuza vesîle olacak şekilde yapınız. Helâl rızık kazanmak için çalışınız. Kâfi miktârda kazanıp, isrâf ve cimrilik etmeyiniz. Nafakanızda dînimizin emrine uygun olarak ortalama davranınız. Resûlullah (s.a.v.*);* ***“İşlerin hayırlısı, vasat olanıdır”*** buyurdu. Helâlinden ve kendi kazancınızdan yiyiniz. Eğer uykunuz gelirse, biraz uyuyunuz ki, ibâdet ve tâat yapmak için dinlenmiş olasınız. Fakat, Allahü teâlâyı zikretmeden uyumayınız. Resûlullah (s.a.v.); ***“Âlimin uykusu, cahilin ibâdetinden hayırlıdır”*** buyurdu.

Oruç ile ilgili husûsa gelince, oruç, senede bir aydır. Şu şartla ki, imsak vaktinden, akşam güneş batıncaya kadar orucu bozan şeylerden sakınmak, şartlarına uymaktır. Bunlardan başka, bir de oruçda uyulması gereken bâtınî şartlar vardır. Bunlar ise;

gözü harama bakmaktan korumak, kulağı haram olan şeyleri dinlemekten, eli harama uzatmaktan, ayağı harama gitmekten korumaktır. Orucun hakîkati ise şunlardır: Kalbi hased, tama', nifâk, kin, ucbdan korumak, her zaman bunlardan uzak yaşamak ve bilhassa oruçlu iken bu kötü huylardan sakınmak lâzımdır.

Diğer bir husûs da, zekâtı seve seve vermek ve şartlarına uymaktır. Resûlullah (s.a.v.), zekâtını vermiyenin namazının, orucunun, haccının, cihâdının ve hiçbir tâatının kabûl edilmeyeceğini bildirmiştir. Cimri olan kimse, Allahü teâlânın rahmetinden, insanların sevgisinden ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır. Cömerd olan kimse ise, Allahü teâlânın rahmetine, kulların sevgisine ve Cennete yakın, Cehennemden uzaktır. Bizim yolumuz budur, dostlarımız bu vasıyyete sarılsın. Bizim büyüklerimiz, talebelerine böyle buyurmuşlar ve maksada ulaşmışlardır. Ümîd ediyorum ki: Allahü teâlânın yardımı ile bizim dostlarımız da kavuşur.

Ey talebelerim! insanların maksada, saâdete kavuşmaktan mahrûm kalmalarının sebebi; âhıret yolunu bırakıp, kötü olan dünyâya sarılmalarıdır. Âhıret saâdetini isteyen kimsenin, doğru i'tikâda sâhib olup, bid'at ve dalâlet olan şeylerden uzak durarak ve yaptığı her işten hesâba çekileceğini bilerek, ona göre hareket etmelidir. Ey dostlarım! Gidişâtınızdan habersiz olmak kadar kötü birşey yoktur. Bu hâl, gaflet içinde olmanın delîlidir. Başkalarının habersiz olduğu şeyler, bu yolun büyüklerine açılmıştır. Onların maksadı, Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. Onlar, buna kavuşmuşlardır. Allahü teâlâ, her asırda sevip

seçtiği kullarından bir büyük zât yaratır. Böylece herkesi belâlardan, felâketlerden korur. Ey talebelerim! Böyle olan zâta talebe olunuz. Böylece dünyâ ve âhıret saâdetine kavuşursunuz. Ümmet-i Muhammedin (s.a.v.) aydınlatıcıları olan âlimlere yakın olunuz. Resûlullah (s.a.v.); ***"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir"*** buyurdu. Sakın, ilmi ve âlimleri sevmekten uzak kalmayınız. Bu, kurtuluş vesîlesidir. Resûlullah (s.a.v.); ***"Kim âlimi ve ilmi severse, hatâ işlemez"*** buyurdu.

Câhiller ile görüşmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Simâ' yapıyoruz diyerek hoplayıp, zıplayan kimselerin meclislerinden uzak durunuz. Onlarla oturmayınız. Onlarla sohbet, kalbi öldürür. Bunun için bu yolun büyükleri, bu işten uzak durmuşlardır. Gerçekten sima' hâlinde olan kimsenin hâli öyledir ki, o anda bıçak çalsan haberi olmaz. Eğer böyle olursa, o kimse sima' hâlinde olduğunu gösterir.

Ruhsatlardan uzak durup, azîmet ile amel ediniz. Rûhsatlar ile amel etmek zayıf kimselerin işidir. Eğer bundan daha çok nâsihat isterseniz, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin nasîhat ve yazılarına bakınız. Bu kadar kifâyet eder. Akıllı olana bir işâret yetişir.

Emîr Külâl hazretleri vasıyyetini yapacağı sırada, oğulları; Emîr Burhan, Emîr Şâh, Emîr Hamza, Emîr Ömer ve talebelerinin çoğu huzûrunda bulunuyordu. Bu oğullarından Emîr Burhân'ın yetiştirilmesini, en başta gelen talebesi ve halîfesi Behâeddîn-i Buhârî'ye havâle etti. Diğer oğlu Emîr Şâh'ı, Şeyh Yâdigâr'a, Emîr Hamzâ'yı, Mevlânâ Ârif Dehdigerâniye, Emîr Ömer'i de, Mevlânâ Cemâleddîn Dehkesyânî' ye yetiştirilmeleri için havâle etmişti. Oğullarına buyurdu

ki: “Hanginiz, Allahü teâlânın kullarına hizmet etmek için benim vekîlim olur?” Oğulları; “Ey yakîn yolunun rehberi, biz buna nasıl güç yetirebiliriz? Fakat kim bu işi kabûl ederse, biz onun hizmetine girelim” dediler. Oğulları böyle deyince, Emîr Külâl hazretleri başını eğip, murâkabeye daldı. Bir müddet sonra başını kaldırdı. “Büyüklerin rûhâniyeti, Emîr Hamza’nın bu işi kabûl etmesini işâret buyurdular” dedi. Emîr Hamza, kabûllenemeyeceğini arzetti ise de; “Bunu kabûl etmekten başka bir çâre göremiyorum. Kabûl edeceksin, Bu iş bizim elimizde değildir. Sen de biliyorsun” buyurdu.

Bundan sonra Emîr Külâl, talebelerinden ayrılıp, husûsî odasına geçti. Üç gün, üç gece dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıktı. Meclisinde toplananlar, neden üç gündür dışarı çıkmadığını sordular. Buyurdu ki: “Üç geceden, beri, benim ve talebelerimin hâli nasıl olur? diye düşünüyordum. Gaybden kulağıma bir ses geldi. Şöyle deniliyordu: “Ey Emîr Külâl! Kıyâmet gününde seni senin talebelerini dostlarını, sizin mutfağınızdan uçan bir sineğin üzerine konduğu kimseleri bile affettim.” Allahü teâlâ, fadlından ve kereminden ihsân etti” dedi. Bunları söylediği Perşembe günü sabaha doğru vefât etti.

1)Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 990
2)Agâhî Seyyid Emîr Külâl (Mevlânâ Şihâbüddîn)
3)Reşehât sh. 42
4)Nefehât-ül-üns sh. 415
5)Hadikat-ül-verdiyye sh. 123
6)Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 363
7)Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 108

8)*Hadikat-ül-evliyâ sh. 41*
9)*Umdet-ül-makâmât sh. 61*

SEYYİD RADIYYÜDDÎN ALİ:

Tasavvuf büyüklerinden. Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî'nin talebesi, Sırrî Ali'nin üstâdıdır. İsmi Ali, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Radıyyüddîn'dir. Nâtıkî diye de tanınır. Tebrîz yakınlarında bulunan Uçyâr isimli köyde doğduğu bildirilen Seyyid Ali'nin, gençliği, Tebrîz'de geçti. 720 (m. 1320) senesinde Horasan taraflarında vefât etti. İmâm-ı Ali Rızâ şehidliğinde medfûndur.

Seyyid olup, nesebi Hz. Hüseyn'e dayanır. Radıyyüddîn Ebû Muhammed Ali, çocukluğundan i'tibâren ilim ile meşgûl oldu. Devâmlı olarak Tebrîz'de ilim öğrendi. Tahsîlini tamamlayıp, fetvâ verecek dereceye yükseldikten sonra, Horasan taraflarında bulunan Hirat şehrine kadı olarak ta'yin edildi. Bu vazîfeyi kabûl edip, Hirat' a geldiği gece bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında kıyâmet kopmuş, insanlar mahşer yerinde toplanmışlardı. Hesapları görülenlerden Cehennemlik olanlar, Zebânî ismindeki vazîfeli melekler tarafından Cehenneme götürülüyordu. Seyyid Ali gördü ki, eski Hirat kadılarından birisi de Cehenneme götürülürken, Seyyid Ali'yi göstererek; "Benim yerime kadı olan budur. Bunu da ateşe atın" dedi. Bunun üzerine Zebanîler Seyyid Ali'yi de alalım mı, almıyalım mı? diye tereddüt içindeler iken, seyyidlerden bir zât gelip Seyyid Ali'yi oradan aldı ve başka bir tarafa götürdü. Rü'yânın te'sîri ve heyecanı ile uyanan Seyyid Ali, bu rü'yâyı bir işâret kabûl edip, derhâl vazîfesinden istifâ etti. Rü'yâda, kurtulmasına

sebep olan zâtın kim olduğunu araştırmak üzere seyahate çıktı. Hirat' tan ayrıldı. Dostlarına tanıdıklarına, sebebini soranlara, kadılıktan niçin istifâ ettiğini hiç söylemedi.

Seyahati sarasında yolu, birgün Geylân bölgesinde bulunan Poteste isimli köye düştü. Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî de bu köyde bulunuyordu. Fakat Seyyid Ali bu durumu bilmiyordu. O köyden geçerken, önüne bir talebe çıkıp selâm verdi ve; "Hocamız sizi istiyor" dedi. Seyyid Ali çok hayret edip, çok da meraklandı. O talebe ile birlikte dergâha geldiler. Burası Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin dergâhı idi. Huzûruna vardıklarında, Seyyid Cemâleddîn, Seyyid Ali'ye iltifât edip; "Rü'yânda gördüğün, senin kurtulmana vesîle olan zâta benziyor muyuz?" dedi. Seyyid Ali çok hayret edip ve daha dikkatli bakınca onun, rü'yâda gördüğü zât olduğunu anladı. Hemen önüne diz çöküp o büyük zâtın talebelerinden oldu.

Zâhirî ilimlerde zâten kemâle gelmiş olan Seyyid Ali, Cemâleddîn-i Ezherî'nin huzûrunda da bâtınî ilimlerde kısa zamanda yükseldi. Seyyid Cemâleddîn'in en önde gelen talebelerinden ve halîfelerinden oldu. Ona hocası tarafından icâzet ve hilâfet verilip, insanlara fâideli olması maksadıyla Horasan taraflarına gönderildi. Vefâtına kadar orada hizmet edip, insanlara çok fâideli oldu. Kendisinden istifâde edenlerin sayıları pekçoktur. Sohbetleri çok kıymetli ve te'sîrli idi.

1)Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi Hâlet Efendi kısmı, 281 numaralı kitap)

SİRÂCÜDDÎN OSMAN (Ahî Sirâc):

Sultân-ül-ulemâ Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın yetiştirdiği Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İsmi Osman, lakabı Sirâcüddîn olup, Ahî Sirâc diye meşhûrdur. Doğumu, vefâtı ve hâl tercümesi hakkında kitaplarda pek ma'lûmat bulunamayan Ahî Sirâc hazretlerinin, sekizinci asrın ortalarında 759 (m. 1658) yılında vefât etmiş olduğu bilinmektedir.

Daha gençlik yıllarında, Hâce Nizâmüddîn hazretlerinin sohbetlerinde bulunarak yetişen Ahî Sirâc, ayrıca Mevlânâ Fahreddîn-i Zerrâdî'den sarf öğrendi. Mevlânâ bu talebesini çok sevdiğinden, onun için sarf bilgilerini yazıp topladı. Bu eserine Osmânî ismini verdi. Ahî Sirâc, bundan sonra Mevlânâ Rükneddîn'in huzûrunda; Kâfiye, Mufassal, Kudûrî ve Mecma'-ul-bahreyn adlı eserleri dikkatlice okudu. Bunları da bitirdikten sonra, tekrar Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın huzûruna gelerek, üç sene daha kalıp, tasavvuf yolunda kemâle geldi. Hâce hazretlerinin sohbetleri bereketiyle, tam bir olgunluğa kavuşup, icâzet ve hilâfet almakla şereflendi. Hocası, Ahî Sirâc'a kitaplarından ve elbiselerinden ba'zılarını yadigâr olarak verip, onu insanları irşâd etmek, onlara doğru yolu göstermek üzere, memleketi olan Lüknov'a gönderdi. Gittiği yeri, vilâyet (velîlik) güzelliği ile süsleyip aydınlattı. Hâce Nizâmüddîn onun için; "O, Hindistan'ın aynasıdır" buyurmuştur. Ahî Sirâc irşâd ile vazîfelendirilip Lüknov'a gelince, ilme susamış olanlar etrâfında toplanmaya başladılar. Ahî Sirâc (r.a.), hocası hazret-i Hâce'ye lâyık bir talebe idi. Ondan aldığı yüksek ilimleri, feyz ve bereketleri etrâfına

yaymaya başladı. Çok talebe yetiştirdi. Binlerce kişi ondan istifâde edip, ilim öğrendiler.

Şeyh Hüsâmeddîn-i Mankpûrî, Melfûzât isimli eserinde, bunun da sözlerini ve menkıbelerini zikretmektedir. Bu kitapta bildirildiğine göre, bir gece dervişlerden bir zât, Sirâcüddîn Osman hazretlerine misâfir olmuştu. Yatsı namazından sonra Ahî Sirâc yatağına uzandı. Misâfir olan derviş ise, namaz kılmaya başladı. Bir taraftan da, böyle büyük bir zâtın gece uyumasına hayret ediyordu. Sabah olduğunda, Ahî Sirâc hazretleri kalkıp, abdest almadan, birlikte sabah namazını kıldılar. Misâfir olan derviş, Ahî Sirâc'ın bütün gece zikrle meşgûl olup uyumadığını, ilk zamanda anlıyamadığından bu hâle çok hayret ederek; "Allah, Allah! Ne garip iştir! Bütün gece yattınız. Sabahleyin ise abdest almadan namaz kıldınız" dedi. Ahî Sirâc (r.a.) tevâzu edip ve tâat ile meşgûl oluyorsunuz. Bizim ise, kıymetli bir malımız (ruhumuz) vardır. Büyük ve azılı bir düşman da (nefsimiz) onun peşinde olup, onu öldürmek için gayret etmektedir. Biz o kıymetli malımızı korumak, düşmana teslim etmemek için uyumuyor, bekçilik, ediyorduk." Bu sözleri hayretle dinleyen misâfir derviş, o zâtın büyüklüğünü böylece daha iyi anlamış oldu ve; "Eğer âşık mescidde görünmezse de, onun kalbi dâima namaz iledir" meâlinde bir beyit söyledi.

Rivâyet edildiğine göre, Ahî Sirâc hazretleri, vefâtına yakın zamanda kabir gibi bir yer kazıp, hocasının huzûrundan ayrılırken kendisine verdiği elbiselerini oraya koydu. Üzerini de aynen kabir gibi yaptı ve buna da "Elbiseler mezarı" denildi. Ahî Sirâc vasıyyet edip, vefât ettiğinde, elbiseler mezarının ayak

ucuna defnedilmesini istedi. Bir müddet sonra vefât etti. Talebeleri vasıyyeti yerine getirip, hocalarını elbiseler mezarının ayak ucu tarafında hazırladıkları bir kabre defnettiler. Böylece hocalarının vasıyyetini yerine getirdiler.

Sirâcüddîn Osman hazretlerinin yetiştirdiği talebeleri içinde en ileride olanlarından biri de, Alâüddîn Ebû Ali Kalender'dir.

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 92

SULTAN BEHÂEDDÎN VELED:

Konya'da yetişen velîlerin büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmi'nin ortanca oğludur. 623 (m. 1226) senesinde Karaman'da dünyâya geldi. 712 (m. 1312) yılında Konya'da vefât etti.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin, bu oğluna şefkati ve merhameti çok fazla idi. Geceleri teheccüd namazına kalktıklarında, çocuk olan Sultan Veled ağladığı zaman, annesini uyandırmaz, oğlunu kucağına alırdı. Çocuk, hikmet-i ilâhî kucağa alınır alınmaz ağlamayı keser, teskin olurdu. Sultan Veled, çocukluk yıllarında bile babasını çok sever, onun yanında kalmayı annesine tercih ederdi. Mevlânâ da onu çok sever, onun dîn-i İslâma hizmet eden büyük âlimlerden olması için çok duâ ederdi.

Mevlânâ, birgün oğullarından Sultan Veled'i sağ tarafına, Alâeddîn Muhammed'i sol tarafına almış oturuyordu. Bu sırada yeşil elbiseli nûr yüzlü iki kimse gelip, selâm verdiler. Mevlânâ'dan izin alarak, Sultan Veled'i alıp götürdüler. Bir saatten sonra, tekrar gelip Sultan Veled'i teslim ettiler ve; "Yâ hazreti Mevlânâ!

Bu güzel yavrunuz, neslinizi devâm ettirecektir. Dünyâda pekçok kimselerin hidâyete gelmesine, doğru yola kavuşmasına sebep olacak, dîn-i İslâma uzun yıllar hizmet edecektir” deyip, ayrıldılar.

Mevlânâ, Sultan Veled’e küçük yaşından i’tibâren ilim öğretmeye başladı. Onu hem zâhirî ilimlerde, hem de bâtını ilimlerde yetiştirdi. Tasavvuf yolunda ma’rifet, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit bilgiler sâhibi eyledi. Sultan Veled gençliğinde, her ilimde pek yüksek derecelere kavuştu. Bununla ilgili olarak Mevlânâ, oğluna buyurdu ki: “Ey oğlum Sultan Veled! Benim dünyâya gelmemin sebebi, senin dünyâya gelmen içindir. Kalbim ma’rifetler, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarıyla ilgili bilgilerle doludur. Bu bilgilerin cümlesini sana öğretmekle vazîfeliyim.” Bir defa da; “Oğlum Sultan Veled, çok tâlihli ve bahtiyâr bir kimsedir. Onun ömrünün, hep rahat ve huzûr içinde geçeceğini ümîd ediyorum” buyurdu.

Sultan Veled, her bakımdan babasına çok benzerdi. Onu tanımayanlar, Mevlânâ’nın kardeşi zannederler, oğlu olduğunu tahmin edemezlerdi.

Sultan Veled anlatır: “Babam hazret-i Mevlânâ, birini göndererek beni yanlarına istemişler, hemen huzûr-i şerîflerine çıktım. Bana, tepemden ayağıma kadar dikkatle bakarak, öyle bir teveccüh buyurdular ki, bir hoş olup kendimden geçtim. Bir müddet sonra kendime geldiğimde, tekrar nazar edip teveccüh buyurdular. Bu defâ ölecek gibi oldum. Yine kendimden geçtim. Ayıldığımda tekrar teveccüh ettiler. Kendimden geçtim. Ayıldığımda babam; “Ey Sultan Veled! önceki teveccühümde, sende öyle bir güzellik ve üstün mertebe gördüm ki, şu ânda hiç

kimsede böyle bir mertebe göremiyorum, ikinci teveccühümde başında gâyet güzel Süleymânî taç gördüm. Son teveccühümde, kulağında küpe gördüm ki, ay ve güneş gibi etrâfa ziyâ veriyordu" buyurdu. Birinci nazarlarının îzâhı; bana ihsân ettiği, tasavvuf yolunda kavuşturduğu yüce mertebelerdir, ikinci nazarlarının îzâhı; kendilerinin, bizim ve bütün talebe arkadaşlarımızın başında bulunmasıdır. Üçüncü nazarlarında gördükleri kulağımızda küpe ise; oğlumuz Ârif Çelebi'nin büyük bir âlim ve evliyâ olacağına işâret idi."

Sultan Veled anlatır: "Ben, beş yaşında idim. Birgün babamın, talebelerine şöyle dediğini duydum: "Ben yedi yaşında iken, nefsim tamâmiyle rûhuma tâbi oldu. Nefsî isteklerimden kurtuldum." Bunu dinleyen talebelerden biri; "Efendim! Biz, sizi devamlı olarak nefsinizle mücâhede eder hâlde görüyoruz. Bu sözünüzü nasıl anlamak îcâbeder?" dedi. Bu suâle: "Nefs, yaratıkların içinde en ahmak olanıdır. Hep kendi zararını ister. Onun yakasını bırakmağa gelmez. Çünkü, en büyük düşman nefstir. Büyüklerimiz, ölünceye kadar nefsle mücâdele etmiştir. Biz de onlara ıttıba ederek, uyarak, son nefesimize kadar riyâzet ve mücâhedeye devâm ederiz" diye cevap verdi.

Oğlu Sultan Veled şöyle anlatır: "Birgün babamla berâber halvethânede otururken, yeşil cübbeli üç kişi gelip selâm verdiler ve oturdular. Bunlar çok nâzik ve pek nurlu kimselere benziyorlardı. Biraz konuştuktan sonra, babam onlara; "Uygundur" dedi. Onlar gittikten sonra babama; "O sözünüzden birşey anlıyamadım. O üç kişi kimlerdi?" dedim. Buyurdu ki:

“Bunlar, ricâl-i gayb denilen evliyânın kırklar zümresindendir. İçlerinden birisi vefât etmiş, bizim sakayı istediler. Ben de o cevâbı verdim. Hakîkaten o günden sonra, sakayı evde göremedim. Diğer talebeler de onu aradılar, fakat bulamadılar. Babamın vefâtında o saka, bizlere başsağlığına geldi ve o zaman hâllerini anlattı, sonra yine kayboldu.”

Sultan Veled, evlenme çağına geldiğinde, babası ona, en çok sevdiği talebelerinden Selâhaddîn Konevî’nin kerîmesi, Fâtıma hâtunu nikâh etti. Fatıma hâtun dahi, Mevlânâ hazretlerine çok hürmeti olan, çok sâliha, keşf ve kerâmet sâhibi bir hanım idi. Onlardan, evliyânın büyüklerinden Ulu Ârif Çelebi gibi bir muhterem zât dünyâya geldi.

Sultan Veled’in gençliğinde, Konya’ya Şems-i Tebrîzî hazretleri gelerek, Mevlânâ ile tanıştılar. Tasavvufla ilgili ilimlerde Mevlânâ ile pekçok sohbetler ettiler. Öyle ki, ba’zan sabahlara kadar sohbetin devâm ettiği günler olurdu. Başbaşa yaptıkları bu sohbetlerde, Sultan Veled de bulunur; Onlara hizmet ederdi. Berâber oldukları zaman, onların odasına Sultan Veled’den başka hiç kimse giremezdi. Bu hâl, günlerce devâm etti. Ba’zı hasedcilerin sözlerinden dolayı, Şems-i Tebrîzî Konya’yı terkedip Şam’a gitti. Onun ayrılığına dayanamayan Mevlânâ, oğlu Sultan Veled’i Şam’a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp; “Sür’atle Şam’a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın! O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutublarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir. İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir.

Buraya acele teşrîflerini tarafımdan istirhâm et!” dedi. Sultan Veled, hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam’da babasının ta’rîf ettiği handa, Şems-i Tebrîzî’ yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu, dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya’da bu hâdiseye sebep olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ’dan çok özürler dilediklerini de sözlerine ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya’ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi. Kedisi de arkasından yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled’in ata binmesi için ne kadar ısrâr ettiyse de, o; “Sultânın yanında hizmetçinin ata binmesi, bizce yakışık almaz. Hizmetçilerin, efendisinin arkasında yürümesi gerektiğini öğrendik” diyerek, ata binmedi. Sultan Veled, Konya’ya yaklaştıklarında babası Mevlânâ’ya haberci gönderip, Konya’ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya’da tellâllar bağırtılarak, Şems’in Konya’ya teşrîf etmek üzere olduğu bildirildi. Konya’nın başta sultan olmak üzere, ileri gelen vezirleri, hâkimleri, zenginlerinin yanı sıra, bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde, mübârek velî Şemseddîn Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde, başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler büyük bir heyecâna kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems’in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstâdının ellerini sevinç gözyaşları arasında

doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hâfızlar Kur'ân-ı kerîmi dinledikten, sonra, sıra ile Şemseddîn-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptüler, sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım), bir de sırrım vardır. Başımı sana fedâ ettim. Sırrımı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra ya'nî evliyâlıkta ilerlemesine sebep olduğum derecelere kavuşamaz" dedi.

Sultan Behâeddîn Veled anlatır: "Babam ile birgün Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağına gidiyorduk. Babam beni bir katıra bindirdi. Kendisi, diğer talebelerle berâber yaya gidiyordu. Ben babamın tam arkasında idim. Bir ara babam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdunu, Allahü teâlânın izniyle büyük bir nûrun kapladığını gördüm. Etrâfa güneş gibi ışık saçıyordu. Hemen aklıma, babamın büyüklüğünü inkâr edenler geldi. "Böylelerine şaşıyorum, niçin kötü düşünüyorlar?" diye düşünürken, babam geriye dönerek; "Ey Behâeddîn! Sen babanı inkâr edenleri bırak da, kendi nefsini yola getir. Sakın ucb ve kibir hastalığına yakalanmıyasın. Herkes yaya yürürken, sen binek üzerindesin. Bu kadarcık gönül yüksekliği, insanı ucba; kendini beğenmeye götürür, nefsinin ve şeytanın eline düşürür. Onlara hizmet ettirir" buyurdu.

Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'e buyurdu ki: "Oğlum! Eğer Cennette olmak istersen, herkes ile dost geçin, hiç kimseye kin tutma, herkese tevâzu göster. Zîra alçak gönüllü olmak, asıl sultanlıktır."

Sultan Veled, birgün babası Mevlânâ'ya, halvete girmek, (yalnız ibâdete çekilmek) istediğini arz etti. Babası ise; "Benim çektiğim riyâzet ve mücâhedeler (nefsin istediklerini yapmamak ve nefsin istemediklerini yapmak) hep sizin içindir. Siz zahmet çekmeyin" buyurdu. Sultan Veled de, müsâade olursa bu işi yapmak istediğini tekrarladı. Bu ısrâra karşı babası müsâade etti. Bunun üzerine Sultan Veled, bir odaya girerek, kapıyı kilitledi, içeride günlerini; namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve Allahü teâlâyı zikretmek ile vakit geçirmeye başladı. Her üç günde bir, Mevlânâ ile Selâhaddîn Konevî, halvet odasının kapısına gelip, Sultan Veled'in hâlini kapıyı açmadan murâkabe ederler, kalb yoluyla durumunu anlarlardı. Bu şekilde tam kırk gün geçti. Kırk gün sonra halvetten çıkardılar. Mevlânâ oğluna, halvet esnâsında müşâhede ettiği şeylerden suâl edince, Sultan Veled; "Halvete girdiğim üçüncü günden i'tibâren, önümden dağlar gibi azametli nûrlar durmadan geçerdi Bu nûrların içinden ***"...Allah*** (şirk ve küfürden başka dilediği kimselerden) ***bütün günahları mağfiret buyurur"*** âyet-i kerîmesi okundu (Zümer-53). Ayrıca kırmızı, yeşil ve beyaz levhalar görürdüm. Üzerinde "Şirkden başka her günah affedilir" yazılı idi" diye anlattı.

Mevlânâ hazretleri vefât ettikten bir hafta sonra, onun halîfesi, vekîli olan Hüsâmeddîn Çelebi, talebeleriyle birlikte Sultan Veled'e gelerek; "Artık bizleri irşâd etmeye ilim öğretmeye başlamanızı istirhâm etmeye geldik. Zira, mübârek hocamız Mevlânâ'ya lâyık halîfe olacak ancak siz varsınız. Bizler, gece ve gündüz cân-ı gönülden çalışıp, size

hizmet etmekle şereflenelim” dedi. Bu şekilde hocasına ve oğluna sadâkatini ve muhabbetini arzeyledi. Babasının halîfesinden bu göz yaşartıcı sözleri işiten Sultan Veled hazretleri;

“Canım efendim! Siz, muhterem babamın sağlığında onun halîfesi idiniz. Vefâtından önce sorulduğunda, sizi, kendisine halîfe bıraktığını buyurmuştu. Bu sebeple siz, bizim hocamızsınız. Bu vazîfe size verilmiştir. Başta kendim ve oğlum Ârif Çelebi size tâbiyiz, ne emrederseniz yapmaya hazırız” dedi.

Hüsâmeddîn Çelebi, 683 (m. 1284) senesine kadar talebeleri irsâd eyledi. Onlara doğru yolu gösterdi Ehl-i sünnet i’tikâdını her tarafa yaydı. 683 (m. 1284) senesinde vefât edince, yerine Sultan Veled halîfe, vekîl olup, bu vazîfeyi üstlendi. Hayâtının sonuna kadar sünnet-i şerîfi yayıp, bid’atleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

Sultan Veled zamânında, Mustafa isminde zâlim bir kimse vardı. Malı, mülkü ve akrabâlarının çok olmasından istifâde ederek, ba’zı kimselere eziyet ederdi. Bunu Sultan Veled’e şikâyet eylediler. Sultan Veled onu huzûruna çağırıp nasîhat ettiğinde, o, Sultan Veled’e kaba sözlerle i’tirâz etti. Mustafa’nın bu kaba sözlerine sükût eden Sultan Veled hazretleri, o çıkınca; “Bunun bir hafta ömrü kaldığı hâlde, hâlâ yiğitlik taslayıp sıhhatine güveniyor” buyurdu. Mustafa, dergâhtan çıkıp evine giderken, nereden geldiği belli olmayan bir ok, göğsüne saplandı. Bir hafta sonra öldü.

Sultan Veled hazretlerinin oğlu Ulu Ârif Çelebi anlatır: “Babam birgün hastalandı. Hastalığın

ağırlığından, sık sık vefât edeceğini söylerdi. Birgün vâlideme vasıyyetini yazıp verince, vâlidem; "Efendim! Mübârek hatırınızı hoş tutunuz, bu hastalıktan siz vefât etmezsiniz. Âhırete sizden önce ben giderim. Beni kendi elinizle toprağa verdikten sonra, iki defâ daha evlenirsiniz, ikisinden üç oğlunuz olur" dedi. Vâlidem kerâmet ehli bir kadındı. Söylediği gibi oldu."

Sultan Veled, 712 (m. 1312) senesinde seksendokuz yaşında iken ölüm hastalığına yakalandı. Hastalığı sırasında, yedi gün Konya' da zelzele oldu. Herkesin telâşa düştüğünü görünce onlara; "Üzülmeyiniz ve telâş etmeyiniz. Bu, benim vefât edeceğimin haberidir. Zâhiren aranızdan ayrılacağım, fakat bâtınen sizinle berâber olacağımdan hiç şüpheniz olmasın. Allahü teâlânın evliyâ kulları, vefât ettikleri hâlde, rûhları ile izin verilen her tarafı dolaşır, darda kalanlara, dost ve yakınlarına yardımda bulunur" buyurdu. Receb ayının onuna rastlıyan Cumartesi gecesi, Kelime-i şehâdet getirerek fânî hayâta vedâ etti.

Sultan Veled hazretlerinin vefâtından sonra, nereye defn edileceği hakkında görüş ayrılığı çıktı. Çelebi Celâleddîn; "Bunun için Mevlânâ'nın rûhâniyetinden yardım istiyelim. Nasıl işâret buyurulursa, o şekilde hareket edelim" dedi. Hâl ehli olan velîler, ma'nâ âleminde Sultan Veled'in, babası Mevlânâ ile yanyana yattıklarını gördüler. Bunun üzerine kabrini Mevlânâ'nın hemen yanına kazarak, defn eylediler. Onun defninden sonra, türbenin üzerinde yedi gün kaybolmadan duran, minare gibi göklere uzanan

büyük bir nûr hâsıl oldu. Dost ve düşman herkes, bu nûru hayretle müşâhede etti.

1)*Velednâme*
2)*Menâkıb-ül-ârifîn cild-2, sh. 784*
3)*Risâle-i Sipahsalar sh. 132*
4)*Cevâhir-ül-mudıyye cild-2, sh. 120*
5)*Mevdûât-ül-ulûm cild-1, sh. 747*
6)*Nefehât-ül-üns sh. 525*
7)*History of Turkish poetry cild-1, sh. 150*

SÜLEYMÂN BİN HAMZA EL-MAKDİSÎ:

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Süleymân bin Hamza bin Ahmed bin Ömer el-Makdisî ed-Dımeşkî olup, lakabı Takıyyüddîn'dir. İbn-i Kudâme diye tanınır. Kâdı'l-kudât idi. 628 (m. 1231) senesinde, Receb ayı ortalarında Dımeşk'da doğdu.

Âilesi tarafından çok güzel bir şekilde yetiştirilen İbn-i Kudâme, ilim tahsîline, İbn-i Zebîdî'nin huzûrunda Sahîh-i Buhârî'yi okumakla başladı. Erbilî, İbn-ül-Mukîr, İbn-ül-Lettî, Ca'fer el-Hemedânî, İbn-ül-Cümeyzî, İsmâil bin Zafer, Hârız Ziyâüddîn, İbn-i Kamîre ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Bunlardan başka, Mısır'da; İbn-ül-İrhâd, Îsâ bin Abdülazîz ve İbn-i Bâkâ'dan, İsfehân da; Muhammed bin Abdülvâhid el-Medînî, Muhammed bin Zübeyr Şa'râne, Sâbit bin Muhammed el-Hucendî, Mahmûd bin Mende ve diğer âlimlerden ilim öğrenip, icâzet aldı. Âlimlerin önde gelenlerinden oldu. Bilhassa, fıkıh, hadîs, ferâiz ve hesap ilimlerinde ve Arabî ilimlerde bilgisi çok fazla idi.

Üstün gayretiyle, daha genç denecek, yaşta ilim tahsîlini tamamlayıp, ders vermeye başlayan Takıyyüddîn İbni Kudâme hazretleri, ilim öğrenmek için çok yerlere gittiği gibi, öğretmek için de çeşitli yerlerde bulundu. Ders anlatması çok hoş idi. Hadîs ilmi öğretti. Yirmi sene kadılık yaptı. Bütün işlerinde adâletli hareket etmekte, iffet sâhibi olmakta çok tanınıp, meşhûr oldu. Çok ibâdet ederdi. Geceleri devâmlı teheccüd namazı kılardı. Gündüzleri umûmiyetle oruçlu olurdu. Kendisinin ihtiyâcı olan şeyi başka ihtiyâç sâhiplerine verir, başkalarını kendisine tercih ederdi. Mütevâzî, olgun heybetli, beyaz tenli, mavi gözlü, kumral saçlı bir zât idi. Gâyet yumuşak huylu idi. İnsanların ihtiyâçlarını gidermek husûsunda eli açık idi. Çok ihsân sâhibi idi. Başkalarının sıkıntılarını giderip, onları sevindirmekten lezzet alırdı.

Berzâlî diyor ki: "Süleymân bin Hamza el-Makdisî'nin kendilerinden icâzet aldığı hocaların sayısı yediyüzden fazladır. Ondan çok kimse ilim öğrenip, istifâde etmişdir. Talebelerine ders okutmakta çok gayretli idi. Vefâtından bir gün öncesine kadar talebe okutmaya devâm etti. Yüksek bir âlim, büyük bir fakîh idi. Talebelerine ders okutmayı, geceleri namaz kılmayı, Kur'ân-ı kerîm okumayı, çok oruç tutmayı hiç aksatmazdı. Câmi-i Muzafferî'de ders okuturdu. Ders anlatması çok güzel idi. Anlattıklarını dinleyenler, kolayca anlarlardı. Herkes tarafından çok sevilir, sayılırdı."

Zehebî diyor ki: "Makdisî hazretleri, bilhassa fıkıh ve hadîsde çok büyük âlim idi. Beş seneden fazla fetvâ verdi. Cevziyye ve başka yerlerde ders anlattı. Çok rivâyetlerde bulundu. Çok mütevâzî idi. Sâde giyinirdi.

Güzel ahlâk sâhibi idi. Geceleri teheccüd namazı kılar, çok ibâdet ve tâat yapardı.”

“Ömrümde iki defa hâriç, hiçbir namazımı münferid olarak (yalnız başıma) kılmadım. Hep cemâatle kıldım” dediğini, âlimler haber vermişlerdir.

İmâm ve hâfız derecesinde birçok âlim, kendisinden ilim öğrenmiştir. Birçok kimseler kendisinden istifâde edip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ebyurdî ve İbn-ül-Habbâz bunlardandır. 715 (m. 1316) senesi Zilka’de ayının 11. Pazartesi günü akşamı, akşam namazını kıldıktan sonra vefât etti. Ertesi gün, dedesi Şeyh Ebû Ömer’in türbesine defn olundu. Cenâze namazında çok kimse bulundu.

705 (m. 1305) senesinde İbn-i Teymiyye’nin bozuk yolu meydana çıkıp, kendisi ve ona tâbi olanlar hapsedildikleri zaman, Takıyyüddîn İbni Kudâme Süleymân bin Hamza (r.a.) onlara hiç bulaşmayıp, bozuk akıma kapılmamış, hem de devâmlı olarak Ehl-i sünnet i’tikâdında olmanın fazîletini, kıymetini anlatmıştır.

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 146
2)Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 259
3)El-A’lâm cild-3, sh. 124
4)El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 75
5)Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 364
6)Keşf-üz-zünûn sh. 1890

ŞÂTIBÎ:

Hadîs, tefsîr ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, İbrâhim bin Mûsâ bin Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî

olup, künyesi Ebû İshâk' tır. Doğum târihi belli değildir. 790 (m. 1388) senesinde vefât etti.

Şâtıbî, zamânın en tanınmış âlimlerinden Arabî ve diğer ilimleri tahsîl etti. Ders aldığı hocalarının ba'zıları şunlardır: İbn-i Fahhar el-Bırî, Ebü'l-Kâsım es-Sebtî, Şerîf Ebû Abdullah et-Tilmsânî, Ebû Abdullah el-Makrî, Hatîb bin Merzûk, Ebû Ali Mensûr bin Muhammed ez-Zevâvî, Ebû Abdullah el-Belensî. Şâtıbî'den; Ebü'l-Abbâs, Abdullah el-Huffâz ve birçok âlim ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinledi.

Şâtıbî, birçok ilim dalında söz sâhibi oldu. Mes'eleleri araştırıp tahkîk etme husûsunda çok mâhir idi. Kendisine sorulan soruların hepsine çok güzel cevaplar verirdi. Fıkıh ile ilgili mevzûlarda Selef-i sâlihînin ve büyük âlimlerin sözlerini delîl alırdı. Şâtıbî; fakîh, muhaddis, hâfız ve müfessir idi. Lügat ve dil bilgilerini çok iyi bilirdi. Vera' sâhibi, sâlih, zâhidbir zât idi. Sünnet-i seniyyeye uyma husûsunda çok dikkatli, bid'atlerden ve şüphelilerden son derece sakınan, iffet sâhibi bir âlim idi.

Şâtıbî, birçok alanda çok faydalı eserler yazdı. Bu eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1-Şerh-ül-celil alel-hulâsa fin-nahv, 2-Kitâb-ül-mevkufât fî usûl-il-fıkh, 3-Kitâb-ül-mecâlis, 4-Kitâb-ül-ifâdât vel-insâdât, 5-Kitâb-ül-ittifâk fî ilm-il-iştikak, 6-Kitâbu usûl-in-nahv, 7-Kitâb-ül-i'tisam: Bu eserde; bid'atin tar'rîfi ve ma'nâsı, bid'at ehlinin kötülükleri, bid'at ehlinin kaynakları, hakîkî ve izâfi bid'at ve aralarındaki fark, bid'atin hükmü ve bid'atlerin hepsinin aynı derecede olmadığı, âdetlerde ve ibâdetlerde bid'atlerin açıklaması, ehl-i bid'at ile Ehli sünnet arasındaki ayrılığın sebepleri ve bid'at ehlinin doğru i'tikâddan

ayrılması konularının işlendiği çok nefis ve sahasında benzeri yazılmamış bir kitaptır. Bu eserden ba'zı bölümler:

Bid'at ve bid'at sâhiblerinin kötülüğü: Akıllı kimse, bid'atlerin kötülüğünü kolayca anlar. Çünkü bid'atlere uymak, sırât-ı müstekîmden (doğru yoldan) çıkmaktır. Şimdi bunu, aklî ve naklî yönden îzâh edelim. Bu mevzûnun aklî bakımından birkaç yönü vardır. Dünyânın başlangıcından günümüze kadar tecrübelerle anlaşılmıştır ki, insanoğlu sâdece akıllarıyle kendilerine fâideli olan şeyleri elde edebilip, zararlı ve bozuk olan şeyleri, def etmeye muvaffak olamamışlardır.

Kulların fâidelerine olan şeyler, dünyâ veya âhırete âittir. Dünyâya âit olanlara gelince, insan bunları yalnızca kendi gücü ile bulamaz ve elde edemez. Çünkü kulların fâidesine olan şeyler, ancak Allahü teâlânın bildirmesi ile bilinebilir. Âdem aleyhisselâm yeryüzüne indirildiği zaman, Allahü teâlâ ona dünyâda fâideli olan şeyleri nasıl elde edeceğini öğretti. Daha sonra bu bilgi, Âdem aleyhisselâmın zürriyeti arasında mîrâs bir bilgi olarak nesilden nesile aktarıla gelmiştir, insanların mîrâs olarak aldıkları bu bilgiler, temel ve asıl bilgilerdir. Ancak insanoğlu, aklı vâsıtasıyla bu temel bilgilerden, bir takım fer'î bilgiler çıkararak, aslı genişletmişlerdir. Bundan insana, aklının, kendi fâidesine olan şeyleri bilmekte yeterli olduğu zannedilmiştir. Bununla berâber bu bilgilere, uygun olmayan, bozuk ve yanlış çok şeyler girmiştir. Eğer Peygamberler göndermek sûretiyle, Allahü teâlânın kullarına lütuf ve ihsânı olmasaydı, insanlar sıhhatli, doğru ve mes'ûd bir hayâta kavuşamazlar, fâidelerine

muvaffık bir hâle erişemezlerdi. Bunun böyle olduğu, insanlık târihine bakıldığı zaman kolayca anlaşılır.

Âhıretle ilgili fâidelere gelince, bunlara akıl ulaşamaz. Meselâ ibâdetlef böyledir. Akıl, Allahü teâlâya nasıl kulluk yapılacağını, ne kısaca, ne de geniş olarak bulamaz. Akıla âhıret hayâtından sâdece, onun dünyâ hayâtından sonra gelen bir hayat olduğunu, orada insanların amellerinin karşılığını göreceğini bilmesi mümkündür. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) bildirmesi olmadan, sırf akılla âhıret ahvâlinin bilinebileceğini iddiâ eden felsefecilere aldanmamalıdır. Bu mes'elenin hakîkati, onların söylediği gibi değildir. Dinler, insanlara Peygamberler (aleyhimüsselâm) vâsıtasıyla bildirilmiştir. Allahü teâlânın Peygamberleri, her zaman, insanlara yaradılış hikmetlerinin Allahü teâlâya kulluk olduğunu bildirmişlerdir. Bütün Peygamberler, aynı îmânı bildirmişlerdir. Yalnız Allahü teâlâ, zaman zaman emir ve yasaklarını Resûlleri vâsıtasıyla bildirmiş; birdin, zamânını tamamlayınca, ondan sonra yeni bir din göndermiştir: En son ve kendisinden önceki dinlerin hükümlerini ortadan kaldıran, kıyâmete kadar bakî olan din, İslâm dînidir. Ancak felsefeciler, Peygamberlerin bildirdiği bilgilerden ba'zılarını alıp, bunları akıllarına göre açıkladılar. Bunlara aklî bilgiler dediler. Hâlbuki mes'ele onların dediği gibi değildir.

Akıl, elbette müstakil değildir. Bir binâ bile, temel olmadan kurulamaz. Bir temel lâzımdır. Aynı şekilde, herhangi bir mes'elede de bilgiler, önce doğruluğu kabûl edilmiş olan temel bilgiler üzerine kurulur. Âhıret ahvâline dâir temel bilgiler, ancak vahy yoluyla elde edilebilir. Aklın bu husûsta, temel bilgileri

bulmaya asla gücü yetmez ve yetmemiştir, işte bunun içindir ki, akıllar, Allahü teâlânın Peygamberleri vâsıtasıyla bildirmesi olmadan, fâidelerine olan şeyleri tek başına bilemezler, işte, dînde bid'at ortaya çıkarmak, bu esâsa zıddır. Aklın bu husûsta ortaya koyduğu mücerred iddiâdan başka birşey değildir. Bid'at sâhibi de, bid'atı ile amel etmek sûretiyle, maksudunu elde etme husûsunda emîn değildir. Onun için, bid'at abes gibi olmaktadır.

İslâmiyet kâmil olup, ziyâde ve noksan kabûl etmez. Çünkü Allahü teâlâ, Mâide sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; **"*Bugün, dîninizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan ni'metimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti vermekle râzı oldum*" buyuruyor.**

Irbâz bin Sâriye (r.a.) şöyle rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (s.a.v.), birgün namazdan sonra bize va'zda bulundu (hutbe okudu). Öyle belîğ bir va'zda bulundular ki, gözler yaşlarla doldu, kalbler inceldi (ürperdi). (Bu bir vedâ va'zı idi.) Bir kişi; "Bize ne tavsiye edersin yâ Resûlallah?" dedi. Resûl-i ekrem (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Allahtan korkmayı, başınızdaki bir köle bile olsa, onu dinleyip itâat etmenizi tavsiye ederim. Zîrâ benden sonra yasayacaklar, çok ihtilâflar görecekler. Benden sonra ortaya çıkan bid'atlerden sakınınız. Zîrâ bid'atlerin hepsi dalâlettir."***

Resûlullah efendimiz (s.a.v.) din ve dünyâ işlerine dâir, muhtâc olunan herşeyi vefât etmeden bildirmiştir. Ehl-i sünnet ve cemâatten buna muhâlefet eden hiç kimse yoktur. Durum böyle olunca, bid'at sâhibi, gerek lisân-ı hâli ve gerekse sözü ile şunu

söylemiş olmaktadır "Din tamam olmamıştır, ilâve edilmesi mutlaka lâzım veya güzel olan ba'zı şeyler mevcuttur." Eğer bid'at sâhibi, dînin her bakımdan tamam olduğuna ve kemâl bulduğuna inanmış olsa idi, dinde bid'at ortaya çıkarmaz ve dîne birşeyler ilâve durumuna gitmezdi.

İbn-i Macisîn şöyle der: "İmâm-ı Mâlik (r.a.) şöyle buyurdu: Kim dinde bid'at ortaya çıkarır ve bunu güzel görürse, Muhammed aleyhisselâmın risâlet vazîfesini yerine getirmediğini iddiâ etmiş olur. Çünkü Allahü teâlâ, Mâide sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Bugün dîninizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan ni'metimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti vermekle râzı oldum"*** buyuruyor. Bu takdirde, o zaman din olmayan, bugün de din olmaz."

Bid'at sâhibi, dîne muhâlefet ve düşmanlık yapmaktadır. Çünkü Allahü teâlâ, kullarının ihtiyâçlarını te'min etmeleri için muayyen bir yol ta'yin buyurmuş, emir ve yasaklarını, va'd ve va'îdini, hayrın, kendi emir ve yasaklarına göre hareket etmekte, şerrin ise, bunlara tecâvüz etmekte olduğunu bildirmiştir. Çünkü herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir, biz bilemeyiz. Allahü teâlâ, Peygamberlerini âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Bid'at sâhibi olan ise, bütün bunları red etmektedir. Çünkü o, Allahü teâlânın kullarına gösterdiği yollardan başka yolların bulunduğunu, Allahü teâlânın ta'yin buyurduklarının belirli olmadığını, sanki Allahü teâlâ bildiği gibi biz de biliriz iddiâsında bulunmaktadır. Hattâ, dinde ortaya koyduğu bid'atler ile, Allahü teâlânın bilmediğini (hâşâ), kendisinin bildiğini iddiâ

ettiği anlaşılmaktadır. Eğer bid'at sâhibinin maksadı bu ise, dîni ve dînin sâhibini inkârdır. Eğer maksadı bu değilse, onun yaptığı apaçık bir dalâlettir.

Ömer bin Abdülazîz, Adiyy bin Ertâd'a şöyle yazdı: "Sana, Allahü teâlâdan korkmayı, işinde Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesi üzere olmanı, bid'at sâhiplerinin dinde sonradan ortaya çıkardığı bid'atleri terketmeni tavsiye ederim. Bid'ate mâni olunuz. Sünnet-i seniyyeye iyi yapış. Çünkü sünnet-i seniyyenin aksinin ahmaklık olduğu ortaya konulmuştur."

Bid'at sâhibi kendisini dînin sâhibi mertebesine benziyen bir mertebeye koymaktadır. Zîrâ Şâri' (dînin sâhibi), dinleri va'z etti, mahlûkatın da dîne uymalarını mecbûr kıldı. Bunları böyle yapmak yalnız Allahü teâlâya mahsûstur. Çünkü Allahü teâlâ, kulları arasında, ihtilâf ettikleri husûslarda hükmeyledi. Yoksa, din koyma, mahlûkların yapacakları işlerden olsaydı, dinler Peygamberler vâsıtasıyla gönderilmez, insanlar arasında ihtilâf kalmazdı. Bu sebeple Peygamberlerin gönderilmesine de ihtiyâç olmazdı. İşte dinde bid'at ortaya koyan kimse, kendisini, (hâşâ) Allahü teâlâya benzer yapmaktadır.

Bid'at sâhibinin bu yaptığı, nefsinin arzu ve isteklerine uymaktır. Çünkü akıl dîne tâbi olmayınca, nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olur. Nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olmanın ne demek olduğu ve bunun apaçık bir dalâlet olduğu ortadadır. Allahü teâlâ, Sâd sûresinin yirmialtıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Ey Davudî Biz seni yeryüzünde halîfe kıldık. O hâlde insanlar arasında adâletle hüküm ver ve keyfe tâbi olma ki, bu seni Allahın yolundan sapıtır.***

Muhakkak ki, Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttuklarından, kendilerine çok şiddetli bir azap vardır” buyuruyor.

Buraya kadar hüküm iki noktada toplanıyor. Bunun üçüncü bir şıkkı yoktur. Birisi hakka uymak, diğeri de nefsin arzu ve isteklerine uymaktır. Allahü teâlâ, Kehf sûresinin yirmisekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: ***“Kalbi, bizi zikr etmekten gâfil olan ve nefsinin arzuları peşinde koşan ve hareketlerinde dînin dışına taşan kimseye itâat etme!”***

Bu konuyla ilgili hadîs-i şerîfler:

1- ***“Bir kimse, dinde olmayan birşey meydana çıkarırsa, bu şey red olunur.”*** Bu hadîs-i şerîfi âlimler, İslâmın üçtebiri olarak saymışlardır. Çünkü bu hadîs-i şerîfte Resûlullahın emrine muhalif olan bütün yollar kasdedilmiştir. Bu hususta, bid’at ve ma’siyet olan şeyler eşittir.

2- Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bir hutbelerinde; ***“En hayırlı söz, Allahü teâlânın kitâbıdır. En doğru yol, Muhammed aleyhisselâmın yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılan bid’atlerdir. Her bid’at, dalâlettir”*** buyurdu.

3- ***“Bir kimse İslâmda sünnet-i hasene yaparsa, bunun sevâbına ve bunu yapanların sevâblarına kavuşur. Bir kimse İslâmda bir sünnet-i seyyie*** (bid’at) ***çığrı açarsa, bunun günâhı ve bunu yapanların günâhları kendisine verilir.”***

4- ***“Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur.***

Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir.”

5- ***“Bid’at sâhibleri ile birlikte bulunmayınız! Onların kötülükleri, uyuz hastalığı gibi bulaşıcıdır.”***

6- ***“Fitneler, bid’atler yayıldığı ve Eshâbım kötülendiği zaman, hakîkati bilen, bildiğini bildirsin! Bildiğini bildirmeyenlere, Allahü teâlâ ve melekler ve bütün insanlar la’net eylesin! Allahü teâlâ bunların ibâdetlerini ve hiçbir iyiliklerini kabûl etmez.”***

7- ***“Bid’at sâhibini gördüğünüz zaman, ona karşı sert davranın! Allahü teâlâ, bid’at sâhiblerinin hepsine düşmandır. Onlardan hiçbiri sırat köprüsünden geçemiyecek, Cehennem ateşine düşeceklerdir.”***

Şunu iyi bilmek gerekir ki, bid’atle berâber olan ne namaz, ne oruç, ne sadaka gibi ibâdetler, ne de kurbetler kabûl edilir. Bid’at sâhibi ile berâber olanda ismet sıfatı yok olur. Bid’at sâhibinin yanına giden, ona ta’zim ve hürmette bulunan kimse, İslâmın yıkılmasına yardımcı olur. Düşmanlık ve buğza vesîle olur. Her bid’at, bir sünneti yok eder. Bid’at sâhibi kimseye, Allahü teâlâ gazâb eder.

Bid’at hakkında âlimlerin mübârek sözleri:

Fudayl bin lyâd buyurdu ki: “Kim bid’at sâhibi ile otururbut, ona hikmetten birşey verilmez.”

İbrâhim bin Edhem’e; “Allahü teâlâ; “İsteyiniz veririm, kabûl ederim” buyuruyor. Hâlbuki, istiyoruz vermiyor” denilince, buyurdu ki: “Allahü teâlâya duâ edersiniz, ona itâat etmezsiniz. Peygamberini tanırsınız, O’na uymazsınız. Kur’ân-ı kerîm okursunuz,

gösterdiği yoldan gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın ni'metlerinden fâidelenirsiniz, O'na şükretmezsiniz. Cennetin ibâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hazırlıkta bulunmazsınız. Cehennemin âsiler için yaratıldığını, bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduğunu görür, ibret almazsınız. Aybınıza bakmadan başkalarının ayıplarını araştırırsınız. Şeytana düşman olduğunuzu söyler, ona uyarsınız. Böyle olan kimseler, üzerlerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökten ateş yağmadığına şükretsin! Daha ne isterler? Duâlarının neticesi, yalnız bu olursa yetmez mi?"

Zünnûn-i Mısrî buyurdu ki: "Allahü teâlânın bir kimseyi sevdiğinin alâmeti, o kimsenin, Allahü teâlânın sevgilisinin işine, ahlâkına ve sünnetine uymasıdır. İnsanlara fitne ve fesad, şu altı şeyden dolayı gelir 1- Âhırete âit olan amellerde niyetinin zayıflığından, 2- Bedenini, İslâmiyete uymayan arzularını yapmaya hazır tutmaktan, 3- ömrün kısa olmasına rağmen, tûl-i emel peşinde koşmaktan, 4- İnsanların rızasını, Yaradanın rızâsına tercih etmelerinden, 5- Nefslerine uyup, sünneti terk etmelerinden, 6- Selef-i sâlihînin yolundan gitmemekten dolayı."

Bişr-i Hafî buyurdu ki: "Resûlullahı rü'yâmda gördüm bana; "Yâ Bişr! Biliyor musun, Allahü teâlâ seni akranların arasında niçin yükseltti?" buyurdu. Ben de; "Hayır yâ Resûlallah" deyince; "Sünnetime yapışman, sâlihlere hürmetin, arkadaşlarına nasîhatin, Esbâbıma ve Ehl-i beytime muhabbetin yükseltti" buyurdu.

Yahyâ bin Muâz şöyle buyurdu: "İnsanların ihtilâflarının hepsi, şu üç şeyden dolayıdır. Bunların herbirinin zıddı da vardır. Aslın olmadığı yerde, zıddı bulunur. Tevhîdin zıddı şirktir. Sünnetin zıddı bid'attir. Tâatın zıddı günahtır."

Ebû Ali Hasen bin Ali Cürcânî şöyle buyurdu: "Kişinin saâdetinin ve ibâdetlerin ona kolay gelmesinin alâmeti, bütün işlerinde sünnete uymak, sâlihlerle sohbet etmek, dostlarına karşı güzel ahlâklı olmak, ilâhi ma'rifet ve insanlara muhabbet ile bezenmek ve vakitlerini değerlendirmektir."

Ebû Ali Hasen bin Ali Cürcânî'ye; "Allaha giden yol nasıldır?" diye sorulunca, şöyle buyurdu: "Kulu, Allaha kavuşturan yollar çoktur. En açık ve şüpheden uzak olanı; sözüyle, işiyle, niyetiyle ve maksadıyla sünnete uymaktır. Zîrâ Allahü teâlâ, Nûr sûresinin ellidördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Eğer Resûlüme uyarsanız, hidâyete erersiniz"*** buyuruyor."

Ebû Ali Hasen Cürcanî yine buyurdu ki: "Sünnete giden yol; bid'atten kaçmak, Eshâb-ı Kirâmın icmâ' ına uymak, bozuk din adamlarından uzaklaşmak, bir tasavvuf büyüğünü tanımak ve eserlerini okumaktır."

Zünnûn-i Mısrî, birisine şöyle nasîhatte bulundu: "Senin yanında en tercih edilen ve en sevilen şey, Allahü teâlânın farz kıldığı emirlerini yapmak ve yasak kıldığı şeylerden sakınmak olsun. Çünkü Allahü teâlânın sana emrettiği ibâdetler, kendin için seçtiğin, güzel gördüğün amellerden daha hayırlıdır ve daha yüksektir. Kulun farz olan ibâdetleri hakkıyla yapması, sakınılması lâzım gelen şeylerden gereği gibi sakınması gerekir. Çünkü, kulu Rabbinden uzaklaştıran, îmânın tadını duymaktan alıkoyan, sıdk

ve doğruluğun hakîkatine kavuşmaktan ve âhırete bakmaktan kalbleri alıkoyan, Allahü teâlânın kalbe, kulağa, göze, dile, ele, ayağa, karına ve daha başka uzuvlara dâir emirlerine gereken ehemmiyeti vermemektir."

Ebû Bekr Tirmîzî buyurdu ki: "Himmetin sıfatlarını, muhabbet ehli tamamladı. Onlar da himmeti, sünnete uyup, bid'atlerden kaçarak elde ettiler."

Ebü'l-Hasen Verrak buyurdu ki: "Kişi, Allaha ancak O'nun ve Peygamberinin emirlerine uymakla ulaşabilir. Kim Allah adamlarına uymadan Allahü teâlâya ulaşmaya kalkarsa, sapıtır."

Ebû Muhammed bin Abdülvehhâb es-Sekafî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâ, amellerden ancak doğru olanı, doğru olanlardan hâlis olanı, hâlis olanlardan da ancak sünnete uygun olanı kabûl eder."

Ebû Bekr bin Sa'dan buyurdu ki: "Allahü teâlâya ulaşmak; gafletten, günahtan, bid'atten, sapıklıktan ve sapıklıklardan sakınmakla olur."

Ebû Amr ez-Zücâcî şöyle buyurdu: "İnsanlar, câhiliyye devrinde akıllarının ve arzularının güzel gördüğüne tâbi oluyorlardı. Peygamber efendimiz geldi ve onları tek tek İslâmiyete tâbi kıldı. Doğru akıl; İslâmiyetin güzel gördüğü, kötü akıl; İslâmiyetin kötü gördüğü akıldır."

Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: "Otuz sene mücâhede ile uğraştım. İlimden ve ilme uymaktan daha lüzumlu birşeye rastlamadım."

Yine Bâyezîd-i Bistâmî şöyle buyurdu: "Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman, hemen o kimsenin fazîletli, kerâmet sâhibi birisi olduğuna hüküm vermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakîkaten

fazîlet ve kerâmet sâhibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanmasına ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağlılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazîlet ve kerâmet sâhibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazîlet ve kerâmet sâhibidir demek mümkün olmaz."

Sehl-i Tüsterî buyurdu ki: "Kişinin sünnet-i seniyyeye tâbi olmadan yaptığı her iş, nefsini sevindirir. Arzu ve isteklerine uymuş olur. Eğer sünnet-i seniyyeye uyarsa, nefsini Cezâlandırmış olur. Zîra İslâmiyette nefse uymak yoktur ve kötülenmiştir. Herkesin arzusu, elbet sünnet-i seniyyeye uymak olmalıdır."

Sehl-i Tüsterî yine buyurdu ki: "Bizim yolumuzun esâsı yedi şeydir: 1- Allahü teâlânın kitâbinâ uymak, 2- Sünnet-i seniyyeye uymak, 3- Helâl yemek, 4- Eziyete mâni olmak, 5- Günahlardan kaçmak, 6- Tövbe, 7- Hakkı, hak sâhibine vermektir."

Ebû Hafs el-Haddâd şöyle buyurdu: "Amellerini ve hâlini, her zaman Kitâb ve Sünnetin emirlerine uydurmayan, aklını mükemmel gören, büyüklerin emrine giremez."

Ebû Hafs el-Haddâd'a bid'atten sorulunca; "Dînin hükümlerinde haddi aşmak, sünnet-i seniyyeye uymakta gevşek davranmak arzu ve isteklerine uymak, emirleri terk etmek bid'attir" buyurdu.

Zühdü ile meşhûr birisi vardı. Bâyezîd-i Bistâmî birisine; "Kalk, şu veliliği ile meşhûr zâta gidelim" dedi. Berâber yanına gittiler. Bir müddet sonra o zât,

evinden mescide gitmek üzere çıktı. Mescide girdi ve avluda kıble tarafına doğru tükürdü. Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî ona selâm vermeden geri döndü ve; "Resûlullahın (s.a.v.) edeblerinden bir edebe riâyet etmeyen kimsenin veliliğine nasıl güvenilebilir" buyurdu.

Hamdûn el-Kassâr buyurdu ki: "Selef-i sâlihînin hayâtına bakan, kendinin ne kadar kusurlu olduğunu ve büyüklerin derecesinden ne kadar geride olduğunu anlar." Müellif burada şöyle diyor: "Allahü teâlâ bilir, bu söz, Ehl-i sünnet yolunda yürümeye devâm etmenin lâzım geldiğine bir işârettir."

Cüneyd-i Bağdadî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâya kavuşturan yolların hepsi, Resûlullahın (s.a.v.) sünnetine uyandan başkasına kapalıdır."

Ebû Osman buyurdu ki: "Kim nefsine karşı sünneti, sözüyle ve işiyle hâkim kılarsa, hikmetle konuşmuş ve yapmış olur. Kim nefsine ve arzusuna göre iş yapar ve konuşursa, bid'at işlemiş olur."

Muhammed bin Fadl Belhî şöyle buyurdu: "İslâmiyet nûrlarının kalblerden ayrılıp, kalblerin kararmasına dört şey sebep oldu. Bunlar; bildikleri ile amel etmemek, bilmeden yapmak, bilmediklerini öğrenmemek, başkalarının öğrenmelerine mâni olmaktır."

Şah Şücâ Kirmânî buyurdu ki: "Bir kimse gözünü harama bakmaktan menetse, nefsini şehvetten korusa, kalbini devâmlı kontrol etse ve dışını sünnete uygun amellerle süslese, o kimsenin firâsetinde hiç hatâ olmaz."

İbrâhim-i Havvâs'a âfiyetten sorulduğunda; "Âfiyet şu dört şeydir: 1- Dîne bid'at karıştırmamak, 2-

Amelde kusûr etmemeye çalışmak, 3- Kalbini Allahü teâlâdan başkası ile meşgûl etmemek, 4- Nefsin ve şehvetin arzu ve isteklerinden uzak kalmak.”

Ebü’l-Kâsım Nasrabâdî; “Tasavvufun aslı, Kitâb ve Sünnete uymak, bid’at ve nefsin arzularını terk etmek, Allah adamlarına hürmet ve sevgi göstermek, insanların hatâlarını hoş görmek, ibâdetlere de devâm etmek ve ruhsat ve te’villeri terk etmektir” buyurdu.

Ebû İdrîs Havlânî şöyle buyurdu: “Değiştiremiyeceğim bir bid’ati görmektense, mescidde söndüremiyeceğim bir ateşi görmeyi tercih ederim.”

Ebû Kılâbe buyurdu ki: “Hevâ ehli ile oturmayınız. Onlarla mücâdele de etmeyiniz. Çünkü ben, onların sizi, kendi dalâletlerine batırıp, sizin bildiklerinizi de karıştırmanıza sebep olacaklarından emîn değilim. Hevâ ehli dalâlet ehlidir. Onların gidecekleri yer, Cehennemden başka bir yer değildir.”

Hasen-i Basrî şöyle buyurdu: “Bid’at sâhibi ile oturup kalkmayınız. Çünkü o, kalbi hasta yapar.”

Hişâm bin Hasen (r.a.) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, bid’at sâhiplerinin ne orucunu, ne namazını, ne haccını, ne cihâdını, ne sadakasını, ne de adâletini asla kabûl etmez.”

Yahyâ bin Ebû Kesîr şöyle buyurdu: “Yolda bid’at sâhibi ile karşılaştığın zaman, başka bir yolu tut.”

Selef-i sâlihinden birisi şöyle buyurdu: “Bid’at sâhibi ile oturan kimsenin, temiz kalabilmesinden korkulur. O, nefsi ile başbaşa bırakılır.”

İbrâhim Teymî buyurdu ki: “Allahım! Beni dîninle, Habîbinin sünneti ile, hak husûsunda ihtilâftan, nefsimin arzu ve isteklerine uymaktan, dalâlete

düşmekten, ameller hakkındaki şüphelerden ve husûmetten muhâfaza eyle.”

Ömer bin Abdülazîz (r.a.), insanlar kendisine bî’at edince, minbere çıkıp, Allahü teâlâya hamdü senâda bulundu. Sonra; “Ey insanlar! Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmdan sonra peygamber yoktur. Kitabımız Kur’ân-ı kerîmden başka kitap yoktur. Resûlullahın (s.a.v.) sünnetinden başka sünnet yoktur. Dikkat ediniz! Helâl, kıyâmete kadar, Allahü teâlânın, Nebisinin (s.a.v.) dili üzere kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Dikkat ediniz! Haram, Allahü teâlânın, Nebisinin (s.a.v.) dili üzere kıyâmete kadar kitabında haram kıldığı şeylerdir. Dikkat ediniz, ben bid’atçı değilim. Sâdece tâbi olan birisiyim. Dikkat ediniz, ben sizin en hayırlınız değilim, fakat sizin yükü en ağır olanınızım” dedi.

Ömer bin Abdülazîz şöyle buyurdu: “Resûlullah (s.a.v.) ve O’ndan sonra gelen Hulefâ-i Râşidînin yoluna sarılmak, Kur’ân-ı kerîmi tasdîk, Allahü teâlâya tâati ikmâl ve O’nun dînine yardımdır. Hiç kimsenin bu yolu değiştirmeye hakkı yoktur. Bu yola uyan, doğru yolu bulur. Ona yardımcı olan muzaffer olur. Ona muhâlefet eden, mu’minlerin yolundan başkasına uymuş olur.”

Huzeyfe (r.a.) buyurdu ki: “İnsanlar için en çok korktuğum şey ikidir. Biri, bildikleri şeyi gördüklerine tercih eden, diğeri de, sapıttığı hâlde sapıttığını hissetmeyendir.”

Huzeyfe’den (r.a.) rivâyet edildi: “Birgün Huzeyfe (r.a.) yerden iki taş aldı ve birini diğerinin üzerine koydu. Sonra talebelerine; “Bu iki taş arasında bir ışık görüyor musunuz?” diye sordu. Talebeleri; “Aralarında

çok az bir ışık görüyoruz” dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (r.a.); “Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bid’atler mutlaka ortaya çıkacak ve hak (doğru) ancak şu iki taş arasındaki ışık kadar görünecek. Vallahi, İslâmiyetten birşey terk edildiği zaman, bid’at ortaya çıkar.”

Yine Huzeyfe (r.a.) buyurdu ki: “Dîninizden ilk kaybedeceğiniz şey, emânettir. En son kaybedeceğiniz şey ise, namazdır. İslâmın elbisesini lime lime çıkartırsınız, öyle olur ki, hanımlarınıza yapılması yasak olan şeyleri yaparsınız. Sizden öncekilerin bozuk yolunu tutarsınız. Birçok fırkadan, nihâyet iki fırka kalır. Bunlardan biri diğerine der ki; “Beş vakit namaz da ne oluyor? Bizden önce gelenler yanlış yol tuttular” derler. Bunlar üç vakit namaz kılarlar. Böyle kimseleri, Allahü teâlâ Deccâl ile berâber haşredecektir.”

İbn-i Mes’ûd buyurdu ki: “Elinizden alınmadan önce ilme sarılınız, ilmin alınması, ehlinin yok olması iledir, ilme sarılınız, öye kimseler göreceksiniz ki, onlar, Allahü teâlânın kitâbina da’vet ettiklerini zannederler. Hâlbuki onlar, Kur’ân’a sırt çevirmişlerdir, ilme sarılınız, bid’at işlemekten sakınınız.”

Hasen-i Basrî buyurdu ki: “Sünnete uygun az bir amel, bid’at içerisinde yapılan çok amelden daha hayırlıdır.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 118
2)El-A’lâm cild-1, sh. 75
3)İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 127
4)Mu’cem-ül-musannifîn cild-4, sh. 448
5)Neyl-ül-ibtihâc sh. 46

6)El-İ'tisâm mukaddimesi
7)El-Muvâfakât mukaddimesi
8)Brockelmann Sup-2, sh. 374

ŞÂVERÎ (Abdullah bin Muhammed bin Muhammed):

Mekke-i mükerreme de yetişen İslâm âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Muhammed bin Süleymân bin Mûsâ en-Nişâbûrî, el-Mekkî'dir. Künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Afîfüddîn'dir. 705 (m. 1305) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. 790 (m. 1388) senesi Zilhicce ayında orada vefât etti. Şâverî diye tanınmıştır.

Şâverî (r.a.), Radıyyüddîn et-Taberî'den Sahîh-i Buhârî'yi ve başka kıymetli kitapları okudu. İlim öğrenmek arzusuyla çeşitli yerlere gitti. Mekke, Şam ve Kâhire'de bulundu. Deştî, İbrâhim bin Abdürrahmân eş-Şîrâzî, Takıyyüddîn Süleymân , Îsâ el-Mut'ım, İbn-i Asâkir, İbn-i Abdüddâim ve zamânın başlıca âlimlerinden ilim öğrendi ve icâzet aldı. Necmeddîn-i İsfehânî'ye çok hizmet etti. Ondan feyz alarak, evliyâlık yolunda da ilerlemeye gayret etti. O büyük zâtın bereketiyle yetişti. Böylece zâhirî ve bâtınî ilimlerde büyük bir âlim oldu. Güzel bir hâl ile yaşadı, ilmiyle âmil, kıymetli bir âlim idi. Zamânında bulunan ve daha sonra gelen âlimlerden çoğu, bu zât hakkında medhedici güzel sözler söylemişlerdir.

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan İbn-i Hacer-i Askalânî hazretleri, Şâverî hazretlerinin huzûrunda Sahîh-i Buhârî'yi okuduğunu, âlimlerin bunun hakkındaki medhedici sözlerin hepsinin doğru olduğunu bildirmektedir. Yine İbn-i Hacer (r.a.);

“Hocalarımın içinde ilk tanıdığım zât budur. Kendisinden hadîs-i şerîf okudum. Kendisiyle buluşmam, 785 (m. 1383) senesi Ramazân-ı şerîf ayında idi” demektedir. Çok talebe yetiştirdi.

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 300
2)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 313

ŞEMSEDDÎN EN-NAKÎB: (Muhammed bin Ebî Bekr):

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebî Bekr bin İbrâhim bin Abdürrahmân bin el-Halebî’dir. Lakabı Şemseddîn olup, İbn-i Nakîb diye bilinir. Takrîben 662 (m. 1263) senesinde Dımeşk’da doğdu. Şâmiyye Medresesi’nde müderris iken, 745 (m. 1344) senesi Zilka’de ayının onikinci Cum’a gecesi vefât etti.

Ahmed bin Ebî Bekr bin el-Hamevî; Ebü’l-Hasen bin el-Buhârî, Ebû Hâmid bin es-Sâbûnî, Ahmed bin Şeybân, Zeyneb binti Mekkî, Şerefüddîn Makdisî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. İmâm-ı Nevevî’den ve Makdisî’den fıkıh ilmini öğrendi. İmâm-ı Nevevî’nin sohbetinde ve hizmetinde bulunarak, yüksek derecelere kavuştu. Kendisinden de; Cemâlüddîn bin Cümle ve Berzâlî hadîs-i şerîf dinledi. Burhânüddîn el-Ba’lî ve İbn-i Kesîr ilim öğrendi.

Humus’ta, sonra Trablus’ta, sonra da Haleb’de hâkimlik vazîfesinde bulundu. Daha sonra ise Şâmiyyet-ül-Berâniyye’de müderrislik yaptı. Sübkî der ki: “Kendisinin şöyle dediğini duydum: “İmâm-ı Nevevî bana; “Ey Kâdı Şemsüddîn! Senin Şam müderrisliğinde bulunman lâzımdır” dedi. Gerçekten

de dediği gibi oldu.” Kâdılık vazîfesinden sonra Şâmiyye Medresesi müderrisliğinde bulundu.”

İbn-i Kesîr der ki: “Hocamız âlim ve dindar olup, günah işlememeğe çok dikkat eder, hiç gıybet etmezdi.”

İbn-i Râfi’de şöyle der: “Muhterem bir zât olup, sâlih kimselerle birlikte bulunmayı severdi. Fetvâ verdi ve ders okuttu. İbn-i Dakîk-ül-Iyd’in “Umde” şerhini iyi bilirdi. Âdil kadılardandı.” İslâmiyete son derece bağlı olup, iffet sâhibi idi. Vera’da çok yüksek bir dereceye kavuşmuştu. Şeytan ondan kaçar, uzaklara giderdi. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden idi. Çok keskin, ateş parçası gibi bir zekâya sâhib idi. “Ben Cum’â günü ölürüm” derdi. Gerçekten Şâmiyye Medresesi’nde müderris iken, Cum’a gecesi vefât etti. Kâsiyûn’a defnedildi, “Mukaddimet-üt-tefsîr” adında bir eseri vardır.

Sa’îd bin Zeyd (r.a.) yoluyla gelen şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Kızılımtırak beyaz mantar,*** (Tîh sahralarında dolaşırlarken yahudilere verilen) ***kudret helvası*** (gibi Allahın külfetsiz ni’metleri) ***nev’inden bir rızıktır. Suyu da göz ağrısına şifâdır.”*** Bu hadîs-i şerîf, Buhârî, Müslim ve Ahmed bin Hanbel’in Müsned’inde vardır.

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-9, sh. 307
2)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 512
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 144
4)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3 sh. 399
5)Miftâh-üs-se’âde cild-2 sh. 113

ŞEMSEDDÎN PÂNÎ-PÜTÎ (Hâce Şemseddîn Türk):

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Hidâyet semâsının güneşi, ma'rifet denizinin kabaran dalgası, ilim deryâsı, hayâ ve hilm (yumuşaklık) hazînesi, insanların kılavuzu ve sığınağı, ünsiyet meclisinin açıcısı, darda kalanların sığınağı, yolda kalmışların delîli, yol göstericisi, kutb-i a'zam, Hâce Şemseddîn Türk Pâni-pütî hazretlerinin ismi, Şemseddîn bin Seyyid Ahmed bin Seyyid Abdülmü'min bin Seyyid Abdülmelîk bin Seyyid Seyfeddîn bin Hâce Verânâ bin Bâbâ Karâna'dır. Şems-ül-evliyâ (Evliyânın güneşi) ve Müşkül-ül-küşâ (Müşküllerin açıcısı) olarak tanınır. Türkistan'da bulunan Verşâne vilâyetindendir.

Doğum târihi tesbit edilemiyen Şemseddîn Pâni-pütî, 736 (m. 1336) senesi Cemâzil-âhır ayının onuncu günü vefât etti. Seyyid idi. Ya'nî Hz. Hüseyn'in soyundan idi.

Âilesi tarafından tam bir İslâm terbiyesi ile yetiştirildi. Kalbine İslâm âlimlerinin sevgisi yerleştirildi. Kendisi büyüdükçe, kalbindeki muhabbet ateşi de fazlalaşıyordu. Bu muhabbet dayanılamıyacak hâle gelince, kendisini irşâd edici, yol gösterici bir mürşid-i kâmil aramak üzere, bulunduğu Verşâne şehrinden çıkıp, kasaba kasaba, şehir şehir dolaşmaya başladı. Mültan şehri civârına geldiğinde, Kutb-ül-kâmilîn hazret-i Hâce Feridüddîn-i Genc-i Şeker ile karşılaştı.

O büyük zâtın sohbetlerinde bulunup, ondan icâzet aldı. Bundan sonra, Genc-i Şeker hazretlerinin izni, işâreti ve emri ile, Kelîr (veya Kalyar) şehri tarafına

gitti. Orada, Tâc-ül-evliyâ Gavs-ı Samedânî Hâce Alâüddîn Ali Ahmed Sâbir hazretlerini buldu. Onunı bereketli sohbetlerine kavuştu. Hz. Hâce onu görünce çok sevinip; "Şemseddîn! Sen benim ma'nevî oğlumsun.

Bizim bu yolumuzun, silsilemizin senden devâm etmesini ve uzun zaman ayakta kalmasını Allahü teâlâdan diledim. Demek ki Allahü teâlâ bu arzumu kabûl etti." buyurup, onu talebeliğe kabûl etti. O yüksek huzûrda, kıymetli sohbetlerde ve husûsî hizmetlerde bulunarak, orada onbir sene kaldı. Çetin riyâzetler ve mücâhedeler ile çok gayret ederek, evliyâlık yolunda üstün derecelere, anlaşılamıyan yüksekliklere kavuştu. Ondan icâzet ve hilâfet alıp me'zûn oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde, diğer talebe arkadaşlarından ileride idi. Nitekim yüksek hocası onun için; "Bizim Şems'imiz evliyâ içinde güneş gibidir" buyurup, ona Şems-ül-evliyâ lakabını vermiştir. Alâüddîn Sâbir, çok sevdiği bu talebesini, insanları irşâd etmesi vazîfesiyle Pâni-püt şehrine gönderdi. Hocasından aldığı vilâyet nûru ile o tarafları aydınlatan Şems-ül-evliyâ, binlerce kişiyi evliyâlık mertebelerine kavuşturdu. Fevâid-ül-füâd ve Zâd-ül-ebrâr isimli çok kıymetli kitapların sâhibi olan Celâleddîn-i Hindî bunun talebelerindendir. Her tarafta tanınıp meşhûr oldu. Zühd, vera', takvâ, tecrid ve uzlet sâhibi idi. Haramlardan, şüphelilerden son derece sakınır, dünyâya zerre kadar meyl etmezdi. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde bulunurdu. Her ân ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. Öyle ki, sanki bambaşka bir âlemde, bambaşka hâller içinde yaşıyordu. Menkıbeleri, kerâmetleri çok, fazîletleri sayısızdır.

Rivâyet edilir ki, her kimin mühim bir işi, derdi, sıkıntısı, müşkili bulunduğunda, abdest alıp, Hâce Şemseddîn'in mübârek ismini yüzbin defa okusa, bunu yapmak zor geliyorsa, bir miktâr kimse toplanıp, bölüşerek okusalar ve yüzbine tamamlasalar, Allahü teâlâ, Şemseddîn Pâni-pütî'nin mübârek ismi hürmetine, o kimsenin sıkıntısını, ihtiyâcını giderir. Şu kadar var ki, bunu yapanların Ehl-i sünnet i'tikâdında olup, haramlardan sakınmaları ve bunu abdestli olarak, sıdk ve ihlâs ile okumaları şarttır. Hâce Şemseddîn çok mal ve servete kavuştu ise de, bunların hiçbirine meyletmedi. Her ân gönlü Allahü teâlâ ile idi. Bir defasında Sultan Gıyâseddîn, bir kaleyi fethetmek için muhâsara etmişti. Çok zaman geçtiği hâlde, bir türlü kaleyi düşüremediler. Bir gece hava birden değişti. Şiddetli yağmur ve rüzgâr başladı, öyleki; rüzgâr, çadırları yerinden söküp fırlatıyordu. Sultanın hizmetçisi elinde ibrik, sultâna abdest suyu ısıtabilmek için ateş arıyordu. Ateş yoktu. Nihâyet bir çadırda kandil yanmakta olduğunu farkedip, oraya koştu. Bu, Şemseddîn hazretlerinin çadırı idi ve kendisi içeride Kur'ân-ı kerîm okuyor, sanki, şiddetli yağmur ve rüzgâr, ona ve etrâfına hiç te'sîr etmiyordu. Kendisi, evliyâlık halleriyle çok heybetli bir zât olduğundan, sultânın hizmetçisi yanına yaklaşamadı ve hiçbir şey söyleyemedi. Uzakta durup beklemeye başladı. Şemseddîn Pâni-pütî, biraz sonra başını kaldırıp; "Gel kardeşim! Ateş istiyordun. Alıp götürebilirsin" dedi. Hizmetçi ateş alıp gitti, ibrikte bulunan suyu ısıtıp, acele ile sultâna yetiştirdi. Bu hâl, hizmetçinin dikkatini çok çekmişti. Su lâzım olduğunda, hizmetçi etrâfta su bulamadı. Hizmetçi, o

zâtın çadırında ateş bulduğuma göre, su da bulurum diye düşündü. Sabah olduğunda, o çadıra gitti. Çadıra vardığında akşamki zâtın yerinde bulunmadığını gördü. Geri dönerken, ordugâhın dışında bulunan havuzun yanından geçiyordu. Baktı ki, akşam çadırda gördüğü o zât, havuzda abdest alıyordu. Bir kenarda durup abdestini bitirmesini bekledi. O büyük zât abdestini tamamladı, namazını kıldı. Hizmetçi de oraya yaklaşıp su tulumunu doldurdu. Bir tarafdan da çok hayret ediyordu. Zîrâ mevsim kış olduğu için, havuzun donmuş olması gerekiyordu. Bu düşünceler içinde suyu götürdü. O gün bu durumdan hiç kimseye bahsetmedi. Ertesi sabah erkenden, o zâtın havuza abdest almaya gelme vaktinden evvel oraya gelip baktı. Havuz donmuş vaziyette, su alınacak gibi değildi. Bir ağacın kenarına çekilip beklemeye başladı. Bu işteki inceliği anlıyabilmek için soğukta beklemeye râzı oldu. Nihâyet Şemseddîn (r.a.) geldi. Abdest almaya başlayacağı zaman, havuzun buzu birdenbire eridi. Ateş üzerinde ısınan bir kaptaki su misâli, havuzdan buhar yükselmeye başladı. O zât abdest alıp gittikten sonra, havuzun yanına gelen hizmetçi, biraz önce buz tabakası hâlinde bulunan suyun, şimdi eli yakacak derecede sıcak olduğunu gördü. Bu hâlin Şemseddîn hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anlamıştı. Su tulumunu o sıcak sudan doldurup sultânın yanına geldi. Sultâna, yalnız olarak arzetmesi îcâb eden bir husûs olduğunu bildirdi. Sultân, otağında oturmakta idi. Hizmetçinin arzusunu kabûl etti. Hizmetçi gördüklerini etrâflıca anlatınca, sultân çok hayret etti. Hizmetçiye kendisini sabaha yakın uyandırmasını, berâberce oraya gideceklerini söyledi.

Hizmetçi gece sultânı uyandırıp, berâberce havuzun yanına gittiler. Baktılar, havuzun suyu buz tutmuş hâlde idi. Bir kenara çekilip beklemeye başladılar. Biraz sonra Hz. Şemseddîn gelip abdest aldı. Orada namaz kıldı ve gitti. Sultan, olduğu yerden çıkıp suya baktığında, onun gâyet sıcak olduğunu gördü. Onun kerâmet' sâhibi büyük bir zât olduğunu anladı. Hemen o zâtın çadırının bulunduğu yere geldi. Şemseddîn Pâni-pütî, çadırına gelmiş, Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Sultân, geride edeble durup, ayakta dinlemeye başladı. Okumayı bitirince, sultânın karşısında ayakta beklemekte olduğunu görünce hayret etti. Ayağa kalkıp selâm verdi. Sultân daha çok hürmet edip; "Ne kadar mes'ûd bir kimseyim ki, Hak teâlâ sizin gibi sevgili bir kulunu, benim zamânımda ve yakınımda bulundurdu. Uzun zamandır muhâsara ediyoruz, kaleyi fethedemedik. Lütfen duâ edin de, kale artık fetholunsun" dedi. Bunları söylerken, büyük bir edeb ile ve yalvarırcasına konuşuyordu. Şems-ül-evliyâ Şemseddîn hazretleri, tevâzu edip, kendisini duâya lâyık görmediğini söyledi. Sultân çok ısrar etti. Bunun üzerine ellerini açıp Fâtiha-i şerîfe okudu ve; "Şimdi atınıza binip gidiniz, İnşâallah fetih gerçekleşecektir" buyurdu. Sultân, sevinçle ve içi ferahlamış olarak otağına geldi. Komutanlarını toplayıp, konuştular. Bütün hazırlıklar tamamlanıp, son bir hücuma geçildi ve Allahü teâlânın izni ile kale fetholundu.

Bu fethin, Şemseddîn hazretlerinin duâları bereketiyle olduğunu bilen sultân, ertesi gün, büyük bir sevinçle ve yüksek bir edeble, yalın ayak onu ziyârete gelmek istedi. O ise, kendisine böyle davranılmasını istemiyor, tanınmaktan, meşhûr

olmaktan hoşlanmıyordu. Kalb gözüyle, sultânın bu düşüncesini anladı. Bunun için, buradaki vazîfeden ayrılmak istedi.

Birgün, yanında bulunan atını duâ ederek salıverdi. At; oradan sür'atle uzaklaştı. Bu sırada, Şemseddîn Pâni-pütî'nin bulunduğu yere uzak bir yerde, dul bir kadın ve bir de kızı vardı. O kadıncağız kızını evlendirecekti. Fakat hiçbir hazırlıkları, malları ve paraları da yoktu. Şemseddîn Pâni-pütî, Allahü teâlânın izni ile onların bu hâline vâkıf olup, atını bunun için göndermiş ve bunun için duâ etmişti. O duâ bereketi ile, o at gelip, o dul kadının yanında durdu. Kadın bu hâle bir ma'nâ veremeyip hayretle bakarken, gâibden bir sesin kendisine; "Ey ihtiyâr hanım! Bu atı sat! Kızının masraflarına ihtiyâçlarına harca!" dediğini duydu. Kadın bildirileni yaptı ve böylece rahatlamış, büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş oldu. Hâce Şemseddîn kalan malını da bu şekilde Allah rızâsı için dağıtıp, kendisi Pâni-püt şehrine geldi orada talebelerine ders okutmakla meşgûl oldu.

Şöyle anlatılır: Şems-ül-evliyâ hazretleri birgün, şehrin ileri gelenlerinin de bulunduğu bir meclisde oturuyordu. Kendisinin seyyid olduğunu iddiâ eden bir kimse de orada idi. Bu kimse Şems-ül-evliyâ'ya; "Sizin seyyid olduğunuz nereden belli? Bunu nasıl isbât edersiniz?" dedi. Bu münasebetsiz suâle üzülen Şems-ül-evliyâ; "Babamdan ve dedelerimden duyduğum gibi, bunu isbât eden şecere de yanımda saklıdır" dedi. O kimse daha da ileri giderek: "Bu tam bir isbât değil. Daha kat'î birşey göstermeniz lâzım" dedi. Şemseddîn hazretleri buna daha çok üzüldü. Celallendi, Hâşimî damarı harekete geldi ve; "Gerçi bu

isbât şekli şimdiye kadar tatbik edilmiş değil ama, şimdi bundan daha kat'î bir yol kalmadı. Mecbûren, "Seyyidlerin kılı ateşte yanmaz" kaidesini göstereceğiz. Hemen büyük bir tandır hazırlasınlar. Madem sen de seyyid olduğunu söylüyorsun. Birlikte o tandıra gireriz" buyurdu. O kimse daha önce cür'etkâr sözler söylediği için, şimdi bu sözlere i'tirâz edemedi yakınında bulunan büyük bir tandır yakılıp, kızdırıldı. Şems-ül-evliyâ, hiç çekinmeden o kızgın tandıra girdi. Fakat, o girer girmez, Allahü teâlânın izni ile tandırın harareti (sıcaklığı) soğudu. Elbisesinden bir iplik dahî yanmadı. Tandırın içinde gaybdan bir pınar peyda oldu. Şemseddîn, o pınardan abdest aldı. İki rek'at namaz kıldı. Sonra dışarıda bekliyen o kimseye seslenip; "Ey Seyyid(!) kardeşim. Niçin tandıra girmiyorsun. Beklemen çok uzadı" dedi. O kimse, mahcûbiyetinden biraz daha ilerledi, ateşi gördü. Pek yakıcı ve korkunç idi. Kalbine dokundu, yüzünün rengi değişti. Buna rağmen iki adım daha atıp, tandırın başına geldi. Yükselen alev, pardesüsünün eteğini tutuşturdu. Bu kimse feryâd etmeye başladı. Sonra, Şems-ül-evliyâ hazretleri tandırdan çıkıp, o kimsenin alevlenmiş olan pardesüsünü söndürdü. Bu hâdiseyi başından beri ta'kib edenler, hayretler içerisinde kaldılar. O kimsenin seyyid olmadığı, yalancı birisi olduğu da böylece anlaşılmış oldu Orada bulunanların, Şems-ül-evliyâ hazretlerine olan muhabbetleri, böylece daha çok artmış oldu.

Hâce Şemseddîn Türk'e, hocası Alaüddîn Sâbir hazretleri senelerce önce; "Şems-ül-evliyâ (Evliyânın güneşi)" lakabını vermişti. Buradaki harflerin sayılarının toplamı, Ebced hesabinâ göre 736 etmekte,

bu ise, o büyük zâtın hicri vefât senesine karşılık gelmektedir. Hâce Alâüddîn hazretlerinin bu ismi vermesinin bir kerâmet olduğunu ve Hâce Şemseddîn'in, evliyânın güneşi olmasının. Allahü teâlâ tarafından kabûl edilmesine bu uygunluğun bir işâret olduğunu âlimler bildirmişlerdir.

1)*Siyer-ül-aktâb sh. 184*

ŞEREFÜDDÎN AHMED BİN YAHYÂ MÜNÎRÎ:

Hindistan'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. "Mahdûm-ül-Mülk Bihârî" diye tanınır. Lakabı, Şerefüddîn olup, nesebi, Peygamber efendimizin (s.a.v.) amcalarından Zübeyr bin Abdülmüttalib'e dayanır. Dedesi, evliyâdan bir kimse olup, Halîl kasabasından, Bihar'daki Münîr kasabasına göç etti. Anne tarafından dedesi, Şihâbüddîn-i Sühreverdiyye yolunun, rehberlerinden idi. Bu dedesi, Kaşgarlı olup, sonradan Patna'ya bağlı Jathli köyüne geldi. Bu da Hz. Hüseyn'in soyundan olduğu için, seyyid idi.

Ahmed Şerefüddîn'in; Halîlüddîn, Celîlüddîn ve Habîbüddîn isimlerinde üç kardeşi vardır. Ahmed Şerefüddîn, 661 (m. 1263)'de Şa'bân ayının son Cum'a günü Münîr'de doğdu. 782 (m. 1380) senesinde vefât etti. Hindistan'da Bihar şehrinde yaşadı. Kabri de oradadır.

Şerefüddîn Ahmed, ilk tahsîlini kendi kasabasında yaptı. Büyük âlim Mevlânâ Şerefüddîn Ebû Tavâma'nın talebesi oldu. Onunla Sonârgaon'a gittiler. Orada derslerine o kadar çok çalışırdı ki, bir dakikasını boşa geçirmezdi. Diğer talebeler yemek yemek için bir müddet istirahate çekildikleri hâlde, o hocasından izin

alarak yiyeceğini kendi odasında yeyip, zaman israfı yapmazdı. Derslerine kendini o kadar çok vermişti ki, memleketinden gelen mektûpları cevaplayacak zaman bulamazdı. Hattâ mektûpları, belki üzüntüye ve derslerinden ilgisini dağıtmaya sebep olur düşüncesiyle okumazdı. Kısa zamanda, zâhir ve bâtın ilimlerinde kemâle geldi. Hocasının kızıyla evlenerek, Zekiyyüddîn isminde bir oğlu oldu. Babası Yahyâ Münîrî hazretlerinin vefâtı üzerine Münîr'e döndü. Çocuklarını annesinin yanına bırakarak, Dehlî'deki büyük velî Nizâmüddîn Evliyâ ile görüşmek üzere yola çıktı. Daha şehre girmeden Nizâmüddîn Evliyâ hazretlerinin vefât ettiğini öğrendi: Necîbeddîn Firdevsî orada idi. Necîbeddîn Firdevsî'nin huzûruna erişince; "Ey Şerefüddîn Ahmed! Senelerdir oturup seni beklerim. Sana teslim edilecek bir emânetim var" sözleriyle karşılandı. Firdevsî hazretleri, Şerefüddîn Ahmed'i talebeliğe kabûl buyurdu. Şerefüddîn Ahmed Münîrî, ona hizmet etti ve kendisi için saklanan ni'metlere kavuştu. Büyük velîlerden oldu. İnsanların doğru yola gelmeleri, Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere yaşamaları için yarım asırdan fazla uğraştı.

Ahmed Münîrî'nin sohbetlerine, her sınıftan ve i'tikâddan insanlar katılırdı. Onların sordukları en karmaşık suâllere, tatmin edici cevaplar verirdi. Sohbetlerinde, tasavvufun inceliklerini, insanlara faydalı olmayı, sünnet-i seniyyenin ihyâsını bid'atlerden sakınmayı anlatırdı. Yüzbinden ziyâde insan, talebesi olmakla şereflendi. Bunlardan üçyüzden fazlası, büyük âlimler derecesine yükseldi. Pekçok hindûnun müslüman olmasına sebep oldu. Zamânındaki sultânlara, devletin ileri gelen

kimselerine, halk arasında söz sâhibi olanlara ve talebelerine mektûplar yazarak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Bu mektûplar, sonradan toplanarak kitap hâline getirildi.

Ahmed Münirî, Peygamber efendimizin (s.a.v.) sünnetlerine o kadar sarılırdı ki, âlimler onun hakkında; "Şerefüddîn'in ahlâkı, Resûl aleyhisselâmın bir kopyasıdır" derlerdi. Herkese karşı güleryüzlü idi. Başkalarının haklarına çok saygı gösterir, kalbi kırık garîblerin yardımına koşardı. Ahlâk bakımından Peygamber efendimize çok benzerdi. Nitekim Mektûbâtının 50. mektubunda: "Bu da göstermektedir ki, kibir, gurûr ve bilgisizlik sebebiyle, Peygamber efendimizin (s.a.v.) yolunu ta'kib etmeyen câhil insanlar, onun mübârek nûrlarının pırıltılarını bulamazlar. Bunların, bir rehber yol gösterici olmadan ma'nevî makâmların yüksek derecelerine gidecek doğru (hakîkî) yolu bulmaları imkânsızdır. Bunun içindir ki; "Kör, elinde değnek olmadan aslâ yolunu bulamaz" demişlerdir. "Ey genç, yolun uzundur ve tehlikelerle doludur, o yüzden bir yol gösterene sarıl!" buyurmaktadır.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî, Peygamber efendimize (s.a.v.) uymakta çok titiz olması sebebiyle, dindeki her bid'atten sakınırdı. Bu mevzûda o kadar dikkatli idi ki, bir defâsında talebelerine; "Peygamberimizin herhangi bir hareketini bid'atlerle karışmış görürseniz, o sünneti terketmeniz daha iyidir" buyurdu.

Ahmed Münîrî, sünnet-i şerîfe uymanın bereketiyle, Allahü teâlânın kendisini affedeceğini ümîd ederdi.

Vefât ettiği gün, yüzyirmibir yaşında idi. Vefâtından bir gün önce çok hasta olmasına rağmen, son defâ

abdest almak istedi. İkindi vakti yaklaşıyordu. Hırkasını çıkardı, su istedi, yenlerini kıvırdı, dişini temizledi. Besmele okuyarak abdest almaya başladı. Her uzvunu yıkamaya başlarken, başka duâlar okudu. Kollarını yıkarken Şeyh Halîl, yüzünü yıkamayı unuttuğunu hatırlattı. Tekrar tâze abdest almaya başladı. Kâdı Zâhid, sağ ayağını yıkamaya yardım etmek istediyse de, ona mâni oldu. Abdesti tamamladıktan sonra, bir tarak ve seccâde istedi. Sakalını taradıktan sonra, iki rek'at namaz kıldı. Biraz dinlendi ve sonra ikindi namazını kıldı. 5 Şevval 782 (m. 1380)'de, evdeki çocuklarıyla ve talebeleriyle helâllaştı. Onlarla vedâlaştı. Ertesi gün yatsı vaktinde, salevât-ı şerîfe getirerek duâ etmeye başladı. Duâ esnâsında mübârek rûhunu teslim etti. Cenâze namazı, Şeyh Eşref Cihangir Semnânî tarafından kıldırıldı.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî'nin eserlerinin listesi çok kabarık olmakla berâber, ne yazık ki, bunlardan pek azı bu güne kadar gelebilmiştir. Saklanabilen kitapları şunlardır: "Râhat-ül-kulûb", "Ecveb", "Fevâid-i Rüknî", "İrşâd-üt-tâlibîn", İrşâd-üs-sâlikîn" "Risâlet-ül-mekkiyye", "Ma'den-ül-Me'ânî", "İhvân Pür Ni'met", "Tuhfet-i gaybî", Şerefüddîn Ahmed hazretlerinin "İrşâd-üs-sâlikîn", "Ma'den-ül-me'ânî" ve "Mektûbât" kitapları çok kıymetlidir. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden Gulâm-ı Ali Abdullah-ı Dehlevî, doksandokuzuncu mektûbunda, Ahmed bin Yahyâ Münîrî'nin "Mektûbât' ını okumayı tavsiye etmekte, nefsin temizlenmesinde çok te'sîri olduğunu bildirmektedir.

Hindistan'da yetişmiş olan İslâm âlimlerinin büyüklerinden Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî "rahmetullahi aleyh", Fârisî (Mektûbât) kitabının onsekizinci mektûbunda buyuruyor ki: "İnsanların çoğu, şübhe ve hayâl ile hareket ederek yanılıyorlar. Böyle bozuk düşünenlerden bir kısmı; "Allahü teâlânın bizim ibâdetlerimize ihtiyâcı yoktur, ibâdetlerimizin O'na hiç fâidesi yoktur, insanların ibâdet veya isyân etmeleri, O'nun büyüklüğü karşısında müsâvîdir, ibâdet yapanlar, boşuna sıkıntı zahmet çekiyorlar" diyor. Böyle düşünmek yanlıştır. İslâmiyeti bilmediği için, böyle söylemektedir. İbâdetlerin Allahü teâlâya fâidesi olduğunu ve bunun için emr olunduklarını zannetmektedir. Böyle zannetmek, çok yanlıştır. Olamıyacak şeyi oluyor sanmaktır. Her insanın yaptığı ibâdetin fâidesi, yalnız kendisinedir. Böyle olduğunu, Allahü teâlâ, Fâtır sûresinin onsekizinci âyetinde açıkça haber vermekdedir. Böyle yanlış düşünen kimse, perhiz yapmıyan hastaya benzemektedir. Bu hastaya doktor, perhiz tavsiye ediyor. Bu ise, perhiz yapmazsam doktora hiç zararı olmaz diyerek perhizi bozuyor. Doktora zararı olmaz demesi, doğrudur. Fakat kendine zarar vermektedir. Tabîb, kendine fâidesi olduğu için değil, onun hastalıktan kurtulması için, perhiz yapmasını tavsiye etmiştir. Doktorun tavsiyesine uyarsa, şifâ bulur. Uymazsa ölür gider. Tabîbin bundan hiç zararı olmaz.

Bozuk düşünenlerden bir kısmı da, hiç ibâdet yapmaz. Haramlardan sakınmaz, ya'nî İslâmiyete uymaz. "Allah kerîmdir, rahîmdir. Kullarına çok acır. Affı sonsuzdur. Kimseye azâb etmez" der. Evet, ilk sözleri doğrudur. Fakat, son sözü yanlıştır. Burada

şeytan kendisini aldatmaktadır. İsyâna sürüklemektedir. Aklı olan kimse, şeytana aldanmaz. Allahü teâlâ, kerîm, rahîm olduğu gibi, azâbı da şiddetlidir. Can yakıcıdır. Bu dünyâda, çoklarını fakîrlik ve sıkıntılar içinde yaşattığını görüyoruz. Nice kullarını, hiç çekinmeden azaplar içinde yaşatıyor. Çok kerîm olduğu hâlde ve razzak olduğu hâlde, zirâat, çiftçilik sıkıntıları çekilmezse, bir lokma ekmek vermiyor. Herkesi yaşatan O olduğu hâlde, yemeyen, içmeyen insanı yaşatmıyor. İlâç kullanmıyan hastaya şifâ vermiyor. Yaşamak, hasta olmamak ve mal sâhibi olabilmek gibi, dünyâ ni'metlerinin hepsi için sebepler yaratmış, sebebine yapışmıyanlara hiç acımayıp, dünyâ ni'metlerinden mahrûm bırakmıştır. Âhıret ni'metlerine kavuşmak da böyledir. Kâfirliği ve cahilliği, rûhu öldüren zehr yapmışdır. Tenbellik de, rûhu hasta yapar. Bunlara ilâç yapılmazsa, rûh hastalanır, ölür. Küfrün ve cahilliğin biricik ilâcı, ilimdir, ma'rifettir. Tenbelliğin ilâcı da, namaz kılmaktır ve emredilen ibâdetleri yapmaktır. Bir kimse, dünyâda zehir yer ve Allah rahîmdir. Zehirin zararından beni korur derse, hastalanır, ölür. İshâl olan, hind yağı içerse, (şeker hastası, tatlı ve hamur işi yerse), hastalıkları artar. Şehvete uymak, ya'nî nefsin arzularını yapmak, kalbi hasta eder. Şehvete uymanın, günah olduğuna, zararlı olduğuna inanırsa, şehvete uyması, kalbini öldürmez. Zararlı olduğuna inanmazsa, kalbini öldürür. Çünkü, inanmıyan kâfir olur. Küfr ise, kalbin, rûhun zehridir.

Bozuk düşünenlerden bir kısmı ise, açlık çekerek riyâzet yapıyorlar. Böylece İslâmiyetin beğenmediği şehvet, gadap ve eğlence isteklerini kökünden yok

etmek istiyorlar, İslâmiyet, bunların yok edilmesini emr ediyor sanıyorlar. Uzun zaman açlık sıkıntısı çekerek, bu kötü isteklerinin yok olmadıklarını görüyor, İslâmiyet, yapılamayacak şeyi emr etmiştir, zannediyorlar. "İslâmiyetin bu emri yapılamaz, insan, yaradılışında bulunan huylardan kurtulamaz. Bunlardan kurtulmak için çalışmak siyah kimseyi beyaz yapmağa uğraşmak gibidir. Olamıyacak şeyi yapmağa çalışmak, ömrü boşuna harc etmek olur" diyorlar. Bunlar, yanlış düşünüyor ve yanlış iş yapıyorlar. Hele, İslâmiyet böyle emr etmiştir demeleri, tam bir câhillik ve ahmaklıktır. Çünki İslâmiyet, gadabın, şehvetin, insanlık sıfatlarının yok edilmesini emr etmiyor. Böyle söylemek, İslâmiyete iftirâ etmek olur. İslâmiyet, böyle emr etmiş olsaydı, dînin sâhibi olan Muhammed aleyhisselâmda bu sıfatlar bulunmazdı. Hâlbuki; ***"Ben insanım. Herkes gibi, ben de kızarım."*** buyururdu. Ara sıra kızdığı görülürdü. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, ***"Gadablarını yenen"*** kimseleri medh etmektedir. Gadab etmiyenleri medh etmemektedir. Bozuk düşünen kimsenin, insan, şehvetini yok etmelidir demesi pek yanlıştır. Bir kimsenin şehveti giderse, ilâç yaparak şehvete kavuşması lâzımdır. Gadab da böyledir. İnsan, zevcesini ve çocuklarını gadab sıfatı ile korur. İslâm düşmanlarına karşı, bu sıfat yardımı ile cihâd eder. Çoluk-çocuk sâhibi olup, öldükten sonra şân ve şerefle anılmak, şehvet sayesinde olmaktadır. Bunlar, İslâmiyetin beğendiği, övdüğü şeylerdir.

İslâmiyet, şehvetin ve gadabın yok edilmesini değil, her ikisine hâkim olup, dine uygun kullanılmalarını emr etmektedir. Süvârînin atını ve

avcının köpeğini yok etmeleri değil, bunları terbiye ederek, kendilerinden fâidelenmeleri lâzım olduğu gibidir. Ya'nî, şehvet ve gadab, avcının köpeği ve süvârînin atı gibidirler. Bu ikisi olmadıkça, âhıret ni'metleri avlanamaz. Fakat, bunlardan fâidelenebilmek için, terbiye ederek, dine uygun kullanılmaları lâzımdır. Terbiye edilmezler, azgın olup, dînin sınırlarını aşarlarsa, insanı felâkete sürüklerler. Riyâzet yapmak, bu iki sıfatı yok etmek için değil, terbiye edip dîne uymalarını sağlamak içindir. Bunu sağlamak da herkes için mümkündür.

Bozuk düşünenlerin dördüncü kısmına gelince, bunlar kendilerini aldatmaktadırlar. "Herşey ezelde takdîr edilmiştir. Çocuk dünyâya gelmeden önce, "Sa'îd" veya "Şakî" olduğu bellidir. Bu, sonradan değişmez. Bunun için, ibâdet yapmanın fâidesi yoktur" derler. Resûlullah (s.a.v.) kazâ ve kaderin değişmiyeceğini, herşeyin ezelde takdîr edilmiş olduğunu anlatınca, Eshâb-ı Kirâm da; "Ezeldeki takdîre güvenelim, ibâdet yapmıyalım" demişlerdi. Resûlullah (s.a.v.), bunlara karşı; ***"İbâdet yapınız! Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur"*** buyurdu. Ya'nî ezelde sa'îd denilene, sa'îdlerin işleri yaptırılır. Bundan anlaşılıyor ki, ezelde sa'îd denilenlerin ibâdet yapmaları ve şakî denilenlerin isyân etmeleri, sağlam yaşamaları ezelde takdîr edilmiş olanların gıdâ ve ilâç almalarına ve hastalanmaları, ölmeleri takdîr edilmiş olanların da, gıda ve ilâç almamalarına benzemektedir. Açlıktan, hastalıktan ölmesi ezelde takdîr edilmiş olana, gıdâ ve ilâç almak nasîb olmaz. Zengin olması ezelde takdîr edilmiş olana, kazanç yolları açılır. Doğuda ölmesi

takdîr edilmiş olana, batıya giden yollar kapanır. İşittiğimize göre, Azrâil aleyhisselâm, Hz. Süleymân aleyhisselâmın yanına gelince, oturanlardan birine dikkatle baktı. Adam, meleğin böyle sert bakışından korktu. Azrâil aleyhisselâm gidince, Süleymân aleyhisselâma yalvarıp, rüzgâra emr etmesini, rüzgârın kendisini garb memleketlerinden birine götürüp, Azrâil aleyhisselâmdan kurtulmasını istedi. Azrâil aleyhisselâm tekrar gelince, Süleymân aleyhisselâm, o adamın yüzüne niçin sert baktığını sordu. Azrâil aleyhisselâm; "Bir saat sonra, garbdaki şehirlerden birinde, o kimsenin canını almak için emr olunmuştum. Onu senin yanında görünce, hayretimden dikkatle baktım. Emre uyup garba gidince, onu orada görüp canını aldım" dedi. Görülüyor ki, ezeldeki takdîrin hâsıl olması için, Adam, Azrâil aleyhisselâmdan korktu. Süleymân aleyhisselâm da ona yardım etti. Ezeldeki takdîr, sebepler zinciri ile yerine getirildi. Bunun gibi, ezelde sa'îd denilmiş olan kimsenin îmân etmesi, riyâzet çekerek kötü huylarının düzelmesi nasîb olur. En'âm sûresinin yüzyirmibeşinci âyetinde meâlen; ***"Allahü teâlâ, hidâyete kavuşturmak istediği kulunun kalbine İslâmiyeti yerleştirir"*** buyurmaktadır. Ezelde şakî olan, ya'nî Cehenneme gitmesi takdîr edilmiş olan kimseye; "İbâdet etmeğe lüzum yoktur. Herkesin sa'îd veya şakî olduğu ezelde takdîr edilmiştir" düşüncesi verilir. Böyle düşünerek, ibâdet etmez. Böyle düşünerek ibâdet yapmaması, o kimsenin ezelde şakî olduğunu gösterir. Bunun gibi, câhil kalması ezelde takdîr edilmiş kimseye; "Herşey ezelde takdîr edilmiştir. Câhil kalması takdîr edilmiş olanın, okuyup

öğrenmesinin fâidesi olmaz” düşüncesini verirler. Böylece çalışmaz, öğrenmez. Câhil kalır. Bir kimsenin zirâat yaparak bol mahsûl alması takdîr edilmiş ise, tarlasını sürmek, tohum ekmek nasîb olar.

Ezelde sa’îd denilmiş olanların îmân etmeleri ve ibâdet yapmaları, şaki denilmiş olanların da, kâfir olmaları ve isyân etmeleri böyledir. Ahmak olan kimse bunu anlıyamaz. “Îmânın ve ibâdet yapmanın, ezelde sa’îd olmak ile ve küfrün, isyânın da şakî olmak ile ne ilgisi vardır” der. Kısa aklı ile bu ilgiyi anlamak ister. Herşeyi, kendi aklı ile çözmeğe kalkışır. Hâlbuki, insanın aklı sınırlıdır. Aklın eremediği şeyleri akıl ile anlamağa kalkışmak, akılsızlık, ahmaklık olur.

Öyle düşünenlerin ahmak oldukları anlaşılır. Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki: “Anadan doğma körlerin görmesini sağlamak, hattâ ölüleri diriltmek bana güç gelmedi. Fakat ahmak olana, doğru sözü anlatamadım.” Allahü teâlâ, sonsuz olan ilmi ve hikmeti ile, ba’zı kullarını melek derecesine yükseltir. Hattâ, meleklerden daha ileri olur.

Ba’zılarını da, köpek, hınzır derecesine düşürür.”

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî hazretlerinin “Mektûbât” kitabında yüz mektup vardır. 741 (m. 1339) senesinde yazılmış ve 1329 (m. 1911) senesinde Hindistan’da basılmıştır. İstanbul’da Süleymâniye Kütüphânesi’nde el yazması vardır. Yetmişaltıncı mektubunda buyuruyor ki: “Se’âdet” Cennetlik olmak demektir. “Şekavet”, Cehennemlik olmak demektir. Se’âdet ve şekavet, Allahü teâlânın iki hazînesi gibidir. Birinci hazînenin anahtarı, tâat ve ibâdettir. İkinci hazînenin anahtarı, ma’sıyyet ya’nî günahlardır.

Allahü teâlâ, her insanın sa’îd veya şakî olduğunu ezelde takdîr etmiştir. (Buna alın yazısı denir.) Ezelde sa’îd denilen kimsenin eline dünyâda saâdetin anahtarı verilir. Bu insan, Allahü teâlâya itâat eder. Ezelde şakî olanın eline de, dünyâda şekâvetin anahtarı verilir. Bu kimse, hep günah işler. Dünyâda herkes, eline verilmiş olan anahtara bakıp, sa’îd veya şakî olduğunu anlıyabilir. Âhıreti düşünen din âlimleri, herkesin sa’îd veya şakî olduğunu böylece anlar. Dünyâya dalmış olan din adamı ise, bunu bilmez. Her izzet ve her ni’met, Allahü teâlâya itâat ve ibâdet etmektedir. Her kötülük ve sıkıntı da, günah işlemekten hâsıl olur. Herkese derd ve belâ, günah yolundan gelir. Rahat ve huzûr da, itâat yolundan gelmektedir. (Allahü teâlânın âdeti böyledir. Bunu kimse değiştiremez. Nefse kolay ve tatlı gelen şeyi saâdet zan etmemeli. Nefse güç ve acı gelenleri de şekavet ve felâket sanmamalıdır.) Kudüs’de Mescid-i Aksâ’da senelerce tesbîh ve ibâdet ile Ömrünü geçiren kimse, bir secdeyi terk etdiği için öyle yuvarlandı ki, bir daha kalkamadı. Eshâb-ı Kehf’in köpeği ise, pis olduğu hâlde, sıddîkların arkasında birkaç adım yürüdüğü için, öyle yükseldi ki, hiç düşmedi. Bu hâl, insanı hayrete düşürmektedir. Asırlar boyunca, ilim adamları bu bilmeceyi çözememiştir. İnsanın aklı, bunun hikmetini anlıyamadı. Âdem aleyhisselâma buğdaydan yeme dedi ve yemesini diledi. Şeytanın Âdem aleyhisselâma secde etmesini emr eyledi ve secde etmemesini diledi. Beni arayınız buyurdu. Fakat kavuşmağı dilemedi. İlâhî yolun yolcuları, “Hiç anlıyamadık” demekten başka birşey söyliyemediler. Bizlere ne demek düşer. O’nun, insanların îmân

etmelerine, ibâdet yapmalarına ihtiyâcı yoktur. Kâfir olmalarının ve günah işlemelerinin O'na hiç zararı olmaz. Mahlûklarına O'nun hiç ihtiyâcı yoktur, ilmi, zulmetin temizlenmesine, cehli de günah işlemesine sebep yaptı. İlimden îmân ve tâat doğmakta, cehlden de küfr ve günah hâsıl olmaktadır. Tâat, çok küçük olsa da, kaçırılmamalı. Günah pek küçük görünse de yaklaşmamalıdır. İslâm âlimleri dedi ki; üç şey, üç şeye sebeptir: Tâat, Allahü teâlânın rızâsını kazanmağa sebeptir. Günah işlemek, Allahü teâlânın gadabinâ sebeptir, îmân etmek, şeref ve değer sâhibi olmağa sebeptir. Bunun için, küçük günah işlemekten de çok sakınmalıdır. Allahü teâlânın gadabı, bu günahta olabilir. Her mü'mini kendinden iyi bilmelidir. Allahü teâlânın çok sevdiği kulu olabilir. Herkes, içirt ezelde yapılmış olan takdîr hiç değiştirilemez. Hep günah işleyip, hiç tâat yapmamış olanı, dilerse affeder. Melekler; "Yâ Rabbî! Yeryüzünde fesâd çıkaracak ve kan dökecek olan insanları niçin yaratıyorsun?" dediklerinde, "Onlar fesâd çıkarmazlar" demedi. "Sizin bilmediklerinizi ben bilirim" buyurdu. "Lâyık olmıyarilan lâyık yaparım. Uzak kalanları yaklaştırırım, Zelîl olanları azîz ederim" buyurdu. "Siz onların işlerine bakarsınız. Ben kalblerine bakarım. Siz, günahsız olduğunuza bakıyorsunuz. Onlar benim rahmetime sığınırlar. Sizin günahsız olduğunuzu beğendiğim gibi, onların günahlarını affetmeği de severim. Benim bildiğimi sizler bilemezsiniz. Onları, ezelî olan lütfuma kavuşturur, ebedî olan lütfüm ile hepsini okşarım" buyurdu.

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîri'nin meşhûr Mektûbât'ından başka, talebesi, halîfesi (vekîli) ve sır

sâhibi (arkadaşı) olan Muzaffer Belhî' ye yazılmış başka bir Mektûbât'ı daha vardır. Muzaffer, yirmibeş sene kendisine tasavvuf yolunda yürüme esnâsında hâsıl olan muâmeleleri, hâlleri rü'yâları üstadına yazdığı mektûplarla arzetmiş, üstadı da cevaplarını yazıp göndermiştir. Ba'zı mektûpların ilâvesinde yazıyor ki; "Benim mektûbâtımın (mektublarımın) hepsi, o kardeşimizin müşküllerinin ve muâmelelerinin hâline dâirdir. Kimseye göstermesin ki, rubûbiyyet (Allahü teâlâya âit ilmin) sırrının ifşâsına gider." Muzaffer Belhî'ye, bunun için her ne zaman talebeler; "Mektûbâtı bize ihsân etseniz de nasîhatlerinden istifâde etsek ve faydalansak" diye rica etselerdi, üstadının nasîhatını muhâfaza ve ilâhî sırları saklama sebebiyle kimseye göstermez, sıkı muhâfaza ederdi. Bu hâdiseyi anlatan diyor ki: "Bunlar, ikiyüz mektuptan çok idi." Vefâtı zamânında Muzaffer Belhî merhum; "Mektupları kefenimin içine koyunuz" diye vasıyyet etti. Hepsi kefenine kondu. Böylece bu iki büyük arasındaki sırlar örtülü kaldı. Ancak küçük birkaç tânesi torbanın içinde kaldı. Seyh-ül-İslâmın el yazısı ile idiler. Bir mektûbunda buyurdu ki: "Allahü teâlâya dâima hamd ederim." Beyt:

Bu kavme ki, Hak bir belâ vermiştir,
Altında kerem hazînesi gizlemiştir.

Çok azîz kardeşim İmâm Muzaffer. Selâm ve duâlarımı bildiririm. Kendi işinde mert olmalı, işlerin güçlüğü, belâların çokluğu ve talebenin yolunda bulunan çeşit çeşit imtihânlardan, vazîfeye bir eksiklik ve gevşeklik gelmemelidir. Ey kardeşim! Peygamberlerin efendisi buyurdu: **"Allahü teâlânın muâmelesi bir tarzda değildir. Hak sûbhânehü**

ve Allahü teâlânın kuluna hangi yoldan ikbâl ve fütûh (saâdet ve ferahlık) **vereceği bilinemez. Ni'met yoluyla mı, mihnet** (zahmet, sıkıntı) **yoluyla mı gelirler, ihsân yolundan mı, belâ yolundan mı ulaşırlar bilinemez. Mûsâ aleyhisselâmı, doğduktan sonra ateş tandırına bıraktılar. Sonra sandığa koydular. Sonra nehre attılar. Sonra düşman eline bıraktılar. Sonra elinde bir Kıbtîyi öldürdüler. Sonra gurbete saldılar. Sonra on sene çobanlık yaptırdılar. Gece karanlık oldu. Kara bulutlar geldi Şimşek çakmağa başladı. Kurtlar geldi, koyunları alıp götürdü. Çok üşüdü. Ateşi yoktu. Çakmak taşlarını ne kadar çaktıysa ateş elde edemedi. Her bakımdan âciz ve çaresiz kalınca, anîden gayblar açıldı ve o; "Benim gözüme bir ateş ilişti"** dedi. (Taha-10) Ateş almak için oraya vardığında, bir başka gül açıldı ve; **"Haberin olsun, ben senin rabbinim; hemen ayakkabılarını çıkar, çünkü sen, mukaddes Tuvâ vâdisindesin. Ey Mûsâ, ben seni peygamberliğe seçtim, Şimdi sana vahy olunacak şeyleri dinle" duyuruldu.** (Tâhâ: 12-13)."

Rubûbiyyet sırları bilinemez. Eğer bütün hâller kul üzerine hep bir yolda cereyân etseydi, o zaman kulun ilmi Hakkın rubûbiyyetini kuşatırdı. Allahü teâlâ ve sıfatları ihata olunamaz, kuşatılamaz.

Yaktığında ve yaptığında halkın, Muhakkak bir sırrı vardır Hudânın."

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 123
2)Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 57-62
3)Menâkıb-ül-esfiyâ sh. 141

4)*Nüzhet-ül-havâtır cild-2, sh. 9*
5)*Sîret-üş-Şeref sh. 46*

ŞEREFÜDDÎN MENÛFÎ (Abdülazîz bin Ebî Fâris):

Şafiî mezhebi âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdülazîz bin Ebî Fâris Abdülganî (veya Ahmed) bin Sürûr bin Sellâme bin Berekât bin Dâvûd el-Menûfî el-Hasenî olup, lakabı Şerefüddîn'dir. Aslen Yembug beldesindendir. Baba ve dedeleri oradan ayrılıp İskenderiyye'ye gelmişlerdi. Şerefüddîn de orada yetişti. Bir ara Hicaz bölgesinde bulunan Sa'îd beldesinde ikâmet etti. 607 (m. 1210) senesinde doğdu. 703 (m. 1304) senesi Zilhicce ayının 15. günü, Pazartesi gecesi vefât etti.

Muhyiddîn-i Arabî, Ebü'l-Haccâc el-Aksurî, Feth-ül-Vâsıtî ve daha başka büyük zâtların sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf ile meşgûl oldu. Çalışma ve gayretlerinin, âlimlere olan aşırı muhabbet ve bağlılığın neticesinde, tasavvuf büyüklerinden oldu. Aynı zamanda şâir idi. Çok güzel şiirler söylerdi. Talebesi olan Abdülgaffâr bin Nûh, ondan çok kerâmetler nakletmiştir. İbn-i Nûh'dan başka, İbn-üs-Sâbûnî el-Aksurî, Ebü'l-Hasen el-Vessâbi gibi âlimler de ondan çok istifâde etmişlerdir. Cezerî, târihinde, ondan çok şeyler okuduğunu, nakiller yaptığını ve icâzet aldığını bildirmektedir.

Abdülazîz bin Ebî Fâris hazretlerinin talebelerinden olan İbn-i Nûh, hocasından duyduklarını, Vâhid fî sülûk-i ehl-it-tevhîd isimli eserinde şöyle anlatıyor:

"Bağdad'da duâsı makbûl olan evliyâ bir zât vardı. Makâm sâhibi kimselerden birisi, onun Bağdad'dan

çıkmasını istedi. Fakat bunu ısrârla istemesinin sebebini kimseye söylemedi. Hattâ bu husûsu halîfeye bile arzetti. Halîfe bunun sözlerini kabûl etmedi. Bu olanlar, o velî zâtın kulağına gelince, kendi arzusuyla Bağdad'dan ayrılmak istedi. "Benim yüzümden kimsenin rahatsız olmasını istemem" buyurdu. Onu sevenler, bu hâle pek çok üzüldüler. Onun Bağdad'dan ayrılmaması için ellerinden geleni yaptılar ise de, muvaffak olamadılar. Nihâyet kendisine; "Efendim! Sizin Bağdad'dan çıkma arzunuza mâni olamıyoruz. Sizin çıkmanızı isteyen kimse, böylece maksadına kavuşmuş oluyor. O size haksızlık etti. Zulüm yaptı. Ona bedduâ edin! Sizin yaptığınız duâ, Allahü teâlâ indinde red olunmaz. Böylece o kimse de Cezâsını bulmuş olur" dediler. Bunun üzerine o velî zât; "Hayır. Asla bedduâ etmem. Çünkü onun, benim Bağdad'dan çıkmamı istemesi nefsî bir arzusu değildir. Benim, i'tikâdı bozuk birisi olduğumu zannediyor. Halkın i'tikâdını bozmamam için buradan ayrılmamı istiyor. Benim, Ehl-i sünnet i'tikâdında, sâlih bir kimse olduğumu bilse, elbette böyle yapmaz. Bununla berâber, niyeti hâlis olduğu için, ona ve hiç kimseye bedduâ etmem uygun değildir" dedi. Sonra Bağdad' ın dışında bir yerde yerleşti. Onun son sözleri, kendisinin Bağdad'dan çıkmasını istiyen kimsenin kulağına gittiğinde, o kimse hayretler içinde kaldı. O zâtın Bağdad' dan ayrılmasını istemekteki maksadını hiç kimseye söylememişti. Bu sözleri duyunca, o zâtın, zannettiği gibi yanlış i'tikâdlı birisi olmadığını, aksine, i'tikâdı düzgün, kerâmet sâhibi bir velî olduğunu anladı. Yaptığına çok pişmân oldu. Hemen yanına geldi kendisinden çok özür diledi. Tövbe istiğfâr etti.

Tekrar Bağdad'a dönmesi için çok yalvardı. Fakat o zât kabûl etmedi. "Biz oradan Allah için çıktık. Tekrar geri dönmeyiz" dedi.

1)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 373*
2)*Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 581*
3)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 250*
4)*Keşf-üz-zünûn sh. 794*

ŞERÎF TİLMSÂNÎ:

Mâlikî mezhebinde, fıkıh ve kelâm ilimlerinde mütehassıs olan büyük âlimlerden. İsmi, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed'dir. Hz. Ali'ye dayanan nesebi şöyledir. Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Yahyâ bin Ali bin Muhammed bin Kâsım bin Hamûd bin Meymûn bin Ali bin Abdullah bin Ömer bin İdrîs bin İdrîs bin Abdullah bin Hasen bin Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anhüm ecma'in). 710 (m. 1310) senesinde Tilmsân şehrinde doğdu. Aklî ve naklî ilimlerde, âlimlerin sözbirliği ile zamânının en büyük âlimi olduğu bildirildi. 771 (m. 1370) senesinde vefât etti.

Şerîf Tilmsânî, 740 (m. 1339) senesinde Tûnus'a tahsîle gitti. Orada İbn-i Abdüsselâm'dan tasavvuf, Ebû Zeyd bin Yâ'kub'dan Kur'ân-ı kerîm dersleri aldı. Yine büyük âlimlerden İbilî hazretlerinin de derslerine devâm etti. İlim öğrenmedeki gayreti çok fazla idi. Hocaları onun bu gayretine hayran kalırlardı. Ders çalışırken kendinden geçer, zihnini derslerine verirdi. bir defâsında elbisesindeki yırtığı, dört ay hiç görmedi Gecesini gündüzüne katarak, üstâdı îbilî hazretleriyle berâber olmaya gayret ederdi. Abdestsiz hiç dolaşmazdı.

Oğlu şöyle anlatır: “Babam, Abdüsselâm’ın derslerine devâm ettiğinde dershânenin en arkasında otururdu. Abdüsselâm, talebelere; “Allahü teâlâ hatırlanıp zikir yapılırken, dilin zikir yapması hakikî midir, değil midir?” diye sordu. Babam da kalkarak; “Efendim! Zikir, unutmanın zıddıdır, ya’nî hatırlamaktır. Unutmanın yeri ise, lisan değil kalbdir. Bu sebeple, bu iki zıt şeyin bulundukları yer, kalb olur” dedi. İbn-i Abdüsselâm bu sözü kabûl edip, çok beğendi.

Şerîf Tilmsânî, fıkıh, kelâm ve usûl ilimlerinde ihtisâsını tamamladı. İctihâd derecesine kavuştu. Tasavvuf ilminde, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit ma’rifet bilgilerinde âdetâ bir deryâ gibi oldu. Akılları hayrete düşürecek derecede ilimlere sâhib bir âlim olarak memleketine döndü.

Âlim olunca, Magrib’de dîn-i islâmı ihyâ edip, bid’atleri ortadan kaldırmak için bütün gücüyle çalıştı. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) sünnet-i seniyyesini yaymakta çok gayret gösterdi. Zamânındaki sultânlara emr-i ma’rûf ve nehy-i münker yapar, Allahü teâlânın emirlerini bildirerek, yasaklarından da kaçınmalarını sağlardı. Tilmsân’da ders okutmağa başlayınca, etrâftaki şehirlerden pekçok talebe geldi. Ehl-i sünnet i’tikâdını her tarafa yaymağa başladı. Herkes onun talebelerine çok kıymet verir, saygı gösterirlerdi.

Yetiştirdiği talebelerinin içinde en meşhûrlarından biri, oğlu Ebû Muhammed, kırâat âlimlerinden Şâtıbî ve meşhûr tarihçi, İbn-i Haldûn’dur. Ayrıca İbn-i Zemrek, İbrâhim-i Sagrî, Ebû Abdullah-ı Kaysî, İbn-i Abbâd, İbn-üs-Sekkâk, İbn-i Muhammed bin Ali, İbrâhîm el-Masmûdî de ünlü âlimlerdendir.

Talebelerinin her biri, ilimde, ahlâkta ve fazîlette diğer insanlara örnek olmuşlardır.

753 (m. 1352) senesinde Tilmsân Sultânı vefât edince, yerine oğlu Ebû İnân geçti. Ebû İnân, âlimlere saygılı bir zât idi. Şerîf Tilmsânî hazretlerini kendi ilim meclisine alıp, yanından ayırmaz oldu. Yolculuklara gittiğinde dahî yanında götürürdü.

Ebû Yahyâ el-Matgânî anlatır: "Âlimler, Sultân İnân'ın huzûrunda toplanmışlardı. Sultân, Fakîh el-Makkârî'nin tefsîr okutmasını isteyince, o; "Şerîf Ebû Abdullah varken, benim tefsîr okutmam uygun olmaz. Bu işe benden çok o lâyıktır" dedi. Sultan; "Sen Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini iyi bilirsin" dediyse de, Fakîh el-Makkârî Ebû Abdullah'ı çok övdü. Oradaki âlimler, el-Makkârî'nin insâfına şaştılar. Neticede Ebû Abdullah, sultânın sarayında tefsîr dersi vermeye başladı. Hattâ bir defâsında sultân, oturduğu kürsüden inip, diz üstü çöktü. Bu hâl, orada bulunanları hayrete düşürdü. Ders bitince sultan; "İlmin, Şerîf Ebû Abdullah'ın saçlarının dibinden fışkırdığını görüyorum" dedi. Sonra Kâdı Festâli, Ebû Abdullah'ın yanına gelip, anlattıklarını yazmasını istedi. O da; "Bu anlattıklarım filân kitaplarda vardır." diyerek, kitapların isimlerini saydı. Kâdı Festâlî bu bilgilerin çalışarak kazanılan bilgilerden olmadığını, Allahü teâlânın kalbe ihsân ettiği bilgilerden olduğunu belirtti. Ebû Abdullah hazretleri, böyle yıllarca sultanların huzûrunda tefsîr okuttu.

İbn-i Merzûk diyor ki: "Ebû Abdullah, Tûnus'a gittiği zaman, bu ayrılığına üzülmüştüm. Yalnız oradaki insanların, Ebû Abdullah gibi bir âlimi görebileceklerini düşünerek Rabbime hamdettim."

Ebû Abdullah, fıkıh usûlüne dâir “Miftâh-ül-usûl fî binâ-il-fürû” isimli eseri, yazdı. Kazâ ve kadere dâir herkesin anlıyabileceği bir tarzda yazılmış eseri de vardır. Bu kitap, bütün Magrib âlimlerinin bu konuda temel kitabı oldu. Bu kitaba Yahyâ er-Rahûnî bir tenbîh yazdı ve çeşitli sorular ve cevaplar ekliyerek genişletti. Vakitlerinin büyük bir kısmını talebe yetiştirmekle geçiren Şerîf Tilmsânî, kitap yazmaya pek vakit bulamadı. Buna rağmen, yazdığı eserler, onun ilminin yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed Şerîf et-Tilmsânî hazretleri, gâyet yakışıklı, ağırbaşlı, cömert ve nâzik bir zât idi. Gösterişe kaçmadan ve İslâmın şerefini vekârını korumak için, güzel ve kıymetli elbiseler giyerdi. Çok halim, selim bir zât olup, işlerinde hep orta yolu gözetirdi. Sözlerinin karşıdaki kimseye te’sîr etmesi gâyet fazla idi. Mürüvvet, iyilik, ikrâm ve ihsân sâhibi, şefkatli ve merhametli bir zât idi. İnsanlara doğru yolu göstermek, onların ebedÎ saâdete kavuşmalarına vesîle olmak için çok gayret ederdi. Bu çalışmalarında karşılaştığı sıkıntılara sabreder, hiç kızmazdı. Sinirlenecek olsa, hemen kalkıp abdest alırdı. İnsanlarla çok iyi geçinirdi. Devâmlı tatlı dilli güleryüzlüydü. İnsanların ihtiyâçlarını giderirdi. âile efrâdının nafakalarını gâyet geniş tutar, onlardan bir şeyi kısmazdı. Misâfirlerine de çok ikrâmda bulunurdu. Talebelerine de güzel yemekler yedirirdi. Evi, âlimlerin ve sâlihlerin toplandığı bir yerdi. Kendilerinden ilim öğrendiği hocaları bile, onun yüksekliğini, üstünlüğünü konuşurlardı. Hattâ bunlardan İbn-i Abdüsselâm; “Magrib beldesinde bunun gibi birisinin daha

bulunduğunu zannetmiyorum” demiştir. îbilî de; “Şerîf et-Tilmsânî, benden ilim öğrenenlerin en akıllı olanı ve en çok ilim öğrenenidir” dedi. Başka bir defâ da dedi ki: “Doğudan ve batıdan gelen çok kimse, benden ders okudu. Bunlar içinde en başarılı olan, Ebû AbduLlah Şerîftir. Onun aklı ve ilim öğrenmekteki gayreti, hepsinden çok idi.” Büyük âlimlerden olan İblî, talebelerine ders okuturken, müşkil ve anlaşılamayan ince bir mes’ele çıksa, bunun halli için; “Ebû Abdullah Şerîfe gidiniz!” derdi. Allahü teâlâ onun muhabbetini insanların kalblerine koymuş idi.

Onu tanımıyan bir kimse dahî görse, sevgisini hemen hisseder, kalbi onun muhabbetiyle dolardı. Sultânlar, devlet idârecileri, ilmine hürmet gösterir ve üstün tutarlardı. Hattâ Tilmsân’a sultân olan Ebû Hamis bin Abdürrahmân, ona kerîmesini (kızını) nikâh ederek verdi ve bir medrese yaptırıp, Ebû Abdullah Tilmsânî’ ye teslim etti.

Ebû Abdullah, mazlûmların ve muhtâcların sığınağı idi. Onlara çok yardımlarda bulunurdu. Bir defâsında zamânın sultânı, fıkıh âlimi bir zâtın dövülmesini emretmiş idi. Bunu haber alan Şerîf Tilmsânî, sultânın yanına giderek; “Bu zât, her ne kadar senin nazarında küçük ve hatâlı gibi görünse bile, Allahü teâlânın ve insanların nazarında büyük bir kimsedir. Sen ona böyle bir Cezâ vermekle hiç de iyi etmiyorsun” dedi. Bunun üzerine sultân, o kimseyi Cezâlandırmaktan vazgeçti ve o zât serbest bırakıldı.

Gündüzleri hiç boş durmayan Ebû Abdullah hazretleri, gecelerini de boşa harcamazdı. Gecenin üçtebirlik bölümünde uyuyarak, üçtebirinde Kur’ân-ı kerîm okuyarak, Allahü teâlâyı zikrederek ve kalan

üçtebirini de namaz kılarak geçirirdi. Gece namazlarında Kur'ân-ı kerîmden sekiz hizb okurdu. (Bir hizb, bir cüz'ün dörttebiridir.) Aynı şekilde, sabah namazlarında da sekiz hizb okurdu. Kur'ân-ı kerîmi bu şekilde okuyarak, namazda hatmederdi. Talebelerine de tefsîrden bir hizbi inceliyerek öğretirdi. Devâmlı olarak ilimle meşgûl olurdu. Bir defâsında, altı ay müddetle çocuklarını hiç görmedi. Çünkü, sabah erkenden çıkıyordu. Çocuklar bu sırada uyuyorlardı. Akşam da çok geç geliyordu. Çocuklar da yine uyumuş oluyorlardı.

Yemeye, içmeye düşkün olmayıp, rızık endişesi hiç aklına gelmezdi. Ramazân-ı şerîfte, iftarda ikrâm edilen yemekten birkaç lokma alır, vakit kaybetmemek için ilim tedrisâtına devâm ederdi. Bu şekilde çalışmalarını sahura kadar sürdürür, yine bir iki lokma ile sahur yemeğini de yemiş olurdu.

Ebû Abdullah Şerîf Tilmsânî, emânete çok riâyet ederdi. Bir defasında Kusantine kadısı Hasen bin Bâdis, bir kese altını Ebû Abdullah'a emânet bırakmıştı. O da evine koydu. Sâhibi isteyince, keseyi vermek üzere gelip evden aldı. Kesenin üstünde "Yüz altın" diye bir yazı bulunuyordu. Kesedeki altınlara bir Ziyân olmuş mudur? düşüncesiyle, keseyi açtı. Saydığında, yetmişbeş tâne olduğunu gördü. Eksilmiş diyerek, gidip kendi altınlarından yirmibeş tâne ilâve etti. Keseyi sâhibine teslim etti. Bir iki gün sonra altın sâhibi olan kadı, tekrar Ebû Abdullah'a gelip; "Kesede yetmişbeş altın olması lâzım gelirken, yüz altın çıktı, hikmeti nedir?" diye sorduğunda, o da; "Keseyi senden aldığımda, içindekileri saymamıştım. Sana verirken, kesenin üstündeki yazıyı görünce saydım.

Eksik geldiğini görünce, yirmibeş altın koyarak yüze tamamladım. Bu yirmibeş altını kaybettiğimi zannetmiştim” dedi. Bunları işiten Kâdı Hasen’in gözleri yaşardı ve böyle insanların yeryüzünde olmasından dolayı Allahü teâlâya şükretti.

Ebû Abdullah Şerîf Tilmsânî, Kur’ân-ı kerîmde Âl-i İmrân sûresi yüzyetmişbirinci; ***“Onlar Allahü teâlâdan gelen bir ni’met ve daha üstün bir ihsân sebebiyle sevinirler ve mü’minlerin mükâfatını cenâb-ı Hakkın zâyi etmediğini yakînen bilirler”*** meâlindeki âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, hastalandı. Bu rahatsızlığı onsekiz gün sürdü. 771 (m. 1370) senesi Zilhicce ayının dördüncü gününe rastlayan Pazar günü vefât etti.

Oğlu Ebû Yahyâ anlatır: “Babam hastalandığında, Kur’ân-ı kerîmi öpüp, yüzüne gözüne sürdü. Sonra; “Allahım! Beni bu mübârek Kur’ân-ı kerîminle dünyâda azîz eylediğin gibi, âhırette de azîz eyle!” diye duâ etti.”

Vefâtından sonra, sâlihlerden biri Şerîf hazretlerini rü’yâsında görüp; “Nasılsın, neredesin?” diye sorunca, o da; “Herşeye gücü yeten, herşeyin mâliki yanında rahmete kavuştum” diye cevap verdi.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 301
2)Bustân sh. 164
3)Meyl-ül-İbtihâc sh. 255
4)El-A’lâm cild-5, sh. 327
5)Ta’rîf-ül-halef cild-1, sh. 110, 113

ŞEYH KUTBÜDDÎN MÜNEVVERÎ:

Sultân-ül-meşâyıh Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın en büyük talebelerinden. İsmi, Kutbüddîn bin Burhâneddîn el-Hânsevî'dir. Hâl tercümesi hakkında ma'lûmât çok azdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 760 (m. 1359) senesinde Hânsî şehrinde vefât etti. Baba ve dedelerinin bulunduğu türbededir.

Uzun seneler ilim tahsîl edip, büyük gayretler ile kendisini yetiştirerek, büyük âlimlerden olan Kutbüddîn münevver, kemâlât ve kerâmâti kendinde toplamıştı. Çok sâde bir hayâtı vardı. Kimseye karışmazdı. Tevekkül ve kanâat üzere bulunurdu. Nefse muhâlefet eder, onun arzularına kat'iyyen uymazdı.

Şöyle anlatılır: Bir zaman Sultan Muhammed Tuğluk, Kutbüddîn Münevver'in memleketi olan Hânsîye çok yakın olan Bensî'de konakladı. Orada bulunan kalenin ba'zı yerleri harâb olmuş idi. Sultân, adamlarından Nizâm Nedrbârî'yi, kalenin durumunu görüp incelemesi için, kalenin bulunduğu yere gönderdi. Bu sırada, sultân geldi diye herkes sultânın bulunduğu yerde toplanmışlardı. Nedrbârî, kalenin alt kısmında surları kontrol için dolaşırken, orada, içinde insan bulunduğu anlaşılan bir ev gördü. Yanındakilere; "Bu ev kimindir?" diye suâl etti. "Hâce Nizâmüddîn'in halîfesi, Hâce Kutbüddîn'in evidir" dediler. "Hayreti Pâdişâh buraya kadar geldi de, bu zât onu görmeye gelmiyor" dedi. Sultânın yanına dönünce; "Burada Şeyh Nizâmüddîn'in halîfelerinden biri var ki, pâdişâhı görmeye gelmedi" dedi. Sultânın, sultanlık kibiri harekete geldi. Kel Hasen diye bilinen, mevkii yüksek

bir adamını, Kutbüddîn Munevver'i çağırmaya gönderdi. Kel Hasen geldi ve Kutbüddîn Münevver'in evindeki giriş yolunda oturdu. Hâce'nin oğlu Nûreddîn dışarı çıktı ve Kel Hasen'e; "Babam sizi içeri istiyor" dedi. Kel Hasen içeri girdi, müsâfeha edip oturdu. Sonra Kutbüddîn Münevver'e; "Sizi sultan istiyor" dedi. Kutbüddîn; "Bu çağrılmamda irâde benim elimde midir?" dedi. O da; "Hayır, sultânın fermanı vardır, sizi götüreceğim" dedi. Bunun üzerine Kutbüddîn Münevver, "Allaha hamd olsun ki, kendi isteğimle gitmiyorum" buyurdu. Sonra evinde bulunanların yanlarına geçip; "Sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum" dedi. Bundan sonra seccadesini omuzuna, bastonunu da eline alıp, yaya olarak yürüdü. Kel Hasen, onun sîmasında, evliyâ alâmetleri görünce, kendisine; "Niçin yaya yürüyorsunuz. Yanınızda atlar var, bininiz!" dedi. "Lüzum yok, yaya yüreyecek kadar gücüm vardır" buyurdu. Yolları üzerinde baba ve dedelerinin kabirlerinin de bulunduğu kabristanın yanından geçerken, Kutbüddîn Münevver, sultanın adamına; "Ziyâret etmeme ne dersin?" dedi. O da; "İyi olur" dedi. Baba ve dedelerinin kabirlerinin ayak ucuna gidip, duâdan sonra arz etti ki; Ben sizin hücrenizden (ya'nî evimden) kendi arzumla dışarı çıkmadım. Beni gayr-i ihtiyâri ya'nî zorla götürüyorlar. Evde bulunanları parasız bıraktım." Türbeden çıkınca, adamın biri bir miktâr gümüş para getirip, hazret-i Hâce'ye hediye etti. O da; "Bunları benim evime götür, hiç paraları yoktur" buyurdu. Sultânın otağına gelince, Kel Hasen, bu zâtta gördüğü fevkalâde hâlleri sultâna söyledi Sultân ise, bunları duymamazlıktan

geldi ve bu zâtı huzûruna çağırdı. Pâdişâhın huzûruna gitmeden, o günlerde vezîr olan Fîrûz Şâh'a dedi ki:

"Biz derviş kimseleriz. Pâdişâhların meclisine girmek ve onlarla konuşmak nasıl olacağını bilmeyiz. Nasıl hareket edeyim?" O da; "Sizin hakkınızda sultâna birşeyler söylendi. Hâl böyle olunca, yüksek hazretiniz ahlâkınızdan hiçbir şey değiştirmeyin" dedi. Sultân bu sırada Hâce'nin geleceğini bildiğinden, güyâ kendisi ile pek alâkalanmamak için kalktı, yayını eline aldı ve ok atmakla meşgûl oldu. Fakat, onun heybetli hâlini görünce, dayanamadı ve büyük bir hürmetle yanına gelip, müsâfehâ etti. Kutbüddîn, sultânının elini öyle kuvvetli tuttu ki, daha bu ilk karşılaşmada, bu katı kalbli pâdişâh, ona karşı sevgi ve bağlılıkla doldu ve; "Biz sizin memleketinize geldik de, bizi terbiye etmediniz ve yüzünüzü görmek, sohbetinizde bulunmakla şereflendirmediniz" dedi. O da buyurdu ki: "Önce Hânsî'yi görün, sonra Hânsîli dervişciği. Bu derviş, buracıkta nereden bilsin ki, pâdişâhla karşılaşacak. Köşesinde pâdişâhlara ve bütün müslümanlara duâ ile meşgûl oluyor. Ma'zûr görünüz." Sultân Muhammed Tuğluk, onun bu güzel sözlerinden çok duygulandı. Fîrûz Şâh'a emredip; "Hâce hazretlerinin ne arzusu varsa yerine getirin!" dedi. Kutbüddîn Münevver buyurdu ki: "Maksadım, fakîrlik ile baba ve dedemin evine dönmektir." Hâce Kutbüddîn evine döndükten sonra, Sultan Fîrûz Şah ve Ziyâüddîn Bernî'yi kendisine gönderdi ve yüzbin gümüş ihsân eyledi.

Kutbüddîn; "Bu parayı kabûl etmekten Allaha sığınmm" dedi. Sultâna gidip gönderdiği paraları kabûl etmediğini söylediler. "Ellibin verin! O zaman belki

kabûl eder” dedi. Geldiler. Onu da kabûl etmedi. Sonunda ikibinde karar kıldılar. Ama o bunu da kabûl etmedi ve; “Sübhânallah, dervişe iki-üç lira ve biraz kandil yağı yeter, onun binlerle ne işi var” buyurdu. Onlar; “Sultan bundan aşağı veremez, verirse ihsânına yakışmaz” dediler. Zarurî olarak kabûl buyurdu. Bu parayı hocalarının kabirlerini ta’mir ettirmekte harcadı ve kalanını fakîrlere sadaka verdi. Birkaç gün sonra Hânsî’ye hareket etti. Vefâtına kadar orada kaldı. Bunun da kabri dede ve babasının künbetindedir.

Rivâyet edilir ki, Sultan Muhammed Tuğluk, Kutbüddîn hazretlerinin dünyâya meyilli olmamasının derecesini anlamak için, ba’zı yerlerin (arâzilerin) kendisine verildiğini bildiren fermanlar hazırlatıp, Kemâleddîn Sadr-ı Cihân ile ona gönderdi. O da gelip fermanları kendisine arz edince, Hz. Hâce şöyle anlattı: “Sultan Nasîreddîn bin Şemseddîn, Mültan taraflarına gidince, o zamânın sultânının başkumandanı olan Gıyâseddîn’i, Ferîdüddîn Genc-i Şeker’e gönderip, aynen bunun gibi bir fermanı ona arzetti. O zaman Şeker Genç hazretleri; “Bizim büyüklerimiz böyle şeyleri kabûl etmediler. Bu gibi şeyleri istiyenler çoktur. Onlara verin!” buyurdu. Biz de o büyüklerin yolunda olduğumuz için, bize yakışan, onların yaptıkları gibi yapmaktır. Siz bu fermanı alın. Gece-gündüz böyle şeylerin hayâli ile yaşayanlar vardır. Onlara verin! Ne işlerine yarayacaksa, onlar alsınlar. Hâce hazretlerinin bu güzel cevâbı sultâna ulaştığında, çok sevinip, ona olan muhabbeti çok arttı.

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 93

ŞEYH ŞERÂFEDDÎN:

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Pâni-püt şehrindendir. Soyu İmâm-ı a'zam hazretlerine dayanır. Lakabı Kutb-i ebdâl'dir. Kendisine Ebû Ali Kalender de denir. Doğum târihi kat'î olarak tesbit edilememiştir. 723 (m. 1323) senesinde Ramazân-ı şerîf ayında Hindistan'da Kirnâl'in Bûte Kihtar kasabasında vefât etti. Daha sonra kabri Pâni-püt'e nakledilmiştir. Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. İlk zamanlarında çok riyâzet ve mücâhede yaptı. Nefsinin arzularına uymaz, ona zor ve güç gelen ibâdetleri çok yapardı. Evliyâlık yolunda çok yükseldi. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın talebelerindendir. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî hazretlerinin talebelerinden olduğu da rivâyet edilmiştir. Hayatı hakkında fazla ma'lûmat bulunamamıştır. Dostlarından İhtiyâreddîn'e yazılmış olduğu bildirilen kıymetli mektupları vardır. Aşk ve muhabbet dili ile yazılmış olan bu mektuplarda, ma'rifet ve tevhîd hakîkatleri, dünyâyı terk ederek âhıreti istemenin lüzumu ve Hak teâlâyı sevmenin ehemmiyeti bildirilmektedir. Avvâm dilinde yazılmış olduğu bildirilen bir risâlesi vardır ki, ona da Şeyh Şerâfeddîn Hikem nâmesi (hikmetlernâmesi) denir. Bununla berâber, böyle bir eserinin olmadığı da rivâyetler arasındadır. Kabri Pâni-püt şehrindedir. Feyz dolu bir yerdir. Kendisini sevenler ziyâret etmekte, feyz ve bereketlerinden ve mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Kabrinin yanında Mübârek Hân ismiyle bir kabir daha olup bu

zâtın, Şeyh Şerâfeddîn hazretlerinin dostlarından ve talebelerinden olduğu söylenmektedir.

Şerâfeddîn Ebû Ali Kalender hazretleri, yazmış olduğu kıymetli mektuplarından birinde buyuruyor ki: "Ey Kardeşim! Senin evliyâlık yolunda ilerlemene yardım ettiklerinde ve sana bir cezbe verip, seni, senin senliğinden çaldıklarında bilirsin ki, aşk sana gelir, güzellik sana görünür. O güzelliği bilince, ma'şûku tanırsın ve ma'şûka âşık olursun.

Ey Kardeşim! Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemi yarattı. İkisini de dolduracağını buyurdu. "Ma'şûkları âşıkları ile (mü'minleri sevdikleri ile) berâber Cennete koyacağım. Şeytanı da taifesi ve sevenleri ile birlikte Cehenneme atacağım" buyurdu.

Ey kardeşim! Cennette ve Cehennemde âşıktan, sevenden başkası yoktur. Cennet, dostların kavuşma yeridir. Kâfirler ve münâfıklar, dünyâda inanmayıp yalanladıkları hakîkati âhırette görüp anladıklarında, Cennete gitmek arzuları olacak, fakat dünyâda yapmış oldukları düşmanlıklarının netîcesi olarak ebediyyen Cehennemde kalacaklardır. Cennet ni'metlerinden mahrûm olmak acısı ile yanacaklar, Cehennemin acı azapları, bu sıkıntı yanında hiç kalacaktır. Cennette, dünyâda iken Allahü teâlânın muhabbeti ve sevgisi ile yananlar bulunduğu gibi, Cehennemde de, dünyâda iken nefslerinin, şehvetlerinin ve şeytanın esîri olarak, bu ilâhî muhabbet ve sevgiden uzak yaşayıp da, öldükten sonra, Allahü teâlâya îmân, O'na sevgi ve muhabbetin ne büyük bir ni'met olduğunun farkına vararak; "Keşke bizler de dünyâda iken îmân etseydik, ilâhî muhabbet ve sevgi ni'metine kavuşsaydık" diyerek, pişmânlık içinde yananlar

bulunacaktır. Bunun için Cennet, dostlar için buluşma yeri, Cehennem ise, düşmanlar için ayrılık ve pişmânlık yeridir. Ayrılık ve pişmânlık, kâfirler ve münâfıklar içindir. Kavuşmak ve sevinç ise, Muhammed aleyhisselâmın âşıkları ve sevenleri içindir.

Ey kardeşim! Kalb gözünü aç! iyi gör ve bil ki, Allahü teâlâ senin için neler yarattı, neler gösterdi. Ağaçlara güzellik koydu. Ağaçlarda çeşitli meyveler yarattı. Her birinin tadını ayrı ayrı yarattı. Hâlbuki o ağacın, kendinden, çiçeğinden ve meyvesinden haberi bile yoktur. Bunun gibi, nice mahlûklarda senin fâidelenmen için nice güzel şeyler yarattı ki, bu güzel şeylerin kendisinde bulunduğu mahlûklar, (ağaç misâli) kendilerinde bulunan bu güzel şeylerden habersizdirler. Kamışta şekeri, ceylanda miski, sığırda anberi, kedide zeban ve ağaçta kâfuru yaratması böyledir.

Ey kardeşim! Nefsi iyi tanırsan, dünyâyı iyi tanımış olursun. Rûhunu tanırsan, âhıreti tanımış olursun. Gelip geçici olan dünyâyı terkedip âhırete yönelmen, âhırete faydası olacak ameller yapman, nefsi, dünyâyı rûhu ve âhıreti tanıman nisbetinde olacaktır. Allahü teâlâ hepimize selâmet, saâdet versin! Âmin”

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 135

ŞİHÂBÜDDÎN AHMED BİN YAHYÂ:

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Yahyâ bin İsmâil olup, lakabı Şihâbüddîn’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Sûriye’nin Haleb şehrindendir. 738 (m. 1337) senesinde vefât etti.

Şihâbüddîn Ahmed, Ebü'l-Ferec Abdürrahmân bin Zeynüddîn Makdisî, Ebü'l-Hasen bin Buhârî, Ömer bin Abdülmün'im, Ahmed bin Hibetullah ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. İlim tahsîlini tamamlayan Şihâbüddîn Ahmed, talebelere ders vermeye başladı. Kudüs ve Dımeşk'da bir müddet ilim öğretmekle meşgûl oldu. Bir süre Dımeşk'da bulunan Bederâiyye Medresesi'nin müderrisliğini yaptı. Hadîs âlimlerinden Alemüddîn Kâsım bin Muhammed Berzâlî ondan hadîs-i şerîf dinledi.

Tâcüddîn Sübkî onun, İbn-i Teymiyye'ye reddiyye olarak yazdığı bir eserine rastladığını söylemektedir. Bu eserde, Ehl-i sünnet ve cemâat akîdesini anlatmakta; bozuk i'tikâd sâhiblerine cevaplar vermekte, onların sözlerinin yanlış olduğunu delîlleri ile ortaya koymaktadır.

Şihâbüddîn Ahmed bin Yahyâ, bu eserinde; "Eshâb-ı Kirâmın âdet-i şerîfleri, sâdece takvâya tâbi olmaya ve hayır işleri işlemeye teşvik idi. Fakat bid'at sâhibleri ortaya çıktığı zaman, onlara gereken cevâbı vermişlerdir" demektedir.

İslâm büyüklerinin, kelâm ilminde olgunlaşmamış olanlara bu ilimden bahsetmediklerini anlatırken, Şihâbüddîn Ahmed şöyle demektedir: "Hasen-i Basrî (r.a.) kelâm ilminden konuşacağı zaman, bu ilimde yetişmemiş olanları meclisten çıkarırdı. Bu ilmin ehli, bu ilimde tecrübesi olmıyan, derinleşmemiş olan kimseye, yetmiş yaşında bile olsa kelâm ilminin derin mes'elelerinden bahsetmezdi.

Sehl-i Tüsterî; "İ'tikâdları sağlamlaşmadıkları sonra, kelâm ilminde olgunlaşmamış olanlara, kelâm

ilminin derin mes'elelerinden bahsetmeyiniz" buyurmuştur.

1)*Tabakât-üş-Şâfiîye (Sübkî) cild-9, sh. 34*
2)*El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 163*
3)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 329*
4)*Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 104*
5)*Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 390*
6)*Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1441*

TÂCÜDDÎN ERDEBÎLÎ:

Hadîs, tefsîr, fıkıh, nahiv, matematik ve tıb âlimi. İsmi, Ali bin Abdullah bin Ebü'l-Hasen olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Lakabı ise Tâcüddîn'dir. 677 (m. 1278) senesinde Azerbaycan'ın Erdebîl şehrinde doğdu. 746 (m. 1345) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Kâhire'de vefât etti.

Tâcüddîn Erdebîlî, nahiv ve fıkıh ilmini büyük âlim Rüknüddîn'den, beyân ilmini Nazzam Tûsî'den, hikmet ve mantık ilmini Burhânüddîn Abdullah'dan, hılâf ilmini Alâüddîn Nu'mân Harezmî'den, hesap ve hendeseyi Cemâlüddîn Hasen Şîrâzî'den, ferâiz ilmini Salâh Mûsâ'dan öğrendi.

"Vesît" kitabının bir kısmını Şemsüddîn İbni Müzzî'den, "Câmi-ül-usûl" isimli eseri Kutbüddîn Şîrâzî'den, Hâcibiyye şerhini müellifi Rüknüddîn Seyyid'den, fıkha dâir olan Vecîz kitabını Sirâcüddîn Erdebîlî'den, Şerh-üs-sünne isimli eseri, Fahrüddîn Cârullah Cedâri'den dinledi.

Tâcüddîn Erdebîlî şöyle anlatır. "Otuz yaşında iken fetvâ verdim. 710 (m. 1310) senesinden sonra Bağdad'a, ayrıca Meşhed, Hille ve Merâg'a, hac

farîzasını yerine getirdikten sonra 722 (m. 1322) senesinde Mısır'a gittim." Tâcüddîn Erdebîlî, Mısır'a, Mekke-i mükerremeden bir kâfile ile berâber gitti. Kâhire'de el-Vânî, el-Hüfenî ve Debbûsî İbni Cemâa'nın derslerini dinledi. Burada birçok konuyu öğrendi ve bunları yazdı. Mîzân isimli eserde geçen hadîs-i şerîfleri, mevzûlarına göre tasnif etti.

Tâcüddîn Erdebîlî, ilmiyle insanlara çok fâideli oldu. Kendisinden, çok âlim ders aldı. Burhânüddîn Reşîdî, Nâzır-ül-ceyf, Şihâbüddîn İbni Nakîb gibi âlimler bunlardandır. Tâcüddîn Erdebîlî, Medrese-i Hüsâmiyye'de müderrislik yaptı ve burada kaldı. Ömrünün sonlarına doğru kulağı işitmez oldu.

Ebü'l-Fadl Irâkî onun hakkında şöyle der: "Tâcüddîn Erdebîlî, seçkin âlimlerdendir. Dînin emir ve yasaklarına uymakta çok dikkatli idi."

Tâcüddîn Sübkî ise onun hakkında; "Tâcüddîn Erdebîlî, çeşitli ilimlerde mütehassıs idi. Özellikle hadîs ilmine önem verirdi. Tefsîr, hadîs, usûl ve hesap ilmine dâir kitaplar yazdı. Talebelere çeşitli ilimleri okutmakla meşgûl oldu" demektedir.

Zehebî de şöyle der: "Tâcüddîn Erdebîlî, hadîs kitaplarının hepsini okudu. Çeşitli ilimlerle meşgûl oldu. Âlimlerle ilmî sohbetlerde bulundu. Talebesi çok idi. Hâvi kitabının tamâmını onbeş günde okuttu."

Esnevî ise onun hakkında: "Tâcüddîn Erdebîlî, yalnız ve başkalarıyla berâber olmak üzere, ilim elde etmek için çok çalıştı. Aslâ usanmak ve bıkmak bilmedi. Vefâtına kadar durmadan çalıştı, ilim öğrendi ve öğretti! Birçok ilimde mütehassıs idi. Zamânında Hâvi kitabını en iyi o biliyordu" demektedir.

Tâcüddîn Erdebîlî, birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Efrâd-ül-ehâdîs-id-daîfe: iki cildlik bir eser olup, hadîs ilmine dâirdir. 2-Tenkîh-ül-miftâh lis-Sekkâkî, 3-Mebsût-ül-ahkâm: Nahiv ilmine dâir bir eserdir. 4-Hâşiyetü alâ şerh-il-Hâvi, 5-Şerh-ül-Kâfiye, 6-Muhtasaru ulûm-il-hadîs, 7-Et-Tezkirâtü fil-hesâb.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 134
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 72
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 148
4)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 406
5)Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1 sh. 406
6)Bugyet-ül-vuât cild-2 sh. 171
7)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 545
8)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 321
9)Feth-ül-mübîn fî Tabakât-il-usûliyyîn cild-2, sh. 154

TÂCÜDDÎN İBN-İ HINNÂ (Muhammed bin Muhammed):

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Süleym (Selîm) el-Mısrî olup, lakabı Sâhib Tâcüddîn ve künyesi Ebû Abdullah'dır. İbn-i Hınnâ diye tanınır. 640 (m. 1243) senesi Şa'bân ayında doğdu. 707 (m. 1307) senesinde Cemâzil-âhır ayında vefât etti. Mısır'in ileri gelen kabîlelerinden Âli Hınnâ'ya mensûbtur. Beyt-i Mecd denilen yerde yetişti. İlim öğrenmekle meşgûl oldu. Mısır'da ilim öğrendiği gibi, Şam'a gidip orada da ilim öğrendi. Meşhûr hadîs âlimi Hâfız Silefî'nin torunundan, Şerefüddîn el-Mürsî'den, Şam'da; İbn-i

Abdüddâim ve İbn-i Ebi'l-Yüsr'den ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Hadîs âlimlerinden oldu. Çok rivâyetlerde bulundu. Karâfe'de bir medrese yaptırdı. Orada ders verirdi. Kendisinden çok kimseler istifâde etmişlerdir. Başta sevgili Peygamberimiz olmak üzere, O'nun yolunda bulunanlara, olan muhabbeti, bağlılığı pek fazla idi. Bir defasında Resûlullah (s.a.v.) efendimize âit olan ba'zı eşyaları, altmışbin dirhem gümüş vererek satın aldı. Bu mukaddes emânetler için, husûsî bir yer yaptırdı. Ma'şûk diye bilinen bir bahçeyi ve daha başka yerleri bu emânetler için vakfetti.

Ayıb ve çirkin hâllerden uzak, şan, şeref, i'tibâr sâhibi ve efendi bir zât olan İbn-i Hınnâ'nın ahlâkı gibi, görünüşü de çok güzel idi. Yüzünde, İslâmiyet ahkâmına uygun yaşıyanlarda bulunan nûr vardı. Sâlihleri, fakîrleri severdi. İhtiyâcı olanlara yemek yedirmekten, onları giydirmekten çok hoşlanırdı. Çok sadaka verirdi. Bununla berâber, bu iyilikleri ile hiç övünmez, kibirlenmez, kat'iyyen kendini beğenmezdi. Çok mütevâzî idi. Belki de sultânların dahi yapamayacağı iyilik, ihsân ve ikrâmlarda bulunduğu hâlde, kendisi gâyet sâde bir hayat yaşar, gösterişten övünmekten uzak dururdu.

Ebû Hayyân diyor ki: "Tâcüddîn İbni Hınnâ, fakîrleri sever, çok sadaka verirdi. Kendisi ise, yemekte, giyinmekte ve meskende devâmlı olarak mütevâzî olmayı tercih ederdi. Övünmekten çok sakınırdı. Nesirde (düz yazıda) ve nazmda (şiirde) kâbiliyeti çok fazla idi."

Bir ara vezirlik vazîfesi alan İbn-i Hınnâ, bir müddet bu vazîfeye devâm etti. Vezir olması, ilim ile

meşgûl olmasına mâni olmadı. Vezîr olduğu zaman, yanına ilim adamlarını alarak, ilmî çalışmalarda bulunurdu. Yapılan gazâlarda bir er gibi hizmete koşardı.

Tâcüddîn Sâhib İbni Hınnâ (r.a.) yüksek himmet sâhibi, İslâmiyetin emirlerine tam uyan, başkalarının da böyle olması için çok gayret eden, kıymetli bir zât idi. Hep tefekkür ederdi. Bunun için, bütün işlerini yaparken, Allahü teâlânın rızâsına uygun olmasına dikkat ederdi. Ba'zan hep ibâdetle meşgûl olup, günlerce dışarı çıkmadığı olurdu.

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 201
2)Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 255
3)El-A'lâm cild-7, sh. 32
4)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 14

TÂCÜDDÎN-İ İSKENDERÎ:

Mâlikî âlimlerin ve Şâzilî tarîkatının büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed'dir. İbn-i Atâullah İskenderî adı ile meşhûr olmuştur. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin talebesi ve Ebü'l-Hasen-i Sübkî'nin mürşididir. 709 (m. 1309) senesinde Mısır'da vefât etti. Karâfe kabristanındadır. "Hikem-i Atâiyye" ve "Letâif-ül-minen" kitapları meşhûrdur.

İbn-i Atâullah hazretleri, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ve Ya'kût-i Arşî'den (r.a.) ilim öğrendi. Feyz ve bereketlerinden istifâde etti. Tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, usûl ve benzeri ilimlerde söz sâhibi olan âlimlerden oldu. Kâhire'de yerleşerek, insanların doğru yola gelmesine, Cehennemden kurtulmasına vesîle olmak için çok çalıştı. Allahü teâlânın emirlerini bildirmek ve

yasaklarından sakındırmak için, insanlara devâmlı va’z ve nasîhat ederdi. Zamânını, öğrendiği bütün zâhirî ilimleri ve Allahü teâlâyı tanımak için lüzumlu olan ma’rifet bilgilerini insanlara öğretmekle geçirirdi.

Tâcüddîn-i İskenderi, haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mubahların bile fazlasını terkeder, dünyâ malına hiç meyletmezdi.

Talebelerinden biri hacca gitmişti. Kâ’be-i muazzamayı tavâfı esnâsında, hocası Tâcüddîn-i İskenderi’yi tavâf ederken gördü. Ayrıca Sa’y ederken, Arafât’da vakfeye dururken yine hocasını gördü. Hac vazîfesini bitirince Mısır’a döndü. Arkadaşlarına, hocalarının hac için Mekke-i mükerremeye gidip gitmediğini sordu. Onlar da, gitmediğini ve hergün kendilerine ders verdiğini söylediler. Hemen hocasının huzûruna vardı. Hocası ona; “Bu seferinde kimleri gördün?” deyince, o da; “Efendim, zât-ı âlinizi gördüm” diye cevap verdi. İbn-i Atâullah hazretleri de; “Allahü teâlâ, sevdiği kullarına, istediği yere bir ânda gitme kuvvetini ihsân etmiştir” buyurdu.

Kemâl bin Hümâm, kabrini ziyâret edip, Hûd sûresini okudu. ***“Bir kısmı şakî bir kısmı sa’îddir.”*** meâlindeki âyete gelince, kabirden kendisine yüksek sesle: “Ey Kemâl, bizde şakî yoktur” sesini duydu. Bunun üzerine Kemâl bin Hümâm, vefât ettiğinde burada defn olunmağı vasıyyet etti.

Abdülvehhâb-i Şa’rânî, İbn-i Atâullah için; “Onun kıymetli sözlerinden daha ma’nâlı bir söz işitmedim. Kendi görüşünde olmayanlar bile, onun söylediklerinde bir hatâ ve kusur bulamazlardı. Allahü teâlâ ondan râzi olsun” der idi.

Tâcüddîn-i İskenderi hazretleri, “El-Hikem-ül-Atâiyye” de diyor ki: “İki işden, nefsine ağır geleni yap! Çünkü, hak olan iş, nefse ağır gelir. Vâcibleri yapmakta gevşek davranıp, nâfile hayrâtı yapmağa çalışmak, nefsin hevâsına uymak alâmetlerindendir” buyurdu.

Letâif-ül-minen isimli kitabında buyuruyor ki: Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Yedi sınıf insan vardır ki: Arş-ı ilâhînin gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, Allahü teâlâ*** **(**o yedi sınıf kimseyi) ***Arş’ının gölgesinde gölgelendirir.*** (Bunlar) ***Âdil devlet reîsi, Allahü teâlâya ibâdet ederek yetişen genç, kalbi mescidlere*** (muhabbetle) ***bağlı olan kimse, Allah için birbirini seven, bu muhabbetle bir araya gelip, bu muhabbetle ayrılan iki kişi, güzel ve içtimâî mevkii yüksek bir kadın tarafından da’vet edilip de,*** (buna karşı); ***“Ben Allahü teâlâdan korkarım” diyen kimse, sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren zengin ve tenhâda Allahü teâlâyı zikredip gözyaşı döken kimse.”*** Ebü’l-Abbâs hazretleri bu hadîs-i şerîfi tefsîr ederken, hadîs-i şerîfte geçen yedi sınıf kimseyi şöyle açıklıyor:

“Adâletli devlet reîsi: O, Allahü teâlânın kullarına adâletle muâmele etmiş, mazlûmu adâletin gölgesinde barındırmıştır. Allahü teâlâ da onu, gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı günde Arş’ın gölgesinde barındıracaktır.

Allahü teâlâya ibâdet ederek büyüyen genç: Bu genç, dünyâda nefsî isteklerinden vazgeçerek, yüz

çevirerek, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınarak rızâsına kavuşmayı istemiş ve O'na sığınmıştır. Bu gencin dünyâda Allahü teâlâya karşı durumu böyle olduğu için, cenâb-ı Hak da onu âhırette mükâfatlandırır.

Kalbi mescidlere bağlı kişi: Bu kimse, Allahü teâlâya ibâdeti tercih etmiş ve cenâb-ı Hakkın rızâsı, sevgisi ona gâlip gelmiştir. Bunun için kalbi mescide yönelik olmuştur. Ondan ayrı kalmayı aslâ istemez. Çünkü mescidde, Allahü teâlâya yakınlığın tadını duyar, Allahü teâlâya sığınır, şânı yüce olan Rabbimiz de onu dünyâdaki muâmelesine mükâfat olarak, âhırette Arş'ın gölgesi altında bulundurur.

Allah için birbirini seven iki kimse: Bu iki kimse, Allahü teâlâyı sevdikleri için, Allahü teâlânın sevdiklerini de severler. Cenâb-ı Hakkın rızâsından dolayı birbirlerini severler. Bu sebeple, Allahü teâlâ da bu iki kimseyi âhırette Arş'ın gölgesinde gölgelendirir.

Güzel ve mevki sâhibi bir kadının, gayr-i meşrû bir işe da'vet ettiği erkek: O erkek, mevlâsından korktuğu için, nefsinin arzularını yapmıyarak ona muhâlefet eder. Allahü teâlâdan korktuğundan, yine Allahü teâlâya sığınır. Bunun için, kıyâmet günü Allahü teâlâ onu Arş'ın gölgesinde barındırır. Kimse yok iken Allahü teâlânın muhabbetinden ağlıyan kimse: Onun bu ağlaması, kalbini yakan sevinçten dolayıdır. Bu ferâh ise, Allahü teâlâdan hayâ etmekten, ya O'na olan iştiyâktan, kavuşma arzusundan veya O'nun korkusundan dolayıdır. Bunu, Allahü teâlâdan başka hiç kimsenin görmediği yerde yapar. Allahü teâlâ da onu, kıyâmet gününde mükâfatlandırıp, Arş'ın gölgesi altında gölgelendirir.

Tasadduk eden kimseye gelince: O, cenâb-ı Hakkın rızâsını, nefsine ve onun isteklerine tercih etmiştir. Bunun için dünyâlığı Allah yolunda harcamıştır. Nefs, dünyâyı sever ve başkasına birşey vermemeyi ister. Onun için, dünyâlığı ancak Allahü teâlânın rızâsını tercih edenler, âhıreti düşünenler Allah için verirler. Bunun için, Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"Sadaka bürhandır*** (delîldir)" buyurdu. Ya'nî "Kul, sâhibini, kendi nefsine ve nefsinin isteklerine tercih eder" anlamına gelen bir delîldir. Kul, Rabbine bu şekilde meyledince, Allahü teâlâ da onu kıyâmet gününde mükâfatlandırıp, Arş'ın gölgesinde gölgelendirir.

Bu yedi kısım kimsenin hepsi de, dünyâda iken nefslerine muh"lefet etmiş onun dediklerini yapmamışlardır. Çünkü, nefsin isteğini yapmamak, ona karşı gelebilmek pek güç bir iştir. Allahü teâlânın düşmanı olan nefsin isteğini yapmıyanları, Allahü teâlâ da kıyâmet gününün sıcaklığından emîn eder. Arş'ın gölgesi altında bulundurur. Bir kudsî hadîsde şöyle buyuruldu: ***"Kulumda, iki korkuyu ve iki emniyeti birlikte bulundurmam. Eğer ona dünyâda emniyet verirsem, âhırette korkuturum. Dünyâda korkutursam, âhırette emniyet verir kurtarırım."*** Allahü teâlânın nûru, bir kulun kalbine gelirse, o kulun zâhid olmasına, dünyâdan yüz çevirmesine ve kıymet vermemesine vesîle olur. Bu, kalbden a'zâlara doğru dağılır. O nûr, göze ulaşınca, göz ibret almağa, kulağa ulaşınca, kulak güzel şeyleri dinlemeğe, dile gelince, dil zikretmeğe başlar. Böylece bu nûr, o kulun himmetini, gayretini, arzularını, dünyâdan âhırete çevirir. Bunun böyle olduğuna delîl şu hadîs-i şerîftir ***"Bu nûr göğüse girince, göğüs***

münşerih ve münfesih (gönlü açık, geniş, neş'eli) ***olur."*** Bunun üzerine; "Yâ Resûlallah! Bunun bir alâmeti var mıdır?" diye soruldu. Resûlullah efendimiz de (s.a.v.); ***"Dâr-ı gurûr*** (adı verilen bu dünyâ)'dan ***cefâ görmek, sıkılmak ve Dâr-ı hulûda*** (sonsuz hayat yeri olan Cennete) ***dönmek*** (hep onu özlemek) ***tir"*** buyurdular.

Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Tâcir-i sadûk*** (doğru, emîn tüccâr), ***peygamberlerle, sıddîklarla, şehidler ve sâlihlerle hoşrolunur."*** Ebü'l-Abbâs (r.a.) buyurdu ki: "Hangi şekilde tâcir-i sadûk, nebilerle, sıddîklarla, şehidler ve sâlihlerle haşrolunur? Peygamberlerin (a.s.) sıfatlarından biri de, emâneti eda etmek, nasîhatte bulunmaktır. İşte tâcir-i sadûkta bu vasıf vardır. Onlar da emâneti yerine verir ve başkalarına nasîhat eder. Bu vasfı ile, Peygamberlerle berâber hoşrolunur. Tâcir-i sadûkun sıddîklarla berâber haşrolması ise, Sıddîkların vasıflarını taşımasından dolayıdır. Çünkü sıddîklar, zâhirde ve bâtında saf (içi-dışı temiz) hâldedirler. Tâcir-i sadûkun da içi-dışı temiz, emîn ve güvenilir olması hasebiyle, sıddîklarla berâber hoşrolunurlar. Şehidler cihâd etmişlerdir. Tâcir-i sadûk da, nefsi ve şeytanı ile cihâd eder. Bu vasfı sebebiyle, kıyâmet gününde onlarla berâber haşrolunurlar. Sâlihlerle haşrolunmasına gelince, sâlihler, helâli alıp, haramı terk ederler. Tâcir-i sadûk da helâli alır ve haramdan sakınır. Bu vasfı ile, kıyâmet gününde onlarla berâber haşrolunurlar.

Ebü'l-Abbâs hazretleri buyurdu ki: "Kulun kurtuluşu, iyiliği üç şeydedir. Allahü teâlâyı tanımak, nefsini tanımak ve dünyâyı tanımak. Allahü teâlâyı

tanıyan, O'ndan korkar. Dünyâyı tanıyan, ona düşkün olmaz. Haramlardan, şüphelilerden ve mübahların fazlasından sakınır. Nefsini tanıyan, Allahü teâlânın kullarına karşı mütevâzî olur.

Allahü teâlâ, her uzva vefâyı lâzım kıldı. Kalbin vefâyı ; dünyâ ile meşgûl olmaması, hîle ve hased yapmamasıdır. Dilin vefâsı ; gıybet etmemesi, yalan söylememesi, lüzumsuz boş şeyler konuşmamasıdır. A'zâların vefâsı ; günah olan yerlere gitmemesi, müslüman kardeşine eziyet etmemesidir. Evliyâda meydana gelen kerâmetler, tevâtür derecesine ulaşmıştır. Bunu inkâr etmek mümkün değildir. Allahü teâlânın, velî kullarına ba'zı gayb ile ilgili şeyleri bildirmesi, o velînin şahsına âit bir husûsiyetten değildir. O velîde kerâmetin meydana gelmesi, kendisine ihsân edilen Hakkın nûru sebebiyledir. Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"O, Rabbinin nûru ile bakar"*** diye şehâdette bulunmuştur. Yine, Allahü teâlâ, ben kulumu sevdiğim zaman, onun işiten kulağı, gören gözü olurum, buyurduğu bildirildi. Bunun gibi, velînin de gayb ile ilgili bir şeyi bilmesi, ümmeti olduğu peygamberin yolunda olması ve bu yola ihlâs ile sarılması sebebiyledir. Velî, bu kerâmeti kendisinden bilmez. Bilakis peygamberine tâbi olmasından dolayı meydana geldiğini bilir.

Kerâmet, ba'zan tayy-i mekân (mesafenin kısalması, zamânın genişlemesi), ba'zan suda yürümek, havada uçmak, ileride olacak şeylere muttali olmak, yiyeceği ve içeceği çoğaltmak, meyvelerin mevsiminin dışında olması gibi şekillerde olur. Bunlar, gözle görülen kerâmetlerdir. Allahü teâlânın indindeki kerâmetler, bunlardan daha

üstündür. Allahü teâlânın indindeki kerâmetler, ma'nevî kerâmetlerdir. Bunlar; ma'rifetullah, Allahü teâlâdan korkmak, devâmlı murâkabe hâli, tefekkür, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmak husûsunda pek gayretli olmak, tevekkülde doğruluk üzere bulunmak v.s. Velînin kerâmeti, ümmeti olduğu peygamberin mu'cizesidir.

Velîlerin gayb ile ilgili ba'zı şeylere muttali olmalarını akıl kabûl ettiği gibi, nakil de bunu böyle bildirdi. Hz. Ömer (r.a.) Medîne' de hutbe verirken, Irak'ın en son bölgesinde muhârebe etmekte olan ordu komutanı Sâriye'ye; "Ey Sâriye! Dağa, dağa!" diyerek seslenmiş, Sâriye de onun sesini işitmiştir. Hz. Ömer, bu sözü söylediğinde, minberde konuşuyordu. Bir ara sözünü kesip, böyle söyledi, sonra hutbesine tekrar devâm etti. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) ba'zıları, Hz. Ali'ye gelip; "Hz. Ömer, bugün hutbe okurken yarıda kesti; "Ey Sâriye! Dağa, dağa!" dedi, sonra hutbesine devâm etti, hikmeti nedir?" dediler. Hz. Ali; "Ömer'i bırakınız. Girmiş olduğu her şeyde, mutlaka onun için bir çıkış vardır" diye cevap verdi. Sonra Sâriye (r.a.) ordusuyla muzaffer olarak döndüğünde, Hz. Ömer'in sesini işittiğini ve emrine uyarak zaferi kazandığını bildirdi.

Evliyânın kerâmetine inanmayı kolaylaştıran ve bilinmesi lâzım gelen ba'zı husûslar şunlardır:

1) Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. O'nun kudretine ağır gelen hiçbir şey yoktur. Böyle bir kudret, kerâmeti evliyâsında izhâr etmiş, gerçekleştirmiştir. Burada kulun âciz ve zayıf bir varlık olduğuna bakmamalıdır. Burada, kulun yaratıcısı, sâhibi ve mâliki olan Allahü teâlânın yüce kudretine bakmalıdır.

Bu kudret, o kulda bu kerâmeti meydana getirmiştir. Öyleyse, kuldaki kerâmeti inkâr, yüce kudret sâhibi olan Allahü teâlânın kudretini inkâr etmeye ve O'nun azametini görememeye götürür.

2) Velî bir kulda meydana gelen kerâmet, o velînin, peygamberinin yolunda olduğunu ve bu yolun doğruluğuna şahittir. Bu hârikulâde hâdise, velîye nisbetle kerâmet, peygamberine nisbetle mu'cizedir. Zâten kerâmet de, o peygambere tâbi olmanın bereketiyle meydana gelmiştir. Burada velî olan zâta değil, onun peygamberinin Allahü teâlâ katındaki kadr ü kıymetinin büyüklüğüne bakmalıdır.

3) Allahü teâlâ, velî kullarına kuvvetli bir îmân ve yakîn ihsân etmiştir. Evliyânın gayba dâir birşeye muttali olmaları, öğrenmeleri, onların havada uçmalarından, suda yürümelerinden daha büyük birşeydir. Velînin kerâmeti hiç inkâr edilebilir mi? Bu, sultânın, pek yakın adamlarından birine, hazînesinden bir pırlanta vermesine benzer. Koca hazînenin yanında, bir küçük pırlantanın ne kıymeti vardır ki? Elbette bu inkâr edilecek birşey değildir.

Allahü teâlâ, ba'zı kullarına zâtı ile ilgili ma'rifet bilgileri ihsân etmiştir ki, bu, o velî için daha büyük bir kerâmettir. Çünkü, dünyâ ve âhıretteki çeşitli yüksek hâller, makâmlar, ibâdetler, ihsân edilen nûr ve ilim, gaybı bilmek, uzaklardaki konuşmaları işitmek, Cennetteki hûrîler, köşkler, nehirler, çeşit çeşit meyveler ve bütün ni'metler... Hepsi îmânın netîceleri, eserleri ve îmân nûrunun semeresidir.

Tâcüddîn-i İskenderî, "Tâc-ül-Arûs" isimli kitabında buyuruyor ki: "Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri buyurdu ki: "Nefsinizi namaz ile ölçünüz. Nefsiniz kötülüklerden

hoşlanmıyorsa, saâdettesiniz, değil ise, nefsinizi yola getirmeye çalışınız.” Allahü teâlâ, Ankebût sûresinin kırkbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “*.... **Gerçekten namaz, kötü işten ve uygunsuzluktan alıkoyar.”*** Her kim Allahü teâlânın indindeki yerini ve durumunu bilmek istiyorsa, kıldığı namaza baksın. Eğer sükûnet ve huşû’ ile kılamıyorsa, ne kadar ağlasa yeridir. Namaz kılmak, Allahü teâlânın ma’nevî huzûruna çıkmak demektir. O’nun huzûruna çıkmaktan birşey elde edilemezse, bu hâl, o kimsedeki ma’nevî hastalığın mevcûdiyetine işâret eder. O hastalık; kibir, enâniyet (benlik) ve edebe aykırı bir davranıştır.”

İbn-i Atâullah İskenderî, “Hikem-i Atâiyye” isimli kitabında buyuruyor ki: “Duâ edip, çok istediğin bir şeyin o anda verilmemesi, ümitsizliğe kapılmana sebep olmasın. Allahü teâlânın istediği vakitte yapılan duâ makbûldür, senin istediğin vakitte yaptığın değil.”

“Ey kul! Sana va’d olunan, güneş batıdan doğuncaya kadar gecikse, hiç şüphe ve tereddüt etme! Çünkü bu tereddüt, aklını bozar, karıştırır ve kalbini bulandırır, karartır.”

“Allahü teâlâ, sana ma’rifetinden bir perde açınca, yaptığın ameller az olsa da ya’nî çok nâfile ibâdet yapmasan da, zararı yok. Çünkü bu perdeyi açmakla, senin kendisini bilmeni, ma’rifetini istemektedir. Bilmez misin ki, ma’rifet, O’nun tarafından verilmiş bir ni’mettir. Ameller ise, senin O’na götürdüklerindir. Senin O’na götürdüklerin ile, O’ndan sana gelenler, verilenler, hiç aynı olur mu?”

“Ameller, ya’nî ibâdetler, işler, ayakta duran rûhsuz beden gibidir. Bunların rûhları, ihlâs sırrının bunlarda bulunmasıdır.”

“Büyüklük, Allahü teâlâya mahsûstur. İnsan, benliğini, küçüklük ve aşağılık toprağına gömmelidir. Çünkü gömülmeden bitenin, doğması ve büyümesi düşünülemez.”

“Gönlünde günahlar ve dünyâ sevgisi olanın, kalbi nasıl parlar? Yâhut, nefs-i emmârenin arzularına göre hareket eden, Allahü teâlânın rızâsını nasıl kazanır? Gaflet ve günahlardan temizlenmeden, Allahü teâlânın huzûruna girmeyi nasıl ister? Çirkin işlerinden tövbe etmeyen, ince sırları anlamayı nasıl umar?”

“Mâsivâ, ya’nî Allahü teâlâdan gayrisi, tamâmen zulmet ve karanlıktır. Onu aydınlatan, onda Hakkın zuhûru, görünmesidir. Hakkı kabûl etmiyende nûr, ışık bulunması çok zordur. Ma’rifet güneşinin önünü, mâsivâya bağlılık bulutları kapamıştır.”

“Her fırsat ve boş zamanlarda amel yapıp tâat üzere olmak, seni, nefsin hîlelerinden alıkoyar.”

“Sonda kurtulma alâmetlerinden biri, başta Allahü teâlâya yönelmektir.

Başlangıç ışıldarsa, sonu çok aydınlık olur.

Mısra:

“Senenin bereketi baharından belli olur.”

“Her günah, dalgınlık ve şehvetin aslı, nefsini beğenmektir. Her tâat, uyanıklık ve iffetin esası, nefsini beğenmemektir.”

“Kendinde bulunan gizli ayıbları araştırman, bilmediğin gâib şeyleri araştırmandan daha iyidir.”

“Ba’zılarını, Allahü teâlâ hizmetinde bulundurur. Ba’zılarına kendi muhabbetini verir. Her ikisine de imdâd-ı ilâhî gelmiştir. Bunlar, Rabbinin ihsânıdır. İsrâ sûresi yirminci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***“Rabbinin ihsânı, hiç kimseden men edilmiş değildir”*** buyuruldu.

“Her sorulana cevap verenin, açıkça görülen herşeyi yorumlayanın, karşısındakilerin hâlini hesâb etmeden her ilmi açıklıyanın bu hareketleri, câhil olduğunu gösterir.”

“Âhıret, mü’min kullara mükâfat verme yeri olarak yapılmıştır. Çünkü bu dünyâ, onlara yapılacak ihsânlara müsâit değildir. Çünkü mü’min kulların değeri, mükâfatlarının fânî olan bir yerde verilmesinden üstündür!”

“Amelinin semeresini dünyâda görmek, âhırette makbûl olmaya işârettir.”

“Allahü teâlâ katındaki kadrini, değerini bilmek istersen, seni hangi işlerde bulundurduğuna dikkat et!”

“İhtiyâcı olmadığı hâlde bir kimseye tâati nasîb eden Allahü teâlânın, bedene ve bâtına âit ni’metlerde hiç eksiklik yapmayacağını bilmek lâzımdır.”

“Âriflerin Allahü teâlâdan dileği, O’na hakîki kulluk yapabilmek ve Allahü teâlânın emirlerini yerine getirebilmektir.”

“Dâima azîz olmak istersen, sakın geçici izzet ile gurûrlanma!”

“Âriflere sevinç hâli gelince, darlık, sıkıntı hâlinden daha çok korkarlar. Çünkü sevinç hâlinde, edebin hududunu gözetmek çok az mümkün olur.”

“Sevinç hâlinden, nefs de haz alır. Çünkü sevinç ve neş’e içinde olur. Sıkıntı hâlinden ise nefsin payı yoktur.”

“Âlemin dışı güzel, içi ibrettir. Nefs, dışının güzelliğine, kalb, içinin ibretlerine bakar.”

“Umduğu birşeye kavuşmak, zararına olan birşeyden kurtulmak için Allahü teâlâya ibâdet eden, yahut azâba düçâr olmamak için ibâdet yapan, Allahü teâlânın kemâl sıfatlarının hakkını vermemiş olur.”

“İhtiyâcını sakın O’ndan başkasından isteme! Sana gelen, O’ndan gelir. O’ndan başkasından nasıl istenir ki? O’ndan başkası kendi ihtiyâcını gideremezken, kendisinden isteyenin ihtiyâcını nasıl görsün, istediğini versin?” “Ne kadar şaşılsa yeridir ki, bir kimse, ayrılmıyacağı şeyden kaçıyor ve onunla kalmıyacak olan dünyâyı istiyor. Gözleri kör değilse de, sînesindeki kalb kördür.”

“Allahü teâlâya olan sevgisini arttırmıyan, sözü Allahü teâlâya çağırmıyan kimse ile sohbet ve arkadaşlık etme!”

“O esnâda Allahü teâlâ ile huzûrda olmasan da, zikri terk etme! Çünkü zikr ettiğin hâlde O’ndan gâfil olman, zikr etmediğin zamanki gafletinden daha azdır. Umulur ki, böyle zikir, seni gafletten uyandırır ve huzûra kavuşturur.”

“Kalbin ölü olmasının alâmetlerinden biri, insanın kaçırdığı iyiliklere üzülmemesi ve yaptığı kötülüklere pişmân olmamasıdır.”

“Eğer adâletle muâmele olunursan, küçük günahlardan bile helâk olursun. Allahü teâlâ ihsân ile muâmele ederse, büyük günâhın da olsa kurtulursun.” “Zulmet nefsin askeri, ordusu olduğu gibi, nûr da

kalblerin askeridir. Allahü teâlâ bir kuluna yardım etmek isteyince, nûr askerleri ile imdâd edip, zulmetten onu uzak eder.”

“İbâdetine, senden meydana geldi diye sevinme, Allahü teâlânın lütfü ile, ibâdetin sende meydana geldiğine sevin. “Bunlar, Allahü teâlânın ihsânı ve rahmeti iledir” de.”

“Ni’metlere şükr etmiyen, elden çıkmalarına çalışmış olur. Ni’metlere şükr eden, onları en kuvvetli bağlarla bağlamış olur.”

“Onun yolunda kötülük üzere olduğun hâlde, sana ihsânları devâm ediyorsa, bunların istidrâc, ya’nî seni felâkete götüren şeyler olmasından kork. A’râf sûresi yüzseksenikinci âyet-i kerîmesi, meâlen; ***“Onları, bilemiyecekleri yönden azar azar helâke yaklaştırırız”*** bunu haber vermektedir.”

“İşlemediğin amelin karşılığını isteme! Amelin makbûl ise, karşılık olarak sana yeter.”

“İnsanlar, sende var sandıkları şey için seni medh ederler. O hâlde, sen de nefsine, onu bildiğin gibi (hâline uygun) muâmele et.”

“Mü’min, kendinde görmediği bir sıfatla medh edildiği zaman, Allahü teâlâdan hayâ eder.”

“İnsanların en câhili, yakînen bildiği şeyi, başkalarının zannî olan işlerine uyup bırakandır.”

“Her kusurdan münezzeh olan Rabbim! Dostlarını, evliyânı öyle yaptın ki, onları bulan sana kavuşuyor ve sana kavuşmayan, onları tanımıyor.” “İki iş arasında durakladığın, iki şey arasını ayıramadığın zaman, hangisinin nefse daha ağır geldiğine dikkat et ve onu yap. Çünkü nefse ağır gelen, ancak doğru, hak olandır.”

“Nefsin hevâsına, isteklerine uymanın alâmetlerinden biri de, nâfile cinsinden olan iyilikleri çok yapıp, emirleri yapmakta gevşek davranmaktır.”

“Şehveti kalbden, kökünden söküp koparan Allah korkusu, yâhut kalbden taşacak kadar O’na olan sevgidir.” “Senin ibâdetinin O’na faydası olmadığı gibi, isyânının da O’na hiçbir zararı yoktur. İbâdetleri, iyilikleri emr, günah ve kötülükleri yasak etmesi, hep senin içindir.”

“Faydalı ilmin şuâları (ışınları) göğüste (gönülde) yayılır ve kalbde kanâat ortaya çıkar.”

“İlimde esas, Allah korkusudur. İlmin yanında korku olursa, bu ilmin sana faydası olur. Yoksa o ilim, senin için noksanlık ve vebâl olur.”

“Boynu büken, ihtiyâç duyuran kusur, büyüklük ve kibir veren ibâdetten iyidir.”

“Allahü teâlâ, diline isteme verince, sana ihsân edeceğini bil.”

“Namaz, kalbi günah kirlerinden temizler. Gayb perdelerini açar.”

“Namaz, münâcaat yeri, temizlik ma’denidir. Namazda ba’zı sırlar keşf olunur, kalbe nûr güneşleri doğar.”

“Allahü teâlânın lütf ve ihsânından, anlatılamayacak kadar bol zaman vermesi ve senin bunu değerlendirmemen, ömrünü helâk ettiğini gösterir.”

“Allahü teâlâ üç ihsânla sana ikrâm eyledi. Seni, zikredici eyledi. O’nun bu ihsânı olmasaydı, sen, dilinle onu zikr edemez, kalbin hatırlayamazdı. Seni kendine nisbet etti. (Ya’nî sana Abdullah= Allahü teâlânın kulu

dendi) Katında zikr olundun ve ni’metini sana tamâm eyledi.”

“Bu vücûd binâsının direğini yıkmamak ve iyiliklerini atmamak lâzımdır. Devâmlı olan âhıreti, geçici olan dünyâdan daha çok seven, akıllıdır. Nûru parlar, müjdeleri görünür. Böylece o, bu dünyâya kızarak yüzünü bundan çevirir. Bu dünyâya iltifât etmez, gönül vermez. Dünyâyı vatan ve mesken edinmez.”

“Karşılıkları âhırette verilen ibâdetlerin, tâatlerin, meyvelerini dünyâda tatmak, büyük müjdelerdendir.”

“Mahbûbundan, sevdiğinden karşılık bekliyen ve ondan maksadını, dileğini isteyen sâdık bir seven değildir. Çünkü muhib (seven), elinde olanı sevgilisi için verendir, sevdiğinde olanı almak isteyen değil.”

“Yâ Rabbî! Sen ihsânını kesmezken, senden başkasından nasıl birşey beklenir? Lütuflarının adedi değişmezken, senden başkasından nasıl birşey istenir?”

“Ey evliyâsına heybet elbisesini giydiren! Onlar, izzetinle azîz olmuşlardır. Sen, zikredicilerden önce zikr edicisin! Sen, kulların sana yönelmesinden evvel ihsân edicisin. İstiyenlerin istemesinden önce veren cömerdsin. Vehhâbsın, çok hîbe edicisin. Sonra, bize hîbe ettiklerinle sana geliyoruz.”

“Yâ Rabbî! Sana ibâdet ve tâat ettiğim zaman, senden korkum gitmediği gibi, isyân etsem de ümidim senden kesilmiyor.”

“Yâ Rabbî! Sen emelim olunca, emelime nasıl kavuşmam! Sana güvenince, nasıl kaybederim!”

“Yâ Rabbî! Muhakkak ki, kazâ ve kaderin bana gâlibdir. Beni, şehvet zinciri ile kuvvetlenmiş nefsin

arzuları esîr ettiler. Sen bana yardım et de kurtulayım. Bana yardım et! Kimseye muhtâc etme beni! İhsânınla, kendi isteklerimi bile arzu etmeyeyim. Evliyânın kalblerini nûr güneşleri ile aydınlatan sensin. Seni bununla bilirler, tanırlar. Birliğini bununla söylerler. Senden başkasını sevmesinler, başkasına sağınmasınlar diye, sevdiklerinin kalblerinden düşmanların sevgisini çıkaran sensin! Herkes onlara yabancı, fakat sevdikleri sensin. Cihân karşılarına dikilse de, onlara hidâyet veren, yol gösteren sensin. Seni kaybeden ne bulur? Seni bulan ne kaybeder? Senden başkasına râzı olan zarardadır. Sana baş kaldıran hüsrandadır."

Tâcüddîn-i İskenderî, Hikem-ül-atâiyye isimli eserinde buyuruyor ki:

"Nefse tâbi olmanın alâmeti, nâfile olan hayır işlere rağbet gösterip, farzları yapmakta tenbellik yapmaktır."

"İbâdet ve tâatları zamânında hemen yap ki, sonra yaparım diye geciktirmek onları yapmana mâni olmasın."

"Ni'metlerin çokluğu, seni, onların şükrünü yapmaktan alıkoymasın."

"Sözü ve hareketleri ile sana Allahü teâlâyı ve âhıreti hatırlatmıyan kimse ile arkadaş olma."

"Bütün tâat, uyanıklık ve iffetin başı; kişinin nefsinden râzı olmamasıdır."

"Nefsinden râzı olmıyan câhil bir kimse ile arkadaş olmak, nefsinden râzı ve memnun olan bir âlim ile arkadaşlık etmekten daha hayırlıdır. Çünkü nefs, dâima insanın kötülüğünü ister. Ondan nasıl râzı olunabilir."

“Namaz kalbleri temizler, gözlerdeki gaflet perdelerini açar.”

“Bir kimse bir günâh işlediği zaman, bu günâhı, onun Allahü teâlâdan ümidini kesmesine sebep olmamalıdır. Belki bu, onun son günâhı olur. Buna tövbe eder de, Allahü teâlânın rızâsına uygun işler yapmaya başlar”

“Fâideli ilim; aydınlığı, gönülde ve kalbde yayılanı, kalbdeki perdeyi kaldıranıdır.”

“Amellerin en hayırlısı, onunla birlikte Allah korkusu meydana gelendir.”

“Madem ki, şeytan seni aldatmak için hiç gaflete düşmüyor, bu husûsta dâima uyanık duruyor, öyleyse sen de ondan gâfil olma ve yapacağı kötülüklere karşı, sen de ona karşı uyanık ol!”

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 121

2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 273, 275

3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 19, 20

4)Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 70, 71

5)Câmiu kerâmat-il-evliyâ cild-1, sh. 317

6)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-9, sh. 23

7)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 424

8)Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 20

9)Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 246, 373, 1074

10) Hikem-ül-atâiyye, Süleymâniye Kütüphânesi, Reşîd Efendi kısmı. No: 1013

TÂCÜDDÎN KÜRDÎ:

İznik Medresesi’nin ikinci müderrisi, fıkıh âlimi. Hakkında çok az bilgi bulunan Tâcüddîn Kürdî,

Anadolu Selçuklu Devleti kâdı'l-kudâtlarından Sirâcüddîn Mahmûd Urmevî'den ilim öğrendi. Konya' daki diğer âlimlerden ve hocasının tavsiye ettiği kimselerden ilim tahsîl etti. Akranları arasında derecesi çok yükseldi. Halk arasında ilmi ve irfanı ile meşhûr oldu. İznik şehrini fetheden genç Osmanlı Sultanı Orhan Gâzî, İznik'te bir medrese yaptırıp, oraya ilim erbâbını da'vet etti. Âlimlere çok izzet ve ikrâmda bulundu. Bu âlimler arasında Dâvûd-i Kayserî Karamânî ve Tâcüddîn Kürdî de vardı. Dâvûd-i Kayserî'nin 750 (m. 1349) yılında vefâtından sonra, İznik Orhâniye Medresesi'ne başmüderris olarak Tâcüddîn Kürdî ta'yin edildi, insanlara ilim öğretip fetvâlar veren Tâcüddîn Kürdî hazretleri, Orhâniye Medresesi' nde birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden Kara Halîl'e kızlarından birini verdi. Sonradan Osmanlı vezîri olacak olan Kara Halîl, Çandarlı Halîl Hayreddîn Paşa'dan başkası değildi. Kızlarından birini de çok önceden Edebâlî'ye vermişti. Tâcüddîn Kürdî, 751 (m. 1350) yılından sonra vefât etti. Onun vefâtından sonra, İznik-Orhâniye Medresesi müderrisliğine Alâüddîn Esved, ya'nî Kara Hoca diye bilinen âlim ta'yin edildi.

Tâcüddîn Kürdî, ilimde önder, ahlâkta güzel, insanlara emr-i ma'rûf yapmakta çok gayretli idi. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için öğrenmiş olduğu güzel ve faydalı bilgileri, ya'nî Muhammed aleyhisselâm ve O'nun izinde gidenlerin yoluna dâir bilgileri, Allahü teâlânın rızâsı için öğretmekte çok gayretli idi. İnsanlara karşı çok cömert ve pek merhametli davranır, kalb kırmamağa, herkesi hoşnut etmeğe çok i'tinâ gösterirdi. Bu güzel ahlâkı

sayesinde, herkes tarafından sevilir, nasîhatları dinlenirdi.

Tâcüddîn Kürdî'nin (r.a.), Orhan Gâzî devrinde İznik ganî'metleri hakkında vermiş olduğu fetvâsı meşhûrdur. Bu husûsta şöyle anlatılır: Orhan Gâzî, yıllarca İznik'i muhâsara etti. Komutanlarından Lala Şahin Paşa'ya, muhâsaraya devâm etmesi emrini verip; "Göreyim seni, bir an önce kaleyi fethedersen, ganî'metler senin olsun" dedi. Lala Şahin Paşa da gayret gösterip, kaleyi bir an önce fethetti. Elde edilen ganî'metlerin de hepsine sâhip oldu. Orhan Gazi, bunca malın devlet hazînesi dışına verilmesinde hatâ etmekten korktu. Tâcüddîn Kürdî hazretlerine mürâcaat edip, fetvâ sordu. Tâcüddîn Kürdî de ganî'metlerin devlet hazînesine kalmasını arzu ediyordu. Ancak Allahü teâlânın emri, verilen sözde durmayı îcâbettiriyordu. Fetvâyı da o yönde verip, ganî'metlerin Lala Şahin Paşa'da kalması îcâbettiğini söyledi. Lala Şahin Paşa da, aldığı ganî'metleri, Orhan Gâzî'nin kullanacağı yerden başka yere harcamadı. Kirmasti kasabasında câmi, medrese, zâviye ve köprü yaptırdı. O da ganî'metleri, Allahü teâlânın dininin öğrenilmesi ve yayılması, müslümanların refâh ve saâdeti için harcadı.

1)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 27

TÂCÜDDÎN-İ MERRÂKÛŞÎ:

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhim bin Yûsuf bin Hâmid olup, lakabı Tâcüddîn'dir. Tâcüddîn-i Marrâkûşî diye

tanınmıştır. 700 (m. 1300) senesinden sonra Mısır' da Münye-Kâdüs beldesinde doğdu. 752 (m. 1351) senesi Cemâzil-âhır ayının 13. Pazar günü ikindi namazından sonra vefât etti.

Tâcüddîn-i Merrâkûşî'nin babası, Magrib memleketinde bulunan Merrâkûş beldesinden idi. Bu zât, Mısır diyârına gelip, Hayriyye bölgesinde bulunan Münye-Kâdüs beldesinde yerleşmiş idi. Tâcüddîn Muhammed bin İbrâhîm burada dünyâya geldi. Sonra Kâhire'ye gidip, orada yerleşti. Orada yetişti. Şerîfiyye Medresesi'ne devâm etti. Fıkıh ilmi ile meşgûl oldu. Kâdı'l-kudât Alâüddîn Ali bin İsmâil Konevî, Rükneddîn bin el-Kavbâ' (veya Zekiyyüddîn bin el-Kavna'), Hâfız Müzzî, Muhammed bin Gâlî, İbn-ül-Kammâh ve daha başka âlimlerden okudu. Şafiî fıkıh âlimi oldu. Ayrıca nahiv ve daha başka birçok ilimde söz sâhibi idi. İlim tahsîli husûsunda tahammülü yüksek bir zât idi.

Tâcüddîn-i Merrâkûşî hazretlerinin ilimde yükselip, herkes tarafından beğenilmesini, takdîr edilmesini çekemeyenler, hased edenler çıktı. Bu sebeple, bir ara Kâhire'den ayrılıp, Dımeşk'a gitti. Orada, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yaptırmış olduğu Mesrûriyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bir taraftan medresedeki ders okutma vazîfesine devâm ederken, diğer taraftan, orada bulunan meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan istifâde etmeye gayret etti. Hayâtı boyunca, hem ilim öğrenmek, hem de öğretmek için çok gayret etti. Bir ara Dımeşk'dan ayrılıp, tekrar Kâhire'ye döndü. Orada daha önce ilim öğrendiği Eşrefiyye Medresesi'nde ders verdi. Gece-gündüz ilimle meşgûl oldu. Hattâ son zamanlarda yemekten, içmekten bile kesilmişti. 752 (m. 1351) senesi

Cemâzil-âhır ayının 13. günü sabahı kendisinde hummâ hastalığı başladı. Öğle namazına kadar sabretti. Namazdan sonra evine gitti. İkindi namazında tekrar medreseye geldi. Namazdan sonra evine gitti. Eve girer girmez vefât etti. İlim öğretmekteki gayreti, bu şekilde vefâtına kadar devâm etmiş oldu.

Tâcüddîn-i Sübkî buyurdu ki: "Muhammed bin İbrâhîm (r.a.), zamânının fıkıh ve nahiv âlimi idi. Fetvâ verirdi. Devâmlı ilim öğrenmekle meşgûl idi."

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sûbkî) cild-9, sh. 147
2)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 468
3)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 300
4)Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 16
5)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 172

TÂCÜDDÎN SÜBKÎ:

Hadîs, usûl, edebiyât, târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülvehhâb bin Ali bin Abdülkavî bin Ali bin Temmâm bin Yûsuf el-Ensârî eş-Şâfiî es-Sübkî'dir. Künyesi Ebû Nasr olup, lakabı Tâcüddîn'dir. 727 (m. 1327) senesinde Kâhire'de doğdu. 771 (m. 1370) senesi Zilhicce ayında tâ'ûn hastalığından vefât etti. Kâsiyûn eteğindeki Sübkiye kabristanına defnedildi.

Tâcüddîn Sübkî, ilim ocağı olan bir âilede gözlerini dünyâya açtı. İlme erken başlamasında ve küçük iken Kur'ân-ı kerîmi ezberlemesinde âilesinin büyük rolü oldu. Küçük yaşta iken birçok âlimleri gördü. Onlar, büyük âlim olan babası Takiyyüddîn Sübkî'nin meclisine gelirler ve ondan öğrendiklerini yazarlardı. Tâcüddîn Sübkî, babasından Arabcanın temeli olan

bilgiler ile i'tikâdî bilgileri öğrendi. Ayrıca asrın meşhûr hocalarından ders aldı. Kısa bir süre sonra İbn-i Şihne ve Yûnus ed-Debbûsî gibi âlimlerden icâzet (diploma) aldı. Yahyâ bin Mısrî, Abdülmuhsin es-Sâbûnî, İbn-i Seyyidinnâs, Sâlih bin Muhtâr, Abdülkâdir bin Mülûk ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi.

Babası Şam Kâdı'l-kudâtlığı vazîfesini alınca, onunla berâber 739 (m. 1338) senesinde Şam'a gitti. Orada İbn-i Ebi'l-Yüsr ve İbn-i Temmâm'dan hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca, Müzzî'den ilim öğrendi. Zehebî'nin ilim meclislerinde bulundu. İbn-i Râfiî ve el-Haccâr'dan icâzet (diploma) aldı. Esîrüddîn Ebû Hayyân'dan ilim öğrendi. İbn-i Sübkî bu kadar âlimden ders almakla yetinmedi. Ayrıca kendi kendine çok mütâlâada bulundu. Hattâ İmâd el-Hanbelî onun için; "Tâcüddîn Sübkî, kendi kendine çalışmayı âdet edinmişti" dedi. İbn-i Hacer Askalânî de; "Bilhassa hadîs-i şerîf üzerinde çalışmalarına ağırlık verdi. Bu husûsta birkaç cüz yazdı. Bunun yanında; fıkıh, usûl-i fıkıh ve nahiv ilmi ile de meşgûl oldu. Genç yaşta iken bu ilimlerde mâhir ve mütehassıs oldu" demektedir.

Tâcüddîn Sübkî'nin babası, oğlunun terbiyesine çok önem verdi. İlimlerine i'timâd ettiği zamânının büyük âlimlerinin elinde yetişmesine çok gayret gösterdi. Tâcüddîn Sübkî, hocası Müzzî'nin hayâtını anlatırken şöyle demektedir: "Ben ekseriyetle Zehebî'nin derslerine devâm ederdim. Sabah ve ikindi vakitlerinde olmak üzere, günde iki defa onun derslerine giderdim. Müzzî'ye ise, haftada iki defâdan başka gitmezdim. Çünkü Zehebî, hem güzel latîfeler yapar ve hem de beni severdi. Onun bana olan bu yakın muâmelesini görenler, benim kadar kimseyi

sevmediğinin farkına varırlardı. Ben o zaman gençtim. Bu sebeble, onun bu yakın muâmelesinin büyük te'sîri olmuştu. Müzzî ise, fazla latîfe yapmazdı ve heybetli bir hâli vardı. Babam ise, Zehebî'den çok Müzzî'ye devâm etmemi isterdi. Zîrâ babamın ona hürmet ve saygısı vardı. Ekseriyetle dersten geldiğim zaman, babam bana; "Gel bakalım, ne okudun, ne dinledin ve ne istifâde ettin?" derdi. Ben de babama okuduklarımı ve öğrendiklerimi anlatırdım. Zehebî'nin yanından geldiğim zaman; "Hocanın yanından mı, geldin?" derdi. Şemsüddîn bin Nakîb'in yanından geldiğim zaman da; "Şâmiyye'den geldin mi?" derdi. Çünkü o Şâmiyye Medresesi'nde ders verirdi. Fakat Müzzî'nin yanından geldiğim zaman, "Şeyhin yanından mı geldin?" der, bu kelimeyi bilhassa söyler ve sesini yükseltirdi. Ben kesin olarak biliyordum ki, o bu şekilde yapmak sûretiyle, onun büyüklüğünün ve üstünlüğünün kalbimde yer etmesini te'min etmeyi ve dâima ona gidip gelmemi istiyordu. Eşrefiyye Hadîs Medresesi'nde bir yer boşalmıştı. Bunun üzerine babam beni oraya yerleştirdi. Ben buna hayret ettim. Zîrâ babam, çocuklarını gece kalmak için medreselerde bırakmazdı. Ben ders tekrarını o âna kadar babamdan başkasının yanında yapmamıştım. Babam bizi, müderris oluncaya kadar medresede bırakmıyordu. O bizi bu şekilde terbiye ediyordu. Beni medreseye yatılı olarak vermesinin sebebini sorunca; "Sana Müzzî'nin yanında âlim oldu denilmesi için böyle yapıyorum" dedi. Müzzî'ye ulaşınca, talebelerine ismimin en yüksek tabakaya yazılmasını emretti. Müzzî'nin bu emri babama ulaşınca, bundan rahatsız oldu ve; "Hayır, vallahi Abdülvehhâb daha gençtir ve

bu dereceye müstehak değildir. Onun ismini, işe yeni başlıyanlarla berâber yazınız” dedi. Bunun üzerine Zehebî; “Vallahi o bu derecenin fevkindedir. İyi bir hadîs âlimidir” dedi. Babam onun bu sözüne güldü ve; “Oğlum Abdülvehhâb orta hâlli biridir” dedi.”

İlmî üstünlüğü: Tâcüddîn Sübkî, ilme olan sevgisinden dolayı, genç yaşta çeşitli ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. Kısa zamanda birçok âlimin dikkatini üzerine çekti. Asrının büyük âlimlerinin derslerinde bulundu. Tâcüddîn Sübkî, önce fıkıh ilmi ile meşgûl oldu. Zîrâ herkesin ona çok ihtiyâcı vardı. Fetvâlar vermek ve kadılık, fıkıh ilmini bilmeyi îcâb ettiriyordu. Onun için bu husûsta çok bilgi sâhibi oldu. Fıkıh ilmine dâir eserler yazdı. Babasının fetvâlarını topladı. Fıkıh ilmine verdiği husûsî ehemmiyetden dolayı, Tabakât-üş-Şâfiîyye adlı eserini fıkıh mes’eleleriyle doldurdu. Usûl-i fıkha çok ehemmiyet veren İbn-i Sübkî, bu ilme dâir çeşitli eserler yazdı.

Tâcüddîn Sübkî, hadîs ilmine de gereken önemi verdi ve asrının büyük hadîs âlimlerinden rivâyette bulundu. İbn-i Hacer; “Tabakât’ında, İbn-i Sübkî’nin, hadîs ilmindeki yüksek derecesi kolayca anlaşılır” demektedir, İbn-i Sübkî, hadîs ilminde cerh ve ta’dil üzerinde de durmuştur.

Yine Tabakât-üş-Şâfiyye’sinde kelâm ilmine dâir verdiği bilgiler onun kelâm ilminde de ne kadar mâhir ve mütehassıs olduğunu ortaya koymaktadır.

Tâcüddîn Sübkî, târihî hâdiseleri, meşhûr şahısların hayatlarını çok iyi bilirdi. Onu bu husûsa sevk eden şey; İslâm târihine vâkıf olmak, âlimlerin hayatlarını tetkîk etmek sûretiyle, onların hayatlarından ibret almak ve tecrübelerinden istifâde etmek idi. İbn-i

Sübkî, târih ilminde o kadar yükseldi ki, târih ilmine dâir kaideler ve hâdiseleri vermekte ta'kib edilecek usûlleri ortaya koydu.

İbn-i Sübkî, fıkıh, hadîs ve târih ilimlerinde mütehassıs olmakla birlikte, Arabî ilimlerde de çok ileri seviyelere ulaştı. Tabakât kitabında; nahiv, sarf, belâgat ve arûz ilimlerine geniş yer verdi. Garîb lügatlara ehemmiyet verdi. Hattâ Mecdüddîn İbni Esîr, bu sahâda çok araştırma yapmış olmasına rağmen, İbn-i Sübkî Tabakât'ında onun zikretmediklerini zikretti.

Tâcüddîn Sübkî, küçüklüğünden beri edebî ilimlere de ağırlık vermişti. Şiir san'atında pek mahîr idi. Bu husûsta ince görüşleri vardı. Cümle içerisinde kelimeleri seçmekte veya bir şâiri diğer bir şâire tercih etmekte çok derin düşünürdü. Bu husûslar "Tabakât" kitabında geniş olarak görülür. Daha çocuk yaşta iken, Selâhüddîn Halîl bin Aybek es-Safdî ile berâber bulundu. Bu sırada şiire dâir meleke kazandı. Bunu kendisi şöyle anlatır. "Ben, daha bulûğ çağına erişmeden, Selâhüddîn Halîl ile olan berâberliğimiz başladı. O bana ben ona şiir yazardım. Bu vesîle ile bende edebiyâtla ilgilenme arzusu başladı."

Hocası Zehebî, onun ilimdeki yüksekliğini Mu'cem' inde şöyle anlatmıştır: "Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, benden öğrendiklerini birkaç cüz hâlinde yazdı, ilimde daha yükselmesini, ders ve fetvâ vermesini umarım."

Hâfız Şihâbüddîn bin Hicâ onun hakkında; "Tâcüddîn Sübkî, fıkıh, usûl, hadîs ve edebiyât gibi muhtelif ilimleri okudu. Bunlarda mütehassıs oldu. Arabî ilimlerde de mütehassıs idi. Nazım ve nesirde

fevkalâde idi. Çok zekî olup, belâgat ve fesâhat sâhibi idi” demektedir.

Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, ilim tahsîlini tamamlayıp çeşitli ilimlerde mütehassıs olduktan sonra, çeşitli makâmlarda görev aldı. Azîziyye, Adiliyye-i kübrâ, Gazâliyye, Azrâviyye, Şâmiyyeteyn, Nâsiriyye, Emîniyye, Dâr-ül-hadîs-i Eşrefiyye, Dîmâgiyye ve Mesrûriyye medreselerinde müderrislik yaptı. Mısır’da Şâfiîyye ve Şeyhûniyye medreselerinde ders verdi. Şam’da Emeviyye Câmii hatibliğini yaptı. Babasının yerine kadı olarak ta’yin edildi. Ayrıca, Şam’da, Şam nâibi Alâüddîn Emîr bin Ali Mardînî’nin yazı işlerinde vazîfelendirildi.

İbn-i Sübkî kadılık vazifesini yerine getirirken, birçok sıkıntılarla karşılaştı. Bu durumu İbn-i Kesîr şöyle anlatır: “Kendisinden önce hiçbir kadıya nasîb olmayan makâmlarda bulunduğu gibi, onun kadar da hiçbir kadı sıkıntı çekmedi. Sıkıntılı ve meşakkatli günlerinde, hasımlarına gereken cevâbı verip, susturmuştur. Fakat daha sonra onları affetmiştir.”

Tâcüddîn Sübkî’nin şöhreti, bütün İslâm memleketlerine ulaşmıştır. Fetvâ husûsunda zamânının en büyük mercii idi. Muhtelif İslâm memleketlerinden kendisine fetvâlar sorulurdu. O da bu fetvâlara gerekli cevapları bildirirdi. İbn-i Sübkî, talak ve Resûl-i ekremin (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret mes’elesinde İbn-i Teymiyye’ye cevaplar verdi.

Eserleri: Tâcüddîn Sübkî, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1- Ehâdîsü ref-il-yedeyn, 2- El-Eşbâh ven-nezâir fil-fürûi, 3- Evdah-ül-mesâlik, 4- Telâyin-ül-ahkâm fî tahlîl-il-hâid, 5- Terdhu tashîh-il-hılâf, 6- Terşih-üt-tevşîh fî

usûl-il-fıkıh, 7- Tevşîh-ut-tashîh, 8- Cüz'ün fit-Tâkîn, 9- Celeb Haleb, 10- Cem-ül-Cevâmi fî usûl-il-fıkh: İbn-i Sübkî, bu eserini takriben yüz eserden toplamıştır. Muhtasar-ı İbn-i Hâcib ile Minhâc'a yaptığı şerhlerin özü ve hülâsası ile yaptığı ba'zı açıklamaları ihtivâ etmektedir. Birkaç mukaddime ile, yedi bölümden meydana gelmiştir. 11- Ref-ül-Hâcib an şerhi muhtasar-i İbn-i Hâcib fil-usûl, 12- Ref-ül-havbe fî vad-it-tevbe, 13- Es-Seyf-ül-meşhûr fî şerhi akîdet-i Ebû Mensûr el-Mâtürîdî, 14- Şerh-ül-Minhâc-il-vüsûl ilâ ilm-il-usûl lil-Beydâvî, 15- El-Fetâvâ, 16- Kavâidüddîn ve umdet-ül-muvahhidîn, 17- Mûsânnetün fî ilm-il-Elgâz, 18- Muîd-ün-niam ve mübîn-ün-nikam, 19- Menâkıb-iş-Şeyh Ebû Bekr bin Kavvâm, 20- Men'ül-Mevâni, 21- Tabakât-üş-Şâfiîyye es-sugrâ vel-vustâ vel-kübrâ: İbn-i Sübkî'nin en meşhûr ve en kıymetli eserleridir. Tabakât-üş-Şâfiîyyet-ül-kübrâ'sı ile insanlara çok güzel Arabca bir İslâm ansiklopedisi sunmuştu. Tâcüddîn Sübkî, bu eserin hazırlığına küçüklüğünde başlamıştı. Âlimlere dâir haberleri çok sever, onları toplardı. Âlimlerle alâkalı bir hâdiseye rastladığı zaman, o hâdise üzerinde derin olarak düşünür, hâdiseyi iyice inceler, ondan pekçok tecrübeler ve bilgiler edinirdi. İbn-i Sübkî, bütün bilgi ve tecrübelerini bu eserinde yazdı. Bu kitabında, ba'zan derin ve ince ilmî mes'elelere, ba'zan edebî mevzûlara ve şiirlere, ba'zan hadîs-i şerîflere ve hadîs ilmine, ba'zan fıkıh ve kelâm ilmine, ba'zan tasavvufa, ba'zan târihî hâdiselere ve daha başka çeşitli mevzûlara temas etti.

Tabakât-üş-Şâfiîyye kitabı bir mukaddime ile, İslâm âlimlerinin yedi tabakasını ihtivâ eder. Her

tabakada bir asrın (yüz senenin) meşhûr âlimlerinin hâl tercümeleri anlatılmaktadır, İbn-i Sübkî, mukaddimede muhtelif mevzûlardan bahsetmektedir. Hadîs ilmi, hadîs ricâli ve nahiv ile ilgili mes'eleleri ele alıp, inceledi. Kelâm ilmine temas edip, şiire girdi. Şiir rivâyeti, yazılması, söylenmesine ve dinlenmesine dâir âlimlerin görüşlerini bildirdi.

Resûlullah efendimizin (s.a.v.) huzûrunda okunan ve Eshâb-ı Kirâmdan bildirilen, İslâm âlimleri ve büyük zâtlardan şiir yazmağa, söylemeğe ve dinlemeğe dâir bizzat İmâm-ı Şafiî'den rivâyet edilen şeyleri nakletti.

İbn-i Sübkî, Tabakât-üş-Şâfiîyye'nin mukaddimesine; Besmele, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullah efendimize (s.a.v.) salât ile başlar. Sonra, amellere ne ile başlanacağına dâir hadîs-i şerîfleri bildirip, bu mevzûyu iyice beyân ettikten sonra; "Bismillâhirrahmânirrahîm, âlimlerin tabakalarını, sultânların taclarına üstün kılan Allahü teâlâya hamd olsun" der. Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığı ve Peygamber efendimizin (s.a.v.) Allahü teâlânın kulu ve Resûlü olduğuna dâir hadîs-i şerîfleri de zikrettikten sonra; "Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O'nun ortağı yoktur. Bunun böyle olduğuna şeksiz ve şüphesiz şehâdet ederim. Yine şehâdet ederim ki, Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. O takvâda rehber, insanlara yol gösteren bir nûrdur" diye yazmaktadır.

Sonra Resûlullaha (s.a.v.) salât ve selâm ile ilgili hadîs-i şerîfleri bildirdikten sonra, salât ve selâm ile ilgili geniş bilgi vermektedir. Daha sonra; "Allahü

teâlânın rahmeti, Resûlullah efendimize, O'nun âline ve O'nun Esbâbına (r. anhüm) ve diğer Nebîler ve Resûllere (aleyhimüsselâm) olsun. Onlar kalbleri tedâvî etmektedirler" demektedir. Sonra Kureyş'in ve Kureyş âlimlerinin fazîletlerine dâir hadîs-i şerîfleri bildirmektedir.

İbn-i Sübkî, bütün bunlardan sonra; "Emmâ ba'du (gelelim mevzûmuza)" ifâdesi ile esas mevzûya, bu kitabını yazma sebebine ve bu kitabında ta'kib ettiği metodunu anlatmaya geçmeden; "Emmâ ba'du" ifâdesine dâir hadîs-i şerîf ve haberleri bildirir.

İbn-i Sübkî, bu kitabını; hadîs, fıkıh, târih, edebiyât ve çeşitli fâide ve incelikleri, nükteleri ihtivâ eden bir kitap olarak görmekte, burada; âlimlerin hayâtını, hakkını vererek, hadîs ve edebiyât âlimlerinin metodu üzere anlatacağız, akılları hayrette bırakan nükteleri bildireceğiz" demektedir.

Tâcüddîn Sübkî, bu kitapdan en mühim maksadının ne olduğunu şöyle anlatır: "Bizim en büyük maksadımız, her âlimin hayâtını anlatmayı bitirdikten sonra veya âlimlerin hayâtını anlatırken, hayâtını anlattığımız zât, yalnız Mısır değil, bütün dünyâda meşhûr bir âlim ise, onun duyulmamış ve kıymetli bir eseri varsa, ondan fâideli veya garip, dikkat çekici mevzûlarını yazıyoruz. Eğer eseri az ve ondan yazılacak çok fazla birşey olmazsa veya hiç olmazsa, ondan fâideli birşey yazmak için gayret gösteriyoruz. Ba'zan bir âlim, fıkıhla çok meşgûl oluyor, fakat ondan nakledilecek garip ve mühim olarak yazılacak birşey bulunmayabilir. O zaman ondan, fıkıh ilminin hâricinde, hadîs veya başka bir ilme dâir fâideli bir mes'ele naklediyoruz. Ba'zan da bir âlim, fıkıh

hâricinde başka bir ilimle fazla meşgûl olmamış oluyor. Fakat biz, durumun îcâbettirmesine göre, ondan fıkıh ilmi ile ilgili veya o zâta münâsip düşecek başka birşey naklediyoruz. Eğer bu söylediğimiz şekilde yazacak birşey bulamazsak, onun hayâtını, hiç olmazsa, bir hikâye, şiir veya duyulmamış bir fâideyi yazmaya çalışıyoruz.” Fakat İbn-i Sübkî, ba’zı âlimlerin hayatlarını anlatırken, bu dediklerinden hiçbirini bulamamış, o zâtın ismi unutulmasın diye, hayâtı hakkında biraz bilgi vermiştir.

Tâcüddîn Sübkî, her tabakayı Mu’cem harflerine göre tertîb etti. Önce Ahmed ve Muhammed isimli âlimlerden başlamıştır. Tabakât-ı Vustâ ve Tabakât-ı Sugrâ’sında da aynı şekilde yapmıştır. Bu üç Tabakât kitabının hangisinin önce yazıldığı mes’elesi hakkında, Muhammed Sâdık Hüseyn, “El-Beyt-üs-Sübkî” isimli eserinde şöyle yazmaktadır “Tâcüddîn Sübkî, Tabakât kitaplarını kısım kısım olarak yazdı. Tabakât’ını önce muhtasar, sonra geniş olarak yazdı. “Gerçek olan şudur ki; İbn-i Sübkî, Tabakât-ı Vustâ’nın yazma bir parçasında şöyle demektedir: “Bu eseri, Dımeşk’da 754 (m. 1353) senesinde Zilka’de ayının yirmiüçüncü gecesinde bitirdim.” Hâlbuki Tâcüddîn Sübkî, Tabakât-ı Kübrâ’nın (Tabakât-üş-Şâfiîyye) te’lîfini 766 (m. 1364) senesinde bitirmiştir. Tabakât-ı Sugrâ’yı ise ne zaman bitirdiği bilinmemekle berâber, Tabakât-ı Vustâ’dan önce yazmıştır.

İmâm-ı Sübkî’nin yazmış olduğu Tabakât-üş-Şâfiîyye’den ba’zı bölümler:

Kerâmetler: Ebû Abbâs Rakkî şöyle anlattı: “Mekke-i mükerreme yolunda, Ebû Türâb Nahşebî ile berâber gidiyorduk. Talebelerinden birisi ondan su

istedi. Ebû Türâb ayağını yere vurdu. Oradan bir pınar kaynadı. Birisi; "Ben bardakla içmek istiyorum" dedi. Ebû Türâb elini toprağa vurdu. Ona beyaz camdan bir bardak verdi. Bu bardak, gördüğüm bardakların en güzeli idi. O bardakla hepimiz su içtik. Mekke-i mükerremeye kadar o bardak yanımızda idi. Birgün Ebû Türâb bana; "Allahü teâlânın kullarına ikrâmda bulunduğu bu işler (kerâmetler) hakkında talebelerin ne diyor?" diye sordu. Ben de, hepsinin bunlara inandığını ve kabûl ettiklerini söyledim. Bunun üzerine Ebû Türâb; "Ben sana ahvâl bakımından sordum. Sen ise, onların o mevzûda hiçbir sözünü söylemedin. Senin talebelerin, bu hâllerin Allahü teâlânın onlara mekr-i ilâhîsi olduğunu söylüyorlar. Hâlbuki, durum, onların dediği gibi değildir. Şayet bu hâllere meyl duyulur, onlar arzu edilirse, mekr-i ilâhî olur. Fakat böyle bir istek olmadan, böyle hâller zuhûr ederse, bu, Rabbanîlerin mertebesidir" buyurdu.

Ebû Türâb'ın bu sözündü önemli iki husûs vardır: 1- Kerâmetler ve keşifler, yalnız ona rağbet duyan, o hâllerin kendisinde zuhûr etmesini arzu eden kimseler içindir. O kimsenin bütün maksadı ve arzusu bu kerâmetler olur. Bir kısım kimseler, kerâmetlere i'tibârda o kadar ileri gittiler ki, bu sebeble ma'nevî ihsânlardan mahrûm kaldılar. Ba'zıları ise, bunlara meyl etmediler. Doğru olan Ebû Türâb'ın kerâmetlere meyletmenin, onları arzu etmenin noksanlık olduğunu anlatmak istediği sözdür. Hiçbir ârifin inkâr etmediği husûs, ârif olan için kerâmete arzu ve meyl duymadığıdır. Onun matlûbu ve maksûdu, kerâmetlerden başkasıdır. Kerâmet, âriflerin yolunda meydana gelir. Arzusu, hedefi ve matlûbu bu olan

kimse, aldanmıştır ve helâke gider. Böyle kimse, arzu ettiği kerâmetlere de ulaşamaz. Kerâmetlere, sâdece, matlûbu ve maksûdu kerâmet olmayan kimseler kavuşur.

Suâl: Öyleyse, kerâmet gösteren zâtlar, niçin bu kerâmetlerini izhâr ediyorlar. Hâlbuki böyle zâtların kerâmetlere gönül bağlamadığı söylendi.

Cevap: Böyle zâtlardan kerâmetin görünmesi, birkaç şekildedir. Kerâmet, kerâmet gösteren zâtın isteği üzere zuhûr etmiştir. Bu çok olmaktadır. Hattâ, İmâm-ül-Haremeyn, "Şâmil" adlı eserinde, kerâmetlerin sâdece bu şekilde olduğunu söylemiştir. Fakat bu zaîf kavildir. Ancak bu çeşit kerâmet, kerâmet gösteren zâtın başkasını; terbiye, müjde ve korkutma gibi dînî bir fâide için olur. Dînen buna izin verilmiştir. Fâide bulunmadığı zaman kerâmet izhâr etmek câiz değildir.

2- Kerâmetler haktır. Evliyânın kerâmetine inanmıyan, bid'at sâhibi, sapık olur. Ben kerâmetleri inkâr edenlere çok hayret ediyorum. Onlar hakkında, Allahü teâlânın gazâbından korkuyorum.

Mu'cize ve kerâmet, ikisi de hârikulâde hâllerdir. Ancak mu'cizede, Peygamber olan zâtın, Peygamberliğini iddiâ etmesi vardır. Aklın câiz ve mümkün kıldığı şeyler, normal âdetteki bilgilerle kıyâs edilerek red edilemez. Eşyanın, kerâmet ile değişikliğe uğraması, aklın câiz kıldığı birşey olup, bu aslâ red edilemez.

Suâl: Kerâmet câiz olsa idi, mu'cize ile karışırdı. O zaman mu'cizenin, nübüvvete delâlet etmesi kalmazdı.

Cevap: Bu böyle olamaz. Çünkü mu'cize, peygamber olan zâtın, peygamberliğini iddiâ etmesi ile olur. Kerâmette böyle bir iddiâ yoktur. Kerâmet, kerâmet gösteren velînin mensûb olduğu Peygambere (a.s.) itâat etme, O'nu tasdîk etme ve O'nun yolundan gitmek ile berâber bulunur.

Eğer bir kimse Eshâb-ı Kirâmın kerâmetlerini araştırmış olsa, pek fazla rastlıyamaz. Bununla berâber, bu husûsu îzâh edeceğiz, önce şunu bilmeli ki, bir Sahâbe veya velîden kıyâmete kadar zuhûr eden her kerâmet, Resûlullahın (s.a.v.) mu'cizesidir. Çünkü kerâmet sâhibi bu kerâmete, Resûlullaha (s.a.v.) uymak sûretiyle kavuşmuştur.

Eshâb-ı Kirâmda görülen kerâmetler Hz. Ebû Bekr, hanımının hâmile olduğunu ve kız çocuğu olacağını söylemiştir.

Hz. Ömer, Sâriyye'yi (r.a.) İslâm ordusunun başına kumandan ta'yin ederek İrân'a gönderdi. Muhârebe sırasında Nihâvend kapısında muhâsara yapılırken, İslâm ordusu çok güç duruma düştü. Düşman gâyet çok idi. İslâm ordusu neredeyse hezimete uğrayacaktı. Bu sırada Hz. Ömer, Medîne-i münevverede bulunuyordu, İslâm ordusunun güç durumda olduğu bir sırada, Hz. Ömer minberde hutbe okumakta idi. Bir ara Hz. Ömer yüksek sesle; "Ey Sâriyye dağa! Ey Sâriyye! Dağa dağa!" diye bağırdı. Allahü teâlâ, Sâriyye'ye ve İslâm ordusunun hepsine Hz. Ömer'in sesini duyurdu. Onlar o sırada Nihâvend kapısında bulunuyorlardı, İslâm ordusu Hz. Ömer'in sesini tanıyıp: "Bu, Emîr-ül-mü'minînin sesi" dediler. Arkalarını dağa verdiler ve zaferi müslümanlar kazandı. Hz. Ali, Hz. Ömer'in hutbesini dinliyenler

arasında bulunuyordu. Hz. Ömer'in, Sâriyye'ye bu emri vermesi üzerine ona; "Emîr-ül-mü'minîn ne söylüyor?" diye soruldu. Bunun üzerine Hz. Ali; "Emîr-ül-mü'minîni kendi hâline bırakınız. Hangi işe girmişse, mutlaka o işten Allahü teâlânın izni ile selâmetle çıkmıştır" buyurdu. Daha sonra Hz. Ömer'in niçin öyle yaptığı anlaşılmıştır.

Derim ki; "Ömer'in (r.a.) maksadı, böyle bir kerâmeti göstermek değildi. Ancak, onda böyle bir kerâmet zuhûr etti. Nihâvend'deki İslâm ordusunun durumu kendisine gösterildi. Hz. Ömer, onlar arasında gerçekten bulundu. Medîne-i münevverede bulunduğu yerden ayrıldı. Onların yanında bulunan bir kimse gibi, onlara hitâb etti.

İmâm-ül-Haremeyn, "Şâmil" kitabında şöyle anlatır: "Hz. Ömer zamânında yer sarsılmış, zelzele olmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer, Allahü teâlâya hamd ve senâ etti. Bu sırada yer çok şiddetli sallanıyordu. Hz. Ömer asâsı ile yere şiddetle vurdu ve; "Sâkin ol! Ben sana karşı âdil olmadım mı?" dedi. O anda yer sâkin oldu. "Hz. Ömer, zâhiren ve bâtınen hakîkat üzere idi. Yerde ve yeryüzü sâkinleri arasında Allahü teâlânın halîfesi idi. O, insanları, yaptıkları kötü işleri sebebiyle terbiye ettiği gibi, yeri de, ondan sâdır olan iyi olmayan işleri sebebiyle Cezâlandırıyor ve terbiye ediyordu.

Nil kıssası: Nil nehri, câhiliyye devrinde, her sene içine bâkire bir kız atılmadıkça akmazdı. Ancak, İslâmiyet kabûl edildikten sonra, Nil nehri yine akmadı. Bunun üzerine Mısırlılar, Mısır vâlisi Amr bin Âs'a (r.a.) mürâcaat ettiler. Ona Nil nehrinin bir âdeti olduğunu, ana babasının gözü önünde, üzerinde en

güzel elbise ve zînetleri olduğu hâlde bir kız içine atılmadıkça onun akmıyacağını söylediler. Amr bin As (r.a.) onlara, böyle bir şeyin olmayacağını, İslâmiyetin câhiliyye zamânındaki böyle yanlış âdetleri yıktığını, onları ortadan kaldırdığını söyledi. Ancak o günden i'tibâren üç ay geçtiği hâlde, Nil nehri yine akmıyordu. Mısır halkı, artık bu iş üzerinde iyice durmaya başladılar. Onlar artık bu durumdan kurtulmak istiyorlardı. Tekrar Amr bin Âs'a (r.a) durumu bildirdiler. Bunun üzerine Amr bin As (r.a.) durumu Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer, Amr bin Âs'a yazdığı cevap mektûbunda: "İslâmın kendisinden önceki, yanlış ve bâtıl şeyleri ortadan kaldırdığı sözünde isâbet etmişsiniz. Sana bir kâğıt parçası gönderdim. Onu Nil nehrine at" dedi. Fakat Amr bin As, o kâğıt parçasını Nil nehrine atmadan önce açıp okudu. Onda; "Emîr-ül-mü'minîn Ömer bin Hattâb'dan Mısır Nil'ine: Eğer daha önce akmıyor idiysen, şimdi ak. Seni akıtan Vâhid ve Kahhâr olan Allahü teâlâdır. Vâhid ve Kahhâr olan Allahü teâlâdan seni akıtmasını diliyoruz" yazılı idi. Amr bin As (r.a), bu kağıt parçasını Nil nehrine attı. Herkes, Nil'in bir ân önce akmasını istiyordu. Sabah olunca, Allahü teâlânın izni ile Nil nehri onaltı zrâ' (7.68 m.) yükselmişti.

Osman Zinnûreyn'in kerâmeti: Hz. Osman'ın huzûruna, yolda karşılaştığı kadını düşünen birisi girmişti. Hz. Osman ona; "Sizden birisi, alnında zinâ izi olduğu hâlde yanıma girdi" dedi. Bunun üzerine o şahıs; "Yoksa Resûlullah efendimizden sonra da mı vahy var?" diye sorunca, Hz. Osman; "Bu firâsettir" buyurdu.

Hz. Osman bu sözü, o şahsı terbiye etmek, böyle kötü işlerden menetmek için söyledi. Kişinin kalbi, ma'nevî kirlerden temiz olup, berraklaşınca, Allahü teâlânın nûru ile bakar. Böyle bir kimse, bozuk ve bulanık vasıflara gözü takılınca, onları tanır. Bu husûsta kişilerin dereceleri değişiktir. Bir kısmı, bir şeyde kötü ve hoş olmayan şeyin farkına varır, fakat niçin olduğunu bilmez. Bir kısmının makâmı daha yüksektir. O kötü hâlin neden, meydana geldiğini de bilir. Nitekim Hz. Osman'ın, yanına giren şahsın hâlini haber vermesi böyledir. Zîrâ o şahsın yolda rastladığı kadını düşünmesi, onda berraklığını, saflığını gideren birşey meydana getirdi. Hz. Osman bunu görünce, sebebini anladı. Burada bir incelik vardır. Her günâhın kendine mahsûs bir bulanıklığı ve kirliliği vardır. Kalbde, miktârına göre siyah bir nokta meydana getirir. Allahü teâlâ, Mutaffîfîn sûresi ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Hayır*** (onların zannettikleri gibi değil). ***Doğrusu, onların kazandıkları günahlar, kalblerini kaplamıştır"*** buyuruyor. Bu durum, kalbde iyice yer etmeye, yerleşmeye kadar varır. Bundan Allahü teâlâya sığınırız.

Hz. Ali'nin kerâmeti: Şöyle anlatılır: Hz. Ali ve iki mübârek oğlu Hz. Hasen ile Hüseyn, bir gece karanlığında birisinin şu şiiri okuduğunu duydular "Ey karanlıklarda çâresizin duâsına îcâbet eden! Ey hastalıkları, belâ ve musîbetleri gideren! Bize lütuf ve keremin ile, işlediğimiz hatâ ve günahlarımızı af ve mağfiret eyle. Ey kulların sığınağı, ümîdi olan Allahım, günahkâr için eğer senin affın olmasa, âsîlere kim lütuf ve ihsânda bulunur." Bunu dinledikten sonra, Hz.

Ali, oğullarından birisini gönderip, bunu söyliyen şahsı bulup getirmesini söyledi. Bir müddet sonra o şahıs Hz. Ali'nin huzûruna getirildi. Hz. Ali ona; "Senin söylediklerini işittim. Hâlini anlat bakalım!" dedi. O şahıs şöyle anlattı: "Ben zevk-ü-sefâya ve günahlara dalmış birisi idim. Babam bana nasîhat edip; "Oğlum, Allahü teâlâ zâlimleri azâb ile yakalar, onları Cezâlandırır" derdi. Babam bana böyle nasîhat ettikçe, ben de onu döverdim. Bunun üzerine, benim bu kötü hâlimden dolayı babam bana bedduâ etmeğe ve bunun için Mekke-i mükerremeye gideceğine, duâsını kabûl etmesi için Allahü teâlâdan yardım istiyeceğine yemîn etmişti. Nihâyet babam yemînini yerine getirdi. Bedduâsını tamamlar tamamlamaz, benim sağ tarafım kurudu. Bunun üzerine ben yaptıklarıma çok pişmân oldum. Babamın gönlünü alıp, onu râzı etmeye karar verdim. Hattâ bana bedduâ ettiği yerde duâ edeceğine dâir ondan söz aldım. Babamı bir deveye bindirdim. Yola çıktık. Ancak yolda, deve ürküp, babamı iki kaya arasında üzerinden attı ve babam öldü." Bunu dinliyen Hz. Ali, o şahsa; "Eğer baban senden râzı olmuş ise, Allahü teâlâ da senden râzı olmuştur" buyurup, kalktı ve birkaç rek'at namaz kıldı. Sonra Allahü teâlâya duâ etti. Daha sonra o şahsa; "Ey mübârek kişi! Kalk" dedi. O şahıs kalktı ve yürümeye başladı, önceki sıhhatine kavuştu. Sonra Hz. Ali ona; "Eğer babanın senden râzı olduğunu söylemeseydin, sana duâ etmezdim" dedi.

Duâ edenin, kalbinin nûrlanması için, duâdan önce sâlih bir amel yapması duâya sâlih bir amel ile başlaması gerekir. Bu sebeple, farz namazların peşinden yapılan duâlar, kabûle daha yakındır. Çünkü

namaz, en fazîletli amellerdendir. Birçok hadîs-i şerîfte, ihtiyâç zamanlarında, duâdan önce namaz kılınması bildirilmiştir. Namazın en azı iki rek'attir. Şâyet böyle namaz kılınır, kalbe bir nûr hâsıl olur, kabûl alâmetleri belirirse, hemen peşinden duâ yapmak çok iyidir. Eğer böyle kabûl alâmeti olan bu nûr kalbde hâsıl olmazsa, hâsıl oluncaya kadar namaza devâm etmelidir. Bu nûr hâsıl olunca, duâya başlamalıdır. Çünkü bu hâl, duânın kabûlüne daha yakındır.

Abbâs (r.a.) **ile olan tevessül:** Hz. Ömer zamânında bir ara yağmur yağmamış, her taraf kurumuştu. Şiddetli kuraklık yüzünden, rüzgâr, yerdeki toprağı kül gibi savuruyordu. Bu sebeple bu seneye, kıtlık, kuraklık yılı denildi. Bir rivâyete göre de, bu senede pekçok ölüm olduğu için bu isim verildiği söylenmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Abbâs'ı da yanına alarak yağmur duâsına çıktı ve şöyle duâ etti: "Ey âlemlerin Rabbi! Sana, senin katında Habîbinin amcasını vesîle yapıyoruz. Çünkü sen Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyorsun: ***"Babaları sâlih bir kimse olduğu için, o ikisini muhâfaza eyledi"*** (Kehf-82). Allahım! Hz. Abbâs da Resûlullahın (s.a.v.) amcası olduğu için, senin katında onu vesîle yapıyoruz" dedi. Sonra orada bulunan cemâate dönüp*:* ***"Dedim ki; gelin Rabbinizin mağfiretini isteyin. Çünkü O, Gaffar'dır*** (mağfireti çok boldur). (Rabbinizin mağfiretini dilediğiniz takdîrde, Allah) ***üzerinize bol bol yağmur salıverir. Hem mallarınızı, hem de oğullarınızı çoğaltır ve size bahçeler yaratır ırmaklar akıtır"*** meâlindeki Nûh sûresinin onuncu âyet-i kerîmesini ve onikinci

âyet-i kerîmesini okudu. Hz. Abbâs da, gözlerinden yaşlar akarak şöyle duâda bulundu: "Küçükler boyunlarını büktü, büyükler inceldi. Şikâyetler yükseldi. Yâ Rabbi! Sen gizliyi ve en gizliyi de bilensin. Allahım! Onlara yardım eyle. Onlar beni, Resûlullaha (s.a.v.) yakınlığımdan dolayı senin katında vesîle ettiler." Bu sırada bir parça bulut ortaya çıktı. Herkes; bakın bakın bulut çıktı, dedi. Sonra rüzgâr çıktı, şimşek çaktı. Daha yerlerinden ayrılmadan, çok yağmur yağdı. Herkes Hz. Abbâs'ın yanına koşup; "Sana âfiyet olsun, ey Haremeyn'in Sâkisi" dediler. Allahü teâlâ kullarına merhamet edip, her tarafta bolluk oldu.

Bu duâ, Resûlullah efendimizin bereketiyle kabûl olunmuştur. Burada kerâmeti izhâr kastı yoktur. Bilâkis, insanların ihtiyâcı için yapılan bir yağmur duâsıdır.

Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın duâsı: Sa'd bin Ebî Vakkâs (r.a.) Kadisiye muhârebesinde vücûdunda çıkan bir yaradan muzdarip idi. Bu sebeple atına da binemiyordu. Ordunun yakınında bir yerdeki çadırında oturuyordu. Şâirlerden birisi, onun hakkında hoş olmıyan bir şiir söylemişti. Bu, Sa'd bin Ebî Vakkâs'a ulaştı.

O da; "Allahım! Sen onun dilinden ve elinden bizi muhâfaza eyle" diye duâ etti. Bu duâdan sonra, o şâirin dili tutulup eli kurudu.

Sa'd bin Ebî Vakkâs (r.a.), duâsı kabûl olan mübârek bir zât idi. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) ona duâsının kabûl olması için*; **"İlâhi, bu senin okundur. Atışını doğrult. Allahım, sana duâ ettiğinde, Sa'd'ın duâsını kabûl eyle"*** diye duâ

etmişti. O ne için duâ etmiş ise, mutlaka kabûl edilmiştir. Eshâb-ı Kirâm da onun bu durumunu bilirlerdi. Kûfelilerin şikâyeti üzerine, Hz. Ömer onu Kûfe vâliliğinden azletmiştir. Hz. Ömer, "Bir vâliyi belde ahalisi şikâyet ederse, mutlaka onu o vazîfeden alırım" buyurmuştur. Eshâb-ı Kirâmın vâlilikte, makâm ve mevkide gözü yoktu. Onların vâliliği ve idâreciliği, mü'minlerin emîrinin emrine uymak, Allahü teâlâya itâat etmek, hakkı yerine getirmek husûsunda Allahü teâlânın vereceği sevâba kavuşmak içindi. Ancak onlardan birisi azledildiği zaman, bu azil, onlar için vâlilikten ve makâmdan daha sevgili ve kıymetli idi. Görevlerinden alındıklarından dolayı, asla kalbleri kırılmaz ve üzülmezlerdi. Bu sebeple, azledilen Sahâbeden her birinin, Hz. Ömer yanında adâleti, vera'ı ve hakkında söylenilen sözlerden berî olduğu sabit olmakla berâber, sâdece yapılan bir şikâyetle onları hemen azletmeyi tercih ederdi. Çünkü Hz. Ömer, Sahâbîyi azletmekle, hem o Sahâbîyi, hem de o beldenin halkını memnun etmiş oluyordu. Bütün bunlarla berâber Hz. Ömer, idârecilerle, idâre edilenlerin ahvâlini teftiş etmekten uzak durmazdı. Şikâyetin doğru olup olmadığını, kesin olarak öğreninceye kadar bu araştırmasını sürdürürdü.

Hz. Ömer, Sa'd bin Ebî Vakkâs'ı görevden alıp, yerine Ammâr bin Ya'ser'i (r.a.) vâli ta'yin edince, Sa'd bin Ebî Vâkkas'ın ahvâlini Kûfe ehlinden sorup araştıracak birisini, Sa'd bin Ebî Vakkâs (r.a.) ile berâber gönderdi. Hz. Ömer'in vazîfelendirdiği bu zât, uğradığı her mescidde, Sa'd'ın (r.a.) durumunu sordu. Herkes Sa'd (r.a.) hakkında, iyiliklerinden bahsettiler. Yalnız Benî-Abs mescidine vardıklarında, künyesi Ebû

Sa’de olan birisi kalkıp, Sa’d’ın (r.a.) hakkında uygun olmayan şeyler söyledi. Bunun üzerine Sa’d bin Ebî Vakkâs (r.a.) şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Eğer senin bu kulun yalancı ise, o burada sırf şöhret için kalktı ise, onun ömrünü, fakîrliğini uzat ve fitnelere hedef eyle.” Hadîs-i şerîf râvîlerinden Abdülmelik bin Umeyr şöyle dedi: Ben o şahsın, yaşlılıktan iki kaşlarının gözlerinin üzerine düştüğünü gördüm. O, yolda rastladığı kadınlara bakmak sûretiyle, kalbi onlara meyletti. Bana; “Bu hâllerim, Sa’d’ın (r.a.) bedduâsındandır” dedi.

Sa’d bin Ebî Vakkâs (r.a), birgün Hz. Ali’ye, Talhâ ve Zübeyr’e (r.anhüm) dil uzatan birisine rastladı. Onu böyle söylemekten men etti. O zaman, bu şahıs daha fazla dil uzatmaya başladı. Bunun üzerine Sa’d (r.a.) ona; “Yazık sana, senden çok daha hayırlı ve üstün olan kimselerden ne istiyorsun. Ya böyle söylemekten vazgeçersin veya sana bedduâ ederim” dedi. O şahıs Sa’d bin Ebî Vakkâs’a (r.a.); “Vay, sen benim gibi bir kimseyi mi korkutuyorsun?” dedi. Hz. Sa’d evine girerek abdest aldı. Sonra mescide gitti ve şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Bu mübârek zâtlara dil uzatan bu kişi hakkında, bugün bana bir hüccetini göster.” Bu sırada evlerin arasından bir deve çıkıverdi. Onun sür’atle geldiğini gören herkes dağıldı. Bu deve, dil uzatan o şahsı ayakları altına aldı ve ezerek öldürdü.

İbn-i Ömer’in kerâmeti: İbn-i Ömer (r.a.), insanların yoldan geçmesine mâni olan arslana; “Buradan uzaklaş!” deyince, kuyruğunu sallıyarak gitti.

Alâüddîn Hadramî’nin (r.a.) **kerâmeti:** Resûlullah (s.a.v.), Alâüddîn Hadramî’yi bir ordu ile

gazâya göndermişti. Gideceği yer ile ordu arasında deniz vardı. Bunun üzerine Allahü teâlâya duâ etti. Ordu, su üzerinde yürüyerek o denizi geçtiler.

Hâlid bin Velîd (r.a.) zehir içtiği hâlde, zehir ona zarar vermedi. İmran bin Husayn (r.a.) meleklerin tesbîhini işitirdi. Fakat bunu söyleyince, bu durum ondan kayboldu. Sonra Allahü teâlâ, ona bu hâlini tekrar ihsân eyledi.

Suâl: Aslında çok olduğu hâlde, niçin Sahâbe-i Kirâmdan az kerâmet rivâyet edilmiştir?

Cevap: Eshâb-ı Kirâmın dereceleri çok yüksek idi. Resûlullahı (s.a.v.) gördüler ve O'nun yüksek sohbetiyle şereflendiler. En büyük kerâmet olan, doğru yola yapıştılar. Bununla berâber, dünyâda pekçok yerlerin fethinde bulundular. Fakat dünyâya asla meyletmediler. Dünyâ, onlardan hiçbirini alçaltamadı. Böylece Allahü teâlâ onlardan râzı oldu. Onların elinde bulunan dünyâlık, dünyâ peşinde koşanlarınkinden daha fazla idi. Buna rağmen dünyâdan da o derecede yüz çevirmişlerdi. Bu ise, en büyük kerâmetlerden idi. Onların şevki ve arzusu, sâdece Allahü teâlânın ism-i şerîfini yükseltmek ve O'na yalvarıp yakarmak idi.

Kerâmetlerin varlığına dâir delîller:

1- Hiçbir câhil ve inadcı kimsenin inkâr edemiyeceği derecede âlim ve sâlih kimselere âit, yayılmış, duyulmuş olan ve Hz. Ali'nin kahramanlığı, Hâtem-i Tâî'nin cömertliği derecesinde meşhûr olmuş olan kerâmetlerdir. Böyle kerâmetleri inkâr, en büyük kibir ve inadcılıktır. Çünkü bunlar, çok duyulmuştur. Böyle kerâmetleri inad ile kabûl etmeyen kimsenin, maazallah kalbi bozulmuş ve değişmiştir.

2- Hz. Meryem'in kıssasıdır. Kuru odun parçalarında, tâze hurmalar meydana gelmiştir. Hz. Meryem'in yanında, tabiî sebepler bulunmaksızın rızık hâsıl olmuştur. Nitekim Allahü teâlâ, bu durumu Âl-i İmrân sûresi otuzyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildirmektedir ***"Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir kabûl buyurdu ve onu iyi bir şekilde yetiştirdi.*** (Eniştesi) ***Zekeriyyâ peygamberi de ona kefîl*** (himâyesine me'mûr) ***kıldı. Zekeriyyâ ne zaman Meryem'in bulunduğu mihrâba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. "Ey Meryem! Bu sana nerden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allah tarafından gönderiliyor. Şüphe yok ki, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır"*** dedi. Hâlbuki o, bir peygamber değildir. Bu husûs herkesçe kabûl edilen bir husûstur.

3- Eshâb-ı Kehf'in kıssasıdır. Üçyüz seneden fazla canlı oldukları hâlde uyumaları, âfetlerden korunmuş olmaları, bu arada yemeden, içmeden, tabiî kuvvetlerinin devâm etmesi, hârikulâde hâdiselerin cümlesindendir. Hâlbuki onlar, peygamber de değillerdi ki, onlardan zuhûr eden bu hâllere mu'cize densin, öyleyse bunlar, kerâmet olmaktadır.

İmâm-ı Haremeyn şöyle anlattı: "Müslümanlar şu husûsta ittifâk etmiştir. Eshâb-ı Kehf, peygamber değillerdi. Onlar, zamânın putlara tapan kralın dîni üzere bulunuyorlardı. Ancak Allahü teâlâ, onlara hidâyeti nasîb etti. Kalblerini İslâma açtı. Hiçbir da'vetçinin da'veti olmadan tefekkür etmeye başladılar. Böylece onlara krallarının dalâlette olduğu ma'lûm oldu. Onlar, göklerin, yerin ve bütün mahlûkların yaratıcısına îmân etmeyi istediler. Onlar,

peygamber değillerdi. Buna göre bu, onlar için kerâmet olmaktadır.”

4- Muhtelif kıssalardır. Âsaf bin Berhiyâ’nın Süleymân (a.s.) ile olan kıssasında, Âsaf bin Berhiyâ, Belkıs’ın tahtını, bir göz açıp kapama zamânından daha kısa bir müddet içinde Süleymân ’a (a.s.) getirdi.

5- Allahü teâlânın, bu ümmetin âlimlerine ve evliyâsına verdiği ilim ve yazdıkları kitaplardır. Azıcık ömürleriyle birçok eser yazmak, başka ümmetlere nasîb olmamıştır.

Kerâmetin çeşitleri:

1- Ölüyü diriltmek: Buna Ebû Ubeyd Busrî’nin kıssası delîl getirilmiştir. O, bineği ile berâber gazâya gitmişti. Gazâda bineği öldü. O da, Allahü teâlâdan onu diriltmesini istedi. Duâsı kabûl olup, bineği dirildi. Gazâ bitip memleketi olan Busr’a gelince, hizmetçisine, semeri bineğin sırtından indirmesini söyledi. Hizmetçisi semeri alınca, binek, ölü olarak yere düştü.

Bu mevzûda hikâyeler pekçoktur. Bunlardan birisi, Müferric Demâmî’ye âitti. O, Sa’îd denilen beldenin evliyâsındandır. Onun yanına kızartılmış kuşlar getirilmişti. Bu sırada Müferric Demâmî onlara; “Uçunuz” diye seslenince, onlar Allahü teâlânın izni ile canlı olarak uçtular.

Tasavvuf büyüklerinden Ehdel’in bir kedisi vardı. Hizmetçisi kediyi dövüp öldürdü. Sonra onu bir harâbeye attı. İki veya üç gün sonra, Ehdel hazretleri kedinin ne olduğunu sordu. Hizmetçi; “Bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine Ehdel hazretleri kediye seslenince, kedi yürüyerek geldi.

Abdülkâdir-i Geylânî (r.a.), yediği tavuk Kemiklerinin üzerine elini koyup; "Çürümüş kemikleri dirilten Allahü teâlânın izni ile kalk" dedi. Tavuk, her tarafı büsbütün, sağlam olarak kalktı. Bu, meşhûr bir hikâyedir.

Yine tasavvuf büyüklerinden Ebû Yûsuf Dûhmânî'nin bir arkadaşı vefât etmişti. Bu duruma çoluk-çocuğu çok üzülmüşlerdi. Onların bu derece ağlayıp sızlanmalarını gören Ebû Yûsuf Dûhmânî, vefât etmiş olan arkadaşına; "Allahü teâlânın izni ile kalk" dedi vefât etmiş olan arkadaşı, kalktı ve bundan sonra uzun müddet, yaşadı.

2- Ölünün konuşmasıdır.

3- Nehir kuruması ve su üzerinde yürümektir.

4- Maddenin başka şekle dönüşmesidir. Birisi alay etmek için, evliyânın büyüklerinden Îsâ Hıtâr el-Yemenî'ye iki kab dolusu şarap gönderdi, Îsâ Hıtâr, bu iki kabın birini, diğerine boşalttı. Besmele çektikten sonra, oradakilere yiyiniz dedi. Şarap, yağa dönüşmüştü. Şarabın ne rengi, ne de kokusu kalmamıştı.

5- Uzun mesâfelerin kısa zamanda katedilmesidir. Evliyâdan birisi, tersus Câmii'nde idi. Harem-i şerîfi ziyâret etmek istemişti. Başını cübbesinin içine soktu. Sonra çıkardığında kendisini Harem-i şerîfte buldu. Bu husûstaki haberler çok meşhûrdur.

6- Cansız ve canlı yarlıkların konuşması: Bunun olduğunda ve çokluğunda şüphe yoktur, İbrâhîm bin Edhem, Beyt-i Makdis yakınında bir nar ağacının altında oturmuştu. Ağaç ona; "Ey Ebû İshâk! Benden birşey yemek sûretiyle bana ikrâmda bulun" dedi ve bunu üç defâ tekrarladı. Nar' ağacı kısa ve narlar ekşi

idi. İbrâhîm bin Edhem bir nar yedi. Bunun üzerine ağaç uzadı ve narı tatlılaştı. Allahü teâlânın izni ile, senede iki kere meyva verdi. Bu nara, âbidlerin narı ismi verildi.

Şiblî (r.a.) anlattı: Helâldan başka birşey yemiyeceğime dâir söz yermiştim. Birgün, dolaşırken bir incir ağacı gördüm. Ondan incir alıp, yemek için elimi uzattağımda, ağaç bana: "Verdiğin sözde dur! Benden yeme! Çünkü ben bir yahudiye âidim" dedi. Ben de ondan yemekten vazgeçtim.

7- Hastayı iyi etmektir. Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, felçli, a'mâ ve meczûm bir çocuğa; "Allahü teâlânın izni ile kalk" dediğinde, hiçbir şey yokmuş gibi kalktı.

8- Hayvanların itâatidir.

9- Tayy-i zaman,

10- Neşr-i zaman,

11-Duânın kabûl olması,

12- Dili konuşmaktan men etmek,

13- Gâibe dâir ba'zı şeyleri haber vermek.

14- Uzun müddet yeme ve içmeğe sabretmek.

15- Haram yemekten korunmak.

Hâris Muhâsîbî böyle zâtlardan biridir. Denilir ki, haram yemek olunca Hâris Muhâsîbî'nin elindeki sinir hareket ederdi. Ebû Abbâs Mürsî hakkında da şöyle anlatılır: Birisi onu denemek için, ona haram bir yiyecek getirdi. Yemek önüne konunca, "Eğer şimdi Hâris Muhâsîbî olsa, onun bir damarı hareket ederdi. Hâlbuki haram yemek önümüze konulunca, benim yetmiş damarım hareket ediyor" buyurdu ve derhâl o sofradan kalkıp gitti.

16- Çok uzak mesâfeleri görmek. Ebû İshâk Şîrâzî, Bağdad'da olduğu hâlde, Kâ'be-i muazzamayı görürdü.

17- Görenin, o zâtın heybetinden ölmesi veya içinde gizlediği şeyi, o zât söyleyince, i'tirâf etmesi.

18- Allahü teâlânın, o büyükleri, kötülük yapmak istiyenlerin şerrinden muhâfaza buyurması ve o şerri hayra çevirmesi.

19- Allahü teâlânın onlara, yerde saklı olan şeyleri bildirmesi. Birisi, hacca giderken susamıştı. Hiç kimsenin yanında su bulamadı. Bu sırada, asâsının altından su çıkan bir zât gördü. Oradan su kabını doldurdu. Sonra orada bulunan hac yolcusu kimselere de haber verdi. Onlar da kaplarını doldurdular.

20- Âlimlere, kısa zamanda, pekçok eser yazmalarının kolaylaştırılması. İmâm-ı Şafiî'nin, yazdığı eserlerin ondabirine ömrü kâfi gelmez. İmâm-ı Şafiî'nin, hiçbir zaman, bir veya daha çok hastalıktan kurtulduğu görülmemiştir. Yine İmâm-ül-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Cüveynî'nin ömrü. Eserleri, talebelere verdiği dersler ve yaptığı zikirler hesaplandığı zaman, ömrünün, bu kadar eseri yazmaya kâfi gelmiyeceği hesaplanmıştı. Aynı şekilde, babam Takıyyüddîn Sübkî'nin yazdığı eserler hesap edildiği zaman, günlük yaptığı ibâdetler, yazdırdığı fâideli notlar, talebelere verdiği dersler, yazdığı fetvâlar, yaptığı muhakemelerle berâber kesin olarak ortaya çıkardı ki, ömrü bunların üçtebirine yetmezdi.

Allahü teâlâyı, her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim.

21- Zehirli ve öldürücü şeylerin onlara te'sîr etmemesi. Yine büyüklerden birisine, zamânın sultânı;

“Ya bana hak üzere olduğuna dâir bir delîl göstereceksin veya seni öldürürüm” deyince, yakınlarında bulunan bir deveyi göstererek bakmasını söyledi. Onlar bakınca, onun altın olduğunu gördüler. Yine yanında, içinde su bulunmayan bir testi vardı. Onu alıp havaya attı. Sonra onu alıp, su ile dolu olarak geri verdi. Hâlbuki o başaşağı idi. Ondan bir damla bile su damlamadı.

Kerâmetlerin çeşitleri, yüzü geçmektedir. Allahü teâlânın tevfîkine kavuşan bir kimse için, teslimiyet, kabûl ve Allahü teâlâdan, kendisini de o sâlihlerin arasına katmasını dilemesi gerekir. Çünkü onlar, doğru yoldadırlar.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 225
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 425
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 221
4)Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-1, Mukaddime
5)El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 295
6)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 639
7)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 148
8)Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 184
9)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 100, 150, 507 cild-2, sh. 1157, 1855, 1879
10) Brockelmann Gal-2, sh. 89 Sup-2, sh. 105
11) Ahlıvardt, Verzeichniss der arahischen Handschriften cild-9, sh. 455

TÂCÜDDÎN ZÂHİD-İ GEYLÂNÎ:

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhîm bin Rûşen Emîr bin Yâbil bin Bidâr-ül-Kürdî es-Sincâni olup, künyesi Ebü’s-Safvet ve lakabı

Tâcüddîn'dir. Doğum târihi tesbit edilemiyen İbrâhîm Zâhid-i Geylânî, Azerbaycan'da bulunan Geylân nâhiyesine bağlı Siyâverûd isimli köyde doğdu. 705 (m. 1305) senesinde Geylân yakınlarında bulunan Lenger-i Künân denilen yerde vefât etti. Kabri oradadır.

İlim tahsîlini Geylân'da tamamlayan İbrâhîm Geylâni'nin, baba ve dedeleri de kendisi gibi ilim ve fazîlet sâhibi zâtlar idi.

Nakledildiğine göre Seyyîd Cemâleddîn-i Ezherî, hocası Şihâbüddîn-i Tebrîzî'nin huzûrunda kemâle gelip, insanlara İslâmiyet bilgilerini anlatmak üzere Geylân'a gitmesi emredilince, Geylân'a gelip yerleşti.

Bu günlerde İbrâhîm Zâhid çocuk idi ve kitapları koltuğunun altında mektebe gidip geliyordu. Cemâleddîn hazretleri birgün yolda, aynı şekilde mektebe gitmekte olan İbrâhîm Zâhid'i gördü. Elini onun başına koyarak; "Hocam Şihâbüddîn, bizi buraya, bu ma'sûm yavruyu yetiştirmek üzere gönderdi" buyurdu.

İbrâhîm Zâhid-i Geylânî, zâhirî ilimlerde tahsîlini tamamlamak üzere Şîrâz'a gitti. Orada zâhirî ilimleri ikmâl ettikten sonra, bâtın yolunda da ilerlemek için, Ehl-i sünnet âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Sa'di Şîrâzî hazretlerinin huzûruna vardı. Ona talebe oldu. Onun sohbetleri bereketi ile, yüce makâmlara, üstün derecelere kavuştu.

Sa'di Şîrâzî hazretleri, birgün İbrâhîm Zâhid'e; "Evlâdım! Bizim yanımızdaki terbiyen tamâm olmuştur. Bundan sonraki yetişmen ve yükselmen ise, Seyyid Cemâleddîn'e havâle edilmiştir. Geylân'a git. Cemâleddîn'in hizmetinde bulun" dedi.

Bundan sonra Geylân'a gidip, orada Lâhicân'da oturan Cemâleddîn hazretlerinin dergâhına vardı ve ona talebe oldu. Sohbet ve hizmetinden ayrılmadı. Burada, yüksek olgunluklara, üstün makâmlara ulaştı. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Bir defâsında, geçtiği bir yerde bulunan yabânî otlardan biraz kopardı. O otların, elinde ham gümüş olduğunu görünce hayret etti. Hâlbuki onun, böyle şeylerde gözü ve gönlü yoktu, istemezdi. Dünyâlık şeylerin elde bulunmasını kabahat ve kusûr sayardı. "Ne kabahat işledim ki böyle oldu?" diye ağlayarak secdeye kapandı. Tövbe ve istiğfâr etti. Sonra yolunu değiştirip, başka tarafa doğru gitti. Bu defa eline aldığı otların hâlis altın olduğunu görüp, sıkıntı ve üzüntüsü daha da arttı. Sür'atle hocası Cemâleddîn'in yanına geldi. Ağlayarak olanları anlattı. Yalvararak, bu hâlden kurtulmak istediğini, bunun için kendisine yardım etmesini hocasından istirhâm etti.

İbrâhîm Geylâni'nin anlattıklarını dikkatle dinleyen hocası şöyle söyledi: "Bu öyle bir hâldir ki, tasavvuf yolunda ilerleyen sâliki, böyle şeylerle tecrübe ve imtihân ederler. Sen bu imtihânı kazandın. Bütün nebî ve velîlerin rûhları ile birlikte, yerde ve gökte olan melekler ve bütün mahlûkât, sana Zâhid dediler ve nâmını da Şeyh Zâhid koydular."

Zâhid, haram ve şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu da terk eden, dünyâya ve dünyâlık olan şeylere muhabbeti olmayan, kalbi bunlara meyletmeyen kimsedir.

Bir defâsında hocasının emri ile, tarladan bir çuval pirinci omuzlayıp dergâha getiriyordu. Bir ara çok yorulduğu için, çuvalı yere koyup birazcık dinlenmek

istedi. Bu esnâda, çuvaldan bir adet pirinç tânesi düştüğünü gördü. Onu alıp ağzına atmak istedi. Fakat, bir tâne olmasına rağmen buna ehemmiyet verdi. Bununla imtihân edilmekte olabileceğini düşündü ve o pirinç tânesini çuvala koydu, İbrâhîm Zâhid, çuvalla birlikte dergâha geldi. Hocası Cemâleddîn hazretleri onu görünce; "Ey İbrâhîm ! Sözünde sadakât gösterdin. Ahdine vefâ eyledin. Zâhid nâmına lâyık olduğunu isbât ettin" buyurdu.

Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin huzûrunda yetişip kemâle gelen İbrâhîm Zâhid-i Geylânî, fetvâ verecek dereceye geldi. Evliyânın büyüklerinden oldu.

Hocası Seyyid Cemâleddîn, vefâtı yaklaştığında İbrâhîm Zâhid-i Geylânî'ye vasıyyet edip buyurdu ki: "Vefâtımdan sonra, insanlara faydalı olmak, onların hidâyete kavuşmalarına vesîle olmak maksadıyla, memleketin olan Geylân taraflarına git. Orada taşlık ve dağlık bir bölge ile karşılaşırsın. Orada, dağ içinde bulunan bir vâdiye ulaşırsın. O vâdide o kadar sık ağaçlar vardır ki, içine girip yol almak mümkün değildir. O ağaçların yanına vardığında, selâm verirsin. O ağaçlar, hâl lisanları ile senin selâmına cevap verirler ve ikiye ayrılıp sana yol gösterirler. Orayı da geçtikten sonra karşılaştığın yer, senin hizmet yerin olsun."

Bunları dikkatle dinleyip; "Baş üstüne" diye karşılık veren Zâhid' i Geylânî, hocasının vefâtından sonra, aynı ta'rîf edilen şekilde gitti. Herşey hocasının bildirdiği gibi oluyordu. Nihâyet bildirilen yere vardı ve orada yerleşti.

Burada uzun seneler hizmet ile meşgûl olup, insanlara çok fâideli oldu. Birçok kimsenin hidâyete kavuşmasına vesîle oldu.

Nefse uymamakda çok yüksek idi. Gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılmakla, Kur'ân-ı kerîm okumakla, Allahü teâlâyı zikretmekle vakit geçirirdi. Hiç uyumazdı. Gündüzleri oruç tutmakla birlikte, tarlasında çalışır, boş durmazdı. Geceleri uyumamak için, ucu demirli bastonunun sivri demirini boğazının altına dayar, böylece uyanık kalmayı sağlardı.

Bir defâsında seyahate çıkan İbrâhîm Zâhid hazretlerinin yolu Erdebîl'e düştü. Orada Abdülmelik mescidi diye bilinen bir mescidde misâfir oldu. Mescidin vazîfeli müezzini o gece rü'yâsında, mescidin bânisi (inşâ ettireni) olan Abdülmelik hazretlerini gördü. Abdülmelik, müezzine; "Bu gece mescidimize bir misâfir geldi. Git bak. Onu ağırla" dedi. Müezzin de, misâfire ikrâm edecek birşeyi bulunmadığını söyledi Bunun üzerine Abdülmelik; "Evin falanca yerindeki yağ ile, falan kimsenin hediye ettiği pirinci ve falan yerdeki eti pişir. Mescidde bulunan misâfirimize ikrâm eti" dedi. Bundan sonra uyanan müezzin, rü'yâya i'timâd etmeyip tekrar yattı. Aynı rü'yâyı tekrar gördü. Uyandı. Tekrar yattı. Aynı rü'yâyı üçüncü defa görüp biraz da ikâz edilince, kalktı ve mescide geldi İbrâhîm Zâhid (r.a) mescidde oturup, Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl idi. Müezzin ona, rü'yâdan hiç bahsetmeden; "Efendim! Hoş safâ geldiniz. Birşeyim yok ki size ikrâm edeyim" dedi. O da; "Şimdi geri git, Abdülmelik'in ta'rîf ettiği şekilde yemek yap getir! Ona i'tirâz etme! Sonra zarar görürsün" dedi. Onun bu apaçık kerâmeti karşısında

hayrete düşen müezzin, karşısındaki şahsın, sıradan bir kimse olmadığını, evliyâ bir zât olduğunu anlayıp ellerine sarıldı. Hemen gidip yemeği hazırladı, İbrâhîm Zâhid hazretlerine ikrâm etti ve onun talebelerinden oldu.

Hacı Ali isminde bir zât şöyle anlatır: "Şeyh Zâhid diye bilinen İbrâhîm Zâhid-i Geylânî ile birlikte bir gemide yolculuk ediyorduk. O zamana kadar ben kendisini şahsen tanımıyordum. Fakat hâlinden derviş bir zât olduğu anlaşılıyordu. Gemide bir köşede oturuyor ve kimseye karışmıyordu. Bir ara bir fırtına çıktı. Gemi sallanmaya başladı. Hepimiz batacağız zannettik.

Bu hengâmede, yine bir köşede sakin sakin oturmakta olan İbrâhîm Zâhid'in yanına vardım. Kendisine; "Ey şeyh, böyle tehlikeli bir anda, bir köşede oturacağınıza, birşeyler yapıp, kurtulmamıza vesîle olsanız olmaz mı?" demeyi düşünüyordum. Hemen yerinden kalkıp, gemicinin yanına geldi. Dümeni eline aldı ve çok güzel idâre etmeye başladı. Onun dümeni eline almasıyla fırtına sakinleşti ve gemimiz düzgün gitmeye başladı. İbrâhîm Zâhid bana hitaben; "Ey Hacı Ali! Gemi böyle kullanılır değil mi?" dedi. Ben de; "Evet" dedim. Biraz sonra sâlimen karaya ulaştık. Gemide bulunanlar dışarı çaktılar. Ben de çıktım, İbrâhîm Zâhid'in yanına yaklaşıp selâm verdim. "Ve aleyküm selâm ey Hacı Ali Erdebilî" dedi. Ben ellerine sarılıp; "Beni nasıl tanıdınız? İsmimi ve nereli olduğumu nereden öğrendiniz?" dedim. "Allahü teâlânın izni ile gönlünden geçeni bilen, İsmini ve memleketini bilemez mi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine, "Allahü teâlâ, evliyâsının gözlerinden perdeyi

kaldırır ve gizli olan birçok şeyi onlara gösterir” sözünü hatırladım.

Şerefüddîn isimli bir zât şöyle anlatır: “Âdetimiz olduğu üzere, bir arkadaşım ile berâber İbrâhîm Zâhid’i ziyârete gidiyorduk. Yanımızda, ona hediye olarak götürecek bir şeyimiz de yoktu. Bunun endişesiyle yola devâm ederken, Geylân nehri kenarına geldik. O sırada nehrin sularının kabardığını, büyük bir balığın sahile vurduğunu hayretle gördük. Biz, gözümüzün önünde bir anda meydâna gelen bu hâl karşısında hayrette iken, nehrin suyu tekrar sâkinleşti. Bizim hayretimiz daha da arttı. Bu balığı, hocamıza hediye olarak götürmeye karar verdik. Vardığımızda, bizi huzûruna kabûl etti. İltifât ederek hediyemizi (büyük balığı) aldı ve mutfağa gönderdi O balığı pişirdiler. Orada bulunan herkes yiyip doyduğu hâlde, balığın eti bitmemişti.

Yemekten sonra sohbete başlayan İbrâhîm Zâhid hazretleri, söz sırasında buyurdu ki: “Tam bir teveccüh ile Allahü teâlânın velî kullarına yönelenler, Allahü teâlânın ve mahlûkâtın sevgilisi olurlar. Hattâ gökte ve yerde olan şeyler bile, onlara yardım, ikrâm ve hürmet ederler.” Biz, onun bu sözünü, bizim hakkımızda söylediğini, kerâmet olarak hâlimize vâkıf olduğunu anladık.”

İbrâhîm Zahid-i Geylânî’nin talebelerinden olan Ahmed isimli bir zât şöyle anlatır: “Birgün hocamızla birlikte bir yerden geçiyorduk. Yanımızda ba’zı talebe arkadaşlarımız da vardı. Haddîni bilmez ba’zı kimseler, bizi görünce birbirlerine; “Hey! Bakın pilav düşmanları geçiyor. Kimbilir nereye yağlı pilav yemeye gidiyorlar. Bunlar dışarıdan sûfî görünüyorlar, ama Allah bilir,

tenhâda yalnız kaldıklarında neler işliyorlar!” gibi uygunsuz ve edebsiz şeyler söylediler. Bu sözler hocamızın gayretine dokundu. Çok üzüldü. O kimselere karşı döndü: “Eğer biz, sizin dediğiniz gibi değilsek, hidâyete kavuşmuş olup, başkalarını da bu yola da’vet eden, nefsinin arzularını hakîr gören, nefsine ve şeytana uymayan, cenâb-ı Hakka şükredenlerden isek ayaklarınız dökülsün mü?” dedi. İbrâhîm Zâhid hazretlerinin sözü biter bitmez, o kimselerden herbiri kötürüm oldular. Ayakda duramayıp, yere yıkıldılar ve hepsi de, binlerce elem ve sıkıntı içinde, acılarla kıvrana kaldılar. Orada bulunan herkes de, bu hâli görüp ibretle seyrettiler. Orada bulunan diğer insanlar, Allahü teâlânın velî kullarına sataşmanın, onları incitmenin ne büyük felâket olduğunu, gözleriyle görerek anlamış oldular. Bununla berâber, bu kimselerin bu acılarının, âhırette çekecekleri, azap ve sıkıntılar yanında pek hafif kalacağını da düşünüp; “Allahü teâlânın evliyâsını incitmekten Allahü teâlâya sığınırız” dediler.

Birgün İbrâhîm Zâhid-i Geylânî hazretlerinin huzûruna, gözyaşları içinde bir kadıncağız gelerek, çok sıkıntıda olduğunu, duâsını almaya geldiğini, derdine hiç kimsenin çâre bulamadığını, lütfen kendisine bir çâre göstermesini ricâ edip, derdini şöyle anlattı: “Dünyâda bir oğlumdan başka kimsem yoktur. Oğlum bir hastalığa tutuldu. Hastalığın verdiği elem ile, kendinden geçmiş bir şekilde bir ağacın altında uyurken, bir yılan gelip, ağzından mi’desine girerek orada duruyor. Ba’zan da ısırıp çok elem veriyor. Çok yerlere mürâcaat ettim. Fakat bir netîce alamadım. Ne olur siz yardımcı olunuz!” Kadının anlattıklarını üzüntü

ile dinleyen İbrâhîm Zâhid'in önde gelen talebelerinden Şeyh Safi de orada idi. İbrâhîm Zâhid bu talebesine buyurdu ki: "Git, o yılana; "Şeyh Zâhid'in emri var" de. Oradan çekip gitsin ve bir daha o yiğide zarar vermesin."

Kâdın biraz rahatlamış olarak evine döndü. Biraz sonra da Şeyh Safî o eve geldi. Bu hâli haber alanlar meraklanıp, Acabâ nasıl olacak diye o kadının evinde toplanmışlardı. Şeyh Safî, delikanlının yanına varıp, hocasının söylediklerini söyledi. Sözünü bitirir bitirmez, gencin ağzından çıkan yılan, hemen oradan uzaklaşıp gözden kayboldu. Orada bulunanların hepsi, bu hâle şâhid olup, hayretle seyrettiler. Genç ve annesi, sevinçlerinden Allahü teâlâya çok şükredip, İbrâhîm Zâhid ve talebelerine çok duâ ettiler. Onlara olan muhabbetleri de kat kat arttı.

Allahü teâlânın evliyâsı için böyle işler, olamıyacak şeyler değildir. Nitekim ba'zı büyükler; "Velî olan zâta, Allahü teâlâ öyle ihsânlarda bulunur ki, bırakın başka mahlûkları, dağlar ve taşlar bile ona hizmet eder, onun emrindedir. Bir velî zât, bir dağın yerinden ayrılıp başka bir yere gitmesini istese, Allahü teâlâ o sevgili kulu hürmetine o dağın yerini değiştirir" demişlerdir.

Vefâtı yaklaştığında, yanında bulunan talebeleri ve yakınları, ona yalvararak dediler ki: "Efendim! Uzun zamandır ağzınıza bir şey koymadınız. Hep oruçlu oluyorsunuz. Bununla berâber, iftar ve sahurda da birşey yemiyorsunuz. Bu sebeple rahatsız olmanızdan, hastalığınızın artmasından endişe ediyoruz." Onların bu sözlerine karşı iltifât edip tebessümle karşılık veren İbrâhîm Zâhid; "Güzel bir et olsa, suyla pişirilip yahni

yapılsa..” dedi. Bildirdiği gibi güzel bir yemek pişirilip akşama hazırlandı. Akşam olup, namazdan sonra sofraya oturdular. Kendisi su ile iftar eden İbrâhîm Zâhid hazretleri, o yemekten yemedi. “Efendim! Bir miktâr da olsa yeseniz” diyenlere; “Siz yeyiniz. Talebelerimin yemek yemelerini, ağızlarının hareketlerini seyretmek bana ayrı bir zevk veriyor” buyurdu. Ertesi gün yine oruca niyet etti ve oruçlu olarak vefât etti. Yetiştirdiği talebelerinin sayısı pekçok olup, önde gelenleri ve kendisinden sonra halîfesi olan dört tânesinin isimleri şunlardır: Safî, Ahî Yûsuf, Pîr Hikmet ve Ahî Muhammed.

1)Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi, Halet Efendi kısmı, 281 numaralı kitap)

TAKIYYÜDDÎN İBNİ SÂİG (Muhammed bin Ahmed):

Kırâat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, hatîb ve kadı. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Abdülhâlık bin Ali bin Sâlim bin Mekkî’dir. Mısrî nisbet edilip, Takıyyüddîn lakabı verildi. 636 (m. 1238) senesinde doğdu. 725 (m. 1325) yılında, Kâhire’de vefât edip, Karâfe kabristanına defnedildi.

Küçük yaşta temel din bilgilerini öğrenip, Kur’ân-ı kerîm kırâatini ta’lim etti. Busayrî’nin (r.a.) talebelerinden, Reşîd Attâr’dan, Radî İbni Bürhân’dan kırâat ilmini öğrendi. Kemâl Darîr’in huzûrunda, Kur’ân-ı kerîm ve Şâtıbî’nin kırâate dâir kasîdesini okudu. Kemâl bin Fâris ve Takıyyüddîn Nâşirî’den de ilim tahsîl etti. Zamânının en ileri gelen kırâat âlimi oldu. Diğer ilimlerde de söz sâhibi idi. Çeşitli

rivâyetlerdeki kırâatleri bilmekte çok ileri idi. İslâm memleketlerinden akın akın talebeler ondan kırâat ilmi öğrenmeye gelirlerdi. Teybersiyye ve Şerefiyye gibi Mısır medreselerinde dersler verdi. Hatîblik ve kadılık yaptı. İnsanlara, Kur'ân-ı kerîmi değişik rivâyetlere göre okuyup öğretti. Pekçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden; Ebû Hayyân, Şeyh Esîrüddîn ve "Şifâ-üs-sikâm" adlı eseriyle İbn-i Teymiyye gibi sapıkları rezîl eden Takıyyüddîn Ali bin Abdülkâfi Sübkî meşhûrdur.

Takıyyüddîn İbni Sâig'in kadılığı esnâsında, Anteb'de Şeyh-üş-Şüyûh isminde bir kimse ortaya çıkıp, insanları doğru yoldan saptırmaya kalkıştı. O sapık kimsenin iddiâsı; "Ben bu zamana kadar hiç evlenmedim. Kadınlara karşı çok sabırlıyım. (Hâşâ!) Resûlullahın (s.a.v.) kadınlara karşı sabrı az idi" şeklinde idi. Bir talebesi de ona inandı. Hâlbuki bu sözünde Resûlullaha (s.a.v.) hakâret vardı. Onun bu sapık sözlerini, kadı şâhidlendirip muhâkeme etti. Durum sultâna bildirildi. Tekrar muhakeme edildi. Dört mezhebten dört kadı bir araya gelip, o sapık kimsenin bu sözünden ve diğer hâllerinden kâfir olduğuna, müslümanları saptırdığına hükmedip, katlinin vâcib olduğunu bildirdiler. Aynı şeylere inanıp, onun sapık fikirlerini yaymağa çalışan talebesi ile birlikte katledildiler. Bu sapıkların katline fetvâ veren dört kadı; Şihâbüddîn Mâlikî, Nasîruddîn Adîm Hânefî, Takıyyüddîn İbni Sâig Şafiî ve İzzeddîn Dımeşkî Hanbelî adlarındaki zamânın en meşhûr dört âlimi idi.

İbn-i Sâig'in hutbelerini ihtivâ eden "Hutab" adlı bir eseri vardır.

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 147
2)Rıhletü İbn-i Battûta, Beyrut 1960, sh. 652
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 69
4)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 320
5)Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 273
6)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-10, sh. 146

TAKIYYÜDDÎN SÜBKÎ:

Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, lügat ve nahiv âlimi. İsmi, Ali bin Abdülkâfi bin Ali bin Temmâm bin Yûsuf bin Mûsâ bin Temmâm el-Ensârî el-Hazrecî es-Sübkî eş-Şâfiî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Lakabı ise Takıyyüddîn'dir. 683 (m. 1284) senesi Safer ayında, Mısır'ın Sübk köyünde doğdu. 756 (m. 1355) senesinde bir Pazartesi gecesi Kâhire'nin dışında bir yerde vefât etti. Cenâzesi Bâb-ün-nasr denilen yere defnedildi. Cenâze namazı çok kalabalık bir cemâat tarafından kılındı. Cenâzeye katılanların bir ucu vefât ettiği evde, diğer ucu defnedildiği yer olan Bâb-ün-nasr denilen yerde idi.

Takıyyüddîn Sübkî daha küçük yaşta, babasının yanından ayrılmadan âlim oldu. İlim ile çok meşgûl olurdu. Bütün gün ve gecelerinin çoğunu ilim öğrenmekle geçirirdi. Evden sabah namazı için çıkar, öğle namazı vaktine kadar çeşitli âlimlerin derslerini dinlerlerdi. Öğlen namazından sonra eve gelir, yemeğini yer, akşama kadar ilmî çalışmalarına devâm ederdi. Akşam olunca, tatlı ve hafif birşeyler yer, tekrar çalışmalarına devâm ederdi.

Babası onu, onbeş yaşında iken evlendirdi. Babası, hanımı ve kayınpederi, onun ilimle uğraşması için bütün güçlerini sarf ettiler. Babası ile berâber bir ara

Kâhire'ye gitti. Ezberlemiş olduğu Tenbîh'i ve diğer kitapları, oradaki meşhûr âlim İbn-i bint-il-Eaz'a ve diğer âlimlere okudu.

Takıyyüddîn Sübkî, fıkıh ilmini zamânın en büyük Şafiî âlimi Necmüddîn İbni Rifâ'dan; usûl ve diğer aklî ilimleri Alâüddîn Bâcî'den; mantık ve hılâf ilmini Seyfüddîn Bağdâdî'den; tefsîr ilmini Alâmüddîn Irâkî'den; kırâat ilmini Takıyyüddîn İbni Sâig'den; ferâiz ilmini Abdullah Gımârî el-Mâlikî'den; hadîs ilmini büyük hadîs âlimi Şerefüddîn Temyâtî'den öğrendi. Şerefüddîn Dimyâtî'nin yanında çok kaldı. Nahiv ilmini Ebû Hayyân'dan öğrendi. Şeyh Tâcüddîn İbni Atâullah'in sohbetlerinde bulunarak ahlâk ilmini öğrendi.

Takıyyüddîn Sübkî ayrıca, İskenderiyye'de; Ebû Hüseyn Yahyâ bin Ahmed, Yahyâ bin Muhammed bin Abdüsselâm'dan, Kâhire'de; Ali bin Nasrullah bin Savvâf, Ali bin Îsâ bin Kayyım, Ali bin Muhammed es-Sa'lebi, Ebû Muhammed Abdülmü'min bin Halef Dimyâtî, Şihâb bin Ali el-Muhsinî, Hasen bin Abdülkerîm Sebtî, Mûsâ bin Ali bin Ebû Tâlib, Muhammed bin Abdülazîm bin Sekatî, Muhammed bin Mükerrem Ensârî, Muhammed bin Muhammed bin Îsâ es-Sûfî, Muhammed bin Nâsr bin Emînüddevle, Yûsuf bin Ahmed el-Meşhedî, Ömer bin Abdülazîz'den Dımeşk'da; İbn-i Mevâzinî, İbn-i Müşerref, Ebû Bekr bin Ahmed bin Abdüddâim, Ahmed bin Mûsâ Deştî, Îsâ el-Mu'tasım, İshâk bin Ebû Bekr, Süleymân bin Hamza el-Kâdı'dan ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Reşid bin Ebû Kâsım, İsmâil bin Tebbâl ve birçok âlimden icâzet (diploma) aldı.

Kendisinden ise; Ebû Haccâc Mizzî, Ebû Abdullah Zehebî, Ebû Muhammed Berzâlî, İmâm-ı Sübkî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendiler.

Zehebî, "El-Mu'cem-ül-muhtâr" isimli eserinde, onun hakkında şöyle yazmaktadır "Takıyyüddîn Sübkî, dînin emir ve yasaklarına uyan, tevâzu sâhibi, seçkin bir zât idi. İlim ve vekâr sâhibiydi Fıkıh ve hadîs ilimlerini çok iyi bilir ve ders olarak okuturdu. Usûl ve Arabî ilimlerde ilmi çok fazla idi. İbn-i Sâig'den kırâat ilmini öğrendi. Pek güzel eserler yazdı. Ben ondan ilim öğrendim. Şam'da kadılık yaptı. Verdiği hükümlerden herkes memnun olurdu."

Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ, "Megârık-ül-ebsâr" adlı eserinde onun nesebini zikr ettikten sonra; "Takıyyüddîn Sübkî, dört mezhep içinde hüccet, hepsinin müftîsi, hadîs âlimlerinin rehberi, kıymetli eserler sâhibi bir âlimdir" demektedir.

Selâhüddîn Ebü's-Safâ Halîl bin Aybek es-Safdî, "A'yân-ül-Asr" adlı eserinde, Takıyyüddîn Sübkî'nin, tefsîr, kırâat, hadîs, usûl, fıkıh, mantık, hılâf, nahiv, lügat ve edebiyât ilimlerinde çok yüksek olduğunu beyân ettikten sonra şöyle der: "İnsanlar ilimde küçük sularda iken, o, ilim okyanuslarına dalıyordu, insanlar karanlık yollarda yürürken, o, aydınlık yollarda yürüyordu. Takıyyüddîn Sübkî, dâima tebessüm ederdi. Heybetli bir görünüşe, yüksek bir yaradılışa sâhipti. Hilmi pekçok idi. Elinde imkân olduğu hâlde, kimseden intikam almamıştır. Belâ ve musîbete uğrayanlara çok acırdı. Gıybet, dedikodu asla yapmazdı. Çok zâhid idi. Dünyâya hiç rağbet etmezdi."

Büyük âlim Bedruddîn Hasen bin Muhammed bin Habîb de, "İ'lâm-ül-a'lâm bi ahvâli şeyh-il-İslâm" adlı eserinde, onun hakkında şöyle demektedir: "Takıyyüddîn Sübkî, zamânının allâmesi, şeyh-ül-İslâm, tefsîr, nahiv, hadîs, ferâiz, edebiyât, lügat, cedel, hılâf ve münâzara ilimlerinde zamânının en büyük âlimi idi. Adâletten asla tâviz vermeden kadılık yaptı. Dört mezhebde de hüccet idi."

Takıyyüddîn Sübkî, kıyısı olmayan bir deniz, kibir bulunmayan gönül sâhibi, ölçüye sığmayan geniş bir ufuk idi. O, bozuk i'tikâd sâbiblerine karşı, Resûl-i ekremin (s.a.v.) ve Eshâb-ı Kirâmın mübârek yolunu müdâfaa, etti. Tevessül, istigâse ve Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabr-i şerîflerinin ziyâretini kabûl etmeyen İbn-i Teymiyye'nin karşısına çıkarak, ona delîl ve vesîkalarla cevap verdi ve; "Heyhat' Mescid-i Nebi ziyâret edilir de, o mescidin sâhibi nasıl ziyâret edilmez? Zâten Resûlullah (s.a.v.) olmasaydı, bu mescidin fazîleti bilinmezdi. Eğer Resûlullah (s.a.v.) olmasaydı, o yer mukaddes olmazdı. Orada takvâ üzere yapılmış bir mescid bulunmazdı" buyurdu.

Takıyyüddîn Stibkî, çok cömert idi.

Eğer Hâtem-i Tâî onunla aynı asırda yaşasaydı, Takıyyüddîn Sübkî'nin cömertliği yanında, onun cömertliğinin adı bile olmazdı. O vekar sâhibi ve heybetli idi. Herşeyi ile kendisinden önce gelmiş olan büyük âlimlerin yolunu ta'kib etti. Dımeşk onun ilim ve irfânıyla ma'mûr hâle geldi. Takıyyüddîn Sübkî'nin vera'ı çok idi. Az yer, az içerdi. Az bir yemekle iktifâ ederdi. Çok namaz kılar, belâ ve musîbetlere karşı sabrı hiç elden bırakmazdı. Allahü teâlâyı çok anardı. Sabah akşam zikirle (Allahü teâlâyı anmakla) meşgûl

olurdu. Dâima murâkabe üzere idi. Doğru yolda bulunup, bu yola yardımcı olmakta ecdâdı olan Ensârın (r.anhüm) izinde bulunuyordu. Gece-gündüz Kur'ân-ı kerîm okurdu. Âlimlerden, haberleri doğru olarak naklederdi. Seher vaktinde çok istiğfârda bulunur, Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilerdi. Allah korkusundan çok gözyaşı dökerdi. Dünyânın parlaklığına ve malına i'tibâr etmezdi. Elde ettiği makâm ve mevkilerden ve herkesin kendisine gösterdiği teveccüh ve iltifâttan dolayı, kibir, gurûr ve ucba kapılmazdı. Her taraftan âlimler, halledemedikleri mes'eleleri arz etmek için ona mürâcaat ederlerdi. Sâlih ameller ve müstecâb duâlar sâhibi idi. O, çok kerre mütevâzî ve gösterişsiz bir elbise ile dışarı çıkardı. Fakat o, sultânın merâsim günlerinde dâima cübbe giyerdi. Oğlu, onun böyle cübbe giymesine çok hayret ederdi. Zîrâ, onun tabiatı böyle şeylere pek önem vermezdi. Bu yüzden oğlu Tâcüddîn Sübkî, babasına; "Ey babacığım, kadılık makâmında otururken, yirmi dirhem etmeyen elbiselerle oturuyorsun. Fakat sultânın merâsimlerinde cübbe giyiyorsun. Bunun sebebi nedir?" diye sordu. Takıyyüddîn Sübkî şu cevâbı verdi: "Evlâdım! Bu, Şafiî mezhebi ulemâsının şiârıdır. Bu âdetin unutulmasını istemem. Ben devâmlı kalacak değilim. Benden sonra gelip bunu giyecekler. Yeni birşey ortaya çıkarmıyorum.

Takıyyüddîn Sübkî, tasavvuf yolunda bulunanlara çok hürmet eder ve onları severdi. "Tasavvuf yoluna girmiş olan kimse, Selef-i sâlihînin izinden gider, onlara tâbi olursa işte tasavvufta doğru olan yol budur" derdi. Takıyyüddîn Sübkî, kimde olursa olsun,

fâideli birşeyi görünce onu beğenirdi. Faydalı ve güzel birşeyi, kendisinden küçük birisinden bile duysa, onu dinlemekten uzak durmaz, yüz çevirmezdi. O çok hayâ sâhibi idi. Kimseyi utandırmak istemezdi. Talebeleri ba'zan kendisine, bilinmeyen ve duyulmamış birşey gibi herhangi bir konuyu anlattıkları zaman, onlara birşey demez, onları hoş karşılardı. Hattâ onlara garip birşey imiş gibi anlattıkları o konuyu, çeşitli kitaplardan naklederdi. Bu sebeple talebeler, ona hayret ederdi. Zîrâ onlar, ilk önce onun bu mes'eleden haberi yok sanırlardı. Fakat Takıyyüddîn Sübkî, yine de onların heveslerini kırmazdı. O, âlimlere karşı çok edebli idi. Onun Peygamber efendimize (s.a.v.) olan muhabbeti, sevgisi ve hürmeti, anlatılamıyacak derecede idi.

İlmî üstünlüğü: Takıyyüddîn Sübkî, her ilimde mütehassıs idi. Selef-i sâlihînin yolunda, sünnet-i seniyye üzere bulunuyordu. Hakkı söylemekten çekinmezdi. Ayakta, otururken, binekte ve yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okurdu. Hocaları ona çok kıymet verirdi. Mütehassıs olduğu bütün ilim dallarında, zamânında onun gibisi görülmedi. Bütün âlimler, onun bütün zamânını ilme adadığına inanırlardı.

Zehebî, onun ilmî üstünlüğünü şöyle dile getirmektedir: "Takıyyüddîn Sübkî, ezberde ve tenkid husûsunda İbn-i Maîn gibi; Fetvâları husûsunda Süfyân-ı Sevrî ve İmâm-ı Mâlik gibi; cedel ve mubâhese ilminde Fahruddîn Râzî gibi; nahiv ilminde Müberred ve İbn-i Mâlik gibi idi."

Takıyyüddîn Sübkî, bir ilim dalında ders verirken, herkes onun sâdece o dalda âlim olduğu ve bütün zamânını o ilim için harcadığını zannederdi. Zîrâ o, bir

konuyu en ince noktalarına kadar açıklardı. Birgün Takıyyüddîn Sübkî yanıda İbn-i Rif'a ile birlikte Ebû Muhammed Dimyâtî'nin yanına gitti. O, Takıyyüddîn Sübkî'yi görünce; "Büyük hadîs âlimi hoş geldin" dedi. Bu duruma, Takıyyüddîn Sübkî'nin fıkıh ilmindeki üstünlüğünü bilen ve onun sâdece fıkıh ilminde mütehassıs, fakat diğer ilimlerde o kadar üstün olmadığını sanan İbn-i Rif'a çok şaşırdı. İbn-i Rif'a, ona bu sözüyle ne demek istediğini sordu. Ebû Muhammed Dimyâtî; Takıyyüddîn Sübkî, fıkıh ilminde olduğu gibi, hadîs ilminde de imamdır" dedi. Bu konuda Şemsüddîn Muhammed bin Abdülhâlık Makdisî de şöyle demektedir: "Takıyyüddîn Sübkî'nin huzûrunda kırâat ilmini öğreniyordum. Onun kırâat ilmine dâir geniş ve derin bilgisini görünce, kendi kendime, "Herhalde Takıyyüddîn Sübkî, bütün hayâtı boyunca kırâat ilmi üzerine çalışmış, başka ilimlerle uğraşmamış, insan ömrünü verse, bundan daha çoğuna gücü aslâ yetmez" diye düşünüyordum." Seyfüddîn Ebû Bekr Harirî de. "Nahivde onun gibisini görmedim" demektedir.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî, babasının ilmî üstünlüğü hakkında şöyle demektedir: "Babam Takıyyüddîn Sübkî'nin anlayışı ve kavrayışı çok kuvvetli idi. Tefsîr ilminde, hadîs-i şerîf metin ve senetlerinde, hadîs râvîleri ve onların hâl tercümeleri ve hadîs ilmi ile ilgili diğer husûslarda, siyer ve megâzide imâm idi. Eshâb-ı Kirâm ve Tâbiîn-i izâmın ictihâdlarını, diğer meşhûr âlimlerin mes'eleler hakkındaki sözlerini ve hükümlerini çok iyi bilirdi. Hânefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinin âlimleri onun yanına geldiğinde, onun herbiri, kendi mezheblerinin fıkıh kitaplarına göre

yaptığı nakiller karşısında hayrette kalırlardı. Ayrıca Şafiî mezhebinde çok derin bilgiye sâhib bir âlim idi. Bilhassa anlaşılması zor mes'eleleri çözmede çok mâhir idi. Derslerini dinleyen, onu her mes'eleyi bilen, bilmediği birşey olmayan bir ilim deryâsı olarak görürdü. O, bir hadîs-i şerîf hakkında râvîsini bilmiyorum dediği zaman, o hadîs-i şerîfi, meşhûr altı hadîs kitabında ve meşhûr müsnedlerde bulmak mümkün değildi.

Takıyyüddîn Sübkî, İmâm-ı Şafiî'nin "El-üm" isimli meşhûr eserini, Müzenî'nin Muhtasar'ını ve benzerlerini ezberlemişti. Kelâm ilminde ve bozuk fırkaların i'tikâdlarını ve nerede sapıttıklarını çok iyi bilirdi. Arab edebiyâtına ve lügat ilmine vâkıftı. Sîbeveyh'in meşhûr eseri olan "Kitab"ı ve İbn-i Usfun'un "Mukarreb" adlı eserini, herkesi hayran bırakacak şekilde ders olarak okuturdu.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî diyor ki: "Babam, Arab dili ve edebiyâtına o kadar vâkıf idi ki, yanında Kâdı Celâlüddîn'in yazdığı "Telhis" adlı eseri, bir başka âlim ile berâber okuyordum. Bu kitabı daha önce okumamıştım. Babam bu kitabı benim için okutuyordu. Biz derse gelmeden önce, dersi çok iyi mütâlâa ederdik. Babam derse başlayınca, bizim bilmediğimiz konulardan ve edebiyât âlimlerinin sözlerinden nakiller yapar, bunlar üzerinde zihinleri açan ve neş'e veren tatlı açıklamalarda bulunur ve ince, derin nüktelere temâs ederdi. Yine babamdan, İmâm-ı Fahruddîn-i Râzî'nin "Mahsûl", "Erbeîn" ve "Muhassal" isimli eserlerini de okudum. O, bunların üçünü de ezberlemişti. Babam, Şeyh Ebû Hâmid, Kâdı Hüseyn, Kâdı Ebû Tayyîb'in ve mütekaddimîn

âlimlerinin kitaplarına ve Ta'lika, Şâmil, Tetimme, Nihâye, Mahâmilî adlı eserlere çok vâkıf olduğu için, onlardan nakillerini ezbere yapardı."

İbn-i Râfi' şöyle anlatır: "Takıyyüddîn Sübkî, birgün bahçesine gitmişti. Ondan sonra biz de oraya gittik. O uyuyordu. Onu rahatsız etmedik. Biraz sonra uyandı. O, âdeti üzere devâmlı abdestli bulunurdu. Uyandıktan sonra abdest almaya gitti. O abdest almaya gidince, yattığı yerde, başının altında bir not defteri gördük. Ona baktığımızda, "Minhâc" şerhinden alınmış ba'zı notların yazılı olduğunu gördük. Yanımda bulunan arkadaş, o notlara bakınca şöyle dedi: "Onun bu kadar sahifeyi ezberinden yazmasına, Râfi'nin kitabından ve Ravda adlı eserden yaptığı nakillere hayret etmiyorum. Esas hayret ettiğim şey; "Mücerred" kitabından, "Şâmil" kitabından, İbn-i Sabbag'dan yaptığı nakillerdir. Hâlbuki onun yanında, Minhâc, beyaz kâğıt ve divitten başka birşey yoktu."

Takıyyüddîn Sübkî, mubâhese, tahkîk ve ilmî münâzaralarda zamânının en büyük âlimi idi. Onun ilimde deryâ gibi olduğunu herkes kabûl ediyordu. Zekâsı çok kuvvetli idi. Birşeyi duyar duymaz hemen ezberlerdi. Ezberlediğini de unutmazdı. Onda kuvvetli bir hâfıza ile, insanı hayrette bırakan bir anlama kâbiliyeti vardı. Böylesi, insanlar arasında çok az bulunurdu. Bu, Allahü teâlânın, kullarından dilediğine ihsân ve lütfettiği bir ni'mettir.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî şöyle anlatır: "Bir gece ben, Hâfız Takıyyüddîn Ebü'l-Feth, Cemâlüddîn Hüseyn, Şeyh Fahruddîn Akfeshî ve daha birçok âlim, babamın yanında toplanmıştık. Orada bulunanlardan birisi bana; "Takıyyüddîn Sübkî'nin bir münâzarasını

dinlemek istiyoruz. Aramızda senden başka onu râzı edecek birisi yok” dedi. Bunun üzerine ben, babama; “Bu cemâat münâzaranızı dinlemek istiyorlar” deyince, “Bismillah” dedi. Ben onun benim bu teklifime, bana olan sevgisinden ve benim öğrenmemi istemesinden dolayı kabûl ettiğini biliyordum. Sonra bize, “Hakkında sizin sayınız kadar kavl bulunan bir mes’ele gösterin. Herbiriniz bu kavillerden birisini seçsin. Sonra münâzara için yanıma otursun” dedi. Ben; “Haram mes’elesi üzerinde konuşalım” dedim. Sonra; “Gidiniz, herbiriniz müdâfaa edeceği sözü iyice mütâlâa etsin ve yazıp gelsin” dedi. Biz onun yanından ayrıldık. Herbirimiz, gece yarısına kadar bütün gücümüzle çalıştık. Sonra babamın yanına geldik. Arkadaşlardan birisi, onunla münâzara için öne geçti. Babam ona; “İstersen, delîl getiren ol, ben getirilen delîli red eden olayım, istersen aksi olsun” dedi. Daha sonra herbirimiz teker teker, müdâfaa ettiğimiz söz için delîller getiriyor, o ise bu bizim delîlimizi red ediyor ve bizim sözümüzün niçin yanlış olduğunu da ayrıca îzâh ediyordu. Neticede hepimiz onun karşısında konuşmaktan âciz kaldık. Sonra babam, herbirimizin sözünü teker teker ele alıp, herbirinin müdâfaasını yaptı. Onun müdâfaasını yaptığı söz sonunda, biz; “Doğru olan budur” diyorduk. En sonunda hak olan şeyi söyledi. Hepimiz bu açıklama karşısında hayretler içinde kaldık.”

Kerâmetleri: Takıyyüddîn Sübkî’nin çok kerâmetleri görüldü. Onun ile inatlaşan kimsenin, başına mutlak birşey gelirdi. Kendisinden kerâmet hâsıl olunca veyâ birisi kerâmetinden bahsedince çok sıkılırdı.

Şöyle anlatılır: "Kâdı'l-kudât Cemâlüddîn Züreî, Mensûriyye Medresesi'ndeki müderrislik vazîfesinden, Şam kadılığına ta'yin edilince, Takıyyüddîn Sübkî onun yerine müderrislik vazîfesine ta'yin edildi. Bir müddet sonra, Cemâlüddîn Züreî, Şam kadılığından azledildi. Bu sırada Şam Nâibi Argûn, Hicâz'da bulunuyordu. Bu nâibin, Cemâlüddîn Züreî ile arasında çok iyi bir dostluk vardı. Züreî'nin azledilmesi Argûn'e ulaşınca, buna çok üzüldü ve Mısır'a varınca, Mensûriyye müderrisliğini, Takıyyüddîn Sübkî'den alıp, tekrar Züreî'ye vermeye karar verdi. Bu haber Takıyyüddîn Sübkî'ye ulaşınca, o buna çok üzüldü. Bu haber üzerine o, gece iki rek'at namaz kılarak, Allahü teâlâya niyazda bulundu. Bu sırada; "Argûn tutuklandı" diye bir ses duyuldu. Ertesi gün derse gittiğinde kendisine, Nâib Argûn'un tutuklandığı söylendi."

Şam Nâibi Aydoğmuş'un, Takıyyüddîn Sübkî'ye sıkıntı vermesini Şeyh Behâüddîn şöyle anlatır: "Nâib ile Takıyyüddîn Sübkî arasındaki anlaşmazlık çok ileri safhaya varmıştı. Sonunda Takıyyüddîn Sübkî, kadılıktan ayrılmaya karar verdi. Selâhiyye Medresesi'nde ders verdiği yere gitti. Burada odasına girdi. Kapıyı kapayarak, kadılıktan ayrılması husûsunda istihâre yapacaktı, İki rek'at namaz kılmaya başladı, ikinci rek'atin ikinci secdesinde iken bir ses duydu. Bu ses; ***"Her insan için, önünden ve arkasından ta'kib eden melekler vardır. Onu Allahü teâlânın emriyle korurlar. Muhakkak ki Allah, bir topluma verdiği ni'meti, onlar kendilerindeki iyi hâli fenâlığa çevirmedikçe bozmaz. Bir topluma da Allahü teâlâ bir kötülük***

diledi mi, artık onun geri çevrilmesine hiçbir çâre yoktur. O toplum için (kendilerine yardım edecek) ***Allahü teâlâdan başka bir yardımcı da yoktur"*** meâlindeki Ra'd süresi onbirinci âyet-i kerîmesini okuyordu. Bunun üzerine kadılık vazîfesinden ayrıldı. O zaman Emîr, Bedrüddîn Genkilî bin Baba idi. Takıyyüddîn Sübkî ile Aydoğmuş arasındaki mes'eleye o da üzülmüştü. Takıyyüddîn Sübkî'yi çok seviyordu ve onu haklı buluyordu. Fakat Aydoğmuş gibi bir devlet adamını da görevden almak ba'zı sebeplerden dolayı zor idi. Bedrüddîn Genkilî, Takıyyüddîn Sübkî için; "Eğer o, Allahü teâlâ indinde kıymetli bir kul ise, cenâb-ı Hak onu bu sıkıntıdan kurtarır ve rahata erdirir" diyordu. Kısa bir süre sonra, Aydoğmuş'un âniden ölüm haberi geldi. Bu ölüm haberi Takıyyüddîn Sübkî'ye ulaşınca ağladı. Sonra kalkıp namaz kıldı."

Şöyle anlatılır: "Takuztimûr Mısır'da iken, Takıyyüddîn Sübkî ile çok samîmî idi. Takuztimûr. Şam nâibliğine ta'yin edilince, ba'zı kimseler onun Takıyyüddîn Sübkî'ye karşı olan tavrını değiştirdiler. Takıyyüddîn Sübkî ile Takuztimûr arasındaki anlaşmazlık yüzünden, Takıyyüddîn Sübkî Mısır'a çağırıldı. Takıyyüddîri Sübkî Şam'dan ayrılınca, onun yokluğu hemen hissedildi. O Mısır'a varır varmaz, Takuztimûr Şam'da vefât etti."

İmâm-ı Sübkî şöyle anlatır: "Babam Takıyyüddîn Sübkî'ye rahat vermiyenlerden birisi de, Şam nâibi Argûn Şah idi. Birgün babam, Argûn Şah'a; "Ey emir, ben de, sen de birgün öleceğiz" dedi. Argûn Şah da ona; "Ey Kâdı! Bu şehirde kaç nâib gördün?" diye sorunca, o; "Şu kadar nâib gördüm" dedi. Argûn Şah;

“Benden başkası sana rahat vermedi” deyince, o’; “İleride sen de göreceksin” dedi. Biz, birgün yatsı namazını kılmak için toplanmıştık. Namazı kıldıktan sonra, babam yüksekçe bir yere çıktı. Başı eğik bir vaziyette durmaya başladı. Hiç konuşmuyordu. Ayakta olduğu hâlde, sabah namazına kadar aynı vaziyette kaldı. Bu sırada öyle heybetli bir hâli vardı ki, ta’rîfi, anlatılması çok zordu. Onu bu hâlde gören kimse, şayet o anda onu bir arı sokmuş olsaydı, asla bunu hissetmiyeceğine inanırdı. Sonra oradan inip yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı, inerken bize; “Argûn Şah’ın işi bitti” dedi. Salı günü Trablus’tan yola çıkan Ulcîbuğa isminde birisinin, Perşembe günü gecenin yarısında Argûn Şah’ın başını kestiğini öğrendim. Sonra babamın odasına geldim, içeride Kur’ân-ı kerîm okuyordu. Biraz bekledikten sonra kapıyı çaldım. Kur’ân-ı kerîm okumasını keserek kapıyı açtı. Bana; “Müslüman kardeşin için şemâtet yapmayı bırak (şemâtet; başkasına gelen belâya, zarara sevinmektir). Belki Allahü teâlâ ona âfiyet verir de, seni o musîbete düçâr eder” dedi. Sonra ben ona, biraz sevinçli bir hâl içinde; “Argûn Şah öldürüldü” dedim. O zaman bana; “Kim demiş? Sus! Bu ne biçim söz böyle! Müslüman kardeşin hakkında şemâtet yapma dedik, değil mi?” dedi. Bana kapıyı açıp “Şemâtet yapma” demesi, benim ona ne söyleyeceğimi, Allahü teâlânın ona bildirmesi, onun bir kerâmetidir.”

Şöyle anlatılır: “Takıyyüddîn Sübkî bir mes’ele hakkında hüküm vermişti. Bu hükmünde de kararlı idi. Şam nâibi Argûn Kâmili, bu hükmünden dolayı ona karşı çıktı. Bu mes’ele Şam ve Mısır’da önemli bir konu

hâline geldi. Bu sırada Kâdı Selâhüddîn Safdî, Takıyyüddîn Sübkî'nin yanına gelerek; "Efendim! Bu mes'ele aleyhimize olmaktadır. Onlar hakka itâat etmezler, hakka boyun eğmezler. Niçin kendinizi tehlikeye atıyorsunuz? Niçin onlarla mücâdele ediyorsunuz?" deyince, o uzun süre düşündükten sonra; "Vallahi, Allahü teâlâdan başkasının rızâsını düşünmem. Benim için önemli olan, Allahü teâlânın rızâsıdır" dedi. Bunun üzerine ben, onun baskı ve lâflar ile haktan ayrılmıyacağını anladım. Nâib Argûn Kâmilî bir süre sonra görevinden alındı ve çeşitli eziyetler başına geldi. Ölünceye kadar çeşitli üzüntüler içinde ve işsiz güçsüz olarak yaşadı."

Vefâtı: Takıyyüddîn Sübkî, 755 (m. 1354) senesi Zilka'de ayında zâfiyete yakalandı. Vefât edinceye kadar bu hastalık devâm etti. Oğlu İmâm-ı Sübkî, Şam kadılığına ta'yin edildikten bir ay sonra Mısır'a gitti. Kendisi dâima; "Ben Mısır'da vefât ederim" derdi. Mısır'a gidince, orada birkaç gün hasta olarak kaldı. 756 (m. 1355) senesinde Kâhire'nin dışında bir yerde vefât etti. Cenâze namazına çok kalabalık bir cemâat katıldı. Cenâzesini taşıyanların bir ucu, defn edildiği yer olan Bâb-ün-Nasr'da iken, diğer ucu vefât ettiği evin önünde idi.

Büyük âlim Fahrüddîn Darîr şöyle anlatır: "Takıyyüddîn Sübkî ile görüşmemiştim. Bu zât, müslümanların en büyük âlimlerinden idi. Cenâzesinde ben de bulundum. Bunu sırf Allahü teâlânın rızâsı için yapmıştım. Onun âilesinden kimseyi tanımıyordum. O günün gecesinde yatınca, rü'yâmda onu gördüm. Yüksekçe bir yerde idi. Bana; "Yaptığın o güzel iş, yerine ulaştı" dedi.

Takıyyüddîn Sübkî'nin vefâtından sonra birçok kimse, onun Allahü teâlânın indinde nâil olacağı yüksek durumlarla ilgili güzel rü'yâlar gördü.

Sâlihlerden birisi şöyle anlattı: "Vefâtından iki veya üç gece sonra, Takıyyüddîn Sübkî'yi rü'yâmda gördüm. "Allahü teâlâ sana ne muâmele buyurdu?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: "Bana Cennet kapıları açıldı. Gir denildi. Ben; "İzzetin hakkı için yâ Rabbî! Benim cenâze namazım da bulunanların da girmesini isterim" dedim."

Takıyyüddîn Sübkî'nin vefâtı üzerine birçok mersiyeler yazıldı. Burhânüddîn İbrâhîm Kîrâti onun vefâtı üzerine şunları yazdı: "Ey Takıyyüddîn Sübkî! Senin kabrin af ve mağfiret yeri, Rahmânın meleklerinin konakladığı yer oldu. Rûhun Cennet köşklerinde yerleşti. Oralarda ihsân üstüne ihsân, lütuf üstüne lütuf ile mükâfatlandırıldı. Oralarda selâm ile karşılandı. Ona Cennetten hediyeler getirildi. Melekler onun gelmesiyle sevindiler. Dünyâ onun için ilk mekân idi. Cennetin yüksek dereceleri ikinci mekânı oldu. Onun kabrinde, ilmin ve Kur'ân-ı kerîmi çok okumanın heybeti var."

Şihâbüddîn Hüseyn bin Muhammed'in onun için yazdığı mersiye de şöyledir: "Kâdı'l-kudât Takıyyüddîn Sübkî aramızdan ayrıldığı için, ona gözyaşı bittikten sonra kanla ağlamak lâyıktır. Kim onun kabrinde göz yaşı dökerse, bunun için asla kınanmaz. Asrın âlimi vefât eyledi. Allahü teâlâ onun kabrini Cennet bahçesi yaptı."

Oğlu Ahmed'in söylediği mersiye ise söyledir: "Ey ilim ve din tâlibi olan kimse, aradığın âlim şimdi kabirdedir. O vefât etti. Uyku, seher vakti ağlayanlara

nasıl yaklaşabilir. Onlar lezzetlerinden ve zevklerinden mahrûm olmuşlardır. Ey Mısır'a gidenler, orada alev alev ateş yanmaktadır."

Takıyyüddîn Sübkî oğluna şöyle nasîhat etti: "Ey Oğul! Vaktini boş yere geçirsen bile, seher vaktinde uyanık olup, ibâdet ve tâatle meşgûl olmayı kendine âdet edin. Seher vaktinde uyuyan kimseye çok çok yazık."

Takıyyüddîn Sübkî'nin büyük oğlu Ebû Bekr Muhammed için söylediği şiirin tercümesi şöyledir: "Ey Oğul! Sana yapacağım nasîhatimi ihmâl etme. Sözüme iyi kulak ver. Bu nasîhatim, sana rehber olur. Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîmi ve sahih olan hadîs-i şerîfleri ezberle, usûl-i fıkhı çok iyi bil. O, senin sağlam ve doğru konuşmanı sağlar. Nahiv ilmini öğren. Bu anlayışını arttırır. Zâhirî ilimlerde, İmâm-ı a'zâm, İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Ahmed'in, tasavvufta Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebelerine ve onlara tâbi olanlara uy. Her işinde Resûl-i ekremin (s.a.v.) sünneti seniyyesine uy, saâdete kavuşursun. İlimde Allahü teâlânın rızâsını gözet, sâlihlerin yoluna kavuşursun. Allahü teâlâdan kork, emrettiklerini yap, yasak kıldığı şeyleri yapma. Dünyâya rağbet etme. Başına gelen belâ ve musîbetleri; kulluk vazîfelerini yerine getirerek, yalvarıp yakararak Allahü teâlâya arz et. Belâ ve musîbetlere karşı sabırlı ol. Sana ihsân ettiği ni'metlere karşı, Allahü teâlâya şükret ve hamdet. Doğru ve samîmi olarak vera'a yapış, şüphelilerden uzak kal. Rabbine itâat et. O'nu secde eyle, ilim öğrenmekte çok gayretli ol. Diline de sâhib ol."

Takıyyüddîn Sübkî'nin diğer bir şiirinin tercümesi şöyledir: İlâhî! Bütün işlerimi sana hâvale ettim. Yâ Rabbi, sen lütuf eyle. Yâ Rabbî Sen beni muhâfaza eyle, elimden tut. İş başında olmakta rahat yoktur. Üç şey bundan müstesnâdır. Akıllı kimse bunları taleb eder. Bunlar; hak ile hükmetmek, bâtıl olan bir şeyi ortadan kaldırmak ve muhtâç olana fâide vermektir. Kişinin kemâli ilim iledir, makâm ve mertebe ile değildir. İlim rütbesi, rütbelerin en üstünüdür. Âlimler, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ilmine vâris oldular. Karanlıkta yürüyenler, âlimler vâsıtasıyla doğru yolu buldular. Muhammed aleyhisselâmın dînine ve O'nun bildirdiklerine vâris olmaktan başka iftihâr vesîlesi, O'nun güzel ve nümûne olan ahlâkiyle ahlâklanmaktan başka fazîlet yoktur. Kişi ilme iyi yapıştığı zaman, anlaşılmayan şeyler zamanla kolayca anlaşılır hâle gelir. Şek ve şüpheler koybolur. Herşey açıklığa ve aydınlığa kavuşur. İlim rütbesi öyle bir rütbedir ki, sâhibini, ehlini, yıldızların üstünde bir mertebeye çıkarır. Eğer rüşde ve doğru yolu bulmaya tâlib isen, bunu istiyorsan, önce ilim rütbesine talib ol. Umulan ve kavuşulmak istenilen en yüksek ve en hayırlı âkıbete kavuşursun. Malı ve herhangi bir makâmı, ilme eşit tutma. Farzet ki, dünyâ malı ve mülkü senden uzaklaştı. Dünyâ malına aldırmazsan, sana en iyi bedel olarak Cennette çeşitli ni'metler verilir. İnsan iyi, doğru ve sâlim bir şekilde düşünürse, ilimden daha tatlı ve lezzetli bir şey olmadığını anlar."

Takıyyüddîn Sübkî buyurdu ki: "Sûfî; Hakka doğruluk, halka karşı güzel ahlâk üzere olan kişidir."

"Tefekkür ettim, düşündüm. Gördüm ki, bütün fesâdın başı kibirdir. Kibir, şeytanın büyüklenip

kendini beğenmesi ile işlenen ilk günah oldu. Kalbde kibir, büyüklenme hâsıl olduğu zaman, kendisini büyük görüp, başkalarını aşağı görür. Kibir, kalbi nasîhat kabûl etmekten ve emre itâat etmekten alıkoyar. Kalbde kendini hor ve hakîr görme hâsıl olunca, İslâm âlimlerine itâat eder ve sözlerini dinler. İslâm âlimlerinin sözleri ve nasîhatleri ona te'sîr eder. Bu vesîle ile hakkı tanır. Nihâyet her hayır ve iyiliğe kavuşur."

"Bütün salâhı, iyiliği, Resûl-i ekremin (s.a.v.) şu iki mübârek sözünde buldum: ***"Nefsine yapış ve evin geniş olsun."*** Nefse yapışmaya gelince; insan kendisi ile meşgûl olursa, nefsini ma'nevî kirlerden ve kötülüklerden alıkoyar. Nefsine iyi ve övülen güzel hasletleri ve sıfatları kazandırır. Bu vesîle ile Allahü teâlâya yakın kimselerden olur. Hem, insanlarla uğraşmakta hayır ve fâide yoktur. "Evin geniş olsun" sözüne gelince; burada, selâmetin insanlardan uzak olmakta olduğu beyân buyurulmaktadır. İnsan evinden çıktığı zaman, her türlü rezâlete bulaşır ve kötü işler yapar. Bu mevzûda şöyle bir şiir yazdım: Kalbin kibri, doğru yolu kabûl etmeye mânidir. Onun için kendini büyük görme, mütevâzı ol. Evinde kal, ondan bir karış bile ayrılma. Eğer evden ayrılırsan, pekçok kötülüklerle karşılaşırsın."

Şu yedi şey, insanın saâdetine vesîle olur: 1) Din, 2) İlim, 3) Akıl, 4) Edeb, 5) Hayırla anılmak, 6) İnsanlara sevgi göstermek, 7) İnsanlardan külfeti ve zorluğu kaldırmak.

Din: Dünyâ ve âhıret saâdetinin başıdır. Hidâyet ve tevfîk Allahü teâlâdandır. Ancak, kul hidâyete ve tevfîke vesîle olacak sebeblere yapışmakla

me’mûrdur. Denilmiştir ki: “Rabbin lütfü ve ihsânları pekçoktur. Onun için bunları isteyiniz ve arayınız. Kalb; din, îmân, ilâhî ma’rifetler ve güzel hâller ile iyi olur. Dil ise, İslâm, doğruluk, hak söz, iyiliği emretmek ve kötülükten menetmekle ve daha başka güzel şeyleri söylemek, gıybet ve koğuculuk gibi kötü işleri terketmekle güzelleşir ve iyi olur. Diğer a’zâlar ise, tâatları yerine getirmekle, büyük ve küçük günahlardan, haramlardan sakınmakla güzelleşir. Bu iyi hâllerin hepsi, kul tarafından istenir ve aranır. Ancak meydana gelmeleri, hâsıl olmaları, Allahü teâlânın hidâyeti ile olur.

İlim: Ba’zı kimseler, zihin bakımından ilim elde etmeye, âlim olmaya müsâit değildir. Bu sebeple, ilim ile mükellef değildir. Ona, dinin emirlerini yerine getirecek kadar emir ve yasakları öğrenmesi kâfidir. Bunlardan daha fazlasını kaldıramaz. Bir kısım kimse de vardır ki, zihni ve zekâsı ilim elde etmeye müsâittir. Bunların, zihinlerini ve zekâlarını dünyâ ve âhırette kendisine fâide te’min edecek olan ilimlerde kullanması gerekir. Herkes zihninin ve zekâsının durumuna göre gayret gösterir. Bir kimsenin zihni ve zekâsı ilim için müsâit olur da, vaktini ilimle değilde, boş şeylerle zayi ederse, sonu hüsran olur. Pişmânlığın fâide vermiyeceği günde, çok pişmân olur. Genç olup, kâbiliyetli olan kimsenin, zihnini, gençliğini, sıhhatini ve vaktini, dünyâ ve âhırette fâideli olacak ilmi elde etmek için harcaması lâzımdır. Yoksa zihni ve zekâsı, gün geçtikçe keskinliğini ve kuvvetini kaybeder, yaşlanır, hastalıklara yakalanır da, artık bu hastalık ve rahatsızlık hâlleri ile meşgûl olmaya başlar. Nihâyet, keşke gençliğimin, sıhhatimin

ve vaktimin kıymetini bilseydim, der. Fakat artık iş işten geçmiştir.

Kişinin, din ve ilim yolunda kendisine rehberlik edecek ve terbiye edecek bir hocaya ihtiyâcı vardır. İnsanların çoğunda, din husûsunda böyle bir hocaya ihtiyâç vardır. Ancak ba'zı zâtlar, böyle bir hocaya ihtiyâç duymazlar. Bunlar, Allahü teâlânın kendilerine husûsî olarak lütuf ve ihsânda bulunduğu, husûsî hidâyetine mazhar kıldığı seçilmiş kimselerdir, İlimde ise, tecrübem, hocaya ve bir rehbere olan ihtiyâcın zarûretini göstermektedir. İlimde hoca mutlaka lâzım ve talebenin kâbiliyet derecesinde ondan faydalanması îcâb etmektedir. Alma kâbiliyeti olmayan, zâten hocadan istifâde edemez. Alma kâbiliyeti olan da; kalbiyle ve herşeyi ile hocaya yönelip, ona teslim olup, onu can kulağı ile dinlediği zaman, ancak kâbiliyeti kadar istifâde edebilir. Talebenin kalbi ayna gibidir. Hocanın sözleri ise, aynada görülen sûret gibidir. Aynada sûretin iyi görünmesi, aynanın cilâsının çokluğu, parlaklığı ve karşıdaki sûretin tam karşısında olmasına bağlıdır. Talebede alma kâbiliyeti ve kabûl etme husûsiyeti bulunursa, öğretilen şeylerin talebenin kalbinde devâmlılığı, hocanın ders verişine, anlatışına ve öğretişine göre değişir. Burada iki şeyin te'sîri vardır: 1- Alma kâbiliyeti olan bir talebenin anlatılanları ve öğretilenleri iyi öğrenip, uzun zaman unutmamasında, hocanın ilminin azlığı ve çokluğunun mühim te'sîri vardır. Bu sebeble, İmâm-ı Şafiî'nin ilim öğretişi nerede, bizim gibilerin ilim öğretişi nerede? Biz onların yanında hiç kalırız. 2- Talebenin anlatılanları iyi öğrenmesinde, hocanın talebeye nasîhat edip, onları sevmesinin de te'sîri büyüktür.

Hoca talebesini ne kadar çok severse, ona daha çok teveccüh eder, ilmi daha kolay ve daha iyi öğretmeye çalışır. Hoca, talebeye karşı baba gibidir. Talebesini, babanın oğlunu terbiye etmesi gibi terbiye eder. Eğer hocada, hocalık ve babalık vasıfları birleşirse, maddî ve ma'nevî babalık kendisinde birleşmiş olur. O zaman sevgi, nasîhat ve gayret, kemâl derecesine ulaşır.

Akıl: Din ve dünyâ saâdetine akılla kavuşulur. Akıl iki çeşittir. Biri doğuştan var olan akıl, diğeri de sonradan kazanılan akıldır. Doğuştan akıldan mahrûm olan kimse ile zâten konuşulmaz. Bundan Allahü teâlâya sığınım. Akıl ve basiretten nasîbi olan kimse, hergün, hattâ her ân yeni yeni şeyler öğrenir. Akıllı kimse, dünyâ ve âhıretine fâide verecek şeyler için çalışır. Bunlardan başkasında hayır yoktur. Dünyâ için çalışması, geçimini te'min etmesi, dini için çalışması ise, âhıret saâdetini kazanmak içindir. Akıllı bir kimse bir kelime duyarsa, o kelimenin ma'nâsını ve onunla amel etmeyi düşünür. O söz hakkında doğru bir şekilde düşünür ve onun doğruluğunu görürse, o sözü kabûl eder. Eğer hatâlı bir söz olduğunu görürse, onu reddeder. Tereddüdü olursa, üzerinde düşünür. Onu iyice anlayıncaya kadar red veya kabûl etmez. Kendisine nasîhatta bulunan kimsenin nasîhatini, ilmini ve dînî durumunu iyice araştırır. İyi olduğuna kanâat getirdiği zaman, o nasîhata uyar.

Edeb: İlim, din ve saâdet, edeb ile elde edilir. Edebin kısımları vardır. Bunlar; Allahü teâlâya, Peygamberlerine, meleklerine, âlimlere, evliyâya, sultanlara, emir sâhiblerine, büyüklere, kendi seviyesindekilere, küçüğüne, hür olana, köleye karşı edeble ve sözle, fiille, oturup kalkmakla, susup

dinlemekle, güzel konuşmakla, kendisini küçük görüp, başkasını büyük görmekle ilgili olan edeblerdir.

Hayırla anılmak: Dünyâ ve âhıreti muhâfaza etmek, hayırla anılmakla olur. Bir kimse kötü olarak bilinirse, bu onun dünyâsının bozulmasına sebeb olur. Hattâ ba'zan da, âhıretinin de bozulmasına sebeb olur. Hayırla ve iyilikle anılmak, şüphe ve töhmet celbedecek yerlerden, düşük bayağı hareketlerden, kötü kimselerden sakınmak, mümkün olduğu kadar kendisini muhâfaza etmek ve onlarla ihtiyâç miktârı kadar görüşmekle mümkün olur. Kötü kimselerle berâber düşüp kalkan, onlarla berâber olan kimse, onların kötülüklerinden uzak olsa ve onları yapmasa bile, onlarla düşüp kalktığı için, onlardan sayılır. Emînüddîn Mahallî, bir şiirinde şöyle der. "Asîl, kadri ve kıymeti yüksek olan kimselerden ayrılma. Böyle kimselerle oturan kimse, en başta oturur. Bozuk kimselerle oturup kalkma. Bu senin kıymetini düşürür. Hor ve hakîr görülürsün." Denilmiştir ki; "Âlim olan kimseye, dışarılara fazla çıkıp dolaşmak yakışmaz. İnsanlar arasına sık sık çıkıp görüşen kimsenin, onların yanında kıymeti az olur. Selâmet, mümkün olduğu kadar kötü insanlardan uzak kalmaktadır. Çok kimse, insanların eziyet ve sıkıntılarından uzak kalmak için, onlardan uzak kalmışlardır. Çok kimse görülmüştür ki, insanların arasına karıştıkları için, temiz oldukları hâlde, kendilerine yakışmayan işler, onlara nisbet edilmiştir.

İnsanlara sevgi göstermek: insanlarla iyi geçinip, onlara sevgi göstermek, aklın yarısıdır. Her hayır iyiliği çeker, fakat bunda da haddi gözetmek lâzımdır. Tevâzu yapıyorum diye nefsi ayaklar altına

da atmamak, kibir de göstermemek gerekir, insanlara karşı sevgide güzel olan, vasatî durumda bulunmaktır.

İnsanlardan külfeti ve zorluğu kaldırmak: İnsanlardan külfeti kaldırmak, onlara ağır olmamak içindir. Çünkü insanları bir işte zorlamak, onlara külfet olmaktır. İnsan, kendisinden ona ağır ve yük olacak bir şeyi isteyinceye kadar senin dostun ve arkadaşındır. Sonunda senden hoşlanmaz, sana buğz eder. Bir kimseye, ona yük olacak birşeyi teklif etmemek mümkün ise, böyle yapılmalıdır. Böylez yaparsa, onların yanında kıymetli, gönüllerinde muhterem olur.

Bir kimse bu yedi şeyi gücünün yettiği kadar yaparsa, bundan sonrası Allahü teâlâya kalmıştır. Dilerse saâdeti nasîb eder. Kula, faîdeli olanları konuşmak gerek. Allahım! Bizi bize bırakma. Hakkımızda ne hayırlı ise, bize onu ihsân eyle."

"Kullarda Allahü teâlânın fiilleri tecelli eder. Bu fiillerde, ibret alan akıl için çok hikmetler vardır. Bir kısım insanlar vardır ki, sen ona iyilikte bulunursun, o da sana iyilikte bulunur. Bu, iyiliğe karşı iyilik ve mükâfattır. Ba'zı kimseler de vardır ki, sen ona kötülük edersin, o da sana kötülükle mukâbele etmiştir. Bunlarda hayret edecek bir husûs yoktur. Fakat öyle kimseleri gördük ki, sen ona iyilik edersin, o ise sana kötülük eder. İyilikte bulunmadığın kimse ise, sana iyilikte bulunur. Ben buna çok hayret ederim. Fakat sonunda şunu gördüm: Bunlar, nefsinden soyulması ve kalbin Allahü teâlâya bağlanmasına dâir. Allahü teâlâ tarafından kulun ikâz edilmesi ve uyarılmamdır. Çünkü sen bir şahsa iyilik yaptığın ve özellikle bu ihsânın fazlaca olduğu zaman,

umûmiyetle onu, sana darlıkta ve sıkıntılı zamanlarında yardımcı olup fâide verecek bir dost edinmek istersin. Fakat, senin ona yaptığın bu iyilik, Allah için değil, sırf gelecekte ondan göreceğin bir fâide içindir. Bu sebeple, senin ona en muhtâc olduğun bir zamanda seni bırakır, iyilik yerine sana kötülük yapar. Bu hâdise ile Allahü teâlâ sana, senin daha önce o şahsa yaptığın iyiliğin senden değil kendisinden olduğunu, ancak görünüşte o şahsa yaptığın iyilikte senin bir vâsıta olduğunu bildirmek murâd etmiştir. Yine aranızda daha önce hiçbir sevgi ve yakınlık bulunmayan kimseden gelen iyilik ile de Allahü teâlâ ni'metin kullarından değil, kendisinden olduğunu beyân buyurmuştur.

Ey insan, bu husûsta dikkat et. Her iki hâlde de Allahü teâlânın ni'metlerine ve sana iyilikte bulunan kimseye teşekkür et. Çünkü insanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükretmemiş olur. Sana iyilikte bulunan kimse, sana o ni'metin gelmesine vesîle olmuştur. Sana kötülük yapanı da zemmetme, kötüleme. Bilakis onun için hayır duâda bulun. Çünkü sana ondan gelen kötülük, senin gafletten uyanmana ve Rabbine dönüp, yönelmene sebep olmuştur. Bu, onun sana yaptığı kötülüğün sebep olduğu büyük bir ni'mettir. Onun için sen, bu ni'metin gerçek sâhibi olan Allahü teâlâya şükrettikten sonra, sana kötülük yapan kimseye de, teşekkür etmeli, onu hoş görmelisin. Bu husûsta şu şiiri söyledim: "Eğer sana, aranızda dostluk bulunmayan birisinden bir iyilik, yardım, kendisinden iyilik beklediğin bir dostundan da sana bir sıkıntı gelirse, bunu Allahü teâlâdan bir ikâz

ve nasîhat olarak kabûl et, Çünkü, Allahü teâlâ dilediğini yapar, senin dilediğini değil.”

Takıyyüddîn Sübkî’nin odasında, tam yüzüne karşı olan duvarda, bizzat kendisinin yazdığı bir levhada şu sözler vardı: “Evinden ayrılma”, “Müslümanın, müslüman aleyhinde olması haramdır”, “Müslüman kardeşine yardım et”, “Seni şüpheye düşüren şeyi terk et”, “Sen kendinle meşgûl ol” : Yine o, kendi hattı ile şu sözleri yazmıştı: “Sâlih kulun Allahü teâlâ için yapmış olduğu her hayır ve sâlih ameli, başkalarından gizlemesi gerekir. Çünkü Allahü teâlâ, onun yaptıklarını en iyi bilendir ve yaptıklarının mükâfatını da O verecektir. Birisi ile zarûret miktârı konuşunca, yâ karşısındakine fâide vermeyi veya ondan istifâde etmeyi niyet etmelidir. Akıllı kimsenin, bu iki husûsa çok dikkat etmesi gerekir. Tecrübe bunu göstermektedir. Yine tecrübe şunu göstermiştir ki: İnsanlar mahlûkturlar. Hiçbir şeye fayda vermeye güçleri yoktur. Bunları iyi anlayıp kavrıyan kimsede riyâ yok olur. Kalbinden riyâ ve gösteriş yapma, arzu ve isteği çıkar. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.”

Yazmış olduğu vasıyyet şöyledir: “Kulun her hâlinde ibâdet yapması gerekir. Çünkü ömür çok kısadır. Ömrünün bir kısmı küçüklükte geçer. Bir kısmı büyüyünce, bedenî ihtiyâçlarını te’min etmek, uyku, kendisine arız olan hastalık, özür hâlleri, zarurî meşgaleler, insanlarla uğraşma ve geçim derdi gibi işlerle geçer. Bunlardan geriye, insan için çok az vakit kalır. İşte insan, ya bu kısacık ömrünü ibâdet ve tâatle geçirmek sûretiyle Allahü teâlâya, Cennetine ve çeşit çeşit ni’metlerine kavuşur. Veya bu kısacık hayâtı kendi aleyhine zâyi eder de, ebedî hüsrana uğrar veya

ömrünü günah ve başkalarına düşmanlıkla geçirir. Böylece şeytanın yardımcılarından olur, onunla birlikte Cehennem ateşinde yanar. Herkes, yaşadığı kısa ömür içerisinde bu üç hâlden birinde bulunur. Allahü teâlânın takdîr ettiği şeyler, her zaman insanın istediği şekilde cereyân etmez, insan ba'zan oturup, istediği birşeyi bekler. Fakat bu sırada birçok iyi şeyleri kaçırır. Çok defa insanın kendisi için istediği şeylerin sonu şer olur. Bu, sebeple insanın tercihte bulunması, şöyle veya böyle olmasını istememesi gerekir. Bilakis, Allahü teâlânın kendisi için hayırlı olanı ihsân etmesi için, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakması gerekir.

Bir kimsenin dâima Allahü teâlâya tâat üzere olması, emirlerine uyup, hep murâkabe üzere olması için, üzerindeki vazîfeleri, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak yerine getirmelidir. Meselâ, kadılık gibi, tehlikeli ve zor bir vazîfeyi yapmak zorunda kaldığı, ondan kendisini kurtaramadığı zaman, artık o vazîfeden ayrılmayı istememelidir. Çünkü o vazîfeden ayrılırsa, belki ondan daha kötü bir işe düşebilir. Çünkü işlerin sonunun nasıl olacağını bilemez. Bu sebeple, üzerinde bulunduğu vazîfede kalmalı ve şu husûslara riâyet etmelidir: 1- Bu vazîfe kendisini, birinci derecede lâzım olan Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekten alıkoymamalıdır. 2- O vazîfede kaldığı müddetçe, kötü ve bozuk birisinin o vazîfeyi almaması için kaldığını niyet etmelidir. Böylece o makâma, lâyık olmayan birisinin gelmesine mâni olmuş olur. Bu niyeti ile, dâima ibâdet sevâbı kazanır. Mahkemeye bir da'vâ gelip, burada bir mazlûma yardımcı olup, onun hakkını zâlimden aldığı, hakkı ayakta tuttuğu veya bâtıl ve bozuk bir işe mâni olduğu

zaman, kat kat ibâdet sevâbınâ kavuşur. Müslümanları, onlara zarar verecek şeylere karşı himâye eder. Kendisini efendisinin, içerisinde çoluk çocuğunun bulunduğu bir eve koyduğu köle gibi ve böyle bir eve lâyık olmadığını düşünür. Bu sebeple, bu evden çıkmak ve ayrılmak istemez. Çünkü, efendisi onu oraya koydu. Emîr onun emridir, onun için, efendisinin çoluk çocuğunun işlerini görmek için olanca gücü ile çalışır. Bu husûsta efendisinin rızâsını arar. Ba'zan efendisi onu imtihân edebilir. Bu bakımdan, onun her zaman hazır olması, dâima efendisinin emirleri istikâmetinde bir köle ve hizmetçi olması lâzımdır. Kısa bir müddet sonra ölüm gelir. Ya efendisinin emirlerini yerine getirirken, kölelik ve hizmetçiliği üzere can verir veya ondan başka bir hâl üzere vefât eder. Maksad, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî bir devlet işinde görevli iken, ona şöyle yazdı: "Ben, hayırlı ve biricik oğluma, işlerinin sağlam ve düzgün olması için ba'zı nasîhatlerde bulunmak isterim. Sen sultânın yazı işlerinde vaziflendirildin. Elin ile, kıyâmet gününde seni sevindirecek şeyden başkasını yazma. Helâlden başkasını alma. Sultâna nasîhati kendine şiar edin. Takvâ sermâyedir. Ona iyi sarıl"

Takıyyüddîn Sübkî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerin bir kısmı şunlardır. 1- Ed-Dürr-ün-nazîm: Kur'ân-ı kerîmin tefsîrine dâirdir, tamamlayamamıştır. 2- Tekmilet-ül-mecmû' fî şerh-ıl-Mühezzeb: Nevevî'nin Mecmû' adlı eserinin şerhidir. Ribâ bahsinden başlamış, teflîs bahsine kadar gelmiştir. Beş cilddir. 3- Et-Tahbîr-ül-Müzehheb fî tarîr-il-mezheb: Minhâc'ın

geniş bir şerhidir. Minhâc'ın namaz bahsinden başlamıştır. Çok güzel bir eserdir. 4- El-İbtihâc fî şerh-ıl-Minhâc lin-Nevevî: Talak bahsine kadar yazmıştır. 5- El-İbhâc fî şerh-ıl-Minhâc: Üsûl-i fıkha dâirdir. Mukaddimet-ül-vâcib meselesine kadar yazmıştır. Bu kitabı, oğlu İmâm-ı Sübkî tamamlamıştır. 6- Ref-ül-Hâcib an muhtasar-ı İbn-İl-Hâcib: İbn-i Hâcib'in Muhtasar'ının başından az bir kısmının şerhidir. 7- Er-Rakm-ül-İbrizî fî şerh-i muhtasar-it-Tibrîzî, 8- El-Veşy-ül-İbrîzî fî hallil-Tibrîzî: Tamamlayamadığı eserlerdendir. 9- Kitâb-üt-tahkîk fî mes'elet-it-tahlîk: İbn-i Teymiyye'ye talak mes'elesinde büyük reddir. 10- Râfi-üş-Şikâk fî mes'elet-it-talak, 11- Ahkâm-ı kül ve ma aleyhi fedüllü, 12- Beyânü hükm-ür-Rabî fî i'tirâd-ış-şartı aleş-şart, 13- Şifa-üs-sikâm fî ziyâret-i hayr-il-enâm aleyhissalâtü vesselâm: Bu esere, "Şenn-ül-gara men enker-es-sefere vez-ziyâret" de denir. Bu eserde Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabr-i şerîflerinin ziyâretinin câiz olmadığını söyleyen İbn-i Teymiyye'ye cevap olarak yazılmıştır. 14- Es-Seyf-ül-meslûl alâ men sebb-er-Resûl (s.a.v.), 15- Et-Ta'zim ven-ni'met fî le tü'minünne bihi vele tehşerünnehu, 16- Münyet-ül-duhis an hükmi deyn-il-vâris, 17- Nevr-ür-Rebi' min kitâb-ir-Rebî': Büyük ve geniş bir eserdir. 18- Er-Riyâd-ül-enîka fî kısmet-il-hadîka, 19- El-İknâ' fil-kelâm alâ enne lev lil-imtinâi, 20- Veşy-ül-hülâ fî te'kid-in-nefyi bi lâ, 21- Er-Reddü alâ İbn-i Ketnânî: Ketnânînin, "Ravda" isimli eserine yaptığı i'tirâzlara cevaptır. 22- El-İ'tibâr bi baka-il-cenneti ven-Nâr, 23- Es-Sehm-üs-sâhib fî kabdi deyn-il-gâib, 24- El-Gays-ül-muglak fî mirâz-i İbn-il-Mu'tîk: Bu eser, Sübkî'nin fetvâları adlı eserin ikinci cildinde,

sahife 224’den 255’e kadar olan kısmında neşredilmiştir. 25- Fasl-ül-mekâl fî hedâyal-ummal, 26- Muhtasar-ı fasl-il-mekâl: Bu eser, Sübki’nin fetvâları adlı eserin birinci cildinin, sahife 213’den 217’ye kadar olan kısmında neşredilmiştir. 27- Nûr-ül-mesâbîh fî salât-it-terâvih, 28- Ziyâ-ül-mesâbîh, 29- İşrâk-ül-mesâbîh takyîd-üt-terâcih: Bu eser, Sübkî’nin fetvâları adlı eserin birinci cildinin, sahife 165’den 170’e kadar olan kısmında neşredilmiştir. 30- İbrâz-ül-hikem min hadîs-i Rüfia’l-kalem”, 31- El-Kelâm alâ hadîs-i “Rüfia’l-kalem”, 32- El-Kelâm alâ hadîs-i “İzâ müte-el-İnsânü inkataa amelühü illâ min selâsin”, 33- El-Kelâm meâ İbni İndirâs fil-mantık, 34- Cevâbü suâli Ali Abdüsselâm, 35- Ecvibetü ehl-i Tarâbülüs, 36- Risâletü ehl-i Mekke, 37- Ecvibetü ehl-i Safed, 38- Fetvâ ehl-il-İskenderiyye, 39- El-Fetvâ-el-Irâkıyye, 40- Cevâbü süâlât-iş-şeyh el-İmâm Necmüddîn Üsfûnî, 41- El-menâsik-ül-kübrâ, 42- El-Menâsik-üs-sugrâ, 43- Keşf-ül gumme fî mîrâsı ehl-iz-zimme, 44- El-Fetâvâ, 45- Fetvâ küllü mevlûdin yûledü alel-fitratı, 46- Mes’eletü fenâ-il-ervâh, 47- Mes’eletü fit-taklîd fî usûliddîn, 48- En-Nevâdır-ül-Hemedâniyye, 49- İhyâ-ün-nüfûs fî san’ati ilkâ-id-dürûs, 50- El-Mefrîk fî mutlak-ıl-mâi vel-mâ-il-mutlak. 51- El-İttisâk fî bakâ-i ve eh-il-istikâk, 52- Et-Tavâli-il-müşrikatü fil-vakfi alâ tabakatin ba’de tabakatin, 53- El-Mebâhis-il-müşerrete, 54- En-Nükûl vel-mebâhis-il-müşrika, 55- Talîat-ül-fethi ven-nasri fî salâtü-havfî vel-kasri. 56- Muhtasaru tabakât-ül-fukahâ, 57- Ehâdîsü ref’il-yedeyn, 58- El-Mesâil-ül-halebiyye: Kendisine Haleb’de sorulan suâllere verdiği cevapların toplandığı bir eserdir. 59- Emsilet-ül-müştak, 60- El-Kavl-ül-

Mahmûd fî tenzîh-i Dâvûd, 61- El-Kavl-üs-Sahîh fî ta’yin-iz-zehîb, 62- El-Cevâb-ül-Hâdır fî vakfi benî Abdülkâdir, 63- Hadîs-i Nahr-il-ibil, 64- Katf-ün-Nevr fî mesâil-id-devr, 65- En Nevr fid-Devr, 66- Mes’ele-i mâa’zamellâh, 67- Mesâil süile an tahrîrihâ fî bâb-il-kitâbeti, 68- Mes’eletü “Hel”, 69- Muhtasaru Kitâb-is-salâti li Muhammed bin Nasr, 70- El-İknâ-fî tefsîri “Sûret-i Gâfirîs”, 71- Er-Rifde fî manâ vifde, 72- Cevâbü suâlin min-el-kuds-iş-şerîf, 73- Müntehâbü ta’likât-il-üstâz fil-usûl, 74- Ukûd-ül-cumân fî ukûd-ür-rehni ved-damân, 75- Vird-ül-alel fî fehm-il-ilel, 76- El-Basar-un-nâkıd fî “La kellemetü külle vâhid”, 77- El-kelâm alel cem’i fil-hadar li uzr-il-mavâhid, 78- Es-Sâniatü fî daman-il-vedîati, 79- Et-Teheddî ilâ ma’n-et-teâddî, 80- Beyân-ül-muhtemil fî ta’diyet-i “amile”, 81- El-Kavl-ül-cidd fî tebeiyyet-il-ceddi, 82- El-Igrîd fil-hakîkat-i vel-mecâzi vel-kinâyeti vet-ta’rîd, 83- Sûret-ül-mü’minûn-51: Mü’minûn sûresinin ellibirinci âyet-i kerîmesinin tefsîri hakkında yazılmış bir eserdir. 84- El-Mevâhib-üs-samediyye fil-Mevâris-is-safediyye, 85-Keşf-üd-desâis fî hedm-il-kenâis, 86- Tenzîl-üs-sekine alâ kanâdil-il-medîne, 87- Et-Tarîkat-ün-nâfiatü fil-müsâkâti vel-mühâbereti vel-müzâraati, 88- Men eksetû ve men galev fî hükm-i nükûl-i lev, 89- Neyl-ül-ülâ bil-affi bi la, 90- Hıfz-us-siyâm an-fevt-it-temâm, 91- Cevâbü suâlin verede min Bağdâd, 92- Kitâb-ül-Hiyet: Haleb nâibinin suâline verilen cevâbı ihtivâ eden bir eserdir. 93- Cevâbü ehl-i Mekke, 94- Cevâb-ül-mükâtebe fî hâret-il-megâribe, 95- Hereb-üs-Sârik, 96- Hurûc-ül-mu’tedde, 97- Ma’nâ kavl-il-İmâm el-Muttalibî, 98- Sebeb-ül-İnkifâf an iknâ-il-keşşâf, 99- Vakfü Beysân, 100- Vakfü

evlâdül-Hâfız, 101- En-Nazar-ül-muînî fî muhâkemeti evlâd-il-Yünûnî, 102- Mevkif-ur-Rûmât fî vakfi Hamâ merkez-ir-Rumât, 103- El-Kavl-ül-Muhtetaf fî delâleti, 104- Keşf-ül-lebs an-il-mesâil-il-hams, 105- Gayret-ül-İmâm li Ebî Bekr ve Ömer ve Osman (r. anhüm), 106- Ecvibetü süâlâtin ursilet min-Mısr hadîsiyyetin: Hâfız Müzzî'nin, "Tehzîb-ül-kemâl" isimli kitabinâ yaptığı i'tirâzlara verdiği cevaptır. 107- Mes'eletü zekâtı mâl-il-yetim, 108- El-Kelâm alâ libâs-il-fütüvveti, 109- Bey'ul-merhûn fî gaybet-ül-medyûn, 110- El-Elfâz hel vudıat bi izâ-il-meân-iz-zihniyyeti ev-il-hâriciyyeti, 111- Ecvibetü mesâil: Usûl-i fıkha dâir olup, oğlunun sorduğu suâllerin cevâbıdır. 112- El-Arîdatü fil-beyyinet-il-müteâridati, 113- Mes'eletü tearüd-il-beyyineteyn, 114- Kitâbü birr-il-vâlideyn, 115- Ecvibetü es'ilet-in-hadîsiyyetin veredet min-ed-diyâr-il-Mısriyye, 116- Nasîhat-ül-kudât, 117- El-İktinâs fil-farkı beyn-el-hasri vel-kasri vel-ihtisâs fî ilm-il-beyân.

Ezher Üniversitesi âlimlerinden ve "Tathîr-ül-Fuâd min denis-il-i'tikâd" adlı eserin sâhibi Muhammed Bahît el-Mutiî, Takıyyüddîn Sübkî'nin yazmış olduğu "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm" adlı eser hakkında şöyle demektedir: "Bu asırda İbn-i Teymiyye'nin bozuk sözlerini taklid eden ba'zı kimseler çıkıp, müslümanlar arasında bunları yaymaya, hattâ bunun için onun "Vâsıta" adlı eserini basdırıp neşretmeye başladılar. "Vâsıta" denilen bu kitap; Kitap, sünnet ve müslümanların akîdelerine ters düşen, İbn-i Teymiyye'nin ortaya çıkardığı bid'atleri ihtivâ etmektedir. Bu kimseler, bu hareketleri ile, uyumakta olan bir fitneyi uyandırdılar. Üzerimize

düşen vazîfeyi yerine getirmek, müslümanların "Vâsıta" kitabı ve İbn-i Teymiyye'nin yolunda gidenler vâsıtasıyla dalâlete düşmemesi için, bu kitaba bir cevap yazmaya karar vermiştim. Ancak, büyük âlim Takıyyüddîn Sübkî'nin Şifâ-üs-sikâm eserini görünce, bu eseri tab edip neşretmekle iktifâ ettik. Bu eser, İbn-i Teymiyye'nin hem "Vâsıta" adlı kitabında, hem de diğer kitaplarında bulunan sözlerine cevaptır. Onun bozuk düşüncelerini ve bozuk fikirlerindeki inadını ortaya koymaktadır. Böylece müslümanların doğru yolda bulunmalarına yardımcı olmaya çalıştık." "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm", İstanbul'da "Hakîkat Kitabevi" tarafında ofset yolu ile bastırılmıştır. Bu eserden ba'zı bölümler:

"Allahü teâlâya hamdolsun ki, bize Resûlü Muhammed aleyhisselâm ile lütufta bulundu. O'nun vâsıtası ile bize doğru yolu gösterdi. Bize, (O'na) hürmet ve ta'zimde bulunmamızı emretti. Her mü'mine, O'nu nefsinden, ana-babasından ve sevdiklerinden daha çok sevmeyi farz kıldı. Ona tâbi olmayı, kendi sevgisine vesîle kıldı. O'na itâat etmeyi, şeytanın hîle, aldatma ve saptırmasından muhâfaza edici kıldı. O'nun ismini şerefli kıldı. Kur'ân-ı kerîmde O'nu övdü. Kıyâmete kadar Allahü teâlânın salât ve selâmı Habîbinin üzerine olsun.

Bu kitabımın ismi, "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm"dır. On bölümdür. Birinci bölüm; Resûlullah efendimizin ziyâret edilmesine dâir hadîs-i şerîfleri, ikinci bölüm; ziyâret lafzı bulunmaksızın, sâdece Resûlullahın ziyâret edilmesine delâlet eden hadîs-i şerîfleri, üçüncü bölüm; Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret için sefere çıkmaya dâir hadîs-i şerîfleri, dördüncü

bölüm; Resûlullah efendimizi ziyâretin müstehâb olduğuna dâir âlimlerin sarih sözleri, beşinci bölüm; ziyâretin kurbet olduğuna dâir haberleri, altıncı bölüm; ziyâret için sefere çıkmanın kurbet olduğuna dâir haberler, yedinci bölüm; Resûlullah efendimizi ziyârete karşı çıkan kimsenin şüphelerini defetmeye ve onun sözlerini tahlîle dâir, sekizinci bölüm; tevessül ve istigâseye dâir, dokuzuncu bölüm; Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerinde diri olduğuna dâir, onuncu bölüm; şefâate dâirdir.

Ayrıca bu kitapta, ziyâret ile alâkalı hadîs-i şerîflerin mevdu' olduğunu, Resûlullah efendimizi ziyâret için sefere çıkmanın bid'at olduğunu, dinde yeri olmadığını zanneden kimselere de cevap verilmiştir. Onların bu iddiâlarının bozuk ve yanlış olduğu o kadar açık ve seçik ki, aslında cevap vermeye bile lüzum yoktur. Fakat ben bu kitabı, bu mes'eleyi derli toplu bir hâlde öğrenmek istiyenler için yazdım. Önce bu kitaba "Şenn-ül-gâre alâ men enkere sefer-ez-ziyâreti" ismini vermiştim. Fakat daha sonra başta zikretmiş olduğum "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâret-il-hayr-il-enâm" ismini tercih ettim.

Resûlullah efendimizi ziyârete dâir hadîs-i şerîfler:

1- ***"Kabrimi ziyâret edene şefâatim vâcib oldu."*** (Dâre Kutnî, Beyhekî ve başka âlimler bu hadîs-i şerîfi hasen olarak rivâyet ediyorlar) Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret husûsunda gelen hadîs-i şerîflerin hepsinin mevdu' olduğunu iddiâ edenlerin sözlerinin iftirâ olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sübhânallah! Böyle söyleyen, Allahü teâlâdan ve Resûlünden (s.a.v.) de mi hayâ etmedi. Ondan önce

bu sözü, ne bir âlim, ne bir câhil hiç kimse söylememiştir. Bir müslüman, kendisinden önce hiçbir âlimin mevdu' demediği bir hadîs-i şerîfe nasıl mevdu' diyebilir. Bu hadîs-i şerîfte, hadîs âlimlerinin mevdu' diye hükmettiklerini gerektirecek hiçbir sebep mevcût değildir. Hem hadîs-i şerîfin metni, dîne de muhâlif değildir, öyleyse, hangi yönden bu hadîs-i şerîfe mevdu' diye hükmedilir. Hâlbuki o, ya sahîh veya hasen bir hadîs-i şerîftir.

Hadîs-i şerîfin senedine dâir bu açıklama kâfidir. Metnine gelince, hadîs-i şerîfteki ***"Şefâatim vâcib oldu"***nun ma'nâsı; şefâatim haktır ve mutlaka olacaktır, şefâatim lâzımdır, demektir. Resûlullah efendimizin bu hadîs-i şerîfi mutlaka tahakkuk edecektir. Çünkü O va'detmiştir.

2- ***"Bir kimse beni ziyâret etmek için gelse ve başka birşey için niyeti olmasa, kıyâmet günü ona şefâat etmemi hak etmiş olur."***

3- ***"Hac edip kabrimi ziyâret eden kimse, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur."***

4- ***"Hac edip de, beni ziyâret etmiyen kimse, beni incitmiş olur."***

5- ***"Kim beni ziyâret ederse, kıyâmet gününde bana komşu olur."***

6- ***"Kim beni sırf Allah rızâsı için Medîne-i münevverede ziyâret ederse, kıyâmet gününde bana komşu olur."***

7- ***"Ummetimden bir kimsenin imkânı olduğu hâlde beni ziyâret etmezse, artık onun için mâzeret yoktur."***

8- ***"Kim beni ziyâret eder, kabrime kadar gelirse, kıyâmet günü ona şefâatçi*** (veya şâhid)

olurum.” (Eserde, bu hadîs-i şerîflerin senedleri ve hangi kitaplarda bulundukları da bildirilmiştir.)

Ziyâret lâfzı bulunmayıp, ziyâretin fazîletine delâlet eden hadîs-i şerîfler ve haberler:

Ebû Dâvûd Sicistânî’nin Sünen kitabında, Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***“Bir kimse bana selâm verirse, Allahü teâlâ rûhumu geri gönderir, ben de o selâma cevap veririm.”***

[Bu hadîs-i şerîf, Peygamber efendimizin (s.a.v.) mübârek rûhunun cesed-i şerîfinden ayrıldığını, selâm verilince geri verildiğini gösteriyor denilemez. Böyle söyliyenlere karşı âlimler çeşitli cevaplar vermiştir. İmâm-ı Süyûtî (r.a.) bu cevaplardan onyedisini bildiriyor. Bu cevapların en güzeli; Resûlullah (s.a.v.), cemâl-i ilâhîyi görmeye dalmıştır. Bedendeki duyguları unutmuştur. Bir müslüman selâm verince, mübârek rûhu, bu dalgınlıktan ayrılıp, beden duygularını alır. Bir dünyâ işi veya âhıret işi, aşırı düşünülürken, insan yanında konuşulanı duymaz. Cemâl-i ilâhîye dalan kimse, bir sesi işitebilir mi?]

Resûlullahın (s.a.v.) kendisine selâm vereni bilmesi: Abdullah bin Mes’ûd’un (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte*;* ***“Bir mü’min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu filân, sana selâm söyledi ve duâ etti”*** der buyuruldu.

Ali bin Ebî Tâlib’in (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: ***“Allahü teâlânın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Bana ümmetimin okudukları salevâtları ulaştırırlar.”***

Bekr bin Abdullah Müzenî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem; ***"Hayâtım, sizin için hayırlıdır. Bana anlatırsınız. Ben de size anlatırım, öldükten sonra, vefâtım da sizin için hayırlı olur. Amelleriniz bana gösterilir, iyi işlerinizi gördüğüm zaman, Allahü teâlâya hamd ederim. Kötü işlerinizi gördüğüm zaman, sizin için af ve mağfiret dilerim"*** buyurdu.

Kâdı İsmâil'in "Fadl-üs-salât alen-Nebiyyi (s.a.v.)" isimli kitabında, Resûlullah efendimizin şu hadîs-i şerîfi bildirilmektedir: ***"Nerede olursanız olunuz, Bana salât ve selâm ediniz. Selâmınız ve galatınız bana ulaşır."***

Ammâr bin Yâser' in (r.a) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v) buyurdu ki: ***"Allahü teâlâ bana bir melek verdi. Ben vefât ettiğim zaman o, kabrim üzerinde durur. Bana birisi salât okuduğu zaman; "Ey Ahmed! Falan oğlu filân sana salât okuyor" diyerek, onu ismi ve babasının ismi ile bildirir. Allahü teâlâ da salâtına*** (duâsına) ***karşılık, ona on* salât** (rahmet) ***eder."***

Evs bin Evs'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: ***"Günlerinizin en fazîletlisi Cum'a günüdür. Cum'a günü bana çok salât okuyunuz. Çünkü okuduğunuz salâtlarınız bana arz edilir."*** Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm; "Yâ Resûlallah! Bizim salâtımız, vefâtınızdan sonra da mı size arz edilir?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.*);* ***"Toprak, peygamberlerin vücûdunu çürütmez"*** buyurdu.

Ebû Ümâme'nin (r.a) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; ***"Cum'a günü bana çok salât-üselâm getirin. Okunan salevâtlar bana bildirilir. Kıyâmette bana en yakın olanınız, dünyâda bana en çok salevât-ı şerîfe getirenlerdir" buyurdu.***

Ebû Talhâ'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"Biraz önce Cebrâil aleyhisselâm müjde getirdi. Allahü teâlâ buyurdu ki; ümmetinden biri sana bir salât söyleyince, Allahü teâlâ, ona karşılık on salât eder dedi"*** buyurdu.

Evs bin Evs'in (r.a.) bildirdiği ve o ma'nâyı taşıyan hadîs-i şerîfler, ölümün, Resûlullaha (s.a.v.) salâtların bildirilmesine mâni olmadığına delâlet ediyor.

Yine Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki*:* ***"Kabrimin yanında benim için okunan salevâtı işitirim. Uzak yerlerde okunanlar bana bildirilir."***

Diğer bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: ***"Kim kabrimin yanında bana salevât okursa, müvekkil bir melek onu bana bildirir.*** (Bu), ***onun âhıreti ve dünyâsı için kâfidir. Kıyâmet gününde ona şâhid ve şefâatçi olurum."***

Süleymân bin Süheym (r.a.) şöyle anlattı: Rü'yâmda Resûlullahı (s.a.v.) gördüm ve; "Size gelip selâm veriyorlar. Acabâ onların selâmlarını biliyor musun?" diye sordum. O zaman Resûlullah (s.a.v.); "Evet, onların selâmına cevap veriyorum" buyurdu.

İbrâhîm bin Beşşâr şöyle anlatır: "Bir sene hacca gitmiştim. Medîne-i münevvereye vardığımda, önce Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerine uğradım ve Resûl-i ekreme selâm verdiğimde, Hücre-i se'âdetin içinden; "Ve aleyküm selâm" sesini işittim."

Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret için sefere çıkmaya dâir haberler:

Eshâb-ı Kirâmdan Bilâl-i Habeşî (r.a.), Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret için, Şam'dan Medîne-i münevvereye sefer, yolculuk yaptı. Bu mevzûda, Bilâl-i Habeşî'nin bu seferi açık ve kesin delîldir. Hadîs âlimlerinden Ebû Muhammed Abdülganî Makdisî, Bilâl-i Habeşî'nin hayâtını anlatan "El-Kemâl" isimli eserinde şöyle anlatır: Rivâyet edildiğine göre, Bilâl-i Habeşî, Resûlüllahın (s.a.v.), âhırete teşrîflerinden sonra sâdece bir kere müezzinlik yaptı. Bu da, Şam'dan Medîne-i münevvereye Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret için geldiği zaman idi. Bu sırada Eshâb-ı Kirâm, ondan ezan okumasını istediler. O da, onların bu isteğini kabûl edip, ezan okumaya başladı. Fakat ezanı tamamlayamadı. Bu husûsta başka rivâyetler de vardır.

Ebüdderdâ'dan (r.a.) da şöyle nakledilir: "Ömer bin Hattab (r.a.) Beyt-i Makdis'i fethedip, Câbiye denen yere gelince, Bilâl-i Habeşî, Hz. Ömer'den, Resûlullahın Medîne-i münevvereye hicretleri sırasında kendisine kardeş yaptığı Ebû Ruveyha'yı Şam'a yerleştirmesini istedi. Hz. Ömer, onun bu teklifini kabûl etti. Bilâl-i Habeşî (r.a.) burada evlendi. Birgün rü'yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz ona; "Bu ne eziyet böyle yâ Bilâl? Beni ziyâret edeceğin zaman yaklaşmadı mı?" diye buyurunca, Bilâl-i Habeşî üzüntü ile uyandı. Bineğine bindi ve korku ile Medîne-i münevvereye doğru yola çıktı. Resûlullahın kabr-i şerîflerine geldi. Orada ağlamaya başladı. Sonra Hasen ve Hüseyn'in (r.anhümâ) yanlarına gitti. Onlara sarıldı ve onları

öptü. Onlar Hz. Bilâl'e; "Mescid-i Nebevî'de Resûlullah için okuduğun ezân gibi bir ezânını dinlemek istiyoruz" dediler. Bilâl-i Habeşî (r.a.) onların bu isteğini kabûl etti. Mescid-i Nebevî'ye giderek, Resûlullah zamânında ezân okuduğu yerde durdu. Allahü Ekber, Allahü Ekber diye okumaya başlayınca, Medîne-i münevverede büyük bir heyecân meydâna geldi. Eşhedü en lâ ilahe illallah deyince, bu durum daha da arttı. Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah okuyunca, herkes başlarını pencerelerden dışarı çıkardılar ve; "Yoksa Resûlullah (s.a.v.) tekrar mı dirildi?" dediler. Resûlullahın (s.a.v.) vefâtından sonra, bugünden daha çok erkek ve kadınların ağladığı birgün görülmedi, İbn-i Asâkir de, Hz. Bilâl'in hayâtını anlatırken hâdiseyi zikretti.

İşte Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) zamânında, Bilâl-i Habeşî (r.a.) Medîne-i münevvereye sırf Resûlullah efendimizi ziyâret için; Tabiîn zamânında Ömer bin Abdülazîz'in gönderdiği şahıs ise, sırf onun selâmını Resûlullah efendimize ulaştırmak için gitmişti.

Medîne-i münevvereye bir ihtiyâcı için gidip, bu sırada da Resûlullahın ziyâret edilmesi veya sırf Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret gâyesi ile Medîne'ye gidilmesiyle ilgili haberler pekçoktur.

Mehrî'nin azadlısı Yezîd bin Mehrî şöyle anlatır: "Şam'dan Medîne'ye giderken, Mısır vâlisi olan Ömer bin Abdülazîz' e uğradım. Bana dedi ki: "Ey Yezîd! Resûlullahı ziyâret saâdetine kavuştuğun zaman, benden salât ve selâm söylemeni rica ederim." Buna benzer şeyleri, Ömer bin Abdülazîz' den, başkaları da rivâyet etmiştir.

Hânefî âlimlerinden Ebü'l-Leys Semerkandî, "Fetâvâ" adlı eserinin hac bahsinde şöyle anlatır: "Mekke-i mükerremeye gidecektim. Kâsım bin Gassân bana; "Senden bir isteğim var. Medîne-i münevvereye gidince, Resûlullaha (s.a.v.) benden selâm söyle" dedi.

Büyük fıkıh âlimleri de, hacının, hac vazîfesini tamamladıktan sonra, ziyâret için Medîne-i münevvereye gitmesinin müstehâb olduğunu söylemişlerdir.

Hac mevzûunda İbn-i Asâkir, Târih'inde, İbn-i Cevzî de "Musir-ül-azm-is-sâkin" adlı eserinde, bir hikâyeyi şöyle naklederler: "Muhammed bin Harb el-Hilâlî şöyle anlatır: Medîne-i münevvereye gidip, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerine girmiştim. Kabr-i şerîfi ziyâret edip, hizâsında bir yere oturdum. Bu sırada bir Arabî gelip, kabr-i şerîfi ziyâret etti ve; "Ey Peygamberlerin en hayırlısı! Şüphesiz Allahü teâlâ sana doğru bir Kitâb (Kur'ân-ı kerîm) indirdi. Onda meâlen; ***"Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar"*** buyuruyor (Nisâ-64). İşte ben, sana geldim. Allahü teâlâdan günahlarımı af ve mağfiret etmesini diliyorum. Günahlarımın bağışlanması için senin şefâatini ve yardımını istiyorum" dedi. (Başka bir rivâyette ise, "Sana geldim. Rabbimin katında günahlarımın bağışlanması için, şefâatini ve yardımını diliyorum" dedi) ve ağladı. Sonra şu şiiri okudu: "Ey burada olanların en hayırlısı. Canım, senin bulunduğun ve her türlü kerem ve yükseklik bulunan senin bu

kabrine fedâ olsun.” Sonra tövbe ve istiğfârda bulunup, oradan ayrıldı. Ben bu arada uyudum. Rü’yâmda Resûl-i ekremi gördüm. Bana; “O Arabî’ye yetiş, Allahü teâlâ, benim şefâatim ile onu af ve mağfiret eylediğini müjdele” buyurdu. Bunun üzerine ben uyandım. Derhâl onu aramak için dışarı çıktım. Fakat aradım bulamadım.”

Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâretin müstehâb olduğuna ve müslümanların bu husûstaki icmâ’ına dâir âlimlerin buyurdukları: Kâdı lyâd (r.a.) buyurdu ki: Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret sünnettir. Müslümanlar bu husûsta icmâ’ etti. Aynı zamanda bu, teşvik edilen fazîletli bir iştir.”

Kâdı Ebü’t-Tayyib (r.a.) buyurdu ki: “Hac ve umreden sonra, Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret etmek müstehâbdır.”

Tecrid kitabında, Mahâmilî; “Hacının, Mekke-i mükerremede hac ile alâkalı vazîfeleri bitirdikten sonra, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret etmesi müstehâbdır” demektedir.

Ebû Abdullah Hüseyn bin Hasen Halimi, “Minhâc” adlı eserinde, îmânın şu’belerini anlatırken, Resûlullah efendimizi (s.a.v.) ta’zim husûsunda şöyle demektedir: “Resûlullaha (s.a.v.) ta’zim, onu görüp yüksek sohbetlerinde bulunan Eshâb-ı Kirâma nasîb olan büyük bir ni’mettir. Bugün ise, Resûlullahın kabrini ziyâret, O’na ta’zimi ifâde eden husûslardandır.”

İmâm-ı Mâverdî, “Hâvi” adlı eserinde; “Resûlullahın kabr-i şerîflerini ziyârete gelince, emredilmiş bir husûs olup, mendûbdur” demektedir. Ahkâm-ı Sultaniyye’sinde ise; “Hac işlerini yürütmekle görevli

kimseler, hacılar hac farîzasını yaptıktan sonra, memleketlerine dönecekleri zaman, onları Medîne-i münevvere yolundan götürürler. Böylece hac ile berâber, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret ve O'na hürmet ve itâat husûsu da yerine getirilmiş olur. Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret, haccın farzlarından olmamakla berâber, dînen mendûb ve hacının müstehâb ibâdetlerindendir" demektedir.

Mühezzeb sâhibi ise; "Resûlullahın kabr-i şerîflerini ziyâret etmek müstehâbdır" demektedir.

Kâdı Hüseyn (r.a.) buyurdu ki: "Hac bitirildikten sonra, sünnet olan şeyler şunlardır: Hacının mültezemde durup duâ etmesi, Zemzem suyundan içmesi, Medîne-i münevvereye gidip Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret etmesi."

Rüyânî buyurdu ki: "Hac vazîfesi bitirildikten sonra, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret müstehâbdır:"

Eshâb-ı Kirâmın bu husûstaki icmâ'ı bilindiği için, onların bu mevzûdaki sözlerini bildirmeye ihtiyâç yoktur.

Hânefî âlimleri derler ki: Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret, en fazîletli müstehâb ve mendûblardandır."

Ebû Mensûr Muhammed bin Mükerrem Kirmânî, "Menâsikîn" adlı eserinde, Abdullah bin Mahmûd bin Beldehî "Muhtâr şerhinde", Ebü'l-Leys-i Semerkandî'nin Fetâvâ'sında haccın edâsı bâbında ve Hasen bin Ziyâd, Ebû Hanîfe'den (r.a.) şöyle naklettiler Ebû Hanîfe (r.a.) buyurdu ki: "Hacı için en iyisi, Mekke-i mükerremeden başlamasıdır. Hac vazîfesini edâ edince, Medîne-i münevvereye uğrar,

Medîne-i münevverede Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret eder. Hacca giderken önce Medîne-i münevvereye uğrar, sonra hac için Mekke-i mükerremeye giderse bu da olur. Resûlullahı (s.a.v) ziyâret edeceği zaman, kabr-i şerîfe yaklaşır. Kabir ile kıble arasında ayakta durur. Resûlullaha (s.a.v.), salât ve selâm, Ebû Bekr'e ve Ömer'e (r.anhümâ) Allahü teâlâdan rahmet diler."

Ebû Abbâs Sürûcî "Gaye" adlı eserinde şöyle demektedir: "Hac ve umre yapanlar Mekke-i mükerremeden döndüğü zaman, Medîne-i münevvereye giderler. Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret ederler. Zirâ kabr-i şerîfi ziyâret etmek kıymetli işlerdendir."

Aynı şekilde, Hanbelî mezhebi âlimleri de bu husûsu açıkça ifâde etmişlerdir. Hanbelî âlimlerinden Ebû Hattâb Mahfûz bin Ahmed İbni Hasen Kelûdânî, haccın sıfatı bölümünde şöyle demektedir: "Hacı haccını bitirdiği zaman, Resûlullahın (s.a.v) kabr-i şerîfini ziyâret etmesi müstehâbdır."

Abdürrahmân bin Yezîd, Atâ ve Mücâhid'den (r.anhüm) şöyle nakletti: "Hacca gidileceği zaman, önce Mekke-i mükerremeye gidilip, hac vazîfesi ifâ edildikten sonra, istenirse Medîne-i münevvereye gidilir."

İbrâhim Nehâî şöyle buyurdu: "Hacca veya umreye gidildiği zaman, önce Mekke-i mükerremeden başlanır. Hac ve umre yapıldıktan sonra, Medîne-i münevvereye gidilir," (önce Medîne-i münevvereden başlanıp, sonra Mekke-i mükerremeye gidileceğini söyliyen âlimler de vardır.)

Önce ve sonra gelen âlimler, ister Mekke-i mükerremeye gitmeden önce, ister Mekke-i mükerremede hac vazîfesini edâ ettikten sonra olsun, Medîne-i münevvereye gidilmesini söylemişlerdir. Medîne-i münevvereye gitme sebeplerinden en büyüğü, Resûlullah efendimizi ziyâret etmektir.

Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Hüseyn Samirî de, "Müstev'ab" adlı eserinde, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret bâbında şöyle demektedir: "Hacı, Medîne-i münevvereye gittiği zaman, şehre girerken gusl abdesti alması müstehâbdır. Sonra Resûlullahın (s.a.v.) mescidine gelir, sağ ayağı ile girer ve kabr-i şerîfin yanına gelir. Yüzü kabr-i şerîfe, arkası kıbleye ve minber sol tarafına gelecek şekilde durur." Burada Resûlullaha (s.a.v.) nasıl selâm verileceği ve duâ edileceği açıklanmıştır. Bu duânın bir kısmı şöyledir: "Allahım! Sen kitabında Nebine (s.a.v.) meâlen; ***"Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar"*** buyurdun (Nisâ-64). Şimdi senin Nebîni (s.a.v.) ziyârete geldim. Senden af ve mağfiretini diliyorum. O hayatta iken O'na gelene mağfiretini vâcib kıldığın gibi, bana da af ve mağfiretini vâcib kılmanı, diliyorum. Allahım! Sana Habîbin (s.a.v.) ile teveccüh ediyorum." Mescid-i nebevî'den ayrılacağı zaman, Resûlüllahın (s.a.v.) kabr-i şerîfi yanına gelir, vedâ eder.

Yine Hânefî mezhebi âlimlerinden Ebû Mensûr Kirmânî buyurdu ki: "Eğer bir kimse sana Resûlullaha

(s.a.v.) selâmını iletmeni söylemişse, kabr-i şerîfte; "Esselâmü aleyke, yâ Resûlallah! Min fülân bin fülân senin Allahü teâlânın katında rahmet ve mağfireti için şefâatçi olmanı diliyor. Ona şefâatçi ol" der.

Hanbelî mezhebi âlimlerinden Necmüddîn Hamdân şöyle demektedir: "Mekke-i mükerremede hac vazîfesini bitiren bir kimse, Resûlullahı (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'i ziyâret eder. Bu ziyâreti, ister haccı bitirdikten sonra, ister hacdan önce yapar."

Meşhûr Hanbelî Mezhebi âlimi Muvaffaküddîn İbni Kudâme, Hanbelî mezhebinde en çok tutulan ve okunan "Mugnî" kitabinâ, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâretin müstehâb olduğuna dâir bir bölüm koymuştur.

Abdülhak Saklî. "Tehzîb-üt-Tâlib" kitabında, büyük Mâlikî âlimlerinden Ebû İmrân'dan naklen; Resûlullahın kabrini ziyâretin mühim sünnetlerden olduğunu bildirmiştir.

Ebû Abdullah İbni Batta el-Ukberî, "El-İbâne an şerîat-il-firket-in-nâciyeti ve mücânebet-il-fîrek-il-mezmûme" adlı eserinde, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâreti şöyle ta'rîf eder: "Ziyâret eden kimse, kabr-i şerîfe gelir. Kabr-i şerîfe doğru döner. Kıble, arkasında kalır. "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullahi ve berakâtühü" der, daha başka okuyacaklarını okur, duâlarını yapar. Sonra biraz sağ tarafa gider. Hz. Ebû Bekr'e selâm verir, sonra biraz daha sağa gider. Hz. Ömer'e selâm verir. Bunu hiç kimse inkâr etmemiş, hiç kimse buna muhâlefet etmemiştir."

Kâdı lyâd şöyle nakleder: "İshâk bin İbrâhîm el-Fakîh şöyle dedi. Hacceden kimseye lâyık olan,

Medîne-i münevvereye uğramak, Resûlullahın (s.a.v.) mescidinde namaz kılmak, Resûlullahın (s.a.v.) Ravda-i mutahherasını, minberini, kabr-i şerîfini, oturdukları, mübârek ellerinin değdiği, mübârek ayaklarının bastığı yerleri, yaslandıkları direkleri, Cebrâil'in (a.s.) vahy getirdiği, Eshâb-ı Kirâmın ve müctehid âlimlerin gelip kaldıkları bu yerleri görmek sûretiyle bereketlenmek ve bunlardan ibret almaktır."

Mâlikî âlimlerinden Bâcî dedi ki: "Birçok kimse uzak yerlerden, sırf Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret için yola çıkmışlardır."

Ebû Bekr Muhammed bin Hüseyn Acürnî, "Şerîat" isimli eserinin Ebû Bekr ve Ömer'in (r.anhümâ) Resûlullahın yanına defnedilmesi bahsinde şöyle der: "Önce ve sonra gelen ve hac mevzûunda eser yazan bütün İslâm âlimleri, ister hac ve umre yapmak niyetiyle olsun veya böyle bir maksad için değil de, sâdece Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etmenin fazîletinden dolayı Medîne-i münevverede kalmayı niyet eden kimseler için yazılan kitaplarında, Resûlullaha (s.a.v.), Ebû Bekr ve Ömer'e (r.anhümâ) nasıl selâm verileceğini öğretmişlerdir."

İbn-i Ebû Zeyd, kabirleri ziyâret babında şöyle der: "Uhud'dâki şehidlerin kabirleri ziyâret edilir. Resûlullaha (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e selâm verildiği gibi, onlara da selâm verilir."

İbn-i Humeyd şöyle nakletti: "Emîr-ül-mü'minîn Ebû Ca'fer, Resûlullahın (s.a.v.) mescidinde, İmâm-ı Mâlik'e sesli olarak birşeyler söylemişti. Bunun üzerine İmâm-ı Mâlik Ebû Ca'fer'e; "Ey mü'minlerin emîri! Bu mescidde sesini yükseltme, zîrâ Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Ey îmân edenler! Peygamberin***

sesinden daha yüksek sesle konuşmayınız! O'na birbirinize seslendiğiniz gibi seslenmeyiniz! Böyle yapanların ibâdetlerinin sevâbları yok olur. Resûlullahın yanında seslerini kısanların kalblerini, Allahü teâlâ takvâ ile doldurur. Onların günahlarını affeder ve çok sevâb verir. O'nu dışarıdan bağırarak çağıranlar, düşünemiyorlar" buyuruyor (Hucurât: 2-4). Resûlullaha vefâtından sonra hürmet, hayatta iken gösterilen hürmet gibidir. Bunun üzerine Ebû Ca'fer; "Ey Ebû Abdullah! (İmâm-ı Mâlik'in künyesi Ebû Abdullah'dır.) Kıbleye dönerek mi duâ edeyim, yoksa Resûlullaha mı döneyim?" diye sorunca, İmâm-ı Mâlik; "Yüzünü Resûlullahdan çevirme. Çünkü O, kıyâmet gününde hem senin, hem de baban Âdem aleyhisselâmın, Allahü teâlâ katında vesîlenizdir. Bilakis Resûlullaha doğru dön, O'nun şefâatini iste. Allahü teâlâ O'nun şefâatini kabûl eder. Çünkü Allahü teâlâ, Nisa sûresinin altmışdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen: Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar" buyuruyor" dedi.

İmâm-ı Mâlik'in (r.a) bu sözlerine dikkatlice bakılırsa, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret, O'nu Allahü teâlâ katında vesîle yapmayı, Resûlullahın (s.a.v.) mescidinde edebi gözetmeyi ifâde etmektedir.

Kâdı lyâd, İbn-i Habîb'in şöyle dediğini bildirir "Resûlullahın (s.a.v.) mescidine girerken, "Bismillah veselâmün alâ Resûlullah vesselâmu aleynâ min Rabbinâ ve sallallahü ve melâike-tühü alâ

Muhammedin. Allahümmegfir lî zünûbi vefteh lî ebvâbe rahmetike ve cennetike vekfiznî mineşşeytânirracim.” denir. Sonra Ravda-i mutahheraya girilir. Burası, kabr-i şerîf ile minber arasıdır. Kabr-i şerîfe gitmeden önce, burada iki rek’at namaz kılınır. Sonra kabr-i şerîfin yanında mütevâzî bir şekilde durulur. Resûlullaha (s.a.v.) salevât ve bilinen senâlar yapılır. Sonra Küba mescidine ve şehîd olan Eshâb-ı Kirâmın kabirlerine gidilir. Bu ihmâl edilmez.”

Hac ve umresini şartlarına uygun olarak bitiren kimse, Medîne-i münevvereye gider. Resûlullaha (s.a.v.) selâm verir, duâ ve niyazda bulunur. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer’e selâm verir. Bakî’ kabristanına gider. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâmın ve Tabiînin kabirlerini ziyâret eder. Resûlullahın (s.a.v.) mescidinde namaz kılar. Hacının, gücü yeterken bunları terk etmemesi gerekir.

Bunların hepsi, dört mezhebden yapılan nakillerdir. Eshâb-ı Kirâm ve Tabiînden yapılan nakillere gelince, Abdullah bin Ömer’in (r.a.) Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfine gelip, Resûlullaha selâm verdiği çok çeşitli yollardan bildirilmiştir.

İbn-i Avn rivâyet etti: “Birisi Nâfi’ye (r.a); “İbn-i Ömer kabr-i şerîfe selâm verir miydi?” diye sordu. Nâfi de (r.a.); “Evet! Yüz kere veya daha fazla onu gördüm. Kabr-i şerîfe gelir. Orada durur. Resûlullaha (s.a.v.), Ebû Bekr ve babasına selâm verirdi” diye cevap verdi.”

Ebû Hanîfe (r.a) şöyle anlattı: Eyyûb Sahtiyânî, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfine yaklaştı. Kıbleye

arkasını verip, yüzünü kabr-i şerîfe döndü ve çok ağladı.”

Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret kurbettir (ibâdettir). Bu, Kitâb, sünnet, icmâ’ ve kıyâs ile sâbittir. Nîsâ sûresi altmışdördüncti âyet-i kerîmesi, Resûlullaha (s.a.v.) gitmeyi teşvik etmekte, O’nun huzûrunda istiğfârda bulunmaya, O’nun da onlar için af ve mağfirette bulunacağına delâlet etmektedir.

Hadîs-i şerîflerde kabirleri ziyâret emredilmiştir. Hadîs-i şerîfte: ***“Kabirleri ziyâret ediniz! Bu ziyâretler, sizlere âhıret gününü hatırlatır”*** buyuruldu. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabri, kabirlerin seyyididir. Resûlullahın kabr-i şerîfi de, hadîs-i şerîfte geçen kabirler ifâdesine dâhildir. Ziyâret emrine o da dâhildir.

Vâkıdî, Fütûh uş-Şam adlı eserinde şöyle demektedir: “Ebû Ubeyde bin Cerrâh (r.a.), Beyt-i Makdis’in evlerine kadar geldiği zaman, Meysere bin Mesrûk ile Halîfe Hz. Ömer’e bir mektûp gönderdi. Meysere (r.a.), Medîne-i münevvereye girdiği vakit gece idi. Önce Mescid-i Nebevî’ye girdi. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabr-i şerîflerine ve Hz. Ebû Bekr’in kabrine selâm verdi.”

Yine aynı kitapda şöyle anlatılır: “Hz. Ömer, Beyt-i Makdis halkı ile sulh yapmıştı. Bu sırada Ka’b-ül-Ahbâr gelip müslüman oldu. Hz. Ömer onun müslüman olmasından dolayı çok sevindi. Ka’b-ül-Ahbâr’a; “İstersen benimle Medîne-i münevvereye gel, orada Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret edersin, bu ziyâret senin için fâideli olur” dedi. Ka’b-ül-Ahbâr, Hz. Ömer’e; “Ey Mü’minlerin emîri! Emrettiğin gibi yapayım” dedi: Hz. Ömer, Medîne-i

münevvereye gelince, önce Mescid-i Nebevî'ye geldi. Resûlullah efendimize selâm verdi. Bu hâdiseyi, hadîs ve târih âlimleri de anlattı."

Âlimler, erkekler için kabirlerin ziyâretinin müstehâb olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bunu bildirenlerden birisi de, Ebû Zekeriyyâ Nebevî'dir. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret husûsunda, erkek ile kadın arasında fark yoktur. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerinin dışındaki kabirlerin ziyâretine gelince, erkeklere müstehâb olduğunda icmâ' vardır. Kadınlara gelince, Şafiî mezhebine göre burada dört şekil vardır. Birincisi ve en meşhûru; kadının, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfinden başkasını ziyâret etmesi mekrûhtur. Ebû Hâmid, Mehâmilî, İbn-i Sebbâg ve başka âlimler bunu kesin olarak ifâde etmişlerdir. Âlimlerin ekserisi, bundan başkasını zikretmemişlerdir. İkincisi; câiz olmadığıdır. Mühezzeb sâhibi ve Beyân sâhibi böyle söylemişlerdir. Üçüncüsü; ne müstehâbdır ne mekrûhtur. Bilakis mubahtır. Bunu Rûyânî söyledi. Dördüncüsü; kadınların âdetleri olduğu üzere, geçmiş hâtıralarını sayıp inliyerek üzülmek ve ağlamak için olursa, haramdır. Böyle birşey olmadan, sâdece ibret almak için ise mekrûhtur. Ancak kadın yaşlı ise mekrûh olmaz.

Kabirleri ziyâret birkaç kısımdır. Birinci kısım: Sâdece ölümü ve âhıreti hatırlamak için olur. Bunda, sâhiplerini tanımadan sâdece kabirleri görmek kâfidir. Burada, onlar için af ve mağfiret dilemekten başka bir maksad yoktur. Bu ise müstehâbdır. Çünkü Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"Kabirleri ziyâret ediniz! Bu ziyâretler, sizlere âhıret gününü hatırlatır"***

buyurdu. Şöyle ki; insan bir kabri gördüğü zaman, ölümü ve ölüm sonrasını hatırlar. Bu ise, insanın ibret ve nasîhat almasına vesîle olur.

İkinci kısım: Kabirlerin sâhiplerine duâ etmek için ziyâret etmektir. Bu, Resûlullahın (s.a.v.) Bakî kabristanında bulunanları ziyâret etmesi ile sabittir. Bu, her müslüman için müstehâbdır.

Üçüncü kısım: Hayır ve sâlah sâhibi kimselerden olan kabir sâhiplerinden bereketlenmek için olur.

Dördüncü kısım: Kabir sâhibinin hakkını edâ etmek için olur. Bir kimsede başkasının hakkı varsa, o kimsenin, o hakkı olan şahsa hem sağlığında hem de vefâtından sonra iyilik yapması gerekir. Vefâtından sonra o şahsın kabrini ziyâret etmek bu iyiliklerdendir.

Kabri ziyâret etmek meyyite merhamet ve acıma ma'nâsını da taşır. Meyyit, kabrinde bulunduğu müddetçe, dünyâda iken sevdiği bir kimse onu ziyâret ettiği zaman, bundan sevinir ve teselli bulur. Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte; ***"Bir kimse, bir tanıdığının kabrine uğrayıp selâm verse, meyyit onu tanır ve cevap verir. Tanımadığı meyyite selâm verirse, meyyit sevinir ve cevap verir"*** buyurdu.

Resûlullah efendimizi ziyâret kurbettir (ibâdettir). Bu, birkaç bakımdan olur 1- Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfâr ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar"*** buyuruldu. (Nisâ-64)

2- İkinci delîl sünnettir. ***"Kim benim kabrimi ziyâret edene..."*** hadîs-i şerîfinin umûmundan

anlaşılmaktadır. Bu hadîs-i şerîf, uzakta ve yakında olana, sırf Resûlullahın kabrini ziyâret için gidene ve yolculuk vesîlesi ile ziyâret edene şâmildir. Bunların hepsi hadîs-i şerîfin umûmuna dâhildir. Bilhassa; ***"Kim sırf ziyâret için bana gelirse..."*** hadîs-i şerîfi, ziyâret için yolculuk yapmak husûsunda, hattâ sırf bu niyet ile yola çıkmak, başka hiçbir şeyi düşünmemek husûsunda gâyet açıktır.

3- Resûlullah efendimizi ziyâret kurbet (ibâdet) olunca, ziyâret için sefere çıkmak da kurbettir. Çünkü ziyâret, bir yerden bir yere intikâldir. Bu yüzden, sefer de ziyâret kelimesine dâhildir. Aynı şekilde Resûlullah efendimizin (s.a.v.), kabirleri ziyâret etmek için Medîne-i münevvereden çıktıkları da sâbittir. Yakına çıkmak câiz olunca, uzağa çıkmak da câizdir. Başkasının kabrine gitmek meşrû olunca, Resûlullahın kabr-i şerîfine gitmek öncelikle meşrûdur.

4- Bu husûsun câiz olduğunda, önce ve sonra gelen âlimler sözbirliği etmişlerdir. Her sene müslümanlar, hac vazîfesini yerine getirdikten sonra, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini ziyâret etmektedirler. Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini, hacdan önce ziyâret de etmişlerdir. Eğer hacca giderken yolları Medîne-i münevvereden geçmezse, mallarını ve paralarını bu yolda sarf ederek, uzun mesafeleri katedip, yine Resûlullahın (s.a.v.) ziyâretine geliyorlardı. Bu yolculuğu, Resûlullahı ziyâretin kurbet (ibâdet) ve tâat olduğuna inanarak yapıyorlardı. Asırlardan beri, şarkta ve garbda, aralarında âlimlerin ve sâlihlerin de bulunduğu büyük bir topluluğun hatâ üzere olması imkânsızdır. Onların hepsi de bunu, O'nun vesîlesi ile Allahü teâlâya

yakınlaşmak için yapıyorlardı. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmiyenler, ya imkânı olmadığından veya bir mâni bulunduğundan gidememektedirler. Buna rağmen mümkün olsa, her zaman için gitmeyi istemektedirler. Kim bu kadar kalabalık bir topluluğun hatâ üzerinde bulunageldiklerini söylerse, kendisi hatâ üzeredir.

5- İbâdete vesîle olan şey de ibâdettir. Çünkü dinde, işler maksadlarına göre mu'teberdir. Resûl-i ekrem (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Allahü teâlânın, onunla hatâları mahvedip dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi? Şiddet ve melâlet anlarında âdâbınâ riâyet ederek güzelce abdest almak, câmilere gitmek ve bir namazı kıldıktan sonra diğer namaz vaktini beklemektir,*** (sonra üç defa) ***İşte bu ribâttır."*** Burada "Şiddet ve melâlet anlarından murâd, şiddetli soğuk, sâhibini hareketten alıkoyan hastalık ve insanın abdest almasını zorlaştıran daha başka hâllerdir. Mescide gitmenin kıymetli ve şerefli oluşu, bir ibâdete vesîle olduğundan dolayıdır.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah ve Resûlüne itâatle hicret ederek evinden çıkar da, sonra ona ölüm yetişirse, onun ecri*** *(mükâfatı)* ***gerçekten Allaha düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."*** buyuruluyor (Nisâ-100). Bu âyet-i kerîme, mevzûmuz için güzel bir delîldir. Çünkü, Resûlullahı (s.a.v.) ziyâret için yola çıkan kimse, Allah ve Resûlüne itâatle muhâcir olarak evinden çıkmıştır. Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Medînelilere ve***

civârlarındaki çöl bedevilerine, Resûlullahın emirlerine aykırı hareket etmek (ve yaptığı savaştan geri kalmak) ***uygun olmadığı gibi, kendisinin bizzat katlandığı zahmetlere, onların da katlanmaya rağbet etmemeleri yaraşmaz. Muhâlefetin câiz olmayışının sebebi şudur: Çünkü onların, Allah yolunda çektikleri bir susuzluk, bir yorgunluk bir açlık, kâfirleri kızdıracak bir yere basmaları ve düşmana karşı bir muvaffakiyete erişmeleri yoktur ki, mukâbilinde kendilerine sâlih bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah güzel amel edenlerin mükâfatını zayi etmez"*** buyuruluyor (Tevbe-120).

Şüphesiz sefer ve başkaları gibi meşakkat bulunan birşeyle ibâdete tevessül eden kimse, bu meşakkati Allahü teâlâ için yüklenmiş olur. Böyle bir kimseden Allahü teâlâ râzıdır. Onun bu gayretlerinin karşılığını verir, ibâdete vesîle olan mübahda meşakkat bulunmasa da, o mubahla kurbet olan bir fiili yapmak kasdedildiği için, onda yine sevâb vardır. Meselâ ibâdet yapabilmek için gerekli kuvveti kazanayım diye uyumak böyledir.

Tevessül, istigâse ve teşeffü':

Bil ki, Resûl-i ekrem ile tevessül, istigâse ve teşeffü', ya'nî Resûlullah efendimizi (s.a.v.) Allahü teâlâ katında vesîle etmek, O'nun yardımını ve şefâatini istemek câizdir. Bunun câiz ve güzel işlerden olduğu, her dindâr için ma'lûmdur. Bunlar Peygamberlerin (aleyhimüsselâm), Selef-i sâlihînin, ulemâ ve diğer müslümanların yaptığı işlerdendir. Din ehli hiç kimse bunu kötü görmemiştir. Şimdiye kadar bunları kabûl etmiyen hiç kimseye rastlanmamıştır.

Fakat ba’zı âlim geçinen bozuk i’tikâd sâhipleri ve onun yolunda gidenler, bunları kabûl etmemektedirler.

Deriz ki: “Her zaman ister yaratılmadan önce, ister yaratıldıktan sonra, dünyâdaki hayâtında ve vefâtından sonra; berzâh, kabir âleminde, kıyâmet günü dirildikten sonra, Arafat meydanında ve Cennette, Resûlullah efendimiz ile tevessül etmek câizdir. Tevessül üç çeşittir.

Tevessül, ihtiyâç sâhibinin Allahü teâlâdan, Resûlullahın (s.a.v.) hürmetine, O’nun Allahü teâlâ katındaki hürmetine veya O’nun bereketiyle Allahü teâlâdan istemesidir. Bu üç hâlde de tevessül câizdir. Bunlardan herbiri hakkında sahîh haberler mevcuttur. Bu da üçe ayrılır:

İlki: Resûlullah (s.a.v.) yaratılmadan önce O’na tevessül, Resûlullah (s.a.v.) yaratılmadan önceki tevessüle, geçmiş Peygamberlerle (aleyhimüsselâm) alâkalı haberler (hadîs-i şerîfler) buna delâlet eder. Bu konuyu Hâkim Ebû Abdullah, Müstedrek adlı eserinde bildirmiştir. Ömer bin Hattâb’ın (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu. ***“Âdem aleyhisselâm zelleyi i’tirâf edince; “Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın hakkı için beni bağışla” dedi. Allahü teâlâ; “Ey Adem! Sen Muhammed aleyhisselâmı nereden biliyorsun! Ben henüz O’nu yaratmadım” buyurdu. Bunun üzerine Âdem aleyhisselâm; “Şuradan biliyorum ki, sen beni yed-i kudretinle yaratıp bana rûh üflediğin zaman, başımı kaldırıp, Arş üzerinde “La ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” yazılmış olduğunu gördüm. Bildim ki, sen, hiç kimsenin ismini, şerefli isminin yanında***

getirmezsin. Ancak en sevdiğin kulunun ismini getirirsin" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Ey Âdem! Doğru söyledin. O, bana halkın en sevgilisidir. Madem ki O'nun hürmetine benden mağfiret istedin, gerçek olarak ben de seni affettim. Eğer Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım" buyurdu. Bir müslüman, aklın ve dînin red etmediği birşeyi nasıl red edebilir? Buna nasıl cür'et gösterebilir?

Nûh, İbrâhîm (aleyhimüsselâm) ve diğer peygamberlerin tevessüllerine gelince, bunu müfessirler (tefsîr âlimleri) tefsîrlerinde bildirmişlerdir. Biz burada, bu hadîs-i şerîf ile ve Hâkim Ebû Abdullah'ın onu sahih kabûl etmesiyle yetiniyoruz. Tevessül, istigâse, teşeffü' ve teveccüh'ün ma'nâları arasında fark yoktur. Çünkü Allahü teâlânın duâyı kabûl etmesi için, Resûl-i ekrem (s.a.v.) vesîle yapılıyor. Burada maksâd; kulun, Allahü teâlâ katında kesin olarak derecesi ve kıymeti olduğuna inandığı kimseyi vâsıta ederek istemesidir. Şüphesiz, Resûlullahın (s.a.v.) Allahü teâlânın katında çok yüksek derecesi vardır. Âdette bile durum böyledir. Bir kimsenin diğer bir kimsenin yanında kıymet ve derecesi çok olursa, onun hiçbir sözünü red etmez. Hattâ başka birisi, onun ismini söyleyerek o kimsenin yanına gittiği zaman, onun isteğini, ismini veya selâmını getirdiği o şahsın hatırı için yerine getirir. Hâlbuki. İsmini veya selâmını getirdiği şahıs orada mevcût değildir. Yaratılmadan önce Resûlullah (s.a.v.) ile tevessül etmek de böyledir. Burada sâdece Allahü teâlâdan istenmekte, duâ yalnız Allahü teâlâya yapılmaktadır. Sevilen ve kadr-ü kıymeti yüksek olan

kimseyi zikretmek, yapılan duânın kabûlüne vesîle olmaktadır. Nitekim rivâyet edilen sahih duâlarda da durum böyledir. Meselâ bu duâlardan birisi şöyledir. "Senin her isminle, senin esmâ-i husnân ile senden isterim. Senin Allah olman hürmetine senden isterim. Gazâbından rızâna, Cezândan âfiyet vermene sığınırım. Senden sana sığınırım."

Bütün yapılan bu duâlarda, kendisinden istenilen, şerîki, ortağı olmayan yalnız Allahü teâlâdır. Duâda vesîle edilen ise değişiktir. Böyle vesîle edilerek yapılan duâ ne şirktir, ne de Allahü teâlâdan başkasından istemektir. Resûlullah (s.a.v.) vesîle edilerek yapılan duâ da böyledir. Yoksa, Resûlullahdan istemek değildir. Bilakis Allahü teâlâdan istemektir. Burada Resûlullahın (s.a.v.) hatırı için Allahü teâlâdan istenmektedir. Sâlih ameller vesîle edilerek Allahü teâlâdan istenince, Resûlullah (s.a.v.) vesîle edilerek Allahü teâlâdan istemek, sâlih amellere göre çok daha önde, üstün ve kıymetlidir. "Yâ Râbbi! Muhammed aleyhisselâmın hakkı için senden istiyorum" denilince, buradaki "hakkı için" ile murâd; Resûlullahın, Allahü teâlâ katındaki derecesi ve kadridir.

İkincisi: Resûlullah (s.a.v.) yaratıldıktan sonra hayatta iken O'nunla tevessül yapmaktır. Ebû Îsâ Tirmizî'nin "Sahîh"indeki duâ bahsinde bulunan rivâyet bu kısımdandır. Osman bin Hanîf şöyle rivâyet etti: "Bir a'mâ Resûlullaha (s.a.v.) gelerek; "Yâ Nebîyyallah! Gözümü kaybettim. Bana duâ et" dedi. O zaman Resûlullah (s.a.v.) o şahsa; ***"Abdest al, iki rek'at namaz kıl, sonra; Allahümme innî es'elüke ve eteveccehû ileyke binebiyyike Muhammedin nebiyyirrahmeti yâ Muhammed! İnnî eteşeffeu***

bike fî reddi basarî Allahümme" de!" buyurdu. O şahıs buyurulanı yaptı. Allahü teâlâ, ona gözünün görmesini tekrar ihsân etti.

Üçüncüsü: Resûlullahın (s.a.v.) vefâtından sonra tevessül etmektir. Ebû Umâme bin Sehl bin Hanîf şöyle anlatır: ihtiyâç içerisinde olan birisi amcam Osman bin Hanîf ile karşılaşınca, amcama ihtiyâcı olduğunu söyledi. Amcam ona; "Git güzelce bir abdest al, sonra mescide gel. Orada iki rek'at namaz kıl. Sonra; "Allahümme innî es'elüke ve eteveccehû ileyke bi-nebiyyinâ Muhammedin nebiyyirrahmeti yâ Muhammed! innî eteveccehû ileyke ilâ Rabbike feyakdî hâcetî" de ve hâcetini söyle. Ben senin yanına gelirim" dedi. O zât gitti ve amcamın dediği gibi yaptı. Sonra Osman bin Affân'ın (r.a.) evine gitti. Hizmetçisi kapıyı açtı ve onu Osman bin Affân'ın (r.a.) huzûruna aldı. Osman bin Affân (r.a.) o zâta; "Ne ihtiyâcın var?" dedi. O zât da ihtiyâcını anlattı. Osman bin Affân da o zâtın bütün ihtiyâçlarını giderdi. Ve ona; "Niçin bu zamana kadar, ihtiyâcın olduğunu söylemedin? Bir daha ne ihtiyâcın varsa söyle" dedi. Daha sonra o zât, Osman bin Affân'ın yanından ayrıldı. Yolda amcama rastladı. Ona; "Allahü teâlâ seni hayırla mükâfatlandırsın. Sen ona söyleyinceye kadar, o benim ihtiyâcımı gidermedi" deyince, amcam; "Vallahi ona birşey söylemedim. Fakat, Resûlullah efendimiz (s.a.v.) huzûrunda bulunuyordum. O sırada Resûlullaha (s.a.v.) bir a'mâ geldi. Resûlullaha (s.a.v.) gözünün görmediğini arz etti. Resûlullah, ona sabretmesini bildirdi. O a'mâ; "Yâ Resûlallah! Hiçbir fâidem yok. Bu durum bana ağır geldi" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, gidip güzelce abdest almasını,

sonra iki rek’at namaz kılıp, öğrettiği duâ ile duâ yapmasını emretti. O zât, Resûlullahıri (s.a.v.) emrettiği gibi yaptı. Daha biz oradan ayrılmadan kısa bir süre sonra, o zât yanımıza geldi. Onda, daha önce hiç a’mâlık yokmuş gibi olduğunu gördük.

Tevessülün ikinci nev’i: Tevessülün, duâ, isteme ma’nâsına olmasıdır. Bu da birkaç hâldedir. Bunlardan birisi, Resûlullahın (s.a.v.) hayâtında olmuştur. Müslümanlar, başlarına herhangi bir sıkıntı geldiği zaman, durumu Resûlullaha arz ederler, ondan yardım isterlerdi. Böyle haberler Buhârî ve Müslim’de mevcuttur.

Şöyle anlatılır: “Cum’a günü birisi Mescid-i Nebevî’ ye girdi. Resûlullah efendimiz (s.a.v.), ayakta hutbe okuyorlar idi. O zât ayakta olarak Resûlullaha döndü; “Ey Allahın Resûlü! Mallarımız, ekinlerimiz helâk oldu. Hiçbir çâremiz de yok. Bize yardım etmesi için Allahü teâlâya duâ et” dedi. Resûlullah (s.a.v.), mübârek ellerini kaldırdı ve*; **“Allahım! Bize yardım et. Allahım! Bize yardım et”*** diye duâ etti. O sırada Resûlullahın arka tarafında, semâda bir bulut ortaya çıktı. Semânın ortasına gelince, dağıldı ve yağmur yağmaya başladı. O şurada güneş dahî görülmedi”

Resûlullah efendimize nisbeti olan, akrabalığı olan kimse ile de tevessül olunabilir. Nitekim Ömer bin Hattâb (r.a.), kıtlık olduğu zaman Resûlullah efendimizin (s.a.v.) amcası Hz. Abbâs ile tevessül etti. Ya’nî onu vesîle ederek Allahü teâlâdan yağmur istedi. “Yâ Rab bî! Kıtlık olduğu zaman, Resûlullah efendimiz ile sana tevessül ederdik. Sen bize yağmur verirdin. Şimdi sana, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) amcası ile tevessül ediyoruz. Bize yağmur ihsân et” diye duâ

edince, Allahü teâlâ onlara yağmur verdi. Bu hâdiseyi, Buhârî, Enes bin Mâlik'den (r.a.) bildirmiştir.

Bu şekilde başka sâlih müslümanlarla da tevessül edilebilir. Bunu dindar hiçbir müslüman inkâr etmemiştir.

Tevessül, kabir âleminde de olur. A'meş şöyle rivâyet etti: Hz. Ömer zamânında kıtlık oldu. Eshâb-ı Kirâmdan birisi, Resûlullahın kabr-i şerîfine gitti ve; "Yâ Resûlallah! Ümmetin için Allahü teâlâdan yağmur iste! Yoksa onlar helâk olacaklar" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem, rü'yâsında o Sahâbîye; "Ömer'e git, selâmımı söyle. Ona yağmur yağacağını haber ver" buyurdu. O Sahâbî gördüğü rü'yâyı Hz. Ömer'e haber verdi. Hz. Ömer ağlayarak; "Yâ Rabbî! Âciz olduklarım hâriç, elimden gelen herşeyi yaptım!" dedi.

Bu haberde, o Sahâbînin, vefâtından sonra kabir âleminde bulunan Resûlullahtan (s.a.v.) yağmur istemesinde hiçbir mâni yoktur. Çünkü Resûlullah efendimizin (s.a.v.) kabir âleminde iken duâ etmesi imkânsız değildir. Bu husûsta pekçok haberler gelmiştir. Resûl-i ekremin, dünyâda olduğu gibi, kabir âleminde de Allahü teâlâdan ümmeti için yağmur istemesinde hiçbir mâni yoktur.

Tevessülün üçüncü nev'i: Resûlullahtan maksûd olan şeyin taleb edilmesidir. Ya'nî Resûlullah (s.a.v.), ümmetinden bir kimsenin dileğini Allahü teâlâdan istemek sûretiyle, o kimse için vâsıta ve şefâatçi olabilir. Bu kısım, ifâdeleri değişik olsa bile, ma'nâca ikinci kısma dâhildir. Bu husûsta pekçok haber gelmiştir. İnsanlar Resûlullahtan bu kâbil şeyleri istemekle, Resûlullahtan bu husûsta kendilerine vâsıta

ve şefâatçi olmasından başka birşey kasdetmemektedir.

Osman bin Ebi'l-Âs anlatır: "Resûlullaha (s.a.v.), Kur'ân-ı kerîmi ezberlememin iyi olmadığından şikâyet etmiştim. O zaman Resûlullah (s.a.v.) bunun şeytandan olduğunu bildirdikten sonra; ***"Ey Osman! Bana yaklaş" buyurdu.*** Sonra mübârek elini göğsüme koydu. Bu sırada mübârek elinin serinliğini iki omuzlarım arasında hissettim. Eli göğsümde iken; ***"Ey Şeytan! Osman'ın göğsünden çık!"*** buyurdu. O andan sonra, ne duydu isem ezberledim."

Resûlullah efendimiz (s.a.v.), Allahü teâlânın izni, yaratması ve işi kolaylaştırması ile olduğunu bilerek şeytana "Çık!" diye emretmiştir. Hiçbir müslüman, Peygamber efendimizin (s.a.v.) işlerinde, Allahü teâlânın yardımına muhtâc olmadığını asla söylemez ve böyle şeyi düşünemez. Fakat Resûlullahtan (s.a.v.) birşey isterken, yardım isterken, Resûlullahı (s.a.v.) Allahü teâlâ indinde şefâatçi ve vesîle yapmaya mâni olmak, dinde Allahü teâlânın bir olduğuna îmân eden müslümanlar arasında fitne çıkarmaktır.

İstigâse, yardım istemek demektir. Allahü teâlâdan yardım istemek, bir şeyi yaratmasını istemektir. Allahü teâlâ, Enfâl sûresinin dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen*;* ***"O vakit Rabbinizden yardım ve zafer istiyordunuz da, O size; "Gerçekten ben arka arkaya bin melâike ile yardım ediyorum" diyerek duânızı kabûl buyurmuştu"*** buyurmaktadır. Resûlullahtan (s.a.v.) yardım istenince, bunun ma'nâsı; Resûlullahın (s.a.v.), Allahü teâlâdan yardımını yaratmasını istemesi demektir. Kısaca, yardım edenden yardım istemek ma'lûm

birşeydir. Yalnız, yardım eden ve yardımı yaratan Allahü teâlâdır. İstigâse ile tevessül arasında bir fark yoktur.

Buhârî'nin, kıyâmet günündeki şefâat ile ilgili Enes bin Mâlik'den (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf şöyledir: ***"Kıyâmet günü insanlar Arasat'ta toplanır. Bir kısmı diğerlerinin üzerine dalga vurur, birbirlerine karışırlar. Mahşer halkı hep birden, Âdem aleyhisselâma gelirler; "Rabbinden bizim için şefâat dile!" derler. Âdem*** (aleyhisselâm) ***"Ben şefâate izinli değilim, İbrâhîm aleyhisselâma gidiniz. O, Allahü teâlânın Halîlidir" der. İnsanlar ona gelirler. O da; "Ben şefâate izinli değilim. Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Kelîmullahtır" der. Ona gelirler; "Ben de şefâat edemem, Îsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Rûhullahtır" der. Ona giderler. O da; "Ben şefâate izinli değilim. Muhammed aleyhisselâma gidiniz" der. Mahşer halkı bana gelirler. Ben; "Şefâat ederim" derim. Şefâat etmek için Rabbimden izin isterim. İzin verilir. Hak teâlânın bana bildireceği hamdler ile hamd ederim. Şimdi o hamdler hâfızamda yoktur. Sonra yere kapanır, secde ederim, Hak teâlâ bana; "Yâ Muhammed! Şefâat et, kabûl olunur" buyurur. Ben; "Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et, onlara merhamet et" ma'nâsına gelen, "Ümmetî, ümmetî" derim."***

Peygamberlerin kabirlerinde diri olması: Hadîs âlimi Ebû Bekr Beyhekî, bu mevzûda küçük bir risâle yazmıştır. Risâlede, bu mevzû ile alâkalı hadîs-i şerîfleri bildirmiştir. Bu hadîs-i şerîflerden birisinde

şöyle buyuruluyor: ***"Peygamberler kabirlerinde diri olup, namaz kılarlar."*** Bu hadîs-i şerîfi, İbn-i Adî, el-Kâmil adlı eserinde Sâbit Benânî'nin Enes bin Mâlik'den rivâyetiyle bildirmiştir.

Beyhekî, senedleriyle berâber şu hadîs-i şerîfi bildirdi*:* ***"Mi'râc gecesinde, Mûsâ peygamberi kabrinde namaz kılarken gördüm."***

Evs bin Evs'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***"En fazîletli gün, Cum'a günüdür. Allahü teâlâ, Adem aleyhisselâmı Cum'a günü yarattı. Kıyâmet, Cum'a günü kopar. Cum'a günleri bana çok salevât okuyunuz! Bunlar bana bildirilir."*** Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm; "Öldükten sonra da bildirilir mi?" diye sorduklarında; ***"Toprak, peygamberlerin vücûdunu çürütmez. Bir mü'min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu filân sana selâm söyledi ve duâ etti der"*** buyurdu.

Beyhekî'nin (r.a.) Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyetle bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Her ayın ilk üç gecesi ve günü, bana çok salevât okuyunuz. Çünkü bu ikisi, sizden bana ulaştırılır. Toprak elbette Peygamberlerin cesetlerini çürütmez."***

Buraya kadar anlatılanların hepsi, Peygamberlerin kabirlerinde diri olduklarının delîlleridir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin yüzaltmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Allah yolunda şehîd olanları ölü sanmayınız! Onlar, Rablerinin yanında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar."*** buyurarak,

şehidlerin diri oldukları sabit olunca, Peygamberlerin diri olması birkaç yönden sabittir.

Birincisi; şehidlerin bu şekilde diri olmaları, onlar için şerefli bir rütbedir. Bu, Allahü teâlânın onlara bir lütfudur. Ancak Peygamberlerin rütbesinden daha yüksek bir rütbe yoktur. Şüphesiz Peygamberlerin hâli, bütün şehidlerin hâlinden daha yüksek ve kâmildir. Bu sebeble, şehid için kâmil bir durum hâsıl olup da, Peygamberler için olmaması imkânsızdır.

İkincisi; bu rütbe, şehid olanlara Allah yolunda canlarını feda etmeleri sebebiyle verilmiştir. Resûlullah efendimiz (s.a.v.), Allah yolunda can fedâ etme yolunu bize göstermiş, buna bizi da'vet etmiştir. Resûl-i ekrem (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte; ***"Bir kimse güzel, ya'nî İslâmiyete uygun çığır açarsa, bu yolda bulunanların herbirine verilen sevâb gibi, buna da verilir. Kim de kötü, ya'nî İslâmiyete uygun olmayan çığır açarsa, bu yolda bulunanların herbirine yazılan günah gibi, buna da günah yazılır"*** buyurdu. İşte, şehid için hâsıl olan sevâb, Resûlullah için de vardır.

Üçüncüsü; Resûlullah (s.a.v.) şehiddir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) son hastalığında; ***"Hayber'de yemiş olduğum yemeğin acısını her zaman duyarım. O gün yediğim zehir, şimdi ebherimi, ya'nî aort damarımı koparmaktadır"*** buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, Resûlullahın (s.a.v.) şehîd olarak vefât ettiğini bildiriyor.

Mevtânın, kendini ziyâret edenleri tanıması: Enes bin Mâlik'in (r.a.) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***"Meyyit mezara konup, mezar başındakiler dağılırken onların ayak***

seslerini işitir. Sonra yanına yüzleri siyah ve gök gözlü iki melek gelir. Birine Nekîr, diğerine Münker denir. Meyyite; "Muhammed hakkında ne dersin?" dediklerinde, eğer mü'min ise, bu iki meleğin suallerine cevap olarak; "Muhammed, Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" der. Bu iki melek; "Biz elbette biliyoruz ki, sen dünyâda da böyle derdin" derler. Daha sonra kabre Cennetten yaygı serilir. Cennet elbiseleri giydirilir. Meyyit için Cennetten bir kapı açılır. Kabre Cennet kokuları yayılır. Eğer meyyit kâfir ise, bu iki meleğe cevap olarak; "Ben bilmem, insanlardan işitirdim, bir şeyler söylerlerdi, ben de onu söylerdim" der. Bu iki melek; "Biz elbette biliyoruz ki, sen öyle derdin" derler. Sonra toprağa sıkış diye emrolunur. Toprak, o kimsenin üzerine sıkışır, kaburga kemiklerini birbiri üzerine geçirir ve Allahü teâlâ onu bu yattığı yerden kaldırıncaya kadar, dâima azap içinde bulunur" buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîfler sahîhtir. Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleri, kabirdeki hayat hakkında icmâ' etmişlerdir. İmâm-ı Haremeyn, "Şâmil" adlı eserinde şöyle dedi: "Önce gelen âlimler, kabir azâbı ve meyyitlerin kabirlerinde hayatta oldukları, rûhların cesedlerine iâde edildiği husûsunda ittifâk etmişlerdir."

Ebû Bekr İbni Arabî "Emed-ül-aksâ" adlı eserinde; "Mükellef olanların kabirlerinde diriltilip, onlara suâl sorulması husûsunda Ehl-i sünnet arasında ihtilâf yoktur" demektedir.

Aslan ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanan kimseye meleğin suâl sorması husûsunu âlimler şöyle açıklamışlardır: "Allahü teâlâ rûhu kalbe iâde eder ve melekler kalbe suâl sorarlar. Asılan kimseye ise, bizim bilemiyeceğimiz şekilde rûhu iade olunur.

Hâlbuki biz onu ölü sanırız. Yırtıcı hayvan tarafından parçalanan kimsenin her a'zâsına rûh iade olunur. Melekler ona, bu hâlde iken suâl sorarlar.

Kısaca, rûh cesede iade olunur. Cesed suâl vaktinde diriltilir. Bu andan kıyâmete kadar, ya ni'mete kavuşur veya azap görür. Bu durum ya devâmlı veya fasılâlıdır.

Dördüncü fasıl: insanlara vefâtından sonra da, hayatta ikenki gibi muâmele edilir. Onun için, Resûlullaha (s.a.v.) hayatta iken olduğu gibi, vefâtlarından sonra da aynı edebi gözetmek gerekir. Hz. Ebû Bekr buyurdu ki: "Hayatta iken de, vefâtlarından sonra da Resûlullahın (s.a.v.) huzûrunda sesi yükseltmemek gerektiği bildirilmiştir."

Âişe (r.anhâ), Resûlullahın (s.a.v.) mescidinde çivi ve başka şeylerin çakılmasından mütevellid bir gürültü duyunca; "Resûlullahı (s.a.v.) rahatsız etmeyin" diye haber gönderirdi.

Şöyle bildirilmiştir: "Hz. Ali, evinin kapısının ta'mir edilecek bir kısmı olduğu zaman, Resûlullahı (s.a.v.) rahatsız etmemek için tenhâ bir yere götürür, öyle ta'mir ederdi."

Urve (r.a.) nakletti: "Birisi, Hz. Ömer'in huzûrunda Hz. Ali'ye dil uzatınca, Hz. Ömer o şahsa; "Allahü teâlâ senin yüzünü çirkinleştirsin. Şimdi kabrinde Resûlullaha (s.a.v.) eziyet ettin" dedi.

Selef-i sâlihînin hayatlarına bakılırsa, hayatındaki gibi, vefâtından sonra da, Resûlullaha (s.a.v.) karşı edeb ve hürmete pekçok dikkat ettikleri görülür. Aynı şekilde, Peygamber efendimizin kabr-i şerîfinde de, edeb ve hürmete çok riâyet ederlerdi.

Ka'b-ül-Ahbâr'dan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: "Her fecrin doğuşunda, yetmişbin melek iner, Resûlullahın (s.a.v.) kabr-i şerîfini kuşatırlar, kanatlarını sürerler. Resûlullah efendimize salevât okurlar. Akşam olunca yükselirler. Sonra onlar kadar bir grup melek iner ve onların yaptıklarını yaparlar. Böylece kabr-i şerîfin yanına gelinip duâ edildiği zaman, orada bulunan meleklerin huzûrunda duâ edilmiş olur. Melekler oraya, o kabirde Resûlullah (s.a.v.) bulunduğu için gelmektedirler. Bu sebeple, Eshâb-ı Kirâm, ta'zimden dolayı, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfinde seslerini alçaltırlar, kısarlardı."

Sahîh-i Buhârî'de, Ömer bin Hattâb'ın (r.a) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir "Taifli iki kişiye; "Eğer siz buralı olsaydınız, sizi incitirdim. Çünkü siz, Resûlullahın mescidinde seslerinizi yükseltiyorsunuz" buyurdu.

Eshâb-ı Kirâmın Resûlullaha (s.a.v.) olan ta'zim ve edeblerine dâir hadîs-i şerîfleri ve haberleri toplamış olsa idik, cildler teşkil ederdi. Melekler bile Resûlullaha (s.a.v.) karşı kemâli edeb üzere olurlardı. Ebû Bekr bin Ebû Seybe, "Mûsânnef" adlı eserinde, İbn-i Büreyde'den şöyle nakletti: "Medîne-i münevvereye gelmiştik. Abdullah bin Ömer'in (r.a.) yanına gittik. Bize şunları anlattı: Resûlullahın (s.a.v.) huzûrlarında bulunuyorduk. Bu sırada güzel elbiseli, güzel yüzlü,

hoş kokulu birisi geldi ve; "Esselâmü aleyke yâ Resûlallah!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) onun selâmını aldı. O zât "Yâ Resûlallah! Sana doğru yaklaşayım mı?" deyince, Resûl-i ekrem izin verdi. O zât da yaklaştı. Biz o günkü gibi böyle güzel elbiseli, hoş kokulu ve güzel yüzlü ve Resûlullaha daha fazla hürmet ve ta'zimde bulunan birisini görmedik. O zât sonra yine; "Ey Allahın Resûlü! Sana doğru yaklaşayım mı?" diyerek izin istedi. Peygamber efendimiz (s.a.v.); ***"Evet, yaklaş"*** buyurdu. O zât üçüncü defa Resûlullaha (s.a.v.); "Ey Allahın Resûlü! Sana yaklaşayım mı?" diye sordu. Resûl-i ekrem (s.a.v.) yine; ***"Evet, yaklaş"*** buyurdu" dedi. Abdullah İbni Ömer (r.a.), sonra o zâtın (Cebrâil aleyhisselâmın) sözlerini, Resûlullahın îmân ve İslâm ve daha başka mevzûlarla alâkalı sözlerini anlattı." Burada, Cebrâil aleyhisselâmın Resûlullaha (s.a.v.) olan ta'zimine, edebine iyi bakmak ve bunu iyi anlamak gerekir.

Yine Resûlullahın (s.a.v.) mübârek rûhunu teslim almaya geldiğinde, Azrâil aleyhisselâmın Resûlullaha olan ta'zim ve edebi de böyledir. Resûlullaha olan ta'zimi, hem Kur'ân-ı kerîm, hem hadîs-i şerîfler, hem de ümmetin icmâ'ı bildirmektedir.

Şunda hiç şüphe yoktur ki, kim Resûlullah efendimiz ziyâret edilmez, O'nu ziyâret için gidilmez, O'ndan yardım istenilmez derse, o kimse Resûlullaha karşı edebden çok uzaktır. Allahü teâlâdan onun ıslâhını dileriz.

Kâdı İsmâil, "Ahkâm-ül-Kur'ân" adlı eserinde, Muhammed bin Ubeyb'den şöyle nakletti: "Birisi; "Eğer Resûlullah (s.a.v.) vefât etse, Resûlullahın

(s.a.v.) falanca hanımı ile evlenirdim” deyince, şu meâldeki âyet-i kerîme nâzil oldu*: **“Ey îmân edenler! Yemek vaktini gözetmeksizin size izin verilip de da’vetli olduğunuz vakitten başka zamanlarda Peygamberin evlerine girmeyin. Fakat çağırıldığınız zaman girin. Yemeği yediğinizde de hemen*** (yanından) ***dağılın. Konuşmak, sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu, Peygambere eziyet veriyor.*** (Çıkın veya girmeyin demeğe) ***sizden utanıyor, fakat Allah, gerçeği açıklamayı terk etmez. Bir*** (Peygamberin) ***zevcelerine gerekli birşey soracağınız vakit de, perde arkasından sorun. Böyle yapmanız, hem sizin kalbleriniz, hem de onların kalbleri için daha temizdir. Allahın Resûlüne, sizin eziyet etmeniz doğru olmaz. Arkasından*** (vefâtından sonra) ***zevcelerini nikâh eylemeniz de hiçbir zaman câiz olmaz. Bu*** (Peygambere eziyet etmek ve arkasından zevcelerini nikahlamak)***, Allah katında çok büyük bir günahtır.”*** (Ahzâb-53).

Burada, Allahü teâlânın, gerek hayatta iken, gerekse vefâtlarından sonra Resûlullaha (s.a.v.) eziyet verecek şeylerden nasıl muhâfaza buyurduğunu iyi anlamalıdır. Bu husûs, dinde zarûrî olarak bilinen ve âyet-i kerîmenin, Resûlullahın vefâtından sonra zevceleri ile evlenmenin ona eziyet olacağını bildirmesi ile anlaşılmaktadır. Öyleyse müslüman bir kimsenin, Resûlullaha (s.a.v.) karşı çok edebli olması lâzımdır. Bu mevzûda çok dikkatli olmalıdır. Aksi takdîrde, insanın maazallah ayağı kayar, dünyâ ve âhırette hüsrana uğrar.

Allahü teâlâdan, îmânımız husûsunda bizi muhâfaza buyurmasını, kalan ömrümüzde bizi, affı ve mağfireti ile örtmesini dileriz. Söylediklerimizi, bizim lehimize hüccet kılmasını, yine söylediklerimizi, önümüzde bize ışık olacak bir nûr kılmasını, bizi Resûlullah efendimizin zümresi arasında ve O'nun livâ-ül-hamd sancağı altında hasretmesini, bizi O'nun şefâati ve rızâsı ile rızıklandırmasını, bizi, O'na ve O'nun sünnet-i seniyyesine uyanlardan eylemesini dileriz.

İnsanların kıyâmet gününde Peygamberlere sığınması, dünyâda ve âhırette Peygamberlerle tevessül etmeye en açık delîldir. Her günahkâr, Allahü teâlâya en yakın bildiği kul kim ise, onu Allahü teâlâya vesîle eder. Bunu hiç kimse inkâr etmedi. Bu husûs, müşriklerin, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet etmeleri gibi değildir. Bu küfürdür. Hâlbuki müslümanlar, Resûlullah efendimizle veya Peygamber ve sâlihlerle tevessül yaptıklarında, ne Resûlullah efendimize, ne Peygamberlere, ne de sâlih olan zâta tapma durumu yoktur. Fayda ve zarar veren, yalnız Allahü teâlâdır. Bu câiz olunca, birisinin; "Resûlullahın (s.a.v.) hürmetine Allahü teâlâdan istiyorum" demesi de câizdir. Çünkü o, hakîkatte Allahü teâlâdan istemektedir."

Takıyyüddîn Sübkî (r.a.) kitabinâ, Resûlullah efendimize (s.a.v.) salevâta dâir hadîs-i şerîflerle son veriyor. Bu salevâtlardan birisi şudur; "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrâhîm, İnneke hamîdün mecîd."

Tâcüddîn Sübkî'nin babası Takıyyüddîn Sübkî için yazdığı bir şiir şöyledir:

Sözüm, i’tikâdımın hepsini bildirmiyor.
Bildirmeğe kalktığımda, münkir düşman oluyor.
Bu odur sîretini bütün eflâk biliyor,
Onlara, nûr saçınca, gece, gündüz oluyor.

Bu odur, Rahmân onun yalvarışını duyuyor,
Ağlayınca gözünden kanlı yaşlar akıyor.
Bu odur, Rahmân onun duâsını duyuyor,
Kıymetli fecir vakti Rabbine yalvarıyor.

Bu odur, yüzündeki tozdan belli oluyor,
Geceyi sabaha kadar secdeyle geçiriyor.
Bu odur, tükenmiyen gözyaşları dâima,
Hak yolunda ağarmış sakalına iniyor.

Azîm olan Allaha yemîn ediyorum ki,
Zamânın din hücceti, senedi o oluyor.
Üstün hâlleri için söylediğim bu sözler,
Ne kadar çok olsa bile, noksan geliyor.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 127
2)Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1508
3)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 63
4)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 321
5)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 180
6)Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 412
7)Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 176
8)Miftâh-us-se’âde cild-2, sh. 221
9)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-10, sh. 139
10) Fevâid-ül-behiyye sh. 44
11) Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2, sh. 75

12) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 168

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 3, 7, 16, 25, 118, 136, 513 cild-2, sh. 1117, 1154, 1526, 1611, 1626

14) Brockelmann Gal-2, sh. 86; Sup-2, sh. 102

15) Ahlwardt Verzeichniss der arabischen Handschriften cild-4, sh. 201

16) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 999

TEFTÂZÂNÎ (Sa'deddîn Mes'ûd bin Ömer):

Tefsîr, hadîs, kelâm, nahiv, mantık ve fen âlimi. En büyük Şafiî âlimlerindendir. Asrının müceddidlerinden idi. Unutulmuş olan İslâm bilgilerini yeniden ortaya çıkarıp, ihyâ etti. İsmi, Mes'ûd bin Ömer bin Abdullah'tır. Nesâ köylerinden Teftâzân köyünde, 712 (m. 1312) senesinde doğdu. Sa'düddîn lakabı verildi. Timûr Hân ve Seyyid Şerîf Cürcânî (r.a) gibi din ve dünyâ büyükleriyle görüştü. Anadolu'ya geldi. Eserleri yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutuldu. 791 (m. 1389) yılında Semerkand'da vefât edip, Serâhs'ta defnedildi.

Sa'deddîn Teftâzânî, daha küçük yaşta, üstün zekâsı ve anlayışı ile herkesin dikkatini çekti. Yakınları, onun ilim öğrenip, Allahü teâlânın dînine hizmet etmesini arzu ettiler. Daha çocuk iken, Kur'ân-ı kerîm okumasını, temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri ona öğrettiler. Zamânın en büyük âlimlerinden ders almasını te'min ettiler. Onaltı yaşında "Tasrîf-ül-İzzî"ye şerh yazabilecek hâle gelen Sa'deddîn Teftâzânî, Adûdüddîn Îcî ve Kutbüddîn Râzî gibi, devrinin en ileri gelen âlimlerinden ders aldı. Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için çok çalıştı. Naklî ve aklî ilimlerin hepsinde söz sâhibi oldu.

Allahü teâlânın kullarına, O'nun rızâsını kazanmak için öğrendiklerini öğretti. Eserlerinde ve talebelerine verdiği derslerinde, Selef-i sâlihînin yolunu ihyâ etti. Selef-i sâlihîne (r.a) halef-i sâdıkîn oldu. Zamânındakilerin ve daha sonra gelen âlimlerin iltifâtlarına mazhâr oldu. Herkes tarafından kabûl gördü.

Timûr Hân'ın yanında bulunup, çok hürmet gördü. Ona nasîhatlerde bulundu. Seyyîd Şerîf Cürcânî hazretleri ile sohbet etti.

Birçok talebe yetiştiren Sa'deddîn Teftâzânî'nin en meşhûr talebeleri; "Rebî'ul-cinân fil-meânî vel-beyân" adlı eserin yazarı Hüsâmeddîn Hasen bin Ali Ebyurdî, Celâleddîn Yûsuf Evbehî ve Burhâneddîn Haydâr'dır. Bunlardan başka daha pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Yazmış olduğu eserler ve onlara yapılan şerhler, bilhassa medreselerin temel kitapları oldu. Eserleri ve ünü, İslâm dünyâsının her tarafına yayıldı. Eserlerinin herbirine birçok şerh ve hâşiyeler yazıldı. Değişik mevzûlardaki bu eserleri, matbaadan önce, birçok defâ yazılarak çoğaltıldı, İslâm dünyâsında matbaanın yaygınlaşması ile de, müteaddit baskıları yapılarak çok kişinin kolayca istifâdesi sağlandı.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 738 (m. 1337) senesinde onaltı yaşında iken yazdığı "Şerh-ut-Tasrîf-il-İzzî" adlı eseri, ilk defâ İstanbul'da 1253 (m. 1837) senesinde olmak üzere, Tahran, Dehlî, Bombay, Luknov ve Kâhire'de müteaddit baskıları yapıldı. Arabca nahiv kitabı olan "İrşâd-el-hâdî" ve belâgata dâir "El-Mutavvel"i yazdı. Mutavvel'i yazarken çok sıkıntı çekti, pekçok mâni ile karşılaştı. "Herşeyin bir

mânisi vardır, ilmin ise pekçok mânileri vardır” sözünü, bu kıymetli eserini yazarken buyurmuştur. “Mutavvel”in 1260 (m. 1844) senesinde İstanbul’da ilk baskısı yapıldı. Luknov, Tahran ve Dehlî’de değişik târihlerde birçok baskıları yapıldı. İslâm âlimleri, bu eser hakkında; “Mutavvel kitabı, belâgat-ı Kur’âniyyeyi ihyâ etmiştir” buyurmuşlardır. Yine belâgat ilmine dâir “Muhtasar” kitabı da yıllarca medreselerde okutuldu. Birçok baskıları yapıldı. “Şerh-ul-kısm-is-sâlis minel-Miftâh” da belâgata dâirdir. Mantık ilmine dâir; “Şerh-ur-Risâlet-üş-Şemsiyye” ve “Tehzîb-ül-mantık vel-kelâm” adlı eserleri vardır. Kelâm ilmine dâir; “El-Mekâsid”, “Tehzîb-ül-mantık vel-kelâm”, “Şerh-ül-Akâid-ün-Nesefiyye” ve “Fadîhat-ül-mülhidîn” adlı eserleri vardır. Fıkıh usûlüne dâir; “Et-telvîh ilâ keşfi hakâik-it-tenkîh” ve “Şerhu şerh-ü Muhtasar fil-usûl” adlı eserleri mevcuttur. Fıkıh ilmine dâir, “El-Miftâh” ve “İhtisâr-ı şerhu Telhîs-il-Câmi-ül-kebîr liş-Şeybânî” adlı eserleri ve tefsîr ilminde; “Şerh-ül-Keşşâf’ adlı eseri, dil ve edebiyâtta; “En-Niam-üs-savâbig fî Şerh-il-kelâm-in-nevâbig” ve Sa’dî Şîrâzi hazretlerinin “Bustân” ını manzûm olarak Türkçeye tercüme etti.

Molla Gürânî (r.a.) ile Fâtih Sultan Mehmed Hân arasında geçen bir sohbette, Sa’deddîn Teftâzânî’nin (r.a.) üstünlüğünden şöyle bahsedilmektedir:

Şeyhülislâm Molla Gürânî (r.a.), birgün talebesi Fâtih Sultan Mehmed Hân’ la sohbet ederken, Timûr Hân’ın ilme ve âlimlere hürmetinin çokluğundan bahsederek şöyle dedi: “Timûr Hân, âcil bir iş için bir yere atlı ulak gönderdi, işin ehemmiyetinden dolayı da ulağa tam yetki verip; “Yolda atın yorulduğu anda;

kimin atını bulursan, emrimi söyle, atını al, yola devâm et” dedi. Ulak yola çıktı. Atını değiştirecek oldu. Otlatılıp tımar edilen atlar gördü. Varıp bunlardan birini almaya kalktı. Atlara bakan hizmetçiler, ulağa istediği atı vermediler ve; “Sen Sa’deddîn Teftâzânî’nin (r.a.) atını nasıl almaya kalkışırsın?” dediler. Ulak, kan-ter içinde Timûr Hân’ın huzûruna döndü. “Sa’deddîn Teftâzânî’nin adamları bana böyle yaptı. Sebebi de bu idi” diyerek, at vermediklerini anlattı. Timûr Hân, emrine böyle karşılık verilmesine çok üzüldü. Ancak, ulağa bol hediyeler verip gönderdi ve; “Eğer böyle mühim bir iş için giden atlıya bu hareketi oğlum Şahrûh’un adamları yapsaydı, hiç aman vermez, Cezâlarını verirdim. Ama o benzeri olmayan kişiye, Sa’deddîn Teftâzânî’ye nasıl Cezâ vereyim? O, kalemiyle benim topraklarımın dışına da hükmeder. Eserleri, keskin kılıçlarımın erişemediği yerlere gider” dedi.

Sa’deddîn Teftâzânî hazretlerinin “Akâid-i Nesefiyye”ye yaptığı şerh çok meşhûrdur. Bu kıymetli eserde buyuruldu ki:

“Lügatte îmânın ma’nâsı, tasdîk etmek, haber verenin hükmünü ve doğru söylediğini kabûl etmektir. Tasdîk ve kabûl etmeden, haberin veya habercinin doğru olduğunu söylemek, îmân değildir. ‘Imân, tam bir tasdîk ve teslimiyetle haberi veya haber verenin sözünü kabûl etmektir. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) bildirdiklerini ve yüksek zâtının doğru sözlülüğünü tasdîk etmelerine rağmen ba’zı kâfirlere “Kâfir” denmesinin sebebi, onlarda Resûlullahı (s.a.v.) yalanlama ve inkâr alâmeti olan şeylerin görülmesinden dolayıdır. Nitekim, Resûlullah

efendimiz (s.a.v.) bütün bildirdiklerini kalbi ile tasdîk edip, dili ile söyleyen ve söylediği gibi amel eden kimse, hıristiyan din adamlarına ve papazlara mahsûs zünnârı kendi arzusu ile beline bağlasa, İslâmiyetten ayrılmış olur. Çünkü, onun beline zünnâr bağlaması, inkâr ve tekzîb alâmetidir. İnkâr alâmeti ile birlikte olan tasdîke i'tibâr yoktur.

Îmânın dindeki ma'nâsı, Allahü teâlâdan getirildiği zarurî olarak bilinen şeylerin hepsine kısaca îmân edip, kalbi ile tasdîk etmektir. Buna icmâlen (topluca) inanmak denir, icmâlen îmân, îmânın, yokluğu ve eksikliği kabûl edilmeyen esâsıdır. Bu olmadan asla îmân olmaz İcmâlen inanmak, îmân için kâfidir. Ancak bu derecede olan bir icmâlî îmân, sâhibini tafsîlî (îmân esaslarına ayrı, ayrı) îmândan müstağni, uzak bırakmaz. Çünkü yaratıcının varlığını ve sıfatlarını tasdîk eden ve bunun yanında Allahü teâlâya şirk koşan bir kimse, sâdece lügat bakımından îmân etmiş, mü'min olmuştur. İslâma göre mü'min değildir. Çünkü o, Allahü teâlâya şirk koşmakla tevhîd i'tikâdını, Allahü teâlânın birliğine olan îmânını bozmuştur. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde, Yûsuf sûresi 106. âyet-i kerîmede meâlen; ***"Onların çoğu Allahü teâlâya îmân ediyoruz derler. Fakat imansızdırlar. Başka şeylere ibâdet ederek müşrik olmuşlardır"*** buyurmuştur.

Îmânın ikinci rüknü, ikinci esâsı, kalb ile tasdîk edilen îmânı, dil ile de söylemektir. Kalb ile tasdîk, îmânın birinci ve hiç ayrılmayan rüknüdür. Dil ile ikrâr ise, ikrah, zorlama hâlinde düşebilir. Bunun îmâna zararı olmaz. Kalbi ile tasdîk edip dili ile ikrâr etmeyen kimse, Allahü teâlâ katında mü'mindir. Fakat dünyâ

ahkâmında mü’min muâmelesi görmez. Çünkü, îmânını dili ile açıklamamış ve ikrâr etmemiştir. Dili ile îmânını izhâr ve ikrâr edip, kalbi ile tasdîk etmiyen kimse ise, Allahü teâlâ katında mü’min değildir. Fakat dünyâ ahkâmına göre mü’mindir. Dindeki hakîkî ma’nâsıyle münâfıklar böyledir.

Kalbi ile tasdîk edip de, dili ile ikrâr etmek istediği hâlde, dilsizlik gibi bir mâni sebebiyle îmânını ikrâr edemiyen kimse mü’mindir. Bunun üzerinde icmâ (İslâm âlimlerinin sözbirliği) vardır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; kalbi ile inanıp tasdîk etmeden, sâdece dili ile Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kimse îmân etmiş olmaz.

Mü’min, büyük günah işlemekle îmândan çıkmaz. Kalb ile tasdîk olan îmânı, ancak ona zıt olan şeyler giderir. Nefsinin, şehvetinin, kızgınlığının, tenbelliğinin ağırbasmasıyla büyük günah işleyen bir mü’minde, Cezâ korkusu, af ve mağfiret olunma ümîdi ve tövbe azmi olursa; onun büyük günah işlemesi îmânını gidermez. Eğer, büyük günahı helâl kabûl ederek veya günah olduğuna ehemmiyet vermeksizin yaparsa küfür olur. Çünkü böyle yapmak, inkâr ve imansızlık alâmetidir. Dîni hak kabûl eden bir kimsenin Cehennemde azâbı gerektiren bir işi, bir günahı basit görmesi mümkün değildir.

Mü’mini dinden çıkaran kötülüklerden bir kısmı da; dînin sâhibinin tekzîb, yalanlama alâmeti saydığı şeylerdir. Böyle olduğu şer’î delîllerle sabittir. Meselâ; puta secde etmek, Kur’ân-ı kerîmin yazılı olduğu Musfah-ı şerîfi pis yerlere atmak, küfrü (imansızlığı) gerektiren sözleri söylemek, bunlardandır.

Îmân, kalb ile tasdîk, dil ile ikrâr olduğuna göre; îmân edilmesi gereken şeylere kalbi ile inanıp, dili ile de bunları söyleyen kimsenin, küfrü gerektiren işlerden ve sözlerden sakınması gerekir.

Allahü teâlâ", kendisine şirk (ortak) koşulmasını affetmez. Bunun dışında, küçük ve büyük günah işlemiş olanları dilerse affeder. Allahü teâlâ, büyük günahtan sakınsın veya sakınmasın, işlediği küçük günahtan dolayı kula azap edebilir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde, Nisâ sûresinin kırksekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen*; **"Allahü teâlâ, şirki elbette affetmez. Dilediği kimselerin, şirkten ya'nî îmânsızlıktan başka günahlarını affeder."*** Kehf sûresi kırkyedinci âyet-i kerîmede de meâlen; ***"Amel defteri ortaya konunca, suçluların, onda yazılı olanlardan korktuklarını görürsün, "Vah bize, eyvah bize! Bu defter nasıl olmuş da küçük büyük birşey bırakmadan hepsini saymış?" derler, işlediklerini onda hazır bulurlar. Rabbin kimseye haksızlık etmez"*** buyurulmaktadır.

Büyük günah işleyenler hakkında, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ve seçilmiş kimselerin şefâat etmesi haktır. Bu husûsta Resûlullah efendimizden (s.a.v.) pekçok haber gelmiştir.

Büyük günah işleyip de Cehenneme giden mü'minler, tövbesiz vefât etmiş olsalar bile, Cehennemde ebedî olarak kalmazlar. Cezâları kadar yandıktan sonra Cennete girerler.

Allahü teâlâ, insanlardan Peygamberler (a.s.) göndermiştir. Bu Peygamberlerin (a.s.) gönderilmesinde birçok hikmetler vardır. Peygamberler (a.s.), akılların bulmaktan âciz kaldığı

dünyâ ve âhıret saâdetine dâir faydalı şeyleri insanlara açıkladılar. Peygamberler (a.s.), îmân edip, sâlih amel işleyenleri Cennet ve sevâb ile müjdelediler, îmân etmeyip küfür üzere bulunanları, Cehennem ve azap ile korkuttular. İnsanların muhtâc oldukları din ve dünyâ işlerini bildirdiler. Allahü teâlânın Cenneti ve Cehennemi yarattığını, Cennette mükâfat ve Cehennemde azap hazırladığını tafsilâtıyla bilmeği, Cennet ni'metlerine kavuşmağa ve Cehennem azâbından kurtulmağa sebep olan şeyleri akıl, yalnız başına bulmaya muvaffak olamaz. Allahü teâlânın yaratmış olduğu faydalı ve zararlı şeyleri de (his uzuvları yardımıyla da olsa) aklın tek başına tanıyarak; faydalıyı almaya, zararlıdan uzaklaşmaya gücü yetmez.

İşte, kısa akılları ile Rablerinin rızâsının nelerde olduğunu anlamaktan çok uzak olan kullarına, Allahü teâlâ, lütuf ve merhamet ederek, akılları ile anlayıp bulamıyacakları şeyleri açıklayıp, bildirmeleri için, Peygamberleri (a.s.) gönderdi. Yine kullarına ihsân ve merhamet ederek, Peygamberlerini (a.s.) mu'cizelerle destekleyip kuvvetlendirdi. (Peygamberliğini isbât için, Peygamberlerden (a.s.) âdet-i ilâhiyye dışında ve kudret-i ilâhiyye içinde meydana gelen hârikulade şeylere mu'cize denir.)

Peygamberlerin evveli Adem aleyhisselâm, sonuncusu da Muhammed aleyhisselâmdır. Âdem'in (a.s.) peygamberliği, Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet (hadîs-i şerîfler) ve icmâ (müctehidlerin sözbirliği) ile sâbittir. Âdem (a.s.) zamânında, ondan başka peygamber yoktu. Âdem de (s.a.) ümmetine, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmiştir.

Resûlullah efendimizin (s.a.v.) peygamberliği tevâtür ile sabittir. Her peygamber gibi, Muhammed aleyhisselâm da peygamberliğini te'yid eden mu'cizeler göstermiştir. Resûlullahın (s.a.v.) mu'cizelerinin iki yönü vardır. Resûlullah (s.a.v.), Allahü teâlânın kelâmını izhâr eylemiştir. Muhammed aleyhisselâm, belâgatta çok yükselmiş olan kimselere, Allahü teâlânın kelâmı ile meydan okudu. Belâgat sâhibi birçok kimse, Kur'ân-ı kerîmin en kısa sûresi gibi de olsa birşey ortaya koyamadılar. Kur'ân-ı kerîmin belâgatı karşısında söz söyleyemez oldular. Söz ile karşı duramayınca, kılıca baş vurdular. Resûlullaha (s.a.v.) muhâlefet eden hiçbir kimsenin, Kur'ân-ı kerîmin en kısa sûresine yakın birşeyi meydana getirip, ortaya koyduğu hiç duyulmamıştır. Bütün bunlar Kesin olarak gösteriyor ki: Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlâdan gelmiştir ve Allahü teâlânın kelâmıdır. Bundan da, Resûlullahın (s.a.v.) Peygamberliğinin hak olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Resûlullahtan (s.a.v.) nakledilen mu'cizeler, tevâtür derecesine ulaşmıştır. Doğrudan başka söz söylemeleri mümkün olmayan kimseler tarafından, Resûlullahın (s.a.v.) mu'cizeleri nakledilegelmiştir.

Basîret sâhipleri, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) Peygamberliğine iki şekilde delîl getirirler. Resûlullahın (s.a.v.) peygamberlikten önceki, İslâma da'veti sırasındaki ve da'vetin tamamlanmasından sonraki hâlleri, yüksek ahlâkı, hikmet dolu hükümleri, gazâlardaki kahramanlığı, bütün hâllerinde Allahü teâlânın koruyup muhâfaza edeceğine güveni, tehlike ve korku zamanlarında sebâtı, O'nun peygamberliğine delîl olan şeylerden biridir. Çünkü O'nun düşmanları,

O’na fevkalâde düşman oldukları, bir noksanlık ve ayıbını aradıkları hâlde; Resûlullahın hiçbir ayıp ve noksanını bulamadılar. Çünkü akıl, bildirilen yüksek sıfatların, ancak peygamberlerde (a.s.) bulunabileceğine inanır. Yalan söylediğini bildiği bir kimsede Allahü teâlânın bu sıfatları toplamasını, böyle bir kimseye yirmiüç sene mühlet verip sonra da onu diğer dinlere ve düşmanlarına üstün kılmasını, âhırete teşrîfinden sonra dünyâda bıraktıklarını kıyâmete kadar ayakta tutacağını, akıl sâhibi bir kimse asla kabûl etmez.

O’nun Peygamberliğinin ikinci delîli, Resûlullahın (s.a.v.) Peygamberliğini, kitapları olmayan, kendilerinde hikmet bulunmayan bir cemiyet arasında bildirmesidir. Onlara; Kitabı, hikmeti, dînin emir ve yasaklarını öğretti. Güzel ahlâkı tamamladı. İnsanları; ilim, amel ve fazîlet husûsunda kemâle erdirdi. Âlemi, îmân ve sâlih amel ile nurlandırdı. Allahü teâlâ, O’nun dînini diğer bütün dinlere üstün kıldı. Allahü teâlâ, O’na olan va’dini yerine getirdi. Kur’ân-ı kerîmde Resûlullah efendimizin (s.a.v.) son Peygamber olduğunu, Arablara ve Arab olmayan bütün insanlara ve cinnîlere gönderildiğini beyân buyurmuştur. Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın son Peygamberidir. Kıyâmetin büyük alâmetlerinden olarak. Îsâ (a.s.) gökten inecektir. Ancak o, Muhammed aleyhisselâmın dînine tâbi olacaktır. Çünkü onun dîni nesh olmuş, hükmü ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Îsâ’nın (a.s.) gökten inmesi, Muhammed aleyhisselâmın son Peygamber olmasına mâni değildir. Îsâ’ya (a.s.) vahiy gelmeyecek, yeni hükümler bildirmeyecektir. O, Resûl-i ekrem

efendimizin (s.a.v.) halîfesi durumundadır. İnsanlara İmâm olur, namaz kıldırır ve Mehdî de (a.s.) ona uyar. Çünkü Îsâ (a.s.) Mehdî' den (a.s.) daha üstündür. Üstün olanın imamlığı evlâdır.

Âdem aleyhisselâm ile Muhammed aleyhisselâm arasında gelen Peygamberlerin (a.s.) sayısı hakkında belirli bir rakam söylememek daha iyidir. Kur'ân-ı kerîmde Mü'min sûresi yetmişsekizinci âyet-i kerîmede meâlen*; **"Biz senden önce Peygamberler gönderdik, onlardan ba'zısının kıssalarını sana haber verdik ve ba'zısının kıssalarını haber vermedik"*** buyurulmuştur. Eğer kesin bir sayı söylenirse, eksik veya fazla söylenebilir. Eksik olursa, peygamber olanın peygamberliğinin zikredilmemesi, sayı fazla olursa da; peygamber olmayanın peygamber olarak zikredilmesi durumu ortaya çıkar ki, bunun da uygun olmayacağı aşikârdır.

Bütün Peygamberler (a.s.), Allahü teâlâ tarafından kendilerine bildirilen şeyleri ümmetlerine bildirmişler, onları Allahü teâlânın râzı olduğu yola da'vet etmişlerdir.

Peygamberlerin (s.a.) en üstünü Muhammed aleyhisselâm olduğu gibi, ümmetlerin en üstünü de Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir. Nitekim Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresi yüzonuncu âyet-i kerîmede meâlen*; **"Siz ümmetlerin en iyisi oldunuz, insanların iyiliği için yaratıldınız, iyilik yapılmasını emreder, kötülükten nehyedersiniz"*** buyurmuştur. Resûlullah efendimizin ümmetinin üstünlüğü ve dindeki kemâli de, Resûlullahın (s.a.v.) üstünlük ve kemâli sebebiyledir.

Melekler, Allahü teâlânın kullarıdır. Allahü teâlânın emrinden hiç çıkmazlar. Emrolunduklarını yaparlar. İsyan etmezler. İçlerinden bir kısmı, diğer meleklere ve insanların Peygamberlerine (a.s.) haber getirmek vazîfesiyle şereflenmişlerdir. Nitekim Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Melekler, Allahü teâlânın sözünün önüne geçemezler*** (ya'nî, cenâb-ı Hak emretmedikçe, onlar hiçbir şey söyleyemezler), ***hep O'nun emriyle hareket ederler"*** buyurmaktadır. Melekler, erkek ve dişi değillerdir. Evlenmezler, çocukları olmaz. Yemezler ve içmezler. Peygamberlere, kitapları ve sahifeleri onlar getirmişlerdir. Emîn oldukları için, getirdikleri de doğrudur. Putperestlerin, "Melekler, Allahü teâlânın kızlarıdır" demeleri bâtıldır, yanlıştır. İblîs, meleklerden değil, cinnîlerdendir. Sonradan Allahü teâlânın emrinden çıktı. Allahü teâlânın emrinden çıkmadan önce, ibâdet ve derece bakımından melekler sıfatındaydı. Allahü teâlâya isyân ettikten sonra, ebedî olarak tardedildi.

Meleklerin de peygamberleri vardır. İnsanların Peygamberleri (a.s.), meleklerin Peygamberlerinden (a.s.) üstündür. Meleklerin Peygamberleri, insanların avvâmından üstündür. İnsanların avvâmından olan sâlih kimseler, meleklerin avvâmından üstündür. İnsanların sâlihlerinin, meleklerin avvâmından üstün olmasının sebepleri vardır. İnsanlar, şehvet, gadap, zarûrî ihtiyâçları te'min etmek gibi birçok mânilerle karşı karşıyadırlar. Şüphesiz ki, ibâdetleri yapabilmek, mâniler arasında kemâle erebilmek daha zordur. İnsanlar, bu mânileri aşarak, ibâdet ve tâatleri

yaparlar ve kemâlâtı elde ederler. Hâlbuki melekler için hiçbir mâni yoktur.

Allahü teâlâ, Peygamberlerine (a.s.) kitaplar vermiş, bu kitaplarında; emirlerini ve yasaklarını, va'dlerini (ni'metlerini) ve va'îdlerini (tehdit ve azaplarını) bildirmiştir. Bu kitapların hepsi, Allahü teâlânın kelâmıdır. Allahü teâlânın gönderdiği kitaplar arasında en üstünü Kur'ân-ı kerîmdir. Ondan sonra Tevrat, sonra İncil, sonra Zebûr'dur. Kur'ân-ı kerîm dışındaki diğer mukaddes kitaplar, insanlar tarafından tahrif edilmiş, değiştirilmiştir. Resûlullah efendimizden (s.a.v.) önce gelen bütün mukaddes kitapların okunması, yazılması ve ba'zı hükümleri, Kur'ân-ı kerîm ile neshedilmiş, kaldırılmıştır.

Allahü teâlânın kelâmı olmakta, Kur'ân-ı kerîmin hepsi birdir. Ancak, okunması ve yazılması bakımından, ba'zı sûrelerin fazîletleri vardır. Bu husûs, hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir. Bunun sebebi de; ba'zı sûrelerde Allahü teâlânın zikrinin daha çok geçmesinden dolayı fazîlet sâhibi olmalarındandır.

Resûlullah (s.a.v.) uyanık olarak, rûhu ve bedeniyle birlikte mi'râca çıkmıştır. Bu, haber-i meşhûr ile sabittir.

İnsanlar arasında Allahü teâlânın dostları vardır. Bunlardan herbirine "Velî" denir. Velî, ârif-i billah'tır. İbâdet ve tâatlere devâm etmeleri, günahlardan sakınmaları ve nefsin arzu ve isteklerinden yüz çevirmelerine göre dereceleri farklıdır. Velîlerde hârikulâde hâller görülebilir. Bu tip hârikulâde hâller, Peygamberlerden (a.s.) zuhûr ederse, bunlara "Mu'cize" velîlerden zuhûr ederse "Kerâmet" denir.

Eğer, îmânı olmayan ve sâlih amel işlemeyen birinden sâdır olursa buna "İstidrâc" denir.

Peygamberlerden sonra insanların en üstünü, Hz. Ebû Bekr-i Sıddîk'tır. Çünkü o, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) Peygamberliğini ve mi'râcını hiç tereddüt etmeden kabûl etti. Hz. Ebû Bekr'den sonra insanların en üstünü Hz. Ömer-ül-Fârûk'tur. Ona "Fârûk" denilmesi, hükümlerde hak ile bâtıl arasını ayırdığı içindir. Sonra Osman Zinnûreyn'dir (r.a.). Resûlullah (s.a.v.), Hz. Osman'ı önce mübârek kerîmesi Rukıyye (r.anhâ) ile evlendirdi. Rukıyye (r. anhâ) vefât edince, mübârek kerîmesi Ümmü Gülsüm ile evlendirdi. O da vefât edice, Resûlullah (s.a.v.); ***"Yâ Osman, bir kızım daha olsaydı, onu da sana verirdim"*** buyurdu. Hz. Osman'a (r.a.), Resûlullah efendimizin (s.a.v.) iki mübârek kerîmesi ile evlendiği için "Zinnûreyn (iki nûr sâhibi)" denmiştir. Hz. Osman'dan sonra insanların en üstünü, Hz. Aliy-yül-Mürtezâ'dır. Selef-i sâlihîn onların tertîbinin bu şeklide olduğunu söylemişlerdir. Hilâfetleri de bu sıraya göredir.

Eshâb-ı Kirâm aleyhimürrıdvân efendilerimizin her birinden hayırla bahsetmelidir. Çünkü Resûlullah efendimizden bildirilen hadîs-i şerîfler, onları methetmiş ve onlara dil uzatmaktan menetmiştir. Resûlullah (s.a.v.), bu husûsta şöyle buyurmuştur:

"Eshâbımı kötülemeyiniz! Uhud dağı kadar altın sadaka verseniz, Eshâbımdan birinin yarım müd *(875 gr.)* ***arpa sadakasının sevâbına kavuşamazsınız."***

"Eshâbıma ikrâmda bulununuz. Çünkü onlar, sizin en hayırlılarınızdır"

"Eshâbıma dil uzatmakta Allahü teâlâdan korkunuz! Benden sonra onları kötü niyetlerinize hedef tutmayınız! Nefsinize uyup, kin bağlamayınız! Onları sevenler, beni sevdikleri için severler. Onları sevmiyenler, beni sevmedikleri için sevmezler. Onlara el ile, dil ile eziyet edenler, gücendirenler, Allahü teâlâya eziyet etmiş olurlar ki, bunun da muâhazesi, ibret cezâsı gecikmez, verilir."

Eshâb-ı Kirâm (r. anhüm) arasında meydana gelen ihtilâf ve muhârebelerin te'vîl ve haml yolu vardır. Ya'nî ictihâd farkından meydana gelmiştir.

(Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı Kirâm (r. anhüm) arasında cereyân eden muhârebelerin, dünyâ için değil, hakîkati ortaya çıkarmak için yapıldığını bildiriyor. Onların hepsini, kin ve düşmanlıkdan uzak biliyor. Çünkü, Eshâb-ı Kirâmın hepsi, insanların en iyisinin sohbetleri ve nasîhatleri ile tertemiz olmuş; kin, düşmanlık gibi kötülükler kalblerinden çıkarılmıştır. Herbiri ictihâd makâmına yükselmişdir. Her müctehidin kendi ictihâdına, buluşuna göre hareket etmesi vâcib olduğundan, başka başka ictihâd ettikleri şeylerde, birbirlerinden ayrılmaları lâzım olmaktadır. Herbirinin kendi ictihâdına uyması doğru olacaktır. O hâlde, onların ayrılmaları da, birleşmeleri gibi doğru ve ictihâd yüzünden idi.)

Resûlullah efendimiz (s.a.v.) tarafından, Cennet ile müjdelenen on Sahâbînin Cennetlik olduğuna şehâdet ederiz. Resûlullah (s.a.v.), bir hadîs-i şerîflerinde onları şöyle müjdelemiştir: **"Ebû Bekr Cennette, Ömer Cennette, Osman Cennette, Ali Cennette, Talhâ Cennette, Zübeyr Cennette, Abdürrahmân**

bin Avf Cennette, Sa’d bin Ebî Vakkâs Cennette, Sa’îd bin Zeyd Cennette, Ebû Ubeyde bin Cerrah Cennettedir.”

Hz. Fâtıma, Hz. Hasen ve Hz. Hüseyn’in Cennetlik olduğuna delâlet eden hadîs-i şerîfler de vardır. Resûlullah (s.a.v.); **“Fâtıma, Cennet kadınlarının seyyidesi, Hasen ve Hûseyn, Cennet ehlinin efendileridir.”** buyurmuştur. Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) diğerleri de ancak hayırla anılırlar.

Eshâb-ı Kirâm için, diğer ehl-i Cennete verilmeyen sevâb ve dereceler vardır. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) haber verdiklerinin dışında, belirli bir kimsenin Cennetlik veya Cehennemlik olduğuna şehâdet edilmez. Mü’minler Cennetlik, kâfirler Cehennemliktir denilir.

Hiçbir velî, aslâ peygamberlerin (a.s.) derecesine ulaşamaz. Akıl ve baliğ olan her insan Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakla mükelleftir. Hiçbir kimse, bu mükellefiyetin dışında kalamaz. Emîr ve yasaklara, uymakla mükellefiyet düşmez. Çünkü, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itâat etmek, âkil ve baliğ olan herkese emredilmiştir. Haramları helâl zannedip sapıtan ba’zı kimseler, “Kul, muhabbetin son mertebesine ulaşıp, saf ve temiz olup, îmânı küfre tercih edince; ondan emir ve yasaklara uyma mükellefiyeti düşer, Allahü teâlâ, büyük günah işlemeleri sebebiyle onları Cehenneme atmaz” demek gibi bir sapıklığa düştüler. Onlardan ba’zıları da; “Zâhir ibâdetler ondan düşer. Onun ibâdeti yalnız tefekkür olur” dediler. Bu sözler, küfürdür, imansızlıktır. Çünkü, insanların en üstünleri olan Peygamberler aleyhimüsselâm ve hassaten Resûlullah

efendimiz (s.a.v.), muhabbet ve îmân husûsunda insanların en kâmili olduğu hâlde, O'nun Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymaktaki mükellefiyeti daha fazla ve daha mükemmel idi.

Küçük olsun, büyük olsun, kat'î delîlle sabit olan bir günâhı helâl görmek, basit görmek, İslâmiyet ile alay etmek küfürdür. Çünkü bunlar, inkâr alâmetlerindendir.

Bu husûsta verilmiş birçok fetvâlar vardır. Bunlardan ba'zıları şöyledir:

Haramlığı kat'î delîl ile sâbit olan "Haram li-aynihî"yi, ya'nî leş, domuz eti, şarap gibi kendileri haram olan şeyleri helâl görmek küfürdür. "Haram li-gayrihî" ya'nî başka bir sebebten dolayı haram olan birşeyi (çalınmış elma gibi) veya haramlığı zannî delîl ile sabit olan birşeyi helâl gören bir kimse kâfir olmaz. Âlimlerden ba'zıları, haram li-aynihî ve haram li-gayrihî' den herhangi birini inkârın küfür olacağını söylemişler; "Kim İslâmiyette haram olduğu bilinen birşeyi, helâl görürse kâfir olur" buyurmuşlardır. Meselâ, zevi'l-erhâm (evlenmesi haram olan akrabalar) ile evlenmeyi, içki içmeyi, zarûretsiz leş, kan, domuz eti yemeyi helâl saymak küfürdür, îmândan çıkmaktır. Bütün bunların haram olduğuna inanıp da, nefse ve şehvete aldanarak yapılırsa küfür olmaz, fısk olur, günah olur. Bunları yapan fâsıktır, günahkârdır. Haram olan birşeye bilmeden helâl diyen kimse de kâfir olmaz.

Kim Allahü teâlâyı şanına lâyık olmıyan birşeyle vasfederse, Allahü teâlânın isimlerinden biri ile veya emirlerinden biri ile alay ederse, Allahü teâlânın

va’dini (mükâfatını) ve va’îdini (azâbını) inkâr ederse îmânsız olur.

Küfrü gerektiren bir söz söyleyen bir kimsenin bu sözünden memnun olup, beğendiği için onun küfür olan sözüne gülen kimsenin de küfre rızâ göstermiş olacağından îmânı gider.

Bir kimse, bir başkasına Allahü teâlâyı inkâr etmeyi emretse veya bunu emretmeye azmetse, karar verse, şarap içerken veya zinâ ederken “Bismillah” dese îmân ı gider.

Bile bile abdestsiz namaz kılmak küfürdür.

Küfre sebep olmasını hafif görmekten ve inanmaktan dolayı küfrü gerektiren sözü söylemek küfürdür.

Allahü teâlânın rahmetinden ümit kesmek küfürdür. Çünkü, Allahü teâlânın rahmetinden ancak kafirler ümit keser.

Kâhinin gayba dair verdiği haberi tasdîk etmek, kabûl etmek küfürdür. Nitekim bu husûsta Resûlullah (s.a.v.*);* ***“Kim bir kâhine gider, onun söylediğini tasdîk ederse; Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma indirdiğini inkâr etmiş olur”*** buyurmuştur. Kâhin, gelecekte olacak hâdiseleri haber veren, sırları (gizli şeyleri) bildiğini, gaybtan haberdâr olduğunu iddiâ eden kimsedir. Arablar arasında, gizli şeyleri ve gelecekle ilgili işleri bildiklerini iddiâ eden kimseler vardı. Onlar, cinlerden arkadaşlarının olduğunu, kendilerine haber ulaştırdıklarını iddiâ ederlerdi. Yine onlardan birkısmı, kendilerine verilen anlayışla işleri anladıklarını iddiâ ederlerdi. Yıldız ilimleriyle uğraşan müneccimler, yıldızlardan

istifâdeyle gelecekte olacak hâdiseleri bildiklerini iddiâ ettikleri zaman kâhin gibi olurlar.

Mes'elenin özü; gaybı bilmek, yalnız Allahü teâlâya mahsûs olan birşeydir. Kulların böyle birşeye aslâ güçleri yetmez. Kullar böyle şeyleri, ancak Allahü teâlânın bildirmesi ile bilebilirler. Peygamberlerin (a.s.) gösterdiği mu'cizelerde ve evliyânın gösterdiği kerâmetlerde olduğu gibi, kulların gaybdan haber vermeleri, Allahü teâlânın bildirmesiyle bilmektir.)

Dirilerin, ölüler için duâ edip sadaka vermelerinin, onlara faydası vardır. Bu husûsta Resûlullah (s.a.v.): ***"Bir cenâzenin namazını yüz kişilik bir müslüman cemâati kılar ve ona hüsn-i Şehâdedte*** (lehine şahitlikte) ***bulunursa, Allahü teâlâ onların şehâdetlerini kabûl eder"*** buyurmuştur.

Eshâb-ı Kirâmdan Sa'd bin Ubâde'nin annesi vefât etti. Resûlullaha (.s.a.v.) gelip: "Annem için hangi sadakayı yapmam daha iyidir?" diye arz etti. Resûlullah (s.a.v.) de; "Su" buyurdu. Bunun üzerine Sa'd (r.a.) bir kuyu kazdı. Müslümanların istifâdesine bırakıp; "Bu, Sa'd'ın annesi içindir" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Duâ, belâyı defeder. Sadaka, Allahü teâlânın gazâbını söndürür."

"Âlim veya talebe, bir köye uğradığı zaman, Allahü teâlâ, bu köyün kabristanından kırk gün azâbı kaldırır."

Allahü teâlâ, duâları kabûl eder ve hâcetleri giderir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde, Mü'min sûresi altmışıncı âyet-i kerîmede meâlen; ***"Bana duâ edin, duânıza icabet edeyim"*** buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) de; ***"Rabbimiz hayy ve kerîmdir. Kulu kendisine ellerini kaldırdığı zaman, onları boş olarak çevirmekten hayâ eder"*** buyurmuştur.

Duâda mühim olan, niyetin doğru olması, bâtının hâlis olması ve kalbin huzûrudur. Nitekim Resûlullah (s.a.v.); ***"Allahü teâlânın kabûl buyuracağına kat'î olarak inanarak duâ ediniz. Biliniz ki, Allahü teâlâ, gâfil kalb ile yapılan duâyı kabûl etmez"*** buyurmuştur.

Sa'deddîn Teftâzânî (r.a.), İmâm-ı Nevevî'nin (r.a.) "Hadîs-ül-erba'în" adlı eserindeki hadîs-i şerîfleri pek güzel şerhetmiştir. Bu kıymetli eserdeki hadîs-i şerîflerden ba'zıları şöyledir:

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Nerede olursan ol, Allahü teâlâdan kork. Kötülüğün peşinden iyilik yap ki, o iyilik, o kötülüğü yok etsin, insanlara güzel ahlâk ile muâmele et."***

Şerh: ***"Allahü teâlâdan kork"*** ya'nî Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek ve yasak ettiklerinden sakınmak sûretiyle Allahü teâlâdan kork. Çünkü takvâ, dînin esâsıdır. Takvâ ile yüksek derecelere kavuşulur.

"Nerede olursan ol" ya'nî, ister yalnız, ister insanlar arasında, ister ni'met içerisinde, ister belâ ve musîbet içerisinde. Çünkü Allahü teâlâ senin zâhir hâllerini bildiği gibi, gizli şeylerini de bilir. Öyleyse, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek, râzı olduğu şeyleri yapmak, yasaklarından ve gazâbınâ sebep olacak şeylerden sakınmak husûsunda edebin inceliklerine dikkat etmek gerekir.

Dâvûd-i Tâî, bir kabrin yanından geçerken, bir ses işitti. “Ben zekât vermedim mi, ben namaz kılmadım mı, ben oruç tutmadım mı, falan falan hayırlı işleri yapmadım mı?” diyordu. Bir ses, ona cevap verip; “Evet, yaptın ey Adüvvullah (Allahü teâlânın düşmanı)! Fakat, yalnız kalınca, Allahü teâlâya karşı geldin. Allahü teâlânın seni gördüğünü düşünüp O’ndan korkmadın” dedi.

“Kötülüğün peşinden iyilik yap” ki: Allahü teâlâ, kalbten veya hafaza meleklerinin amelleri yazdıkları defterlerden, yaptığın iyi işler sebebiyle kötülükleri siler. Eğer yapılan kötülük kul ile Allahü teâlâ arasında ise, Allahü teâlâ o kötülüklerin yerine tâat yazar. Eğer yaptığı kötülük kullara âit ise, o iyiliği, kötülük yaptığı kimseye yazar. Bu iyilik, ona yapılan kötülüğe bedel olarak verilir.

Sâlihlerden bir zât, vefâtından sonra rü’yâda görüldü. Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiği soruldu. “Allahü teâlâ beni af ve mağfiret eyledi. Bana ihsânlarda bulundu. Ancak bir şeyden hesaba çekildim. O da, oruçlu olduğum bir günde iftar vakti olunca arkadaşımın dükkânından bir buğday tânesi aldım. Onu ağzımda kırdım. Sonra, o buğdayın benim olmadığı hatırıma geldi. Hemen ağzımdaki kırık buğday tânesini eski yerine attım. İşte bunun için ben hesâba çekildim. O kırıntı miktârınca iyiliklerimden alındı” diye cevap verdi.

Kâdı Beydâvî (r.a.), tefsîrinde buyurdu ki: “Küçük günahların ve gizli yapılan büyük günahların, yapılan iyilikler ile af olunduğunu bildirmiştir. Çünkü Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde, Bekara sûresi ikiyüzyetmişbirinci âyet-i kerîmesinin sonunda

meâlen: ***"Eğer sadakanızı gizler de onları öylece fakîrlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmını örter. Allahü teâlâ, her ne yaparsanız ondan hakkıyla haberdârdır"*** buyurmuştur.

"İnsanlara güzel ahlâk ile muâmele et." Güzel ahâk; güleryüzlü olmak, cömert olmak, başkasına eziyet vermemek, kimseye düşmanlık etmemek, darlıkta ve genişlikte insanları hoşnut etmektir.

Resûlullah (s.a.v.*);* ***"Allahü teâlâ tayyibdir. Yalnız tayyib olanı kabûl eder. Allahü teâlâ mü'minlere. Peygamberlerine emrettiklerini emretti. "Ey Resûller! Tayyib olan şeylerden yiyiniz, amel-i sâlih işleyiniz"*** (Mü'minûn-51), ***"Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiğimiz tayyib olan şeylerden yiyiniz"*** (Bekâra-172) buyurdu. Sonra da; "Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp "Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!" diye duâ ederler. Böyle duâ, nasıl kabûl olunur?" buyurdu.

Şerh*:* ***"Allahü teâlâ tayyibdir."*** Yâ'nî, Allahü teâlâ, noksan sıfatlardan ve ayıplardan münezzeh bütün kemâl sıfatlarıyle muttasıftır. Kâmil sıfatlar, yalnız O'nda bulunur.

"Allahü teâlâ, yalnız tayyib olanı kabûl eder." Ya'nî, Allahü teâlâya yaklaşmak, O'nun, rızâsına kavuşmak, ancak temiz ve helâl malları infâk etmek, Allahü teâlânın yolunda harcamak sûretiyle mümkündür. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde, Âl-i İmrân sûresi doksanikinci âyet-i kerîmede meâlen; ***"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, asla iyilik ve hayra*** (yahut Cennete) ***nâil olamazsınız. Allah***

yolunda her ne harcarsanız, Allahü teâlâ, muhakkak onu bilir ve mükâfatını verir” buyurulmuştur. Allahü teâlâ, fazîletli ilim ve amel ile donanmış, şüphelilerden sakınan, necâsetlerden temizlenen, kalbi ayıplardan arınmış olan kulunu kabûl eder.

Bütün bunlardan anlaşılan şudur ki; Allah yolunda infâk olunan (verilen) şey, şüphe kirlerinden, Allahü teâlânın rızâsından başka bir gâye ile verilmekten sâlim olmalıdır.

“Tayyib olandan yiyiniz, amel-i sâlih işleyiniz” meâlindeki âyet-i kerîmede, tayyib olandan, ya’nî helâl ve temiz olandan yemek emri, sâlih amel işlemek emrinden önce buyuruldu. Çünkü sâlih amelin kabûl olması için, helâlinden yemek lâzımdır.

“Sonra ellerini kaldırıp, “Yâ Rabbî! Yâ Rabbi!” diye duâ ederler” buyurulması, duânın kabûl olması için duâ edenin nasıl olması gerektiğine işârettir. Duâ ederken iki eli kaldırmak mendûbdur. Çünkü böyle yapmak, acizlik ve muhtâclığın ikrârı, kırıklık ve zilletin şiârıdır. Bu sebeble Resûlullah (s.a.v.); ***“Allahü teâlâdan avuçlarınızın içi ile isteyiniz, sırtı ile istemeyiniz. Duâyı bitirdikten sonra, onlarla yüzlerinizi mesh ediniz, yüzlerinize sürünüz”*** buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Kişinin mâlâya’nîyi terketmesi, onun müslümanlığının kemâlindendir.”***

Mâlâya’nî; kişi için mühim olmayan ihtiyâç hissedilmeyen, kendisi için zarurî olmayıp, fayda vermiyen: o olmadan da geçimini te’min edebildiği şeylerdir. Bunlar da fuzûli işler ve lüzumsuz sözlerden

ibârettir. Hâlbuki insanın, dünyâ ve âhırette hâlinin iyi olmasına vesîle olacak işlerle meşgûl olması lâzımdır.

Resûlullah (s.a.v.), Ebû Hüreyre'ye (r.a.) ***"Ey Ebû Hüreyre! Kalemin senin hakkında yazmamasını ister misin?"*** buyurunca, o da; "Evet yâ Resûlallah!" dedi. Resûlullah da (s.a.v.) ***"Farzları edâ et, Allahü teâlânın haram kıldıklarından vazgeç, mâlâya'nî konuşmayı bırak."*** buyurdu.

Ma'rûf-i Kerhî (r.a.), buyurdu ki: "Kul mâlâya'nî ile meşgûl olunca, Allahü teâlâ ona gazâb eder. Malaya'nî ile meşgûl olan kimseye Allahü teâlâ yardım etmez."

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki*:* ***"Kim, Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân ederse; ya hayır söylesin veya sussun!"***

Bir kimse, konuşmak istediği zaman; konuşmayı: arzu ettiği şey vâcib veya mendûb cinsinden birşey ise, bu konuşmasından sevâb kazanır. Mü'min, böyle faydası olan şeyleri konuşmalıdır. Konuşulacak şey, haram veya mekrûh olur da, konuşacağı şey kendisine hayır getirmezse, o sözü söylememelidir. Mübah bir sözün de harama sebep olmasından korkulursa, terkedilmesi emredilmiştir.

Resûlullah (s.a.v.); ***"Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna ikrâm etsin"*** buyurdu.

Bu şöyle olur: Mü'mîn, mü'min kardeşinin muhtâc olduğu husûslarda yardım eder, ondan kötülüğü ve sıkıntıyı defeder.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Komşu hakkının ne olduğunu bilir misiniz? Yardım isterse yardım edin, borç isterse borç verin, fakîr ise ihtiyâcını görün, hasta olursa ziyâretine gidin, ölürse***

cenâzesinin arkasından gidin, sevinirse sevinin, üzüntülü zamânında hâl ve hatırını sorun, üzülmeyin deyin. Rüzgârına mâni olmamak için, ona bakan duvarı çok yüksek yapmayın. Yediğiniz meyveden ona gönderin, veremezseniz gizli yiyin. Çocuğunuzun eline yiyecek verip dışarı çıkarmayın. Komşunun çocuğu görüp de istemesin. Yemeğinizin kokusu ile komşuları üzmeyin. Pişirdiğiniz yemekten bir tabak da ona gönderin."

Yine buyurdu ki; ***"Kim Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân ederse, misâfirine ikrâm etsin. Ya'nî, misâfirine güleryüz göstersin, ona tatlı konuşsun."***

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Utanmazsan dilediğini işle!*** (sözü), ***geçmiş peygamberlerin sözünden*** (hiç eksiksiz) ***insanların eriştiği haberlerden birisidir."*** Ya'nî yapmak istediğin iş, Allahü teâlâ ve insanlar yanında seni utandıracaksa, onu yapma. Böyle değilse, o işi yap. Ya'nî, eğer yapıldığında utanılmayacak bir iş ise, onun yapılması câizdir.

Hayâ; kalbin, Allahü teâlânın kendisini murâkabe ettiğini bilip, zâhirini ve bâtınını, Allahü teâlânın emirlerine muhâlefetten muhâfaza etmekle olur. Böyle olunca, başına, gelen belâ ve musîbetlere sabredip, onlar için kimseye şikâyette bulunmaz.

İnsanların işleri iki kısımdır; yapıldığında ya utanç duyulur veya zıddı olur. Utanç duyulanlar, haramlar ve mekrûhlardır. Bunları terk etmek dînin îcâbıdır. Zıddı olanlar da; farz, vâcib, mendûb ve mubahlardır. Bunları yapmak da dînin îcâbıdır.

Hadîs-i şerîfin tehdid ifâde ettiği de söylenebilir. Ya'nî, hayâ bir kimseden kalktığı zaman istediğini yapsın. Çünkü Allahü teâlâ, onun yaptığının cezâsını verecektir."

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Tahâret, îmânın yarısıdır."*** Burada tahâretten maksad, bedendeki hades-i ekber (cünüblük) ve hades-i asgardan (abdestsizlikden) temizlenmek, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olması, îmânın yarısıdır. Îmândan murâd ise namazdır. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Bekâra süresi 143. âyet-i kerîmede meâlen*:* ***"Allahü teâlâ, sizin îmânınızı*** (namazınızı*)* ***zâyi etmez"*** buyurmaktadır. Âyet-i kerîmede namaza îmân buyurulması, namaz îmânın en büyük eseri ve neticesi olduğu ve namazın İslâmiyetteki yeri pek büyük olduğu içindir.

Namazın sahih olması için, rüknler ve şartlar vardır. Ancak tahâret, namazın fiil bakımından en açık ve çoğunlukta olan bir şartı olduğu için, bütün şartlar bir tarafa, tahâret bir tarafa olmuştur.

Tasavvuf ehli ise; "Tahâretten maksad, nefsi, kötü ahlâktan temizlemektir" demişlerdir. Buna göre: tahâret, îmânın yarısıdır. Îmânın diğer yarısı da; nefsi, fazîletlerle ve doğru i'tikâd ile süslemektir. Nefsi kötü ahlâktan temizlemek, onu güzel huylarla süslemekten önce gelir.

İmâm-ı Gazâlî (r.a.) buyurdu ki: "Tahâretin birkaç mertebesi vardır. Zâhirî gusl ve abdest ile temizlemek, sonra a'zâları günahlardan temizlemek, sonra kalbi kötü ahlâktan temizlemek, sonra sırrını mâsivâdan, Allahü teâlâdan başkasından temizlemektir."

Resûlullah (s.a.v.); ***"Elhamdülillah*** (demek) ***mîzânı doldurur"*** ve ***"Sübhânallah ve elhamdülillah, yerle gök arasını doldurur"*** buyurdu. Buradaki, doldurmaktan maksad, bunları söylemenin sevâbının pekçok olduğunu bildirmektir.

Resûlullah (s.a.v.); ***"Namaz nûrdur"*** buyurdu. Nasıl ışıkla aydınlanılır ve yol bulunur ise, namaz da kötülüklerden meneder, kötülüklerden alıkoyar. Doğruya, iyiye götürür. Hadîs-i şerîfte teşbîh-i beliğ vardır. Namaz, ma'rifet nûrlarının parıldamasına, kalbin huzûr bulmasına vesîle olur. Çünkü kalb, Allahü teâlâya yönelmiştir.

Resûlullah (s.a.v.), ***"Sadaka bürhândır"*** buyurdu. Ya'nî sadaka, onu verenin îmânının doğruluğuna delîldir. Hesap zamânında hüccettir. Çünkü kul, malını nereye sarfettiğinden sorulduğu zaman, cevap vermekte sadakaları ona bürhân olur ve kul; "Ben onu tasadduk ettim" der. Yâhut, Allahü teâlâya olan muhabbet da'vâsında doğruluğuna bürhândır. Çünkü mahbûbların hepsi, en büyük mahbûbları için infâk ederler. İşte bu yüzden Ebu Bekr-i Sıddîk gibi büyüklerimiz, mallarının tamâmını Allahü teâlâ için saffettiler. Ba'zısı ihtiyâcları kadar bıraktıktan sonra, geri kalanının hepsini Allah yolunda harcadılar. Ba'zıları, farz olan zekât ile iktifa ettiler.

Verilen sadakanın en fazîletli olanı; gizli vermek ve verdiğini başa kakmaktan, kendini iyilik yapmış bir kimse olarak görüp, bunun karşılığında teşekkür beklemekten pekçok sakınmak sûretiyle verilenidir. Sadakayı verirken, en iyisinden ve Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfesini yapmak için kullanacak olan kimseye, güleryüzle vermelidir.

Hadîs-i şerîfte: ***"Sabır, ziyâdır"*** buyuruldu.

Buradaki "Sabır"dan murâd, dinde iyi görülüp övülen sabırdır. Bu, Allahü teâlâya ibâdet ve tâatte sabır, ma' sıyetten sakınmakta, nefsin arzu etmediği şeylere ve sıkıntılara katlanmak ve tahammül göstermekte olan sabırdır. İşte dinde övülen sabır budur. Bu şekilde olan sabrın da devâmlılığı makbûldür.

Hadîs-i şerîfte; ***"Kur'ân-ı kerîm, senin lehinde ve aleyhinde hüccettir"*** buyuruldu.

Eğer, Kur'ân-ı kerîmi okur, emirlerine uyar, yasaklarından sakınırsan; senin lehine şahâdette bulunur. Kabirde senin için hüccet olur. Kıyâmet gününde çeşitli sıkıntı ve acılardan seni kurtarır.

Şehâbeddîn Ömer Sühreverdî (r.a.) buyurdu ki: "Kul, Kur'ân-ı kerîmi çok okuyup, Allahü teâlânın ism-i şerîfini çok anar, dil ile berâber kalbde iyice yerleşmesi için gayret gösterirse, bu zikr, kalbi mesken tutar, bu sâyede kalb nûrlanır, yüksek hâllere kavuşulur. Sonra kalbin nûru, kalıba, bedene akseder. Kulun güzel ameller işlemesine vesîle olur."

Kur'ân-ı kerîmin aleyhine hüccet olmasına gelince; Kur'ân-ı kerîmin emirlerine uymaz ve yasaklarından sakınmazsan, Kur'ân-ı kerîm senin aleyhinde şâhidlik eder, helâke düşersin. Burada, Kur'ân-ı kerîmin yüksek derecelere kavuşmaya vesîle olan emir ve yasaklarına uyulmadığı zaman, Cehenneme gitmeye ve alçak derecelere düşmeye vesîle olduğuna işâret vardır.

Büyük âlim Hattâbî buyurdu ki: "Resûlullah efendimizin (s.a.v.) üstün vasıflara sâhip olan Esbâbından (r.a.) bize gelen habere göre; Kur'ân-ı

kerîmdeki âyet-i kerîmelerin sayısı, Cennetteki derecelerin sayısı kadardır. Kur'ân-i kerîmdeki âyet-i kerîmelerin hepsi ile amel eden, onların hepsinin hakkını gözeten kimse, Cennet derecelerinin en yükseğine çıkar."

Muhakkik âlimler buyurdu ki: "Kur'ân-ı kerîmin âyet-i kerîmelerinin hepsinin hakkını îfâ etmek, Kur'ân-ı kerîmin bildirdiği ahlâk ile ahlâklanmak ve onun sıfatları ile sıfatlanmakla mümkündür."

İnsanlar, sabahleyin erkenden evlerinden çıkarlar, gittikeri yerlerde hayır veya şer işlerle meşgûl olurlar. Hayır işlerle meşgûl olanlar, Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakınmak sûretiyle kendilerini azaptan kurtarmaya çalışanlardır. Şer işlerle meşgûl olanlar ise, nefsin hevâsına ve şeytana uyanlardır. Hâlbuki bunlar, şer ile meşgûl olanın helâkine vesîle olurlar, onu helâk ve hüsrana götürürler: Hayır ile meşgûl olup, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edenler ise, dünyâ ve âhırette hayırlara kavuşur, âhıret azâbından kurtulurlar.

Kula lâzım olan; kendisinin helâkini isteyen, düşmanlarına yardımcı olan, belâya düşmesine vesîle olan nefsine muhâlefet etmesidir. Nefsin kötülüklerinden ancak, Nebîler (a.s.) ve sıddîklar kurtulmuşlardır. Nefsten daha habîs, daha pis birşey yoktur.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki*:* ***"Allahü teâlâ; "Ey Âdemoğlu! Sen bana duâ ettiğin ve benden ümîd ettiğin müddetçe, senden sâdır olan büyük-küçük pekçok günâhı af ve mağfiret ederim. Onların çokluğuna aldırmam, onların çokluğu bana büyük gelmez"*** buyurdu**.**

Şerh: ***"Ey Ademoğlu! Sen bana duâ ettiğin"*** buyurulmasından murâd; bana ibâdet edip, benden istediğin zaman demektir. Çünkü müfessirler, Kur'ân-ı kerîmde, duâ lafzını, "Allahü teâlâya ibâdet ve O'ndan istemek" diye tefsîr etmişlerdir.

"Benden ümîd ettiğin" sözünün ma'nâsı; af ve mağfiretimi umduğun, rahmetimden ümid kesmediğin ve azâbımdan emîn olmayıp korktuğun zaman demektir. ***"Ben aldırmam"*** buyurulması ise; günâhlarının çokluğu, bana büyük ve ağır gelmez. Çünkü kulların günâhları, Benim yüce rahmetim yanında pek küçük, hattâ ondan daha küçük kalır, demektir.

Hadîs-i kudsîde buyuruldu'ki:

"Ey Âdemoğlu! Eğer sen, hiçbir şeyi (nefs, şeytan ve mahlûkattan hiçbirini) ***bana*** (zâtıma, sıfatlarıma ve bana ibâdette) ***ortak koşmadan bana kavuşursan; sana yer dolusu mağfiret ederim."***

"Ey Âdemoğlu! Eğer senin günahların gökyüzünün bulutları kadar (veya başını semâya kaldırdığın zaman gördüğün şeyler kadar) ***çok olsaydı, sonra sen benden af ve mağfiret isteseydin; ben seni affederdim."***

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Bir kimse bir mü'minin dünyâ üzüntülerini giderip ferahlandırırsa, Allahü teâlâ da onun kıyâmet gününün üzüntülerinden birini giderir."***

"Her kim eli dar olan borçluya kolaylık gösterirse, Allahü teâlâ da dünyâ ve âhırette ona kolaylık gösterir."

"Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da dünyâ ve âhırette onun ayıbını örter."

"Bir kul (din) ***kardeşine yardımda bulundukça, Allah da ona yardım eder."***

"Bir kimse ilim tahsîli için yola çıkarsa, bu yüzden Allahü teâlâ ona Cennet yolunu kolaylaştırır."

"Herhangi bir cemâat, câmilerden birinde toplanıp Kur'ân-ı kerîmi okur ve aralarında müzâkere ederlerse, onların üzerine sekînet nâzil olup, onları rahmet kaplar, melekler onları kuşatır, cenâb-ı Hak da onları, nezdinde olan meleklere ve peygamberlere zikreder."

"Ameli kendisini geride bırakan kimseyi, nesebi ileri götüremez."

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 350

2)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 319

3)Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 204

4)Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 319

5)Rehber Ansiklopedisi cild-15, sh. 25

6)Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 285

7)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1059, 1077

8)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 42

9)Şerh-i Akâid-i Nesefiyye

10) Şerh-i Hadîs-il-erbâîn-in-Nevevî, İstanbul 1316

TÛNUSÎ (İbrâhîm bin Yahlef):

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi ve velî. İsmi, İbrâhim bin Yahlef bin Abdüsselâm'dır. Tûnus'ta doğdu. Ebû İshâk künyesini aldı. Tûnusî ve Matmâti nisbet edildi. 737 (m. 1336) senesinden önce Tilmsân'da vefât etti.

Uzun zaman ilim tahsîl edip, kendisini yetiştirdi. Mısır, Şam ve Hicaz taraflarına seyahatlerde bulundu. İbn-i Küheylâ, Nâsıreddîn Meşâddâlî'den hadîs-i şerîf ilmi tahsîl etti. Kâhire'de Şemseddîn İsfehânî'den kelâm ilmini, Karâfî'den mantık ve münâzara ilimlerini öğrendi. Seyfeddîn Hânefî'nin derslerine devâm etti. İlimde âlim, amelde ileri oldu. Tasavvuf mütehassıslarının sohbet halkasına dâhil oldu. Zâhir ve bâtın ilimlerinde yüksek derecelere erişti. Kerâmet ve hâlleri meşhûr oldu. Allahü teâlânın bütün sevgili kulları gibi, onun da en büyük kerâmeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına harfiyen riâyet ve Resûlullahın (s.a.v.) sünnet-i şerîfine tâbi olmaktı. Herkese karşı şefkat ve merhametli davranır, kimseyi kırmazdı. Hâl ve harekette, güzel ahlâkta, Resûlullaha (s.a.v.) uymak için âzami gayret gösterirdi. Zamânının çoğunu ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Kalan kısmında da ibâdetle meşgûl olur, namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okurdu. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için insanlara nasîhatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, hayırlı amel işlemelerini tenbîh ederdi.

Tahsîlini tamamladıktan sonra Tilmsân'a gitti. "Et-Telkîn li-Abdilvehhâb" adlı eseri şerhetti (açıkladı). Bu kıymetli eser, Tilmsân kalesinde kayboldu. Daha sonra Tûnus'a gitti. Bir ay kadar sonra Tilmsân'a geri döndü. Âlimlerin ısrârı üzerine, oraya yerleşti. Tilmsân ve diğer, Kuzey Afrika şehirlerinden gelen pekçok kimsenin suâllerine cevap verdi. Vermiş olduğu derslerde birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin en meşhûru, "Medhal" adlı eserin sâhibi Ebû Abdullah İbni Hac adlı âlim idi.

Kendisi anlatır: Mekke'ye gitmiştim. Kâ'be-i muazzamayı tavâf ettim. Harem-i şerîfin ve Kâ'be-i muazzamânın üstünlüklerini düşünürken, ***"Kim oraya girerse emîn olur"*** meâlindeki Âl-i İmrân sûresi 97. âyet-i kerîmesini hatırladım. Kendi kendime; "Âlimler, neden "Emin" olunduğunda ihtilâf etti, sözler çatıştı" dedim. Kendi kendime, âyet-i kerîmede bildirilen emînliğin neye karşı olduğunu düşündüm. İşin hakîkatini öğrenmek istiyordum. Bu sıra arkamdan bir ses duydum. O ses, iki üç defâ: "Cehennemden emîndir, ey İbrâhîm " diyordu. Dönüp baktım, kimseyi göremedim.

Talebesi İbn-i Hac anlatır: "Hocam Ebû İshâk İbrâhîm Tûnusî'yle birlikte Mısır'ın bir kasabasına gittik. Çok susadık. Yanımızdaki arkadaşlardan ba'zıları, şekerli süt içtiler. Ebû İshâk da, çok susamıştı. Ona da içmesini teklif edip bir kapta verdiler. Pek şiddetli bir susuzluk çektiği hâlde, sabredip o sütü içmedi. Sabrının azalacağından korkarak, sütü tekrar kabına döktü."

1)*Neyl-ül-İbtihâc sh. 35*
2)*El-Bustân sh. 66*
3)*Ta'rîf-ül-halef cild-2, sh. 18*
4)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 128*

TUVAYR-ÜL-LEYL (Muhammed bin Ali el-Bârinbârî):

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ali el-Bârinbâri el-Mısrî'dir. "Tuvayr-ül-leyl" lakabı ile meşhûr oldu. Ma'nâsı, "Gece kuşu" demektir. Şeyh Tâceddîn diye de tanınırdı. 654 (m. 1256) senesinde

doğdu. Zamânının en zeki kimselerinden idi. Fıkıh, usûl ve mantık ilimlerinde yüksek bir âlim olarak yetişti. Kırâat-ı Seb'a'yı (Kur'ân-ı kerîmin yedi büyük âlimin bildirdiğine uygun olarak okunuşunu) Hasen-i Râşidî'den öğrendi. Aklî ve usûl ilimlerini, "Mahsûl" kitabını şerh eden Şeyh Şemseddîn el-İsfehânî'den okudu. "Tâ'cîz" kitabını ezberlemişti. Ömrünün sonuna kadar onu yanından ayırmadı. "Cezûliyye" adlı eseri de ezberledi. Münâzara ilminde üstün bir yeri vardı. Zekâsı çok keskindi. İlmî mes'elelerde hiç zorlanmazdı. Dımeşk'da hiç ders vermedi. 717 (m. 1317) senesinde Kâhire'de vefât etti.

İmâm-ı Sübkî'nin babası Takıyyüddîn Sübkî anlatır: İbn-i Rif'a bana dedi ki: "Zâhiriyye Medresesi'nde, sizin yanınızda büyük ve fazîlet sâhibi âlimlerden kimler vardır?" Ben de ona teker teker isimlerini sayıp Kutbüddîn-i Sinbâtî, filân filân ve nihâyet Bârinbârî'ye kadar hepsini söyledim. O da bana; "Son olarak ismini söylediğin Bârinbârî'nin bir benzeri yoktur" dedi.

1)*Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-9, sh. 249*
2)*Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 288*
3)*Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 363*
4)*Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 45*
5)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 100*
6)*Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 544*

ULU ÂRİF ÇELEBİ:

Konya'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin torunu, Sultan Veled'in oğludur. İsmi, Celâleddîn Emîr Ârif olup, 670 (m. 1271) senesi Zilka'de ayının sekizine rastlayan

Çarşamba günü doğdu. Küçük yaşta dedesi Mevlâna hazretlerinin teveccühlerine kavuştu. Babası Sultan Veled'den zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi.

Babasının vefâtından sonra onun halîfesi, vekîli oldu. 719 (m. 1319) senesinde vefât etti.

Ârif Çelebi dünyâya gelince, dedesi Mevlânâ çok sevindi. Fakîrlere sadakalar dağıttı, akîka kurbanları kesti, ziyâfetler verdi. Üç gün çok neş'eli sohbetler yaptı. Böylece, Konya'da bir bayram havası yaşandı. Mevlânâ, torununun doğumunun yedinci günü onu kucağına alıp, oğlu Sultan Veled'e buyurdu ki: "Oğlum! Bu torunumun ismi, Celâleddîn Emîr Ârif olsun. Celâleddîn diye hitâb etmez, Emîr Ârif diye çağırırsınız. Çünkü babam Sultân-ül-ulemâ, bana ismim Muhammed olduğu hâlde, Celâleddîn diye hitâb ederdi. Bu yavruda, yedi evliyânın nûrunu görüyorum. Bunlar; Sultân-ül-ulemâ, Seyyid Bürhâneddîn, Şems-i Tebrîzî, Selâhaddîn Konevî, Hüsâmeddîn Çelebi, dedesi ve babasıdır. Bu sebeple, onun kadrini, kıymetini bilerek iyi yetiştirin."

Ârif Çelebi, yaşına girmeden, öyle gösterişli, öyle güzeldi ki, görenler hayran kalır, bakmağa doyamazlardı. Hattâ ona ikinci Yûsuf derlerdi.

Sultan Veled anlattı: "Oğlum Ârif Çelebi, küçük iken boynundan rahatsızlandı, öyle ızdırab çekiyordu ki, biz ölecek sandık. Tabîbler tedâvisinde âciz kaldılar. Ârif, hastalığın güçlüğünden hiç süt emmedi, su içemedi. Artık hayâtından endişeye düştük. Onun çektiği ızdıraptan gözümüze uyku girmiyordu. Nihâyet onu, babamın huzûruna'götürüp;

"Muhterem efendim! Bundan artık ümîdimiz kesildi. Herhâlde vefât etmek üzeredir" diyerek üzüntümü

bildirdim. Bu sözlerimi sükûnetle dinleyen pederim Mevlânâ hazretleri; “Evlâdım Sultan Veled! Öyle şeyler söyleyip perişân olmayınız. Üzülmeyiniz. Zîrâ oğlumuz Celâleddîn Ârif, hemen gitmek üzere gelmedi. Onun, benim size bir yâdigârım olarak dünyâda uzun yıllar kalacağını, insanların hidâyete, doğru yola kavuşmasına vesîle olacağını ümîd ediyorum” diyerek, Ârif Çelebi’yi kucağına aldı. Hastalığa sebep olan yerin üzerine enine ve boyuna yedişer çizgi çizdi ve; “Aklı olana bu işâret yetişir” yazısını yazdı. Bir ânda çocuk gözlerini açtı. Hemen annesine götürdüm, süt emzirdi. Kısa zamanda hastalıktan kurtuldu. Bu, babamın bir kerâmetinden başka birşey değildi.”

Ârif Çelebi’nin babası Sultan Veled anlattı: “Oğlum Ârif, babamın yanında ağladığı zaman, babam onu kucağına alır, mübârek parmağını çocuğun ağzına uzatırdı. Çocuk da iştah ile babamın parmağını emerdi. Ba’zan öyle kuvvetli çekerdi ki, parmağı koparacak sanırdık. Bu şekilde babamı üzüyor düşüncesiyle, bir daha böyle yaparsa çekip alayım, diye içimden geçirmiştim. Yine parmağını hızla çektiği birgün, babam, benim dikkatle baktığımı görünce, düşündüklerimi anlayarak; “Ey Veled! Ârif benim de oğlum değil midir?” deyince, ben de; “Siz, bizim sultânımızsınız. Bizler ise, sizin köleniziz” dedim. Bu sözüm üzerine; “Bizi seven köle de, talebe de, hep oğlumuzdur” buyurarak, merhametinin ne kadar çok ve herkes için geçerli olduğuna işâret buyurdular.”

Ârif Çelebi’yi ba’zan Mevlânâ yanına getirterek, ona teveccüh ederdi. Altı aylık olduğunda ona; “Allah de, yâ Celâleddîn!” diye söyler, o da herkesin kolaylıkla anlıyacağı bir şekilde üç defâ; “Allah, Allah, Allah!” der

idi. Bu sözleri büyük bir zevk ile dinleyen Mevlânâ hazretleri, onun ileride büyük bir evliyâ olacağını söylerdi.

Ârif Çelebi'nin vâlidesi Fâtıma hâtun anlattı: "Kayınpederimin vefâtından sonra, onun ayrılık acısının şiddetinden, üç gün üç gece, Ârifime süt vermek aklıma gelmedi. O dahî hiç ağlamadan bekleyip, açlığını hatırlatacak bir harekette bulunmadı. Fakat, üç gündür hiç yemeyip içmediği için, iyice zayıflamıştı. O gece bir miktâr uyumuştum. Rü'yâmda Mevlânâ hazretlerini gördüm. Buyurdu ki: "Ey Fâtıma! Benim ayrılığım sebebiyle üzülüyorsanız, üzülmeyiniz. Zîrâ, bende bulunan bütün kemâlâtı ve feyzleri, oğlum Ârife aktardım. Beni arayan Ârifimde bulur. Şâyet sen de beni istersen, Ârif'de bulursun ve nûrumu onda müşâhede edersin. Onun yetişmesiyle alâkalı herşeyi, ma'nevî olarak üzerime aldım." Bu rü'yânın te'sîriyle hemen uyandım. Ârif Çelebi'yi üç gündür hiç doyurmadığım aklıma geldi. Artık göğsümden sütler akıyordu. Emîr Ârifin yüzünü açtığımda, bana doğru tebessüm ettiğini gördüm. Kucağıma alıp doyururken, cemâli dikkatimi çekti. O güzel yüzünde Mevlânâ'nın mübârek nûrunu gördüm. Öyle heyecanlandım ki, bakmaya tâkat getiremedim. Elimde olmıyarak bağırmışım. Bağırdığımı, bana sonradan efendim haber verdi."

Fâtıma hâtun, Ârif Çelebi'ye çok hürmet, izzet ve ikrâmda bulunurdu. Her zaman onun hatırını hoş tutardı. Birgün misâfir hanımların yanında çocuğuna aynı hürmeti gösterince, onlar; "Ey Fâtıma! İnsan hiç evlâdına bu kadar hürmet eder mi? Nitekim Ârif daha çocuktur" dediler. Bu sözlere karşı Fâtıma hâtun;

“Bizim bu ta’zim ve hürmetimiz, Ârif için az bile. Onu bize Mevlânâ hazretleri emânet etti ve Ârife hürmet ve isteklerine riâyet etmemizi, son derece ikrâmlarda bulunmamızı emr etti. Ârifim ağladığı zaman, kayınpederim parmağını ağzına koyar, emzirir, büyüdüğünde zamânındaki evliyânın bir tânesi olacağını söylerdi” diye konuşunca, oradaki kadınlar söylediklerine pişmân olup, özür dilediler.

Ârif Çelebi’nin Kur’ân-ı kerîm hocası anlattı: “Sultan Veled, oğlu Ârife son derece hürmet ve ta’zimde bulunurdu. Onu hiç incitmez, bütün arzularını yerine getirirdi. Ârif Çelebi ne zaman babasının meclisine gelse, babası hemen ayağa kalkıp, mihrâbdaki yerini ona verirdi. Birgün haddi aşarak: “Efendim! Ârif Çelebi daha küçüktür. Küçük bir çocuğa bu kadar iltifât etmeniz, tevâzu göztermeniz uygun mudur?” diye sordum. Sultan Veled, bu sözlerimi sükûnetle dinledikten sonra buyurdu ki: “Oğluma olan tevâzu ve hürmetim, babam Mevlânâ hazretlerinedir. Ârifin yürüyüşü, yerinde hareketleri, sükûnetleri, oturup dinlenmeleri, ahlâkı, hâlleri hep babama benzemektedir. Elimde olmayarak ona ta’zimde bulunuyorum. Babamın sağlığında o, süt emen çocuk idi. Şâyet büyük olsaydı, bu hareketleri babamdan görüp öğrendi der idik. Görüldüğü gibi, onun hâl ve hareketleri, babamın tasarrufları ile olduğu meydandadır. Onu görünce, babam hatırıma geliyor, işte ona olan hürmetimin sebebi budur.”

Sultan Veled’in kerîmesi (kızı) anlattı: “Birgün babam ile oturuyorduk. Bir ara babamın hizmeti için kardeşim Ârif Çelebi içeri girdi. Fakat içerde fazla durmayıp, dışarı çıktı. O gidince, babam Sultan Veled

buyurdu ki: “Sübhânallah! Babam Mevlânâ hazretlerinin hizmetlerinde çok bulundum. Bana, babamın bütün talebelerinin ve diğer kimselerin ma’nevî makâmları gösterildi. Emîr Ârifin makâmı gibi hiçbir makâma rastlamadım. Onun makâmının yüksekliğini anlamaktan âciz ve hayran kaldık. Onu gördüğüm zaman, kendimde bir başkalık, hâlimde bir değişiklik hissediyorum. Onun gibi bir velîye daha rastlamadım. Cenâb-ı Hak nazardan saklasın.” Vâlidem Fâtıma hâtun söze karışarak; “Madem ki, Ârifin mertebesi bu kadar yüksektir, niçin talebelerinizden, dostlarınızdan gizli tutup söylemiyorsunuz?” dedi. Babam da; “Hased edip, nazarı değen kötü gözlü kimselerin çıkmasından korkuyorum” diye cevap verdi.

Sultan Veled, birgün oğlu Ârif Çelebi’ye; “Evlâdım! Sen her nereye baksan, Mevlânâ’yı görür, Mevlânâ’dan bahsedersin. Küçük aklınla ma’rifetlerden, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit ince bilgilerden anlatırsın. Sen Mevlânâ’nın hâllerini ve makâmlarını ve bu ma’rifetlerini nereden biliyorsun da, bize hiç tenezzül etmiyorsun?” diye sordu. Ârif Çelebi de: “Efendim! Ben o yüce zâtı, ma’nevî âlemde gördüm. O da bu fakîri gördü ve kendi kemâlâtını görebilecek gözün bağışlanmasına vesîle oldu” diye cevap verdi.

Lala Fahreddîn anlattı: “Arada sırada Ârif Çelebi’yi kucağıma alıp, Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin evine giderdim. Hüsâmeddîn Çelebi, bizi hep kapıda karşılar, Ârifi kucağına alarak odaya kadar götürürdü. Ona her türlü yiyeceklerden, nefis şerbetlerden ziyâfet çekerdi. Daha önceden alıp hazır ettiği güzel elbiseleri, kendi

eliyle giydirirdi. Gideceğimiz zaman da, onu omuzuna alıp eve kadar götürür ve; "Ah! Mümkün olsaydı da Ârif Çelebi'nin lalası olup hizmetiyle şereflenebilseydim. Zîrâ, onun nûrunun doğu ile batıyi kuşatacağını ve âleme ışık salacağını, makâmının çok yüce olacağını hocam Mevlânâ hazretleri haber verdiler. Ne mutlu o kimselere ki, Ârif Çelebi'nin hizmetiyle şereflenip, sevgilisi oluyorlar" diyerek, hasretini dile getirirdi."

Sultan Veled anlattı: "Ârif Çelebi, beş yaşlarında idi. Birgün, başı iple bağlı bir öküzün yularından tutmuş götürüyordu. Onu o hâlde görünce; "Ey Ârif, bu öküz de nedir? Onu nereye götürüyorsun?" dedim. Cevâbında; "Bu yular, filân beyin başına takılan yulardır. Çünkü Mevlânâ dergâhına dil uzatmaktadır" dedi. Çocuğun bu hâline güldüm, fakat üç gün sonra duyduk ki, o beyin evini yağma edip, başını kesmişler.

Ârif, yine birgün toprakla oynuyordu. Bir müddet onu seyrettim. Toprağı mezar gibi balık sırtı yapıp, başlarına taş dikti. Ona; "Ârif bu nedir?" diye sordum. Cevâbında; "Bu, falanın kabridir" dedi. O gün, dediği gibi o kimse vefât etti.

Ârif Çelebi oniki yaşlarında idi. Birgün medresede dolaşırken, cübbesini yere serip; "Buyurun, cenâze namazını kılalım" dedi. Ben yine hayretle; "Bu kimin cenâzesidir?" diye sorduğumda; "Üstadımız Hüsâmeddîn Çelebi'nin cenâzesidir!" dedi. O gün, Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağda hastalandığı haberi geldi. Birkaç gün sonra da vefât etti.

Kendi yaşlarında bir çocuk, bize bir tas içinde keşkek yemeği getirmişti. Ârif Çelebi, verilen keşkeği oturup Besmele ile yemeğe başladı. Çocuk da başında

bekliyor, onu seyrediyordu. Küçük tas içindeki keşkeği bitirip ağzını kapattı, boş tası bekleyen çocuğa verdi ve; "Tasın kapağını aç da bir bak bakalım ne göreceksin?" dedi. Çocuk kapağı açınca, içinin keşkekle dolu olduğunu hayretle gördü. Artık o çocuk, Âriften hiç ayrılmaz oldu. Büyüyünce de, en sâdık talebeleri arasına girdi."

Ârif Çelebi, küçük yaştan i'tibâren Kur'ân-ı kerîm, hadîs, tefsîr, fıkıh ilimlerini öğrenmeye, tasavvufda yükselmeye başladı. Kısa zamanda zâhirî ve bâtınî ilimlerde söz sâhibi olacak şekilde yetişti. Çok zekî, pek edebli idi. Her haliyle Mevlânâ'ya benzerdi. Geceleri sabahlara kadar ibâdet eder, boş yere hiç vakit geçirmezdi. Devâmlı ilim öğrenmeye ve insanlara faydalı olmağa gayret ederdi. Çok heybetli idi. Görenlerde, korku ile karışık bir saygı hâsıl olurdu. Yanına beyler, emîrler, makâmı yüksek olan kimseler, âlimler, evliyâ gelir, sükût ederek onu dinlerlerdi. Herkesin mertebelerine göre konuşur, sözlerinin herkes tarafından anlaşılmasını sağlardı. Kimsenin kabahatini yüzüne vurmaz, sohbetlerinde ortaya konuşurdu. Ma'nevî derecesine göre herkes hissesini alırdı. Başkalarının kalblerindeki gizli bilgileri, sormak istedikleri suâlleri anladığını belli etmez, dolaylı yollardan suâllerin cevaplarını verirdi. İslâmiyeti yaymak, Ehl-i sünnet i'tikâdını her tarafa duyurmak için çeşitli memleketlere gitti. Doğu Anadolu'yu, İran'ı Azerbeycan'ı gezdi. Her gittiği yerde İslâmiyetin güzelliğini, büyüklüğünü anlatıp, doğru ibâdet etmenin, ihlâslı olmanın, her işi Allah rızâsı için yapmanın ehemmiyetini îzâh ederdi. Geçtiği şehirlerdeki âlimler, onun sohbetlerine hayran kalırlar,

ayrılırken şehir dışına kadar çıkarak, onu teşyî ederlerdi.

Bir defâsında Tebrîz'e gitmek üzere yola çıktı. Yolda, Selçuklu sultânının vâlilerinden birinin oğlu olan Teoman Bey'le karşılaştı. Teoman Bey, görünüşü insana huzûr veren nûr yüzlü bu kimseye yakınlık göstererek, kim olduğunu ve nereye gittiğini sordu. O da, Mevlânâ hazretlerinin torunu olduğunu ve Tebrîz'e gittiğini söyleyince, Teoman Bey çok sevindi ve kendisinin de Tebrîz'e gittiğini bildirdi. Kabûl ederse berâber gidebileceklerini ve kendisine yol boyunca hizmet etmekle şereflenmek istediğini de ayrıca bildirdi.

Ârif Çelebi'nin, sohbet ederek giderlerken, Teoman Bey'in elinde bulunan doğana gözü takıldı. Teoman Bey'den doğanı istedi. O da kafesten çıkarıp teslim etti. Ârif Çelebi, doğanın ayaklarını çözüp salıverdi. Hürriyete kavuşan doğan hızla uçarak, gökyüzünde gözden kayboldu. Teoman Bey, şaşırmış bir hâlde doğanın arkasından bakakaldı. Bir müddet Mevlânâ hazretlerinin torunu olan Ârif Çelebi'ye ses çıkaramadıysa da, dayanamıyarak konuşmağa başladı: "Efendim! Bu doğan öyle bir doğan idi ki, ava gönderip de eli boş döndüğü hiç olmamıştı. Böyle bir doğanı bulmak ve ele geçirmek için neler çektim, ne masraflar yaptım. Bu doğanın misli yok idi. Sonra bunu, Tebrîz'de bulunan pâdişâh Gazân Hân'a hediye edecektim. Kimbilir bana ne kadar çok bahşişler ihsân edecekti. Üstelik, bir adamımla, ona bir doğan getireceğimi de bildirmiştim. Şimdi ben ne cevap vereceğim?" gibi teessürünü bildiren birçok sözler sarfetti. Sanki bu sözleri bekliyormuş gibi sükûnetle

dinleyen Ârif Çelebi hazretleri, tebessüm ederek buyurdular ki: “Ey Teoman Bey! Bir doğan için insan bu kadar üzülür mü? Asıl üzülünecek hâl, Allahü teâlâya karşı yaptığımız hatâ ve kusurlar, işlediğimiz günahlar ve isyânlardır. Madem ki, doğanın için bu kadar üzülüyorsun, çağıralım gelsin istermisin?” Teoman Bey; “Muhterem efendim! Eğer bu doğan tekrar elimize gelirse, Ziyâdesiyle sevinirim. Ne kadar malım varsa, hepsini vermeye hazırım. Beni yeniden hayata kavuşturmuş gibi olursunuz” dedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi; “Ey kıymetli doğan! Babam Mevlânâ hazretlerinin hatırı için buraya gel!” diye seslendi. Bir ânda, kaybolan doğan, yükseklerden süzülerek Ârif Çelebi’nin omuzuna konuverdi. Omuzundan kuşu alıp Teoman Bey’e verince, Teoman Bey ne yapacağını şaşırdı. Ârif Çelebi’nin eline sarılıp öpmeye başladı. Orada, üzerinde bulunan ikibin altını ve yedeğinde bulunan en güzel atı, Ârif Çelebi’ye hediye etti. Teoman Bey, bu kerâmeti görünce, Ârif Çelebi’ye muhabbeti pek ziyâdeleşti.

Uzun yolculuklardan sonra Tebrîz’e vardılar. Teoman Bey, Gazân Hân’a doğanı hediye edince, sultan, doğanı çok beğendi; otuz iyi cins at ve altmış bin altın ihsânda bulundu. Teoman Bey bir fırsatını bulup, yolda geçen hâdiseyi Gazân Hân’a anlattı. Ârif Çelebi’nin İslâmiyete olan bağlılığını, geçtikleri şehirlerde insanlara emr-i ma’rûf yapmak, dîn-i İslâmı yaymak için nasıl çırpındığını uzun uzun îzâh etti. Gazân Hân, Ârif Çelebi’yi hiç görmediği hâlde, ona karşı kalbinde büyük bir muhabbet hâsıl oldu. Onu görmekle şereflenmek, sohbetiyle bereketlenmek için, çok sevdiği âlimlerden birkaç tânesini, onu da’vet

etmek için vazîfelendirdi. Ârif Çelebi de, bu nâzik da’vete peki diyerek gitti. Tebrîzli birçok âlimin ve velilerin de bulunduğu da’vette, kalblere şifâ olan çok kıymetli sohbetlerde bulundu. Başta sultan olmak üzere, orada bulunan herkes, bilgisinin derinliğine, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ma’rifetlerinin üstünlüğüne hayran kaldılar, Ârif Çelebi’ye olan sevgileri kat kat arttı.

Ârif Çelebi, birgün dedesi Mevlânâ’nin, türbesini ziyâret ettikten sonra, talebe ve dostlarıyla birlikte orada cenâze namazı kılınan musalla taşının yanına geldiler. Ârif, cübbesini çıkararak musalla taşının üzerine koydu. “Gâib er kişi niyetine, cenâze namazına buyurun!” diyerek, cenâze namazı kıldırdı. Sonra da; “Dostlarım! Gazân Hân vefât etti. Onun cenâze namazını kıldık” dedi. Dostları ve talebeleri, o târihi bir yere kaydettiler. Tebrîz’den gelen tüccârlara sordular. Onlardan Gazân Hân’ın kaydettikleri târihte vefât ettiğini öğrenince, Ârif Çelebi’nin büyüklüğünü bir kere daha anladılar.

Ârif Çelebi, bir gün dedesi Mevlânâ hazretlerinin türbesini ziyâret ederken, Emîr Hayran isminde bir velî yanına geldi. Onunla uzun uzun sohbet ettiler. Sohbet esnâsında, Emîr Hayran kalbinden; “Ârif Çelebi keşke sarığını bana verse de, bereketlensem” diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi, başından sarığını çıkararak, Emîr Hayran’ın başına koydu.. Sonra da; “İnşâallah önümüzdeki bayramda yine buluşur, sohbet ederiz” dedi. Hakîkaten, bayramda yine buluşup sohbet ettiler.

Ârif Çelebi hazretleri, bir defâsında Sivas’a gitmişlerdi. Orada Mevlânâ Celâleddîn Rûmî’yi (r.a.)

çok seven Ahî Muhammed isminde bir kimse vardı. Ahî Muhammed, o günlerde çok hasta olmasına rağmen, Ârif Çelebi'nin geldiğini işitince, başta Ârif Çelebi'yi ve Sivas'ın ileri gelen âlimlerini, velîlerini yemeğe da'vet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildiren, Cenneti, Cehennemi ve evliyânın hâllerini anlatan bir sohbete başladı. Sohbet esnâsında Ahî Muhammed kalbinden; "Âh, Ârif Çelebi hazretleri duâ etseler de, benim de hastalığım iyi olsa, şifâ bulsam" diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi Ahî Muhammed'e dönerek; "Ey Ahî Muhammed! Merak etme. Cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir. Hastalığı veren de, şifâsını yaratan da O'dur. Allahü teâlâ sana da şifâlar ihsân eylesin!" buyurdu. Bu sözlerden sonra, Ahî Muhammed vücûdunda bir değişme hissetti. Ağrıyan yerlerinin sızısı durdu ve Ârif Çelebi'nin duâsı bereketiyle şifâ buldu.

Ladik şehrinde, Kâdı Necmeddîn isminde bir kimse vardı. Mevlânâ'yı çok sevdiğini ve onun yolunda olduğunu söylerdi. Hattâ Ladik şehrinde, Mevlânâ'nın halîfesi bile oldu. Fakat, kendisinden ders almak için gelen talebelerin çokluğundan gurûra ve kibre kapıldı. Ârif Çelebi Ladik'e geldiğinde, Kâdı Necmeddîn, "Mevlânâ'nın talebelerinden olup da ziyâfet vermedi demesinler" diye onu da'vet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, orada bulunanlarla sohbet etmeye başladı. Kâdı Necmeddîn ve ona uyan birkaç kimse, gizlice dışarı çıkıp, Ârif Çelebi'nin yaptığı sohbet ile aralarında alay etmeye başladılar. Onun hakkında dedikodu yaparak, lâyık olmayan hareketlerde bulundular. Bunları yaparken, Allahü teâlânın evliyâsı olan Ârif Çelebi'nin, yaptıklarından habersiz olduğunu sandılar.

Bir ara içeri girdiklerinde, Ârif Çelebi onlara dikkatle baktı. Bu bakış ile, herbirinin başlarına bir ağrı saplandı. Öyle ki, Ârif Çelebi'ye olan düşmanlıkları çoğaldıkça, ağrıları da fazlalaşıyor, kinleri azaldıkça, ağrıları da azalıyordu. Ağrıları öyle dayanılmaz hâle geldi ki, ne yapacaklarını şaşırdılar. Sonunda, "Allahü teâlânın evliyâsına olan düşmanlığın, kendi zararlarına olacağını" anladılar. Kalblerindeki kin ve düşmanlığı muhabbete çevirmek mecbûriyetinde kaldıktarı ân, başlarındaki ağrı geçti. Ârif Çelebi'yi çok severek hastalıktan kurtuldukları gibi, onun iltifâtlarına da kavuştular.

Bir ara Ladik'de kuraklık oldu. Yağmur yağmadığı için otlar kurudu, ekinler mahsûl vermedi. Topraklar susuzluktan çatladı, hayvanlar yiyecek birşey bulamadı. Ladikliler defâlarca yağmur duâsına çıktılarsa da, yağmur yağmadı. Sonunda Ulu Ârif Çelebi hazretlerine bir heyet göndererek, Ladik'e da'vet ettiler. Ladik'de büyük bir meydana toplanıp, durumlarını arz ettiler. Ârif Çelebi de; "Herşeyi yaratan Allahü teâlâdır. Kimbilir hangi hatâ ve kusûrlarımız sebebiyle bu durumlara düştük. Hepimizin tövbe ve istiğfâr etmesi lâzım, ibâdetlerimizi doğru olarak yapıp, günahlardan şiddetle kaçınmalıyız. Haram yemeyip çocuklarımıza helâli, haramı ve farzları öğretmeliyiz" buyurdu. Sonra halkın toplu olduğu meydandan uzak tenhâ bir yerde, ellerini açarak duâ etmeye başladı. Henüz duâsını bitirmemişti ki, gökyüzünde yağmur bulutları birikmeye başladı. Yavaş yavaş yağmaya başlayan yağmur, günlerce devâm etti. Her taraf suya kavuştu. Herkes Ârif Çelebi'ye duâ ettiler.

Emîr Bey Abgiri anlattı: “Kardeşim Mecdüddîn ve Ahî Muzafferuddîn ile anlaşıp, kimya ilmini öğrenmeye karar verdik. Bu anlaşmamızı da kimseye söylemiyeceğimize söz verdik. Birgün bu arkadaşlarımla Konya’ya geldik. Önce Mevlânâ hazretlerini ziyâret etmeye gittik. Biz türbenin kenarında dururken, içeriden Ârif Çelebi çıkıp yanımıza geldi. Hepimize dikkatle baktığında, onun heybetinden aklımız gidecek sandık. Sonra Ahî Muzafferuddîn’in yakasından tutarak; “Ey Muzaffer! Eğer kimyâ ilminde başarılı olmak istiyorsan, zirâat ile meşgûl ol. Eğer Kimyâ ilmini istersen, Mevlânâ hazretlerinin ve cenâb-ı Hakkın evliyâsının muhabbetini kazan” buyurdu ve tekrar içeri girdi. Hepimiz şaşırmıştık. Muzafferuddîn söz dinledi. Zirâat işleriyle meşgûl oldu. Kısa zamanda servet sâhibi oldu. Bizler de başka işler bularak, o düşündüğümüzden vazgeçtik.”

Ârif Çelebi’yi sevenlerden biri anlattı: “Bir kurban bayramı arefesi idi. Sultâniye şehrinde bir medresede, o gün kuşluk vakti, Ârif Çelebi hazretleri kaylûle yaparak istirahat ediyordu. Bir ara uykusunun arasında; “Yapmayınız!” diyerek doğruldu ve tekrar uyudu. Bir müddet sonra uyandığında; “Efendim! Uykunuz arasında doğrulup, “Yapmayınız!” diye konuştunuz. Acabâ hikmeti nedir?” diye sordular. Cevâbında; “Konya’da bulunan talebelerimizden Nâsıruddîn ile Şücâeddîn, babamın türbesi yakınında münâkaşa ediyorlardı. Onları, münâkaşa ederek birbirlerinin kalblerini kırmamaları için ikâz ettim. Ben onlara böyle söylerken, yanlarından geçmekte olan iki erkek ile bir kadın da beni orada gördüler” buyurdu. Konya’ya geldiğimizde, Nâsıruddîn’e; “Siz arefe günü

ne yaptınız?” diye sorduk. O da; “Şücâeddîn bana uygun olmayan bir söz söyledi. Onu bu sözden men edince, aramızda bir münâkaşa başladı. O sırada hocamız Ârif Çelebi hazretlerinin yanımıza gelip bize; “Yapmayınız!” sözü ile münâkaşayı kestik ve utanıp barıştık” dedi. Bu hâdise olurken yanlarından geçen erkekler ve kadın ise; “Biz, Ârif Çelebi’yi orada hem gördük, hem de sesini işittik” dediler.

Ârif Çelebi’yi sevenlerden Kerîmüddîn anlattı: “Ârif Çelebi, bir gün kaleye gitmek istedi. Hemen kale muhâfızına haber verdik. Muhâfız ve yardımcıları hazırlanıp. Ârif Çelebi’yi hürmetle karşıladılar. Ârif Çelebi uygun bir yerde oturup sohbet etmeye başladılar. Sohbet esnâsında, kale muhâfızı kalbinden; “Ârif Çelebi hazretlerine ne ikrâm etsem ki, bostan tarlasına kavunları da yeni ekmiştim. Keşke daha önce ekseydim, şimdiye kadar biter, olgunlaşırdı” gibi şeyler geçirdi. Bu sırada Ârif Çelebi, muhâfıza dönerek; “Bize kavun ikrâm etmeyecek misiniz? dedi. Muhâfız da; “Efendim! Ben de şimdi bunu düşünüyordum. Fakat kavunun çekirdeklerini yeni ekmiştim, daha çıkmamıştır bile” dedi. Ârif Çelebi ise tekrar; “Siz gidiniz, misâfirlerinize kavun ikrâm ediniz” buyurunca, muhâfız; “Bunda bir hikmet olsa gerektir” diyerek bostana gitti. Kavunların ekildiği yere varınca, hayretinden aklı gidecek gibi oldu. Yeni diktiği çekirdekler, yetişmiş, kavunlar meydana gelmiş ve olgunlaşmıştı. Hemen en olgunlarından birkaç tâne alıp götürdü. Kesip, ikrâm etti. Bu hâdiseye, orada bulunanlar da hayret etti. Kale muhâfızı Emîr Necmeddîn kalbinden; “Acabâ şimdi Ârif Çelebi’nin bu kerâmeti gibi kerâmet gösterebilen var mıdır?” diye

düşünüyordu. Ârif Çelebi, bu kerâmetini görüp hayret edenlere karşı da; "Allahü teâlâ, hazret-i Meryem için kuru hurma ağacından tâze hurma yarattı. Cenâb-ı Hakka, bir dostunun hâtırı için birkaç kavun yaratmak zor değildir. Bunda hayret edecek birşey yoktur" buyurdu. Sohbet bittikten sonra, Ârif Çelebi evine döndü. Orada olanlar, muhâfızla birlikte bostana gittiler. Bostana geldiklerinde, çekirdeklerden daha yeni yeni yaprakların çıkmaya başladığını gördüler. Hepsinin de Ârif Çelebi'ye olan bağlılıkları arttı. Ona kalblerinde daha çok muhabbet beslediler."

Ârif Çelebi, Konya'nın Akşehir kazâsına dostlarını ziyârete gitmişti. Akşehir'de hergün sohbetler ederek, birkaç gün geçirmişti. Şehrin hâkimi olan İzzeddîn ismindeki kimse düşündü ki; "Akşehir'in yedisinden yetmişine herkes, Ârif Çelebi'ye pek fazla muhabbet besliyorlar. Ola ki tarafımdan, onun hoşuna gitmeyen bir hareket meydana gelir de kalbi kırılır. Bu durum ise bizim mahvolmamız demektir. En iyisi, Ârif Çelebi'yi uygun bir şekilde Konya'ya göndermek lâzım." Hâkim İzzeddîn, bu düşünce ile evinden çıktı. Atına binmiş giderken, yolda Ârif Çelebi'ye rastladı. İzzeddîn daha birşey söylemeden, Ârif Çelebi; "Ey İzzeddîn! Ba'zı dostlarımız bizi Akşehir'den göndermek isterler. Sanırım ki, biz daha buradan ayrılmadan, onlar tekrar yalvarıp yakararak kalmamızı isterler. Fakat artık iş işten geçmiştir. Onların tekliflerini red ederiz. Bir daha da Akşehir'e gelmeyiz ve ebedî olarak pişmân olurlar" dedi. Bunları ter dökerek dinleyen Hâkim İzzeddîn, atından aşağı atladı ve Ârif Çelebi'nin ellerini öpmek için sarıldı, suçunu i'tirâf etti. Bundan sonra, Ârif Çelebi'yi en çok sevenlerden ve ona en

bağlı talebelerinden oldu. Ladik şehrinde Nâzıroğlu isminde bir Emîrzâde vardı. Şehrin ileri gelenlerinden ba'zıları Emîrzâdeye; "Hepimiz Ârif Çelebi'ye talebe olmakla şereflendik. Allahü teâlânın evliyâ kullarına talebe olmak bulunmaz bir ni'mettir. Onlar ki, vefât ânında şeytânı kovalarlar, âhırette şefâat edip kurtarırlar. Gel sen de onun talebesi ol ki, kurtulasın!" dediler. Emîrzâde de; "Elbet ben de talebesi olmak isterim. Fakat bir şartım var ki, o da; bana duâ edip, cenâb-ı Hak bir çocuk ihsân ederse, talebe olurum. Yoksa talebesi olmam" dedi. Ertesi gün Emîrzâde, sabahın erken saatlerinde hamama gitmek için evinden çıktı. Yol üzerinde durmakta olan bir kimseyi gördü. Yanına yaklaşırken; "Acabâ bu saatte yol üzerinde bekleyen kimdir? Yoksa sarhoş falan mıdır?" diye düşünüyordu. Yanına geldiğinde, o kimsenin Ârif Çelebi hazretleri olduğunu görünce şaşırdı, öyle düşündüğüne pişmân oldu ve ellerini öpmek için eğildi. Ârif Çelebi ise; "Düşüncelerinde yanılıyorsun Emîrzâde! Ben sarhoş değilim. Bu erken saatte burada olmamın sebebi ise, senin kurtuluşuna vesîle olmak içindir. Al bu gül demetini evine git' Allahü teâlâ sana hayırlı evlât ihsân eylesin" buyurdu. Emîrzâde, Ârif Çelebi'nin ellerini öptükten sonra, gül demetini alarak evine gitti. Bir sene kadar sonra bir erkek evlâdı oldu. Emîrzâde de Ârif Çelebi hazretlerine gelerek, hizmetiyle şereflendi ve onun en kıymetli talebelerinden, keşif ve kerâmet sâhibi bir kimse oldu.

Ârif Çelebi, 719 (m. 1319) senesinde, Aksaray ilçesine dostlarını ve talebelerini ziyârete gitti. Bir gece rü'yâsında, peşpeşe aralıksız olarak birkaç defâ âh ederek, bir müddet ağladı. Orada bulunan dostları,

bunu öğrendiler ve kendisine, ağlamasının hikmetini sordular. O da; "Rü'yâmda bir köşkte oturmuş, penceresinden güzel bir bahçeyi seyrediyordum. O bahçenin güzelliğini anlatmak mümkün değildir. Zira onu anlatacak diller ve yazacak kalemler âciz kalır. Bahçeyi seyrederken, orada dedem Mevlânâ hazretlerini gördüm. Bana mübârek eliyle işâret ederek; "Ey Ârif! Gel, bundan sonra bize gel. Artık orada kalman yeter" dedi ve gözden kayboldu, İşte, dedeme olan hasretim sebebiyle ağladım. Her geçen gün âhırete gitme arzum çoğalmaktadır" dedi. Sonra Konya'ya dönmek için yola çıktı. Konya'ya geldiğinden iki gün sonra, Cum'a idi. Güneş doğduktan sonra dışarı çıkıp, güneşe doğru döndü ve ba'zı sözler söyleyip kasîdeler okudu. Sonra talebelerine dönerek; "Kardeşlerim! Artık gitme zamânım yaklaştı. Zîrâ her nefeste sesler geliyor. Sizlere vedâ ediyor, Allahü teâlâya emânet ediyorum" buyurdu. Evine girip yatağına yattı. Bir hafta hasta yattıktan sonra, ertesi Cum'a günü kalktılar. Şu ânda medfûn bulunduğu yere gelip, orayı işâret ederek; "Beni buraya defnediniz" buyurarak vasiyyet etti. Tekrar istirahata çekilerek, günlerce hasta yattı. Hastalığının yirmibeşinci gecesinde zelzele oldu. Ba'zı binâlar yıkıldı. İki gün sonra da, Zilhicce ayırım yirmidördünde Salı günü ikindi vaktine yakın, " Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" diyerek son nefesini verdi ve sevdiklerine kavuştu.

1)Menâkıb-ül-ârifîn cild-2, sh. 819
2)Risâle-i Sipahsalar sh. 150

ÜBÜLLÎ (Muhammed bin İbrâhîm):

Tilmsân'da yetişen İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm bin Ahmed el-Abderî et-Tilmsânî olup, Übüllî diye tanınır. Aslen Endülüs'de bulunan Tilmsân'a bağlı Übülle beldesindendir. 680 (m. 1281) senesinde doğdu. 753 (m. 1352) senesi Receb ayında vefât etti. Doğum ve vefât târihleri 681 ve 757 olarak da bildirilmiştir.

Muhammed bin İbrâhîm' in babası ve amcası, Übülle'den gelip Tilmsân'da yerleşmişlerdi. Orada Tilmsân Vâlisi olan Yagmerâsin'in hizmetinde bulunuyorlardı. Übüllî'nin babası olan İbrâhîm bin Ahmed, Tilmsân kadısı Muhammed bin Galbûn'un kızı ile evlendi. Bu evlilikten de Muhammed bin İbrâhîm Übüllî dünyâya geldi. Daha çok kadı olan dedesinin yanında bulunarak yetişen Übüllî, anne tarafından dedesi olan Kâdı İbn-i Galbûn'dan da ilim öğrendi. Çok zekî idi. İlim öğrenmek, daha çok öğrenmek istiyordu. Yûsuf bin Ya'kûb'un, Tilmsân hâkimi olması sırasında, hacca gitmek üzere yola çıktı. Tûnus'dan gemiye binip, Mısır'da bulunan İskenderiyye'ye geldi. Orada İbn-i Dakîk-ül-Iyd, İbn-ür-Rif'a, Safiyyüddîn el-Hindî et-Tebrîzî ve başka âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Sonra hac yaptı. Hacdan sonra memleketi olan Tilmsân'a döndü. Ebû Mûsâ İbn-ül-İmâm'dan tefsîr, hadîs ve mantık okudu. O zamanki Tilmsân vâlisinin kendisine rahat vermemesi sebebiyle Fas'a gitti. Orada bir âlimin yanında gizlendi. Ondan çeşitli ilimler öğrendi.

710 (m. 1310) senesi sıralarında Merrâkûş'e gitti. Orada ilimde yükselmiş, tasavvufda ilerlemiş, amel ve

ilim bakımından üstün olan İbn-ül-Bennâ'nın yanına vardı. Ona talebe oldu. Kendisinden hikmet ve başka ilimleri öğrendi. Sonra Ali bin Muhammed'den okudu. Onun huzûrunda, ifâdesi (konuşması, hitâbeti) kuvvetlendi. Ondan çok istifâde etti. Bunlardan başka daha nice âlimler ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Bu maksadla adı geçen yerlerden başka; Mısır, Şam, Hicaz ve Irak'a gitti. Oralardaki âlimlerden okudu. Aklî ve naklî ilimlerde derin âlim oldu.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra Fas'a dönüp, öğrendiği yüksek ilimleri talebelere anlatmaya başladı. Bulunduğu beldedeki talebelerden başka, etrâftaki beldelerden de, onun derslerinde bulunmak için gelenler olurdu. İlmini neşrettikçe, ismi de meşhûr oldu. Herkes tarafından beğenilir, takdîr edilirdi. İlim öğrendiği hocalarından olan Ebû Mûsâ İbn-ül-İmâm hazretleri bile, bu zâtın ilimdeki üstünlüğünü beğenip takdîr eder onu çok överdi. Übüllî hazretlerinin bulunduğu bir meclisde, başka âlimler konuşmaktan çekinirler, onun yanında konuşmaya kendilerini salâhiyetli görmezlerdi.

İbn-üs-Sabbâg el-Miknâsî, Şerîf Tilmsânî, İbn-i Arafe, Allâme Rehûni, İbn-i Merzûk, Osman el-Ikbânî, İbn-i Haldûn, Veliyyüddîn Sâlih Ebû Abdullah, İbn-i Abbâd ve daha birçok âlim Übüllî hazretlerinden ilim öğrendiler.

İbn-i Haldûn diyor ki: "Übüllî'nin derslerine devâm ettim. Ondan çok şey öğrendim."

1)Ta'rîf-ül-halef cild-1 , sh. 93
2)Bustân sh. 214
3)Neyl-ül-ibtihâc sh. 245

VÂSITÎ (Abdürrahmân bin Abdülmuhsin):

Mutasavvıf ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Abdülmuhsin bin Ömer bin Abdülmün'im'dir. Künyesi Ebü'l-Ferec, lakabı Takıyyüddîn olup, nisbeti Vâsıtî'dir. 674 (m. 1275) senesinde doğdu. Doğum yeri kaynaklarda bildirilmemektedir. 744 (m. 1343) senesinde Bağdad'da vefât etti.

Zamânın büyük âlimlerinden ilim tahsîl etti. Dımeşk'a ve birkaç defâ da hacca gitti. Meşhûr hadîs âlimi Zehebî ile berâber hadîs-i şerîf öğrendi. Ondan da el-Mahzûmi ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf öğrendiler. İyiliksever, güzel huylu ve güzel görünüşlü bir zât idi. Karşılaştığı kimselere çok mütevâzî davranırdı. Arkadaşlarından veya talebelerinden birinde uygun olmayan bir davranış görse, tatlı bir şekilde onu îkâz eder ve bu işi yapmasına mâni olurdu.

Şeyh Şemseddîn anlatır: "Vâsıtî, çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, İbn-i Şirde el-Vâ'iz bize hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük âlim Şeyh İzzeddîn Fârûsî'nin sohbetlerinde bulundu."

Asrının hadîs hâfızı Şeyh-ül-İslâm İbn-i Hacer Askalânî, Vâgıtf'yi medhederek, ondan ilim öğrenen ve istifâde eden âlimleri bildirmiştir. Onun Imâm-ı Sübkî derecesinde bir âlim olduğunu söylemiştir. Evliyânın büyüklerinden Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hayâtını, kerâmetlerini anlatan bir kitap yazmıştır. Şeyh-ül-İslâm Ahmed bin Celâl Mısrî, "Cilâ-üs-sadâ" adlı kitabında; "Dört mezhebe göre insanlara ve cinlere fetvâ verirdi" demektedir.

İbn-i Mühezzeb anlatır: “Takıyyüddîn Ebü’l-Ferec Abdürrahmân bin Abdülmuhsin Ensârî kuddise sirruh, Vâsıt şehrinin bereketi, âlimi ve muhaddisi idi. Tasavvufta Rıfâiyye yolunu Şeyh İzzeddîn Ahmed Fârûsî’den aldı. O da babası İbrâhîm ’den, o da babası Şeyh Ömer Fârûsî’den, o ise Seyyid Ahmed Rıfâî’den aldı. Birçok insan, Vâsıtî’nin ilminden ve sohbetlerinden istifâde etti. “Tiryak” adında iki kitap yazdı. Birincisinde, evliyânın büyüklerinden olan sûfîlerin hayatlarından bahsetmektedir. İkincisinde ise, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hayâtını ve üstün hâllerini, kerâmetlerini anlatmaktadır.”

Vâsıtî’nin çok kerâmetleri görülmüştür. İnsanlara doğru yolu gösteren, dînin emir ve yasaklarını anlatan büyük bir âlim idi. Kelime-i tevhîd ve Kelime-i şehâdeti söyleyerek tebessüm eder bir hâlde vefât etti.

Birçok eseri vardır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1-Esmâ-ün-Nebî (s.a.v.) ve bu kitabın şerhi, 2- Tiryâk-ül-muhibbîn fî tabakâtı meşâyıh-ıl-ârifîn, 3- Şerhu hırz-il-Emânî liş-Şâtıbî, 4-Menâkıb-ı Ahmed Rıfâî, 5-El-Lü’lüü fil-hadîs.

Vâsıtî, “Tiryâk-ül-muhibbîn” kitabında, Seyyid Ahmed Rıfâî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şihâbüddîn Sühreverdî, Ebû Bekr Şiblî, Şeyh Ruveym ve daha başka tasavvuf büyüklerinin hâllerini, hocalarını ve talebelerini anlatmaktadır. Bu kitapta, büyüklerin kıymetli nasîhatlerinden bahsedilmektedir. Bu kitaptan ba’zı bölümler Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki: “Sen, Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfelerini yerine getirdiğin, nefsinin isteklerine uymadığın, cenâb-ı Hakkın râzı olduğu yolda yürüdüğün zaman nefsini

(kendini) tanırsın. Nefsini tanıyan ise, Rabbini tanır. Büyüklerine saygı, küçüklerine şefkat ve merhamet göstermek, kötülere iyilik, iyilere daha güzel muâmele etmek, hikmet ve ilim sâhibi olanlarının nasîhatlarını dinlemek, bayağı ve aşağı olanlarından uzak durmak, zaîf ve güçsüzlere yardım etmek, onlara sıkıntı vermemek sûretiyle insanların haklarını yerine getirdiğin zaman, kendini iyi idâre etmiş olursun. Dostlarına da iyi muâmele etmiş, Rabbini râzı etmiş olursun. Böylece insanlardan sana gelecek zararları def etmiş olursun. O zaman sen, akıllı ve hakîm (hikmet sâhibi) birisi olmuş olursun.

Eğer kendini bilmez ve tanımaz, insanların malına ve canına zarar verirsen, Rabbini gazâblandırmış, nefsine zulmetmiş, ahmak ve bayağı bir kimse olursun.

Ey kardeşim! Himmetini kendini yakmak için harcamaktan, hevâ ve hevesinin dalgaları arasında kalarak, kendini boğmaktan çok sakın. Kendini bu hâle düşürme husûsunda Allahü teâlâdan kork. Nefsine karşı hazırlıklı ol. Dâima nefsinin hezimeti (yenilmesi) için çalış. Böyle yaparsan, sonunda zelîl olmaktan, hesab verme korkusundan, dostlarla alâkayı kesmekten kurtulur, seçilmişlerden olursun. Nefsi, kişinin kimliğidir. Tevâzu ettiği zaman yükselir. Kendini büyük gördüğü zaman alçalır. Hak etmeden yükselmek ne kadar çirkindir. İrfan kanatları ile yükseklere uç. İlmin ve yakînin zirvesine doğru edebinle yürü.

Nefsine muhâlefet husûsunda çok sağlam ol. Geceleyin uyumamayı kendine âdet edin. Çünkü uyku hüsrandır. Günaha asla meyletme, günahın sonu

ateştir. Geceni, Allahü teâlâya ibâdet etmek ve tâat için geçir. Gâfil kimseler, geceyi uyku ile geçirir. Câhil ve gâfil, oyun ve eğlence ile oyalanır. Hâlbuki ehlullah uyanıktır."

Abbasî halîfesi Ebû Ahmed Müstencid Billâh, bir adamını göndererek, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinden nasîhat istedi. Seyyid Ahmed Rıfâî'nin büyük âlim ve velî olduğunu biliyordu. Halîfe, Ahmed Rıfâî hazretlerine gönderdiği mektûpta şöyle yazıyordu:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Emîr-ül-mü'minîn'den Seyyid Ahmed Rıfâî' ye! Sizden çok nasîhat istiyorum. Çünkü ben, sizin nasîhatlerinize çok muhtâcım. Bana yapacağınız nasîhatler çok faydalı olacak. Allahü teâlânın size ihsân ettiği kıymetli bilgilerden bana yazınız. Çünkü siz, Allahü teâlânın ma'nevî lütuflarına mazhar olan bir zâtsınız. Bana ve bütün müslümanlara duâ ediniz."

Seyyid Ahmed Rıfâî, mektûbu okuduktan sonra; "Ne diyeyim! Eğer nasîhate gücüm yetmez desem, riyâ olur. Eğer gücüm yeter desem, hoş birşey olmaz. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâ-hil aliyyil-azîm" dedi. Sonra kâğıt istedi. Talebelerinden Ahmed bin Abdülmuhsin Tarrî'ye şöyle yazdırdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâya hamd-ü senâlar olsun. Onun Resûlüne (s.a.v.) salât ve selâm olsun. Nasîhat isteyen mektûbunuz bana ulaştı. Peygamber efendimiz; ***"Din nasîhattir, din nasîhattir, din nasîhattir"*** buyurdu. Eğer bu hadîs-i şerîf olmasaydı, sana bu nasîhati yapmazdım. Çünkü, senin gibi insanlara nasîhat için iki şart lâzımdır. 1-

Nasîhat edenin ihlâslı olması, 2-Amel etmek şartıyla, din kardeşinin yaptığı nasîhati kabûl etmek.

Ey mü'minlerin emîri! Resûlullahın sünnetine tâbi olmak sûretiyle, Allahü teâlânın emirlerini nefsinde yaşar ve Allahın emirlerine saygı gösterirsen, insanlar da senin me'murlarına saygı gösterirler.

Ey emîr! Bizans Kayserinin ve mecûsî sultanlarının memleketlerindeki kuvvetlerine bakma. Onlar câhil oldukları için, hakdan uzaklaşıp, dünyâlıklara yöneldiler. Onlar ölünceye kadar dünyâ muhabbeti ve arzusu ile yaşadılar. Emri altında olanlara, yumuşaklıkla iyi muâmale etmediler. Onlara güç gelecek işler emrettiler.

Ey mü'minlerin emîri! Sana gelince; sen, müslümanların malını, canını ve memleketlerini muhâfaza et. Her işinde Allahü teâlâdan kork. Her hâlinde Resûlullahın (s.a.v.) emrine uy. O zaman sen, Allahü teâlânın himâyesinde, Resûlullahın gölgesinde olur, sözü geçerli biri olursun. Allahü teâlânın meleklerden olan orduları ile dâima yardım olunursun.

Ey mü'minlerin emîri! Bu dünyâda, yiyecek, içecek ve giyecek şeylerden sana her gelene dikkat et. İnsanlara zulm etmekden sakın. Şeytan seni aldatıp zulme yönelttiği zaman, nefsine şöyle sor: "Şâyet zulmedilen, hapsedilen, kahredilen, iftirâ edilen sen olsaydın, kendin için sultandan ne isterdin?" Kendine nasıl muâmele edilmesini istiyorsan, insanlara öyle muâmele et. Çünkü sen böyle yaparsan, adâleti ve insanlığın îcâbını yerine getirmiş olursun. Şunu iyi bil ki senin mülk ve devletin, Allahü teâlânın mülküne göre pek azdır. Sen ve senin mülkün, Allahü teâlânın mülküdür.

Ey mü’minlerin emîri! Senin dünyâda nasîbin; seni gölgeleyecek miktârda gölge, seni örtecek kadar elbise, seni doyuracak kadar yiyecek, mallarından sana âit olan miktârdır. Sen, Allahü teâlânın emirlerine riâyet etmek sûretiyle, O’na karşı olan edebi gözetirsen, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânlarına kavuşursun. Allahü teâlânın emrine uymaz, mahlûklarına zarar verirsen, zâlim olursun.

Ey mü’minlerin emîri! Şunu iyi bil ki, sultanların ordusu, adâlettir. Bekçileri, yaptıkları işlerdir. Hâllerini bildiren defterleri ise, emri altında çalışanlar ve arkadaşlarıdır. Bu defterler, halkın gözü önündedir. Onun için bu defterleri ıslâh et, muhâfazasını sağlam yap, ordunu kuvvetlendir. Akıllı ve dindar kimselerle berâber ol. Katı kalbli, zâlim ve dalâlette olan (sapık) kimselerden uzak dur. Çünkü böyle kimseler, senin düşmanlarındır. İşlerini, kadınların, gençlerin ve mürüvvetsiz kimselerin eline verip, onların oyuncağı hâline getirme. Çünkü onlar işleri karıştırır, kötü bir şekilde sonuçlanmasına sebep olurlar. Bir işi yapmak istediğin zaman, o işte insaflı ve adâletli ol ki, hakkı olmayan birine o işi teslim etmiyesin. Allahü teâlâyı zikret. Kendini haksızlık yapmaktan uzak tut. Çünkü bulunduğun makâm, hak üzere bulunulacak, hak üzere yürünülecek bir makâmdır. Kızdığın zaman affa sarıl. Çünkü affetmek sûretiyle yapacağın hatâ, Cezâ vermek sûretiyle yapacağın hatâdan daha iyidir.

İslerinde, dindar, hikmet ehli, din gayreti bulunan kimseleri seç. Onlar arasından da, tabiat bakımından güzel, akıl bakımından olgun, görüşü ve konuşması iyi, delîli sağlam olanlarını seç. Allah ve Resûlünü en iyi bilen kimseleri seç. Adâlet husûsunda, iyi veya

kötü, mü'min veya kâfir, herkese eşit muâmele et. Dînin ve din ehlinin (âlimlerin) hakkını gözet. Vefât edip Rabbine kavuştuğun zaman, âkıbetinin iyi olmasına vesîle olacak işleri yap."

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 152*
2)*El-A'lâm cild-3, sh. 314*
3)*Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 526, 527*
4)*Tiryâk-ül-muhibbîn mukaddimesi*
5)*Brockelmann Gal- 2, sh. 160*

VELİYYÜDDÎN TEBRÎZÎ:

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdullah el-Hatîbî et-Tebrîzî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. Lakabı ise Veliyyüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 749 (m. 1347) senesinde vefât etti.

Hayâtı hakkında fazla bir bilgi olmayan Veliyyüddîn Tebrîzî, Hasen bin Muhammed Tayyibî'den ilim öğrendi. Velîyyüddîn Tebrîzî, İmâm-ı Begavî'nin "Mesâbîh" kitabinâ ek ve açıklamalar yaparak, "Mişkât-ül-mesâbîh" adını verdi. Bu kitabını 737 (m. 1336) senesinde tamamladı. Mişkât kitabına çok çeşitli şerhler yapılmıştır. Bunların en kıymetlisi, Abdülhak-ı Dehlevî'nin yapmış olduğu "Eşi'at-ül-lemeât'dır. Dört büyük cild hâlinde basılmıştır. Veliyyüddîn Tebrîzî'nin ayrıca "El-İkmâl fî esmâ-ir-ricâl" adlı bir eseri daha vardır. Miskât'ın kenarında basılmıştır.

Veliyyüddîn Tebrîzî' nin, Miskât kitabında rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"İnsanlara merhamet etmeyene, Allahü teâlâ merhamet etmez."

"Zulme mâni olarak, zâlime de mazlûma da yardım ediniz."

"Satın alınan bir gömleğe verilen paranın onda dokuzu helâl ve onda biri haram para ise, bu gömlekle kılınan namazı Allahü teâlâ kabûl etmez."

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onun yardımına koşar. Onu küçük ve kendinden aşağı görmez. Onun kanına, malına, ırzına, nâmusuna zarar vermesi haramdır."

"Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bir kimse kendisine yapılmasını sevdiğini, din kardeşi için de sevmedikçe, îmânı tamâm olmaz."

"Kötülüğünden komşusu emîn olmıyanın, Allaha yemîn ederim ki îmânı yoktur."

"Kalbinde merhameti olmıyanın, îmânı yoktur."

"İnsanlara merhamet edene, Allah merhamet eder."

"Küçüklerimize acımıyan ve büyüklerimize saygılı olmıyan, bizden değildir."

"İhtiyarlara saygı gösteren ve yardım eden, ihtiyârlayınca, Allah ona da yardımcılar nasîb eder."

"Allahın sevdiği ev, yetim bulundurulan ve ona iyilik yapılan evdir."

"Yanında birini gıybet edeni susturan kimseye, Allahü teâlâ dünyâda ve âhırette yardım eder. Gücü yeterken susturmazsa, Allahü teâlâ onu dünyâda ve âhırette cezâlandırır."

"Din kardeşinin ayıbını, utanç verici hâlini görüp de bunu örten gizleyen kimse, İslâmiyetten önce Arabların yaptıkları gibi, diri gömülen kızı mezardan çıkarmış, ölümden kurtarmış gibidir."

"İki arkadaştan Allah indinde daha iyi olanı, arkadışına iyiliği daha çok olanıdır."

"Birinin iyi veya kötü olduğu, komşularının onu beğenip beğenmemesi ile anlaşılır."

"Çok namaz kılan, çok oruç tutan, çok sadaka veren, fakat dili ile komşularını incitenin gideceği yer Cehennemdir. Namazı, orucu sadakası az olup, dili ile komşularını incitmeyenin yeri Cennettir."

"Allah dünyâlığı, dostlarına da, düşmanlarına da vermiştir. Güzel ahlâkı ise, yalnız sevdiklerine vermiştir."

"Bir kimsenin ırzına, malına saldıranın sevâbları, kıyâmet günü o kimseye verilir, ibâdetleri, iyilikleri yoksa, o kimsenin günahları buna verilir."

"Allahü teâlâ indinde günahların en büyüğü, kötü huylu olmaktır."

"Bir kimse, sevmediği birisine belâ, sıkıntı geldiği için sevinirse, Allah, bu kimseye de bu belâyı verir."

"Hased etmeyiniz! Ateş odunu yok ettiği gibi, hased de sevâbları giderir."

"İyi huylu, dünyâda ve âhırette iyiliklere kavuşacaktır."

"Allahü teâlâ, dünyâda güzel sûret ve iyi huy ihsân ettiği kulunu, âhırette Cehenneme sokmaz."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Ebû Hüreyre'ye ***"İyi huylu ol"*** buyurdu. "İyi huy nedir?" deyince; ***"Senden uzaklaşana yaklaşıp nasîhat et ve sana zulmedeni affet. Malını, ilmini, yardımını senden esîrgeyene, bunları bol bol ver!"*** buyurdu.

"Kibirden, hıyânetten ve borçtan temiz olarak ölen kimsenin gideceği yer Cennettir."

"Zevcelerinizi döğmeyiniz! Onlar, sizin köleniz değildir."

"Allah indinde en iyiniz, zevcesine karşı en iyi olanınızdır. Zevcesine karşı en iyi olanınız benim."

"Îmânı üstün olanınız, huyu daha güzel ve zevcesine daha yumuşak olanınızdır."

"İki kişi mescide gelip namaz kıldılar. Kendilerine birşey ikrâm edildi. Oruçlu olduklarını söylediler. Bir süre konuştuktan sonra kalkıp giderlerken, Resûl-i ekrem (s.a.v.) bunlara; ***"Namazlarınızı tekrar kılınız ve oruçlarınızı tekrar tutunuz. Çünkü konuşurken bir kimseyi gıybet ettiniz. Gıybet etmek, ibâdetlerin sevâbını giderir"*** buyurdu.

Enes bin Mâlik'in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Kıyâmet günü insanlar Arasat'ta toplanır. Bir kısmı, diğerlerinin üzerine dalga gibi vurur, birbirlerine karışırlar. Mahşer halkı hep birden, Âdem oleyhisselâma gelirler. "Rabbinden bizim için şefâat dile!" derler. Âdem*** (a.s.)***; "Ben şefâate izinli değilim, İbrâhîm aleyhisselâma gidiniz. O, Allahü teâlânın***

Halîlidir" der. İnsanlar ona gelirler. O da; "Ben şefâate izinli değilim. Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Kelîmullahtır" der. Ona gelirler, o da; "Ben de şefâat edemem, Îsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Rûhullahtır" der. Ona giderler, o da; "Ben şefâate izinli değilim. Muhammed aleyhisselâma gidiniz. O, Habîbullahtır" der. Mahşer halkı bana gelirler. Ben; "Şefâat ederim" derim. Şefâat etmek için Rabbimden izin isterim, izin verilir. Hak teâlânın bana bildireceği hamdler ile hamd ederim. Şimdi o hamdler hâfızamda yoktur. Sonra yere kapanır, secde ederim. Hak teâlâ bana; "Yâ Muhammed! Şefâat et, kabûl olunur" buyurur. Ben; "Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et, onlara merhamet et" ma'nâsına gelen; "Ümmeti, Ümmeti" derim, (iki kere buyurması, te'kid için veya nidâ içindir ki, ümmeti kendisine yaklaşsınlar, ateşten korunsunlar. Zîrâ nûr-i şerîfleri ateşi söndürür.) ***Sonra bana; "Yâ Muhammed! Var, kalbinde arpa dânesi kadar îmânı olanı ateşten çıkar" buyurulur. Ben de gider, kimin kalbinde arpa dânesi kadar îmânı varsa, ateşten çıkarır geriye dönerim. Yine o hamdler ile hamd ederim ve secde ederim. Yine bana; "Yâ Muhammed! Söyle işitilir. İste, verilir. Şefâat et, kabûl olunur" buyurulur. Ben; "Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et" derim. O zaman "Kalbinde zerre kadar veya hardal dânesi kadar îmânı olanları ateşten çıkar" buyurulur. Giderim, kalbinde zerre kadar îmânı olanları ateşten çıkarırım. Yine dönerim. Secdeye varır, niyâz ederim. "Git, kalbinde hardal tânesinden de çok***

az îmânı olanları da ateşten çıkar" buyurulur. Gider, böyle îmânı olanları da ateşten çıkarırım. Dördüncü defâ da Rabbimden, Lâ ilahe illallah diyenlere de şefâat etmemi isterim. Allahü teâlâ; "Onları ateşten çıkarmak senin üzerine değildir. Fakat, İzzetim, Celâlim, Kibriyâm hakkı için, onları elbette ateşten çıkarırım" buyurur."

Ebû Hüreyre (r.a.) haber veriyor. Resûlullahın (s.a.v.) yanına biri geldi.

"Ensârdan bir kız ile evlenmek istiyorum" dedi. Resûl-i ekrem (s.a.v.) ona; ***"Kızı*** (bir kere) ***gör! Çünkü, Ensâr kabîlesinin gözlerinde birşey vardır"*** buyurdu.

"Kâdınlar, görüştükleri kadınların güzelliklerini, iyiliklerini, zevclerine anlatmasınlar. Zevcleri, o kadınları görmüş gibi olurlar."

"Yâ Ali! Bir kadını görürsen, yüzünü ondan ayır. Ona tekrar bakma! Ansızın görmek, günah olmaz ise de, tekrar bakmak günah olur."

"Avret yerinizi açmayınız**!** (Ya'nî, yalnız iken de açmayınız.) ***Çünkü, yanınızdan hiç ayrılmayan kimseler vardır. Onlardan utanınız ve onlara saygılı olunuz!*** (Bu kimseler, Hafaza denilen meleklerdir ki, insandan yalnız halâda ve cimâ'da ayrılırlar.)**"**

"Bir kızın güzelliğini gören kimse, gözünü ondan hemen ayırırsa, Allahü teâlâ ona yeni bir ibâdet sevâbı ihsân eder ki, bu ibâdetin lezzetini hemen duyar."

"Allahü teâlâ, kuluna verdiği ni'metleri görmeyi sever."

Câbir bin Abdullah (r.a.) diyor ki:

Resûlullah (s.a.v.) bize geldi. Evde saçları dağınık biri vardı. Bunu görünce; ***"Bu, saçlarını düzeltecek birşey bulamamış mı?"*** *buyurdu*. Elbisesi kirli birini de görünce; ***"Elbisesini yıkayacak birşeyiyok mu?"*** buyurdu"

Tabiînden Ebü'l-Ahves, babasından haber veriyor. Resûlullahın (s.a.v.) yanına gittim. Elbisem eskimiş idi. ***"Malın yok mu?"*** buyurdu. "Malım var" dedim. ***"Ne cinsden malın var?"*** buyurdu. "Her cinsden var", dedim. ***"Allahü teâlâ mal verince, ni'metlerin eserini üzerinde görmelidir!"*** buyurdu.

1)El-A'lâm cild-6, sh. 234
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 211
3)Mu'cem-ül-matbû'ât sh. 627
4)Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1699
5)Brockelmann Gal-2, sh. 195 Sup-2, sh. 262
6)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 187, 409, 1041
7)Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 115

VENŞERÎSÎ (Hasen bin Osmân):

Cezâyir-Tilmsân'da yetişen fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasen bin Osman bin Atıyye el-Venşerîsî'dir. Tahminen 724 (m. 1324) senesinde doğdu. Büyük ve âdil bir fıkıh âlimi idi. Matematik ilmini çok iyi bilirdi. Fıkhın bir bâbı olan ferâiz (miras) bilgilerinin hesaplarını çok güzel yapardı. Fıkhın her mes'elesinde derin bilgiye sâhipti. Kıymetli eserleri ve şiirleri vardır. Fazîlet ve güzel ahlâk sâhibi idi. Ferâiz ilmine dâir olan manzûm eserinin ibâresi kolay olup, ma'nâyı tam

olarak açıklamaktadır. 790 (m. 1388) senesinde vefât etti.

Talebesi İbn-ül-Ahmer diyor ki: "Bizim hocamız, Venşerîsî diye tanınmış olup, büyük bir fakîh ve müfd, müderris ve kadı idi. Ferâiz ve edebiyât ilimlerinde Üstün bir yeri vardı. Hacca gitmiş olup, Ebû Ali ibn-il-Fakîh-is-Sâlih Ebî Sa'îd Osman Ticanî diye de tanınırdı. O, beni icâzet-i mutlaka ile me'zûn etti. Hocam, sâhip olduğu ilimleri, büyük fakîh, hatîb, müftî ve kadı olan ve Magrib'deki muhaddislerin sonuncusu kabûl edilen Ebü'l-Berekât İbn-ü Hâcc el-Belfikî'den öğrendi."

1)*Ta'rîf-ül-halef bi-ricâl-is-salef cild-2, sh. 128*

YAFİÎ:

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Es'ad bin Ali bin Süleymân bin Felah el-Yâfiî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, lakabı Afifüddîn'dir. 698 (m. 1298) senesinde Yemen'de doğdu. 768 (m. 1367) senesinde Mekke'de vefât etti.

Yâfiî, Yemen'de Allâme Ebî Abdürrahmân Muhammed bin Ahmed ez-Züheynî ve Aden kadısı Şerefüddîn Ahmed bin Ali el-Harrâzî'den ilim öğrendi. Küçüklüğünde, Kur'ân-ı kerîm okumak ve ilim öğrenmekten başka birşeyle meşgûl olmadı. Âlim ve kâmil bir zât olarak yetişti. 712 (m. 1312) senesinde hac farîzasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti. Orada Şeyh Ali et-Tivâşî ile görüştü ve ondan ilim öğrendi. Sonra Mekke'ye yerleşti ve orada evlendi. Mekke-i mükerremede birçok âlimin dersini dinledi. Fakîh Necmüddîn et-Taberî hocalarından olup, "Hâvî" kitabını ondan okudu.

Hadîs ilmini Ridâ et-Taberî'den öğrendi. Sonra Mekke'den ayrılarak, on sene insanlardan uzak yaşadı.

Yâfiî, 734 (m. 1333) senesinde Kudüs'e gitti. Oradan Şam'a, sonra Mısır'a giderek İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Karâfe denilen yerde, Hüseyn el-Câkî ve Şeyh Abdullah el-Menûfî'nin sohbetlerinde bulundu. Daha sonra Hicaz'a dönüp, bir süre Medîne-i münevverede ikâmet etti. 738 (m. 1337) senesinde Mekke'ye uğrayıp, oradan Yemen'e gitti. Hocası Şeyh Ali et-Tavâşî'yi ziyâret etti. Sonra tekrar Mekke'ye dönerek, vefât edinceye kadar orada ikâmet etti.

Esnevî, onun hakkında; "Yâfiî çok eserler yazdı. Kasîdesi meşhûrdur. Fakîrlere çok yardım ederdi. Alçak gönüllü idi. Vefâtına kadar, talebelerine maddî ve ma'nevî her türlü yardımdan geri durmadı" demektedir.

İbn-i Râfi'de onun hakkında şöyle demektedir: "Tasavvuf ve kelâm ilmine dâir çok eser yazdı. Ayrıca bozuk i'tikâd sâhibi İbn-i Teymiyye'ye bir reddiye yazdı."

Kendisi şöyle anlatır: "Bir zamanlar ilmi bırakmak ve hep ibâdetle meşgûl olmak istedim. Bu düşüncem, üzüntü hâlini aldı. Bu sırada, o zamana kadar okumadığım bir kitaptan bir yer açtım. Şu beyitler ile karşılaştım:

Üzüntülerini at, işini kazâya bırak,
Ba'zan darlık açılır, ba'zan dar olur fezâ
Sıkıntının ardından bakarsın gelir rızâ,
Bir hâlle sevinirsin, mâziyi unutturur,
Allah dilediğini yapar, sen O'ndan yüz döndürme.

Bunu okuyunca rahatladım. Allahü teâlâ kalbimi ilme karşı genişletti. Bu sebeple Mekke-i mükerremeye gittim. Orada bir müddet ilim öğrendim.”

Yine kendisi şöyle anlatır: “Resûl-i ekremin (s.a.v.) kabr-i şerîflerini ziyâret için Medîne-i münevvereye gidiyordum. Yolda kendi kendime; “Resûl-i ekrem (s.a.v.) izin vermeyince bu şehre girmem” dedim. Ondört gün Bâb-ül-medîne’de durdum, bir gece rü’yâmda Resûlullah efendimizi (s.a.v.) gördüm. Bana; “Ey Abdullah, ben dünyâda senin peygamberin, âhırette şefâatçin, Cennette ise arkadaşınım. Yemen’de on kişi vardır. Onları ziyâret eden, beni ziyâret etmiş olur. Onları üzen, beni üzer” buyurdu. Ben; “Yâ Resûlallah! Onlar kimlerdir?” diye sorunca; “Beşi hayattadır, beşi ölmüştür” buyurdu. “Yaşayanlar kimlerdir?” diye sordum. “Hullî sâhibi Şeyh Ali Tivâşî, Hırz sâhibi Şeyh Mensûr bin Ca’da, Mensûret-ül-mühcem sâhibi Muhammed bin Abdullah, Selâmet sâhibi fakîh Ömer bin Ali Zeyla’î ve Ber sâhibi Şeyh Muhammed bin Ömer Nehâri’dir. Vefât etmiş olanlar Ebü’l-Gays bin Cemîl, fakîh İsmâil Hadramî, fakîh Ahmet bin Mûsâ bin Acîl, Şeyh Muhammed İbni Ebû Bekr Hakemî ve fakîh Muhammed bin Hüseyn Iclî’ dir” buyurdu. Bunun üzerine ben bunları görmeye gittim. Hayatta olanlarını buldum. Benimle konuştular, ölmüş olanlara gelince, onların kabirlerini ziyâret ettim ve Şeyh Muhammed Nehârî’ye gittiğimde bana; “Merhabâ ey Resûlullah’ın (s.a.v.) elçisi!” buyurdu. “Bu hâle ne ile kavuştun?” diye ona sorduğumda, bana; “Bekâra sûresi ikiyüzseksenikinci âyet-i

kerîmesinin meâlen; ***"... Allahdan korkun, Allah size ilim öğretiyor"*** olan son kısmını okudu. Yanında üç gün kaldıktan sonra Medîne'ye döndüm. Yine ondört gün Bâb-ül-medîne'de bekledim. Bir gece yine Resûl-i ekremi (s.a.v.) rü'yâmda gördüm.

Bana; "Onunu da ziyâret ettin mi?" buyurdular. Ben! "Evet" cevâbını verdim ve; "Yâ Resûlallah! Medîne'ye girmeme izin var mı?" diye sordum. "Gir, sen emîn olanlardansın" buyurdu.

Şöyle anlatılır: "Sâlihlerden biri, Resûlullah efendimizi (s.a.v.) rü'yâsında gördü. Resûl-i ekrem (s.a.v.) Abdullah Yâfiî'nin ağzına tâze hurma koyuyordu. Resûl-i ekremin yanında Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer vardı. Onlara ise olgunlaşmış hurma ikrâm ediyordu. Bu rü'yâ görüldüğü zaman Yâfiî hayatta idi. Sabahleyin, rü'yâyı gören zât, İmâm-ı Yâfiî'nin meclisine gidip rü'yâsını anlatmak istedi. Huzûrunda büyük kalabalık vardı. Oradakilerden biri; "Yaş hurma ile Şeyh temyiz edildi" dedi. Orada bulunanlardan fakîr birisi de; "Ey Abdullah, korku ve ümid arasında olduğundan, Resûl-i ekrem (s.a.v.) sana tâze hurma verdi. Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in îmânları kuvvetli olduğundan, Server-i âlem (s.a.v.) onlara tam olgunlaşmış hurma ikrâm etti" dedi."

Mekke'de yaşıyan sâliha hanımlardan birisi, Resûl-i ekremi (s.a.v.) rü'yâsında gördü. Rü'yâsını şöyle anlattı: Fahr-i âlem (s.a.v.), Abdullah Yâfiî' nin kapısının önünde duruyor idi. Sonra; "Ey Yâfiî! Allahü teâlâya karşı sana ben kefîlim" buyurdu ve bunu üç sefer tekrarladı. Sonra Resûl-i ekreme, eli ile İmâm-ı Yâfiî'nin evinin önünü işâret ediyordu. Evin önünde

fakîrlerden bir cemâat bulunuyor ve ondan yiyecek birşey istiyorlardı.”

Şeyh Kudât Mecdüddîn-i Şîrâzî şöyle anlatır: “Bir gece rü’yâmda Mekke-i mükerremede olduğumu gördüm. Elimde birkaç cüzlük bir hadîs kitabı vardı. Kendi kendime; “Mekke’de birkaç büyük âlim var, onların yanına gidip bu kitabı okuyayım” dedim. O sırada bir ses; “O kimselerin Allahü teâlâ katındaki kıymetleri, İmâm-ı Yâfiî’den büyük değildir” dedi. İçimde bir şüphe uyandı.

Sonra ses; “Şam ve Mısır’da kadri ve kıymeti ondan daha büyük kimse yoktur” dedi. O anda dışarı çıktım. Yolda geçen birine rü’yâmı anlattım. O da; “Sen onu göreceksin, güneş gibi olacak ve sonra da vefât edecek” dedi. Heyecanla uyandım. Rü’yâmın hepsini bir kâğıda yazdım ve târihi kaydettim. Sonra rü’yâmı Kâ’be’de ba’zı sâlih kimselere anlattım. Onlar bana! “İmâm-ı Yâfiî zamânın kutbudur” dediler. Kutub olduğu günden yedi gün sonra vefât etti.”

İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: “Mevtâları iyi veya kötü hâlde görmek, cenâb-ı Hakkın ba’zı kullarına ihsân ettiği bir keşfdir, kerâmettir. Dirilere müjde vermek, onlara doğru yolu göstermek veya ölüler için hayırlı bir iş yapılmasına, borçlarının ödenmesine yaraması içindir, ölüleri görmek, daha çok rü’yâda olmaktadır. Uyanık iken görenler de vardır. Evliyâ için, hâl sâhibleri için kerâmettir.”

“Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki: ölülerin illiyyîndeki veya siccîndeki rûhları, arasıra, ya’nî Allahü teâlâ dileyince, mezarlarındaki cesedlerine iade olunurlar. En çok Cum’a geceleri böyle olur. Birbirleri ile buluşurlar, konuşurlar. Cennetlik olanlar, ni’metlere

kavuşur. Azap görecekler, azâb olurlar. Rûhlar, illiyyîndе veya siccînde iken cesed olmaksızın da, ni'metlenir ve azap çekerler. Kabirde ise, rûh ve cesed birlikte ni'metlenir. Yahut azâblanır."

İmâm-ı Yâfiî birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Mir'ât-ül-cinân: Tabakât kitabı olup, birçok âlimin hâl tercümesi anlatılmaktadır. 2-Ravd-ur-rıyâhîn, 3-Neşr-ül-mehâsin-il-gâliyyi, 4-Menâkıb-i Abdülkâdir, 5-Mürhem-ül-ilel, 6-El-İrşâd vet-Tatrîz fî fadlı zikrillâh ve tilâveti Kitâb-il-azîz, 7-Divânü Şi'r.

İmâm-ı -Yâfiî'nin "Neşr-ül-mehâsin-il-gâliyyi" adlı eserinden ba'zı bölümler:

Birinci fasıl: Allahü teâlânın yardımı ile derim ki, evliyâda kerâmetlerin zuhûru, meydana gelmesi, aklen câiz ve naklen vâkidir. Aklen câiz olması: Allahü teâlâ herşeye kâdirdir, kerâmetler de, mu'cizeler kabîlinden mümkün olan şeylerdir. Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleri böyle der ve eserleri de böyle söyler. Bu, şarkta, garbda, Arab diyârı olsun, Acem diyârı olsun, her tarafta böyledir.

Kerâmetlerin naklen vukûu: Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde, hadîs-i şerîflerde ve haberlerde bildirilmiştir. Kur'ân-ı kerîmde, Hz. Meryem hakkında meâlen; ***"Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir kabûl ile kabûl buyurdu ve onu iyi bir şekilde yetiştirdi.*** (Enişтesi) ***Zekeriyyâ Peygamberi de ona kefîl*** (himâyesine me'mûr) ***kıldı. Zekeriyyâ ne zaman Meryem'in bulunduğu mihrâba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allah tarafından gönderiliyor. Şüphe yok ki, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır" dedi.***

buyurulmuştur. (Âl-i îmran-37). Zekeriyyâ (a.s.), yazın hazret-i Meryem'in yanında kış meyvesi, kışın da yaz meyvesi buluyordu. Yine Kur'ân-ı kerîmde, Meryem (r.anhâ) hakkında meâlen; ***"Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş tâze hurmalar dökülsün"*** buyurulmuştur. (Meryem-25). Bu tâze hurma, zamânının dışında oluyordu.

Yine Mûsâ aleyhisselâmın annesine, oğlu Mûsâ'yı Nil nehrine bir sepet içinde bırakması ilham olunmuştur. Ayrıca Eshâb-ı Kehf'in (r.anhüm) kıssası, köpeğin onlarla konuşması gibi hayret verici hâdiseler ve daha başkaları, kerâmetlerin naklen delîlidir. Bütün buraya kadar zikredilenler, peygamber değil velîdir.

Mu'cize ile kerâmet arasındaki fark: Mu'cize ile kerâmet arasındaki farklar şunlardır:

1-Mu'cizede, "Tehaddî" etmek, ya'nî "Siz de yapınız! Yapamazsınız!" demek şart değil ise de, mu'cizenin ma'nâsında tehaddî vardır. Kıyâmet hâllerinden ve ileride olacak şeylerden haber vermekde tehaddî olamıyacağı için, bunlar kafirlere karşı mu'cize değildir. Mü'minler, bu haberlerin mu'cize olduklarına inanırlar. Evliyânın kerâmetleri de, peygamberlik iddiâ etmedikleri için ve tehaddî bulunmadığı için, mu'cize olamazlar.

2-Peygamberlerin mu'cizesini izhâr etmesi gerekir. Kerâmette ise, velînin kerâmetini gizlemesi gerekir. Ancak zarûret hâlinde izin ile veya elinde olmıyan bir durum ile veya talebelerinin îmânını kuvvetlendirmek için olursa bu müstesnâdır. Fakat normal hâlde mutlak olarak, velînin kerâmetini gizlemesi gerekir ve ona kerâmetini izhâr etmesi câiz değildir.

Zarûret hâlinde velînin kerâmet göstermesi şöyle olur: Birisi, evliyâdan bir zâta; “Ya bana hârikulâde bir şey gösterirsin veya seni öldürürüm” demesi üzerine, o da ona ba’zı hârikulâde hâller gösterdi ve yakınlarında bulunan deveye nazar edince, deve altın oldu. Boş testiyi alıp havaya atınca, testi kırılmadan ve su dolu olarak düştü.

Sultanlardan birisi, evliyâdan bir zâtı imtihân etmek istemişti. İki çeşit et yemeği hazırlattı. Birisi dîne uygun olarak kesilmiş etten, diğeri ise leş eti idi. Herbirini bir kaba koydurdu ve hazırlanan sofraya getirtti. O zâtı ve talebelerini da’vet etti. Hepsi hazır olunca, sultan onlara etlerden yemelerini söyledi. Bu sırada velî zât talebelerine; “Bugün ben sizin hizmetcinizim” dedi ve iki eti birbirinden ayırdı. Dîne uygun olarak kesilmiş etleri talebelerinin önüne, leş olanını da sultanın adamlarının önüne koydu. Sonra; Temiz ve helâl olan, temiz olanındır” dedi.

İlmiyle âmil olan âlimlerden birisi, bir eserinde şöyle anlattı: “Birisi, Ebû Abbâs Mürsî’yi, Acabâ yiyecek mi, yoksa bilip yemiyecek mi diye imtihân etmek istedi. Onu evine da’vet ederek, önüne bir kap yemek koydu. Ebü’l-Hasen Mürsî şöyle dedi: “Yemek helâl olmadığı zaman Hâris-i Muhâsibî’nin bir damarı hareket eder ve o yemeği yemezdi. Yemek helâl olmadığı zaman, benim elimde ise, altmış damar hareket eder.” Bunun üzerine yemek sâhibi, bu yaptığından dolayı tövbe ve istiğfârda bulundu.”

Kerâmet ile sihir arasındaki fark: Sihir ve benzeri şeyler, ba’zı şeylerin sebeplerini yaparak, o şeylerin meydana gelmelerini sağlamaktır. Ba’zan da mevcûd olmıyan şeyi, varmış gibi göstermektir ki,

zâhirde yok olduğu hâlde vehmde ve hayâlde var görünür. Bunlar hârika değildir. Sihir ancak kâfirler, zındıklar ve fâsıklarda görülür. Kerâmet, onların hiçbirinden zuhûr etmez, İmâm-ül-Harameyn (r.a.) buyurdu ki: "Bu, ulemânın icmâ'ı ile sabittir."

Şihâbüddîn Sühreverdî'nin arkadaşlarından Behâüddîn Sindî'nin yanına bir Brehmen gelmişti. Brehmen, o mecliste havaya yükselince, Behâüddîn Sindî de havaya yükselip, meclisin etrârında havada dolaştı. Bu durumu gören Brehmen, hemen müslüman oldu. Çünkü Brehmenler, sâdece havada yükselebiliyorlar, fakat dolaşamıyorlardı.

Yine evliyânın büyüklerinden Ebû Abdullah bin Hafîf ile münâzara eden Brehmen papazlarından birisi; "Gel seninle kırk gün yemek yememe husûsunda anlaşalım. Bakalım hangimiz sabredebilecek" dedi. İbn-i Hafif bunu kabûl etti. Brehmen papazı, kırk gün dayanamıyarak yemek yedi. İbn-i Hafif kırk günü tamamladığı gibi, durumu gâyet iyi idi. Hiçbir zayıflık, hâlsizlik durumu görünmüyordu. Sevinçli ve neş'eli bir hâli vardı. Ondan bir nûr yükseliyordu.

Yine İbn-i Hafîf' i, Brehmen papazlarından birisi, muayyen bir müddet su altında kalmaya da'vet etti. İbn-i Hafîf onun bu teklifini kabûl etti. Ta'yin edilen müddet dolmadan önce, Brehmen papazı dayanamıyarak öldü. İnsanlar onun öldüğünü, cesedi suyun yüzüne çıktığı zaman anladılar. İbn-i Hafif ise, ta'yin edilen vakte kadar su altında kaldı ve sonra sudan çıktı.

3-Mu'cizenin, Peygamberin peygamberliğine delâleti kat'îdir. Peygamberler ma'sûmdurlar. Onlar, peygamber olduklarını bilirler. Kerâmetin vilâyete

delâleti kat’î değil, zannîdir. Evliyâ ma’sûm değildir, fakat mahfûzdur.

Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) zamânında kerâmetler görülmüştür ve bunlar çoktur. Ancak, onlardan sonra evliyâdan zuhûr eden kerâmetler daha çoktur. Çünkü Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Resûlullahın (s.a.v.) sohbetinde, vahyin inişi sırasında hazır bulunmaları, meleklerin gelip gitmelerinin bereketi ile bâtınları nûrlandı. Kendilerini Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri bırakıp, âhıretlerini ma’mûr etmeye çalıştılar. Kalbleri ma’nevî kirlerden temizlendi. Kavuştukları bu ni’metler sebebiyle, kerâmet göstermekten uzak kaldılar.

İlmi ile amel eden, sâlih ve hilm sâhibi âlimler, eskiden beri tasavvuf yolunda bulunanlara inanırlar, onları ziyâret ederler, meclislerine devâm etmek ve duâlarını almak sûretiyle onların bereketinden faydalanmaya çalışırlardı. Onlara hürmet ederler, onlardan birisinin huzûrunda, çocuğun hocası önünde oturur gibi otururlar, onlara karşı edebde kusur etmemeye çalışırlardı. İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, İbn-i Süreyc, İbn-i Fûrek, İmâm-ı Haremeyn, Huccet-ül-İslâm Ebû Hâmid Gazâlî, İzzüddîn bin Abdüsselâm, Takıyyüddîn bin Dakîk-ül-Iyd, Muhyiddîn Nevevî ve birçok âlim, tasavvuf büyüklerine karşı çok hürmet göstermişlerdir. Bunlara dâir, birçok meşhûr rivâyetler vardır.

Meselâ Takıyyüddîn İbni Dakîk-ül-Iyd, tasavvuf yolunda bulunanların yanına gider, onları ziyâret eder, onlardan duâ ister, huzûrlarında çok mütevâzı ve fakîr bir hâlde bulunurdu.

Muhyiddîn-i Nevevî (r.a.), tasavvuf büyüklerinden Yâsîn Müzeyyî'nin yanına gider, sohbetlerini dinler, yaptığı nasîhatleri kabûl ederdi. Hattâ Yâsîn Müzeyyî, ona; vefâtından az önce, yanında bulunan emânet kitapları sâhiblerine verip memleketine gitmesini emretmişti. Muhyiddîn Nevevî, onun bu emrini yerine getirdi ve memleketine gitmek üzere yola çıktı. Memleketine varınca, çoluk-çocuğu ve kardeşleri arasında vefât etti.

Evliyânın kerâmeti, Peygamberlerin (a.s.) mu'cizelerinin tamamlayıcısı durumundadır ve onlardan sayılır. Kerâmet, velînin doğruluğuna şehâdet eder. Bu ise, velînin, dîninde övülen ve medhe lâyık bir durumda olduğunu, bu da, onun dîninin hak olduğunu gösterir. Her velî, dîni husûsunda peygamberine tâbidir. Tâbi olanın dîninin hak olması, tâbi olunanın (Resûlullah efendimizin) dîninin hak olduğunu gösterir. Kerâmet, hârikulâde bir iştir. Her hârikulâde iş, peygamberin peygamberliğinin doğruluğunu gösterir. Dolayısıyla o, peygamberin mu'cizesi olmaktadır. Ya'nî velînin kerâmeti, tâbi olduğu peygamberin mu'cizesi cümlesindendir.

Mü'min gaybı bilir diyen kimseyi, küfürle itham etmekte acele etmemelidir. Önce onun, "mü'min", "bilmek" ve "gayb" kelimelerinden neyi kasdettiği araştırılır. Eğer böyle diyen kimse, "mü'min" sözü ile; bütün mü'minleri değil de, Allahü teâlânın has kullarından olan velîyi, "bilmek" ile; velînin, Allahü teâlânın bildirmesi ile bilmesini, "gayb" ile; bütün gaybî şeyleri değil de, ba'zıları kasdedilirse, böyle söyliyen kimseye kâfirdir denilmez. Bu husûs, evliyânın kerâmetlerinde câiz ve vâkidir. Bunun câiz

olduğuna akıl delâlet etmekte, vâki olduğuna da nakil şehâdet etmektedir. Çünkü gayb ile ilgili birşeyi, Allahü teâlânın kuluna bildirmesi ve göstermesi câizdir. Allahü teâlâ buna kâdirdir. Yine, her zaman ve mekânda, Allahü teâlâ velî kullarına, daha önce bilmedikleri ve görmedikleri şeyleri bildirip göstermiştir. Buna dâir bildirilenler pekçoktur.

Kerâmet gösteren velînin, kerâmet göstermiyen velîden üstün olması lâzım gelmez. Çünkü kerâmet, ba'zan kerâmet gösteren velînin üstünlüğünü değil de, kerâmet gösteren velînin yakînini kuvvetlendirmek, doğruluğuna delîl olsun diye zuhûr eder. Üstünlük, ancak yakînin kuvveti ve ma'rifetullahın kemâli iledir.

Ebû Kâsım, Kuşeyrî risâlesinde şöyle anlattı: "Bir zât, Yemen'den yola çıkmıştı. Yolda, bineği yere düşüp öldü. Bunun üzerine o zât, abdest alıp, iki rek'at namaz kıldı ve; "Allahım! Senin rızânı kazanmak, senin yolunda muhârebe etmek için yola çıktım. Ben şehâdet ederim ki, sen ölüleri, kabirde olanları diriltirsin. Bugün senden, bineğimi diriltmeni diliyorum" diye duâ edince, bineği, kulaklarını sallayarak ayağa kalkti."

Ârif-i billâh Safiyyüddîn İbni Ebî Mensûr, risâlesinde şöyle anlatır: "Müferric Dimâmînî Habeşistanlı olup, evliyânın büyüklerinden idi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Birgün yanına, kızartılmış kuş yavrular getirilmişti. Onlara; "Uçunuz!" deyince, Allahü teâlânın izni ile hepsi diri olarak uçtular."

Fas taraflarından, ilmine ve takvâsına inandığım ve i'timâd ettiğim sâlih bir zât anlattı: "Ârif-i billâh Yûsuf Dehmânî'nin talebelerinden birisi vefât etmişti. Çoluk-çocuğu, onun için pek üzülüyorlardı. Yûsuf Dehmânî,

onların acıklı hâllerini görünce, vefât etmiş olan talebesine; “Allahü teâlânın izni ile kalk!” dedi. O da, Allahü teâlânın izni ile kalktı. Bir müddet daha yaşadı.”

Abdülkâdir-i Geylânî’ye âit şu kıssa çok meşhûrdur. Evliyânın büyükleri bunu bildirmişlerdir “Bir kadın, Abdülkâdir-i Geylânî’ye çocuğunu getirip; “Oğlum seni çok seviyor. Ben, Allah için bu oğlumdaki hakkımdan vazgeçtim. Onu sana verdim” dedi. Abdülkâdir-i Geylânî (r.a.) o çocuğu kabûl etti. Ona, nefsiyle mücâdeleyi ve tasavvuf yoluna girmeyi emretti. Aradan bir müddet geçtikten sonra, annesi oğlunu görmeye geldi. Oğlunu, açlıktan ve uykusuzluktan zayıf ve sararmış hâlde gördü. Oğlunun sâdece arpa ekmeği yediğini anladı. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî’nin huzûruna girdi. Bu sırada Abdülkâdir-i Geylânî’nin sofrada tavuk yediğini gördü. Abdülkâdir-i Geylânî’ye; “Sen kendin tavuk eti yiyorsun, benim çocuk ise arpa ekmeği yiyor” dedi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, elini o kemiklerin üzerine koydu ve; “Çürümüş kemikleri dirilten Allahü teâlânın izni ile kalk!” dedi. Tavuk, gıdaklıyarak kalktı. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî, kadına; “Oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin” buyurdu.

Yine Abdülkâdir-i Geylânî’nin bulunduğu meclise, rüzgârı şiddetli bir günde bir kuş geldi. Mecliste karışıklık meydana getirdi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî; “Ey rüzgâr! Bu kuşu yakala!” buyurunca, o ânda kuş bir tarafa, başı bir tarafa düştü. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî kürsüden inip, o kuşu aldı ve; “Bismillâhirrahmânirrahîm” dedi. Kuş, hemen canlandı ve uçtu. Orada bulunan herkes bunu gördü.

Mevtânın konuşması: Yemen evliyâsından bir zât anlattı: "Ârif-i billâh İsmâil Hadrâmî, bir kabristana uğramıştı. Yanında birçok insan vardı. Bu sırada çok ağladı. Sonra gülmeye başladı. Ona bunun sebebi sorulunca, şöyle cevap verdi: "Bu kabristandakiler azap görüyorlardı. Buna çok üzüldüm. Sonra Allahü teâlâdan, beni onlar hakkında şefâatçi kılmasını diledim. Allahü teâlâ beni onlar hakkında şefâatçi kıldı." Sonra yeni defnedilmiş bir kabri göstererek; "Bu kabirde yatan; "Ben falanca da onlarla berâber miyim?" dedi. Bu sebeple güldüm" dedikten sonra, o kabirdekine; "Sen de onlarla berâbersin" dedi. Sonra ben mezarcıya, o kabrin kime âit olduğunu sordum. O da, o kabirde yatanın Ârif-i billâh İsmâil Hadrâmî'nin dediği ismi söyledi."

Burada, İsmâil Hadrâmî için dört kerâmet zuhûr etmiştir. Bunlar, şunlardır: 1- Mevtânın hâlinin ona keşfolunması, 2- Mevtânın onunla konuşması, 3- Kabristandaki Mevtâlar hakkında, şefâatinin kabûl olması, 4- Şefâatinin kabûl edildiğini bilmesi.

Ebû Kâsım Kuşeyrî, Ebû Saîd-i Harrâz'dan şöyle nakletti: "Mekke-i mükerremede bulunuyordum. Birgün Benî Şeybe kapısından geçerken, orada, vefât etmiş yakışıklı bir genç gördüm. Onun yüzüne bakınca, bana tebessüm etti. Bana; "Ey Ebû Saîd! Vefât etseler bile, velîlerin diri olduğunu, onların ölmekle sâdece bir evden diğer eve göç ettiklerini bilmedin mi?" dedi."

Denizin yarılması ve kuruması: Ba'zı eserlerde şöyle bildirildi: Evliyâdan biri, bir gemide vefât etmişti. Gemidekiler, onu denize atmak istediler. Bu sırada denizin iki parçaya yarılıp, geminin karaya

oturduğunu gördüler. Gemidekiler inip, yerde bir kabir kazdılar. O evliyâyı oraya defnettiler. Defnetme işi bitince, su yine eski hâlini aldı. Gemi suyun yüzüne çıktı ve yoluna devâm etti.

Bir maddenin başka bir maddeye dönüşmesi: Kerâmetin bu nev'î çoktur. Çakıl taşlarının cevher ve altına dönüşmesi, acı deniz suyunun tatlılaşması, direğin altın ve gümüş olması v.s. meşhûrdur.

Menâkıb-i Abdülkâdir-i Geylânî" adlı eserde şöyle anlatılıyor: "Abdülkâdir-i Geylânî, birgün Cum'a namazına gitmek için yola çıkmıştı. Yolda içki yüklü üç hayvanın gitmekte olduğunu gördü, içki kokusu her tarafa yayılıyordu. Abdülkâdir-i Geylânî, o yüklerin sâhibine durmasını ve gitmemesini söyledi. Fakat o durmayıp yola devâm etti. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî, içki yüklü hayvanlara; "Durun!" dedi. Hayvanlar, sanki hareketsiz olarak durdular. Sâhibi, hayvanları ne kadar dövdü ise de, hayvanlar yerlerinden kımıldamadılar. Hayvanların sâhibi de kulunç hastalığına yakalandı. Duyduğu ızdıraptan dolayı kıvranıyordu. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî'den af diledi. Sonra ondan bu hâl geçti. Fakat hayvanlardaki içki yükünden, bu sefer sirke kokusu geliyordu. Hayvanlar da yürümeye başladı. Bunu görenlerin, hayretlerinden ağızları açık kaldı. Abdülkâdir-i Geylânî, sonra câmiye gitti. Bu durum sultâna bildirilince, korkusundan ağladı. Bu sebeple haramlardan vazgeçti. Abdülkâdir-i Geylânî'nin ziyâretine geldi. Ondan sonra tevâzu ile onun huzûrunda oturmaya başladı.

İlmin fazîleti: Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve ümmetin icmâ'ı, ilmin fazîletine delâlet etmektedir.

Yalnız şu âyet-i kerîme meâli ilmin fazîletini bildirmeye kâfidir: ***"Allah, kendinden başka ibâdete müstahak bir varlık olmadığını delîllerle açıkladı. Meleklerle ilim sâhibleri de, adâlet ve hak üzere durarak buna îmân ettiler. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, tevhîd getirmiyenlere gâliptir. Hüküm ve hikmet sâhibidir."*** (Âli İmrân-18). Başka bir âyet-i kerîmede ise meâlen;

"..... Kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) ***dereceler vardır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdârdır"*** buyurulmaktadır. (Mücâdele-11).

Resûlullah efendimiz (s.a.v.) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir."

"Ümmetimin âlimleri, Benî-İsrâil'in peygamberleri gibidir."

"Göklerde ve yerde olanlar, âlim için istiğfâr ederler."

"Âlimin, âbid üzerine üstünlüğü, ayın onbeşinci gecesindeki dolunayın, diğer yıldızlar üzerine olan üstünlüğü gibidir."

"Âlimin, âbid üzerine üstünlüğü, benim, sizin en aşağınız üzerine olan üstünlüğüm gibidir."

Hızır aleyhisselâmdan şöyle rivâyet edildi: "Âlimler, Allahü teâlâdan korkan kimselerdir."

Süfyân bin Uyeyne (r.a.) buyurdu ki: "İnsanların en câhili, bildiği ile amel etmeyendir. En fazîletlisi ise, Allahü teâlâdan en çok korkandır.

Şihâbüddîn Sühreverdî, Süfyân bin Uyeyne'nin bu sözünü zikrettikten sonra; "Bu, doğru sözdür. Âlim, ilmi ile amel etmediği zaman âlim değildir. Onun

ilimde mütehassıs olmasına, münâzara ve mücâdelede çok güzel konuşmasına aldanmamalıdır. Çünkü o, câhildir, âlim değildir. Fakat bu hâlinden dolayı tövbe ederse, bu durumdan müstesnâdır" buyurdu.

Fudayl bin lyâd (r.a.) buyurdu ki: "Âlimler, insanlar için ilkbahar mevsimi gibidir. Bir hasta böyle bir âlimi görürse, onu görmekten dolayı aldığı lezzeti, hastalıktan şifâ bulmaya tercih eder. Fakîr bir kimse ise, ona bakınca artık zengin olmayı istemez. Fakat, bugün âlim geçinen bir kısım kimseler, insanlar için fitne olmuşlardır."

İlim ve âlim, din tabîbidir. Dünyâlık ise, hastalık durumundadır. Tabîb bu hastalığı kendisine çekince, başkasını nasıl tedâvi edebilir.

Hasen-i Basrî de; "Gerçek fıkıh âlimi, dünyâya rağbet etmeyendir" buyurdu.

İlmiyle amel eden âlimlerin fazîletine dâir rivâyetler: Rebî' bin Süleymân , İmâm-ı Şâfiî'yi rü'yâsında görüp, Allahü teâlânın ne muâmele ettiğini sorunca, İmâm-ı Şafiî, Allahü teâlânın, kendisini altından bir kürsüye oturttuğunu söyledi.

Ebû İshâk Şîrâzî, vefât ettikten sonra rü'yâda, üzerinde beyaz elbiseler ve başında taç olduğu hâlde görüldü. Ona; "Bu beyaz elbiseler nedir?" diye sorulunca o; "Bunlar, Allahü teâlânın emirlerine itâatin şerefi" dedi. "Bu taç nedir?" diye sorulunca; "Bu da ilmin izzeti" dedi.

Ebû Hasen Şâzilî, rü'yâsında Resûllullahı (s.a.v.) gördü. Resûlullah efendimiz (s.a.v.), Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâmın yanında İmâm-ı Gazâlî ile iftihâr ediyorlardı. Resûl-i ekrem onlara; "Sizin ümmetiniz içerisinde, bunun gibi bir âlim var mı?" diye sorarak

İmâm-ı Gazâlî'yi gösterince, onlar, "Hayır, yok" dediler.

Meşhûr Yemenli âlimlerden Sayye, "Sîret" adlı eserinde şöyle anlatır: "Birgün rü'yâmda şöyle gördüm: Semâ kapılarında oturuyordum. Kapılar açıktı. Bu sırada bir grup melek geldi. Yere indiler. Berâberlerinde yeşil elbiseler ve binekler vardı. Sonra kabirden bir şahsı çıkarıp, getirdikleri yeşil elbiseleri o zâta giydirdiler. Onu bineğe bindirip, semâya çıkardılar. Yedi kat semâyı geçtiler. Ondan sonra yetmiş perde açıldı. Bu duruma çok hayret ettim ve o zâtın kim olduğunu sordum. Bana, onun İmâm-ı Gazâlî olduğunu söylediler."

Ebü'l-Hasen bin Hirzâm soyundan sâlih birisi anlattı: "İmâm-ı Gazâlî'nin "İhyâ-i ulûmiddîn" kitabı, Ebü'l-Hasen bin Hirzâm'ın eline geçmiş, onu mütâlâa edip, onun sünnet-i seniyyeye muhalif olduğu kararını vermişti. Ebü'l-Hasen bin Hirzâm, Fas taraflarında tanınmış ve sözü dinlenir birisi idi. İhyâ-i ulûmiddîn hakkında bu karara varınca, İhyâ'nın ne kadar nüshası varsa, toplatılmasını emretti. Sultan, her tarafa adamlar göndererek; "Yanında, ihyâ kitabı olup da getirmiyene Allahü teâlâ la'net etsin" diyordu. Bunun üzerine herkes, evinde bulunan ihyâ kitabını teslim ettiler. Mevcût ihyâ kitapları toplanınca, âlimler bunların yakılması için ittifâk etmişlerdi. Ancak, Perşembe gecesi Ebü'l-Hasen bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında, her zamanki âdeti üzerine câminin kapısından içeri girince, câminin direklerinden birisinde bir nûr gördü. Bununla berâber, Resûlullah efendimiz ve berâberinde Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'i gördü. Hepsi oturuyorlardı, İmâm-ı Gazâlî (r.a.) ise

ayakta ve elinde ihyâ kitabı vardı. Resûlullaha (s.a.v.); "Yâ Resûlallah! Bu, benim hasmım" deyip, onu gösterdi ve iki diz üzerine çökerek, elinde bulunan İhyâ kitabını Resûlullaha arzetti ve; "Yâ Resûlallah! Buyurun, şayet içerisinde şünnet-i seniyyeye muhalif bir bid'at varsa tövbe edeceğim. Eğer o, beğendiğiniz şeylerden ibâret ise, bu senin bereketin ile olmuştur. Şimdi benim ile hasmım arasında hüküm eyleyiniz" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), İhyâ'ya sahife sahife sonuna kadar nazar eyledi. Sonra "Vallahi, güzel birşey" buyurdu. Resûl-i ekrem (s.a.v.), sonra o kitabı Hz. Ebû Bekr'e verdi. O da yaprak yaprak sonuna kadar baktı ve "Evet, seni hak dinle gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o elbette güzeldir yâ Resûlallah!" dedi. Ebû Bekr (r.a.), onu Hz. Ömer'e verdi. O da aynı şekilde bakıp, Ebû Bekr'in söylediği gibi söyledi. Bundan sonra, Resûlullah (s.a.v.) Ebü'l-Hasen'in elbisesinin soyulmasını, ona, iftirâcıya vurulan sopanın vurulmasını emretti. Ebü'l-Hasen soyuldu ve sopa vurulmaya başlandı. Beş sopadan sonra Hz. Ebû Bekr, onun hakkında şefâatte bulundu ve; "Yâ Resûlallah! Ebü'l-Hasen bu işi, senin sünneti seniyyen üzerindeki gayretinden ve hürmetinden, ona zarar gelmemesi için böyle yaptı" dedi. Bunun üzerine İmâm-ı Gazâlî de onu affetti. Ebü'l-Hasen uykudan uyanınca, sabahleyin olanları arkadaşlarına anlattı. Bir aya yakın, gece rü'yâsında vurulan sopaların acısı sırtından gitmedi. Sonra İhyâ'da daha önce bakıp, sünnete muhalif olarak gördüğü yere tekrar bakınca, orayı önceki anladığının aksine, Kitâb ve Sünnete uygun olarak gördü. Bir gece yine rü'yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûl-i ekrem mübârek

eli ile sırtını sıvazlayınca, vücûdu ve kalbi şifâ buldu. Bundan sonra ona ma'nevî perdeler açıldı. Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile çok şeylere ve ma'rifetullaha kavuştu. Ebû Midyen onun sohbetinde bulundu ve bu sohbetler onun terbiyesine kâfi geldi Sonra Ebü'l-Hasen ona; "Sana altı kilidi açtım. Yedincisini ise şeyh Ebû Yâ'zî açar" dedi. Ebû Midyen, Ebû Yâ'ri'nin yanına gitti. Ebû Yâ'rî onu görünce; "Yâ Ebâ Midyen! Sana yedinci kilidi. benim açacağım söylendi. İşte Allahü teâlânın izni ile onu sana açıyorum" dedi ve ona ma'nevî kapıyı da açtı. Ebû Midyen böylece çok şeylere kavuştu.

İmâm-ı Gazâlî; Resûlullahın (s.a.v.), Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâmın yanında iftihâr ettiği, İhyâ'sını beğendiği ve aleyhinde bulunduğu için, Ebü'l-Hasen'e Cezâ verdiği mübârek bir âlimdir. İmâm-ı Gazâlî hakkında ancak nasipsiz ve mahrûm olan sû-i zanda bulunur ve ona buğzeder. Eğer Allahü teâlâ, Ebü'l-Hasen'e tövbe etmesini nasîb ve müyesser kılmasaydı, bu hâl üzere vefât eder, şiddetli azâba ma'rûz kalırdı. Allahü teâlâdan bizim için, sevdiklerimiz ve müslümanlar için tevfîk, hüsn-i hâtime, af ve âfiyet dileriz.

Resûlullahın (s.a.v.) İhyâ'da yazılı olanları güzel bulması, tasavvuf bilgilerinin güzel olduğuna, İmâm-ı Gazâlî'nin ve ona uyanların akîdelerinin hak olduğuna şehâdet eder.

Ahmed bin Hanbel'in talebelerinden birisi anlattı: "Ahmed bin Hanbel'i vefâtından sonra rü'yâmda gördüm. Ona; "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sordum. O da; "Allahü teâlâ beni af ve mağfiret eyledi. Bana altından iki nalın giydirdi. Bunu, Kur'ân-ı

kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır, mahlûk değildir, dememin karşılığı olarak verdi. Bana; "Ey Ahmed! Dilediğin yerde kal" buyurdu. Ben de Cennete girdim. Bu sırada Süfyân-ı Sevrî'yi gördüm. Onun yeşil iki kanadı vardı. Bir hurma ağacında, Zümer sûresi yetmişdördüncü âyet-i kerîmesini okuyordu.

Edeb: Muhammed bin Cerîr (r.a.) buyurdu ki: "Yirmi seneden beri, yalnız otururken de ayağımı uzatmadım. Çünkü, Allahü teâlâ edebe daha lâyıktır."

İbn-i Mübârek buyurdu ki: "Bize, ilimden çok edeb lâzımdır. Edebde gevşeklik gösteren, sünnetleri terkeder. Sünnetleri terk eden, farzları terkeder.

Farzları terk eden, ma'rifetullahdan mahrûm kalır."

Ebû Nasr Serrâc şöyle buyurdu: "İnsanlar edeb husûsunda üç kısımdır. Birinci kısım, dünyâ ehlidir. Onların edeblerinin çoğu, fesâhat, belâgat ilimlerini, sultanların isimlerini ve şiirlerini ezberlemektir. İkinci kısım, dindar olanlardır. Bunların edeblerinin çoğu, nefslerini ve a'zâlarını terbiye etmek, dînin emirlerini yerine getirip, şehevî arzularından vazgeçmektir. Üçüncü kısım, ma'nevî derecelere kavuşmuş olanlardır. Bunların edeblerinin çoğu; kalblerini temizlemek, ahde vefa, vakti fâideli işlerle geçirmeye çalışmak, hayâllere ehemmiyet vermemektir."

Sırrî-yi Sekatî buyurdu ki: "Câmide namaz kılmıştım. Namaz bittikten sonra, mihrâbda ayaklarımı uzatmıştım. Bu sırada; "Ey Sırrî, sultanların yanında böyle mi oturuyorsun?" diye bir ses işittim. Bunun üzerine ayağımı topladım. Bundan sonra, hiç ayağımı uzatmıyacağım diye yemîn ettim."

Cüneyd-i Bağdadî buyurdu ki: "Altmış sene, ne gece, ne gündüz ayağımı uzatmadım."

Ebû Osman Hayrî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâya karşı edeb, ondan devâmlı korku üzere bulunmak ve O'nu murâkabe üzere olmaktır. Resûlullaha karşı edeb, sünnet-i seniyyeye yapışmakla, evliyâya karşı edeb; ona hürmet etmek, hizmetlerinde bulunmakla, çoluk-çocuğa karşı edeb; onlara güzel ahlâk ile muâmele etmekle, arkadaş ve dostlarına karşı edeb; onlara güleryüzlü olmakla, câhillere karşı edeb; onlara duâ etmek ve merhamet göstermekle olur." Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellem anlatır: "Mekke-i mükerremeye girdim. Ba'zan Kâ'be-i muazzamânın hizâsında oturur, ba'zan sırt üstü yatar, ayaklarımı uzatırdım. Yine böyle bir hâlde iken, birisi gelip bana; "Senin ilim ehlinden olduğun söylenir. Sana bir tavsiyem var. Edeble otur, yoksa ismin Allahü teâlânın hâs kulları arasından silinir" dedi."

İhlâs: Allahü teâlâ, Beyyine Sûresi'nin beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Hâlbuki onlar, ancak Allaha, O'nun dîninde ihlâs sâhibleri olarak diğer bâtıl dinlerden İslâma yönelerek ibâdet etsinler, namazı gereği üzere kılsınlar ve zekâtı versinler diye emrolunmuşlardı. İşte bu emredildikleri şey, dosdoğru hak dindir"*** buyuruyor.

Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte buyuruyor ki: ***"Ameller niyetlere göredir."*** Diğer bir hadîs-i şerîfte; ***"Allahü teâlâ sizin bedenlerinize ve sûretlerinize bakmaz. Fakat sizin kalblerinize bakar"*** buyuruldu.

Resûlullaha (s.a.v.) birisi, kahramanlığını göstermek için, diğeri hamiyyet için, bir başkası da kelimetullah yüce olsun diye muhârebe eden üç kişiden hangisinin Allah yolunda olduğu soruldu.

Resûl-i ekrem (s.a.v.) ***"Kelîmetullahı yüceltmek için muhârebe eden, Allah yolundadır"*** buyurdu.

Zünnûn-i Mısrî buyurdu ki: "İhlâsın alâmeti üçtür. Birincisi; medh ve kötülenmek ona te'sîr etmez, ikincisi; amellerini unutur, günahlarını düşünür. Üçüncüsü; Hak teâlâdan gayrısını gönlünden çıkarır."

Huzeyfe Mercaşî şöyle buyurdu: "İhlâs, kulun işlerinin, zâhirde ve bâtında bir olmasıdır."

Büyüklerden birisi, Allahü teâlâdan kendisine ikrâmda bulunmasını ve bunu örtmesini diliyordu. Bir gece ibâdet yapmak için kalktı. Bu sırada talebelerinden birisi, onun başı üzerinde, bakanların gözlerini kamaştıran nûrdan bir kandil gördü. Ona, bunun ne olduğunu sordu. O da şu şiir tercümesini okudu: "Ey sır sâhibi, sırrın ortaya çıktı. Artık bu sır ortaya çıktıktan sonra yaşamayı istemem." Sonra secde etti ve secdede iken vefât etti.

Zünnûn-i Mısrî şöyle anlattı: "Bir dağda dolaşıyordum. Bu sırada namaz kılan birisini gördüm. Yanında bir de yırtıcı hayvan vardı. Namaz kılan zâtın yanına yaklaşınca, o hayvan yanından uzaklaştı. Bu sırada o zât da namazını bitirdi ve bana; "Sûfîlik olursa, vahşî hayvanlar insanı arar ve dağlar ona eğilir" dedi. Ben, bu sözün ma'nâsını anlıyamadığımı söyledim. O da; "Ya'nî, her şeyinle Allah için olursan, her yaptığını Allah için yaparsan, Allahü teâlâ sana yardımcı olur" dedi. "Buna nasıl kavuştun?" diye sorduğumda; "Allahü teâlâdan başkasını kalbimden çıkarmam ile kavuştum" dedi.

Tevâzu: Allahü teâlâ, Furkân sûresi'nin altmışüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Rahmân'ın o kulları ki, onlar yeryüzünde vekar***

ve tevâzu ile yürürler. Câhiller onlara (hoşlanmadıkları bir) ***lâf attıkları zaman, "Selâm" derler*** (Sözün doğrusunu söylerler ve onlarla çatışmazlar)" buyuruyor. Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i -şerîfte; ***"Kalbinde zerre miktârı kibir bulunan kimse Cennete giremez"*** buyuruyor.

Ebû Saîd-i Hudrî hazretleri, tevâzunun nasıl olması îcâb ettiğini anlatırken buyurdu ki: "Resûlullah (s.a.v.) hayvana ot verirdi. Deveyi bağlardı. Evini süpürürdü. Koyunun sütünü sağardı. Ayakkabısının söküğünü dikerdi. Çamaşrını yamardı. Hizmetçisi ile birlikte yerdi. Hizmetçisi eldeğirmeni çekerken yorulunca ona yardım ederdi. Pazardan öteberi alıp, torba içinde eve getirirdi. Fakîrle, zenginle, büyükle, küçükle karşılaşınca, önce selâm verirdi. Bunlarla musâfeha etmek için mübârek elini önce uzatırdı. Köleyi, efendiyi, beyi, siyahı ve beyazı bir tutardı. Herkim olursa olsun, çağırılan yere giderdi, önüne konulan şeyi az olsa da, hafif, aşağı görmezdi. Akşamdan sabaha ve sabahdan akşama yemek bırakmazdı Güzel huylu idi. İyilik etmesini sever idi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fakat çatık kaşlı değildi. Aşağı gönüllü idi. Fakat alçak tabiatlı değildi. Heybetli idi. Ya'nî saygı ve korku hâsıl ederdi. Fakat kaba değildi. Nâzik idi. Cömerd idi. Fakat israf etmez, faydasız yere birşey vermezdi. Herkese acır idi. Mübârek başı hep önüne eğik idi. Kimseden birşey beklemezdi."

Ravd-ur-riyâhîn adlı eserden: İbrâhîm bin Edhem anlattı: "Bir çobana rastladım. Ona yanında su veya süt olup olmadığını sordum. O da; "Evet var. Hangisini

daha çok seversin?” diye sordu. Sert bir kayaya vurdu. Buradan su çıktı. Bu sudan içtim. Bu su, kardan daha soğuk, baldan daha tatlı idi. Ben bu hâle pek teaccüb ettim. Bunun üzerine o çoban bana; “Hayret etme. Kul Mevtâsına itâat edince, herşey ona itâat eder” dedi.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-6 sh. 34
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 247
3)Tabakât -üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-10 sh. 33
4)Şezerât-üz-zeheb cild-6 sh. 210
5)Miftâh-üs-se’âde cild-1 sh. 217
6)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-2 sh. 579
7)Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 120
8)Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 217
9)Keşf-üz-zünûn cild-1 sh.90, 117, 719, 918 cild-2 sh. 1637, 1841, 1944
10) Brockelmann Gal-2 sh. 176 Sup-2 sh. 227
11) De Slane Catalogue des manuscrits arabes cild-1 sh. 300
12) Ahlwardt, Verzeichniss der arabischen Handaschriftten cild-9 sh. 194
13) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1082
14) Kıyâmet ve Âhiret sh. 224

YÂKÛT-I ARŞÎ (El-Habeşî):

Âriflerin ve evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebelerinin büyüğü olup, Habeşistanlıdır. 707 (m. 1307) senesinde Mısır’da İskenderiyye şehrinde vefât etti. Rivâyet edildiğine göre, Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri İskenderiyye’de bulunduğu sırada, sıcak bir

yaz günü, kış günlerine mahsûs olan asîde yemeğini pişirip, talebelerine ve dostlarına ikrâm etmişti. Herkes hayret edip, bu sıcak yaz gününde kış yemeğinin ikrâm edilmesinin sebeplerini merak ederek hikmetini suâl ettiklerinde buyurdu ki: "Bu, Habeşistan'da bugün dünyâya gelen kardeşiniz Yâkût'un doğum asîdesidir.

O inşâallah bizim oğlumuz olacaktır." Dinleyenlerden bir çoğu, bu sözlerden birşey anlamamakla berâber, hocalarının sözlerinde mutlaka bir hikmet bulunduğunu bilen talebeler, bu hâdisenin târihini not ettiler.

Diğer taraftan Yâkût, Habeşistan'da büyüyüp yetişti. Bir zaman köle oldu. Mısırlı bir tüccâr bunu satın alıp, memleketi olan Mısır'a götürmek üzere yola çıktı. Gemi ile gelirken, denizde bir fırtına çıktı. Gemi batacak hâle geldi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin büyük bir zât olduğunu duymuş olan tüccâr, Allahü teâlâya duâ edip; "Yâ Rabbî! Eğer sağ sâlim karaya çıkarsak, köle olarak aldığım bu genci (Yâkût'u) Ebü'l-Abbâs hazretlerine hîbe edeceğim" diye nezretti (adadı). Allahü teâlânın izni ile fırtına sâkinleşti. Selâmetle karaya çıktılar. İskenderiyye'ye gelen tüccâr, nezrettiği şeyi yerine getirecekti. Fakat, Yâkût ismindeki bu köle de çok kıymetli idi. Kendi kendine; "Ben Ebü'l-Abbâs hazretlerine "Yâkût'u" vermeyi adamıştım. Bu Yâkût ismindeki genç çok kıymetli olduğuna göre, ben, çarşıdan kıymetli bir yâkût taşı alıp, Ebü'l-Abbâs'a hediye ederim. Böylece adağımı yerine getirmiş olurum" diye düşündü. Dediği gibi yaptı. Çarşıdan kıymetli bir yâkût taşı alarak Ebü'l-Abbâs'ın huzûruna vardı. Bunu kendisine hediye

getirdiğini bildirdi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ona; "Bize bu yâkûtu değil, bizim için va'dettiğin asıl Yâkût'u getir! Sözünden dönme!" buyurunca, tüccâr hatâsını anladı ve gidip Yâkût'u getirerek ona teslim etti. O da bunu talebe olarak kabûl etti. Habeşistan, Mısır'a çok uzak olduğu için, herkes bu yeni arkadaşlarını merak ettiler. İsmini ve memleketini öğrenince, hocalarının yıllarca önce verdiği asîde yemeğini hatırladılar. Tuttukları târihe baktılar. Yeni gelen arkadaşlarının doğum târihi, aynen hocalarının bildirdikleri gün idi. Hocalarının senelerce önce gösterdiği bir kerâmetini böylece anlamış olan talebelerin, Ebü'l-Abbâs'a olan muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı. Bu yeni gelen arkadaşlarını da çok sevdiler. Yâkût-i Arşî, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin sohbetlerinde, huzûrunda ve hizmetinde bulundu. İlim öğrenmek arzusu pek fazla idi. Bunun için gece-gündüz çalışırdı. Kısa zamanda çok yükselip, ilim ve evliyâlık bakımından çok üstün derecelere kavuşarak, o büyük zâtın en büyük talebesi oldu. Kalbi, dâima Allahü teâlânın Arş-ı a'lâsında olur, yeryüzünde sâdece cismi bulunurdu ve Hamale-i Arş'in (Arş-ı a'lâyı taşımakla vazîfeli olan meleklerin) okudukları ezanları işitirdi. Bunun için kendi hocası bu zâtı, Yâkût-i Arşî diye isimlendirdi. Yâkût-i Arşî hazretleri bundan sonra Mısır'dan ayrılmadı. Hocasının vefâtından sonra, onun yolunu yaymaya devâm etti.

Rivâyet edilir ki, İbn-ül-Lebbân isminde bir kimse, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerini üzmüş idi. Bunun cezâsı olarak, ne kadar ilmi varsa, hepsi hâfızasından silindi. Seyyid hazretlerini üzdüğü için bu hâlin başına geldiğini düşündü ve yaptığına çok pişmân oldu.

Yâkût-i Arşî hazretlerine sığındı. O da İskenderiyye'den çıkarak, Hz. Seyyid'in bulunduğu Tanta şehrine geldi. Bu kimse adına ondan özür dileyerek, bu kimsenin pişmân olup, tövbe ettiğini, yapmış olduğu hatâdan dolayı büyük üzüntü ve sıkıntıda olduğunu bildirdi. Seyyid Ahmed-i Bedevî (r.a), Yûkût hazretlerinin hürmetine o kimsenin özrünü kabûl etti ve kabahatini affetti. Bundan sonra İbn-ül-Lebbân, eski ilminin tekrar hâfızasında bulunduğunu hissetti. Yâkût-i Arşî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Onun talebesi oldu. Daha sonra Yâkût hazretleri bunu, kerîmesi (kızı) ile evlendirdi. İbn-ül-Lebbân, ilimde ve evliyâlık yolunda ilerleyip, üstün derece sâhibi oldu. Hocası Yâkût-i Arşî'yi çok severdi. Bu sevgisinin, çokluğu sebebiyle, vefâtına yakın, hanımının (Yâkût-i Arşî'nin kerîmesinin) ayak ucuna defnedilmesini vasıyyet etti.

Yâkût-i Arşî, insanlara olduğu gibi, hayvanlara karşı da çok merhamet sâhibi idi. Kuşlar ve diğer hayvanlardan ba'zıları gelerek, ona ba'zı şeyler suâl ederlerdi. Allahü teâlânın izni ile onların ne söylediklerini anlar, onlara yardım ederdi. Bir defâsında dostları ile birlikte otururlarken, bir güvercin gelerek Yâkût-i Arşî'nin omuzuna kondu. Birşeyler söylüyormuş gibi sesler çıkardı. Yâkût hazretleri bu güvercine; "Senin yanına dervişlerden birini katayım mı? Onunla gider misin?" dedi. (Sonradan anlaşıldığına göre) güvercin; "Senden başka kimseyi kabûl etmem" diyerek ısrar ediyordu. Yâkût hazretleri kalkıp hayvanına bindi; İskenderiyye'den Eski Mısır denilen yere gitti. Oradan Amr bin As câmiine vardı. Orada bulunanlara; "Bana filân müezzini çağırır

mısınız?” dedi. Çağırdılar. O müezzine; “Ey müezzin kardeş! Bu güvercin İskenderiyye’ye kadar gelip bana şikâyette bulundu ki, minârede bu güvercinin bir yuvası varmış. Güvercin yavrulayıp, yavruları biraz büyüyünce, sen bunun yavrularını kesip yermişsin” dedi. Müezzin bu hâlini i’tirâf edip; “Doğrudur. Bu hâl birkaç defâ oldu” dedi. Yâkût hazretleri müezzine, bu hâlin bir daha tekrarlanmamasını tenbîh etti. Müezzin de o hâle tövbe etti. Bir daha yapmamaya söz verdi. Yâkût hazretleri de hayvanına binerek tekrar İskenderiyye’ye döndü.

Bir defâsında zamânın sultânı bu zâtı ziyârete gelmişti. Geldiğinde, Yâkût hazretlerini, Habeşli siyâhî bir kimse olarak görüp, kalbinden; “Bu siyah bir köledir. Bu kimse büyük bir zât olabilir mi?” diye geçirdi. Yâkût hazretleri, kerâmet olarak sultânın bu düşüncelerini anlayarak, onun yanına yaklaştı. Başına yedi defâ dokundu; “Ama bu ni’metlendirilmiş bir köle’dir” buyurdu. Sultan hatâsını anlayıp, Allahü teâlânın velî kulları hakkında görünüşe göre hüküm vermenin veya görünüşe aldanarak onları aşağı görmenin ne kadar çirkin ve tehlikeli olduğunu anlayıp, önceki düşüncelerine pişmân oldu. Bu hâdiseden sonra sultan, yedi ay daha yaşayıp vefât etti. Böylece, Yâkût hazretlerinin sultânın başına yedi defâ vurmasının hikmeti anlaşılmış oldu.

Yâkût-i Arşî’nin (r.a) kerâmetlerinden biri de şu idi: Kendisine yemesi için bir yemek getirilse ve o yemek şüpheli olsa, Yâkût (r.a), o yemeğin üzerinde bir zulmet ve ağırlık olduğunu hissederek, o yemeği yemezdi ve terkederdi.

1)Câmiu kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 283
2)Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 20

YÛNUS BİN ABDÜLMECİD EL-ERMENKÎ (Kâdı Sirâcüddîn-i Ermenkî):

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûnus bin Abdülmecîd bin Ali bin Dâvûd el-Hüzelî'dir. Sirâcüddîn-i Ermenkî diye meşhûr oldu. 644 (m. 1246) senesi Muharrem ayında, Mısır'ın Ermenk Kasabasında doğdu. Önceleri Kûs şehrinde, Mecdüddîn İbni Dakîk-ül-Iyd'in ilim meclislerine devâm edip, ondan çok faydalandı. Fıkıh ilmindeki üstâdı, bu zâttır. Ayrıca Sirâcüddîn-i Ermenkî'ye fetvâ husûsunda icâzet de vermişti. Sonra Mısır'a geldi. Oradaki âlimlerden de çok ilim tahsîl etti. Fıkıh ilminde en büyük âlimlerden oldu. Nahiv ve usûl ilimlerinde de böyleydi. Kırâat ilminde zamânının ileri gelenlerinden idi. Şeyh Mecdüddîn-i Kuşeyrî, Hâfız Yahyâ bin Ali el-Attâr ve daha başka âlimlerden Hadîs-i şerîf dinledi. Kâdı'l-kudât Takıyyüddîn İbni bint-il-Eaz, onu İhmîm kadılığına ta'yin etti. Sonra Behnesâ kadılığına getirildi. Daha sonraları da sırası ile Bilbîs, Şarkıyye ve Kûs kadılıklarında bulundu. Kıymetli eserler yazdı. 725 (m. 1325) senesi Rebî'ul-âhır ayının on beşinde, Kûs kadısı iken vefât etti.

Kemâl-ül-edfevî diyor ki: "O, çok güzel ve tatlı konuşurdu. "El-Mesâil-ül-mühimme fî ihtilâf-il-eimme" ve "Kitâb-ül-cem' vel-fürûk" adında iki eseri vardır. Ayrıca çok güzel şiirleri de vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 349
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 486

3)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 424
4)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 70
5)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 164
6)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Süyûtî) cild-10, sh. 431
7)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 572
8)El-A'lâm cild-8, sh. 262

YÛSUF BİN ABDULLAH EL-KÜRÂNÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Abdullah bin Ömer bin Ali bin Hıdır el-Acemî el-Kürânî olup, künyesi Ebü'l-Mehâsin'dir. Lakabı ise Cemâlüddîn'dir. Doğum târihi belli değildir. 768 (m. 1367) senesi Cemâzil-evvel ayının ortalarında, bir Pazar günü vefât etti. Dergâhına defn edildi.

Yûsuf el-Kürânî, en-Necm Mahmûd el-İsfehânî, el-Bedr eş-Şüsterî ve birçok âlim ve evliyâdan ilim öğrendi. Ahlâk ilminin inceliklerine uymaya çok dikkat ederdi. Karâfe ve başka yerlerde onun için çok sayıda dergâh yapıldı. Çok talebe yetiştirdi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Zühd, vera' ve takvâ sâhibi idi. Çok ibâdet ederdi.

İran'dan Mısır'a gitmesi şöyle anlatılır: "Bir gece uyurken, rü'yâsında Mısır'a gitmesi ve orada ikâmet etmesi emredildi. Yûsuf el-Kürânî hemen uyandı. Kalkıp abdest aldı ve iki rek'at namaz kıldı. Sonra sağ tarafı üzerine yattı. Rü'yâsında yine aynı emir tekrar edildi. O yine kalkıp abdest alarak iki rek'at namaz kıldı. Sonra yine yatınca, rü'yâsında emir bir kere daha tekrarlandı. Bunun üzerine kalkıp, Mısır'a gitmek için yola çıktı. Gündoğduğu zaman, Dicle Nehri'nin kıyısına vardı. Nehirden karşıya geçti. Su, ancak topuk kemiklerinin hizasında idi. Karşı tarafa geçince, Allahü

teâlâya şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Rü’yâm hak ise, bana bir miktâr süt ve bir ekmek ihsân et.” Duâsını bitirir bitirmez, yanına bir kâse süt ve bir parça ekmek geldi. Bu duâyı üç sefer tekrarladı. Allahü teâlâ onun isteğini ihsân etti. O, bu sütleri içti ve ekmekleri yedi. Mısır’a varıncaya kadar ne acıktı, ne de susadı.”

Şöyle anlatılır: Zamânın sultânının mâiyetindeki ba’zı kimseler, bu sultânın zulmünden bezerek Yûsuf el-Kürânî’ye sığındılar. Yûsuf el-Kürânî, sultâna haber gönderip, bunları affetmesini istedi. Sultan ise; “Bu, saltanat işidir. Sen saltanat işine müdâhale etme ve derhâl benim adamlarımı geri gönder” diye haber gönderdi. Yûsuf el-Kürânî, kendisine sığınanları göndermemekte ısrar edince, sultan ona; “Sen benim adamlarımı, bana karşı kışkırtıyorsun ve itâatsizlik yoluna sevk ediyorsun” dedi. Yûsuf el-Kürânî bunun üzerine; “Ben onları kışkırtmıyorum. Aksine onları doğru yola sevk edip, ıslâh ediyorum” dedi. Sultan yanına adamlarını alarak, Yûsuf-el-Kürânî’nin dergâhına geldi. Yûsuf el-Kürânî de, kendisine sığınmış olanlardan birisini yanına çağırarak, sultânın gözü önünde; “Ey insanoğlu! Bu direğe söyle de altın olsun” diye emretti. O kişi de, aynı emri direğe tekrarladı. Direk o ânda altın oldu. Sultan tövbe ederek, Yûsuf el-Kürânî’den özür diledi ve affedilmesini istedi. Sonra sultan, talebelerinin ve onun geçimini sağlamak için bir köy geliri vakf etmek istedi. Yûsuf el-Kürânî bunu kabûl etmedi ve; “Ben talebelerimi, miktârı belli bir gelire alıştıramam” buyurdu.

Yine şöyle anlatılır: “Yûsuf el-Kürânî’nin yanına gelip, dergâhta üç seneye yakın kalan biri vardı. Bu

kimse devâmlı Allahü teâlâya giden yolu taleb ederdi. Yûsuf el-Kürânî ona hiç iltifât etmezdi. Bir gün o şahsı yanına çağıran, Yûsuf el-Kürânî, ona; "Ey benim evlâdım! Ben bu gece bir cana kıydım onun cesedi, bu torbanın içindedir. Benim senden isteğim şudur. Bu torbayı alıp, bu gece falan yere götür. Orada bir tepe vardır. Oraya göm gel. Bu işi yaparsan sana birçok altın veririm" dedi. O şahıs da Yûsuf el-Kürânî'nin dediğini yaptı ve torbayı gömdü. Bu durumdan kimsenin haberi olmadı. İki gün sonra Yûsuf el-Kürânî talebelerine, o şahsı dergâhdan çıkarmalarını emretti. Bir süre sonra, o şahıs durumu vâliye anlattı. Vâlinin adamları Yûsuf el-Kürânî'nin yanına gelerek; "Sen birisini öldürmüşsün. Biz öldürdüğün kişiyi gömdürdüğün yeri biliyoruz" dediler. Bunun üzerine Yûsuf el-Kürânî talebelerinden bir kısmına; "Siz de onlarla gidin ve o tepedeki yeri açın, bakalım ne çıkacak" dedi. Talebeleri ve vâlinin adamları şikâyet edenin gösterdiği yeri kazdılar. Çıkan torbayı açtıklarında, içinde bir koyun olduğunu gördüler. Sonra o şahsı, Yûsuf el-Kürânî'nin yanına götürdüler. Yûsuf el-Kürânî ona; "Bir sırrı saklıyamıyan, Allahü teâlâya nasıl kavuşur?" dedi.

Şöyle anlatılır: "Yûsuf el-Kürânî vefât ettikten sonra, bir kişi onun kabrini ziyârete gitti. Bineğini dergâhın kapısına bırakıp, içeride bulunan türbesini ziyâret etti. Dışarı çıkınca, bineğinin kapının önünde olmadığını gördü. Hemen bineğini aramaya başladı. O anda Yûsuf el-Kürânî'nin kabri açılıp kendisi içinden dışarı çıktı. Bir süre ortadan kayboldu. Sonra o şahıs, bineğinin Yûsuf el-Kürânî'nin arkasından geldiğini gördü. Yûsuf el-Kürânî o şahsa; "Bir daha bizi ziyârete

geldiğin zaman önce bineğini bağla, içeriye öyle gir. Bize eziyet etme!” buyurdu.

Yûsuf el-Kürânî, çeşitli eserler de yazmıştır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1- Risâletü Rayhânet-il-kulûp fît-tevessuli ilel Mahbûb, 2- Beyânü esrâr-it-tâlibîn fit-tesavvufî, 3- Bedî-ül-intikâş fî şerh-il-kavâfi fîs-selâs.

1)*Tabakât-ül-evliyâ sh. 492*
2)*Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 293*
3)*Tabakât-üş-Şa’rânî cild-2 sh. 76*
4)*Hüsn-ül-muhâdara cild-1 sh. 302*
5)*Dürer-ül-kâmine cild-4 sh. 462*
6)*Mu’cem-ül-müellifîn cild-13 sh. 313*
7)*Nücûm-üz-Zâhire cild-11, sh. 94*
8)*Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 557*
9)*Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 260, 940*
10) *Brockelmann Gal-2 sh. 205 Sup-2 sh. 282*

YÛSUF BİN İBRÂHİM (İbn-i Cümle):

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin İbrâhîm bin Cümle bin Müslim bin Temmâm bin Hüseyn bin Yûsuf el-Hûrânî’dir. Lakabı Cemâleddîn olup, Ebü’l-Mehâsin el-Mühcî diye tanınırdı. 682 (m. 1283) senelerinde, Dımeşk’da doğduğu rivâyet edilmektedir. Fıkıh ilmini Hanbelî mezhebi âlimlerinden okudu. Sonra, Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi ve bu mezhebde büyük bir âlim olarak yetişti. Fahreddîn Ali’den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Asrının fazîlet sâhibi âlimlerinden ilim aldı. Birçok ilimde mütehassıs bir âlim olarak yetişti ve emsâlleri arasında en üstünü

oldu. Devla'ıyye Medresesi'nde ders okuttu. Kazvinî'nin kadı yardımcılığını yaptı. 733 (m. 1332) senesinde kadılık vazîfesine ta'yin edildi. Bu görevi en mükemmel şekilde yürüttü. Gâyet güzel konuşur, muarızlarına dâima gâlip gelirdi. Revâhiyye, Şâmiyye ve Berrâniyye medreselerinde ders verdi. 738 (m. 1338) senesi Zilka'de ayında Şam'da vefât etti.

Yûsuf bin İbrâhîm, Allahü teâlâyı ve Resûlünü (s.a.v.) çok severdi. Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdına bağlı olup, ehl-i bid'at, ya'nî sapık i'tikâdda olanlara son derece karşı idi.

Berzâlî diyorki; "Ben, onun elliye yakın âlimden Medîne'de ve Dımeşk'da rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri bir "Cüz" hâline getirdim. O," fazîlet sâhibi bir zât olup, çeşitli ilimlerde söz sâhibi olmuştu. Fetvâ verir, talebelere ders okuturdu. Önceleri, Dımeşk'da Alâeddîn-i Konevî'ye kadılık işlerinde yardımcılık yaptı. Sonra Dımeşk kadılığına ta'yin edildi, iki seneye yakın bu görevde kaldı, İnsanların hakkının verilmesinde yüksek bir himmete, büyük bir gayrete sâhipti. Kimsenin hatırına bakarak hüküm vermezdi. Herkes tarafından ona hürmet ve saygı gösterilirdi. Çekemiyenleri oldu. Hattâ bu sebeple hapse bile atılmıştı." Esnevî de, "Tabakât"ında, onun hakkında böyle söylemektedir.

1)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1, sh. 391
2)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 443
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 119
4)El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 182
5)El-A'lâm cild-8, sh. 212

ZEHEBÎ:

Fıkıh, hadîs ve târih âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Osman bin Kaymaz bin Abdullah et-Türkmânî el-Mısrî olup, künyesi Ebû Abdullah' tır. Lakabı ise Şemsüddîn'dir. 673 (m. 1274) senesi Rebî'ul-âhır ayında Şam'da doğdu. 748 (m. 1348) senesi Zilka'de ayının üçünde, Pazartesi gecesi, gece yarısından önce Mısır'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr denilen yere defnedildi.

Âilesi: Zehebî, aslen Türkmâniyye âilesinden olup, dedesi Diyârbekr'e bağlı Meyâfârikîn şehrinden idi ve orada 661 (m. 1262) senesinde vefât etti. Dedem Fahrüddîn Ebû Ahmed Osman, ticâret ve san'atla meşgûl oldu. Fakat ma'rifet ve hüsn-ül-yakîn sâhibi idi. Babası Şihâbüddîn Ahmed, kuyumculuk san'atını seçti ve bu san'atta çok mahir ve Zehebî (kuyumcu) diye meşhûr oldu. Aynı zamanda ilimle de meşgûl olan Şihâbüddîn Ahmed, 666 (m. 1267) senesinde Mikdâd el-Kavsî'den "Sahîh-ül-Buhârî"yi dinledi. Ömrünün sonlarına doğru hacca gitti. Dînine bağlı olup, geceleri ibâdetle meşgûl olurdu. Kuyumculuk san'atı sebebiyle çok zengin oldu. Malıyla birçok kimseyi esâretten kurtararak, hürriyetlerine kavuşturdu. Aslen Mûsullu olan, Akmüddîn Ebû Bekr Sencer bin Abdullah ismindeki zengin, aynı zamanda akıllı ve sâlih bir zâtın kızıyla evli idi.

Zehebî'nin çocukluğu ve ilim öğrenmeğe başlaması: Zehebî, babasının san'atı ile anıldı. Kendisi de ismini "İbn-üz-Zehebî diye yazdı. İlk zamanlarında babasının san'atıyla meşgûl olması sebebiyle, Salâh es-Safdî, Tâcüddîn Sübkî, el-Hüseynî, İmâdüddîn İbni Kesîr ve birçok âlim tarafından Zehebî

ismiyle çağrıldı. Çocukluğu, dînine bağlı olan âilesinin himâyesinde geçti. Çocuk terbiyesini çok iyi bilen, el-Basbas diye meşhûr Alâeddîn Ali bin Muhammed el-Halebî isimli bir mürebbînin elinde yetişti. Onun mektebinde dört sene okudu ve terbiye gördü. Daha sonra Şâgûr Mescidi'nin İmâm ve hatîbi olan Mes'ûd bin Abdullah es-Sâlihî'den, Kur'ân-ı kerîmi öğrendi ve huzûrunda tam kırk hatim indirdi. Ondan sonra oradaki ba'zı âlimlerin ders meclislerine gidip, derslerini dinledi. Meşhûr Iraklı âlim İzzüddîn el-Fârûsî, 690 (m. 1291) senesinde Dımeşk'a geldiği zaman, Zehebî onun meclisine gidip, ondan hadîs-i şerîf dinledi.

Zehebî onsekiz yaşında iken, kırâat ve hadîs-i şerîf ilmine yöneldi. 691 (m. 1292) senesinde Şeyh-ül-Kurrâ (Kırâat âlimlerinin reîsi) Cemâlüddîn Ebû İshâk İbrâhîm bin Dâvûd el-Askalânî'den kırâat ilmini okudu. Bundan başka, Mecdüddîn Ebî Bekr bin Muhammed el-Mürsî, Şemsüddîn Ebî Abdullah Muhammed bin Mensûr el-Halebî ve Ebû Hafa Ömer bin Kavvâs'dan da kırâat ilmini öğrendi ve genç yaşta bu ilimde yüksek derecelere kavuştu. Daha sonra da Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülazîz ed-Dimyâtî'den okudu.

Zehebî, kırâat ilmi yanında, hadîs ilmine de çok önem verdi. Birçok hadîs âlimiyle görüştü. Bizzat kendisi, Şihâbüddîn Gâzi bin Abdürrahmân ed-Dımeşkî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Makdisî, Mahmûd bin Yahyâ et-Teminî ed-Dımeşkî, Muhammed bin Nasîruddîn el-Müezzin, Mahmûd bin Muhammed el-Harâitî'den hadîs-i şerîf dinlediğini haber verdi.

İlmî yolculukları: Zehebî'de ilim öğrenmek, âlimlerle görüşüp onlardan istifâde etmek arzusu çoktu. Fakat babasından ilim öğrenmek için seyahate çıkma teşviki görmedi. Babası, önceleri onu yanından ayırmak istemedi. Zehebî, bu konu hakkında şöyle der: "İlim öğrenmek için seyahate çıkmayı çok istedim. Fakat, babamın râzı olmaması sebebiyle çıkamadım." ilim öğrenmenin edeblerinden birisi de, ana-babanın rızâsını almak olduğundan, Zehebî ilimden ayrı kalmaya üzülmekle birlikte, anası ve babasına karşı gelmedi. Zehebî, zâten âilesinin tek evlâdı idi. Yirmi yaşına basınca, babası, yakın yerlere gidip gelmesine izin verdi.

693 (m. 1294) senesi, Zehebî'nin ilmî yolculuklara başlama senesi olarak kabûl edilir.

Zehebî'nin ilk seyahati, 693 (m. 1294) senesinde Ba'lebek'e oldu. Orada el-Muvaffak en-Nasîbî'den kırâat ilmi öğrendi ve Kur'ân-ı kerîmin tamâmını okudu. Hadîs âlimi İmâm Tâcüddîn Ebû Muhammed el-Magribî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bu seyahatinde, birçok âlimle görüştü. Daha sonra Haleb'e gitti. Orada Alâüddîn Ebî Sa'îd el-Ermevî ile görüşüp, derslerini dinledi. Onun hakkında Zehebî; "Alâüddîn Ebî Saîd el-Ermevî'ye gittim ve ondan çok şey öğrendim. O, dînine bağlı, akıl ve iffet sâhibi, ne üstün ve ne güzel hocadır" diyerek, hocasını övdü. Ayrıca Haleb ve civârında birçok âlimden ilim ve ahlâk öğrendi. Hama, Humus, Trablus, Kerk, Maaria, Basra, Nablûs, Remle, Kudüs, Tebük ve o civârda birçok şehirlere ilmî yolcukluklarda bulundu.

Zehebî, 695 (m. 1296) senesi Receb ayında Filistin'e, oradan da Mısır'a gitti. Orada ilk önce İbn-

üz-Zâhirî diye bilinen Cemâlüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Halebî ile görüştü. Ondan hadîs-i şerîf dinledi. Bunu, kendi yazmış olduğu Târîh-ül-İslâm'ındâ; Mısır diyârında ilk önce Halebî'den hadîs dinledim" diye bildirdi.

Zehebî, Mısır'da birçok zâtlarla görüştü. Orada Ebü'l-Meâlî Ahmed bin İshâk el-Ebrekûhî, Şeyh-ül-İslâm Kâdı'l-kudât Takıyyüddîn Ebü'I Feth. Muhammed; bin Ali, Allâme Şerefüddîn Abdülmü'min bin Halef ed-Dimyâtî'den ilim öğrendi. Daha sonra İskenderiyye'ye gitti. Orada Ebi'l-Haccâc Yûsuf bin Hasen et-Teymî el-Kâbisî el-İskenderânî ile görüştü ve ondan "Tecrid" adlı eserini dinledi. Ayrıca orada kırâat âlimlerinden İmâm Şerâfüddîn Ebi'l-Hüseyn Yahyâ bin Ahmed el-Cüzâmî el-İskenderânî'den kırâat ilmini okudu. Sahnûn diye meşhûr İmâm-ül-Mukrî Sadrüddîn Ebil-Kâsım Abdürrahmân bin Abdülhalîm ile görüştü. Sonra Belbîs'e gitti ve burada hadîs-i şerîf dinledi. Zehebî, İbn-i Hişâm'ın "Sîret"inin tamâmını hocası Ebü'l-Meâlî el-Ebrakûhî'den altı günde okudu.

698 (m. 1298) senesinde, babasının vefâtının akabinde, Zehebî, hac farîzasını yerine getirmek için yolculuğa aktı. Kendisi bu yolculuğu "Târîh-ül-İslâm"da şöyle anlatır: "Emîr Şemsüddîn el-Ayntâbî de bizimle birlikte hac yolculuğuna çıktı. Berâberinde âlimler de vardı, Müstensıriyye Medresesi hadîs kürsüsü âlimi İbn-ül-Hırât diye meşhûr Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülmuhsin de bu yolculukta bulundu. Bu yolculukta, bu âlimden "El-Ferec ba'd-eş-şidde" kitabını dinledim." Ayrıca; Mekke, Arafe, Minâ ve Medîne'de birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledim" der.

Zehebî'nin ilime olan sevgisi: Zehebî, hayâtı boyunca, ilim öğrenmeden bir an bile geri durmadı. Hiçbir engel onu dersten ve hadîs dinlemekten alıkoyamadı. Zehebî, sâdece kırâat ve hadîs ilmi ile değil, birçok ilimden nasîbini aldı. Nahiv ilmini Muvaffakuddîn Ebî Abdullah Muhammed bin Ebi'l-Alâ en-Nasîbî el-Ba'lebeki'den öğrendi ve nahiv ilmine dâir "El-Hâcibiyye" kitabını dinledi. Arab dili ve edebiyâtının inceliklerini İbn-ün-Nühaş diye meşhûr, Şeyh Behâüddîn Muhammed bin İbrâhîm'den öğrendi. Zehebî, târih hakkında yazılmış eserlerle de meşgûl oldu. Megârî, siyer, umûmî târih, mu'cemât hakkında hocalarından çok şey dinledi. Zehebî, asrındaki âlimlerden; Cemâlüddîn Ebü'l-Haccâc Yûsuf, Takıyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed, Alemüddîn Ebû Muhammed Kâsım ile de görüştü ve uzun zaman onların derslerini dinledi.

Zehebî, ders aldığı İbn-i Teymiyye'ye ba'zı i'tikâd ve fıkıh mes'elelerinde uymayıp, muhâlefet etti ve ona ba'zı nasîhatlerde bulundu. Ba'zı görüşlerinin yanlış olduğunu söyledi.

Zehebî, 729 (m. 1328) senesi Cemâzil-âhır ayının onyedisinde, Zâhiriyye hadîs külliyesine müderris oldu. 739 (m. 1338) senesinde, Medrese-i Nefîsiyye'de ders okuttu. Ayrıca Meşhed-i Urve, Dâr-ül-hadîs-it-Tenkiziyye, Dâr-ül-hadîs-il-Fâdılıyye ve Ümmü Sâlih Mescidî gibi yerlerde hadîs bölümü başkanlığı yaptı.

Âlimlerin hakkındaki sözleri: Zehebî, çeşitli ilimlerde meşhûr olması yanında, zühd, verâ' ve sağlam i'tikâd sâhibi idi. Zaman zaman tasavvuf erbâbı ile görüştü. Onların sohbetlerinde bulundu.

Talebesi Takıyyüddîn İbni Râfi’ esselâmî; “Zehebî, sâlih, hayırlı, mütevâzı, güzel ahlâk sâhibi, sohbeti tatlı bir zât idi. Zamanlarını, eser yazmak ve ibâdetle geçirdi. Çok cömert idi” diye bildirdi.

Zerkeşî; “Zehebî, zühd ve îsâr sâhibi ve hayırlı işlere koşan bir zât olup, ömrünü, Resûl-i ekremin (s.a.v.) hadîs-i şerîflerini öğrenmekle geçirdi” dedi.

İbn-i Kâdı “Şühbet-ül-esedî” isimli eserinde; “Zehebî’den; Sübkî, el-Berzâlî, el-Alâî, İbn-i Kesîr, İbn-i Râfî’. İbn-i Receb ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundular” diye yazmaktadır.

Refîki ve hocası Alemüddîn el-Berzâlî onun hakkında; “Zehebî, fazîletli, hâfızası kuvvetli bir zât idi. İlimle meşgûl oldu. İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için çok yerler dolaştı. Çeşitli ilim dallarında birçok eser yazdı. Kırâat âlimleri hakkında bilgisi çoktu” dediler.

Talebesi Selâhaddîn Safdî; “Hocam Zehebî, allâme ve Hâfız idi. Hadîs-i şerîfler ve hadîs ricâli hakkında bilgisi çoktu. Üstün bir zekâsı vardı. Çok kitap yazdı. Çok kimseler ondan ilim öğrendi. Muhaddisül-asr (asrının büyük hadîs âlimi) idi. Çok kimseler ondan hadîs-i şerîf dinledi. Gece-gündüz hadîs-i şerîf ilmine hizmet etti. Dil ve kalemini bu uğurda kullandı” demektedir.

Talebesi el-Hüseynî ise; “Hocam Zehebî, allâme, Şeyh-ül-Muhaddisîn, Muhaddis-üş-Şâm olup, büyük târih âlimi idi” dedi.

Diğer bir talebesi olan İbn-i Kesîr de; “Hocam Zehebî, Şeyh-ül-Muhaddisîn, İslâm tarihçisi ve hadîs hâfızı idi. Büyük âlim Ebû Abdullah Muhammed bin

Muhammed el-Mûsulî, Dımeşk'a geldiğinde, Zehebî'den ilim öğrendi" demektedir.

Hâfız İbn-i Nâsıruddîn; "Zehebî, hâfız, büyük âlim ve İslâm tarihçisi idi." İbn-i Hacer el-Askalânî; "Zehebî, zamânının büyüğü, anlayışı ve zihni kuvvetli idi. Cerh ve ta'dîl husûslarında büyük bir bilgiye sâhip idi. Tâcüddîn Sübkî'nin dediği gibi; sanki bütün ümmet bir sahâ üzerinde toplanmış, Zehebî de onları gözden geçirmiş, teker teker incelemiş, sonra onlara dâir birer birer ma'lûmat vermeye başlamıştır" dediler.

Vefâtı: Zehebî'nin, son zamanlarında gözleri görmez oldu. Buna rağmen ders vemeye devâm etti. 748 (m. 1348) senesi Zilka'de ayının üçünde, Pazartesi gecesi, gece yarısından önce Mısır'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr denilen kabristana defnedildi. Zamânın büyük âlimleri cenâze namazında bulundu. Tâcüddîn Sübkî bunlardan idi. Talebeleri, sevenleri, hakkında mersiyeler söylediler.

Zehebî vefât ettiğinde, geriye; biri laz, ikisi erkek, üç evlâdı kaldı. Herbiri ilim sâhibi idi. Oğulları Ebüdderdâ Abdullah ile Şıhâbüddîn Ebû Hüreyre Abdürrahmân idi.

Eserleri: Zehebî, çeşitli ilimlere âit birçok eser yazdı. Onun yazdığı eserler, zamânında ve daha sonraki asırlarda okundu. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- Et-Telvîhât fî ilm-il-kırâat: Bu eser, Zehebî'nin kırâat ilmine dâir yazmış olduğu tek eseridir. Kaynaklarda belirtilen bu eserin bir nüshasına, kütüphânelerde rastlanmamıştır. 2- El-Erbaûn-el-Büldâniyye: Taberânî'nin "Mu'cem-üs-sagîr"inden derlenmiştir. Birçok kütüphânede nüshaları vardır. 3- Esselâsûn-el-Buldâniyye. 4- Tarîk-

ül-hadîs ***"Men küntû Mevlâhü fe Aliyyün Mevlâhü"*** 5- El-Kelâmü alâ hadîs-it-tayr, 6- El-Müstedrek alâ Müstedrek-il-Hâkim, 7- Kitâb-üz-ziyâdet-il-mudtaribe, 8- Tarîku ehâdîs-in-Nüzûl, 9- El-Azb-ül-silsel fil-hadîs-il-müselsel, 10- Meniyyet-üt-tâlib li eazz-il-metâlib, 11- El-Mûlazatü fî ilmi müstelah-il-hadîs: Hadîs Istılâhlarından bahseden bir eserdir. Brockelmann'ın; "Bu kitab, hadîs âlimlerinin vefâtına dâirdir" iddiâsı yanlıştır. Bu kitabın Paris'te ve Kâhire'de birer nüshası vardır. Kâhire nüshası iki varak eksiktir. 12- Ehâdîs-üs-sıfat, 13- El-Erba'în fî sıfâtı Rabbilâlemin, 14- Cüz'ün fiş-Şefâati, 15- Cüzânı fî sıfatın-nârî, 16- Er-Risâlet-iz-zehebiyye ilâ İbn-i Teymiyye: Zehebî, hocası ve arkadaşı olan İbn-i Teymiyye'ye nasîhat etmekte ve ba'zı hareketlerini ayıplamaktadır. 17- Er-Rav'u vel-evcâl fî nebe-il-mesîh-id-Deccâl, 18- Kitâbu Rü'yet-il-Bârî, 19- Kitâb-ül-Arş, 20- El-Uluvvü lil-alîyy-il-Gaffâr, 21- Kitâb-ül-kebâir. Büyük günahlara dâirdir. Matbûdur. 22- Kitâbu mâ ba'del mevt, 23- Kitâbu mes'ele devâ mi'n-Nâr, 24- Kitâbu mes'elet-il-gaybeti, 25- Kitâbu mes'elet-il-va'îd, 26- Kitâbu mes'elet-il-ictihâd, 27- Kitâbu mes'eleti haber-il-vâhid, 28- Tahrimu edbâr-in-nisâ, 29- Tesbîh-ül-hasîs bi ehl-il-hamîs, 30- Cüz'ün fil-hidâb, 31- Cüz'ün fî salât-it-teşbîh, 32- Cüz'ün fil-kahkahatî, 33- Hukûk-ül-câr: Komşu haklarını toplamıştır. Bir nüshası Köprülü Kütüphânesi 1584/3 numarada kayıtlıdır. 34- Kitâbu fedâil-il-hac ve ef'âlihi, 35- Kitâb-ul-libâs, 36- Kitâbu mes'elet-is-sima', 37- Kitâb-ul-vitr, 38- Cüz fî mehabbet-is-sâlihin, 39- Kitâbu duâ-il mekrûb, 40- Kitâbu Zikr-il-vildan, 41- Et-Ta'ziyet-ul-hasenetü bil-eizzeti, 42- Keşf-ül-kürbeti inde fakd-il-ehibbeti, 43-

Ahbâr-us-Seddî, 44- Ahbâru kudâti Dımeşk, 45- Esmâü men âşe Semânine sene ba’de Şeyh evi ba’de târihi Sina’, 46- El-İşâretü ilâ vefeyât-il-a’yânî vel-müntekâ min târih-il-İslâm: Bu eserde hicrî 700 senesine kadar vefât eden meşhûr zâtların hâl tercümeleri anlatılmaktadır. 47- El-İ’lâm bi vefeyât-il-a’lâm. 48- El-Emsâr zevcit-il-âsâr, 49- Ehl-ül-mieti fesâiden, 50- Kitâb-ül-beyân an ismi İbn-i Fülân, 51- Târih-ül-İslâm ve vefeyât-ül-meşâhiri vel-a’lâm: İslâmın başlangıcından, sekizinci asrın başlarına kadar, sene sene vak’aları anlatılmıştır. Kitabını yetmiş tabakaya bölmüş, her tabakanın sonunda meşhûr kimselerin hâl tercümelerini de vermiştir. Zehebî’nin en meşhûr eserlerindendir. Eserine birçok nâdir rivâyetleri de kaydetmiştir. Bu eser matbûdur. 52- Et-Târih-ül-mümetti’. 53- Tezkirât-ül-huffâz: Zehebî’nin en meşhûr eserlerindendir. Birçok kere baskıları yapılmıştır. Zehebî bu eserinde, meşhûr hadîs hâfızlarını tabakalara göre zikretmiştir. Kitabını yirmibir tabakaya ayırmış ve ilk olarak Hz. Ebû Bekr’den başlamış, son olarak da Hocası Ebü’l-Haccâc el-Müzâ ile bitirmiştir. Bu kitapta, hâl tercümesi verilen zâtların sayısı 1176’ya ulaşmıştır. Ba’zı zâtları anlatırken, anlatılan zâtın vefât ettiği târihte, vefât eden âlimleri de zikretmiştir. Zehebî’nin bu kitabinâ çok çeşitli zeyller yapılmıştır, İmâm-ı Süyûfâ, Tezkiret-ül-huffâz’ı zeylleri ile berâber kısaltmıştır. Zehebî bu eserini, Siyer-i a’lâm’ın “Nübelâ”sından derlemiştir. 54- Terâcimü ricali rava anhüm Muhammed bin İshâk, 55- Tesmiyetü rical sahîhu Müslim, 56- Kitâbü Takyîd-il-mühmil, 57- Kitâb-üt-telvîh bimen sebekâ ve lehika, 58- Cüz’ Teâsaru, 59-

Düvel-ül-İslâm: Zehebî bu eserini, Târih'inden derlemiştir. "Târih-us-sagîr" diye de tanınır. Matbûdur. 60- Dîvân-üd-duâfâi vel-metrûkîn, 61- Zikru men isfehera bi künyetihî minel a'yân, 62- Zikru men yü'temen kavlühü fil-cerh vet-ta'dîl, 63- Zeyl-ül-işâreti ilâ vefeyât-il-a'yân, 64- Zeylü düvel-il-İslâm 65- Zeylü siyeru a'lâm-in-Nübelâ, 66- Zeylü Dîvân-üd-duâfâi libn-il-Levzî, 67- Ez-Zeylü alâ zeyl-id-duâfâi İbn-il-Levzî, 68- Zeyl-ül-iber fî haber men aber, 69- Er-Reddü alâ İbn-il-Kattân, 70- Kitâb-üz-zilâzil, 71- Siyeru a'lâm-ün-Nübelâ: Zehebî'nin en meşhûr eserlerindendir. Zehebî, bu eserini de tabakalara göre tertîb etmiştir. İslâmiyyetin başlangıcından, hicri 700 senesine kadar yazmıştır. Peygamber efendimizi ve Hulefâ-i Râşidîn'i ayrı iki cild hâlinde yazmıştır. Bu eseri son zamanlarda neşredilmiştir, İslâm târihi araştırmaları için mühim bir kaynaktır. 72- Tabakât-üş-şüyûh, 73- El-Abâbü fit-târih, 74- El-İberu fî haberi men abera: Bu eserini de Târih-ül-kebîr'inden derlemiştir. Târih-ül-evsât diye de bilinir. Bu esere ba'zı ilâvelerde bulunmuştur. Daha sonra bu târihine bir de zeyl yazmıştır. 75- Unvân-üs-siyer fî zikr-is Sahabeti, 76- El-Mürtecil fil-künâ. 77- El-Müstebih fir-rıcâl, 78- Mu'cem-üş-şüyûh-il-kebîr, 79- Mu'cem-üş-şüyûh-ü evsât, 80- Mu'cem-üş-şüyûh-is-sagîr, 81- El-Mu'cem-ül-muhtas bi muhâdil asr, 82- Kitâbu ma'rifeti Âl-i Mende, 83- Ma'rifet-ül-kurrâ-il-kibâr alet-Tabakâti vel-a'sâr, Kırâat âlimlerinin hâl tercümelerini ihtivâ eder. Yine tabakalara göre anlatılmıştır. Matbûdur. 84- El-Muînû fî tabakât-il-muhaddisîn, 85- El-Mugnî fid-duâfâi, 86- El-Mukaddimeti zât-ün-nikât fil-elkâb, 87- Men tekelleme fîhi ve hüve mûsik, 88- Mîzân-ül-i'tidâl

fî nakdir-ricâl: Zehebî bu eserinde, hadîs-i şerîf râvîlerini, cerh ve ta'dile tâbi tutmuştur. En faydalı ve en çok basılan kitabıdır. Bir kitabında, birçok eserleri tarıyarak hadîs-i şerîf râvîlerini incelemiştir. Bu eser matbûdur. Harf sırasına göre tertîb edilmiştir. 89- Hâlel-ül-bedri fî adedi ehl-i Bedr, 90- Ahbarû Ebî Müslim Horasânî, 91- Ahbarû Ümm-il-mü'minîn Âişe (r.anhâ), 92- Et-Tıbyân fî menâkıbi Osman (r.a.), 93- Tercümetü İbn-i Ukde el-Kûfi, 94- Tercümetü Ebî Hanîfe. 95- Tercümetü Ebî Yûsuf el-Kâdî, 96- Tercümetü Ahmed bin Hanbel. 97- Tercümet-ül-Hıdr, 98- Tercümet-üs-Silefî, 99- Tercümet-üş-Şâfiî, 100- Tercümet-üş-Şeyh el-Muvaffak, 101- Tercümetü Mâlik bin Enes, 102- Tercümetü Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî, 103- Tevkifü ehl-it-Tevfîk alâ menâkıb-ıs-Sıddîk, 104- Sîret-ül-Hallâc, 105- Sîretü Ebi'l-Kâsım et-Taberânî, 106- Sîretü Saîd bin Müseyyib, 107- Sîretü Ömer bin Abdülazîz, 108- Es-Sîret-ün-Nebevî, 109- Feth-ül-metâlib fî menâkıbi Ali bin Ebî Tâlib (r.a.), 110- Menâkıb-ül-Buhârî, 111- Sîretü li nefsihî, 112- Beyânüzaglil ilmi vet-talebi, 113- Et-Temessülü bis-süneni, 114- Cüz'ü-fî fadli Âyet-el-Kürsî, 115- Et-Tıbb-ün-Nebevî: Çok faydalı bir eserdir, İbrâhîm Ezrak'ın yazmış olduğu Teshîl-ül-menâfi kenarında Mısır'da basılmış ve ayrıca 1396 (m. 1976) yılında ofset yolu ile Hakîkat Kitabevi tarafından basılmıştır. 116- Ehâdîsü Muhtâra minel mevdû'âti minel ebâdil-lil-cevrakâni, 117- Bülbül-ür-ravd, 118- Tecridü esmâ-is-Sahâbeti, 119- Tehzîb-üt-tehzîb, 120- Tertîb-ül-mevdû'ât İbn-il-Cevzî, 121- Muhtasaru Kitâb-il-ba'si ven-nüşûr lil-Beyhekî, 122- Muhtasaru Târih-i Bağdad lil-Hatîb-il-Bağdâdî, 123- Muhtasaru Târih-i Dımeşk

İbn-il-Asâkir, 124- Muhtasar-ut-Tekmile li kitâb-is-sıla, 125- Muhtasar-ut-tekmile li vefeyât-in-nakile, 126- Muhtasaru kitâb-ı Zühd lil-Beyhekî: Matbû' olup, Kütüb-i sitte râvîlerinin hâl tercümelerini anlatır.

Er-Risâlet-iz-zehebiyyeti ilâ İbn-i Teymiyye adlı risâlenin tercümesi şöyledir:

"Hamd, Allahü teâlâya mahsûstur. Yâ Rabbî! Hatâ edersem bana merhamet eyle! Sürçersem beni kaldır! Benim îmânımı koru! Âh, gamsızlığıma ne kadar üzülürüm! Sünnete ve sünnet ehlinin kalmamasına ne kadar yanarım vâh!... Ağlamak için bana yardımcı olacak mü'min kardeşlere ne kadar müştâkım!... İlmin kandilleri, ehli takvâ ve hayrâtın defîneleri olan insanları kaybetmemize üzülüyorum! Âh!.. Helâl bir dirhem, mûnis bir kardeş bulabilsem!

Ne mutlu kendi kusûru, âlemin kusurlarını görmekten alıkoyana! Ne yazık âlemin kusûrları, kendi kusûrlarını görmeye mâni olana!

Ey adam, kendi gözündeki çöp parçasını unutarak, din kardeşinin gözündeki çapağı ne zamana kadar görecek, ne zamana kadar fesâhatini ve sözlerini övecek, ulemâyı zemmedecek ve başkalarının kusurlarını araştıracaksın? Hâlbuki Resûl-i ekremin (s.a.v.) bunu yasak ettiğini bilirsin. Server-i âlem (s.a.v.); ***"Ölülerinizi hayırdan başka bir şeyle anmayın"*** buyurdu.

Hayır! Bilirim bana; "Sen kendini kurtar, benim zemmim, ancak şu İslâmın kokusunu duymayanlara, Muhammed aleyhisselâmın (s.a.v.) getirdiğini bilmeyenlere mahsûstur" diyeceksin. Hayır! Vallahi onlar, bir kulun amel ettiği zaman, muhakkak kurtulacağı şeylerden pek çok hayrı bildiler.

Kendilerini alâkadar etmeyen şeylerden de birçoğunu bilmediler. Zâten kişinin kendisini ilgilendirmiyen şeyi terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir.

Ey insan! Sana Allah aşkına yalvarıyorum. İslâm âlimlerine dil uzatmaktan vazgeç. Zîrâ sen, çok bilmiş iddiâsında olan bir adamsın. Yerinde durmaz ve uyumazsın. Dinde mugâlata sayılan şeylerden sakın! Peygamberimiz (s.a.v.), çok soru sormayı uygun görmemiş ve çok suâl sormayı yasak ederek: ***"Gerçekten ümmetim için en ziyâde korktuğum şey, bilgili münâfıktır"*** buyurmuştur. Delîlsiz birçok söz, helâl ve harama dâir olursa, kalbi katılaştırr. Acabâ filozofların yazıları ve inkârları hakkında olursa ne buyurulur? Vallahi şu âlemde gülünç olduk. Acabâ biz red cevâbı verelim diye, felsefi inkârların inceliklerini ne zamana kadar ortaya atıp duracaksın?..

Ey insan! Filozofların zehirlerini ve acı eserlerini yuttun! Zehirleri çok kullanmakla, vücûd ona alışır ve Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o zehir vücûdda gizlenir. Âh! içerisinde Allahü teâlânın anıldığı ve tefekkürle sükût bulunan bir meclise ne kadar hasretim! Âhî, öyle bir meclis ki, içinde iyiler anılır. Rahmet de iyiler anıldığı zaman iner. İftirâ ve tahkirle zikredilen iyiler anıldığı zaman, rahmet inmez. Haccâc'ın kılıcı ile İbn-i Hazm'in dili kardeş idiler. Sen berikisi ile de kardeş oldun!

Billahi, Perşembe bid'atini ve hubûbat yemeği anmaktan vazgeçiniz, (ölümü ta'kib eden ilk Perşembe akşamı ba'zı yerlerde ölen için çadır kurmak, yemekler vermek âdet olmuştur. Perşembe bid'atı budur. Hububat bid'ati de; ölünün arkasından keşkek

yapmak, helva dağıtmak gibi şeylerdir.) Bizim vaktiyle doğrudan doğruya sapıklık saydığımız bid'atleri, hâlis sünnet ve tevhîdin esâsı saydın. Bunları bilmeyen, ya inançsız veya hayvandır. Kim bid'atleri güzel görürse, o Fir'avn'dan da aşağıdır. Vallahi, kalblerde şüpheler var. Eğer Kelime-i şehâdet ile îmânın sağlam kaldıysa, mes'ûdsun! Vay sana tâbi olanın hüsrânına! Zîrâ o zındıklığa ve bozulmağa ma'rûzdur. Hele de ilmi ve dîni az, şehvetperest ve bâtıla ise!.. Ekseriyetle sana bağlananlar, hareketsiz, hafif; akıllı veya yalancı câhiller, aklı ermezler, hîlesi kuvvetli veya yavan, iyi fakat anlayışsız kimselerdir. Şâyet beni tasdîk etmezsen, onları bir teftiş et, adâletle tart!

Ey nefsine aldanmış adam! Kendini medh için edindiğin şehvet merkebini bana doğru çevir! Onu daha ne kadar tasdîk edecek ve iyilere düşmanlıkta bulunacaksın? Ona ne zamana kadar esîr olacak ve iyilere tahkirde bulunacaksın? Onu ne zamana kadar ta'zim edecek, Allahın kullarını küçülteceksin? Ne zamana kadar onunla dost olacak, zâhidlere buğz edeceksin? Kendi sözünü ne zamana kadar medh edeceksin? Öyle ki, Buhârî ve Müslim'deki hadîs-i şerîfleri bile vallahi o kadar medhetmiyorsun. Keşke Buhârî ve Müslim'deki hadîs-i şerîfler senden kurtulsaydılar. Özellikle sen, her zaman zayıf çıkarmak, heder saymak veya te'vil ve inkârla onlara hücum ediyorsun. Senin için daha tövbe etme zamânı gelmedi mi? Bak, artık yetmişli yaşlardasın. Âhıret yolculuğu yaklaşmıştır. Vallahi sanmıyorum ki, sen ölümü hatırlayasın. Belki ölümü hatırlayanı tahrik edersin. Zannetmem ki, benim sözümü kabûl edesin, va'zıma kulak asasın. Biliyorum ki, sen, kat'î olarak

sustum diyene kadar hep benim üstüme gelmeye çalışacaksın. Bana karşı hâlin bu olunca, düşmanların nazarında hâlin nice olur? Hâlbuki düşmanların içinde vallahi sâlihler, akıllılar ve fazîlet sâhibi büyük zâtlar var. Dostlarının içinde de fâcirler, yalancılar, câhiller, bozuklar, işe yaramazlar ve şaşkınlar vardır.

Senin bana âşikâre olarak söğmene, gizliden gizliye de sözümden istifâde etmene ben râzıyım. Bana kusurlarımı söyleyen kimseye, Allahü teâlâ rahmet eylesin. Zîrâ ben kusurları çok, günahları fazla bir kimseyim, eğer tövbe etmezsem vay hâlime!

Benim ilâcım; Allahü teâlânın affı, müsâmahası, tevfîk ve hidâyetidir. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya mahsûstur. Allahü teâlâ, peygamberlerin sonu olan Muhammed aleyhisselâma ve Esbâbının cümlesine salât eylesin."

Kitâb-ül-kebâir adlı eserinden ba'zı bölümler:

Büyük günahlar: Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde, Resûl-i ekremin hadîs-i şerîflerinde ve Selef-i sâlihînin bildirdiği haberlerde yapılması yasaklanan şeylerdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, büyük günahlardan ve haramlardan sakınan kimselerin küçük günahlarını affedeceğini va'd etmekte ve Nisa sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Eğer siz, yasak edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizden diğer kabahatlerinizi örteriz ve sizi iyi bir gidişata sokarız"*** buyurmaktadır. Yine Allahü teâlâ, büyük günahlardan sakınan kimseleri Cennete sokacağına kefîl olmakta ve Şûra sûresi otuzyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"O kimselerdir ki, büyük günahlardan ve açık***

rezâletlerden kaçınırlar, öfkelendikleri zaman da, onlar kusur bağışlarlar” buyurmaktadır.

Müslümanların kaçınması lâzım olan büyük günahları araştırdığımızda, âlimlerin bu konuda ihtilâf ettiklerini görüyoruz. Ba’zı âlimler dediler ki: “Büyük günâhlar yedidir.” Bu konuda, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) şu hadîs-i şerîfini delîl gösterdiler ***“Helâk edici şu yedi şeyden kaçınınız: Allahü teâlâya ortak koşmaktan, sihirden, haklı durum hâriç, Allahü teâlânın haram kıldığı cana kıymaktan, fâiz yemekten, yetim malı yemekten, savaş günü harpten kaçmaktan, nâmuslu mü’min hanımlara iftirâ etmekten.”*** Bu hadîs-i şerîfi, hadîs imamları ittifâkla bildirdiler. İbn-i Abbâs (r.a.); “Büyük günahların sayısı yetmişe ulaştı” buyurdu.

Yukarıdaki hadîs-i şerîf, büyük günahların sayısını sınırlamamaktadır. Bu hadîs-i şerîf, zinâ etmek, adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi büyük günahlardan birini işleyen kimsenin, âhırette azâba, gadab-ı ilâhiyyeye uğrayacağı husûsuna delîl olmaktadır. Yine bu hadîs-i şerîf, bu yedi büyük günâhı işliyenlerin, Resûl-i ekremin (s.a.v.) diliyle la’nete uğrayacaklarına delîl olmaktadır.

Ba’zı büyük günahlar, diğerlerinden daha büyük günahtır. Görmüyor musunuz Resûlullah efendimiz (s.a.v.), Allahü teâlâya ortak koşmayı büyük günahlardan saymıştır. Allahü teâlâya ortak koşan, ebedî olarak Cehennemde kalacak, ebedî olarak bağışlanmıyacaktır. Nisa sûresi yüzonaltıncı âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ meâlen; ***“Şirki, ya’nî küfrü, ya’nî îmânı bozuk olanı, asla***

affetmeyeceğim. Diğer bütün günahları istediğim kimselerden affederim” buyuruyor.

Büyük günahların ilki, Allahü teâlâya şirk koşmak olup, günahların en büyüğüdür, iki kısma ayrılır. Birincisi; Allahü teâlâya ortak koşmak ve taşa, ağaca, güneşe, aya, peygambere, yıldıza veya Allahü teâlâdan başka herhangi birşeye tapmak ve ibâdet etmektir. Bu, Allahü teâlânın Nisa sûresi yüzonaltıncı âyet-i kerîmesinde zikrettiği en büyük şirktir. Allahü teâlâ, yine Mâide sûresinin yetmişikinci âyet-i kerîmesinde meâlen*;* ***“Meryem’in oğlu Mesih*** (Îsâ) ***muhakkak Allahın kendisidir diyenler, and olsun kâfir olmuşlardır. Hâlbuki Mesih şöyle demişti: “Ey İsrâiloğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allaha kulluk edin. Zirâ kim Allaha şirk koşarsa, ona Allah Cennetini haram etmiştir ve barınacağı yer de Cehennemdir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı yoktur”*** buyuruyor.

Bu mevzûda âyet-i kerîmeler çoktur. Kim Allahü teâlâya şirk koşar, sonra müşrik olarak ölürse, ebedî olarak Cehennemde kalır. Allahü teâlâya îmân eden ve mü’min olarak vefât eden kimse, Cehennemde azâp görse bile, Cennet ehlidir. Resûlullah efendimiz (s.a.v.), birgün üç defâ; ***“Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi?”*** buyurdu. Eshâb-ı Kirâm; “Evet bildir yâ Resûlallah!” dediler. Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***“Allahü teâlâya şirktir, ana ve babaya ezâdır”*** buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Helâk edici şu yedi şeyden sakınınız.”*** Resûl-i ekrem (s.a.v.), Allahü teâlâya şirk koşmayı bu yedi şeyin başında saydı. Resûl-i ekrem (s.a.v.), diğer bir hadîs-i şerîfte; ***“Kim***

dînini değiştirirse, onu hemen öldürünüz” buyurdu.

Şirkin ikincisi, amellerde olan riyâdır. Allahü teâlâ, Kehf sûresinin yüzonuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; ***“Onlara de ki; ben de ancak sizin gibi bir insanım. Ama, bana Rabbimin tek bir ilâh olduğu vahy olunmuştur. Rabbine kavuşmak isteyen bir kimse, ancak sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın”*** buyurdu. Ya’nî, ameli ile kimseye gösteriş yapmasın demektir. Server-i âlem (s.a.v.); ***“Küçük şirkten korununuz!”*** buyurunca, Eshâb-ı Kirâm; “Küçük şirk nedir?” diye sordular. ***“Riyâdır”*** buyurdu.

Yine hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***“Kulların amellerinin karşılığını görecekleri günde Allahü teâlâ buyurur ki: Dünyâda amellerinizi kime göstermek için yaptınızsa, onların yanına gidiniz. Bakın bakalım onların indinde amellerinize karşılık var mı?”*** Diğer bir hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Allahü teâlâ buyurur ki: Kim bir amel işler de, onda bana başkasını ortak koşarsa, ben ondan ve şirk koştuğu şeyden uzağım.”*** Yine bir hadîs-i şerîfte; ***“Kim işlediği bir hayrı, ikbâl için halka duyurursa, Allah onun gizli işlerini duyurur. Her kim de işlediği hayrı gösterirse, Allahü teâlâ da onun riyâkârlığını teşhir eder”*** buyuruldu. Başka bir hadîs-i şerîfte, Server-i âlem (s.a.v.); ***“Çok oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine faydası; yalnız açlık ve susuzluk çekmesidir. Nice gece namazı kılanlar vardır ki, gece namazının kendisine faydası; yalnız uykusuz kalmasıdır”***

buyurdu. Ya'nî namaz ve oruç, Allah rızâsı için olmazsa sevâb verilmez.

Yine Fahr-i âlem efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Gösteriş ve şöhret için amel işleyen kimse, kesesini çakıl taşları ile dolduran bir kimse gibidir. Bu kimse, bunlarla bir şeyler satın almak için çarşıya gider. Satıcının önünde kese açıldığında bir de ne görsünler, çakıl taşları! Satıcı, bu çakıl taşlarını onun yüzüne çarpar. Bu kimsenin kesesinde, insanların kendisi hakkında söyledikleri sözlerden başka birşey yoktur. Bu kese, birşey kazandırmaz ve ona birşey getirmez. İşte, riyû ve şöhret için amel edenlerin durumu da böyledir. Onların böyle olan amellerinden kazançları, sâdece insanların sözüdür. Âhırette böyle amellere sevâb verilmez."*** Allahü teâlâ, Furkan sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Kıyâmet günü onların iyi işlerini, bizim için yapmadıklarından kimler için yapdılar ise, onlara doğru saçılan ince toz hâline getiririz"*** buyuruyor.

Adi bin Hâtem'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekran (s.a.v.); ***"Kıyâmet günü bir cemâate, Cennete gitmeleri emredilir. Cemâat, Cennete yaklaşır. Nihâyet Cennetin kokusunu duyarlar. Cennetin köşklerini ve Cennet ehli için hazırlanmış olan ni'metleri görürler. Bu esnâda; "Onları oradan geri döndürünüz. Zîrâ onların Cennette nasîbleri yoktur" nidası gelir. Pişmânlıkla ve üzgün bir şekilde geri dönerler. Bunlar gibi hiç kimse geri çevrilmezler. Bunlar derler ki: "Yâ Rabbî! Bizi, dostlarına verdiğin***

sevâbları göstermeden önce Cehenneme atsaydın, bize daha kolay getirdi. "Allahü teâlâ buyurur ki: "Bu size murâd ettiğim şeydir. Siz dünyâda, yalnız kaldığınız zaman günah işliyerek bana karşı geldiniz. İnsanların yanında ise, amellerinizle onlara gösteriş yapıyordunuz. İnsanlardan korkuyor, beni unutuyordunuz. İnsanlara hürmet ediyor, bana hürmeti unutuyordunuz. İnsanlar için terk ettiğinizi, benim için terk etmiyordunuz. Bugün size azâbımı tattıracağım ve sizi, sevâblara vereceğim bol ni'metlerden mahrûm edeceğim" buyurdu. Orada bulunanlardan birisi, Resûl-i ekreme (s.a.v.); "Kurtuluş nedir?" diye sordu. Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***"Allahü teâlâyı aldatmamandır"*** buyurdu. Bunun üzerine o zât; "Allahü teâlâ nasıl aldatılır yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***"Allahü teâlânın ve Resûlünün emrettiği amelleri, Allah rızâsı için yapmayıp, başkaları için yapmaktır. Riyâdan korkunuz. Zîrâ riyâ, şirk-i asgardır*** (küçük şirkdir)**. *Gösteriş için amel edenlere, kıyâmet günü insanların önünde, şu şekilde ve şu dört ismi ile nidâ olunur: Ey mürâî*** (amelini gösteriş için yapan)**, *ey gâdir*** (va'dini bozan)**, *ey fâcir*** (günahkâr)**, *ey hâsir*** (zararda olan)***, amelini hebâ, sevâbını yok ettin. Sana bizim katımızda bir karşılık yok. Ey hîlebaz! Amelini kimin için yaptınsa, karşılığını git ondan iste"*** buyurdu.

Âlimlerden birine muhlisden sorulduğunda, cevâb olarak; "Muhlis, günâhını gizlediği gibi iyiliklerini de gizleyendir" buyurdu. Yine âlimlerden birine; "İhlâsın

gâyesi nedir?” diye sorulduğunda, şöyle cevap verdi: “İnsanların seni övmesine sevinmemendir.” Fudayl bin lyâd buyurdu ki: “İnsanlar için ameli terk etmek riyâdır. İnsanlar için amel etmek şirktir. İhlâs, Allahü teâlânın, seni her ikisinden de muhâfaza etmesidir. Yâ Rabbî! Bizi affet, riyâdan muhâfaza eyle! Âmin.

Büyük günahların üçüncüsü, sihir yapmaktır. Sihir yapan, kâfir olur. Şeytanın insanlara sihir öğretmekten maksadı, Allahü teâlâya şirk koşturmaktır. Ba’zı sapıtmış olan kimseleri sihir yaparken görürsün. Bunlar, sihiri sâdece haram zannederler, küfür olduğunu bilmezler. Sihir yapanın cezâsı öldürülmektir. Zîrâ sihir yapan kimse, Allahü teâlâya ortak koşmuştur. Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***“Felâkete götüren yedi büyük günahtan sakınınız”*** buyurduktan sonra, sihir yapmayı da bu yedi şey arasında saymıştır. Kul Rabbinden korkmak, kendisini dünyâda ve âhırette felâkete düşürecek şeyi yapmamalıdır. Cündeb buyurdu ki: “Sihir yapanın cezâsı boynunun kılıçla vurulmasıdır.” Bicâle İbni Abde diyor ki: “Vefâtından bir sene önce, bize Hz.Ömer’in bir mektûbu geldi. Mektûbunda; “Kâdın veya erkek, sihir yapanların öldürülmesini emrediyordu. Hz. Ali’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Server-i âlem (s.a.v.*);* ***“Üç kimse Cennete girmeyecektir. Bunlar; devâmlı içki içen, sıla-i rahmi terk eden ve sihir yapanı tasdîk edendir.”*** buyurdu.

Büyük günahlardan biri de; Ana-baba hakkına riâyet etmemektir. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; **“Rabbin kesin olarak şunları emretti: Ancak kendisine ibâdet edin, ana-babaya güzellikle muâmele**

edin, eğer onlardan biri veya ikisi senin yanında ihtiyârlık hâline ulaşırsa, sakın onlara "Öf" bile deme ve onları azarlama. İkisine de, iyi ve yumuşak söz söyle" buyuruyor. Ya'nî, anne ve babanıza iyilik ederek ve onlara acıyarak muâmele ediniz. Onlar yaşlandıktarı zaman, onlara sert söz söylemeyiniz. Onların hizmetini seve seve yapınız. Zîrâ daha önce onlar, sizin hayâtınız üzerine titremişlerdi. Yine onlara latîf ve kibâr söz söyleyiniz. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"İkisine de acıyarak tevâzu kanadını indir ve şöyle de: Ey Rabbim! Onlar, beni küçükken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de kendilerine merhamet et"*** buyuruyor. Yine Lokman sûresi ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükredin" buyuruluyor."*** Bakınız, Allahü teâlâ, ana ve babaya şükrü, kendi şükrü ile birleştirdi.

İbn-i Abbâs buyurdu ki: "Üç âyet-i kerîme, üç şeyle berâber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; ***"Allahü teâlâya ve Resûlüne itâat ediniz"***dir. Allahü teâlânın emrine itâat, Resûlünün emrine de itâat etmedikçe kabûl olmaz demektir.İikincisi, meâlen; ***"Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükr ediniz"***dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; ***"Namazı kılın ve zekâtı verin"***dir. Malı nisâb miktârını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı kabûl olmaz."

Kim Allahü teâlâya şükür eder, anne ve babasına şükür etmezse, o şükrü de kabûl edilmez. Bu sebeble, Peygamber efendimiz (s.a.v.*);* ***"Allahü teâlânın***

rızâsı, anne ve babanın rızâsındadır. Allahü teâlânın gazâbı, anne ve babanın gazâbındadır." buyurmuştur.

İbn-i Amr şöyle rivâyet etti: Birgün Resûlullahın (s.a.v.) huzûruna birisi geldi ve; "Yâ Resûlallah! Sizinle berâber gazâya, cihâda gelmek isterim" dedi. Resûl-i ekrem (s.a.v.) ona; ***"Annen ve baban var mı?"*** buyurdu. O da; "Var" dedi. Resûlullah*;* ***"Onun yanında bulun, senin cihâdın budur, ona hizmet et"*** buyurdu.

Yine Buhârî ve Müslim'de bildirilen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: ***"Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi?"*** Eshâb-ı Kirâm; "Evet bildir yâ Resûlallah" dediler. Server-i âlem; ***"Allahü teâlâya şirk koşmak, ana ve babaya âsî olmaktır"*** buyurdu ve bir yere dayanmakta iken doğruldu. Sonra; ***"İyi dinleyin! Bir de, yalan yere şehâdettir"*** buyurdu. Bakınız Fahr-i âlem (s.a.v.) ana-babaya isyânı, onlara fenâ muâmele etmeyi, onların hukukuna riâyet etmemeyi, Allahü teâlâya şirk koşmakla berâber zikretti. Yine Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte; ***"Başakakıcı olan, ana-babaya âsi olan, içki içmeye devâm eden Cennete giremez"*** buyurdu. Başka hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki*:* ***"Allahü teâlâ, anne ve babasına âsî olana la'net etsin."***

"Allahü teâlâ, babasına söğene la'net etsin. Allahü teâlâ, annesine söğene la'net etsin."

"Ana-babaya âsî olmak hariç, Allahü teâlâ, kıyâmet günü bütün günahları te'hir eder. Ancak, anne ve babasına âsî olanlara cezâ

vermekte acele eder.” Ya’nî böyle kimselere, âhıretten önce dünyâda cezâ verir.

Ka’b-ül-Ahbâr buyurdu ki: “Allahü teâlâ, kul, ana ve babasına âsî olduğu zaman, onu helâk etmekte acele eder. Kul, anne ve babasına iyilik ve ihsânda bulunduğu müddetçe, ömrü uzun olur. Onlara iyilik etmek, bir şeye ihtiyâç duyduklarında onlara infakta bulunmaktır. Birisi Resûl-i ekremin (s.a.v.) yanına geldi ve; “Yâ Resûlallah! Babam malımı elimden almak istiyor” dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (s.a.v.) ona; ***“Sen de, malın da onundur”*** buyurdu.

İbn-i Abbâs’a, A’râf’ın ne olduğundan ve Eshâb-ı A’râfın kimler olduğundan sorulduğunda buyurdu ki: “A’râf, Cennetle Cehennem arasında bir dağdır. Cennet ve Cehenneme yakın olup, her ikisini de görmesinden dolayı “A’râf denilmiştir. “A’râf’ın üzerinde, ağaçlar, meyveler, nehirler ve pınarlar vardır. Eshâb-ı A’râf’a gelince, bunlar, anne ve babalarından izinsiz cihâda gitmişler ve Allah yolunda savaşmışlardır. Allah yolunda savaşmaları, onların Cehenneme girmelerine mâni olmuş, anne ve babalarına isyân etmeleri de Cennete girmelerine mâni olmuştur. Onlar, A’râf’ta Allahü teâlânın takdîr edeceği vakte kadar kalır.”

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: “Birgün Resûl-i ekremin (s.a.v.) yanına bir kişi geldi ve; “Yâ Resûlallah! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme nâs içinde en çok lâyık ve müstehak olan kimdir?” diye sordu. Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***“Anandır”*** buyurdu. O; “Sonra kimdir?” diye sorunca; ***“Sonra, anandır”*** buyurdu.“Sonra kimdir?” diye tekrar sorunca; ***“Sonra anandır”*** buyurdu. “Sonra kimdir?” diye dördüncü

defâ sorunca*;* ***"Sonra babandır"*** diye cevap buyurdular. Görüldüğü üzere, Resûlullah efendimiz (s.a.v.) anneye iyiliği üç defâ tekrar etmiş, babaya iyiliği bir defâ zikr etmiştir. Bunun sebebi, annenin şefkati, evlâdı üzerine titremesi daha fazla olduğu gibi, karnında taşıması, doğurması, emzirmesi ve geceleri onun için uykusunu terk etmesi, babaya üstün olan taraflarıdır.

İbn-i Ömer (r.a.), annesini sırtına almış tavâf yaptıran bir kişi gördü. O kimse İbn-i Ömer'e; "Ey İbn-i Ömer! Böyle yapmakla annemin hakkını ödemiş oluyor muyum?" diye sordu, İbn-i Ömer; "Onun hakkının yüzde birini ödeyemezsin. Ancak iyi bakarsan, ona yapacağın küçük hizmete çok sevâb verilir" buyurdu.

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Dört kimseyi, tövbe etmedikçe Allahü teâlâ Cennete sokmayacak, Cennet ni'metlerini tattırmayacaktır. Bunlar; devâmlı içki içen, faiz yiyen, yetim malını haksız yiyen ve anne ve babasına isyân edendir."***

Diğer hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Cennet, anaların ayakları altındadır."

"Üç duâ vardır ki, muhakkak kabûl olunur. Bunlar; mazlûmun duâsı, misâfirin duâsı, babanın evlâdına duâsıdır."

Teyze; iyilik, ikrâm, ziyâret ve ihsânda anne mertebesindedir. Vehb bin Mürebbih buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma şöyle vahyetti: "Yâ Mûsâ, anne ve babana hürmet et! Kim anne ve babasına hürmet ederse, ömrü uzun olur ve Allahü

teâlâ, ona kendisine hürmet edecek bir evlât ihsân eder. Kim anne ve babasına isyân ederse, ömrü kısa olur ve Allahü teâlâ, ona âsi olacak bir evlât verir."

Ebû Bekr bin Ebî Meryem diyor ki: Tevrat'ta şöyle okudum: "Babasına vuran öldürülür."

Amr bin Mürre el-Cühenî şöyle rivâyet etti: Bir kişi, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) yanına geldi ve; "Ey Allahü teâlânın Resûlü, ben beş vakit namazı kılıyorum, Ramazân-ı şerîf orucunu tutuyorum. Zekâtımı veriyor ve haccımı yapıyorum. Benim için başka birşey var mı?" diye sordu. Peygamber efendimiz (s.a.v.*);* ***"Kim anne ve baba hukukuna riâyet ederek bunları yaparsa, Peygamberlerle ve sıddîklarla berâber olur" buyurdu.*** Diğer hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **"İsrâ gecesi bana bir kavim gösterildi ki, ateşten bir dala asılmışlardı. Dedim ki: "Ey Cebrâil, bunlar kimlerdir?" Dedi ki: Bunlar, babalarına ve annelerine dünyâda âsî olanlardır."**

Yine rivâyet edildi ki: Anne ve babasına âsî olan kimse kabre konduğu zaman, kabri onu öyle bir sıkar ki, kemikleri birbirine geçer. İnsanların kıyâmet günü en şiddetli azâba düçâr olanları, Allahü teâlâya şirk koşan, zinâ eden ve ana-babasına âsî olanlardır."

Nasîhat: Ey en kuvvetli hukuku zayi eden, ana-baba hakkından gâfil olan, bu husûsta yapması gerekeni unutan kimse! Anne ve babaya iyilik etmek, boynuna borçtur. Sen ise, kusurlara tâbi olarak, onu yerine getirmiyorsun. Zannımca Cenneti istiyorsun. Hâlbuki Cennet, annenin ayakları altındadır. Annen, seni dokuz ay karnında taşıdı. Seni doğururken çok şiddetli sıkıntılara göğüs gerdi. Seni kendi sütü ile

besledi. Senin için uykularını terk etti. Senin sıkıntılarına göğüs gerdi. Yemedi yedirdi. Kucağını sana beşik etti. Sana ihsânlarda bulundu. Sana bir hastalık vâki olduğu zaman çok üzüldü. Senin tedâvin için varını yoğunu harcadı. Senin yaşamanla kendi ölümü arasında serbest bırakılsa idi, muhakkak kendi ölümünü, senin yaşamana tercih ederdi. Onun böyle fedâkârlığına karşılık, sen ise ona hep kötü davrandın. İhtiyârladıklarında, birşeye ihtiyâç duyduklarında, sen onu en önemsiz bir iş olarak gördün. O açken, sen tok idin. O susuz iken, sen suya kandın. Çoluğunu, çocuğunu, ona tercih ettin. Çoluk-çocuğun senin elini öperken, sen onları unuttun. Kolay olan işleri zor, kısa olan ömürleri uzun geldi. Allahü teâlâ, seni ona öf demekten nehy etti. Seni, onların hakkında îkâz ederek, dünyâda senin evlâtlarınla seni de cezâlandıracağını bildirdi. Âhırette de kendisinden uzak kalacağını bildirdi. Arabî şiir tercümesi:

"Çok gelse de sana, annenin senin üzerinde çok hakkı vardır,
Ey adam, senin çok dediğin, annenin yaptığı yanında azdır.
Kaç gece senin için uykusuz kaldı,
Bıkmadan usanmadan sana göğüs gerdi.
Seni doğururken çektiği sıkıntıyı bilseydin,
Onun sıkıntısından, nice sıkıntılar giderdi senden.
Kucağı senin için bir yatak idi,
Arzu ettiğin şey için canını fedâ etti.
Onun göğsünde içtiğin bal şerbetidir,
Gözyaşlarını senin için akıtırdı.

Nice günler kendi aç kalıp sana verdi,
Sen küçük olduğun için sana merhamet ederdi.
Hevâsına tâbi olan akıl sâhibine yazıklar olsun,
Gözü gördüğü hâlde kalbi a'mâ olana yazıklar olsun.
Ananın duâsını al, devâmlı onun duâsına rağbet et,
Zîrâ sen, her zaman onun duâ ettiği şeye muhtâcsın."

Enes bin Mâlik (r.a.) anlatır: "Peygamber efendimizin (s.a.v.) zamânında, Alkame adında bir genç vardı. Hep tâat üzere olup, kış ve yaz oruç tutar, geceleri sabaha kadar ibâdet ederdi. Birgün fenâlık geçirdi, dili tutuldu. Durumu, Resûlullaha (s.a.v.) haber verdiler. Resûl-i ekrem (s.a.v.) onun yanına, Hz. Ali ile Ammâr bin Yâsir'i (r.anhüm) gönderdi. Onlar, Alkame'ye Kelime-i şehâdeti söyletmek için çalıştılarsa da, dili dönmedi. Hz. Ali, Bilâl-i Habeşî'yi (r.a.) Resûlullaha gönderdi ve durumu bildirdi. Resûlullah (s.a.v.); ***"Alkame'nin anası babası var mı?"*** buyurdu. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, yaşlı bir annesi var, dediler. Server-i âlem (s.a.v.); ***"Annesini buraya getirin"*** buyurdu. Hemen annesini çağırdılar. Resûl-i ekrem (s.a.v.) ona; ***"Alkame'ye ne oldu, anlat! Seninle geçinmesi nasıldır?"*** buyurdu. Annesi şöyle anlattı: "Yâ Resûlallah! Alkame çok iyidir. Zâhiddir (dünyâya düşkün değildir), hep ibâdet ve tâat üzeredir. Ama ben ondan râzı değilim. Çünkü o, hanımının rızâsını benim rızâmdan önde tutmaktadır." Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"Dilinin tutulması bu yüzdendir. Ona hakkını helâl et dili açılsın"*** buyurdu. Annesi; "Ey Allahü teâlânın Resûlü! O benim

hakkıma çok riâyetsizlik etti. Hakkımı helâl etmem" dedi. Resûlullah efendimiz; ***"Ey Bilâl! Eshâbı topla. Etrâftan odun toplasınlar. Alkame'yi yakacağız. Çünkü annesi ondan râzı değildir"*** buyurdu. Annesi; "Yâ Resûlallah! Benim oğlumu, benim gözümün önünde mi yakacaksınız? Kalbim buna nasıl dayanabilir?" deyince, Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***"Cehennem ateşi, dünyâ ateşinden çok daha kızgın ve yakıcıdır. Sen ondan râzı olmadıkça, onun hiçbir itâati makbûl değildir"*** buyurdu. Annesi feryâd ederek; "Yâ Resûlallah! Ben ondan râzı oldum. Hakkımı, helâl ettim" dedi ve eve gitti. Eve gittiğinde Alkame'nin sesini duydu. Kelime-i şehâdet söylüyordu. Dili açılmıştı. Aynı gün vefât etti. Resûlullah efendimiz (s.a.v.), cenâze namazını kıldırdı ve defnettiler. Sonra; **"Ey Eshâbım, ey Muhacir ve Ensâr! Hanımını annesinden üstün tutana, Allahü teâlâ ve melekler la'net ederler. Onun farz ve nâfile ibâdetleri kabûl edilmez"** buyurdu.

Büyük günahlardan biri de, hangi yolla olursa olsun haram yemektir. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin yüzseksensekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen*;* ***"Aranızda birbirinizin mallarını, hırsızlık, kumar ve gasp gibi haksız*** (bâtıl) ***sebeblerle yemeyin ve insanların mallarından bir kısmını, bile bile yalan şâhitliği gibi günahla yemek için o malları rüşvet olarak hâkimlere aktarmayın"*** buyuruluyor. Bâtıl yolla yemek iki türlüdür. Birincisi; başkasının malını zulüm yoluyla, ya'nî gasp, hiyânet ve çalmakla ele geçirip yemek ve kullanmaktır, ikincisi; başkasının malını, şaka, kumar ve eğlence gibi yollarla ele geçirmektir.

Sahîh-i Buhârî'de rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***"Bir takım kimseler, Allahü teâlânın müslümanlara tahsis buyurduğu malında, haksız olarak tasarruf ederler. Onlar için kıyâmet gününde Cehennem muhakkaktır."*** buyurdu.

Sahîh-i Müslim'de rivâyet edilen hâdîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (s.a.v.); ***"Çok kimse vardır ki, yedikleri, içtikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ nasıl kabûl olunur?"*** buyurdu.

Enes bin Mâlik (r.a.), birgün Peygamber efendimize (s.a.v.); "Yâ Resûlallah! Duâ buyur da, Allahü teâlâ benim her duâmı kabûl etsin" dedi. Resûl-i ekrem ona; ***"Yâ Enes! Duânın kabûl olması için, helâl lokma ye!"*** buyurdu. Bir kimse haram yerse, kırk gün onun duâsı kabûl olunmaz. Beyhekî'nin Resûlullah efendimize isnâdıyla rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Allahü teâlâ, rızıklarınızı aranızda taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etti. Dünyâyı, sevdiğine de, sevmediğine de verdi. Dindarlığı, sâdece sevdiğine verdi. Allahü teâlâ kime dindarlığı vermiş ise, muhakkak onu sevmiştir. Kul haram kazanır, bunu harcarsa, buna bir bereket verilmez ve onunla sadaka vermiş ise sadakası kabûl olmaz. Saklarsa, Cehenneme gidinceye kadar ona yolluk olur. Allahü teâlâ, kötülükle kötülüğü yok etmez, iyilikle kötülüğü yok eder."***

İbn-i Ömer'in (r.a.) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (s.a.v.*);* ***"Dünyâ, halvet ve yeşilliktir. Kim dünyâda helâlden kazanır ve yerinde harcarsa,***

Allahü teâlâ ona sevâblar verir ve onu Cennetine vâris kılar. Kim de helâl olmayan yerden kazanır da, harcarsa, Allahü teâlâ onu Cehennemine atar. Nice nefsinin haram isteklerine dalmış kimseler vardır ki, muhakkak bunlar kıyâmette Cehenneme atılacaklardır” buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfte*;* ***“Malın helâlden mi, haramdan mı geldiğini düşünmeyenler, Cehenneme neresinden atılırsa atılsınlar, Allahü teâlâ onlara acımıyacaktır”*** buyuruldu.

Ebû Hüreyre (r.a.) buyuruyor ki: “Ağzı toprakla doldurmak, haramla doldurmaktan evlâdır.”

Yûsuf bin Esbât da; “Genç bir kimse Allahü teâlâya ibâdet ettiğinde, şeytan avânesine der ki; “Bakınız bakayım yediği içtiği helâlden mi?” Eğer yediği içtiği haramdan ise; “Bırakın boş yere yorulsun. Haram yemesi bize yeter” der. Zîrâ, haram yiyen kimsenin ibâdeti kendine fayda vermez.” Bunu, şu hadîs-i şerîf te’yîd etmektedir. ***“Çok kimseler vardır ki, yedikleri, içtikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ nasıl kabûl olunur?”***

Diğer bir hadîs-i şerîfte de*;* ***“Beyt-ül-makdis’de bir melek, her gece ve gündüz şöyle nidâ eder: Haram yiyenlerin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz”*** buyuruldu.

Abdullah bin Mübârek buyurdu ki: “Şüpheli olan bir kuruşu sâhibine geri vermek, bin lira sadaka vermekten daha hayırlıdır.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***“Bir kimse haram maldan hac yapsa ve lebbeyk*** *(Yâ Rabbî)* ***dese, bin melek ona der ki; lâ lebbeyk ve sa’deyk*** (sana

karşılık yok*),* ***haccın reddedilmiştir.”*** Yine bir hadîs-i şerîfte; ***“On liralık elbisenin, bir lirası haram olsa, o elbise ile kılınan namazlar kabûl olmaz”*** buyuruldu. Vehib bin Verd, nereden geldiğini anlamadan birşey yemezdi.

İbn-i Abbâs buyurdu ki: “Karnına haram giren kimsenin ibâdetini, tövbe etmedikçe Allahü teâlâ kabûl etmez.”

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki; “Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrât yapan, kirlenmiş elbiseyi idrar ile yıkayana benzer ki, daha çok pislenir. Elbise, ancak su ile temizlenir. Günahlar da, ancak helâl yemekle örtülür.”

Hz. Ömer buyurdu ki: “Bizler, harama düşmek korkusu ile helâllerin ondadokuzundan kaçındık!”

Ka’b bin Acere’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Haram ile gıdâlanan beden, Cennete giremez.”***

Şöyle anlatılır: Hz. Ebû Bekr, hizmetçisinin getirdiği sütü içti. Sonra bu sütün helâlden olmadığını anlayınca, parmağını boğazına sokarak kay etti. O kadar zahmetle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra; “Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mi’demde ve damarlarımda kalan zerrelerinden sana sığınırım” dedi ve; “Resûl-i ekremden işittim; ***“Haram ile beslenen vücûdun ateşte yanması daha iyidir.”*** buyurdu. Bunun için vücûdumun bu haram lokma ile beslenmesinden korktum” diye Allahü teâlâya niyazda bulundu.

“Haram ile gıdâlanan beden, Cennete giremez” hadîs-i şerîfinin isnâdı sahîhtir. Ulemâ dediler ki: “Bu hadîs-i şerîfe; Mekkâs (haksız vergi

alan), hâin, hırsız, hîlebaz, fâiz yiyen ve yediren, yalancı şâhidlik yapan, yetim malını haksız yiyen, birşeyi âriyet alıp sonra inkâr eden, rüşvet yiyen, ölçüyü ve tartıyı eksik yapan, birşey satıp da malın ayıbını gizliyen, kumar oynıyan, sihir yapan, falcılık yapan, zinâ eden v.b. dâhildir.”

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 289

2)El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 225

3)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 336

4)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 153

5)Miftâh-üs-se’âde cild-1 sh. 212 cild-2, sh. 216

6)Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 154

7)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Sübkî) cild-9 sh. 100

8)Tabakât-üş-Şâfiîyye (Esnevî) cild-1 sh. 558

9)Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 29, 117, 167, 294 cild-2 sh. 1123, 1175, 1682

10) Ez-Zehebî ve menhecühu fî kitâbihî Târîh-ul-İslâm

11) En Nücûm-üz-zâhire cild-10 sh. 182

12) Gâyet-ün-nihâye cild-2 sh. 71

13) El-Vâfî bil-vefeyât cild-2 sh. 163

14) Mir’ât-ül-cinân cild-3 sh. 331

15) Et-ta’rîf bil-müerrihîn cild-1 sh. 183

16) Kitâb-ül-kebâir

17) Er-Risâlet-iz-Zehebiyyeti ilâ İbn-i Teymiyye

18) Ahlwardt, Verzeichnissder arabischen Handschriften cild-9 sh. 57

19) Les manuserits arabes de I’Escurial cild-3 sh. 280

20) Brockelmann Gal-2 sh. 46 Sup-2 sh. 45

21) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 396, 597, 1086

22) Eshâb-ı Kirâm sh. 413

ZERKEŞÎ (Muhammed bin Bahadır):

Tefsîr, hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Bahadır bin Abdullah'tır. Ebû Abdullah künyesini aldı. Bedruddîn lakabı verildi. Aslen Türk olduğu için, Türkî nisbet edildi. Zerkeşî nisbetiyle meşhûr oldu. 745 (m. 1344) senesinde Kâhire'de doğdu. Kırkdokuz yaşında iken, 794 (m. 1392) senesinde Kâhire'de vefât etti. Karâfet-üs-sugrâ'da Emîr Bektemûr Sakî türbesi yakınına defnedildi.

İlimle uğraşan insanlar arasında doğup büyüyen Ebû Abdullah Zerkeşî, küçük yaşta ilim tahsîline başladı. Temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrendikten sonra, Mısır'da Şafiî mezhebi reîsi ve Kâmiliyye Medresesi hadîs İmâmı olan Ebû Muhammed Abdürrahîm Esnevî'nin talebesi oldu. Esnevî'nin (r.a.) en mümtâz talebeleri arasında yer aldı. Ayrıca Sirâcüddîn Ömer bin Raslan Bulkinî ve Nâsıruddîn Ebû Abdullah Moğoltay bin Kılıç Bekçarî, İbn-i Kesîr, Ezraî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Daha sonra Haleb'e gitti. Haleb'de Şihâbüddîn Ezraî, Selâhuddîn bin Ebî Ömer İbni Kesîr, İbn-i Emîle ve daha birçok âlimin derslerine devâm etti. Allahü teâlânın dînini öğrenmek için çok çalıştı. Hocalarından öğrendiklerini, duyduklarını, yazıp ezberlerdi. Fıkıh, usûl, tefsîr ve hadîs ilimlerinde söz sâhibi oldu. Bir müddet Şam'da kadılık yaptı. Kâhire'ye geri döndü.

Karâfet-üs-sugrâ'daki Kerîmüddîn hânegâhı başmüderrisliğine ta'yin edildi. Yıllarca insanlara ilim

öğretip, dînî mes'elelerinin hâlli için Şafiî mezhebine göre fetvâ verdi. İnsanlara Allahü teâlânın dînini öğretmek için gayret sarfetti. Sık sık nasîhatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, Muhammed aleyhisselâmın bildirdiklerine tâbi olmayanın Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı. Çok mütevâzı, zühd ve takvâ sâhibi bir âlim olan Bedruddîn Zerkeşî, çok fakîr olmasına rağmen, fakîrliğinden hiç şikâyetçi olmazdı. Vaktinin bir kısmını kitap satan yerlerde geçirir, orada gördüğü kitaplardan notlar alırdı. Alacak parası bulunmadığından, kitap satın alamazdı. Hiçbir dünyâ meşgalesi, onu ilimden alıkoyamazdı. Ömrünü, yalnız Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi.

Zerkeşî (r.a.), kırkdokuz senelik ömrü içinde, birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden Şemsüddîn Bermâvî meşhûr oldu.

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan Zerkeşî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Hâdim aler-Râfiî ver-ravveda", "Şerh-i Minhâc", "Şerh-i Dîbâc", "Şerh-i Cem'-il-cevâmî", "Şerh-ül-Buhârî", "Tenkîh", "Şerh-i Umde", "Şerh-i Tenbîh", "El-Bahr fil-usûl", "Selâsil-üz-zeheb", "El-Burhân fî ulûm-ül-Kur'ân", "El-Kavâid fil-fıkh" "Ahkâm-ül-mesâcid", "Tahrîc-i ehâdîs-ir-Râfiî", "Tefsîr-ül-Kur'ân-il-azîm" ve "En-Nektü alâ İbn-is-Salâh". Ayrıca "Ukûd-ül-cemân fî vefeyât-il-a'yân" adlı eseri meşhûrdur.

1)Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 158
2)Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 397
3)Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 335

4)*Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1087*
5)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 121*

ZEYLÂ'Î (Fahreddîn Osman bin Ali):

Hânefî mezhebi fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Osman bin Ali bin Muhammed el-Bâri'î ez-Zeyla'î'dir. Künyesi Fahreddîn olup, Ebû Muhammed künyesi ile tanınırdı. "Zeyla'î" nisbeti ile meşhûr oldu. Zeyla', Kızıldenizin Habeşistan sâhilinde bir kasabadır. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Fıkıh, nahiv ve ferâiz bilgilerinde büyük bir âlim olarak yetişti ve meşhûr oldu. 705 (m. 1305) senesinde Kâhire'ye gelip ders ve fetvâ verdi. Takrîr ve incelemelerde bulundu. Fıkıh ilminin yayılmasında büyük hizmeti oldu. Çok kıymetli şerhleri ve te'lîf eserleri vardır. 743 (m. 1343) senesi Ramazan ayında, Mısır'da vefât etti. Buradaki Karâfe kabristanına defnedildi.

Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1- Şerhu Câmi'ıl-kebîr: İmâm-ı Muhammed Şeybâni hazretlerinin "Câmi'ul-kebîr" adındaki kitabının şerhidir. 2- Tebyîn-ül-hakâik fî şerhi Kenz-id-dekâik; "Kenz" kitabını şerh ederek, bu ismi vermiştir. "Tebyin" kitabı, Ahmed bin Muhammed Şelbî'nin, haşiyesi ile birlikte 1313 senesinde Mısır'da ve sonra Beyrut'ta basılmıştır. Güvenilir ve makbûl bir eserdir. Şelbî, 1031 (m. 1621) senesinde Mısır'da vefât etmiştir. 3- Şerh-ül-muhtâr Abdullah-ı Mûsulî'nin eserinin şerhi olup, Hânefî fıkhına dâir yazılan kıymetli eserlerdendir. 4- Bereket-ül-kelâm alâ ehâdis-il-ahkâm-il-vâla'a fil-Hidâye ve sâir-il-kütüb.

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 263*

2)El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 115, 116
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 655
4)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 351, 287, 790, 804, 924, 1088

ZEYNEB BİNTİ İSMÂİL:

Hadîs ilmi âlimesi. İsmi, Zeyneb binti İsmâil bin İbrâhîm bin Sâlim bin Sa'd bin Risâb İbn-ül-Habbâz, lakabı Ümmet-ül-azîz'dir. 659 (m. 1258) senesinde Cemâzilevvel ayının sonunda doğdu. 750 (m. 1343) senesinde vefât etti.

Âilesi tarafından sâliha, afife bir hanım olarak yetiştirilen Ümmet-ül-azîz, çok zekî ve akıllı idi. Babası, onu, ilim öğrenmesi için ba'zı âlimlerin yanına götürdü, İbn-i Abdüddâim'den hadîs-i şerîfler dinletti. Ba'zı âlimlerin hadîs-i şerîf cüzlerini dinlettirdi. Ayrıca, Hasen bin Hüseyn İbn-ül-Mehîr, Abdürrahmân bin Me'âlî, Mut'ım, Ömer bin Hâmid bin Abdürrahmân, Yûsuf İbni Mektûm gibi âlimlerden ilim öğrendi. Bir müddet, Abdullah bin Ebî Amr el-Makdisî gibi âlimlerin derslerinde bulundu. Âlime, fakîhe, muhaddise bir hanımefendi idi.

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 118
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 199

ZEYNÜDDÎN ÂMİDÎ (Ali bin Ahmed):

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Âmid (Diyarbakır) şehrindendir, İsmi, Ali bin Ahmed bin Yûsuf bin Hıdr el-Âmidî olup, lakabı Zeynüddîn'dir. Aslen Âmidli olan Âmidî'nin, doğum ve vefât târihleri ve hâl tercümesi hakkında kaynaklarda fazla ma'lûmât

yoktur. Vefât târihi 710 (m. 1310 ve 714 (m. 1314) olarak bildirilmiştir. Keşf-üz-zünûn'da ise 762 (m. 1361) olduğu yazılıdır.

Memleketi olan Âmid'den Bağdad'a gelen Zeynüddîn (r.a.) orada yerleşti. Abdüssamed ve Ebi'l-Ceyş-il-Mükrî ve zamânında bulunan başka âlimlerin sohbetlerinde bulunup ilim öğrendi. Fıkıh âlimi olarak yetişti. Her işinde doğru, sâdık, heybetli bir zât idi. Firâsetinin kuvvetliliğinde, zihninin, anlayış, akıl ve idrak kuvvetinin keskinliğinde çok üstün idi. Rü'yâ ta'biri ilminde çok ileri idi. Türkçe, Arabî, Fârisî, Rumca, Moğolca gibi çeşitli lisanları çok iyi bilirdi. Kitap alıp satardı. Bu işi kendisine ticâret edinmişti. Çok kitap topladı. Kitapların fiatlarını unutmamak için sonlarına etiket yapıştırırdı.

Kitaplar üzerinde ihtisası çoktu. Birisi gelip; "Falanca kitabın birinci cildini istiyorum" dese, kalkar, hiç aramadan o kitabı çıkarır, kitabı görür görmez; "Bu kitap, falan zâtındır. Şu ilme âittir, içinde şu bilgiler vardır" derdi. Bunları söylerken hiç hatâ etmezdi. Eğer o kitap iki ayrı zât tarafından yazılmış ise, onların isimlerini de ayrı ayrı söylerdi. Bu iki zâttan hangisinin kalemi daha kuvvetli ise, onu da ayrıca bildirirdi. Bunları söylerken yanıldığı hiç görülmezdi. Boş durmaz, devâmlı işinin başında bulunurdu. Diğer zamanlarında ilim ile uğraşırdı. Yanına gelenler olursa, onları da kabûl eder, onlarla da meşgûl olurdu.

Garîb rü'yâlar görmek ve rü'yâları ta'bir etmekle de tanınmış ve meşhûr olmuştu.

Bir defâsında dostlarından ba'zıları ona birşey hediye etmişlerdi. Hırsızın birisi gelip, gizlice o şeyi

çaldı ve bu şeyi gizlice götürüp bir tanıdığına emânet olarak bıraktı. Diğer taraftan Zeynüddîn hazretleri rü'yâsında, vefât etmiş olan hocası Mecdüddîn Abdüssamed'i gördü. Hocası ona, kaybolan eşyayı kimin çaldığını ve kime emânet olarak bıraktığını söyledi. Zeynüddîn, kaybolan eşyasının bulunduğu kimseye gidip; "Filan kimsenin sana emânet olarak bıraktığı şeyi bana ver!" buyurdu. O da, bu zâtı, eşyayı kendisine emânet bırakan kimsenin gönderdiğini zannederek buna verdi. Daha sonra eşyayı çalmış olan hırsız, emânet bıraktığı kimsenin yanına gelip emâneti istediğinde, o kimse çok hayret edip; "Bir kimse gelerek ve sizin isminizi söyleyerek onu istedi, ben de verdim" dedi. Hırsız, eşyayı çalarken ve bu kimseye teslim ederken yanında kimsenin bulunmadığını, bu hâlin çok hayret verici olduğunu düşünüp, yaptığına pişmân oldu. Zeynüddîn hazretlerinin garîb rü'yâları çoktur. Böyle rü'yâlarını yazardı. Bunlardan birini kendisi şöyle anlattı: "Bir defâsında rü'yâmda bir zât gördüm. Bana kızartılmış tavuk ikrâm etti. O tavuğu yemeğe başladım. Uyandığımda, tavuğun bir kısmı elimde idi."

Zeynüddîn Ali bin Ahmed el-Âmidî hazretlerinin ba'zı tasnifleri vardı. Birkaçının isimleri şunlardır: Et-Tebrîr fit-ta'bîr, Te'ânî, Ta'bîr-ül-menâmât, Te'âlîk fil-fıkh.

1)Ed-Dürer-ül-kâmine cid-3, sh. 21
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 32
3)El-A'lâm cild-4, sh. 257
4)Keşf-üz-zünûn sh. 247

ZEYNÜDDÎN MUSULÎ (Ali bin Hüseyn):

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen, lakabı Zeynüddîn'dir. Fıkıh, usûl, kırâat, nahiv, edebiyât ilimlerinde âlim ve şâirdir. 681 (m. 1282) senesinde Musul'da doğdu. 755 (m. 1354) senesinde Musul'da vefât etti. İbn-i Şeyh-ül-Uveyne ismiyle de tanınmıştır. Uveyne, pınarcık ma'nâsındadır. Bu ismi alması, dedesinin bir işi sebebiyle olmuştur. Dedesi sâlih, evliyâ bir zât olup, Musul dışında kendisine mahsûs bir zâviyede otururdu. Bulunduğu yerde su yoktu. Uzaktan taşınıyordu. Bir gece rü'yâsında, zâviyesinden bir yerde su çıktığını gördü. Uyanınca, rü'yâsında gördüğü yeri kazdı. Oradan, gâyet tatlı, nefis bir pınar çıktı. Bu sebeble kendisine Şeyh-ül-Uveyne, torunu olan Zeynüddîn Mûsulî'ye de ondan dolayı İbn-i Uveyne denilmiştir.

Zeynüddîn Mûsulî, Musul'da yetişip, zamânının âlimlerinden ilim öğrendi. Sonra hacca gitti. Kırâat ilmini, Vâsıtî ed-Darîr'den öğrendi. Şeyh Şemsüddîn bin Verrâk'dan, "Şâtibiyye"'yi okudu. Fıkıh ve usûl ilmini, Seyyid Rukneddîn Esterâbâdî'den, nahiv ilmini; Şemsüddîn il-Muîd, Şemsüddîn Fadlullah el-Hicrî'den ve Mezhebüddîn en-Nahvî'den öğendi. Usûl kitaplarından ba'zılarını Tâceddîn İbni Baltacı en-Nahvî'den dinledi. Ondan icâzet aldı. Begavî'nin Sünen'inden çoğunu Tâcüddîn Abdullah İbni Meâfi'den dinledi. Hacca gittiğinde, Hicaz âlimlerinden istifâde etti. Dımeşk'a da gidip, orada bulunan âlimlerden ilim aldı. El-Mezâ'dan ve es-Salâdî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bağdad'a gidip, orada zamânın âlimleri ile görüşüp istifâde etti. İfâdesi ve ibâresi (yazarak anlatması)

gâyet güzel idi.Herkes ondan istifâde edebilirdi. Mert, mütevâzi, fakîrlere yardımcı olan bir âlim idi. Kıymetli eserler yazmıştır.

Usûl ilmine dâir olan "Muhtasarı İbn-i Hacîb" adlı eseri ve İbn-i Sâ'âtî'nin, "El-Bedî" adlı eserini şerh etmiştir. Kazvinî'nin Şafiî fıkhının fürû'una dâir "El-Hâviyyis-sagîr" adlı eseri topladı. Sekkâfa'nin "Miftâh-ül-ulûm" adlı eserini şerh etti. İbn-i Mâlik'in "Teshîl" adlı eserine ve "Münteh-es-suâl vel-emel fî ilm-il-usûl vel-cedel" adlı esere şerh yazdı.

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 77*
2)*Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 161*
3)*Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 178*
4)*Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-10, sh. 136*
5)*Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 43*
6)*Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 165*
7)*Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 720*
8)*Keşf-ül-zünûn sh. 236, 406, 627, 1764, 1856*

ZİYÂÜDDÎN BERNÎ:

Hindistan'da yetişen meşhûr evliyâdan. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyânın talebesidir. Hocasına yakın olmak ni'metine kavuşan seçilmişlerden idi. Gıyâspûr şehrinde otururdu. Doğum ve vefât târihleri kat'î olarak tesbit edilememiş ise de, 684 (m. 1285) senesi civârında doğup, 8. asrın sonlarında vefât ettiği bilinmektedir. Vefât târihi, Keşf-üz-zünûn'da 889 (m. 1493) olarak bildirilmiştir ki, bu mümkün değildir.

Çok ilim tahsîl eden Ziyâüddîn Bernî'nin hâfızası pek kuvvetli idi. Âlim ve sâlih zâtların sohbetlerinde bulunmaktan büyük zevk alırdı. Hâce Nizâmüddîn-i

Evliyâ hazretlerinin bereketli sohbetlerine devâm ederdi. Bilhassa Emîr Hüsrev Dehlevî ve Emîr Hasen Sencerî ile yakınlıkları vardı. Devâmlı onlarla berâber bulunurdu.

Güzel huylu, kültürlü, hoşsohbet, güzel latîfeler yapan neş'eli bir zât idi.

Sultan Muhammed Tuğluk ve Fîrûz Şah zamanlarında, sarayda vazîfe aldı. Bu iki sultan devirlerinde, sultânın yakın adamlarından, güvendiği kimselerden idi. Târih ilminde de söz sâhibi olan Ziyâüddîn Bernî, meşhûr Târih-i Fîrûz Şah isimli târih kitabının da sâhibidir. Bundan başka eserleri de vardır.

Tasavvuf yolunda ilerlemek arzusunda bulunan ve bu yolda çok gayretli olan Mevlânâ Ziyâüddîn Bernî (r.a.), hiçbir zaman dünyâlık toplamak gayretinde, telâşında olmamıştır. Kendisine yetecek kadar şeylerle yetinir, daha fazlasını elinde bulundurmazdı.

Hâce Ziyâüddîn Bernî, "Hasretnâme" isimli eserinde şöyle anlatır: "Bir zaman, hocam Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın sohbetinde bulunuyordum. O gün rûhlara hayat veren bereketli sohbetlerinde, sabahtan kuşluk vaktine kadar bulundum. Bu sırada birçok kişi, ona talebe olmak üzere geldi. O da gelenlerin hepsini kabûl etti. O esnada kalbimden geçti ki: "Eskiden büyük zâtlar, kendilerine talebe olmak üzere gelenleri kabûl etmekte ihtiyâtlı davranırlar, her geleni hemen kabûl etmezlerdi. Bizim hocamız ise, gelenlerden hiçbirini ayırmıyor, hepisini kabûl ediyor. Ben bu düşünceler içinde iken, bir ara bunu kendisine suâl etmek bile istedim. Allahü teâlânın izni ile benim bu düşüncelerimi anladı. Bana

dönerek tebessüm etti ve; “Bana istediğini sor ama, gelen herkesi niçin kabûl ettiğimi sorma” buyurdu. Sonra da şöyle devâm etti; “Talebe olmak üzere gelenlerin hepsini kabûl ettiğimizi, ihtiyâtlı davranmadığımızı düşünüyorsunuz. Bizim böyle davranmamızın üç sebebi vardır. Birincisi; tecrübe ile anlıyorum ki, bize talebe olmak üzere gelenlerin hemen hepsi, günah işlemekten sakınan, namazlarını devâmlı olarak ve cemâatle kılan, emirleri yapmakta gevşek davranmayan, istîdâd sâhibi kimselerdir. Bunun için onları kabûl ediyorum, ikincisi; ma’nevî olarak acizlik ve ihtiyâç içinde kapımıza gelip; “Bütün günahlarıma tövbe ettim” diyen bir kimseyi geri göndermek gönlümüze hiç hoş gelmiyor. Bize talebe olanlardan hepsinin, günahlardan uzak durduğu, tövbesini bozmadığı da meydandadır. Üçüncü ve en mühim sebep de; hocam Ferîdüddîn Genc-i Şeker, bana icâzet ve hilâfet verirken böyle işâret buyurmuştur.” Bu açıklamadan sonra, ona olan muhabbetim daha çok arttı.

1)Kâmûs-ul-a’lâm cild-4, sh. 2981
2)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 195
3)Keşf-üz-zünûn sh. 299

ZİYAÜDDÎN NAHŞEBÎ:

Hindistan ulemâ ve evliyâsından. Seyyiddir. Bedâyûnlu idi. Bedâyûnî, Nahşebî, Dehlî ve Hindî nisbet edildi. Şeyh Hamîdeddîn Nâgûrî’nin torunu ve halîfesi olan Şeyh Ferîd’in talebesi idi. Ondan ilim öğrenip, feyz aldı. Hindistan’da onun devrinde Ziyâ isminde üç kimse vardı. Biri Nahşebî diğerleri, Ziyâ

Semnânî ve Ziyâ Bernî idi. Ziyâ Semnânî, zamânın büyük evliyâsı Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhalifti. Ziyâ Bernî, Nizâmüddîn Evliyâ'yı çok severdi ve onun talebesi idi. Ziyâ Nahşebî ise, Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhalif değil ise de, talebesi de değildi. Herkesten uzak bir hayat yaşardı. Kimseyi beğenmemezlik etmez, kimseye de gönül bağlamazdı. Bedâyûn'daki, isimsiz ve ıssız zâviyesinde kitap yazmakla meşgûl olurdu. "Silk-üs-sülûk", "Aşere-i mübeşşere", "Külliyât", "Cüz'iyyât", "Tûtinâme" adlı eserlerinden başka, daha birçok te'lîfleri vardır. Eserleri daha çok, açıklanması zor mes'elelere dâirdir. "Silk-üs-sülûk" adlı eseri, güzel ve te'sîrli bir dille yazılmış olup, evliyânın hikâyelerini ve sözlerini ihtivâ etmektedir. Eserlerinde, kendi yazdığı pekçok şiirleri vardır. 751 (m. 1350) yılında Bedâyûn'da vefât etmiştir.

Ziyâüddîn Nahşebî (r.a.), "Silk-üs-sülûk" adlı eserinde buyurdu ki: Büyüklerden biri, bir kadınla evlendi. Gece olunca, ona; "Ey hanım, pijamamı hazırla yatacağım" dedi. Hanımı; "Efendim, senin Mevlân (efendin) yok mu?" dedi. "Vardır" buyurdu. "Senin Mevlân uyur mu, uyumaz mı?" dedi. "Uyumaz" buyurdu. "Mevlân uyanık iken sen uyumaktan hayâ etmez misin?" dedi. İnsan, ölüm, fakr ve ateşin (Cehennemin) koşu meydanındadır. Allahü teâlâ onun terbiyecisi, Peygamberler sürücüsü, kitaplar öncüsüdür, o ise serkeştir. Dinle, iyi dinle! Birgün Mûsâ aleyhisselâma; "Kavminin içindeki sâlihleri diğerlerinden ayır!" diye emir geldi. Mûsâ aleyhisselâm seslendi. Halkın çoğu çıkıp ayrıldı. "Bunlar arasında daha sâlih olanları seç!" emri geldi. Mûsâ aleyhisselâm yetmiş kişiyi ayırdı. Tekrar emir

geldi. Yetmişten yedi kişi ayırdı. Yine emir geldi, yediden üç kişi ayırdı. Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (a.s.):"Bu üç kişi kullarımdan, Rablerine en çok buğz edenlerdir." "(Sâlihler) sözünü duyunca, kendilerini sâlihlerden saydılar" diye vahy geldi. Kardeşim! Bu yol öyle bir yoldur ki, tâat ediyorum iddiâsında olan kimse, tâat etmeyenden daha kötüdür.

Kardeşim, eskiden öyle insanlar vardı ki, başkalarının günah işlediklerini duysalar, sıtmalı gibi titrerlerdi. Senin ise kendi günâhından için yanmıyor. Eskiden bir âdet vardı; güller açınca, insanlar oyun oynarlar, eğlenirlerdi. Bu sebebtendir ki, her sene güllerin yetişme, açılma zamânı gelince, Ma'rûf-i Kerhî hazretleri üzülür; "Gül açtı, şimdi insanlar oyunla meşgûl olacaklar" derdi.

Büyüklerimiz diyorlarki, bir kimsenin kendinin emri altında olması, nefsinin emri altında olmasından iyidir. Dervişlerden biri, Cum'a günleri dışarı çıkar, kimi görse; "Mescide hangi yoldan gitmeli?" diye sorardı. Birisi ona; "Senelerdir mescide gidersin, yolu öğrenemedin mi?" dedi. "Biliyorum, ama gittiğimiz yolda mahkûm olmak, hâkim olmaktan daha iyidir" derdi.

Dinle, iyi dinle! Vehb bin Münebbih anlatır: Ka'b-ül-Ahbâr, mescidde arka saflarda durur. Ona; "Bunun altında hangi sır gizlidir?" diye sordular. Buyurdu: "Tevrat'ta okudum ki, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden öyle insanlar vardır ki, onlardan biri başını secdeye koyunca, başını secdeden iyice kaldırıncaya kadar, Allahü teâlâ onun arkasında olanı mağfiret eder. Ben de hepsinden geride dururum,

umarım ki, öyle birisinin secdesiyle benim işim görülsün.” Kıt’a:

Nahşebî, sözlerinin arasında,
Damlaya ne için ırmak söylersin.
Herkes tufeyli olmak ister sana,
Gerçi sen de birine tufeylisin.

Büyük şeyh Abdullah İbni Hafîf (kuddise sirruh) hastalanmıştı. Bir doktor geldi ve; “Ey Şeyh hastalığın nedir?” dedi. “Vücûd gidince, hastalık da gider” buyurdu.

Cihânı, karıncanın gözünden daha küçük gören Muhammed Vâsi’ buyurdu: “Eğer günâhın kokusu olsaydı, hiç kimse benim yanımda oturamazdı.”

Hâce Ebü’l-Hasen Harkânî buyurdu: “Yakınların yakını, bizim maksadımız olanın yanında uzak kalır. Kardeşim, suya daha yakın olan, daha çok batar, ateşe daha yakın olan, daha çok yanar.”

Derler ki, birgün bir genç, zengin bir kadının kapısına geldi ve; “Ben ona âşık oldum” dedi. Bu haberi kadına ulaştırdılar. Kadın onu çağırdı ve onunla konuşmağa başladı. “Sakın bir daha bu sözü söyleme” dedi. “Edemem ki” dedi. “İkibin gümüş vereyim” dedi. “Yapamam” dedi. Onbin gümüşe kadar çıkardı. Genç, onbin gümüşü duyunca râzı oldu. Kadın bu durumu görünce, onun dilini kesmelerini emretti ve; “Bizi sevdiğini iddiâ edip de, bize değil malımıza râzı olanın cezâsı budur” dedi.

Dinle, iyi dinle! Büyüklerden biri, hiç sağına soluna bakmazdı. Birgün Kâ’be’yi tavâf ederken, birisi ona seslendi. Onun tarafına bakmak istedi. Gâibden bir ses

işitti: “Bizden başkasına bakan, bizden değildir.” Kardeşim, bu yolda bin sene yürüsen ve hatırından; “Bunu kabûl ederler” düşüncesi geçse, hâlâ makâm arzusunda olup, hâlâ istek yolunun yolcusu olduğun anlaşılır. Ey kardeşim, eğer bu yoldan menzîle kavuşmak istersen, sakın kendini arada görme! Tâat zengiliğine kavuşmuş olan büyükler, kendilerini dâima müflis olarak, düşünmüşlerdir. Her zaman müflis olanlar ise, kendilerini nasıl zengin yaparlar.

Dinle, iyi dinle! İbrâhîm aleyhisselâm ateşe eriştiğinde, ateş ona selâmet oldu. Zîrâ onun kalbi, hakikî ateşle yanmıştı. Bunun içindir ki, “Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım” makâmının sâhibi, ya’nî Resûl-i ekrem (s.a.v.); ***“Benim kadar hiç kimse eziyet çekmedi. Hazret-i İbrâhîm ’in ateşe atılması belâ değildi. Hazret-i Zekeriyyâ’nın parça parça edilmesi sıkıntı değildi. Belâ ve sıkıntı, bizim başımıza dökülendir. Bizi, gök ve yer ehlinin önüne geçirdiler ve Âdem aleyhisselâmın zürriyetinin günahlarını, benim şefâat eteğime bağladılar”*** buyurdu.

Râbi’a-i Adviyye’ye sordular ki: “Sen şeytana düşman mısın?” “Hayır”, dedi. “Niçin?” dediler. “Ben dostla o kadar meşgûlüm ki, başkası hatırıma gelmiyor” buyurdu.

Büyüklerden birine; “Dünyâ neye benzer?” dediler. “Dünyâ, benzeri olmaktan daha aşağıdır” buyurdu.

Bir kimse, bir dervişe gidip; “Bir kaç gün seninle berâber olayım” dedi. “Ben olmasam kiminle olacaktın?” diye sordu. “Allahü teâlâ ile” dedi. “Benim olmadığımı kabûl et ve şu anda Allah ile ol” buyurdu.

Birgün dünyâ ehli zengin birisi, bir dervişin evinden su istedi. Ona tatsız, ılık bir su verdiler. “Bu su, sıcak tatsızdır” dedi. O derviş; “Ey efendi, biz zindandayız. Zindanda olan iyi su içmez” dedi. Evet, Yahyâ bin Muâz-ı Râzî’yi (r.a.), öldükten sonra rü’yâda gördüler. “Yüksek âlemde sana ne yaptılar?” diye sordular. Buyurdu ki: “Dünyâdan ne getirdin?” dediler. “Zindandan geliyorum; zindandan ne getirilir?” dedim.

Şiblî hazretlerini, öldükten sonra rü’yâda gördüler. “Münker ve Nekîr’in suallerinden nasıl kurtuldun?” dediler. “Siz orada olsaydınız da, benim yanımdan nasıl gittiklerini bir görseydiniz. Bana, “Rabbin kimdir?” dediler. “Rabbim öyle birisidir ki, size, bütün meleklerle birlikte babamın önünde secde etmenizi emr etti; biz o anda babamın sulbünde, bütün kardeşlerimle birlikte sizi görüyorduk” dedim. Melekler; “Biz buradan çekilip gidelim ki, biz ona suâl soruyoruz, o ise hazret-i Âdem’in bütün zürriyetinin cevâbını veriyor” dediler cevâbını verdi.

Ey insan, birgün sabahtan akşama kadar nefsinle harb et. Neler zâhir olacağını bir gör. Merd, nefsinde bir eksik görüp de onunla harb edendir.

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerini vefâtından sonra rü’yâ’da görüp; “İşin nereye vardı?” dediler. “Âhıret işi, bizim dünyâda zannettiğimizden daha zordur” buyurdu.

1)Ahbâr-ul-ahyâr sh. 111
2)Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 429

HİCRÎ DOKUZUNCU ASRIN ÂLİMLERİ

ABBADÎ MEKKÎ:

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülkâdir bin Ebü'l-Kâsım Ahmed es-Sa'dî'dir. Lakabı Muhyiddîn'dir. Nesebi Sahâbe-i Kirâmdan Sa'd bin Ubâde'ye (r.a.) kadar dayandığı için, Abbâdî Mekkî nisbetiyle meşhûr olmuştur. 814 (m. 1411) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. 880 (m. 1475) senesinde yine Mekke-i mükerremede vefât etti ve oradaki Muallâ kabristanına defn edildi.

Mekke-i mükerremede büyüdü ve orada zamânın ileri gelen âlimlerinden fıkıh, hadîs, tefsîr, usûl ve edebî ilimleri tahsîl etti. Fakîh Alâüddîn el-Hayyât'ın hizmetinde bulunup, ondan Kur'ân-ı kerîm okumayı öğrendi. İmâm-ı Nevevî'nin "Erbâ'în"ini, İbn-i Hâcib'in "Erbâîn"ini, İbn-i Mâlik'in "Elfiye"sini ve "Telhis"i okudu. Takıyyüddîn el-Fâsî'den ve Ebü'l-Hasen bin Selâme'den hadîs-i şerîf dinledi. Dinlediği hadîs-i şerîfleri birçok zâtlara arz etti. Bu sebeple İbn-ül-Küyek, Abdülkâdir Ermevî, Bedrüddîn Demâînî, ona hadîsle ilgili icâzet verdiler. Bir ara hadîs ilmini tahsîl için Mısır'a, Kâhire'ye gitti. Sonra tekrar Mekke'ye dönüp, birkaç defâ Medîne-i münevvereyi ziyâret etti. Ba'zı ziyâretlerinde orada mücâvir olarak kaldı. Bu sırada İbn-i Cezerî, İbn-i Selâme el-Fâsî ve Muhammed bin Ali en-Nüveyrî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebü'l-Feth-i Merâgî'den Kütüb-i sitte, Muvatta', Şifâ ve Elfiyet-ül-hadîs'i ayrıca Irâkî'den Elfiyet-ül-hadîs ve es-Sîret adlı eserleri okudu. Mekke-i mükerremede mücâvir bulunduğu sırada, Ebû Şa'r-il-

Hanbelî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Amr'dan ve İbn-i Cezerî'nin talebesi İbn-i Kesir Ali Muhammed bin Ebû Yezîd el-Kiylânî'den kırâat ilmini tahsîl etti. Muhammed bin Mûsâ bin Aid el-Vanuî, Şeyh Ribât-ül-Muvâffık, Ebü'l-Abbâs Ahmed el-Lüccâî el-Fâsî, İbrâhîm et-Terîkî Tûnusî, Şîhâbüddîn Ahmed el-Magribî, Bisâti gibi âlimlerden fıkıh ilmini, Emîn-ül-Aksarâyî, Bisâti ve Terîkî'den usûl-i fıkıh ilmini tahsîl etti. Yukarıda sayılan zâtlar, Abbâdî Mekkî hazretlerine fıkıh öğretme ve fetvâ verme husûsunda icâzet verdiler. Takıyyüddîn el-Fâsî'nin fıkıh derslerini dinledi. Hocası onunla özel olarak ilgilenir ve onunla ilmî mütâlâalarda bulunurdu. Abbâdî Mekkî, Arab dili ve edebiyâtını; el-Lüccâî, Ebü'l-Bekâ, Ebü'l-Hamîd ve Bisâti gibi âlimlerden öğrendi ve icâzet aldı. Ferâizle ilgili Zâhiret-ür-Râid adlı kasîdeyi, nahiv ilminde Elfiye adlı eser ile birlikte Abdullah bin Abdürrahmân bin Mes'ûd el-Mısrî'den okudu. Mantık ilmini Şeyh-ül-Bâsitiyye Seyyid Alâüddîn'den öğrendi.

Abbâdî Mekkî çok güzel yazı yazardı. Fetvâ vermek, fıkıh, tefsîr ve Arabî ilimleri öğretmek üzere Mekke-i mükerremede kaldı. Bir müddet Mekke'de Mâlikî kadılığı yaptı. Sonra kadılıktan ayrılarak, Bencâlîye Medresesi'nde babasının yerine, hocası el-Fâsî hayatta iken ders okuttu. Harem Nâzırı Südün el-Muhammedî'nin inâyetiyle, Ebû Abdullah en-Nüveyrî'nin vefâtından sonra, tekrar Mekke'de Mâlikî kadılığına ta'yin edildi. Kâdılık vazîfesini iffetle, adâletle ve iyilikle yürüttü. Birkaç defâ bu görevden ayrılıp tekrar görevlendirildi. Çok zarurî ve muhtâc olduğundan dolayı, Harem Nâzırı Südün el-Muhammedî, ona Mekke'de büyük bir ev yaptırdı. Bu

arada gözleri a’mâ oldu, sevdiği oğlunu kaybetti. Bu belâlara sabretti. Daha sonra tekrar gözleri açılınca, kadılığa ta’yin edildi. Vefât edinceye kadar kadılığa devâm etti.

O, ders vermek ve ilminden istifâde edilmek için beldesinde seçilmiş bir zât idi. Mekke’nin ileri gelenleri ondan ilim öğrendiler, sohbetlerinde bulunup istifâde ettiler. Derslerinin faydalı olması sebebi ile uzaktan ve yakından onu dinlemek üzere çok kimse gelirdi. Zamanında ilmî yönden onun denginde kimse yoktu.

Abbâdî Mekkî, tefsîr ilminde gizlilikleri keşf edebilen, hadîs ilminde rivâyet ve zabt yönüyle mürâcaat noktası olan, fıkıhta son derece derin ilim sâhibi, nahiv ilminde unutulanları ortaya çıkarıp, bilinenlerin en mübhem olanlarını çözen bir zât idi. Sibeveyh onu görseydi, onun ilmî üstünlüğünü kabûl ederdi. Münâzara ilminde deryâdır dense yeridir. Onun sohbetleri çok tatlı, çiçek açtığı zamandaki bahçe gibi güzel idi. Daha başka güzelliklerini ve üstünlüklerini saymak mümkün değildi. O, ilimde bir deryâ, rüşd ve hidâyette bir yıldız gibiydi. Tatlı sözlü, hoşsohbet, bildiklerini insanlara nesir ve nazım sûretiyle en fasih ifâdelerle ve pürüzsüz bir lisanla anlatırdı. Onun sohbetinde bulunmaktan kimse sıkılmazdı. Çok ibâdet eder, namaz kılar ve Kur’ân-ı kerîm okurdu. Tevâzu sâhibi olup çok merhametliydi.

Onun hakkında Abdürrahmân es-Sehâvî şöyle demektedir. “Onunla Mekke-i mükerremede mücâvir olduğum sırada karşılaştım. Ondan çok şey öğrendim. O, zamânının ilim ve fesâhat yönüyle en seçilmişi idi. Tevâzu, vekar, edeb, diyânet ve ibâdet yönüyle eşsizdi. Onun sohbet meclislerinde fazîletli kimseler

bulunur, sohbetlerine çok kimse katılırdı. O, dünyâya önem vermezdi. Mürüvvet sâhibi idi. Kâdılık yaptığı sırada da insanlara çok iyi davranırdı.”

Burhânüddîn el-Bakâî de onun hakkında; “O, gücü yettiğince her ilimde yeni bir çığır açardı. Çok güzel yazı yazardı. O, ince bir zekâya sâhip, ağırbaşlılığı ile birlikte, geniş bir görüş ufkuna sâhipti. Çok akıllı ve hoşsohbet idi. Münâzarada ve ilmî sohbetlerde karşısındakini kırmadan iknâ ederdi. Harem-i şerîfde ders okuttu. Ondan çok insanlar faydalandı. Şimdi o hayırla yâd edilmektedir” demektedir.

Abbâdî Mekkî’nin yazmış olduğu kıymetli eserlerinden ba’zıları şunlardır: 1-Hidâyet-üs-Sebil fî şerh-it-teshîl fin-nahv, 2-Hâşiyetü alet-Tavzîh şerh-ut-Tenkîh fî usûl-il-fıkh, 3-Evdah-ül-Mesâlik fî hâşiyeti alâ şerh-il-Elfiyeti İbn-i Mâlik, 4-Şerhu Hutbeti Halîl, 5-Şerhu Kavâid-ül-Arab li İbn-i Hişâm.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 297
2)Ed-Dav-ül-lâmî’ cild-1, sh. 283-285
3)Şez’erât-üz-zeheb cild-7, sh. 329
4)Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 104
5)Neyl-ül-ibtihâc sh. 185-186
6)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 31-309
7)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 597

ABDULLAH BİN EBÎ BEKR EL-AYDERÛS:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Ebî Bekr bin Abdürrahmân es-Sekâfî el-Ayderûs olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. 811 (m. 1409) senesi Zilhicce ayının başlarında doğdu. 865 (m. 1461) senesi Ramazân-ı şerîfin onikisinde vefât etti.

Yemen'in Terim şehrindeki Zenbil kabristanına defnedildi. Abdullah el-Ayderûs; zühd, vera' ve takvâ sâhibi bir zât idi. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur.

Şöyle anlatılır: "Abdullah el-Ayderûs'un hanımının ismi Âişe idi. Ömer isminde bir zâtın kızı idi. Birgün Abdullah el-Ayderûs'un hanımı çok ağır hasta oldu. Akrabalarından bir hanım onun odasına girdi. Âişe hanımın sanki nefes alması durmuştu. Kadın iyice anlamak için, Âişe hanımı sağa sola çevirdi. Hiç ses alamadı. Sonra gidip Abdullah el-Ayderûs'a haber verdiler. O da hanımının bulunduğu odaya girdi ve hanımına üç defâ ismi ile seslendi, üçüncü defâ seslendiğinde, Allahü teâlânın izni ile hanımı ona cevap verdi ve hemen hastalıktan şifâ bulmuş olarak kalktı."

Şöyle nakledilir: "Birgün bir kadın Abdullah el-Ayderûs hazretlerinin hurma bahçesinin önünden geçiyordu. Bahçede bulunan hurmalardan almak istedi. Kadının yanında bir de çocuğu vardı. Kadın çocuğunu bir kenara bırakıp, ağaca çıktı ve bir miktâr hurma tapladı. Aşağı indiğinde, Allahü teâlâ, ona oğlunu ölmüş gibi gösterdi. Kadın çocuğunu bu durumda görünce, ağlamaya başladı. Oradan gecenler, "Bu hurma bahçesi Abdullah el-Ayderûs' undur" dediler. Kadın derhâl tövbe edip, hurmaları bahçeye bıraktı. Çocuğunun yanına geri döndü. Çocuğunun tekrar eski hâline dönmüş olduğunu gördü."

Anlatılır ki: "Abdullah el-Ayderûs'un zamânındaki sultânın bir kız kardeşi vardı. Bu hanımın çok miktârda mücevheri bulunuyordu. Birgün bu mücevherler çalındı. Bunun üzerine sultan çok kızdı ve;

“Mücevherleri kim aldı ise, onu öldüreceğim” dedi. Abdullah el-Ayderûs bu durumu haber alınca, hemen sultânın yanına gitti ve ona bir süre nasîhat etti. Sonra ona; “Yâ Sultân! Sen hiçbir kimseye zarar verme. Mücevherler bulunur” dedi. Bu söz üzerine sultân rahatladı ve ferahladı. Gece olunca, Abdullah el-Ayderûs yanına bir talebesini alarak, sarayda çalışan bir görevlinin evine gitti. Onda bulunan bütün mücevherleri istedi. O kişi, evinde bulunan mücevherleri, Abdullah el-Ayderûs’un heybetinden korkarak verdi. Abdullah el-Ayderûs oradan ayrılıp, Şeyh Ömer mescidinin yanına geldi. Yanındaki talebesini saraya gönderip, sultânın kız kardeşini çağırttı. O gelince, ona mücevherlerinin nasıl olduğunu sordu. O da, hepsini bir bir tar’rîf etti. O kişiden aldığı mücevherler arasında bulunan ve tar’rîf edilen vasıflara uyan mücevherleri sultânın kız kardeşine geri verdi. Geri kalan mücevherleri de, tekrar sâhibine götürüp teslim etti.”

Allahü teâlâ, birçok hastaya, Abdullah el-Ayderûs hazretlerinin duâsı ile şifâ ihsân etmiştir. Şöyle anlatılır: “Ali bin Ömer Meşus isimli sâlih bir zât vardı. Bu zât, birgün hanımına bedduâ etti ve hanımı bir hastalığa yakalandı. Hanım hastalıktan bîtab düştü. Bunun üzerine pişmân olan ve üzülen o zât, hemen Ebû Muhammed el-Ayderûs’un yanına gitti ve durumu ona anlattı. Ebû Muhammed el-Ayderûs, o zâtı bir daha bedduâ etmekten men etti ve; “Sen şimdi hanımının yanına git” dedi. O zât hanımının yanına gittiğinde, onun, hiçbir şey olmamış gibi sapasağlam olduğunu gördü. Hanımına; “Sen nasıl oldu da böyle iyileştin?” diye sordu. Hanımı: “Sen gittikten bir süre

sonra uyumuşum. Rü'yâmda Şeyh Abdullah yanıma geldi ve benim üzerime Maşâallah okudu. Sonra da bana; "Kalk" dedi. Uyandığımda, ben de kalktım ve Allahü teâlânın izniyle yürüdüm" diye durumu anlattı."

Şöyle anlatılır: Ebû Muhammed el-Ayderûs zamânında bir kadın vardı. Bu kadının burnu kırılmıştı. Kadın hangi tabîbe gitti ise; "Çâresi yok" dediler. Bunun üzerine kadın, burnunun düzelmesi için Ebû Muhammed el-Ayderûs'u vesîle ederek, Allahü teâlâya duâ etti. O anda Şeyh Abdullah, kadının yanına geldi ve kırılmış burnunun parçalarını birleştirdi, eli ile mesh etti. Allahü teâlânın izni ile kadının burnu iyileşti ve eskisinden daha güzel oldu.

Yine şöyle anlatılır: "Abdürrahmân Hâtib isimli bir zâtın, sağ elinde bir yara oldu ve kısa zamanda o yara yayılarak eli şişti. Bu durum karşısında çok korktu ve ne yaptı ise yaranın çâresini bulamadı. Kime gitti ise, yarası daha fazlalaştı. Sonunda o zât Ebû Muhammed el-Ayderûs hazretlerinin yanına geldi. Durumunu ona arz etti. Şeyh Ebû Muhammed, onun yarasına baktı. Sonra eliyle şişkin olan yaranın üzerini meshetti. Gerekli ilaçları sürdü. Orası derhâl iyileşti ve yaradan hiçbir eser kalmadı."

Şöyle nakledilir: "Ebû Muhammed el-Ayderûs zamânında, bulunduğu beldenin ileri gelenlerinden bir kişinin, bir kız çocuğu vardı. O kişi kız çocuğunu çok severdi. Birgün kızın gözü ağrımaya başladı. Sonunda kızın gözü kapandı. O kişi, kızını alarak, hemen Sehy Ebû Muhammed'in yanına götürdü. Kızının gözünün iyi olması için ondan duâ istedi. Şeyh Ebû Muhammed, kızın gözünün şifâya kavuşması için Allahü teâlâya

duâ etti. Sonra eli ile gözün üzerine meshetti. Allahü teâlânın izni ile o kızın gözleri iyileşti.”

Süleymân bin Ahmed-i Bâhnâk şöyle anlatır: “Ben bir zaman küffâr beldesinde bulunuyordum. O sırada çok hastalandım. Benim yanımda Şeyh Abdullah el-Ayderûs’un bir elbisesi vardı. Ben örtü giydim ve Abdullah el-Ayderûs’u vesîle ederek Allahü teâlâdan şifâ ihsân etmesini istedim. Sonra yatıp uyudum. Rü’yâmda gördüm ki: Ben bir katıra binmişim ve benim peşimde de bir grup çocuk vardı. Çocuklar; “Yâ Hannân, yâ Mennân âfi Süleymân (Yâ Hannân, yâ Mennân Süleymâna şifâ ver)” diyorlardı. Ben sabah kalktığım zaman, hastalığımdan hiç eser kalmadığını gördüm.”

Fakîh Îsâ bin Muhammed Bâis şöyle anlatır: “Ben uzak bir beldede idim. Abdullah el-Ayderûs’u açıkça bulunduğum yerde görmeyi temenni etmiştim. Mescide gittim. Orada iken bir dilenci gelip benden birşey istedi. Ben ona birşey vermedim. Oradan ayrılıp başka bir yere gittim. O dilenci de benim arkamdan geldi. Sonra yine yanıma yaklaşarak benden birşeyler istedi. Ben ona birşey vermedim. Bunun üzerine o dilenci yanımdan ayrıldı. Bir müddet sonra ben, Abdullah el-Ayderûs’un bulunduğu yere döndüm. Şeyh Abdullah’ın yanına giderek ona; “Ben sizi gittiğim yerde alenen görmeyi temenni ettim. Lâkin bu isteğim hâsıl olmadı” dedim. Bunun üzerine Ebû Muhammed el-Ayderûs bana; “Sana aleni görünmem sana hâsıl oldu. Falan gün duhâ vaktinde sen falan mescidde idin. Senin yanına bir dilenci geldi. Senden birşeyler istedi. Sen ona birşey vermedin. Sonra kalkıp bir yere gittin. O da seni ta’kib etti ve yine senden bir şeyler

istedi. Sen yine ona birşey vermedin. İşte o dilenci ben idim. Ben, senin yanına o kılıkla gelmiştim" dedi. Ben de; "Efendim! Sizin dedikleriniz doğrudur. Fakat o dilenci size fazla benzemiyordu" dedim. Şeyh Abdullah da; "Eğer ben bu hâlimle senin yanına gelse idim. Sen beni tanır ve insanlara haber verirdin" buyurdu.

Abdullah el-Ayderûs'un diğer kerâmetleri, "Fethullah el-Kuddûs fî menâkıbi Abdullah el-Ayderûs" adlı eserde anlatılmaktadır.

Abdullah el-Ayderûs'un yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: 1-El-Kibrît-ül-ahmer, 2-Şerhü kasîdet-is-Saîd, 3-Menâkıb-i Şeyhihi Sâib bin Ali.

1)Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 123
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 38

ABDULLAH BİN HALîL EL-KALE'Î:

Kelâm, fıkıh ve usûl âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Halîl bin Ferec bin Sa'îd olup, nisbeti Makdisî veya Dımeşkî'dir. Şafiî mezhebinde olup, Kale'î diye bilinmektedir. 760 (m. 1359) senesinde Dımeşk kalesinde doğdu. 833 (m. 1430) senesinde Dımeşk'da öldü. Bâb-üs-sagîr kabristanına defnedildi.

Babasının yanında ve terbiyesinde büyüdü. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra diğer dînî ilimleri öğrenmekle meşgûl oldu. İbn-i Serîşî, İbn-i Câbî ve bunlardan başka âlimlerden ilim tahsîl etti. Yine Mısır'a gidip oranın büyük âlimlerinden de ilim öğrendi. Arabî dil bilgilerinde, hadîs ve fıkıh ilminde âlim oldu. Çok hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Aynı zamanda, kelâm ilminde de çok büyük âlim idi. Şam'daki el-Akîbet-ül-kebîre isimli zâviyesinde ders verirdi. İlmî eserleri çok

güzel açıklardı. Bu sebeble haftada iki gün derslerine çok kalabalık topluluk katılırdı. Uzun bir müddet Mekke'de ikâmet etti. Burada iken ba'zı kitaplar yazdı. Sonra Şam'a geldi. Ölünceye kadar burada yaşadı.

Burhan el-Bikâî der ki: "Hocamız âlim-i Rabbanî, kalb ile ilgili batın ilimlerinde ve kelâm ilminde çok büyük âlim idi. Fıkıh, nahiv ve başka ilimleri de iyi bilirdi. Çok zekî ve kuvvetli hâfıza sâhibi idi. Va'zlarında çok güzel ve te'sîrli konuşurdu." El-Bikâî yetiştirdiği büyük âlimlerdendir.

Kıymetli birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1- Menâru Sübül-il-Hüdâ ve Aktdetü ehl-it-Tükâ, 2- Tuhfet-ül-müteheccid ve Gunyet-ül-müteabbid.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-6 sh. 53
2)Ed-Dav-ül-lâmi cild-5 sh. 18
3)Şezerât-üz-zeheb cild-7 sh. 203
4)Keşf-üz-zünûn sh. 1827

ABDULLAH-I İLÂHÎ:

Evliyânın meşhûrlarından. Molla ilâhî, Şeyh-i İlâhî lakablarıyla da tanınmış olup, o zamanki adıyla Germiyan vilâyetinin (Kütahya) Simâv nahiyesine bağlı bir köyde doğdu. Doğum târihi kaynaklarda kaydedilmemiştir. 893 (m. 1487) senesinde Vardar Yenicesi'nde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir. Abdullah-ı ilâhi, ilim tahsîline başlayıp, bir müddet İstanbul'da Zeyrek Medresesi'nde kaldı. İlim öğrendikten sonra, zamânın en meşhûr âlimlerinden olan Alâeddîn Tûâ ile birlikte İran'a gitti. Kirman'da bir müddet daha ilim öğrendi. Sonra zâhirî

ilimleri bırakıp, tasavvuf ilmini öğrenerek bâtınî ilimlerde yükselmeyi arzu etti. Kitaplarını yakmak istedi. Yakmakda tereddüt edip, suya atmayı düşündü. Bu kararını, görüştüğü tasavvuf ehli bir zâta söyledi; O zât, kitapları arasından evliyânın büyüklerinin risâlelerini içinde toplayan bir kitabı ayırdı. "Bu kitap sana fâideli olur, bu yanında kalsın. Diğer kitaplarını satıp parasını fakîrlere sadaka olarak dağıt" dedi.

Bundan sonra Semerkand'a ve Buhârâ'ya gitti. Orada zamânın mürşidi kâmili olan, büyük evliyâ Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerine talebe olup, sohbetinde bulundu. Ondan feyz alıp, tasavvufda yetişti. Sonra bu hocasının işâreti ile Behâeddîn Buhârî Şah-ı Nakşibend hazretlerinin kabrini ziyârete gitti. Bir müddet orada kalıp, ziyârette bulundu. Böylece Behâeddîn Buhârî hazretlerinin rûhâniyetinden de feyz alıp, yetişti. Öyle ki, Behâeddîn Buhârî hazretleri, kabrinden çıkıp ona gözükürdü. Abdullah-ı İlâhi de hâlini ve rü'yâlarını anlatır, ta'birini dinlerdi. Bir müddet Behâeddîn Buhârî hazretlerinin kabri yanında kaldıktan sonra, tekrar Semerkand'a döndü. Hocası Ubeydullah-i Ahrâr'ın sohbetlerine bir müddet daha devâm etti. Böylece tasavvufda yetişip, yüksek derecelere ulaştı. Sonra hocası Ubeydullah-i Ahrâr'ın işâreti ve icâzet (diploma) verip görevlendirmesi üzerine Anadolu'ya döndü. Memleketi Simâv'a yerleşti.

Abdullah-ı İlâhi hazretleri, bir müslümanın İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri ve yolları öğreten bir ilim olan tasavvuf ilminde yetişmiş bir büyük âlim olarak Anadolu'ya döndü. İnsanın olgunlaşmasını, îmânın vicdânîleşmesini sağlayan

tasavvufda bir yol olan Nakşibendî tarîkatım Anadolu’da yayan âlimlerin en başta gelenlerindendir. Önce memleketi Simâv’da tanınıp çok sevildi. Etrâfında pekçok talebe ve âlim toplandı. Sohbetinde bulunup ondan feyz aldılar. Kısa zamanda şöhreti etrâfa yayılıp, İstanbul’a kadar ulaştı. İstanbul’da bulunan âlimler ve ileri gelen zâtlar, onun İstanbul’a gelmesini çok arzu edip, defâlarca da’vet ettiler. Osmanlı vezîri ve kadıasker Manisaln Çelebi, hediyeler ve haberciler göndererek, İstanbul’a teşrîf etmesi için çok iltifât gösterdi, Bu da’vetleri aldıktan epey bir müddet sonra, memleketinde bir karışıklığın çıkmış olması sebebiyle İstanbul’a gitti. O İstanbul’a geldiğinde, Fâtih Sultan Mehmed Hân vefât etmiş bulunuyordu. İstanbul’a gelince, vezir Manisavîzâde Muhyiddîn Mehmed Efendi, kendisi ve talebeleri için yer tahsis etti. Fakat bunu kabûl etmeyip, Zeyrek Câmii’nin boş ve viran hâle gelmiş medresesine yerleşti. Âlimler ve diğer insanlar sohbetine koştular. Ondan feyz aldılar. Kısa zamanda herkesin mürâcaat kaynağı oldu. Devlet erkânından ve halkdan pekçok kimse sohbetine geliyor ve müşkillerinin halli için ona mürâcaat ediyordu. Bu öyle bir hâl almıştı ki, kalabalıktan, artık yakın dostları ve talebeleri ile ilgilenmeye fırsat bulamıyordu. Bir müddet Zeyrek Câmii Medresesi’nde kalıp ilim ve feyz saçtıktan sonra, Avanos Bey’in oğlu Ahmed Bey, sevgi ve hürmet ile bağlılık gösterip, onu Rumeli’de Vardar Yenicesi’ne götürmek istediğini arzetti. Abdullah-ı İlâhi bu da’veti kabûl edip, Vardar Yenicesi’ne gitti. İstanbul’da yerine, Seyyid Ahmed Buhârî’yi vekîl bıraktı. Kendisi Vardar Yenicesi’nde ikâmet edip, insanlara doğru yolu

göstermekle meşgûl oldu. Kıymetli eserlerini de orada yazdı ve orada vefât etti. Kabri oradadır. Onun bereketiyle o şehir îmâr edildi. Câmiler, hanlar, ziyâretgâhlar yapıldı. Kabrini ziyârete gidenler, ondan feyz alıp istifâde ederek dönerler. Eserleri: 1- Vâridât-ı Kübrâ şerhi, 2- Miftâh-ül-gayb şerhi, 3- Zâd-ül-müştâkîn, 4- Necât-ül-ervah min denîs-il-eşbân, 5- Esrârnâme, 6- Meslek-ut-tâlibîn, 7- Manzûme-i mi'râciyye, 8- Füsûl-ül-vüsûl gibi eserleri vardır.

Sohbet ve meclislerinde tam huzûr üzere olurdu. Sohbetinde bulunan birisinin bir derdi, sıkıntısı yahut kalbinde zararlı düşünceleri olsa, gidermek için yüzünü ona döner, o düşünceleri engelliyecek sözler söylerdi. Böylece bu hâlden kurtarırdı. Sohbetine devâm edenler, uzun zaman çalışarak elde edilebilen derecelere kısa zamanda ulaşırlardı. Alçak gönüllü idi. Hulk-ı azîm, ya'nî güzel ahlâk sâhibi olup; küçük, büyük, fakîr, zengin, yanına kim gelse ayağa kalkardı.

Sohbetine gelenler, daha arzularını söylemeden cevaplarını alırlar, isteklerine kavuşurlardı. Gelenler ondan feyz alıp, değişmiş olarak, bambaşka bir hâlde dönerlerdi. Zamânında İstanbul'da bulunan ve evliyânın büyüklerinden olan Şeyh Ebü'l-Vefâ hazretleri ile berâber bulunup sohbet ederlerdi.

Sevenlerinden Uzun Muslihuddîn anlatır: "Diğer talebelerle birlikte Abdullah-ı İlâhî'nin huzûrunda idik. Zeyrek Câmii'nde bulunuyorduk. Huzûrunda, Celâlüddîn Rûmî hazretlerinin oğullarından Şeyh Âbid Çelebi de vardı. Kâdı idi. Kâdılığı bırakıp, Şeyhin hizmetine devâma koyuldu. Şeyh bir sözle onu sevindirdi. Yan tarafa bakıp güldü. Ben bu hâle hayret ettim. Âbid Çelebi'ye sordum. Şöyle cevap verdi:

“Şeyh bana; “Câminin İmâmı Bedrüddîn Halîfe’ye bak” buyurdu. İmâm, Halvetî tarîkatinden sâlih bir kimse idi. Baktım. Râhib kıyâfetinde gördüm. Bunun için tebessüm ettim.” Bu söz, benim ızdırâbımı arttırdı. Kendi kendime; “Bu İmâm, tarîkat ehli sâlih bir kimse olduğu hâlde, hocam bunun hâlini nasıl böyle keşfetti ve bu sözü nasıl Âbid Çelebi’ye tahsîs etti. Hâlbuki bu, onun âdetlerinden değil idi” dedim. Bu düşünce içimi rahatsız etti. Nihâyet hocamın huzûrunda konuştum. O da şöyle buyurdu: “Bu, onun bizi inkâr etmesinin görünüşüdür. Âbid Çelebi’ye söylememe gelince: insanların meşrebleri ayrı ayrıdır. Meselâ avvâmın çocukları dayaktan, büyüklerin çocukları lütüftan anlarlar. Ona iltifât etmesem, beni ve bu büyüklerin yolunu bırakır.”

Âbid Çelebi anlatır: “Abdullah-ı İlâhî’nin huzûrunda bir müddet kalıp, sohbetlerine devâm ettim. Kalbim açılmadı. Şeyh Muhyiddîn İskilibî’ye gitmeğe karar verdim. Birgün câmide namaz kılıyordum. Aklımda hep bu düşünce var idi. Hocam da yukarıda namaz kılıyordu. Namazdan sonra bana dönüp: “Seni, namaz kılarken Muhyiddîn İskilibî’nin şeklinde gördüm” buyurdu. Özür diledim. Elini öptüm ve hizmetini ni’met bilip ayrılmadım. Gün geçtikçe gönlüm aydınlandı. Ard arda gelen feyzlerine kavuştum.”

Birgün ona bağlı olanlardan ihtiyâr bir kadın huzûruna geldi. Gönlü incinmiş ve muzdarib bir hâlde idi. Hâlini arzedip: “Bu gece rü’yâmda kendimi kurbağa olmuş bir hâlde gördüm” dedi. “Hayrola, korkacak birşey yok” deyip, âdeti üzerine kendi haliyle meşgûl oldu. Ama bu ihtiyâr hanımın ızdırâbı geçmemişti, karşıda oturuyordu. Biraz sonra Abdullah-

ı İlâhi başını kaldırıp: “Anacığım! Sen dervişleri evine da’vet etmeyi düşünmüşsün. Sonra da vaz geçmişsin. Bu rü’yâ ona alâmettir. Git huzûrla işine bak, üzülme!” buyurdu. İhtiyâr kadın: “Gerçekten öyle oldu efendim! Önce da’vet etmeyi düşündüm. Fakat evimin dar olması sebebiyle vazgeçtim” dedi. Talebelerinden Muslihuddîn Halîfe şöyle demiştir: Abdullah-ı İlâhî’nin bunu nasıl bildiğine şaştım. Kurbağa görmek ile da’vet arasında hiç bir münâsebet ve alâka görünmüyor dedim. Bir ara başbaşa kalınca, izâhını sordum. Buyurdu ki: “Büyükler, rü’yâ ta’biri hakkında eserler yazmışlardır. Bu husûsta kâideler ve usûller koymuşlardır. Herşeyi belirli vasıflarıyla ta’bir ederler. Doğrudur, gerçektir. Fakat dervişe yakışan şudur ki; ona bir rü’yâ sorulursa, anlatanı dinler. Allahü teâlâya yalvarır ve eğer keşif yoluyla birşey bildirilirse onu îzâh eder. Biz de bu hâlde otururken, o ihtiyâr hanım gelip rü’yâsını anlatarak ta’birini isteyince, kelimelerin ma’nası keşfolundu. Nitekim Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Fütûhât-ı mekkiyye adlı eserinde şöyle yazmıştır. Kurbağaya Arabcada “Dıfdag” denir. “Ehf ziyâfet ver, “dağ” da terk eyle ma’nâsınadır. Böylece îzâh ettim.”

Abdullah-ı İlâhî’nin sohbetleri çok te’sîrli ve fâideli olurdu. Sohbetlerinde ve diğer zamanlarda herkesin gönlünü almaya çok dikkat gösterirdi. Sohbette bulunanlardan birinin bir sıkıntısı, bir müşkili olsa onun hâlini keşfederdi. Müşkili olan kimseye döner, sıkıntısını giderirdi. Sohbetiyle tereddütleri ortadan kaldırırdı. Yine birgün sohbet ederken, söz çalışmak ve gayretten açılmıştı ve; “İnsan çalışıp, gayret göstermedikçe olgunlaşamaz ve bir mertebeye

ulaşamaz” buyurmuştu. Bu sırada sohbetinde bulunan bir âlim, bu sözleri işitince, kendi kendine bu sözü kabûllenmeyip, at hırsızı kıssası diye bilinen bir hâdiseyi hatırladı. Peki onun hâli nasıl oldu diye düşündü. Abdullah-ı İlâhî, o âlimin kalbinden geçen düşünceleri kerâmetiyle anlayıp, o ânda ona doğru dönüp şöyle dedi: “Söylediğim söze, at hırsızlığı yapan kimsenin hâli ile karşı çıkmak hâtıra geldi değil mi? Fakat ona da cevap vardır” dedi. Sonra sohbetinde bulunanlara dönüp; “Hiç o hâdiseyi işiteniniz var mıdır?” diye sordu. Sohbette bulunanlar, “duymadık” diyerek dinlemeye başladılar. O hâdiseyi Abdullah-ı İlâhî şöyle anlattı: “Parasız kalan bir hırsız, geceleri at çalıp satardı, ömrünü böyle hebâ ederdi. Bir defâsında da, bulunduğu şehrin en büyük âlimi ve evliyâsı olan bir zâtın atını çalmak üzere ahırına girmişti. Tam atı çözüp götüreceği sırada, ahırın duvarlarından biri yarılıp, oradan içeriye bir nûr yayılmıştı. Bu nûr içinde, iki nûr yüzlü zât gözükmüş, hırsız bu hâli görünce, kendini hemen at gübrelerinin arasına atıp gizlenmiş. Korku ve telaş içinde boğazına kadar gübre içine gömülmüş. Bu sırada ahırın diğer bir duvarı daha yarılıp, daha parlak bir nûr gözükmüş. Bu nûr arasından da, o zamânın kutbu ve büyük bir evliyâsı olan ev sâhibi (atların sâhibi) çıkmıştır. Önce gözüken iki zât onu görünce, hürmet göstererek selâm vermişler. Atların sâhibi olan zât, o iki kişiye niçin geldiklerini sorunca; “Falan evliyâ arkadaşımız vefât etti. Onun yerine kimi ta’yin edeceğiz? Size arzetmek istedik” dediler. Atların sâhibi olan zât; “Onun yerine, at hırsızlığı yapan kişiyi ta’yin ettik” dedi. Soran iki zât da, evliyâ olup, ricâl-ül-gayb denilen velîlerden idiler.

O at hırsızlığı yapmaya gelen kimsenin, at gübreleri arasına gömülüp saklandığını biliyorlardı. Hemen yanına varıp, onu gübreler arasından çıkardılar, gönlünü alıp, tebrik edip, kucakladılar. Atların sâhibi ve zamânın kutbu evliyâ zâtın da yanına gelip, elini öptüler. Sonra hep birlikte vefât eden arkadaşları evliyâ zâtın cenâzesini kaldırmaya gidip, cenâze namazını kıldılar ve defnettiler."

Abdullah-ı İlâhî, sohbetinde bulunanlara bunu anlatnkdan sonra şöyle dedi: "Şimdi at hırsızlığı yapmaya giden kimse, nasıl bir çalışma yaptı da ricâl-ül-gayb denilen evliyâdan üçler yoluna girip, onlardan oldu diye bir suâl hâtıra gelmesin. Çünkü o zavallının, o zâtlar yanına girdiklerinde, şaşkınlığından ve mahcubiyetinden gübreler arasına saklanıp, ne kadar zorluk ve ne kadar şiddetli pişmânlık duyduğu bellidir. Kurtuluş yolu kalmadığını kesinlikle anlayınca, at çalmak üzere harama yönelişinden dolayı bütün kalbiyle pişmân olup, o zamana kadar yaptığı işlere öyle bir tövbe etti ki, işlediği kötü işlerden gönlü temizleniverdi. Allahü teâlâya yönelip riyâzet çeken kimseler, onun o ânda yaptığı tövbeyi nice seneler yapamaz." Sohbetin başında kalbinde ba'zı i'tirâzlar bulunan o âlim kimse, Abdullah-ı İlâhî hazretlerinin bu güzel izahını ve tatlı sözlerini dinleyince, içindeki şüphe ve yanlış düşünceler temizlendi.

Abdullah-ı İlâhî'nin elini öpüp, özür diledi ve sevenlerinden oldu.

1)Nefehât-ül-üns sh. 460

2)Şakâyık-ı Nu'mâniyye zeyli (Mecdî Efendi) sh. 262

3)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1079
4)Osmanlı müellifleri cild-1, sh. 91
5)Menâkıb-i Molla İlâhî varak 218b-220a
6)Fevâid-ül-Behiyye sh. 145
7)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 358
8)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 470
9)Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh.36
10) Bedâyi-ül-vekâyi sh. 410
11) A History af Ottoman Poetry cild-2, sh. 373
12) Güldeste-i riyâz-ı irfân sh. 143
13) Keşf-üz-zünûn sh. 379, 947, 1928, 1995

ABDULLAH-I TERCÜMÂN:

İspanyol papazı iken, Tunus'a gelerek müslüman olan bir zât. Akdeniz'de bulunan Balear adalarının büyüğü olan Mayorka adasında, bir âilenin tek çocuğu idi. Asal ismi, Anselmo Turmedo idi. Nebuniye şehrinde, en meşhûr papaz olan Nikola Nertil'in yanında yetişti. İncîl'i ezberledi. Bu papazın yol göstermesi ile Tunus'a gitti ve orada müslüman oldu. Arabcayı ve İslâm ilimlerini iyice öğrendi. Hıristiyanlığın iç yüzünü, nasıl bozulduğunu gösteren "Tuhfet-ül-erîb" adında bir kitap yazdı. Bu kitabını, 823 (m. 1420) senesinde tamamladı. 1290 (m. 1873) senesinde Londra'da, el-Münkız kitabı ile birlikte 1402 (m. 1981) senesinde İhlâs Vakfı tarafından İstanbul'da bastırıldı. Bu kitabı Hacı Zihni Efendi Türkçeye çevirdi. Oğlu Abdülhalîm, bu kitabı Arabca olarak kısalttı. Türkçesi, Osmanlılar zamânında İstanbul'da basıldığı gibi, latin harfleri ile 1385 (m. 1965) senesinde tekrar bastırılmıştır. Yazması, Berlin Kütüphânesi'ndedir.

Abdullah-ı Tercümân'ın doğum târihi ve vefât târihi kaynaklarda yoktur. Fakat dokuzuncu asırda yaşadığı bilinmektedir. Hıristiyanlığa Reddiye olarak yazdığı "Tuhfet-ül-erîb" kitabında, hayatını şöyle anlatır: "Babam beni, altı yaşına girdiğimde, bir papaz öğretmene teslim etti. Bu papazdan İncîli okudum. İki senede, yarısından fazlasını ezberledim. İki sene, İncîl'in lügatları ve mantık ilmi üzerine çalıştım. Sonra Hıristiyanlarca ilim merkezi sayılan "Larde" şehrine gittim. Papazlardan ilim öğrenmek isteyenler burada toplanırdı. Burada altı sene kadar tıb ve astronomi ilmi öğrendim. Dört sene kadar da İncîl'i ve lügatlarını okudum. Daha sonra "Nebûniye" şehrine gittim. Orada zamânın en seçkin papazı olan Nikola Mertil'den ders okudum. Bu papaza hükümdârlar bile mürâcaat eder ve hediyeler gönderirlerdi. Bu papazdan hıristiyanlık dininin usûl ve hükümlerini okudum. Dâima hizmetinde bulunup, ona yakın olmaya çok i'tinâ ve ihtimâm gösterdim. Papaz da, beni en yüksek talebesi olarak herkese takdim ederdi. Hattâ o kadar yakın oldu ki, evinin ve anbarlarının anahtarlarını bana teslim ederdi. Böylece on sene, Nikola'ya tam teslimiyetle hizmet ettim.

Birgün papaz hastalanıp derse gelmedi. Derse gelenler arasında, Cenâb-ı Hakkın Îsâ aleyhisselâma; "Senden sonra bir peygamber gelir, ism-i şerîfi Paraklit'tir" meâlindeki ilâhi hüküm üzerinde çok münâkaşa oldu. Fakat sonuca varılamadan meclis dağıldı.

Ben de oradan ayrılarak, papazın evine gittim. Bana; "Bugün aranızda ne gibi hâdiseler cereyân etti?" diye sordu. Ben de; "Paraklit isminde ihtilâf

oldu” deyip, olanları anlattım. Papaz; “Sen ne cevap verdin?” diye sorunca, ben, bir İncîl’de olan cevâbı verdiğimi söyledim. Papaz; “Sen kusur etmemiş, sorunun cevâbınâ yaklaşmışsın. Filan hatâ etmiş, falan yaklaşmış. Lâkin doğrusu bunlardan hiçbirisi değildir. Bu yüce ismi, ancak ilimde çok ileri gitmiş olanlar bilir. Sizin ise, ilimden nasîbiniz çok az birşeydir” dedi. Bunun üzerine ben ona; “Efendim! Siz bilirsiniz ki, ben vatanımı bırakıp uzak bir ülkeden buraya geldim. On senedir, hizmetinize devâm ve rızânızı kazanmağa gayret ettim. Sizden sayılamıyacak derecede bilgi öğrendim. Şimdi siz muhterem üstadımdan, bu mübârek ismi dahî bana açıklamak sûretiyle ihsânınızı tamamlamanızı istirhâm ederim” dedim. Papaz, bu sözlerden sonra ağlamaya başladı ve; “Oğlum! Vallahilazîm, bana olan iyi hizmetin, sevgi ve sadâkatinden dolayı seni çok severim. Evet bu mübârek ismi bilmekte sayısız faydalar vardır. Fakat, korkarım ki saklayamayıp söylersin. Sonra hıristiyanlar, seni o dakikada öldürürler” dedi. Papazın bu sözlerinden sonra, merak ve heyecanım bir kat daha artarak; “Üstadım, Allah, İncîl ve Mesih hakkı için, bana söyleyeceğiniz sırların hiçbirisini ifşa etmem” deyince, Papaz bana; “Oğlum! Sen benim yanıma geldiğin vakit, memleketinin, müslüman memleketlerine yakın olup, olmadığını, müslümanlarla kavga edip etmediğini sormuştum, işte bu suali, İslâmiyet ile aranızdaki ayrılığın derecesini ölçmek için sormuştum. Bil ki; “Paraklit” ismi, müslümanların Peygamberi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mübârek ismidir. O’na, Danyâl aleyhisselâmın lisânı üzere dördüncü kitap olan Kur’ân-ı kerîm nâzil olmuş ve bu

kitabın, O Peygamber-i celîle nâzil olacağı ve dininin hak din, milletinin de İncîl'de adı geçen beyaz bir millet olduğunu, Danyâl aleyhisselâm haber vermiştir" dedi. Bunun üzerine ben; "Hıristiyanlık hakkında ne dersiniz?" diye sorunca, papaz çok ciddi bir tavır alarak; "Oğlum, eğer hıristiyanlar Îsâ aleyhisselâmın dîni üzere olsalar, ilâhî din üzere kâim olmuş olurlardı" dedi. Ben, "Öyle ise bu işten kurtuluş nasıl olur?" dedim. Papaz; "Müslüman olmakla" deyince, ben; "Müslüman olan kurtulur mu?" diye sordum. O da; "Evet, müslüman olan kimse, dünyâ ve âhırette saâdet bulur" deyince, ben; "Efendim, akıllı olan kimse, en fazîletli ve en hayırlı olan şey ne ise, kendi için onu seçer. Siz, İslâm dininin fazîlet ve yüksek kıymetini kavradığınız hâlde, niçin müslüman olmadınız? Ne mâni vardı?" dedim. Papaz; "Oğlum, Allahü teâlâ İslâmiyetin fazîletini ve İslâm Peygamberi'nin şerefini, bana küçük yaşta değil, ihtiyârladıktan sonra nasîb etti. Bu husûsta bizim için öne sürülecek bir özür yoktur. Belki ilâhî hüccet üzerimizde durmaktadır. Eğer sen yaşta iken Hak teâlâ bana hidâyet buyurmuş olsaydı, herşeyi terk eder, Hak dînine alenen girerdim. Dünyâya muhabbet, her günâhın temeli ve başıdır. Hıristiyanlar, benim İslâmiyete az bir meylimin olduğunu bilseler, derhâl öldürürler. Farzedelim ki, ellerinden kurtulup İslâm memleketine gittim. Beni anlamazlar, doksan yaşında bir ihtiyâr olarak, açlıktan ölebilirim" dedi ve zâhiren hıristiyanlık dîni üzerine kalacağını bildirdi. Bunun üzerine ben; "Efendim, ben İslâm diyârına gidecek ve İslâm dînine girecek olursam, bana yardım ve delâlet eder misiniz?" deyince, o da; "Eğer aklın varsa ve

kurtuluşa ermek istersen hiç durma, git. Dünyâ ve âhıret saâdeti senindir. Fakat aramızda geçen bu sözlere şimdi hiç kimse vâkıf değildir. Konuştuklarımızı çok gizli tutmalısın. Eğer bunlardan birşey sezdirecek olursan, hıristiyanlar seni o ânda öldürürler ve ben seni kurtaramam. Bunları benden işittiğini söylemen de sana fâide vermez. Çünkü ben, canımı kurtarmak için inkâr ederim. Sözlerim, senin aleyhinde dinlenir" dedi. Ben de; "Böyle bir hâlden Allahü teâlâya sığınırım" dedim.

Sonra yol hazırlıklarımı yaptım ve Nikola ile vedâlaşıp yola çıktım. Nikola bana, yol harçlığı yapmam için elli altın verdi. Oradan deniz yoluyla memleketim olan Mayorka'ya gittim. Altı ay orada kaldıktan sonra, Sicilya'ya gittim. Orada da altı ay müslüman ülkelerine gidecek bir geminin gelmesini bekledim. Nihâyet Tunus'a gidecek bir gemi geldi. Ona binerek Tunus'a gittim. Tunus'a geleceğimi duyan Tunuslu papazlar ve Hıristiyanlar, beni karşıladılar ve dört ay kadar yanlarında misâfir olarak tuttular. Sonra, "Tunus Beyliğinin merkezinde hıristiyan lisânını bilen birisi var mı?" diye sordum. O zaman Tunus Beyi, Ebü'l-Abbâs Ahmed idi. Onun özel doktoru bu lisânı biliyordu. Bunu duyunca sevinip, hemen evini araştırdım. Beni doktorun yanına götürdüler. Durumu doktora arz edip; "Müslüman olmak için geldim" dedim. Doktor, bu hayırlı işin kendi vâsıtası ile olacağına çok sevindi. Çünkü, müslüman değil iken müslüman olan bir kimsenin bütün günahlarını Allahü teâlâ affedip bağışlar. Böyle bir kimsenin duâsı makbûldür. Böyle birinin duâsını almak, müslümanlar için büyük bir saâdettir, işte, doktor da bu saâdete

kavuştuğu için sevindi. Atına bindirip, beni hükümet konağına götürdü. Doktor, Ebü'l-Abbâs Ahmed'in huzûruna girip, durumu arz etti. Huzûra kabûl edilmem için izin aldı. Huzûra kabûl edildim. Ebü'l-Abbâs Ahmed, önce yaşımı sordu. Sonra; "Hoş geldiniz, çok güzel, müslüman oldunuz. Allahü teâlâ mübârek eylesin" dedi. Bunun üzerine doktora; "Efendimize söyleyiniz. Bir kimse dînini değiştirecek olursa, onun hakkında çok dedikodu olur. Rica edeyim, burada bulunan hıristiyanların ileri gelenleri çağırılsın. Benim hâlim onlardan sorulsun. Hakkımda ne çeşit şehâdet edecekleri dinlensin. Ondan sonra müslüman olayım" dedim. Bu ricam Tunus Beyi tarafından kabûl edildi. Ebü'l-Abbâs Ahmed; "Sen, Abdullah İbni Selâm'ın îmân ile şereflendiği zaman, Peygamber efendimizden (s.a.v.) taleb ettikleri gibi bir ricâda bulundun" dedi. Sonra hemen Tunus'ta bulunan ba'zı hıristiyanları ve ileri gelen papazları çağırttılar. Beni de bitişik odaya koydular. Ebü'l-Abbâs Ahmed onlara; "Gemi ile gelen şu yeni papaz hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Onlar; "Dînimizin büyük âlimlerindendir. Büyüklerimiz, ondan daha yüksek ilim derecesinde birini görmediklerini söylediler" dediler. Ebü'l-Abbâs Ahmed; "Eğer o adam müslüman olursa ne dersiniz?" diye sorunca, hepsi birden; "Allah göstermesin. Bu kişi, hiçbir zaman bunu yapmaz" dediler. Ebü'l-Abbâs Ahmed onlardan bu sözü işitince, bitişik odadan beni çağırttı. Ben huzûra girince, onların yanında Kelime-i şehâdet getirdim. Hıristiyanların hepsi şaşkınlık ve dehşet içinde kaldılar ve; "Bu adama bu işi yaptıran, ancak evlenme arzusudur" dediler. Zîrâ Hıristiyanlıkta papazlar

evlenemezler. Sonra hepsi çıkıp gittiler. Müslüman olduktan sonra, benim ismim "Abdullah" oldu. Ebü'l-Abbâs Ahmed, bana günde bir çeyrek altın maaş bağladı. Hacı Muhammed es-Saffâr'ın kızı ile evlendim. Sultan, düğünde yüz altın ile, bir kat elbise hediye verdi. Düğünü bu para ile yaptım. Bu evlilikten bir oğlum oldu. Adını Muhammed koydum."

Müslüman olduktan sonra, ona liman reîsliği vazîfesi verildi. Bundan maksad Arabcayı çabuk öğrenmesi idi. Bir yıl gibi kısa zaman zarfında Arabcayı öğrendi. Daha sonra Mehdî şehrine giderek, oradaki Ceneviz ve Fransız donanması tarafından gelen mektûpları tercüme etmeğe başladı. Sonra Ebü'l-Abbâs Ahmed ile "Kabis" kalesine gitti. Orada hazîneler müdürü oldu. Orada Ebü'l-Abbâs Ahmed hastalandı. 796 (m. 1393) senesinde vefât etti. Yerine oğlu Ebü'l-Fâris Abdülazîz geçti. O da Abdullah-ı Tercümân'ı aynı vazîfede bıraktı ve ayrıca misâfirhânelerin idâresini de ona verdi.

Abdullah-ı Tercüman, liman reîsi ve tercüman iken, müslüman mallarını taşıyan bir gemi limana gelip demirlerdi. Onu müteakip, Sicilya'ya âit iki gemi geldi. O iki geminin adamları, müslümanların mallarını getiren gemiyi zaptettiler. Müslümanlar canlarını zor kurtardı. Gemideki eşya ve yükler yağma edildi. Ebü'l-Fâris bu olayı duyunca, dîvânı toplayıp, bedel verilerek müslümanların mallarının kurtarılmasını istedi. Dîvân üyeleri bir tercüman gönderdiler. Fakat, Hıristiyanlar çok yüksek bedel istedikleri için, anlaşma olmadı. Sonradan bu gemilerle, Sicilya'dan hatırı sayılan bir papazın geldiğini öğrendiler. Bu papaz, Abdullah-ı Tercümân'ın talebelik arkadaşı idi. Birbirlerini çok

severlerdi. Bu papaz, Abdullah-ı Tercümân'ın müslüman olduğunu işitmiş ve çok üzülmüştü. Onu tekrar Hıristiyanlık dînine döndürmek için buraya gelmişti. Gemiye gelen tercümana bir mektûp vererek; "Bu mektûbu liman reîsi olan Abdullah'a ver. Sana şimdi bir altın, cevâbını getirdiğin takdîrde de bir altın veririm" dedi. Tercüman mektûbu alıp, dîvân başkanına verdi. Dîvân başkanı mektûbu bir Cenevizliye tercüme ettirdikten sonra, aslı ile berâber Ebü'l-Fâris'e gönderdi. Ebü'l-Fâris mektûbu okuyunca, Abdullah-ı Tercümân'ı huzûruna çağırdı. O huzûruna girince, Sultan; "Abdullah, bu mektûp deniz ötesinden geldi. Oku bakalım ne yazmışlar, anlıyalım" dedi. Abdullah-ı Tercüman mektûbu okuyup, gülmeye başladı. Tunus Beyi; "Ne gülüyorsun?" dedi. O da; "Efendim, Allah size zaferler versin. Bu mektûp, bana eskiden dostum olan bir papazdan gelmiş. Hemen tercüme edeyim" deyip, bir kenara oturup mektûbu tercüme ettikten sonra Ebü'l-Fâris'e verdi. O mektûbu alıp okuduktan sonra, kardeşi İsmâil'e vererek; "Vallahi hiçbir sözü terk etmemiş, olduğu gibi tercüme etmiş" dedi. Abdullah-ı Tercüman merakla: "Bunu nereden anladınız?" diye sordu. Tunus Beyi de; "Cenevizli birisinin yaptığı başka bir tercümeden" dedi. Abdullah-ı Tercüman; "Efendim, benim vereceğim cevap, tarafınızdan bilindiği üzere, hak dine aşinalığımdan dolayı, kendi isteğimle müslüman olduğumu bildirmektir. Bana yazı ile bildirilen diğer şeylere cevap vermem" dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Fâris; "Ey Abdullah! Senin tam ve doğru müslüman olduğunu öğrenmiş olduk. Bu husûsta hiçbir şüphemiz yoktur. Fakat, ***"Harb hîledir"*** hadîs-i şerîfi gereğince,

papaza yazacağın cevapta; Müslüman mallarının geri verilmesi husûsunda gemi râhibine; “Anlaşmaya varıldığı takdîrde, malların tartılması behânesi ile kantarcı ile çıkıp, gece gemiye kaçacağını bildir” dedi, Emîr üzerine bir mektûp yazdı. Papaz cevâba çok sevindi. Malların geri verilmesi için istedikleri bedeli çok azalttırdı. Sonra malları tartacak adam gemiye gidip, malları teslim aldıktan sonra geri döndüğü hâlde, Abdullah-ı Tercüman gemiye gitmedi. Papaz ümidini kesince, gemiyi kaldırtıp gitti.

Papazın, Abdullah-ı Tercümân’a gönderdiği mektûp şu idi; “Kardeşin Fransis Papaz, selâmdan sonra sana şunları bildirir: Ben bu beldeye, seni bulup, berâberce geri dönmek için geldim. Bugün Sicilya’ya hâkim olan kimsenin yanında yüksek bir me’muriyet sâhibiyim. Azletmek, ta’yin yapmak, memleketin bütün işleri benim elimdedir. Şimdi sözüme kulak ver de, Allahın bereketinin bulunduğu bu tarafa gel. Mallarım ve diğer eşyalarım elimden, çıkar diye sakın korkma. Ben, hayâl ettiğinden daha çok ve seni tatmin edecek mal ve makâm sâhibiyim. İstediğini vermeye hazırım. Selâmlar.”

Kitabından ba’zı bölümler:

“Bugün Îsâ aleyhisselâma inen İncîl, hiçbir memlekette yoktur. Hıristiyanların ellerinde dört türlü İncîl vardır. Bunları yazanlar, Metta, Luka, Markus ve Yuhanna’dır. İncîl’i ilk değiştiren bunlardır. Bunlar, açıktan açığa yalan söylemekten çekinmemişlerdir. Bu dört İncîl arasında çok ihtilâf vardır. Hz. Îsâ’ya indirlen İncîl’de ise, tenâkuz, ihtilâf ve yalan yoktur. Dört kişinin yazdığı bu dört İncîl’de, gerek Allah ve gerekse O’nun Resûlü Hz. Îsâ hakkında yalan ve iftirâlar,

tamâmiyle birbirinin zıddı o kadar sözler vardır ki, bu husûs malûm ve meşhûr olup, hıristiyanlar dahi inkâr edecek kudrette değillerdir.

Metta, kendi İncîl'inin onikinci faslında hikâye ettiği üzere sözde Hz. Îsâ; "Benim cesedim vefâtımdan sonra üç gün üç gece arzın içinde kalacak, Hz. Yûnus'un cesedi balığın karnında kaldığı gibi" demiş. Bu hikâye Metta'nın İncîl'inde yazmış olduğu iftirâ ve yalanların en alçakça olanıdır. Çünkü Metta, diğer İncîl sâhipleriyle şu husûsta müttefiktir ki: Hz. Îsâ, Cum'a günü saat altıda vefât etmiş, Cumartesi gecesinin ilk saatında defn olunmuş ve Pazar günü sabahleyin ölüler arasından kalkmıştır. Bu uydurma zan ve hesâba göre, Hz. Îsâ arzın içinde yalnız bir gün ile iki gece kalmıştır. Demek oluyor ki, Metta'nın naklinde yalan ve tenâkuz olduğu apaçıktır.

Dört İncîl sâhibinin de, bu mes'ele hakkında yalan söylemiş oldukları şüphesizdir. Çünkü Îsâ aleyhisselâm, kendisinin öldürülüp, bir gün iki gece veya üç gün üç gece medfûn kalacağına dâir, ne kendisi kimseye birşey söylemiş, ne de cenâb-ı Hak İncîl-i şerîfde böyle birşey haber vermiştir. Hakîkat, cenâb-ı Hakkın yüce Peygamberi Hz. Muhammed'e indirdiği kitabında meâlen şöyledir: ***"Biz, Allahın peygamberi olan Meryem'in oğlu Îsâ'yı öldürdük demeleri sebebiyle kendilerini la'netledik, rahmetimizden kovduk. Hâlbuki onlar, Îsâ'yı öldürmediler ve asmadılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı.*** (Onlardan biri Îsâ şeklinde kendilerine gösterildi ve bu adam öldürüldü.) ***Esasen Îsâ'nın katli hakkında kendileri de ihtilâfa düşüp, kesin bir şüphe içindedirler. Onların bu***

öldürme hâdisesine âit bir bilgileri yoktur. Ancak kuru bir zân peşindedirler. Onu gerçekten öldürmemişlerdir. Doğrusu Allah, onu yükseltip himâyesine almıştır. Allah azîzdir, hükmünde hikmet sâhibidir” *(Nisâ:157-158).”)*

1) *Tuhfet-ül-erîb sh. 3*
2) *Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 977*

ABDÜLMUTÎ EFENDİ:

Mekke-i mükerreme evliyâsının meşhûrlarından. Aslen Kuzey Afrika memleketlerinden birinde doğdu. Gençliğinde ilim öğrenip, Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Zamânın büyüklerinden Zeynüddîn Hafi hazretleriyle tanışıp, onun talebeleri arasına katıldı. Yanında kalıp, yıllarca hizmet eyledi. Maddî ve ma’nevî, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsîl etti. Nefsi, dünyâ sevgisinden kurtulup, Allahü teâlânın emrine mu’tî, itâat eder hâle geldi, mutmeinne oldu. Resûl-i ekremin (s.a.v.) güzel ahlâkı ile ahlâklandı. Selef-i sâlihînin yolunda, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için gayret eder hâle geldi. Sevgi ve muhabbetini yaratılmışlardan kurtarıp, bir ve tek olan yaratana bağladı. Zeynüddîn Hâfî’den (r.a.) icâzet alıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Resûl-i ekremin (s.a.v.) güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu insanlara anlatıp yaymak vazîfesiyle, Mekke-i mükerremeye gönderildi. Zeynüddîn Hâfî hazretlerinin iki halîfesi daha vardı. Bunlardan biri Âşıkpaşazâde Ahmed’in hocası Kudüslü Şeyh Abdüllatîf, bir diğeri de Anadolu’da Merzifon’a yerleşen ve Anadolu’ya “Aşk ateşini salan”, Abdürrahîm-i Merzifonî Rûmî idi.

Abdülmu’tî Efendi, Mekke-i mükerreme büyükleri arasında “Şeyh-ül-Harem” lakabıyla, kerâmet ve hâlleriyle de müslümanlar arasında meşhûr oldu. Mekke-i mükerreme müslümanlarına, hac ve umre için gelen müslümanlara nasîhatlerde bulunup, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Cömertliği, insanlara karşı şefkat ve merhameti çok fazla, ahlâkı pek güzeldi. Uzun zaman kendisini gizledi. Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin bir kerâmetini heber vermesi üzerine, bütün hâlleri ortaya çıktı. Şânı her tarafa yayıldı. Pekçok talebe yetiştirip, âleme feyz saçtı. Talebelerinden, İkinci Bâyezîd ve Yavuz devri evliyâsından olan Seyyîd-i Velâyet meşhûrdur. Abdülmu’tî Efendi, dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti.

Hâce Ubeydullah-i Ahrâr, Seyyid Kâsım Envâri, Şeyh Zeynüddîn Hâfî ve Abdülmu’tî Efendi gibi büyüklerin sohbetlerinde bulunmakla şereflenen, 120 seneden fazla yaşayan, Mahmûd Hindî (r.a.) anlatır: “Bir sene, Hac için Mekke-i mükerremeye gittim. Abdülmu’tî Efendi (r.a.) ile karşılaştım. Yaratılmışlardan alâkayı kesmiş, Rabbi ile meşgûl idi. Görür görmez, kalbimde ona karşı bir muhabbet peydâ oldu. Âdetâ beni kendisine çekti. Aramızda kuvvetli bir kardeşlik ve samîmi bir dostluk meydana geldi. Mübârek sohbetleriyle bereketlendiğim birgünde bana; “Senin için Hâce Ubeydullah-i Ahrâr’ı gördü derler, doğru mudur? Şimdi onu görsen tanıyabilir misin?” buyurdu. Ben de; “Evet, onu görmekle şereflendim. Onu görünce de tanırım” dedim. Bunun üzerine; “Ubeydullah-i Ahrâr (r.a.), işte burada, şu kalabalık arasındadır” dedi. Ben yerimden kalkıp,

Kâ’be-i muazzamayı tavâf edenler arasına katıldım. Tavâf edenler arasında, Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerini arayıp buldum. Yanında ben de tavâf etmeye başladım. Hâce Ubeydullah, benden önce Makâm-ı İbrâhîm ’e varıp namaza durdu. Ben de tavâfı bitirdiğimde Makâm-ı İbrâhîm’de namaza başladım. Hâce hazretleri, ben henüz meramımı anlatamadan kalabalığa karışıp gözden kayboldu.

Bu hâdiseden sonra Şeyh Abdülmu’tî’nin yanına vardım. Bana; “Senin Hâce Ubeydullah’ı gördüğünde şüphemiz kalmadı” buyurdular. Aradan yıllar geçti. Semerkand’a uğradım. Ubeydullah-i Ahrâr’la (r.a.) tekrar görüşmek şerefine eriştim. Bana; “Mekke-i mükerremedeki macerayı açıklama” diye tenbîhte bulundu. Bir zaman sonra tekrar Mekke-i mükerremeye vardığımda; Abdülmu’tî hazretlerinin şöhretinin her tarafa yayılmış olduğunu gördüm. Ziyâret edip, sohbetleriyle şereflendim. Bir miktâr sohbet buyurduktan sonra, bana; “Hâce Ubeydullah-i Ahrâr’ın (r.a.) yüzünü sana gösterdik, onlar da şöhretimizin yayılmasına sebeb oldular” buyurdu.

1)Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 90

ABDÜRRAHÎM BİN EMÎR MERZİFONÎ:

Sultan İkinci Murâd Hân zamânında yaşamış Osmanlı âlim ve velîlerinden. Doğum târihi kaynak eserlerde bildirilmiyen bu zâtın adı, Abdürrahîm bin Emîr Azîz Merzifonîdir. Babası Sarı Dânışmend adıyla tanınan Emîr Azîz Efendi’dir. Nizâmüddîn lakabı verilip, Rûmî ve Merzifonî nisbet edildi. Amasya civârında

bulunan Merzifon'da doğdu. Babasından ve memleketindeki diğer âlimlerden tahsîlini tamamladıktan sonra, Mısır diyârına gitti. Mısır'da büyük âlim ve velî Zeynüddîn Hâfî'ye talebe oldu. Onun yanında bir müddet kaldı. Bu zaman zarfında, Zeynüddîn Hâfî hazretlerine candan bağlandı. Hocasının sevgisini kazanarak, teveccühlerine kavuştu. Onun ma'nevî himâyesi ve terbiyesine girdi. Şeyh Zeynüddîn'le berâber Horasan'a, Şeyh'in memleketi olan Haf'a gitti. Tasavvuf yolunda bulunanlara has terbiye usûlleriyle, ma'nevî makâmlara kavuştu. Bu yolun vazîfeleri ile meşgûl olarak yükselip, kemâle geldi.

Hocası, kavuştuğu ma'nevî makâmlara ve hâllere onu da çıkardıktan sonra, irşâd (insanlara doğru yolu göstermek) vazîfesi ile görevlendirip, icâzet verdi. Hocası ayrıca; "Vesâyay-i Kudsiyye" kitabını ve diğer rivâyetlerini, Şihâbüddîn Sühreverdî'nin (r.a.) "Avârif-ül-meârif' ve "İ'lâm-ül-Hudâ" kitaplarını rivâyet etme iznini verdi. Doğru yolun rehberi olarak, insanlara Allahü teâlânın dînini öğretmek, onları terbiye etmek ve yetiştirmek üzere, hocası tarafından, baba memleketi olan Merzifon'a gönderildi. Zeynüddîn Hâfî hazretleri, onu memleketine gönderirken; "Anadolu'ya aşk ateşini saldım" diyerek, talebesinin yüksekliğini ve Anadolu'daki vazîfesinin ehemmiyetini anlattı. Abdürrahîm bin Emîr'in kalbi, ilâhî aşkla dopdoluydu. Çok yanık ve içli şiirler söylerdi. Şiirlerinde "Rûmî" mahlasını kullanırdı.

"Tövbe yâ Rabbî! Hatâ yoluna gittiklerime,
Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime"
beyti onundur.

Merzifon’da 835 (m. 1432) yılında, Sultan Murâd Hân onu, beş akçe yevmiye maaş ile Çelebi Sultan Mehmed Medresesi’ne müderris ta’yin etti. Daha sonra, 843 yılında yevmiyesi, üç akçe ilâve ile sekiz akçeye çıkarıldı.

Şeyh Abdürrahîm’e sultan tarafından verilen akçe ve hubûbatı niçin kabûl ettiği sorulunca, şöyle cevap verdi: “Biz bununla, çeşitli elleri bir elde topladık. Bu lokma ile, nefsin ağzını kapattık. Bunda bir mahzur yoktur.” Tasavvuf yolunda bulunanlar, yedikleri, içtikleri şeylerin ve kullandıkları eşyanın helâl olmasına çok dikkat ederlerdi. Çokları, helâl olduğu şüphelidir diye, sultanlardan gelen hediye ve ihsânları kabûl etmezlerdi. Kabûl etseler bile, fakîrlere ve yoksullara dağıtırlardı. Sultan İkinci Murâd Hân, herşeyiyle âdil bir sultan olduğundan, Abdürrahîm bin Emîr Merzifonî ondan maaş almakta mahzur görmedi. 870 (m. 1465) yılından sonra Merzifon’da vefât edip, oraya defnedildi. Mezârı hâlen ziyâret edilmekte ve sevenleri rûhâniyetinden istifâde etmektedir.

Pekçok talebe yetiştirmiş olan Abdürrahîm Merzifonî hazretlerinin talebelerinden biri de, “Mesnevî-i Murâdiyye” yazarı, Sultan İkinci Murâd devri şâirlerinden Mu’înüddîn bin Mustafâ’dır. Bu talebesi, şiirlerinden birinde hocasını şöyle övmektedir:

“Âb-ı Hayatdur bize Abdürrahîm.
Bir Ulu cândur bize Abdürrahîm.

Kabr karanlığı içün gam yimen,
Nûr-i Rahmândur bize Abdürrahîm.

Nâ-ümîd olanlara oldur recâ,
Kurtulur ona idenler iltica.

Kim ona irse Hakka irer hemân,
Kalmaz îmânında hiç şekk-ü gümân.

Yolda düşmüşlere oldur dest-gîr
Hem karanlık dillere mâh-ı münîr.

Bu Mu'în'e yâ ilâhel-âlemîn,
Himmet-i Abdürrahîm'i kıl mu'în."

Diğer ba'zı şiir ve beytlerinde de, hocasından şöyle bahsetmektedir:

"Var Azîzi Şems-i Tebrîzî'de gör,
Sâyeden bil şemsi olma dîde-kûr.

Gör o Zeyneddînde Rabb-ül-âlemîn,
Müstaîn ol sen, sana olsun yakîn.

Nûr-i Zeyn-i Hâfi'ye bul havfı ko,
Sende nûru pür ide tâ cevf-i û.

Bil Zeyn-i Hâfi'ye irüp Abdürrahîm ile Mu'în,
Keşf itdi ma'nâ aynını leffâf olmaz kendüden."

1)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 89
2)Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 553

3)Osmanlı Müellifleri cild-1 sh. 111

4)Kâmûs-ül-a'lâm cild-3 sh. 2444

5)"Mesnevî-i Murâdiyye" Bursa İl Halk Kütüphânesi, Eski Eserler kısmı, Ulucâmi Bl. No: 1664, 1665

ABDURRAHMÂN BİN EL-HALLÂL: (Abdürrahmân bin Muhammed):

Şâfiî mezhebi fıkıh, tefsîr ve kırâat âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Muhammed bin Sa'düddîn el-Kazvînî el-Cezîrî'dir.

Lakabı Zeynüddîn olup, Hallâlî veya İbn-i Hallâl diye meşhûrdur. 773 (m. 1371) senesinde doğdu. 836 (m. 1433) senesinde Cezîre'de vefât etti.

Bağdad'da yetişen büyük âlimlerdendir. Bağdad'da babasından ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. İlim öğrenmek maksadıyla daha başka şehirlere de giderek, oralarda bulunan âlimlerden ilim aldı. Bağdad kadısı olan dayısı Nizâm Mahmûd es-Sedîdâi'den fıkıh ilmi tahsîl etti. Uzun yıllar ilim öğrenmekle meşgûl oldu. Fıkıh, tefsîr ve kırâat ilminde büyük âlim oldu. Hac ibâdetini yapmak maksadıyla Mekke'ye gitti. Medîne'de Peygamber efendimizi (s.a.v.) ziyâret etti. Hac ibâdetini yerine getirdikten sonra, Kudüs'ü ve Beyt-ül-makdîs'i ziyâret etmek için gitti. Ziyâret işi bittikten sonra Haleb'e döndü. Bu sırada artık yaş i'tibâriyle olgunluk çağında idi. İlmi ve fazîletleri her tarafa yayıldı. 834 (m. 1430) senesinde Kâhire'ye gitti. Orada birçok kimse ondan ilim öğrendiler. Sonra memleketine döndü. Az bir müddet sonra da vefât etti.

Alâüddîn bin Hatîb Nâsriyye der ki: "Dayısından ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kâdı Adûd'un babasına

yönelttiği suâllere babası cevap verir, müşkil mes'eleleri hallederdi. Bunun için İbn-i Hallâl (müşkil mes'eleleri halledenin oğlu) diye meşhûr oldu. Fıkıh, meânî, beyân ve Arabî ilimlerde büyük âlim idi. Memleketinin âlimi olup, orada meşhûr olmuştu." Medîne kadısından ve Muhaddis Şemsüddîn Muhammed el-Fenekî'den Sahîh-i Buhârî'yi rivâyet etti. Şihâbüddîn Kûrânî, Cemâlüddîn Muhammed bin İbrâhîm el-Mürşidî ondan ilim öğrendiler. Aklî ilimlerde de çok büyük âlim idi. Müşkil mes'eleleri halleder ve açıklardı. Beyt-ül-makdîs'e geldiğinde, burada dört ay kaldı. Şihâbüddîn Kûrânî'ye Keşşâf tefsîrinin ba'zı zor kısımlarını açıkladı. Kâsım Hayrânî ondan ilim aldı. Ebü'l-Lutf el-Haskefi el-Makdisî, Seyfî Ebü's-Sefâ bin Ebi'l-Vefâ da ondan kırâat ilmini öğrendiler. Bunlardan başka, daha birçok âlim ondan ilim aldı. Hûrânî, İbn-i Hallâlî'yi Alâüddîn Buhârî'ye tercih ederdi. "Alâüddîn, onun talebesi gibidir" derdi. Beyt-ül-makdîs'de, ikisi bir cenâze namazında bir araya geldiler. Ebü'l-Kâsım Nevîrî çeşitli ilimlere âit sorularla geldi. Bu suâlleri sormak istiyordu. Kûrânî, Ebü'l-Kâsım'a;

"Ben İbn-i Hallâlî'nin en küçük talebesiyim. O sorulara ben cevap vereyim" dedi ve onları cevapladı. Nâsıruddîn Ömer el-Mârînûsî de ondan ilim öğrenen âlimlerdendir. Nâsıruddîn Mârînûsî, ilimde yüksek derecelere çıkmış bir âlimdi. Anadolu'ya gitmişti.

Yazdığı kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- Şerh-ut-Tavâlî lil-Beydâvî 2- Kitâbün fil-kırâat.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 174
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4 sh. 154
3)İzâh-ül-Meknûn cild-2, sh. 87

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED ES-SEKKÂF:

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed es-Sekkâf'dır. Mısır'da Izz isimli bir beldede yaşardı. Doğum târihi tesbit edilemiyen Abdürrahmân es-Sekkâf, 819 (m. 1416) senesinde Terîm'de vefât etti. Zenbel kabristanında defn olundu. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Zamânında bulunan büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunarak yetişti. Abdürrahîm bin Ali el-Hatîb'in hocasıdır. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde derecesi çok yüksek olan Abdürrahmân es-Sekkâf'ın, bulunduğu beldedeki âlim ve evliyânın imâmı, önderi, en yükseği olduğuna dâir âlimlerin söz birliği vardı. Kerâmetler, fazîletler sâhibi bir zât idi.

Kerâmetlerinden biri şudur: Görünüş i'tibâri ile, her sene hac mevsiminde memleketinde bulunurdu. Fakat hacca gidenler onu, Hicaz'da hac vazîfesini yaparken görürlerdi. Kendisine bu durumdan suâl edildiğinde; "İşte gördüğünüz gibi, zâhiren buradan ayrılmadım" diyerek bu kerâmetini setreder, gizlerdi. Yine Abdürrahmân es-Sekkâf, Allahü teâlânın evliyâ kullarına ihsân ettiği bir hâl ile, bir ânda başka başka yerlerde, başka başka hâllerde görülürdü.

Talebesi Abdurrahmân diyor ki: "Hocamdan arzu ettiğim, yapması için kalbimden geçirdiğim herşeyi, hocam en güzel şekilde yaptı, yerine getirdi. Allahü teâlânın ona ihsân ettiği basîret gözü ile kalbimizden geçenleri anlıyordu."

Yaptığı duâlar kabûl olunurdu.

Bunun misâlleri çoktur. Bir defâsında, yanına ba'zı fâsık (açıkça günah işleyen) kimseler gelmişlerdi. Kendisinden duâ istediler. O da bunlara, sâlih ameller işlemek nasîb olması için duâ etti. O fâsık kimseler tövbe edip, sâlih ameller işlemeye başladılar ve tövbelerini bozmadılar.

Bir defâsında çocuğu olmayan bir kadın, Abdürrahmân bin Muhammed'e haber gönderip, çocuklarının olmasını çok istediklerini, fakat olmadığını, bunun için kendisinden duâ istirhâm ettiklerini bildirdi. O da duâ etti. Bundan sonra o kadın hâmile oldu ve çok güzel bir çocuğu oldu.

İşlerinde, masraflarında çok isrâf eden bir grup kimse vardı. Abdürrahmân bin Muhammed bunlara duâ etti. Allahü teâlânın izni ile bu kimseler tövbe ettiler. Hâlleri, yaşayışları çok güzel oldu.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: "Bir defâsında hocam ile birlikte, bir sefere, yolculuğa çıkmıştık. Kâhlân denilen yere vardığımızda duhâ namazı kılmak için mola verdik. Ben kazâ-i hâcet için tenhâ bir yere gittim. Abdestimi tâzeleyip geri döndüğümde, hocamın yanında tâze hurmaların bulunduğunu gördüm. Hâlbuki o yakınlarda hurma bahçesi bulunmadığı gibi, o zaman hurma mevsimi de değildi. Ben çok hayret edip, kendisinden bunun nasıl olduğunu, nereden geldiğini suâl ettiğimde, tebessüm etti ve; "Hurmalardan ye! Fakat nereden geldiğini sorma!" buyurdu.

Abdürrahmân es-Sekkâf'ın talebelerinden olan Ârif-i Billâh Muhammed bin Hasen şöyle anlatır: "Bir gece hocamın mescidinde idim. Hocam o sırada odasında bulunuyordu.. Benim karnım çok acıkmıştı. Bu sırada

bana bir haberci gelerek, hocamın beni istediğini söyledi. Derhâl kalkıp, yanına gittim. Huzûruna vardığımda, ortada lezzetli yemeklerin bulunduğu çok güzel bir sofra bulunuyordu. Karnımı doyurmamı söyledi. Gecenin bu geç vaktinde, bu yemekleri kimin getirdiğini suâl ettim. "Birisi getirdi" buyurdu. Fazla açıklamak istemedi. Ben anladım ki, Allahü teâlânın izni ile, benim çok fazla aç olduğumu anlayıp, bu yemekleri benim için hazırlatmıştı. Bunun gibi daha nice kerâmetlerine şâhid oldum."

Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen bir kimse vardı. Bu zât, Abdürrahmân es-Sekkâf hazretlerinin hizmetçilerinden birini üzdü. O da gelip, durumu Abdürrahmân es-Sekkâf'a bildirince, o da üzüldü. Tam bu sırada, hizmetçiyi üzen kimse, hâfızasında ne varsa hepsinin silindiğini hissetti. Bunun, o büyük zâtın hizmetçisini üzmesi sebebiyle olduğunu anladı. Hemen gidip hizmetçiden özür diledi. Tövbe istiğfâr ettiğini bildirdi. Hizmetçi onun özürünü kabûl edip, bu hâli de hocasına arz edince, hocası sevindi. O sırada özür dileyen kimse, hâfızasının kuvvetlendiğini, bildiklerinin hepsinin tekrar hâfızasına geldiğini hissetti. Kendi başına gelen bu hâl sebebiyle, o zâtın büyüklüğünü daha iyi anladı.

Talebelerinden Abdürrahîm bin Ali el-Hatîb şöyle anlattı: "Hocamız ile berâber Hûd aleyhisselâmın kabrini ziyârete gitmiştik. Dönerken; "İnşâallah akşam namazında Rebî' beldesinde oluruz" buyurdu. Hâlbuki bulunduğumuz yer, Rebî' beldesine çok uzak idi ve vakit de isfirâr vakti, ya'nî güneşin, kendisine bakılacak kadar sarardığı, batmak üzere olduğu bir vakit idi. Ben hocamın bu sözüne çok hayret ettim ve

söylediği sözde mutlaka bir hikmet bulunacağını düşünerek yola devâm ettik. Berâberce giderken, bir taraftan da batmak üzere olan güneşe bakıyordum. Güneş sanki durmuştu. Biz Rebî' beldesine gelinceye kadar aynen o hâlde kaldı. Ne zaman ki biz, ismi geçen beldeye girdik, hemen güneş battı. Namazlarımızı kıldık. Bu durum benim çok tuhafıma gitmişti. Hocamın bir kerâmeti olduğunu anladım. Aynen bunun gibi bir hâdise de, İsmâil-i Hadramî hazretlerinden nakledilmiştir.

Abdürrahmân es-Sekkâf hazretleri, bir defâsında bulunduğu İzz köyünden bir yolculuğa çıkacaktı. O sırada hanımı hâmile idi. Yola çıkacağı zaman hanımına bir bez verdi ve dedi ki: "Ben yolda iken, belki bir oğlumuz doğabilir. Aynı gün vefât edebilir. Eğer öyle olursa, bu bezi ona kefen yaparsınız." Hanımına bunları söyledikten sonra yola çıktı. Hakîkaten, o yolculukta iken bir erkek çocuğu oldu. Aynen bildirdiği gibi, doğan çocuk aynı gün vefât etti. Bıraktığı bezi çocuğa kefen yaptılar. Böylece, o büyük zâtın bir kerâmeti daha görülmüş oldu.

Rivâyet edilir ki, birarada çeşitli kimselere âit hurma bahçeleri vardı. Bunlar arasında bir bahçe de, Abdürrahmân bin Muhammed hazretlerine âit idi. Bir defâsında çocuklar, bu bahçeler arasında oynarlarken ateş yaktılar. Sonunda ateş büyüyerek etrâfı sardı. Bahçelerdeki ağaçlar yanmaya başladı. Bütün ağaçlar bu yangında yandıkları hâlde, bu zâtın bahçesine hiçbir şey olmadı. Ağaçlardan birine bile zarar gelmedi. Bunu görenler çok hayret ettiler.

Abdürrahmân es-Sekkâf hazretleri, kendisine âit bir miktâr hurmayı satmak üzere birisini vekîl etmişti.

O kimse hurmaları sattı. Parasının bir kısmını gizledi. Kalanını verdi. Abdürrahmân hazretleri, Allahü teâlânın izni ile, o kimsenin paranın bir kısmını sakladığını, kendisine vermediğini anlayıp, ona; ***"Mü'minin firâsetinden korkunuz! Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar"*** hadîs-i şerîfini okudu. O kimse diyor ki: "Ondan bunu duyunca, yanımda gizlediğim paranın, sanki bir yılan olup vücûduma girmek üzere olduğunu hissettim. Bu yaptığıma çok pişmân olup, kendisinden özür diledim. Bundan sonra da böyle bir hatâ işlememeye ve tevekkül sâhibi olmaya kat'î karar verdim."

Talebelerinin haber verdiğine göre, Abdürrahmân hazretleri, Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederdi. Aralarında kardeşlik akdi yapmışlardı. Hz. Hızır, ilk defâ onun yanına bir köylü sûretinde gelmiş idi. Devâmlı gelip giderdi. Talebelerinden birisi, birgün çok güzel bir koku duydu. Hocasına, bu güzel kokunun kaynağının ne olduğunu suâl ettiğinde, Hz. Hızır olduğunu bildirmiştir.

Bir defâsında, uzak bir yerden ba'zı kimseler, Abdürrahmân hazretlerine misâfir olmuşlardı. Onlara; "Falan gün sizin beldenizde şiddetli yağmur yağmış, çok sel olup, beldenizde bulunan dere taşmış ve sel sizin beldede çok zarara sebep olmuş" buyurdu. O kimselerin hepsi buna hayret ettiler. Memleketlerine döndüklerinde, Abdürrahmân bin Muhammed'in haber verdiklerinin hepsinin doğru olduğunu, bildirdiği şeylerin hepsinin aynen meydana geldiğini hayretle gördüler. O zâtın bu hâlleri, kerâmet olarak anladığını ve kendilerine bildirdiğini anlayıp, daha çok hayret ettiler. Ona olan mahabbetleri daha çok arttı.

Abdürrahmân es-Sekkâf'ın talebelerinden, Abdürrahîm bin Ali şöyle anlatır: "Hocam Abdürrahmân bin Muhammed bana bir miktâr dirhem (gümüş para) vererek, mutfağın ihtiyâçlarını almak üzere vekîl etmişti. Elimdeki para bitmek üzere iken, gidip durumu ona arz ettim. Yeni alacağımız nevâle için, bu paranın yetmiyeceğini bildirdim. Biraz düşündü. "Hangi şeyler ihtiyâç ise, siz onları almak üzere gidin. İnşâallah yeter" buyurdu. "Peki efendim" deyip gittim, ihtiyâçlarımızı aldıktan sonra baktım, paranın bir miktârı da artmış idi. Bu hâlin, hocamın bir kerâmeti olduğunu anladım."

Abdürrahmân bin Muhammed (r.a.), bir defâsında talebesi Abdürrahîm ile Şu'ayb'e bir parça kumaş verdi ve; "Bu kumaştan çocuklarınıza üç tâne elbise dikiniz" buyurdu. Şu'ayb terzi idi. Kumaşı görünce; "Efendim, bu kumaştan çıksa çıksa iki elbise çıkar. Üç elbise çıkması mümkün değildir" deyince; "Siz Besmele ile kesmeye başlayın, İnşâallah bu kumaşdan üç elbise çıkar" buyurdu. Dedikleri gibi üç elbice çıktı.

Abdürrahmân hazretlerinin hizmetçilerinden birisi gelerek, bir elbiseye ihtiyâcı olduğunu, bunun için onbeş dirhem lâzım olduğunu bildirdi. Hizmetçiye; "Falan yerde bulunan kesenin içinde onbeş dirhem olacak. Onu al! ihtiyâcın için kullan!" buyurdu. O hizmetçi, o keseye baktığını, kesenin boş olduğunu bildirdi. Bunun üzerine; "Sen git bak! O kesede onbeş dirhem bulursun" buyurdu. Bunun üzerine, bildirilen yerdeki kesenin yanına giden hizmetçi, hakîkaten kesede onbeş dirhem bulunduğunu gördü ve o parayı ihtiyâcına sarfetti.

Abdürrahmân bin Muhammed, bir defâsında talebelerinden ba’zıları ile bir sefere çıkmışlardı. Talebeler, bu yolda çok susadılar. Yollar ıssız, su bulmak ihtimâli de çok zayıf idi. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Hocalarına da birşey diyemiyorlardı. Allahü teâlânın izni ile talebelerinin bu sıkıntılarını anlayan Abdürrahmân es-Sekkâf büyükçe bir taşın yanında durarak; “Şu taşı çevirin!” buyurdu. Taşı çevirdiklerinde, altından çok güzel su kaynamakta (çıkmakta) olduğunu görüp, çok sevindiler. Bu sudan içtiler. Abdest aldılar kaplarını da doldurup, yollarına devâm ettiler.

Başka bir yolculuk esnâsında, yanında bulunanlara; “Şimdi hava çok sıcak. Birazcık konaklayalım. Hava serinleyince yola devâm ederiz” dedi. Yanında bulunanlar; “Bu sıcak, hocamızın yola devâm etmelerine mâni değildir, isterlerse, bu sıcak havada da yola devam edebilirler. Burada konaklamalarında başka bir hikmet olsa gerek” diye düşünüp merakla beklerlerken, yanlarına, susuzluktan helâk olmak, ölmek üzere olan a’mâ bir kimse geldi. Yanında bulunanlara; “Şu yakınlarda su vardır. Bu zavallının ihtiyâcını giderin” diyerek, yakında bir yeri ta’rîf etti. Oraya gidip su buldular. Bundan sonra yollarına devâm ettiler. Orada biraz dinlenmelerinin hikmeti, böylece anlaşılmış oldu. Biraz sonra oraya bir kimse geldi. A’mâ da orada idi. Biraz önce başından geçen hâdiseyi, yeni gelen kimseye anlattı. O kimse; “Bunda bir yanlışlık var. Ben buraları çok iyi tanırım. Bu civârda su bulunmak ihtimâli hiç yoktur” dedi. Daha sonra bu hâli öğrenen talebeler, o suyun, hocalarının bereketi ve kerâmeti ile orada bulunduğunu anladılar.

Abdürrahmân bin Muhammed'in hurma ağaçlarından birisinin, boyu çok kısa ve dalları yere yakın olduğundan, gece köpekler gelerek meyvelerini (hurmaları) yerlerdi. Bunun için hizmetçilerden birisi, her gece o hurma ağacının yanında bekçilik yapar, köpeklerden korurdu. Bir gece Abdürrahmân hazretleri bu hizmetçiye; "Sabaha kadar beklemenize ne lüzum var. Ağacın etrâfında genişçe bir çizgi (dâire) çizin! Kendiniz de gidip istirahat edin!" buyurdu. Hizmetçi bildirilen şekilde yaptı. Sabahleyin baktıklarında, o çizginin dışında köpek izleri görüldü. O çizgiden içeri girememişlerdi.

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: "Bir yolculukta bulunuyordum. Issız yerlerden geçerken, yolumu kaybettim. Bir taraftan da çok şiddetli bir şekilde susamıştım. Ne kadar aradıysam da su bulamadım. Duâ edip, hocamdan yardım istedim. Bu esnâda yanıma bir kimse gelip, bana su verdi. O sudan kana kana içerek rahatladım. O kimse, bana yolumu da gösterdi. Ben yoluma devâm ettim. Yolculuğum müddetince de su içmek ihtiyâcı hissetmedim."

Bir defâsında, ba'zı kimseler gemi ile bir yere gidiyorlardı. Yolcular arasında Abdürrahmân hazretlerinin talebelerinden birkaç kişi de vardı. Bir ara, geminin tabanından bir yer delindi. Ne yaptılarsa delinen yeri tıkayamadılar. Gemideki vazîfeliler çaresiz kalıp, geminin batmasından korktular. Vazîfelilerdeki bu telâşı görüp, vaziyeti anlayan talebeler, hocaları Abdürrahmân bin Muhammed'den yardım istediler. O esnada hocalarını gemide gördüler. Ayağını, gemiye su giren yere koydu. Sonra birşeyler ile o delik yeri kapadı. Su girmesi durdu. Gemide bulunanlar çok

sevindiler. Herkes rahatlamıştı. Abdürrahmân hazretleri, birden gözden kayboldu. O büyük zâtın talebeleri hürmetine, diğerleri de kurtulmuş oldular ve selâmetle yollarına devâm ettiler. Bu hâdiseyi işiten ba'zı kimseler, o büyük zâtın bu kerâmetini inkâr ettiler. "Böyle şey olmaz" dediler. Bu i'tirâzcı kimseler, bir yolculuğa çıkmışlardı. Yollarını kaybettiler. Üç gün üç gece dolaştıkları hâlde yollarını bulamadılar. Ellerinde bulunan yiyecek ve suları da bitmişti. Başlarına gelen bu sıkıntının, o zâtın kerâmetini inkâr etmek sebebiyle olduğuna anladılar. İ'tirâzlarına tövbe ederek, bu sıkıntıdan kurtulmaları hâlinde mallarından belli bir miktârını o zâta vermeyi ve hizmetinde bulunmayı nezrettiler (adadılar). İşte tam bu sırada yanlarına, hiç tanımadıkları bir kimse geldi. Bunlara tâze hurma ve su verdi. Şu tarafa doğru giderseniz yolu bulursunuz diye ta'rîf etti ve gitti. O kimseler, hurmalarla karınlarını doyurdular ve sudan içtiler. Ta'rîf edilen yere doğru gidince, yollarını kolayca buldular. Memleketlerine vardıkları zaman da, nezirlerini yerine getirdiler.

Abdürrahmân es-Sekkâf'ı sevenlerden biri, bir yolda yalnız başına giderken, önüne yırtıcı bir hayvan çıktı. Kendisine saldırmak üzere iken, o kimse sesinin çıktığı kadar bağırarak, Abdürrahmân hazretlerinden yardım istedi. Tam bu sırada, kuvvetli ve heybetli bir kimse göründü. O hayvanı tuttu, öyle kuvvetli idi ki, o hayvan, elinde hareket bile edemiyordu. Bu sıkıntıdan kurtulan o kimse, hocasının yanına döndüğü zaman, daha o hiçbir şey söylemeden, hocası; "Bir sıkıntıda kalırsan, yine bizden yardım iste! Fakat o kadar şiddetle bağırmana lüzum yok. Hafif bir ses ile

söylesen, hattâ kalbinden bile geçirsen, Allahü teâlânın izni ile onu duyarız ve yardımına geliriz” buyurdu. Bundan başka, daha pek çok kerâmetleri görülmüştür.

1)Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 58

ABDÜRRAHÎM EBNASÎ (Abdurrahîm bin İbrâhîm):

Şafiî âlimlerinden. İsmi, Abdürrahîm bin İbrâhîm bin Haccâc el-Ebnâsî el-Kâhirî’dir. 829 (m. 1426) yılında Kâhire’de doğdu. 891 (m. 1486)’da ishal hastalığından vefât etti.

Kâhire’de büyüdü. İlk tahsîlini de orada yaptı. Kur’ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, dînî ilimleri tahsîle başladı. “Umde”, “Minhâc”, nahivden “Elfiye”yi ve daha bunlardan başka metin kitablarını ezberledi. Dav-ül-Lâmi’ kitabının sâhibi Şemseddîn Sehâvî’nin hocası İbn-i Deyri, Bisâtî İbn-i Hümâm ve bunların hâricinde ba’zı âlimlerin huzûrunda okudu. İlim tahsîline başladığı ilk yıllarda, Arabcayı dayısı Şemseddîn Muhammed ve Fakîh Zeynüddîn Ebû Bekr Şenvânî’den öğrendi. Kâyâtî, Venâî, Burhân bin Hızır, Mahallî, Alâüddîn Kalkaşandî gibi âlimlerden fıkhı ilk öğrenenlerdendir. Bülkînî ve Menâvî’nin derslerine çok devâm etti. Bu iki âlimden, fıkıh ilminde çok faydalandı. Usûl ilmini Şemsüddîn Şirvanî ve Venâî’den aldi. Arabî ilimleri; Ebedi, Şümünnî, Venâî ve Mahallî’den öğrendi. El-Hısnî ile karşılaşıp, bu âlimin derslerine uzun müddet devâm etti. Keşşâf tefsirini, hâşiyeleriyle berâber Yûnus sûresine kadar okudu.

Şirvânî'den usûl ve mantık dersleri; Kâfiyecî'den; astronomi, geometri ve fen bilgilerini öğrendi. Ferâiz, matematik ve bunların kollarını ve cebir ilmini İbn-i Mecdî'nin talebesi Seyyid Ali'den aldı. Arûz san'atını da el-Ebedî'den ve daha başka âlimlerden aldı. Kâyâti'nin hadîs derslerine devâm ederek, "Sahîh-i Müslim", "Ebû Dâvûd" ve diğer meşhûr hadîs kitaplarını dinledi. Şemseddîn Sehâvî'nin hocasından rivâyet ve dirâyete âit pekçok bilgiler duydu. "Nûhbe" kitabının şerhini de bu âlimden dinledi. 846 (m. 1442) senesinde "Nûhbe" şerhini ondan yazdı. Irâkî'nin "Elfiye"sini okudu. Sâlihiyye'de kırâat ilmine âit kitaplar okudu. Kâdî lyâd'ın "Şifâ" ve "Şemâil" kitablarını okudu. Zâhiriyye'de ve daha başka medreselerde "Buhârî" kitabını okudu. İbn-i Kesîr'den, Ezher imâmından ve İbn-i Esed'den çeşitli dersler okudu. Bu âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyetlerini dinledi. 859 (m. 1455) senesinde Kâhire'ye geldiğinde, Nûr bin Yeftehullah'dan kırâat dersleri aldı. Buhârî'nin "Selâsîyât'ını bu âlimden okudu. Zeynüddîn Midyen ve kızkardeşinin oğlu ile görüştü. Ebû Safa bin Ebil-Vefâ'nın yanında İbn-i Fârid'ın "Tâiyye Kasîdesi"ni okudu. Çeşitli ilimlerde mütehassıs ve asrının önde gelen âlimlerinden oldu. Sonra ders okutmaya başladı. Âlimler de ondan ders alırdı. Zamanla evine kapanarak, insanlarla zarûretsiz görüşmeyi terketti. Kalabalıktan kaçındı. Hattâ talebe okutmayı bile terketti. Babası tarafından te'min edilmiş olan az bir şeyle geçinirdi.

Hocası Takıyyüddîn el-Hısnî, 876 (m. 1471) yılında hacca gittiğinde, Şafiî fıkhını okutmak üzere onu yerine vekîl bıraktı. Zilka'de ayında iki gün ders verdi.

Bu iki günde verdiği dersleri çok beğenildi. Bundan sonra devâmlı orada ders vermesi istendi. Fakat bu mümkün olmadı. Haseniyye, Ebnâsiyye ve başka yerlerdeki medreselerde vekâleten müderrislik yaptı. Zeynüddîn bin Müshir, ona, medresesinde tefsîr müderrisliği yapmasını teklif etti. Çeşitli olaylar hakkında ondan fetvâ istediler. O da sorulan suâllere cevaplar verdi. Ba'zı kitaplara hâşiyeleri ve ta'likleri (açıklamaları) vardır. "***El-A'mâlü binniyyâti***" hadîs-i şerîfine dâir güzel açıklamaları vardır. Hattâ bunları nazım şekline çevirdi. Bir müddet sonra kendini ibâdete verdi. Vakitlerini ibâdet etmek, zikir yapmak, tasavvuf büyüklerinin yolunda bulunmak ve sâlih kimseleri ziyâret etmekle geçirdi. Birçok ileri gelen kimseler, ona bağlanarak uzun zaman sohbetinde bulunmakla şereflendiler. 885 (m. 1480) senesinde hacca gitti. Bisâti'nin torunu ile evli idi. Hanımı çok sâliha, sabırlı olup, ona çok hizmet ederdi. Hanımının vefâtından birkaç yıl sonra da kendisi hastalandı. Uzun zaman iyileşemedi. Nihâyet ishâl hastalığından kurtulamayarak, ertesi gün vefât etti. Şeyh Şihâbüddîn Zâhir'in zâviyesi kapısında cenâze namazı kılındı. Babasının yanına defnedildi.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 201
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4, sh. 164, 165

ABDÜSSELÂM BİN AHMED EL-KAYLEVÎ:

Fıkıh âlimlerinden. Lakabı İzzeddîn Bağdâdî'dir. 770 (m. 1368) senesinden sonra Bağdad'ın Kaylev köyünde doğdu. 859 (m. 1455) senesinde vefât etti. Bağdad'da büyüyüp yetişti. Önce İmâm-ı Âsım kırâati

üzerine Kur’ân-ı kerîmi öğrendi. Bundan sonra ilim tahsîline devâm edip, çeşitli ilimlerde ders alıp, çok kitap ezberledi. Bağdad’da, Acem ve Rum diyarında zamânın âlimlerinden ders almak sûretiyle pekçok ilmi öğrendi. Fıkıh ilminde önce Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. Sonra da Hânefî mezhebine geçip bu mezhebin fıkıh bilgilerini öğrendi. Ayrıca Şafiî ve Mâlikî mezhebinin fıkıh bilgilerini de öğrenip, dört mezhebde mütehassıs oldu. İlim öğrenmek için seyahatler yapıp ilim tahsîline devâm etti. İlimde yetişip, zamânın en meşhûr âlimlerinden oldu.

Hânefî mezhebi fıkıh bilgilerini, Muhammed Hirevî’den öğrendi. Bu hocasından aldığı bir kitabı ezberledi. Bundan sonra sultan, Azerbaycan’da vazîfe verdi. Hidâye adlı meşhûr fıkıh kitabının çoğunu Abdürrahmân Kışlâkî’den okudu. Yine bu zâttan, Hânefî mezhebi usûl bilgilerini öğrendi. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini ise, Muhammed bin Hadîd’den okudu. Babasının Hanbelî mezhebinde olması hasebiyle, bu mezhebin fıkıh bilgileri ile çok meşgûl oldu. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ise, Nasîruddîn Muhammed’den öğrendi. Uzun müddet onun derslerine devâm edip, nahiv ve sarf ilmini de ondan öğrendi. Mâlikî mezhebi fıkhından da bir miktâr öğrendi. Usûl-i dîn, akâid ilmini de Sirâcüddîn Zencâbî’den, usûl-i fıkıh ilmini Ahmed Devâlibî’den öğrendi. Bundan başka çeşitli kitapları okuyup; ferâiz, mantık, cedel, tıb ilimlerinde bilgi sâhibi oldu. Sonra Tebrîz’e gidip, orada; nahiv, usûl fıkıh ilimlerinde ve Şafiî fıkhında ve usûlünde Celâl Muhammed Kalendeşî’den ders aldı. Mevlânâ Haydar’dan; meânî, beyân ve Keşşâf tefsîrinden ba’zı bölümler okudu.

Buradan da Erzincan'a gitti. Orada, Yaroğlu Sivâsî'den tasavvuf ilmini öğrendi. Ba'zı karışıklıklar sebebiyle Anadolu'dan ayrıldı. Haleb'de, âlimler ile görüşüp konuştu. Şam'da Cemâl Daymânî ile ilmî mütâlâalar yaptı. Kudüs'te âlim bir zât olan, Şihâb bin el-Hâim ile görüştü. Buradan Kâhire'ye gitti. Sarf, nahiv, meânî, beyân, mantık, cedel, adâb-ül-bahs, kırâat, tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde yetişti. Kâhire'ye gidişinde Cemâliye'de kaldı. Kendisinden ilim öğrenmek üzere pekçok talebe dersine gelip, ondan ilim öğrendi. Burada Şeyh Mustafâ el-Maksatî'nin kerîmesi (kızı) ile evlendi. Orada bir işle meşgûl oldu. Şöhreti yayılıp, sevildi. O zaman yapılmakta olan Müeyyed Câmii'nin inşâsı bittiği zaman, sultan, müderrisleriyle birlikte câminin açılışında bulundu. Orada müderrislerden biri, el-Bedrul Aksarâyî el-Hânefî idi. Abdüsselâm bin Ahmed el-Kaylevî de orada bulundu. Onunla, Aksarâyî'den başkası konuşmadı, ikisi, ilmî bir sohbet yaptılar, sultan da dinledi. Bu vesîle ile sultan onu çok beğendi. Bundan sonra onu sır kâtipliğine kabûl etti.

O, bütün hadîs ilimlerini Veliyyüddîn Irâkî ve İbn-üs-Salâh'dan öğrendi. Ondan; babasının eserlerini, "Tahrîb-ül-Esânid", "Elmanzûmetü fî garîb-ül-Kur'ân", "Sîret-ül-Elfiye"nin başlangıcını, "Elfiyet-ül-Hadîsiyye"nin tamâmını okudu. Şeyh İmâm-ül-Âlim İbn-üs-Salâh, ona hadîs ilimlerini okutma husûsunda icâzet verdi. İbn-i Hacer Askalânî'ye "Sahîh-i Buhârî'yi ve "En-Nûhbe"yi okuttu ve bu husûsta ihtisas sâhibi yaptı. Cemâliye'deki on talebesinden birisi de o idi. Onun "Nûhbe" adlı eserini İbn-i Hacer Askalânî kendi yazısıyla yazmıştır. Ve bu eser için şöyle demiştir:

“Mecdüddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî’nin bu eseri; ifâde, istifâde ve beyân yönüyle çok doyurucu ve okuyan kimseye çok fayda veren bir eserdir.”

Mecdüddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî, rivâyet ilmini; Zeyneddîn Ebû Bekr el-Merâgî’den hacca gittiği zaman Mekke’de, Şerefüddîn bin Kuyek, Cemâleddîn Abdullah el-Hanbelî, el-Bermâvî, Zerâtitî, İbn-ül-Mısrî, İbn-ül-Baytâr, Halîl bin Sa’îd el-Kuraşî, Takıyy-üz-Zebîrî, Fahr-üd-Dendiylâ eş-Şehbân-üt-Tarînî, Betâihî es-Serrâcü, Kâri-ül-Hidâye’den öğrendi. Ona; Haremeyn âlimlerinden Cemâl bin Tâhire, Zeyneddîn Tabiri, Abdürrahmân ez-Zerendî ve başkaları rivâyet husûsunda icâzet verdiler. Mekke’de başka cemâatlerden de hadîs dinledi. Sultanlar onun sohbetine devâm ettiler. Oradan Hüseyniyye’ye gitti. Orada, Sarim havuzunun yakınında yerleşti. Ondan pekçok insanlar istifâde etti. Nâsıriyye, Eşrefiyye, Kadime, Ehbagaviyye medreslerinde müderrislik yaptı. Ondan ilim tahsîl edenler; Şâfiîlerden Zeyneddîn Rıdvan, İbn-i Hadr, İbn-i Sâlim Takıyyüddîn Menûfî Şeref bin el-Haşab, Takıyyüddîn Haşânî; Hânefî’lerden İbn-i Hümem, Takıyyüddîn Şemnî; Mâlikîlerden el-Karafî, el-Ebdenî; Hanbelîlerden İzzeddîn Kenânî, Bedreddîn Bağdadî, İbn-i Razzaz gibi âlimlerdir.

Abdüsselâm Bağdadî, hayır sâhibi, dînine bağlı, emânete riâyet eden, zühd ve iffet sâhibi idi. Dünyâdan uzak, olgun, tevâzu sâhibi, elinde olanları fakîrlere dağıtma husûsunda gayretli, çok riyâzet yapan, sabırlı, bütün gün talebelerinin verdiği sıkıntılara katlanan bir zât idi. Kur’ân-ı kerîmi okurken ma’nâsını düşünerek ve titreyerek okurdu.

Zamânındaki ba'zı âlimler onun hakkında; "Mısır'a onun gibisi gelmedi. O çok fasîh konuşurdu.

Kuvvetli bir Hâfızaya sâhip idi. Kıymeti takdîr edilemiyen bir kimseydi." dediler.

Kendisinden; Tahayyüddîn Kalkaşendî, el-Bikâî ve başkaları ilim tahsîl etti. ***"İslâmiyyet beş temel üzerine kuruldu"*** buyurulan hadîs-i şerîfi şerh edip, bu husûsta bir kitap yazmıştır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 222
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4, sh. 198
3)Keşf-üz-zünûn sh. 1039
4)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 571

ACÎSÎ:

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Yahyâ bin Abdürrahmân bin Muhammed bin Sâlih bin Ali bin Ömer bin Akîl olup, lakabı Şerefüddîn'dir. Yahyâ bin Abdürrahmân, Magrib'de Acîse denilen bir kabîleye mensûb olduğu için, Acîsî diye bilinir. 777 (m. 1375) senesi civârında Acîse kabîlesinin bulunduğu yerde doğdu. 862 (m. 1457) senesinde Kâhire'de vefât etti.

Acîse kabîlesinin bulunduğu beldede yetişen Acîsî, burada Kur'ân-ı kerîmi ve birçok ilmî kitapları ezberledi. Kırâat ilmini amcasının oğlu Ali bin Mûsâ'nın yanında öğrendi. Sonra ilim öğrenmek için memleketinden ayrılıp, 792 (m. 1390) senesinde başka beldelere gitti. Bicâye'de; Ya'kûb bin Yûsuf, Ebû Mehdî Îsâ, Müferrice Şârihî Ebü'l-Abbâs Nakâvüsî, Ahmed bin Yahyâ bin Sâbir ve Bicâye kadısından ilim öğrendi. Arabî ilimleri, Kasentiye'de Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Hatîb'den öğrendi. Büne'de; Kâdı Ebü'l-

Abbâs Ahmed bin Kabîb'den, Tûnus'ta; buranın kadısı olan Ebû Mehdî Îsâ Gabrinî'den ve bütün Magrib'in âlimi Ebû Abdullah bin Arefen'den ilim öğrendi. Büne'de, zamânın büyük âlimi Ebû Abdullah Muhammed Merrâkûşî'nin yanında üç seneden fazla kaldı. Bu zaman zarfında ondan; nahiv, meânî, beyân, usûl-i fıkıh, tefsîr ve daha başka ilimleri öğrendi. Ayrıca Tûnus'ta Ebû Abdullah Muhammed bin Halîfe'den de nahiv ve mantık ilimlerini tahsîl etti.

İlim tahsîlini tamamlayan Acîsî, 804 (m. 1401) senesinde şark taraflarına gitti. Sefâkıs, Kabîs, Trablûs, Magrib ve İskenderiyye gibi gittiği her yerde, ilim öğrenmek istiyenler ondan ilim öğrendi. İskenderiyye'de karşılaştığı Ebû Abdullah Muhammed bin Yûsuf Meslatî'den ve Bedr bin Demâminî'den "Buhârî"nin bir kısmını dinledi. Bir ara Fransızlara esîr düşecekti. Fakat Allahü teâlânın izniyle kurtuldu. Sonra Kâhire'ye, buradan da hacca gitti. Beyt-i Makdîsi ziyâret etti. Dımeşk, Haleb ve daha birçok yeri dolaştı. Daha sonra Kâhire'ye yerleşti. Burada ders verdi. Eser yazdı ve kitapları mütâlâa etti.

Acîsî, Zeynüddîn Übâde'den sonra Şeyhuniyye Medresesi'nde, İbn-i Tûlûn Câmii'nde, Eşrefiyye, Kadîm ve Harûbiyye medreselerinde ders verdi. Acîsî'nin hâfızası çok kuvvetli idi.

Târih bilgisi çok idi. Nâdirattan olan haberleri, bilhassa Eshâb-ı Kirâm ile alâkalı kıssaları çok iyi biliyordu. İbn-i Abdülberr'in "İstiâb" adlı eserini ezberlemişti. "Şerhu Elfiyeti İbn-i Mâlik" ve "Et-Tezkire" adlı kitaplar Acîsî'nin yazmış olduğu eserlerdendir.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 206
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-10, sh. 231
3)Neyl-ül-ibtihâc sh. 357
4)El-A'lâm cild-8 sh. 153

AHMED ABDÜLHAK RADÛLÎ:

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Radûl şehrinde doğdu. Abdülhak, Nûrulhak ve Kıdvet-ül-Evliyâ lakabları verildi. 837 (m. 1433) senesinde Radûl şehrinde vefât etti. Hayâtını ve hâllerini İmâm-ı Rabbanî hazretlerinin babasının hocası olan Kutb-i Âlem Abdülkuddüs (r.a.), "Nûr-ül-ayn" isimli eserinde topladı.

Yedi yaşında geceleri kalkıp namaz kılmağa başladı. Annesiyle aynı zamanda kalkar, annesine görünmeden namazını kılardı. Annesi namazını bitirmeden, o yine yerine gelirdi. Annesi, onun bu hâlinden, oğlu oniki yaşında iken haberdâr oldu. Yavrusuna olan şefkat ve muhabbetinden, onun bu yaşta uykusuz kalmasına râzı olamadı. Onu azarladı. Ama geleceğin büyük evliyâsında, Allah sevgisi ağır basıyordu. Rabbini seven için, O'na ibâdet etmekten daha tabiî ne olabilirdi. Annesinin bu hâline üzülüp, evden ayrıldı. Dehlî'de ilim öğrenmek ve öğretmekle meşgûl olan ağabeyi Takıyyüddîn'in yanına gitti. Ondan, kendisine ilim öğretmesini istedi. Ona zâhirî ilimlerden birşeyler öğretmeye başladı. Ahmed (r.a.); "Bana ma'rifeti, Hakkı tanıma ilmini öğret!" dedi. Ağabeyi Takıyyüddîn, onu Dehlî'nin ileri gelen âlimlerinin yanına götürdü. "Bu çocuk beni üzüyor, ilim okutmamı istiyor, okutuyorum, kabûl etmiyor. Belki sizin nasîhatinizi dinler" diyerek, onlardan

yardım istedi. Onlar da dil bilgisine dâir bir kitap getirdiler. “Benim bununla işim yoktur. Bana ma’rifet ilmini öğretin. Mâlâya’nî ile uğraşmak istemiyorum” deyip, onları da şaşırttı. Sonra kendi hâlinde ibâdet etmeye başladı. Seneler geçti. Ağabeyi Takıyyüddîn, onu evlendirmek istedi. O buna râzı olmadı. Ağabeyi ısrar edince, kız tarafına gidip; “Bana kızınızı vermeyin” dedi. Hasta olduğunu söyledi. Evlenmedi.

Kıdvet-ül-Evliyâ çok sıkı riyâzet ve mücâhede çekmekle berâber, derecesinin yükselmediğini gördü. Yol gösteren bir Allah adamı olmadan riyâzet ve mücâhede ile maksada erişilemeyeceğini anladı. Kendisine Pâni-püt şehrine gitmesi, orada, Celâleddîn Pâni-pütî’nin sohbetinde ve hizmetinde bulunması kalbine ilhâm edildi. Buna çok sevindi. Bu sevinç ile, acele yola çıktı. Celâleddîn (r.a.), keşf yoluyla onun gelmekte olduğunu anladı. Talebelerine; “Çeşitli yemekler bulunan bir sofra hazırlayın! Meyveler, tatlılar ve şerbetler koyun, kapının önüne atlar çıkarın, fazîletli bir misâfirimiz geliyor. Onu karşılayın!” buyurdu. Emîr yerine getirildi. Sofra hazırlandıktan bir iki dakika sonra, Kıdvet-ül-Evliyâ geldi. Kapıda çok gösterişli karşılamayı, içeri girince sofrayı gördü. Üzerinde lezzetli yemekler, çeşit çeşit meyveler bulunan sofrayı görünce, düşünceye daldı. Burasını umduğu gibi bulamamıştı. Hayret içinde kaldı. Aradığı yerin burası olmadığını zannetti. Celâleddîn-i Pâni-pütî (r.a.), ona hiçbir şey söylemedi. O, olduğu yerden adımını ileri atmayıp, geri döndü. Bilmediği bir istikâmete doğru şuursuzca akşama kadar gitti. Bilmediği bir şehre yaklaştı. Yolunu kaybettiğini zannediyordu. İlk rastladığı kimseye; “Bu hangi

şehirdir?” diye sordu. O; “Pâni-püt şehridir” dedi. Bu cevâba pekçok şaşırdı. Çünkü, Pâni-püt şehrinden ayrılalı saatler olmuştu.

Geceyi şehrin kenarında geçirdi. Sabah olunca tekrar yola çıktı. Akşam olunca, yine kendisini Pâni-püt şehrinin kenarında buldu. Yine hayret etti. Geceyi yine şehrin dışında geçirdi. Sabah erkenden yola çıktı. Büyük bir sahrâya daldı. Bir hayli zaman gittikten sonra, kurumuş bir ağacın tepesinde bir genç gördü. Başında, çok güzel bir kumaştan sarığı vardı. O gence yolu sordu. Genç; “Sen yolu, Celâleddîn’in kapısında kaybettin, inanmazsan şu gelen iki kişiye sor” dedi. Kıdvet-ül-Evliyâ, gencin işâret ettiği tarafa dönüp birkaç adım yürüyünce, beyaz sarıklı iki kişinin kendisine doğru geldiklerini gördü. Yanlarına vardı. Onlara yol sordu. Onlar da; “Sen yolu Celâleddîn’in kapısında kaybettin” dediler. Üç defâ sordu. Üçünde de aynı cevâbı aldı. Bütün bu hâdiselerin, kendisi için bir işâret olduğunu anladı. Hâli değişti. Kendinden geçip düştü. Bir zaman sonra kendine geldi. Etrâfına baktığında, ne ağaç, ne genç, ne de o iki kişiden hiçbiri yoktu. Hiç kimseyi göremedi. Bu gaybî işâretten yakîni arttı. İ’timâdını ve i’tikâdını düzeltti. Oradan kalkıp tekrar yola düştü.

Celâleddîn Pâni-pütî hazretlerinin huzûruna varıp, affını dileyecekti. Yolda gönlünden, yakîninin daha da artması için ba’zı şeyler temenni etti. Celâleddîn Pâni-pütî’nin (r.a.), sarığını başından alıp, hocasının kabrine değdirmesini ve kendisine de tatlı ikrâm etmesini diledi. Pâni-püt şehrine varıp, Celâleddîn’in (r.a.) dergâhına gitti. Hizmetçisi; “Hocasının kabrini ziyârete gitti” dedi. Kıdvet-ül-Evliyâ da oraya gitti.

Kutb-i Rabbanî Celâleddîn Pâni-pütî bir elinde sarığı bir elinde ekmek ve helva olduğu hâlde, hocası Şemseddîn Pâni-pütî'nin kabr-i şerîfinin başında duruyordu. Ahmed Abdülhak (r.a.), Kutb-i Rabbânî'yi bu hâlde görünce, gayr-i ihtiyâri "Hak! Hak!" diyerek, o büyük zâtın ellerini öpmeye başladı.

Kutb-i Rabbanî, Kıdvet-ül-Evliyâ'ya çok iltifât etti. Sarığını hocasının kabrine koydu. Daha sonra alıp, Kıdvet-ül-Evliyâ'nın başına koydu. Ona ekmek ve helva verdi. Sonra da; "Biz, bu Ahmet Abdülhak'la ikinci defâ görüşüyoruz" dedi. Daha sonra Kutb-i Rabbanî onu evine götürdü. Daha önceki gibi mükellef bir sofra donattı. Berâberce yemek yediler. Bundan sonra Kıdvet-ül-Evliyâ'nın kalbine gelen vesveseler kayboldu. Onda Kutb-i Rabbânî'nin zâhir ve bâtın nûrları göründü. Hayır diyecek, i'tirâz edecek hiç birşeyi kalmadı. Hocasının emrine tam teslim oldu. Tekrar riyâzet ve mücâhedeye başladı. Tam terbiyeye alındı. Kısa zamanda icâzet almakla şereflendi. Hilâfet hırkası giyip, insanlara doğru yolu göstermek için, hocası tarafından memleketine gönderildi.

Kıdvet-ül-Evliyâ hazretlerinin ismi, önceleri Ahmed idi. Oturmada, kalkmada, yemede, içmede "Hak, Hak, Hak" ism-i şerîfini üç defâ söylemeyi âdet edince, yüksek hocası Kutb-i Rabbânî. İsmini Ahmed Abdülhak koyup; "Şeyh Ahmed, madem ki sen, Allahü teâlânın Hak ismine böyle tutuldun, ben de Rabbimin emri ile senin ismini Abdülhak koydum" buyurdu. O, bundan sonra daha çok Abdülhak ismi ile çağrıldı ve bu isimle şöhret buldu. Kutb-i Rabbanî, Abdülhak'a çok duâ etti ve: "Allahü teâlâdan istedim ki, bu silsile senden devâm etsin ve bütün âlem senin ma'rifet nûrun ile

aydınlansın. Bu nûr, kıyâmete kadar devâm etsin” buyurdu. Allahü teâlâ, Kutb-i Rabbânî’nin duâsını kabûl eyledi. Gerçekten Çeştiyye’nin Sâbirî kolunun silsilesi, Kıdvet-ül-Evliyâ Ahmed Abdülhak Radûlî’nin evlâtları ve talebeleri vâsıtasıyla devâm etti. İçlerinde öyleleri yetişti ki, giden oka işâret etse geri döner, dağa emretseler yerinden oynardı. Bunlardan oğlu Ârif, torunu Muhammed bin Ârif, talebesi Muhammed Bessân, Abdülkuddüs, Kutb-i Âlem Kenkûhî bin İsmâil Hânefî ve Kutb-i Âlem’in talebesi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babası Abdülehad, zamanlarının yüksek âlim ve ârifi, kâmil zâtları idiler.

Kıdvet-ül-Evliyâ, bir yolculukta mescide geldi. Cum’a gecesi idi. O mahallin müslümanları yedi ezan okudular. Sebebini sordu. “Duyduk ki, Cum’a gecesi yedi ezan okunursa, Hak teâlâ bir hafta boyunca o yerden belâyı kaldırır, sen de oku” dediler. “Ben bunu yapmaya niyet edemem. Zîrâ kul, Rabbine iyilik için ibâdet ediyor ve O’nun belâlarından kaçıyorsa, o, Hak teâlânın kulu değil, kendinin kulu olmuş olur” dedi.

Behâr şehrine geldi. Orada iki mecnûn vardı. Onlardan maksadın müjdesini aldı. Maksûdun nişansızlığından hâsıl olan donukluktan kurtuldu, tâzelendi ve taleb derdi çoğaldı. Oradan Evdeh şehrine gitti. Şeyh Fethullah Evdehî ile görüştü. Şeyh Fethullahın yolu, zâhidler yolu idi. Onun meşrebi ise, aşk ve muhabbet idi. Şeyh Fethullah’ın sohbetinde aradığını bulamadı. Bunun üzerine kendi kendine; “Ahmed, yaşayanlardan maksûdun haberini alamadın. Bâri ölülerin sohbetinde bulun, belki o âlemden bir koku alırsın” dedi. Birkaç sene o şehirdeki kabirleri ve sahrâları dolaşıp; “Yâ Hâdî! Yâ Hâdî!” diye inledi.

Sonra kendi kendine; “Ahmed, şimdi öl! Diri iken kabre gir” dedi. Eliyle bir kabir kazdı ve ona girdi. Altı ay o kabirde riyâzet çekti.

Evinde Azîz isminde bir çocuk dünyâya geldi. Doğduğu zaman, orada bulunanların hepsinin duydukları “Hak” lafzını söyledi. Ondan çok hârikalar görüldü. İnsanlar, hep bu çocuktan konuşmaya başladılar. Ahmed Abdülhak kabristana gitti. Bir yerde durdu ve; “Burası Azîz’in kabri olur” dedi. Sonra çocuk hastalandı ve iki-üç gün içinde vefât etti. Söylediği yere defnedildi.

Buyurdu ki: “Hallâc-ı Mensûr çocuk idi. Dayanamadı ve sırları açığa vurdu. Öyleleri vardır ki, nehirleri yutarlar da, geğirmezler.”

Câmiye vaktin girmesinden önce gider, eliyle süpürürdü. Kırk elli sene câmiye gitti. Ama câminin hangi tarafta olduğunu bilmezdi. Yola çıkınca, talebeleri “Hak” zikrini yüksek sesle söylerler, bu ses onun kulağına gelince, o tarafa giderdi. Çoğu zaman mest hâlinde gözü kapalı olurdu. Onun ve talebelerinin zikri, çoğu zaman “Hak” idi. Talebeleri hep, “Hak” sözü ile can verirlerdi.

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 192
2)Siyer-ül-aktâb sh. 215
3)The big five of India in sufism sh. 124, 126

AHMED BÎCÂN:

Osmanlı âlimlerinden. Yazıcızâde lakabıyla da tanınmıştır. Âlim bir zât olan ve kâtiplik yapan, yazıcı Sâlih’in oğlu ve meşhûr âlim yazıcızâde Mehmed’in kardeşidir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir.

Vefât târihi de ihtilâflı olup, 857 (m. 1453) veya 859 (m. 1455)'da Gelibolu'da vefât ettiği kaynaklarda kaydedilmiştir. Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerinin talebesidir. Tasavvufda yetişmiş meşhûr bir âlimdir. Yazdığı eserler Anadolu'da ve diğer yerlerde çok tanınmış ve asırlardan beri okuna gelmiştir.

Ahmed Bîcân'ın hocası, Hacı Bayram-ı Velî hazretleridir. Onun sohbetlerinde bulunup, tasavvufda yetişmiştir. İlimde yetişdikten sonra, eserlerini yazmıştır. Yazdığı eserlerde son derece sâde bir dil ve anlaşılması gâyet kolay olan güzel bir üslûb kullanmıştır. Umûmiyetle babasının ve ağabeyinin yazdıkları Arabca eserleri Türkçeye tercüme ve şerh etmiştir. Başlıca eserleri şunlardır:

1- Envâr-ül-âşıkîn: Bu eseri, dört-beş asırdan beri okuna gelmiş, çok sevilip, benimsenen bir eserdir. Bu eserin çeşitli yazma nüshaları olduğu gibi, pekçok baskısı da yapılmıştır. Ahmed Bîcân, 855 (m. 1451) senesinde tamamladığı bu eserinin sonunda, yazma sebebini şöyle kaydetmiştir. "Benim bir kardeşim vardı. (Yazıcızâde Muhammed) Âlim, ârif ve fazîletli, kâmil ve Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Erenleri severdi. Cihanın kutbu Hacı Bayram-ı Velînin yakın talebelerinden idi. Ben ona dâima derdim ki: "Dünyâ geçicidir. Günlerin vefâsı yok. Bir yadigâr eser yaz, her yerde okunsun." O da benim bu sözüm üzerine, "Megârîb üz-zemân" adlı bir eser yazdı. Pekçok ilmî mes'eleleri ve hadîsleri o kitapta topladı. Sonra da bana, bu eseri Türkçeye tercüme etmemi söyledi. Ben de sözünü tutup tercüme ederek, "Envâr-ül-âşıkîn" kitabını hazırladım. Gelibolu'da tamamladım. Kardeşim Muhammed de, bu "Megârib-üz-zemân" adlı eserini

“Muhammediyye” adı ile şiir şeklinde Türkçeye tercüme etti. Böylece her iki bakımdan da faydalı oldu.”

“Envâr-ül-âşıkîn” kitabının tertîbi, ana hatlarıyla beş bölümdür, içinde şunlar yer almıştır: Varlıkların tertîb ve nizâmı, Âdem aleyhisselâmın yaratılışı, Peygamberler ve kıssaları, ilâhî kitablar, dünyâ ile ilgili fazîletler, kıyâmet alâmetleri, Kur’ân-ı kerîm, mahşer, sırat, Cennet, Cehennem, melekler, hûrîler, gılmanlar, Cennetliklerin makâmları ve Cennet ni’metleri.

2- Dürr-i Meknûn: Bu eserini, insanların, Allahü teâlânın kudretini ve azâmetini bilmeleri için, onlara bunu anlatmak gâyesi ile yazdığını belirtmiştir. Bu eser, onsekiz bölümdür. Gökler, Arş, Kürsî, Cehennem, ay, yıldızlar, güneş, yeryüzü, ilim, hendese (geometri), iklimler, dağlar, denizler, şehirler, mescidler, Süleymân aleyhisselâmın tahtı ve saltanâtı, Belkıs’ın saltanâtı ve ömürleri, helâke uğrayan beldeler, otlar, yemişler, sûretler ve kıyâmet alâmetleri anlatılır.

3- Müntehâ Tercümesi: Bu eser, “Kitâb-ül-müntehâ el-Müştehâ alel füsûs” adlı eserin şerhinin Türkçeye tercümesidir. Eserin aslı Muhyiddîn Arabî hazretlerinin “Füsûs-ül-hikem” adlı eseridir. Bunu, Ahmed Bîcân’ın ağabeyi Yazıcızâde Muhammed şerhetmiştir. Arabca olan bu şerhi de Ahmed Bîcân Türkçeye tercüme etmiştir. Eser otuz bölümdür. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) makâmları, kıssalar, mi’râc, gazâ etmek, Muhammed aleyhisselâmın gazâları. Şehid olan kimsenin namazının kılınışı, kıyâmet alâmetleri, Cennet, Cehennem, nebîler, velîler, güneşe göre vakit bulmak, haftanın günleri, çeşitli sûrelerin tefsîri,

Peygamberimizin (s.a.v.) vefâtı, Hz. Ebû Bekr'in, Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın, Hz. Ali'nin, Hz. Fâtımâ'nın, Hz. Hasen ve Hz. Hüseyn'in vefâtları, Peygamberimizin (s.a.v.) zevceleri gibi konular yeralmıştır.

4- Rûh-ul-ervâh: Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) kıssalarından bahseden bir eserdir.

5- Bostân-ül-Hakâyık: Bu eseri babasının yazdığı "Şemsiyye" adlı eserin nazım şeklinde tercümesi olup, ba'zı bölümlerini yeniden ele aldığı bir kitaptır.

6- Acâib-ül-mahlûkât: Bu eseri, Zekeriyyâ Kazvînî'nin "Acâib-ül-mahlûkât" adlı eserini ana kaynak tutarak hazırlamıştır. Kendi zamânına kadar yazılmış olan coğrafya, kozmoğrafya ve biyoloji kitaplarından faydalanmıştır. Bu eser, yediyüzonyedi bölüm kadardır. Bu bölümlerde; ay, yıldızlar, göklerdeki melekler, Azrâil (a.s.), günler, aylar, rüzgârlar, denizler, deniz canavarları ve denizdeki mahlûkât, çeşmeler, ma'denler, nebatlar, insan a'zâları, cinler, yiyecekler, kuşlar, haşerât gibi daha birçok şeylerden bahsetmektedir. Bu eserin coğrafyaya dâir mühim ve ilk Türkçe eserlerden olduğu kaydedilmiştir.

Ahmed Bîcân'ın en meşhûr eseri olan "Envâr-ül-âşıkîn" adlı eserinden seçmeler:

Sadaka vermek: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr hayra harcayan kimseler varya, işte onların, Rableri katında ecirleri*** (mükâfatlan) ***vardır. Onlara hiçbir korku yoktur; ve onlar mahzûn da olmayacaklar"*** (Bekâra-127).

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Bana peygamberlik veren Allah hakkı için, kim bir***

yetime sadaka verirse, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde ona azap yapmaz. Kim kendi akrabasına sadaka verip başkasına vermezse, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde o kimseye bakmaz."

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle nakletmiştir "Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Cennette nûrdan odalar vardır."*** Eshâb-ı Kirâm; "Yâ Resûlallah, o odalar kimindir?" dediler. Resûlullah (s.a.v.); ***"İnsanlara sadaka veren, güzel şeyler söyleyen, yemek yediren, insanlar uyurken gece namazını kılanlar içindir"*** buyurdu. Yine; ***"Allah katında en üstün amel, açlıktan yüreği yanmış birinin karnını doyurmaktır"*** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyuruldu: ***"Sizin üzerinize olan sadaka vermekte altı Haslet vardır. Bunlardan üçü dünyâda, üçü âhırettedir. Dünyâda olanlar: 1- Allahü teâlâ sadaka veren kimsenin rızkını artırır. 2- Ömrüne bereket verir. 3- İki yakasını biraraya getirir. Âhırette olan üç haslet: 1- Kıyâmet gününde çıplak kalmaz. 2- Kıyâmet günü başı üstünde bir gölge bulunur. 3- Sadakası Cehennem ile onun arasında perde olur."*** Yine Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: **"Kim sadaka verirse, Allahü teâlâ ona bir yerine on** (mislini) **verir. Kim ödünç verirse, bir yerine onsekiz verir."**

Sabır: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle berâberdir"*** (Bekâra-153). İmâm-ı Gazâlî hazretleri şöyle buyurmuştur: "Belâlara sabretmek insanın husûsiyetlerindendir. Hayvanlarda ve meleklerde sabır olmaz. Hayvanlarda şehvet ağır bastığından ve bu

şehvete sabretmek için akılları olmadığından, onlarda sabır yoktur. Meleklerde ise şehvet yoktur. Onlar, Allahü teâlânın cemâline âşık olmuşlardır.” Fahreddîn Râzî şöyle demiştir: “Sabretmek, Allahü teâlânın hükmüne râzı olmaktır. Kalb bir şeye meylettiği zaman, yüzünü yüce âlemden çevirir. Nitekim Âdem aleyhisselâmın kalbi Cennete meyledince, Allahü teâlâ Cenneti ona mihnetli kıldı.” Resûlullah (s.a.v.); ***“Sabır benim azığımdır”*** buyurdu. Sabırdan maksâd takvâdır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***“Muhakkak ki, azığın en hayırlısı takvâdır. Ey aklı tam olanlar, benden korkunuz”*** (Bekâra-197). Takvâdan maksâd sakınmaktır. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***“Kul, harama düşerim diyerek şüpheli şeylerden kaçınmadıkca, takvâ derecesine erişemez.”*** Ca’fer-i Sâdık hazretleri şöyle buyurmuştur. “Takvâ, kalbde Allahü teâlânın sevgisinden başka bir; şey bulundurmamaktır.” Takvânın üç alâmeti vardır: 1-Her halükârda Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. 2-Her işte Allahü teâlâya dönmektir. 3-Her durumda dosdoğru olmaktır.

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***“Ey îmân edenler! Din uğrundaki eziyetlere sabredin ve düşmanlarınızla olan savaşlarda üstün gelmek için sabır yarışı yapın. Sınır boylarında cihâd için nöbet bekleşin ve Allahdan korkun ki, felah bulasınız”*** (Âl-i İmrân-200). ***“Sabrediniz”*** buyurması, belâlara sabretmeye işârettir. Bu, halk (avvâm) içindir. “Nöbet bekleşin” buyurması, günahkârlığı terk etmeye işârettir. Bu, havvâs içindir. “Sabır yarışı yapınız” buyurması, ibâdet

yapmaya katlanmaya işârettir. Bu da seçilmişlere mahsûstur. Bunun için, kişinin rahatlığı yakîndedir. Şerefi tevâzudadır. Se'âdeti, kurtuluşu İslâmdadır. İsmeti (günahsız olması) Allahü teâlâya güvenmektedir. Akıllılığı dindedir. Gayreti dünyâyı terk etmektedir. Helâki günah işlemeye cür'et etmektedir. Pişmânlığı uyumaktadır. Şekâveti cehâlettedir. Se'âdeti ilimdedir. Olgunluğu aşkdadır. Güzel yaşaması sabırdadır. Sabır, halkın içinde nefsânî arzuları terk etmek, yapmamaktır. Eğer dünyânın bütün belâları onun üzerine gelse "Âh" bile demeyen; vefâdan, cefâdan, acıdan, zenginlikten ve her çeşit ni'metten dolayı değişmeyen, mağrur olmayan ve bunların karşısında hep aynı kalan kimse sabırlıdır. Bilakis o, kendini belâ mancınığına kor ve kazâ denizine atar. Sonundan hiç endişe etmez. Vesselâm."

Dünyâ: Bâyezîd-i Bistâm! hazretleri buyurdu ki: "Kalbin kabzedilmesi (daralması), nefsin yayılmasındandır. Hayâ ilimdir. Rahatlık ma'rifettir. Rızık, zikirdir. Şevk, âşıkların mülk yurdudur. Ma'rifet nûru, kalb içindedir. Aşk, zikirle meşgûl olunduğu zaman gönlü nurlandırıp aydınlatır. Dünyâ sevildiği zaman, kalb (gönül) kararır."

Şu beş şeyin kalbi öldürdüğü nakledilmiştir 1- Çok yemek 2- Halkın başına belâ getirmek. 3- Namazı vakitsiz kılmak. 4- Yemeği sol el ile yemek. 5- Yalan söylemek.

Şu beş şey de kalbi diriltir, uyandırır: 1- Âlimler ile bulunmak. 2- Yetimlere şefkat etmek. 3- Oruç tutmak, 4- Az yemek. 5- Dünyâyı sevmemek.

Rabbini anıp, hakîki zikri yapan kimse dünyâya meyletse, hak yoldan kovulur ve bütün ömrü kaygı ile geçer.

Allahü teâlânın sevgili kulları beş kısımdır, 1- Zühd sâhibi olan âlimler. 2- Adâletli hükümdârlar. 3- Hayâlı çocuklar. 4- Tevâzu sâhibi zenginler. 5- Sabırlı dervişler (tasavvuf yolunda ilerleyenler).

İnsanı Rabbinden uzaklaştıran perdelerin en büyüğü, kalbi öldürmek, karartmaktır. Kalbin ölmesine, kararmasına sebeb ise, dünyâyı sevmektir.

Bir hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: ***"Ey Âdemoğlu! Kanâat et zengin ol. Hasedi terket, rahat ol. Dünyâyı terket, dînin hâlis olsun."*** Kim gıybeti terkederse, aşkı ziyâde olur. Kim halktan uzak durursa, halkın şerrinden emîn olur. Kim az ve güzel konuşursa, aklı tam olur. Kim aza kanâat ederse, gerçekden Allahü teâlânın ahdine inanmış olur. Kim dünyâ için kaygılanırsa, Allahü teâlâdan uzaklaşır.

Bir hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: ***"Şaşarım o kişiye ki, âhıret hesabinâ inandığı hâlde nasıl mal toplayabilir? Ey Âdemoğlu! Hergün ömrün eksilir, sen bilmezsin. Hergün rızkın sana gelir, şükretmezsin. Halktan korkarsın, benden korkmazsın. Benden utanmazsın. Âbidlerin sözlerini söylersin, münâfıkların amelini işlersin, ölüm haktır dersin, yine onu çirkin görürsün. Kim dünyâ malı yığarsa, onun hakkı yoktur. Kim dünyâ ile rahatlarsa, onun aklı idrâki yoktur. Kim dünyâ arzuları peşinde koşarsa, onun ma'rifeti yoktur."***

Yine hadîs-i kudsîlerde buyuruldu ki: ***"Kim bir dervişe,*** (dünyâyı terkedip Allahü teâlâya dönen

kimseye) ***karşı büyüklenirse, kıyâmet gününde o kişiyi karınca şeklinde yaratırım ve kim bir dervişe alçak gönüllülük gösterirse, dünyâda ve âhırette onu yüceltirim. Kim bir dervişin gönlünü kırarsa, o kişi benimle cenk etmiş gibi olur."***

"Nice zengin vardır ki, zenginlik onu fesâda düşürmüştür. Birçok fakîr vardır ki fakîrlik onu fesâda düşürmüştür. Nice sağlıklı kimse vardır ki, sağlık onu fesâda düşürmüştür. Nice âlim vardır ki, ilim onu fesâda düşürmüştür. Nice cahil vardır ki cahillik onu fesâda düşürmüştür. Dünyâ muhabbetini gönlünüzden çıkarınız. Dünyâ muhabbeti ile benim muhabbetim bir gönülde asla bulunmaz."

Nakledilmiştir ki, beş kimse çok kıymetlidir, bağışlanmıştır.

1- Kötü kimsenin emri altında olan iyi kimse.
2- Cimri kimsenin emri altındaki cömert kimse.
3- Zâlimin emri altında olan âdil kimse.
4- Câhilin emri altında bulunan âlim kimse.
5- Zenginin emri altında bulunan derviş kimse.

Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: ***"Cennetin bir kamçı kadar yeri, dünyânın tamâmından üstündür."***

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Yer yüzünde bulunan her canlı fânidir"*** (Rahmân-26). Dünyâ, çok gün geçirmiş fitneli ve nazlı bir ihtiyâra benzer. O, dışını gençler gibi giyecekler ile süsleyip, halk arasında naz eder. Böylece insanlar da onun tuzağına düşer. Dünyâ zâlim bir pâdişâha benzer. O, halka ba'zı şeyler bağışlar, fakat dostluğu yoktur. Hepsini öldürmek ister.

Akıllı kimseler, kışın ihtiyâcını yazın hazırlar. Ölümün hazırlığını da diri iken yaparlar. Dünyâ, içi cevherler ile dolu bir denize benzer. Çok kimse ondan cevher çıkarır. Çok kimse de o denize girip boğulur.

Sözün kısası, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Dünyâ fitne ve belâdır. Her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi dünyâyı sevmek ve mal toplamaktır."*** Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Biliniz ki, mallarınız ve evlâtlarınız ancak bir fitnedir*** (birer imtihân dır). ***Allah katında ise büyük mükâfat vardır"*** (Enfâl-28). Bu hatamdan âhıret sarayının yolu, Allahü teâlâya itâat etmektir. Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki: "Ümmetimin evvelkileri, Allaha bağlılık ve sadâkat ile kurtuldular. Sonrakiler ise, dünyâyı ve uzun ömür istemekle helâk oldular."

Tövbe: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki***: "Ey Îmân edenler! Allaha şöyle tövbe edin ki, tam bir pişmânlıkla hâlis bir tövbe olsun"*** (Tahrîm-8). Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: ***"İşlediği günâha tövbe eden, o günâhı işlememiş gibi olur."*** Bir hadîs-i şerîfte de; ***"Allahü teâlâ kulun tövbesini, can boğaza gelinceye kadar kabûl eder. Ben de günde yüz defâ tövbe ediyorum"*** buyuruldu.

Tövbe yapmayan kimsenin nefsi ıslâh olmaz, zâlim olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Kim de, tövbe etmezse, işte onlar, kendilerine zulmedenlerdir"*** (Hucurât-11).

İmâm-ı Gazâlî hazretleri buyurdu ki: "Tövbe üç kısımdır, 1- Halkın (avâmın) tövbesi. Bu, çok tâat

etmektir. 2- İlim sâhibi olanların tövbesi: Bu, günâhı terketmektir. 3- Seçilmişlerin (havvâsın) tövbesi. Bu, hiçbir vakti zayi etmemektir.”

Ârifler şöyle buyurmuşlardır: “Tövbe beş kısımdır: 1- Halkın tövbesidir. Bu, günahtan dönmektir. 2- Sâlihlerin tövbesidir. Bu, gizli günahları da terketmektir. 3- Müttekîlerin tövbesidir. Şekten, şüpheden sakınmaktır. 4- Muhiblerin (Allah dostlarının) tövbesidir. Bunların tövbesi, Allahü teâlâyı zikretmekten gâfil olmamak için halktan sakınmaktır. 5- Âriflerin tövbesidir.”

Ey Rabbimiz! Duâlarımızı kabûl buyur. Şüphesiz sen, her şeyi işiten ve hakkıyla bilensin. Bizim tövbelerimizi de kabûl buyur. Çünkü sen, tövbeleri kabûl eder ve mü’min kullarına rahmetini ulaştırırsın.”

1)Şakâyik-i Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 128

2)Keşf-üz-zünûn cild-2 sh. 1746

3)Nefehât-ül-üns sh. 691

4)Envâr-ül-âşıkîn

5)Osmanlı Müellifleri cild-1 sh. 16

AHMED BİN ABDURRAHMÂN ES-SEKKÂF:

İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Abdürrahmân es-Sekkâf’dır. Evliyânın büyüklerinden Abdürrahmân es-Sekkâf hazretlerinin oğludur. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 829 (m. 1425) senesinde vefât etti. Zamânında bulunan büyük evliyâ zâtların sohbetlerine devâm ederek ve çok gayret ederek, tasavvuf yolunda ilerledi. Kısa zamanda yetişerek, büyük âlimlerden ve evliyâdan

oldu. Dünyâya düşkün olmayan, gönlünü Allahü teâlâya vermiş bir velî idi. Fazîletler, kerâmetler sâhibi bir zât olup, birçok üstünlükler kendinde toplanmış idi.

Birgün Ahmed es-Sekkâf, Mûsâ bin Ali Bâcerş isimli büyük âlime bir talebesini gönderip, "(Bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getir) dediğimi söyle" buyurdu. O talebe, Mûsâ bin Ali'ye gelip; "Hocam size; "Bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getirsin" diyor" dedi. Bu sözü duyunca, çok hayrette kalan Mûsâ bin Ali; "Bu düşünce, biraz önce kalbime gelmişti ve bunu da hiç kimse bilmiyordu" dedi.

Bir defâsında, Ahmed es-Sekkâf'ın küçük kızı, yakınlarında bulunan bir hurma ağacı üzerinde bir güvercin gördü. Güvercin çok hoşuna gittiği için, babasına, o güvercini tutup kendisine vermesini rica etti. O da hizmetçisini çağırarak, güvercini tutup getirmesini emretti. Ağacın üstünde oynamakta, daldan dala konmakta olan güvercin, Ahmed es-Sekkâf'ın sözlerinden sonra hiç kımıldamadı. Hizmetçi gidip, rahatça güvercini tutarak getirdi. Ahmed bin Abdürrahmân'a verdi. O da küçük kızına verdi. Kızı, güvercinle biraz oynayıp, okşadıktan sonra, salıverdi.

Ahmed bin Abdürrahmân, birgün yanında birkaç kişi ile berâber, abdest almak üzere bir kuyunun başına geldiler. Hem kuyunun suyu çok derinde idi, hem de yanlarında su çekmek için ip ve kova da yoktu. Ahmed bin Abdürrahmân suya işâret etti. Allahü teâlânın izni ile kuyunun suyu yukarıya kadar yükseldi. Hepsi de abdest aldılar. Suya ihtiyâçları kalmayınca, kuyunun suyu yine eski yerine çekildi.

Ahmed bin Abdürrahmân'ın fazla bir geliri yoktu. Birkaç hurma ağacı vardı. O ağaçların hurmalarını

satıp, parası ile çocuklarına giyecek alır, kalanı ile de geçimini te'min ederdi. Görünüş i'tibâri ile bu az para, hiç yetmiyecek zannedilirdi. Fakat o paranın bereketi çok olurdu ve o para, bir sene boyunca yeterdi.

Bir sene âfet oldu. Meyvelerin büyük bir kısmı telef oldu. Çok az kısmı kaldı. Ahmed bin Abdürrahmân'ın amcaoğullarından biri; "O, zâten az meyve alıyordu. Parası zor yetiyordu. Bu sene âfet oldu. Bu seneki aldığı ona hiç yetmez" diye düşünüp, onun için başkalarından yardım toplamayı istedi ve bu hâli ona bildirdi. O da; "Lüzum yok, kalan bize kâfi gelir" buyurdu. Hakîkaten o az gelir, o sene de yetti.

Vefâtına yakın hastalanan Ahmed bin Abdürrahmân'a, hâlinin nasıl olduğu suâl edildiğinde; "Dünyâya düşkün olanlar, dünyâ ni'metlerinden lezzet aldıkları gibi, sâlihler de, Allahü teâlâdan gelen belâ ve musîbetlerden öyle lezzet alırlar" buyurdu. Bundan sonra abdest aldı. Öğle namazını kıldı. Namazdan sonra kıbleye karşı sağ yanı üzere yattı. Allahü teâlâyı zikir ve tesbîh etmeye başladı. Rûhunu teslim edinceye kadar böyle devâm etti.

Ahmed bin Abdürrahmân'ın bu hâline şâhid olanlar, ona çok gıbta ettiler. Kendi ölümlerinin de böyle hayırlı ve kolay olması için Allahü teâlâya duâ ettiler.

1)Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 320

AHMED BİN SÜLEYMÂN EZ-ZÂHİD:

Fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Süleymân ez-Zâhid'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 820 (m. 1417) senesinde vefât etti. Talebelerine ders verdiği câmide defn olundu. Şeyh

Hasen Şüsterî ve zamânında bulunan evliyânın büyükleri ile görüşüp, onların sohbetlerinde yetişen Ahmed bin Süleymân, yüksek istidâdı ve üstün gayretleri ile kısa zamanda yetişerek kemâle geldi. İlmi ile âmil olan âlimlerin büyüklerinden, tasavvuf yolunda bulunan yüksek derece sâhiplerinin üstünlerinden oldu. Tasavvuf ehli arasında kendisi için, zamânında bulunan evliyânın Cüneyd'i, Cüneyd-i Bağdâdî'sî denirdi.

Câmisinde va'z ve nasîhat ederek, insanlara fâideli olurdu. Çok talebe yetiştirdi. İnsanlara dinin hükümlerini, kul hakkını, insanların birbirleri ile olan münâsebetlerinde dikkat ve riâyet etmesi îcâbeden edebleri anlatırdı. İnsanlar, bu zâtın bereketli, te'sîrli sohbetlerinden istifâde edebilmek için çok gayret ederlerdi. "Zâhid" diye tanınırdı.

Kendisi şöyle anlatır: "Küçüklüğümde birgün mektebe giderken, Allahü teâlânın evliyâ kullarından sâlih bir zât ile karşılaştım. Benden yiyecek birşey istedi. Maksadı birşey istemek değil, benimle konuşmak idi. Bunu daha sonra anladım. Kahvaltılık yiyeceğimi o zâta verdim. O zât bana; "Ey Ahmed! Allahü teâlânın izni ile sen kısa zamanda yetişerek, zamânının en büyük evliyâsından olursun. Cömerdliğin, eli açık bir kimse olman sebebiyle, Allahü teâlâ, sana yüksek dereceler ihsân eder. "Zâhid" lakabıyla anılırsın. Maksem bölgesinde senin için bir câmi binâ edilir. Bu câminin binâ edilmesi esnâsında, seni anlıyamadıkları için, ba'zı zavallılar sana i'tirâz ederler. Kötü niyetlerinden dolayı Allahü teâlâ onları cezâlandırır. Sen o bölgede, hattâ Mısır'ın her tarafında parmakla gösterilen en büyük zâtlardan

olursun. Senin vâsıtan ile, çok kimseler, âlî derecelere yüksek makâmlara kavuşurlar” buyurdu. Bu zâtın bütün söyledikleri zamanla tezâhür etti, hepsi meydana çıktı. Bundan sonra o zât ile hiç karşılaşmadım. Ne kadar istedimse de, kendisi ile tekrar görüşmek nasîb olmadı.”

Abdülvehhâb-ı Şa’rânî hazretlerinin, Tabakât’ında anlattığına göre, zaman ilerleyip Ahmed bin Süleymân hazretleri yetişince, ders vermesi, sohbet etmesi, insanlara dinimizin emir ve yasaklarını anlatması için bir câmi yapılmasına karar verildi. Bu hazırlıklar yapılırken, sultânın yakın adamlarından olan Cemâleddîn isminde birisi, bu zâta karşı, uygun olmayan düşünceler içinde idi. Câminin inşâsına mâni olmak istedi. Ahmed bin Süleymân hazretleri buna çok üzüldü.

Diğer taraftan, Allahü teâlânın hikmeti, sultânın gönlüne bu Cemâleddîn’in kabahatli olduğu düşüncesi geldi ve derhâl hapsedilmesini emretti.

Bir taraftan inşâat devâm ederken, ustalar, Cemâleddîn’in hapisten çıkıp, yine inşâata mâni olmasından endişe ediyorlardı. Ahmed bin Süleymân onlara iltifât edip; “Merak etmeyin. Onun cezâsı husûsidir. Câminin inşâatı bitmedikçe çıkamaz” buyurdu. Daha böyle i’tirâz edenler oldu ise de, hepsi cezâlarını buldular. Nihâyet câmi tamamlandı. Ahmed bin Süleymân hazretleri uzun seneler bu câmide hizmet verdi. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Binlerce kişi sohbetlerinden istifâde ederdi. “Ehl-i sünnet i’tikâdında olan sâlih bir müslüman, benim bu mescidime gelip iki rek’at namaz kılsa ve bu i’tikâd üzere vefât etse, kıyâmet gününde elinden tutmam,

kendisini müşkilâttan korumam ve ona şefâat etmem için bana izin verildi” buyururdu.

Çok kerâmetleri görülürdü. O ise, bu yüksek hâllerini gizler. Anlatılması îcâb etse, başka bir kimseden naklediyor gibi anlatırdı. “Büyüklerden birinin şöyle bir kerâmeti görülmüştü” veya; “Evliyâdan birinin şöyle bir hâli vardı” şeklinde söylerdi.

Ahmed ez-Zâhid hazretlerinin en önde gelen talebelerinden olan Muhammed Gamravî, bir ara, Kâhire’ye yüzdoksan kilometre mesâfede bulunan Dimyat bölgesine gitmişti. Dönüşünde hediye olarak yanına bir kova pekmez aldı. Gemiye binmek üzere Nil nehrinin sahiline geldi. Pekmez kovası da yanında idi. Orada beklerken, oradan geçmekte olan birisi kovaya takıldı, kova da yuvarlanıp nehre düştü.

Muhammed Gamravî, Kâhire’ye hocasının yanına geldiğinde, hocası; “Hediyen nerede?” diye sordu. O da mahcûb bir şekilde; “Efendim, size getirmek üzere bir kova pekmez almıştım. Getiremedim. Birisi takılıp, kova nehre yuvarlandı” dedi. Bunun üzerine Ahmed ez-Zâhid hazretleri, buna iltifât ederek; “Sen gelmeden evvel hediyen gelip bize ulaştı” buyurdu ve kendisini başka bir odaya götürdü. Muhammed Gamravî o odada rafta, nehre yuvarlanmış olan pekmez kovasını gördü. Kovadan hâlâ sular damlıyordu. Bu hâlin hocasının bir kerâmeti olduğunu anlayıp çok sevindi.

Bir defâsında kendisine küçük bir çocuk getirip, bunun için duâ etmesini istediler, O da; “Yâ Rabbî! Bu çocuğu, dünyâ hayâtında şan ve şöhret âfetinden

muhâfâza et!” buyurdu. O çocuk, bu duâ bereketiyle salihlerden, velî bir zât olarak yetişti.

1)*Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 319*
2)*Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 81*

AHMED CEZERÎ (Ebû Bekr Ahmed bin Muhammed):

Büyük kırâat âlimi, İbn-i Cezerî’nin oğullarından olup, kırâat âlimlerinin meşhûrlarındandır. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Yûsuf el-Cezerî’dir. Künyesi Ebû Bekr’dir. Babası Muhammed Cezerî olup, “İbn-i Cezerî” ve “Şeyh Cezerî” lakabları ile meşhûr olmuştu. 780 (m. 1378) senesinde, Ramazan ayının onyedinci Cum’a gecesi, Şam’da dünyâya geldi. Kırâat ilminde yüksek derecelere erişmiş olup, Şam’daki asrının âlimleri ona icâzet vermişlerdir. 790 (m. 1388) senesinde, Kur’ân-ı kerîmin tamâmını ezberledi. 791 senesinde de hatim ile namaz kıldı. Kırâat ilmine dâir “Şâtıbiyye” ve “Râıyye” adındaki eserler ile babasının “Kırâat-ı aşere”ye dâir olan “Kasîde”sini tamamen ezberledi. Sonra “Kırâat-ı isnâ aşer”i, ağabeyi Ebü’l-Feth Muhammed kırâati ile öğrendi. Babasının “Tayyibe” ve “Neşr” adındaki eserlerini, bizzat ondan okuyup, çok defâ da dinledi. Çok kitapları ezberledi. Şeyh Hâfız-ı Irâkî’den ve başka âlimlerden yazarak Sahîh-i Buhârî’yi dinledi. Salâh bin Ebî Ömer, Hâfız Ebû Bekr bin Muhib, İbn-i Kâdı Şühbe, İbn-i Mahbûb, İbn-i Avd, Abdülvehhâb bin Sellâr, amcasının oğlu İbrâhîm ve daha birçok kırâat âliminden, kırâat husûsunda icâzet aldı. İmâm-ı Askalânî’den de kırâat

öğrendi. Salâh-ı Belbîsî'den de birçok eserleri okudu. Süveydî'den de, "Teysîr" ve başka kitapları okudu. Tenûhî'den "Şâtıbiyye"yi okudu. Daha birçok kitapları ezberleyip, kırâat ilminde büyük bir âlim olarak yetişti. Anadolu'da ve Mısır'da çok talebe okutup yetiştirdi. Kâhire'de de, Zeyneddîn Abdüddâim el-Ezherî ve İbn-i Esed ondan kırâat öğrendiler. İbn-i Esed, ayrıca ondan, babasının "Tayyibe"sine yaptığı şerhi de okudu.

Babası İbn-i Cezerî, "Tabakât-ül-kurrâ" adındaki eserinde, oğlu Ahmed Cezerî hakkında şöyle der: ".... Bursa'ya geldiğim zaman, çok sayıda kitaplarım ile arkamdan benim yanıma geldi. Yanımda kalıp, benden istifâde etmeğe ve başkalarına öğretmeğe devâm etti. Hattâ Yıldırım Bâyezîd Hân'ın oğulları Mehmed Çelebi, Sa'îd Mustafa ve Mûsâ Çelebi, ondan çok istifâde ettiler. Bursa'da Yıldırım Bâyezîd'in yaptırdığı Câmi-i Kebîr'de (ya'nî şimdiki Ulu Câmi'de), mütevellî olup, dindar ve iffet sâhibi olarak yaşadı. Timûr Hân ile Sultan Yıldırım Bâyezîd'in yaptıkları Ankara Savaşı'ndan sonra, Timûr Hân onu, Mısır Sultânı Nâsır Ferrûh bin Berkûk'a elçi olarak gönderdi. Beni de diyâr-ı Acem'e (İran'a) götürdü. Yirmi yıl kadar ayrı kaldık. O Anadolu'da, ben Acem vilâyetlerinde kalmıştım. 827 (m. 1424) senesinde, Allahü teâlâ bana hacca gitmeyi nasîb edince, tekrar buluşmak mümkün oldu. Ona mektûp yazdım. Bana gelmesini istedim, Mısır'da 16 gün birlikte kaldık. Sonra ben hacca gittim. Birkaç sene Mekke ve Medîne'de kaldım. O da Mısır'da, bir sene kadar kaldı. 828 (m. 1425) yılında yine benimle berâber hac yaptı. Sonra hepimiz Mısır'a döndük. Çoluk-çocuğumu almak için Bursa'ya

gitmek üzere, 829 (m. 1426) senesi Cemâzil-âhır ayında birbirimizden ayrıldık. Ben, Mekke'de mücâvir iken ve orada ikâmet ederken, o da Mısır'da oturuyordu. O zaman, benim "Tayyibet-ün-neşr" adındaki eserimi şerh edip, aynı üslûp üzere güzel bir şerh yapmıştı. Hâlbuki yanında, bu kitap üzerine yazdığım haşiyeler yoktu. Bundan önce, benim nazmımdan "Mukaddime-i Tecvîd"i ve "Mukaddime-i ilm-i hadîs"i de, gâyet güzel şekilde şerh edip, Sultan Eşref Barsbay'a takdim etti. Sultan, ağabeyi merhum Ebü'l-Feth Muhammed'in maaşını ona bağlayıp, onun yerine meşîhata getirip, kırâat ve ders için faydalı olma, okutma görevini ona verdi. Bunun üzerine, o da çoluk-çocuğunu almak için Anadolu'ya, ya'nî Bursa'ya gitti. Ben de aynı niyetle Acemistan'a (iran'a) yöneldim. Allahü teâlâ yardımcımız olsun ve bizi hayırlısı ile bir arada bulundursun!" Bu yolculuk 829 (m. 1426) senesinde idi. Ahmed Cezerî, babasından az sonra, 833 (m. 1430) yılında vefât etti.

1)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 193
2)Şakâyık-ı Nu'mâniyye zeyli sh. 63
3)Şakâyık-ı Nu'mâniyye (Arabca Vefeyât kenarı) cild-1, sh. 44
4)Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 58-59

AHMED KİHTÛ:

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Dehlî'de doğdu. Çocukluğu orada geçti. Çocuklarla oynarken, büyük bir kasırga onu alıp Ecmîr yakınlarında Kihtû köyüne bıraktı. Orada Baba İshâk Magribî adında büyük bir âlim, kâmil bir evliyâ vardı. Ebû Midyen

Magribî hazretlerinin yolunda idi. Baba İshâk, onu terbiyesine aldı. Ona ilim öğretip feyz verdi. Zâhir ve bâtın ilimlerde kemâl mertebesine çıkarıp, icâzet ve hilâfet verdi.

Ahmed Kihtû, Dehlî'de başka âlimlerden de ilim öğrendi. Hâncihân Câmii'nde nefsini terbiye için çok çetin riyâzetler çekti. Kuru kepek ekmeği yedi. Baba İshâk'ın vefâtından sonra tekrar çileye girdi. Kırk günde, kırk hurma yedi Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i münevvereyi ziyâret etti. Âlemin sığınağı Server-i âlem Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellemi ziyâretle şereflenip, pekçok müjdelere kavuştu. Birçok âlim ve evliyânın ders ve sohbetlerinde bulundu. Hindistan'a dönüşünde, Batı Hindistan'da Gücerât'a uğradı. Kendisini sevenlerden, Sultan Zafer Hân (Birinci Muzaffer), Gücerât pâdişâhı idi. Onu Dehlî'de iken tanır, birbirlerini Allahü teâlânın rızâsı için severlerdi. Sultan, Allahü teâlânın bu sevgili kulunun feyzinden, ülkesinin bereketlenmesini arzu etti. Gücerât'ta kalması için yalvardı. O da, Ahmedâbâd yakınlarında Serkeç kasabasında yerleşmek arzusunda olduğunu söyleyip, sultânı sevindirdi. Serkeç'te yerleşip, bütün feyz kapılarını, zâhir ve bâtın bereketlerini orada saçtı. Bölge halkı, onun saçtığı feyz ve nûrlarla, Allah yoluna bağlılıkta, birbirlerine karşı sevgi ve muhabbette çok yüksek derecelere, ulaştı. Güneş altında olgunlaşan meyvalar gibi, İnsanlar da onun nûrlarıyla olgunlaştı. Dergâhında büyük bir sofra kurdu. Her gelen, yer, doyar, Allahü teâlâya şükredip kalkardı. Ne kadar kalabalık olsa farketmezdi. Vefâtından sonra, aynı sofra, türbesinde sevenlerine açıktı. Vâliler, sultanlar,

kumandanlar, oraya gelip askerleriyle birlikte yemek yerler, onun yüksek feyzinden istifâde ederlerdi. Dehlî sultanı, Fîrûz Şâh'ın da ona muhabbet ve bağlılığı vardı. Birbirlerini çok severlerdi. Ahmed Kihtû (r.a.), ona nasîhat eder, duâlarında her zaman Fîrûz Şâh'ı zikrederdi.

Timûr Hân'ın Hindistan seferi esnâsında, o, Dehlî'deydi. Dehlî işgal edilmeden onbeş gün önce, Allahü teâlânın izniyle şehrin işgalini haber verdi. Sevenleri, hocalarının tavsiyesi üzerine şehri terkedip, Cavnpûr şehrine gittiler. Ahmed Kihtû ise; "Biz halka tâbiyiz" buyurup, diğer insanlarla berâber Dehlî'de kaldı. Sonunda Timûr Hân'ın askerleri şehri işgal ettiler. Birçok kimseyi esîr ettiler. Esîrler arasında Ahmed Kihtû hazretleri de vardı. Kapatıldıkları yere, gâibden sıcak ekmek gelirdi. Askerler bu hâle hayret edip, onun hâlinden Timûr Hân'ı haberdâr ettiler. Timûr Hân, onu ziyâret edip serbest bıraktırdı. Çok hürmet edip, duâsına mazhar oldu.

Ahmed Kihtû (r.a.) hicrî dokuzuncu asrın başlarında vefât edip, Ahmedâbâd yakınlarında Serkeç kasabasına defnedildi. Nûrlu kabri herkes tarafından ziyâret edilip, feyz menbâı olarak bilindi. Onun hayâtını ve mübârek sözlerini talebelerinden Mahmûd bin Sa'îd Ircî, "Tuhfet-ül-mecâlis" adlı eserinde toplayıp yazdı.

"Tuhfet-ül-mecâlis'in yazarı eserinde anlatır: "Hâncihân Câmii'nde, Ahmed Kihtû (r.a.), bu fakîri yanına çağırıp: "Nereden geliyorsun? Bizi nereden biliyorsun ve hakkımızda ne biliyorsun?" diye sordu. "Ben Şeyh Nûr'un talebesiyim. Pendûh'den geldim. Bundan önce de Dehlî'ye gelmiş idim" dedim. Alış-

verişi bitirip, Pendûh'e dönünce, Şeyh Nûr bana: "Dehlî'de kimleri, hangi âlimleri gördün?" diye sordu. Gördüklerimi arz ettim. "Şeyh Ahmed Kihtû'yu gördün mü?" buyurdu. Sustum. "Madem ki onu görmedin, boşuna Dehlî'ye gitmişsin" buyurdu. Bu sözü işitince, kararım kalmadı. Hazırlanıp Dehlî'ye geldim. Hazretin huzûrlarına varıp; "Bugün hocamın işâreti ile elinizi öpmeye geldim" dedim. Sonra Şeyh Nûr'u kastederek; "O bizi görmemiştir. Biz de onu görmüş değiliz. Ama bu dervişin, Allah katındaki mertebesini keşf ve kerâmetle anlamıştır" buyurdu.

Ahmed Kihtû (r.a.), kendisi anlatır: "Bu fakîr, Mekke'ye gidip hac yaptıktan sonra, Medîne'yi ziyârete gittim. Hâncihân Câmii İmâmı ve Şeyh Tâceddîn Serkeşî ve bir kişi daha berâberimde idi. Resûlullahın mescidine gelince, arkadaşlar; "Birşeyler yiyelim" dediler. Bu derviş; "Biz, Resûl-i ekremin (s.a.v.) misâfiriyiz" dedim. Onlar gidip yemek yediler, geldiler. Yatsı namazında bir yerde idik. Namazdan sonra onlar yattılar. Bu fakîr, tesbîh çekiyordum. Âniden bir şahıs gelip, yüksek sesle: "Hazret-i Mustafâ'nın (s.a.v.) misâfiri kimdir?" diye seslendi. Bir başkası olacağını düşündüm. İki-üç defâ tekrar edince, beni çağırdığını anladım. Kalkıp, o şahsın yanına gittim. Elinde bir tabak vardı. "Peygamberimiz hazret-i Mustafâ sallallahü aleyhi ve selem gönderdi" dedi. Eteğimi açtım. Hurmaları eteğime döktü. O hurmaların tadı ve lezzeti, anlatılmaya gelmez. Sonra bir miktâr uyudum. Rü'yâ gördüm. Diğer arkadaşlarım da aynı rü'yâyı görmüşlerdi. Rü'yâ aynen şöyleydi: Resûlullah (s.a.v.), rahat ve nûrlu bir makâmda oturmuş, Esbâbı (r.anhüm) ayakta duruyordu. Resûlullahın (s.a.v.)

önünde de pek süslü bir kadın ayakta bekliyordu. Resûlullah (s.a.v.), bana; "Bu kadını kabûl et" buyurdu. Bu fakîr arzettim ki, bizim bâbâ kabûl etmedi. Resûlullah mübârek eliyle Emîr-ül-mü'minîn Hz. Ali'ye işâret edip; "İşte bu bâbâdır" buyurdu. Bu derviş, o tarafa baktım. Hazreti Ali, bâbâ gibi duruyordu. Parmağını ağzına getirmiş; "Bâbâ Ahmed, Resûlullahın emrini kabûl et" buyurdu. O kadını kabûl ettim. O sırada hatırımdan, o kadının dünyâ olduğu geçti. Resûlullahın (s.a.v.) sadakası olarak, dünyâ benim emrime verilmişti. (çeştiyye yolunun feyzi, Hz. Ali vâsıtasıyla gelmektedir.) Medîne-i münevvereden ayrılırken, üç arkadaşımla berâber, vedâ için Resûlullahın (s.a.v.) mübârek makâmlarını ziyârete gittik. Ravda'nın mücâviri'nin, elinde on arşın (5 m.) siyah bezle bizi beklediğini gördüm. Bana; "Bu sarığı başına sar" dedi. Bâbâ başına sarık sarmadı, bu külahı giydi" dedim. Mücavir; "Resûl-i ekremi (s.a.v.) rü'yâda gördüm, sizin için, "Ona on arşın boyunda sarık ver, bu sarığı başına sarsın ve bizim dilimizden halkı da'vet etsin" buyurdu" dedi. Ben de o sarığı iki gözüme sürdüm ve başıma sardım.

Birgün Dehlî'de Hâncihân Câmii'nde meşgûl idim. Çok riyâzet ve mücâhedeler çektim. Kutb-i zaman Bendegî mahdûm-i Cihâniyân Seyyid Celâleddîn Buhârî'ye; "Sâlih bir genç, Hâncihân mescidinde meşgûldür, çok riyâzet ve mücâhede çekiyor" demişler. O büyük zât, bu fakîrle görüşmek istediler. Câmiye yaklaştıklarında, bir derviş bana gelip, "Mahdûm Cihâniyân sizinle görüşmeye geliyor" dedi. Hemen kalkıp, dışarı çıktım. Mescidin kapısına gelince, taht-i revânına baktım. Hizmetçileri bu dervişi

gördüler. Haber verdiler. Hemen indi. Yanlarına yaklaştım. Beni kucakladı. Göğsünü göğsümün üzerine koyup, bir zaman göğsünü göğsüme sürdü. Sonra dudağını kulağıma yaklaştırıp, üç defâ; "Ey genç, senden dost kokusu geliyor" dedi. Allaha emânet eyledi ve; "İyi vakitlerinde, hoş hâllerinde bizi hatırlamayı unutma" buyurdu ve taht-ı revâna oturup gitti. Bu derviş, câmideki yerime geldim.

Yine kendisi anlatır: Bu fakîr, oniki yıl, yalınayak, arkadaşsız, ibriksiz yolculuk ettim. Vardığım şehir ve kasabalarda mescidlerde kaldım. Hak teâlâ, bu fakîri ihtilâm âfetinden korudu. Yatsının abdesti ile sabah namazını kılardım. Seferde çoğu zaman oruç tutar, riyâzet çekerdim. Sefer sıkıntılarını o kadar çektim ki, beyâna sığmaz. Gerçi seferde meşakkat ve zorluk vardır. Ama bâtın huzûru ve rahatlığı da çoktur.

Birgün üstadım Bâbâ Ciyû'nun sohbetinde idim. Benim cömertliğimin çokluğundan bahsedildi. Bâbâ Ciyû; "Bâbâ Ahmed çok cömertlik yapıyor, birgün dilenir duruma düşmesin" buyurdu. "Bâbâ'nın bereketidir, benim elim hep yukarıda olur, hiç uzanmaz" dedim. Bâbâ Ciyû da; "Allahü teâlâdan istiyoruz ki, Bâbâ Ahmed'in eli hep yukarıda olsun, insanlar ona el açsınlar" buyurduktan sonra şu beyti söyledi:

Himmetin yüksek olsun, O Kirdgâr,
Yüksek himmete fadlını saçar.

Sonra; ***"Ey insanoğlu! İnfâk et"***, ya'nî insanlara mal, para ver, hadîs-i şerîfini okudu. Sonra meâlen; ***"Hayır işlerden kendiniz için önceden ne gönderirseniz, Allah katında sevâbınızı***

bulursunuz” buyurulan, Bekâra sûresi yüzonuncu âyet-i kerîmesini okudu.

Buyurdu ki; “Allah dostlarının meclisine gelmek kolay, selâmetle çıkmak zordur.”

1)Ahbâr-ül-ahyâr sh. 162

AHMED NÂŞİRÎ (Ahmed bin Ebî Bekr):

Kâdı ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ebî Bekr bin Ali bin Muhammed bin Ebî Bekr bin Abdullah bin Ömer bin Abdürrahmân bin Abdullah bin Ya’kûb en-Nâşirî’dir. Lakabı Şihâbüddîn olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’tir. 742 (m. 1341) senesi Muharrem ayında Cum’a günü doğdu. 815 (m. 1412) senesi Muharrem ayının onuncu günü vefât etti.

Babasından, Cemâlüddîn Reymî, Şemsüddîn Ebû Dav’ ve bunlardan daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Babasından, Mecdüddîn Şîrâzî’den ve bir grup âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Büyük bir âlim olup, bildikleri ile amel ederdi. Takvâ sâhibi ve çok zeki idi. Fıkıh ilmini ve fıkhî mes’eleleri çok iyi bilirdi. Uzak beldelerden çok kimseler, ilim öğrenmek maksadıyla onun huzûruna gelirdi. Yemen diyârında çok kimse, ondan fıkıh ilmi öğrendi. Bu âlimlerden ba’zıları şunlardır: Ali bin Ebî Bekr en-Nâşirî ve oğlu Cemâlüddîn et-Tıb, Fakîh Muvaffakuddîn Ali bin Muhammed bin Muhammed, Şerefüddîn bin el-Mukrî, Kemâlüddîn Mûsâ bin Muhammed Dücâ’î, Cemâlüddîn bin el-Hayyât, Cemâlüddîn bin Kebin ve daha başkaları.

Zebîd’de Salâhiyye ve daha başka medreselerde müderrislik vazîfesinde bulundu. Çok mütevâzî, dünyâya düşkün olmaktan uzak, gayretini

talebelerinin yetişmesine harcayan bir kimse idi. Bu husûsta çok fedâkârlık yapardı. Zekî ve gayretli talebeleriyle dost olurdu. Hattâ, onların yanlarına giderek ders okuturdu.

Zebîd kasabasında kadılık vazîfelerinde bulundu. Peygamber efendimizin (s.a.v.) sünnetine bağlı idi. Eshâb-ı Kirâmın, Tabiînin ve İslâm âlimlerinin yoluna uymayanları sevmez, onlarla mücâdele ederdi. 777 (m. 1375) senesinde hacca gitti. Hac vazîfesini yerine getirdi. Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Daha sonra Yemen'e döndü. Hazrecî, "Târih-ül-Yemen" adlı eserinde, İbn-i Hacer de "Mu'cem"inde, Ahmed Nâşirî'nin hayatını uzun yazmışlardır. İbn-i Hacer, Zebîd'de ondan ilim öğrendiğini bildirmiş, "Enbâ" adlı eserinde onu övmüştür.

Yazdığı kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır: 1) Ahkâm-ün-Nisâ li İbn-i Attâr, 2) El-İfâde fî mes'elet-il-irâde.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 77
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 257

AKBIYIK SULTÂN:

Sultan İkinci Murâd Hân ve Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde yaşıyan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed Şemseddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 860 (m. 1456) senesinde Bursa'da vefât etti. Yaptırmış olduğu dergâhının yanındaki türbesine defnedildi.

Akbıyık Sultân, Sultan İkinci Murâd Hân zamânında yetişti. Sultan İkinci Murâd Hân zamânında Varna

seferine iştirâk etti. İstanbul'un fethi sırasında, Akşemseddîn ile berâber Sultânın yanında bulundu. Sultan İkinci Murâd Hân, 841 (m. 1437) senesinde bir temliknâme ile Yenişehir köylerinden birini bu zâta verdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân da bu temliknâmeyi tasdîk etti. Bu sayede, malının hesabını bilmiyecek kadar zengin olan Akbıyık Sultân, bütün servetini sadaka olarak dağıtti. Bursa'da yaptırdığı imârette, fakîrleri ve garipleri yedirir, muhtâc olanlara yardımda bulunurdu.

Akbıyık, Sultân, Had Bayram-ı Velî'nin talebelerinden idi. Mal ve mülk ile meşgûliyeti sebebiyle, hocası birgün ona; "Yavrum dünyâ fânidir (gelip geçicidir). Malı, mülkü elde kalmaz. Ne kadar mal olsa, murâd alınmaz. Gâfil olma, geri dönülmez. Bak! (devâmlı) olan işle meşgûl olman lâzımdır" dedi. Akbıyık Sultân da; "Hocam! Dünyâ âhıretin tarlasıdır. Dünyâ malı ile meşgûl olmak îcâb etmez mi?" deyince, hocası; "Evlâdım, madem ki dünyâyı terk edemiyorsun, öyle ise bizi terket!" buyurdu. Akbıyık Sultân dışarıya çıkarken, sarığı kapıya ilişip başından düştü. Bunu, hocasının kerâmeti bilip, bir daha başına birşey giymedi.

Akbıyık Sultân, gönlü Allahü teâlânın sevgisi ile dolu olarak kendi hâlinde yaşadı. Mal ve mülk ile meşgûl olmadığı hâlde, serveti gittikçe arttı. Bu arada Akbıyık Sultân, Alâeddîn Ali el-Arabî'nin derslerini dinledi ve ilim tahsîline devâm etti.

Daha sonra, hocası Hacı Bayram-ı Veli tarafından tekrar talebeliğe kabûl edildi. Tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Hacı Bayram-ı Velî'nin sekiz meşhûr halîfesinden biri oldu.

İstanbul’da bir, Bursa’da iki mahalle ve dergâhı ve câmisi Akbıyık adıyla anılır.

1)Şakâyık-ı Nu’mâniyye cild-1 sh. 116
2)Zeyl-i Şakâyık-ı Nu’mâniyye sh. 126

AKŞEMSEDDÎN:

İstanbul’un ma’nevî fâtihi ve büyük velî. İsmi, Muhammed bin Hamza olup, lakabı Akşeyh’dir. Evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn Sühreverdî’nin neslindendir. Nesebi, Hz. Ebû Bekr-i Sıddîk’a ulaşır. Hacı Bayram-ı Velî’nin, ona; “Beyaz (ak) bir insan olan Zeyd’den, insan cinsinin karanlıklarını söküp atmakta güçlük çekmedin” demesi sebebiyle, “Akşemseddîn” lakabı verilmiştir. Riyâzet sebebiyle benzinin solması, saçının, sakalının ağarması ve ak elbiseler giymesi sebebiyle “Akşemseddîn” denildiği de rivâyet edilmiştir. 792 (m. 1390) senesinde Şam’da doğdu. 864 (m. 1460) senesinde Göynük’te vefât etti. Buradaki Târihî Süleymân Paşa Câmii’nin bahçesine defnedildi. Daha sonra, oğullarının kabri ile berâber, kabri bir türbe içine alındı.

Akşemseddîn, daha küçük yaşta iken Şam’da Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Yedi yaşında iken babası ile Anadolu’ya gelip, Amasya’nın Kavak nahiyesine yerleştiler. Bir süre sonra babası vefât etti. Akşemseddîn’in babası da büyük bir âlim ve evliyâ idi. Babası vefât edip, defn olunduğu günün gecesi bir kurt gelip kabrini açtı. Bu kurt, o beldeye musallat olmuştu. Yeni mezarları bulur ve ölüyü mezardan çıkararak parçalardı. Bu kurt, Şeyh Hamzâ’yı da parçalamak ve yemek istedi. Şeyh Hamza, mübârek

elini uzattı, o kurdu boğazından tutup, öldürdü. Ertesi sabah ziyârete gelen halk, kurdu ölü vaziyette, Şeyh Hamza'nın elini de mezardan dışarda buldular. Orada hâl sâhibi bir zât vardı. O zât; "Kurda değdiği için, Şeyh Hamza'nın mübârek elinin yıkanması lâzımdır" dedi. Elini yıkadılar. El, hemen içeri çekildi. O günden beri Akşemseddîn'in babası, kurtboğan lakabı ile meşhûr oldu.

Akşemseddîn hazretleri gençlik çağında, zamânının naklî ve aklî ilimlerini tahsîl etti. Tasavvufda yetişmiş büyük bir velî ve rehber olduğu gibi, diğer ilimlerde de büyük bir âlim idi. Bu husûs, yazmış olduğu eserlerin tetkikinden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca zamânındaki medrese tahsîlini tamamlamış olup, şu eserleri de okuyup tetkik etmiştir. Arabcanın büyük lügatlarından Ebû Nasr bin Hammâd el-Cevherî'nin "Sıhâh"ını, Hânefî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan "El-İhtiyâr li tâlil-il-muhtâr", "Kunyet-ül-fetâvâ", "Tavzîh-ül-fıkıh", "Mecmû'ât-ül-Bahreyn", "Şerh-i Hidâye" ve Fahr-ül-İslâm Pezdevî'nin eserlerini okumuştur. Fetvâ kitaplarından: "Hülâsat-ül-Fetâvâ", "Fetâvâ-i Kâdîhân" ve "Hazânet-ül-fetâvâ"yı okumuş, tetkik etmiştir.

Ahlâk ve mev'ıza konusunda ise: "Şir'ât-ül-İslâm", "Tenbîh-ül-gâfilîn bostân-ül-ârifîn", "İhyâ-i ulûmüddîn", "Ahlâs-ül-Halisâ" ve "Beyân-ül-i'tikâd" adlı eserleri mütâlâa etmiştir.

Tefsîr ilminde, Sa'lebî'nin tefsîrini, Nesefî'nin "Et-Teysîr" adlı tefsîrini, Zemâhşerî'nin "Keşşâf" adlı tefsîrini, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin "Mirsâdu Ayn-ül-hayat"ını, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi'nin "Mesnevî"sini, Muhyiddîn-i Arabî'nin "Fütûhât-ı Mekkiyye"sini ve "Füsûs-ül-hikem" adlı eserini

okuyup, tetkîk etmiştir. Tasavvuf (Ahlâk) ilminde: Şihâbüddîn Sühreverdî'nin "Avârif-ül-me'ârif'ini, İmâm-ı Gazâlî'nin "İhyâ-ül-ulûm" ve "Mişkât-ül-envâr" adlı eserlerini, Cüneyd-i Bağdâdî'nin eserlerini, "Kuşeyrî risâlesi"ni, Gülâbâdî'nin (Kelâbâzî) "Tearruf" adlı eserini okumuş, tetkîk etmiştir. Bunlardan başka, bu mevzûda büyüklerden nakledilegelen sözleri ve rivâyetleri de mütâlaa etmiştir, İbn-i Fând'ın bütün kasîdelerini ve onun kasîdelerine Fergânî'nin yazdığı şerhi de mütâlaa ettiği "Risâletün-Nûriyye" adlı eserindeki nakillerinden ve atıflarından anlaşılmaktadır.

Hadîs ilminde: İbn-i Şihâb Zührî'nin, "Asâr-ür-Resûl"ünü, İmâm-ı Begavî'nin "Mesâbih-üs-sünne"sini ve şerhlerinden "Mefâtih"i, "Tervişî" şerhini, İmâm-ı Sagûnî'nin "Meşârik-ül-envâr"ını, bunun üzerine Vecihüddîn ve Şemsüddîn Hirevî tarafından yapılan şerhleri, Kudâî'nin elf kelimesini, İbn-i Münrîr'in "Câmi-ül-ezkâr"ını, Kâdı lyâd'ın "Şifâ"sını okuyup, incelemiştir.

Bunlardan başka, İslâm âlimlerinin ve evliyânın meşhûrlarından olan diğer büyüklerin kitaplarını da okuyup, incelemiştir. Mütâlaa ettiği anlaşılan bu eserlerden bir kısmı da şöyle sıralanabilir. Abdürrezzâkı Kâşânî'nin "İstılâhat-ı Sûfîyye" adlı eserini ve Füsûs şerhini, Cüneyd-i Bağdadî'nin, Şeyh Abdülmelik-üd-Deylemî'nin, Bâyezîd-i Bistâmî'nin ve Şeyh Ebû Midyen Magribî'nin sözlerini, Kuşeyrî'nin, İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerini, Ebû Tâlib Mekkî'nin "Kut-ül-Kulûb" adlı meşhûr eserini, Ebû Midyen Magribî'nin "Levâm-ül-esrâr" adlı eserini, Ahmed Gazâlî'nin "Tecrîd"ini, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin va'z ve

nasîhatlerini içine alan eserleri, Şihâbüddîn Sühreverdî'nin "Avârif-ül-me'ârif adlı meşhûr eserini, Necmeddîn-i Kübrâ'nın "Fevâtih-ül-celâl" adlı eserini, Yûsuf Gürânî'nin "Bedî'-ül-enfâs fî şerhi Kavl-is-selâs" ve "Risâle-i kudsiyye" adlı eserlerini, Şeyh Zeyneddîn Hâfî'nin evrâdını ve eserlerini, Muhammed bin Ebî Bekr Abdülkâdir-i Râzî'nin "Hadâik-ül-hakâyık" adlı eserini, Ebû Hafs bin Amr'ın Kasîdelerini, Feridüddîn Attâr'ın "Mantık-ut-tayr", "Esrârnâme" ve "Musîbetnâme" adlı eserlerini, Evhadüddîn Kirmânî'nin ve İbrâhîm Hüseynî'nin eserlerini ve sözlerini, Seyyid Ni'metullah divânını, Muhammed bin Sîrîn'in eserlerini, Âşık Paşa'nın eserlerini, Şadreddîn Konevî hazretlerinin eserlerini, Irâkî'nin "Levâmî" ve "Lemeât" adlı eserlerini, Şeyh Mü'eyyed Cündî'nin Füsûs şerhini ve Sultan Veled'in eserlerini okuyup, incelemiştir.

Akşemseddîn hazretleri, zekî ve kâbiliyetli bir zât idi. Akranlarından daha üstün derecelere kavuştu. İlim tahsîlini tamamladıktan sonra Osmancık'da müderris oldu. Burada günün belli saatlerinde ders veriyordu. Diğer zamanlarda, nefsinin terbiyesi ile meşgûl oluyordu. Son derece takvâ üzere bulunuyordu. Vera' sâhibi olup, aslâ şüpheli şeylere yaklaşmazdı. Yüksek bir ahlâk sâhibi idi. Bulunduğu yerde bu hâllerini bilenler, ona, zamânın büyük velîsi, Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerine gitmesini tavsiye ettiler. Birgün Akşemseddîn, Ankara'ya giderek, Hâcı Bayram-ı Velî ile görüştü. Bu gidişinde henüz talebesi olmadı.

Akşemseddîn hazretleri, 840 (m. 1436) senesinde meşhûr Velî Şeyh Zeynüddîn hazretlerine talebe olmak için Haleb'e gitti. Haleb'e vardığında bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında, boynuna bir zincir takılmış ve

kendisi zorla Ankara'da Hacı Bayram'ın eşiğine bırakılmıştı. Zincirin ucu ise, Hâcı Bayram-ı Velî'nin elinde idi. Bu rü'yâ üzerine, Akşemseddîn yaptığı hatâyı anladı ve hemen Ankara'ya geri dönmek için yola çıktı. Ankara'ya gelip, Hâcı Bayram-ı Velî'nin dergâhına gidince, Hâcı Bayram-ı Velî'nin, talebeleriyle berâber tarlada olduğunu öğrendi. Hemen tarlaya gitti. Hâcı Bayram-ı Velî, onu görmesine rağmen, hiç iltifât etmedi. Akşemseddîn, diğer talebeler gibi tarladaki yabani otları temizledi. Yemek vakti gelince, yine Akşemseddîn'e kimse iltifât etmedi. Hacı Bayram-ı Velî, hazırlanan yemeği orada bulunan talebelerine taksim etti. Artakalan yemeği köpeklere verdi. Akşemseddîn, nefsine; "Sen buna lâyıksın" diyerek, köpeklerin önüne konan yemekten yemeğe başladı. Hâcı Bayram-ı Velî, onun bu tevâzuuna dayanamıyarak; "Köse, kalbimize girdin, gel yanıma" dedi ve ona iltifât etti, kendi sofrasına oturttu. Sonra ona; "Zincirle zorla gelen misâfiri böyle ağırlarlar" dedi. Akşemseddîn buna çok sevinerek, kendini onun irfan meclisine verdi ve tasavvuf yolunun bütün inceliklerini öğrendi. Kısa bir süre sonra Hâcı Bayram-ı Velî, ona icâzet (diploma) verdi.

Şöyle anlatılır: "Birgün Hâcı Bayram-ı Velî'ye; "Ba'zı talebelere kırk yıldır hilâfet vermedin. Akşemseddîn'e ise kısa bir zaman zarfında hilâfet verdin. Bunun hikmeti nedir?" diye sordular. Hâcı Bayram-ı Velî de; "Bu, bir zeyrek kösedir. Her ne görüp duydu ise, hemen inandı. Sonra, hikmetini yine kendisi anladı. Fakat yanımda kırk yıldan beri hizmet eden bu talebeler, hemen gördüklerinin ve duyduklarının aslını ve hikmetini sorarlar. Ona hilâfet

verilişinin sebebi budur” dedi. Akşemseddîn, aynı zamanda tıb ilminde de kendini yetiştirdi. Çeşitli hastalıklara, hangi otlardan ne şekilde hazırlanan ilâçların iyi geleceğini çok iyi bilirdi. Bu husûstaki ilmi, dillere destan idi. Akşemseddîn, bulaşıcı hastalıklar üzerinde de çalışmıştı. Çünkü o devirde, salgınlar büyük tahribat yapıyordu. Akşemseddîn, aynı zamanda ilk kanser arastırıcılarındandır. O devirde “Seretan” denilen bu hastalıkla çok uğraşmış, hasta olan Sadrazam Çandarlı Halîl Paşa’nın oğlu Kazasker Süleymân Çelebi’yi tedâvi etmiştir.

Akşemseddîn, birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında zâhirî ve bâtınî ilimleri çok iyi bilen yedi oğlu da vardı. Oğulları şunlardır: Muhammed Sa’dullah, Muhammed Fazlullah, Muhammed Nûrullah, Muhammed Emrullah, Muhammed Nasrullah, Muhammed Nûr-ül-Hudâ ve Muhammed Hamîdullah. Akşemseddîn’in (r.a.) halîfeleri ise şunlardır: Muhammed Fazlullah, Harizât-üş-Şâmî Mısırlıoğlu, Abdürrahîm Karahisârî, Muslihuddîn İskilibî ve İbrâhîm Tennûri.

Osmanlı Sultânı İkinci Murad Hân, Hâcı Bayram-ı Velî’yi son derece severdi. Devlet işlerinden fırsat buldukça, sık sık ziyâretine giderdi. Yine bir defâsında, dört yaşındaki oğlu Şehzâde Mehmed ile berâber Hâcı Bayram-ı Velî’ye gelip, elini öptüler. Sultan Murâd Hân, sohbet sırasında Hâcı Bayram-ı Velî’ye; “Efendim, İstanbul’u alıp, kâfir diyârını İslâmın nûru ile nûrlandırarak, çan sesleri yerine ezan seslerinin yükselmesini arzu ederim. Bu husûsta duâlarınızı beklerim” dedi. Hâcı Bayram-ı Velî; “Allahü teâlâ, ömrünüzü ve devletinizi ziyâde etsin. Yalnız,

İstanbul’un alındığını ne sen, ne de ben görebileceğiz” dedi. Sonra, bir köşede oynayan Şehzâde Mehmed ile (Fâtih’i) hizmet için kapı eşiğinde bekleyen Akşemseddîn’i göstererek buyurdu ki: “Ama şu çocukla bizim köse görürler.”

İstanbul’un fethi ve Akşemseddîn: Fâtih Sultan Mehmed Hân, muhteşem ordusu ile İstanbul’u fethe çıktığında, Akşemseddîn, Akbıyık Sultan, Molla Fenârî, Molla Gürânî, Şeyh Sinân gibi meşhûr âlimler ve velîler, talebeleriyle birlikte orduya katılmışlardı. Orduya katılan Aydınoğlu, Karamanoğlu Kuvvetleri gibi gönüllü birlikler, İstanbul’un fethedilmesinin, bütün Türk-İslâm alemince mukaddes bir gâye kabûl edildiğini dile getiriyordu. Bilhassa talebeleriyle birlikte orduya katılan Akşemseddîn hazretleri ve diğer âlim ve evliyâ zâtlar, ayrı bir şevk ve azîm veriyorlardı. Fâtih Sultan Mehmed Hân, İstanbul önlerinde ordugâhını kurduktan sonra, düşmana önce İslâmı tebliğ etti. İslâmiyetin emri olan husûsları bildirdi. Fakat, Bizanslılardan red cevâbı aldı. Bunun üzerine İstanbul’u kuşatmaya başladı. Bu arada Akşemseddîn’den, devâmlı ve ısrarla bilgi ve işâret istiyordu. Kuşatma sırasında Fâtih Sultan Mehmed Hân, Veliyüddîn Ahmed Paşa’yı Akşemseddîn’e göndererek; “Şeyhe sor, kal’a fetholunacak ve düşmana karşı muzaffer olacak mıyız?” dedi. Buna Akşemseddîn hazretleri şöyle cevap verdi: “Ümmet-i Muhammed’den bu kadar müslüman ve gâziler bir kâfir kafasına müteveccih oldu (Hücum etti). İnşâallahü teâlâ fetholur.” Fâtih Sultan Mehmed Hân, umûmî cevapla yetinmeyip, Veliyyüddîn Ahmed Paşa’yı tekrar Akşemseddîn’e gönderip; “Vaktini ta’yin

etsin” dedi. Akşemseddîn murâkabeye daldı. (Başını eğip, Allahü teâlâya yalvardı.) Mübârek yüzü terledi. Sonra başını kaldırarak; “İşbu senenin Rabî’ul-Âhır ayının yirminci günü, seher vaktinde, sıdk-u himmetle filân cânibden (taraftan) yürüyüş (hücum) etsinler! Olgün feth ola!... Kostantiniyye, sedâ-i ezan ile dola...” dedi. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, gerekli hazırlığı yaptırmaya başladı. Bu sırada Baltaoğlu Süleymân Paşa, Cenevizliler ile yaptığı deniz savaşında mağlup olmuştu. İstanbul üzerine yapılan ba’zı hücumlardan da henüz netice alınamamıştı. Bu hâdiselerin fetih işini engelleyebileceğini gözönüne alan Akşemseddîn hazretleri, Fâtih Sultan Mehmed Hân’a bir mektûp yazdı. Bu mektûbunda, Cenevizliler ile yapılan deniz savaşında mağlub olma sebeplerine dikkati çekip, bir tahlil yaptıktan ve cihâda teşvik ettikden sonra, mektûbuna şöyle devâm etmiştir, “İmdi; Kul tedbir alır, Allahü teâlâ takdîr eder kaziyesi (delîli) sabittir. Hüküm Allahü teâlânındır. Velâkin kul, elinden geldiği kadar gayret göstermekte kusur etmemeli. Resûlullahın ve Eshâbının sünneti budur. Ve dahî melâletle (gamlanarak) biraz Kur’ân okuyup yatmak vâki oldu. Şükür Allahü teâlâya, envâi vecihle lütüflar idüb beşaretler (müjdeler) oldu ki; çok zamandır anın misli olmadıydı. Tesellî-i tam hâsıl oldu. Ve bu sözleri söylediğimiz, hazretinize fudul kelâm addolunmaya!.. Sevdiğimizdendir hazretinizi.” Akşemseddîn hazretleri böylece İstanbul’un fethi için açılan cihâdın idâresi hakkında gerekli tavsiyelerde bulunarak, yeni müjdeler veriyordu. Fâtih Sultan Mehmed Hân da, ordusunun başında gece-gündüz devâmlı bulunarak, İstanbul önlerinde hücum için

gereken hazırlıklarla meşgûl oluyor, önceden hazırladığı harp plânlarını birer birer tatbik ediyordu. Mücâhid ordusunun arasında bulunan büyük âlimler ve evliyâ zâtlar, nusret-i ilâhînin (Allahü teâlânın yardımının) gelmesi için devâmlı duâ ve niyaz ediyorlardı. Artık İstanbul üzerine hücum etmeye her yönden elverişli olan bahar mevsimi de girmiş bulunuyordu. Edirne'den yola çıkarılan büyük ve ağır silâhların (topların), İstanbul civârına taşınması tamamlanmıştı. Muhteşem taarruz için gerekli keşifler yapılmıştı. Haliç'in, savunma yönünden Bizanslılar için mühim bir yer olduğu biliniyordu. Zincirlerin gerilerek Haliç'in kapatılması sebebiyle, Osmanlı donanması için mühim bir mânia ortaya çıkıyordu. Bunu yerinde gören Fâtih Sultan Mehmed Hân, gemilerini, karadan kızaklar üzerinde kaydırarak yürütüp Haliç'e indirmişti. Bu hârikulâde işi başardıktan sonra, sür'atle fethe yaklaşan Fâtih Sultan Mehmed Hân, ordusunun son durumunu tekrar gözden geçirmişti. Birbuçuk aydan fazla bir zaman devâm eden kuşatmayı neticeye ulaştırmak istiyordu. Bunun için yirmialtı Mayıs'ı yirmiyedi Mayıs'a bağlayan günün gecesi, büyük bir harp meclisi kurdu. Bütün komutanları ve orduya ma'neviyat verme bakımından fevkalâde te'sîrli olan âlimleri ve evliyâ zâtları da'vet edip, bu mecliste toplamıştı. Bu mecliste iki fikir ortaya çıkmıştı. Biri; kuşatmaya devâm ederek, İstanbul'u fethetmek. Diğer görüş; Bizanslılar tarafından yapılan sulh teklifini kabûl etmek.

Akşemseddîn, Molla Gürânî, Zağanos ve Şehâbeddîn paşalar, kuşatmaya devâm edip, fethi gerçekleştirmeyi istiyorlardı. Çandarlı Halîl Paşa ve

arkadaşları ise, ikinci görüşü tercih etmişlerdi. Akşemseddîn hazretleri, hocası Hâcı Bayram-ı Velî'nin kendisine İstanbul'u fethedecek olan ve hadîs-i şerîfte ***"Ne güzel emirdir..."*** buyurularak vasfedilen sultan ile berâber bulunacağına dâir verdiği müjdeyi biliyor ve buna göre hareket ediyordu. Toplanan büyük harp meclisinden, cihâda devâm etme kararı çıkmıştı. Bunun üzerine Fâtih Sultân Mehmed Hân, ordusunda son hücum hazırlığını başlattı. Son emirlerini verip, askerlerinin fethi gerçekleştirmek için gösterecekleri gayret ve hizmetlerin nasıl değerlendirileceğini de sözlerine ilâve ettikten sonra şöyle dedi: "Şimdi size emirlerim şudur. Herkes kendi alayına ve çadırına gidip yemek yesin ve istirahat etsin. Emriniz altında bulunanlara tenbîhatımızı bildiriniz. Yarın sabah kalkarak, herkes kendi mevkiinde muntazam bir şekilde safları tertîb etsin ve şu tertîbimiz, ağyâra (başkalarına) aslâ teşerruh etmesin (bildirilmesin)."

Fâtih Sultan Mehmed Hân, bu emirlerini verdikten sonra gerekli olan bütün maddî ve ma'nevî hizmetleri yerine getirmeye çalıştı. Hocası Akşemseddîn'e; "Bana bir duâ ta'lim et (öğret) okuyacağım" dedi. Bunun üzerine Akşemseddîn; "Duân, söyleyeceğin söz; "Yâ Fakîh Ahmed" olsun. Fakîh Ahmed'den himmet taleb eyle!... Tazarru ve niyaz eyle" dedi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocası Akşemseddîn'in bu tavsiyesini yerine getirerek, İstanbul surlarına doğru yoğun bir hücuma geçti. Bu hücum sırasında hocası Akşemseddîn'i yanına da'vet edip, gelmesini istedi. Akşemseddîn ise, bu sırada talebelerine: "Benim üzerime hiç kimse getirmeyesiz!... (Yanıma hiç kimseyi sokmayınız)" diyerek, tek başına çadırına

girip, kapıları iyice kapattırmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Hân, haber gönderdiği hâlde Akşemseddînin gelmemesi üzerine, derhâl Akşemseddîn'in bulunduğu çadıra gitti. Çadırın her tarafı iyice kapatılmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Hân çadıra yaklaşıp, hançerini çıkardı. Hançerle çadırdan biraz keserek, içerisinin görülebileceği kadar bir delik açtı. İçeri baktı ki, hocası Akşemseddîn hazretleri kuru toprak üzerinde secdeye kapanmış, başından sarığı düşmüş, ak saçı ve ak sakalı nûr gibi parlamaktaydı. Ak saçını ve ak sakalını toprağa sürüp, saçını sakalını toprak içinde bırakmıştı. Bu hâli ile İstanbul'un fethinin gerçekleşmesi için Allahü teâlâya yalvarıp duâ ediyor, ağlayıp gözyaşı döküyordu. Gözyaşları, secdeye kapandığı toprak üzerine dökülüp, bir sofra kadar yer ıslatmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocası Akşemseddîn'in Allahü teâlâya yalvarıp, duâ etmekte olduğu bu yüksek hâlini görünce, doğruca tekrar yerine döndü. Kal'aya bakti gördü ki, İslâm askeri hisara hücum etmiş, önlerinde ak abalar giyinmiş bir grup insan hisara girdiler, arkalarından asker-i İslâm girdi ve böylece İstanbul'un fethi gerçekleşti.

Akşemseddîn, fetih ordusu İstanbul'a girdikten sonra, İslâmiyetin harp ile ilgili hukukunun gözetilmesi husûsunu genç pâdişâha tekrar hatırlattı. Buna uygun hareket edilmesini bildirdi.

Fetih ordusu İstanbul'a giriyordu. Pâdişâh beyaz bir ata binmişti. Çok sevdiği hocası Akşemseddîn de yanındaydı. Yerli halk yolları doldurmuştu. Fâtih Sultan Mehmed Hân çok genç olduğu için, herkes Akşemseddîn'i pâdişâh sanıyordu. Ona, demet demet çiçek veriyorlardı. Akşemseddîn genç pâdişâhı

göstererek; “Sultan Mehmed ben değilim, odur” dedi. Sultan Mehmed de; “Gidiniz, yine ona gidiniz. Sultan Mehmed benim, ama o benim hocamdır. Şehrin ma’nevî fâtihidir” dedi.

Fâtih Sultan Mehmed Hân İstanbul’u fethedip, İstanbul’a girdikten sonra, hocası Akşemseddîn üç gün gözden kayboldu. Fâtih Sultan Mehmet Hân, aradı bulamadı. Üç gün sonra, Edirnekapı yakınlarında virâne bir yerde ibâdetle meşgûl bir hâlde buldular. O zamandan beri bu yere, onun ismine izâfeten “Akşemseddîn” mahallesi denildi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, fethin üçüncü günü Ayasofya’ya gidip, orayı câmiye çevirdi. Ayasofyayı câmiye çevirmesi, Bizanslılar ile yapılan bir anlaşmaya bağlanmıştı. Burada ilk hutbeyi, hocası Akşemseddîn’e okutturdu. Zaferden sonra gâzilere, ganî’metten hisseleri dağıtıldı. Okmeydanında bir zafer alayı tertiplenmişti. Orada Akşemseddîn de vardı. Ganî’met dağıtımı işi bitince, Akşemseddîn gâzilere bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında şöyle dedi: “Ey gâziler, bilin, agâh olun ki; cümleniz hakkında, âhır zaman Peygamberi ol Server-i kâinat; ***“Ne güzel askerdir onlar”*** buyurmuştur. İnşâallah cümlemiz affedilmişiz. Fakat gazâ malını isrâf etmeyip, İstanbul içinde hayr-ü hasenâta sarf ve pâdişâhımıza itâat ve muhabbet ediniz.” Bu konuşmasından sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hân’ın başına iki çatal ablak sorguç takıp; “Pâdişâhım, bütün Âl-i Osman’ın âb-ı rûyu oldun. Hemen mücâhid-i fî sebilillah ol!..” diyerek, Gülbank-i Muhammedî çekmiştir.

Akşemseddîn hazretlerine; “İstanbul’un fethedileceği zamânı nasıl bildin?” diye sorulunca,

şöyle cevap verdi; “Kardeşim Hızır ile, ilm-i ledünniyye üzere İstanbul’un fetih vaktini çıkarmıştık. Kale fethedildiği gün Hızır’ı gördüm, yanında evliyâdan bir cemâatle hisara girdiler. Kale fetholunduktan sonra da, Hızır kardeşimi kalenin üzerine çıkmış oturur hâlde gördüm.”

İstanbul’un fethi sırasında, hocası Akşemseddîn’in duâsını alıp emirlerine uyan Fâtih Sultan Mehmed Hân, fetihden sonra hocası Akşemseddîn’e, fethe başladığı sırada, “Yâ Fakîh Ahmed” diyerek Fakîh Ahmed’den himmet taleb etmesini söylediğini hatırlatarak; “Fakîh Ahmed kimdir ki; tazarru ve niyaz eyledim? (himmetini istedim?) Allahü teâlâyı tazarru etmiş olsa idim evlâ değil mi idi? diyerek, sebebini sordu. Hocası Akşemseddîn bu suâle; “Ol hıynde (o sırada) Fakîh Ahmed kutb, sâhib-i tasarruf idi” cevâbını vererek, Allahü teâlânın yardımını, onun vâsıtasıyla ve onun bereketi ile gönderdiğini ve onun da himmet ettiğini söylemiştir. Akşemseddîn hazretlerinin “Fakîh Ahmed” dediği kendisi idi. Fakat tevâzuunun çokluğundan şöhretten kaçıp, kendisini gizleyerek böyle işâretli konuşmuş, gâyet ârifane tavır takınmış olduğu rivâyet edilmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed Hân İstanbul’u feth edince, öylesine sevinip şad olmuştu ki, hiçbir zaman böyle sevinmemişti. Bu sevincini şöyle dile getirmiştir “Bu ferah ki bende görürsiz, bu kal’anün fethine sevinür sanman, Akşemseddîn benim zamânımda oldığına sevinürin.”

İstanbul’un fethinde, daha önce vefât etmiş olan evliyâ zâtlar ve o zaman yaşamakta olan evliyâ zâtlar himmet edip yardımda bulunmuşlardır. Meselâ; o

zaman Buhârâ, Taşkend'de bulunan ve zamânın en büyük evliyâsı, insanların rehberi olan Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri, İstanbul'un fethi sırasında sokakta giderken, ansızın atını istedi. Talebeleri ile Semerkand'ın dışına çıktı. Onlardan ayrılıp, çok zaman sonra talebelerinin yanına döndü. "Türk Sultânı Muhammed Hân (Fâtih), kâfirlerle harp ediyordu. Onun yardımına gittim. Allahü teâlânın izni ile gâlib geldi" dedi. Fâtih, İstanbul'u bu sûretle fethetti.

İstanbul'un fethinden sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocasını ziyârete gitmişti. Sohbet esnâsında; "Muhterem hocam! Elhamdülillah büyük yardımlarınızla İstanbul'u fethettik. Artık beni talebeliğe (dervişliğe) kabûl buyurmanızı istirhâm ediyorum" dedi. Akşemseddîn hazretleri buyurdu ki: "Sultânım, sen bizim tattığımız lezzeti tadacak olursan, saltanata bırakırsın. Devlet işlerini tam yapamazsın. Dîn-i İslâmı yayma işi yarım kalır. Müslümanların rahat ve huzûr içinde yaşıyabilmeleri için, devletin ayakta kalması şarttır. Talebelikle padişahlığın bir arada yürütülmesi çok güçtür. Seni talebeliğe kabûl edersem, düzen bozulabilir, halkımız perişân olabilir. Bunun vebâli büyüktür. Allahü teâlânın gazâbınâ ma'rûz kalabiliriz." Böylece, teklifini reddetti. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocasına ikibin altın hediye etmek istemiş ise de, bunu da kabûl etmedi.

Fetih'den sonra bir gece, Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn hazretlerinin ziyâretine gitti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, sohbet sırasında bir ara Akşemseddîn'e; "Hocam! Eshâb-ı Kirâmın büyüklerinden, Mihmandâr-ı Resûlullah olan Ebû

Eyyûb-i Ensâri'nin mübârek kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu târih kitaplarından okudum. Yerinin bulunması ve bilinmesini bilhassa ricâ ederim" dedi. O zaman Akşemseddîn hemen; "Şu karşı yakadaki tepenin eteğinde bir nûr görüyorum. Orada olmalıdır" cevâbını verdi. Derhâl pâdişâhla oraya gittiler. Akşemseddîn hazretleri, orada bulunan çınar dallarından iki dal aldı. Birini bir tarafa, diğerini az öteye dikti ve buyurdu ki: "Bu iki dal arası, Mihmandâr-ı Resûlullah'ın kabridir." Bundan sonra, tekrar kaldıkları yere döndüler. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn'in söylediğine inandıysa da, hiç şüphesi kalmasın istiyordu. O gece silâhdârına; "Gidin, Akşemseddîn'in diktiği çınar dallarının ortasına şu yüzüğümü (mührü) gömün ve o dalları yirmişer adım güney tarafına çekin" dedi. Sabah olunca Sultan Fâtih, Akşemseddîn'den, hazret-i Hâlid'in kabrinin yerini tekrar ta'yin etmesini rica etti. Oraya gittiler Akşemseddîn, silahdârın diktiği dalların olduğu yere hiç bakmayarak, doğruca gidip kabrin olduğu yerde durdu ve; "Dalların yeri değiştirilmiş, hazret-i Hâlid'in kabri burasıdır" dedi ve sonra silâhdâr ağasına hitaben; "Sultân hazretlerinin mührünü çıkarın ve kendisine teslim edin" dedi. Akşemseddîn hazretleri, silâhdâr ağanın gizlice gömdüğü pâdişâhın yüzüğünün de orada olduğunu kerâmetiyle anlamıştı.

Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn'e; "Kalbimde şu ânda hiç şüphe kalmadı. Ama tam inanmam için bir alâmet daha gösterir misiniz?" dediğinde, Akşemseddîn: "Kabrin baş tarafından bir metre kazılınca, üzerinde "Bu Hâlid bin Zeyd'in kabridir" yazılı bir taş vardır" dedi. Kazdılar,

Akşemseddîn'in dediği gibi çıktı. Bu hâli gören Sultan Fâtih'in vücûdunu bir titreme aldı. Neredeyse yerlere kapanacaktı. Sonra o hâl üzerinden kalkınca, Fâtih; "İstanbul'un fethine sevindiğimden ziyâde, böyle ehl-i keşf ve kerâmet sâhibi olan Akşemseddîn'in maiyetinde bulunmak iftihâr vesîlemdir" dedi. Silâhtar ağa Akşemseddîn'e, "Emrederseniz çınar dallarını kabrin baş ve ayak ucuna dikeyim" deyince: "O dallar da orada senin hâtıran olsun" buyurup, gönlünü aldı. Böylece orası da gezilmekten, basılmaktan korunmuş oldu. Şimdi orada büyük çınarlar ve su vardır.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, Ebû Eyyûb Ensârî'nin kabri şerîfinin üzerine bir türbe ve Akşemseddîn ile talebelerine mahsûs odalar, bir de câmi-i şerîf binâ ettirdi. Akşemseddîn'den orada oturmalarını rica etti ise de Akşemseddîn, pâdişâhın bu teklifini kabûl etmeyerek, memleketi olan Göynük'e döndü ve vefâtına kadar orada kaldı.

Menkıbeleri: Birgün Şeyh Akşemseddîn'e yemesi için bir tabak pilav getirdiler. Akşemseddîn elini pilava uzatmadı. Orada bulunanlar; "Buyurun yiyelim" dediler. Akşemseddîn hazretleri; "Bu pilav, burada oturanların nasîbi değildir. Nasıl yiyebiliriz?" dedi. Oradakilerden birisi; "Niçin nasîb olmasın?" dedi ve Besmele çekip elini pilava azattı. O esnada, kapı çalındı ve bir fakîr, "Allah rızâsı için bir sadaka" diye seslendi. Şeyh Akşemseddîn hemen; "Pilavı sâhibine verin" dedi. Pilavı o fakîre verdiler.

Bir cinni, Akşemseddîn hazretlerine çok büyük bir muhabbet besledi. Şeyhden habersiz, kedi sûretine girerek onun evine gitti. Orada günlerce kaldı. Bir gece Akşemseddîn yattığında, kedi sûretine giren cin

ocağın kıyısında oturuyordu. O sıra kapının arkasından, garip bir edâ ile birisi kediyi çağırdı. Kedi, ona kapıyı açmadan cevap verdi. O, kediye; "Kapıyı aç içeri gireyim, çok acıktım, yemek yiyeyim" dedi. Kedi ona; "Şeyh kapıyı, Besmele çekerek kapattı. Kapı açılmaz. Senin yiyeceğin yemek de burada yoktur" dedi. Akşemseddîn'in evinde hazır köfte vardı. Dışardakinin ısrârı üzerine, kedi köfteyi kapının aralığından dışarıya uzattı ve; "Bununla karnını doyur" dedi. Akşemseddîn hazretleri bu durumu gördü. Fakat kediye birşey demedi. Ertesi gün sabah namazından sonra, Akşemseddîn, gece işittiği garip edâ ile kediye seslendi. Kedi şaşırarak, hemen Şeyh'in yanına geldi. Akşemseddîn, kediye; "İnsan ile cinnînin devâmlı olarak bir yerde bulunması güçtür. Evimden git. Sık sık gelme" dedi. Cin çıkıp gitti. Ara sıra gelir, Şeyh'i ziyâret ederdi.

Akşemseddîn Göynük'te iken, bir kız çocuğu gece vakti sokağa çıkmıştı. O esnada cinnîlerin toplantısı vardı. Kızı alıp bir keçiye bindirdiler. Göynük'ün üst kısmındaki Hisar dağında oynayıp gezmeye başladılar. Derken sabah ezanı okundu, horozlar öttü. Bunun üzerine cinnîler dağıldı. O kızcağız da sarp bir yerde kaldı. Sabahleyin, babası kızı aramaya başladı ve o sarp yerde buldu. O kız başına gelenleri anlattı. Fakat kızın iki gözü kör olmuştu. Her ne yaptılarsa, derdine deva olmadı. Birgün o kızcağız pencerede otururken, yanında talebeleri olduğu halde Akşemseddîn hazretleri oradan geçiyordu. Allahü teâlâ, onun bereketine kızcağızın gözlerine bir nûr ihsân etti. Kız annesine ve babasına; "Anneciğim, babacığım! Gözlerim açıldı. Şeyhi gördüm. Onun âlemini gördüm"

diye çağırdı. Herkes merakla üstüne üşüştüler ve gözlerinin gördüğünü anladılar.

Talebesi Şeyh Mısırlıoğlu Abdürrahîm şöyle anlatır: "İstanbul fetholunmadan önce, hocam Akşemseddîn ile Edirne'ye gitmiştik. Sultan Murad Hân'ın kadıaskeri Süleymân Çelebi hasta idi. Bizi saraya da'vet ettiler. Sultânın tabibleri, Süleymân Çelebi'nin etrâfında, ona ilâç vermekle meşgûl idiler. Hocam tabiblere; "Bunun hastalığı nedir?" diye sordu. Onlar; "Şu hastalıktır" diye cevap verdiler. Hocam; "Buna "Sersem" ilâcı yapmak lâzımdır" buyurdu. Tabibler, bunun hastalığı o değildir. "Sen yine de ilâcını ver" dediler. Ben tabiblerin öyle demelerine hayret ettim. Çünkü, ben hocamın, hastanın hâline tam vâkıf olmadığını zannetmiştim. Hocam, divitle kalem istedi. Onları getirince, reçete yazdı, istediklerini getirdiler. Onlardan bir ilâç yaptı ve Süleymân Çelebi'ye verdi. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, Süleymân Çelebi'de sıhhat alâmetleri belirdi, iyi oldu."

Akşemseddîn hazretleri bir beldeye giderken, yolda birisiyle arkadaş oldu. Yol arkadaşı çok güzel bir ata binmişti. Şeyh Akşemseddîn'in kalbinden; "Şu ata ben de binsem" diye geçti. Sonra bu düşünce hemen kalbinden silindi. Bu sefer yol arkadaşının kalbinden, atı Akşemseddîn hazretlerine hediye etmek geçti. Derhâl o atı Akşemseddîn hazretlerine hediye etti. Oğlu Sa'dullah Çelebi; "Bunun hikmeti nedir?" diye sordu. O da; "Ben ibâdetlerimi sâdece Allahü teâlânın rızâsı için yaparım. Bundan dolayı, dünyâ bana hizmet eder" buyurdu.

Şeyh Akşemseddîn, İstanbul'un fethinden önce, Ebegümeci ismi verilen bir bitkinin tohumunu,

talebelerine ve kendisini sevenlere çok miktârda toplattırdı. İstanbul feth edilince, o tohumları etrâfa serpti. Bunun hikmetini soranlara; "Kıyâmete yakın kanlı büyük bir savaş olsa gerek. O savaş zamânında, kıtlık ve kuraklık olur. O senelerde ot, buğday, arpa gibi şeyler yetişmez. Ebegümeci otu ise, kuraklıkta yetişir. O kıtlığa karşı hazırlıklı olmak için, Ebegümeci tohumunu çok miktârda saklamıştım, İstanbul'un fethinde, kardeşim Hızır aleyhisselâma kıtlığın ne zaman olacağını sorduğumda; "O kıtlığa siz erişemezsiniz" dedi. Ondan dolayı o tohumları serptim" dedi.

Akşemseddîn'in hocası Hâcı Bayram-ı Velî'nin vefâtı yaklaştığı sırada, talebelerine; "Benim namazımı Akşemseddîn kıldırsın ve cenâzemi yıkasın. Benim bu vasıyyetimi ona iletirsiniz" dedi. Hâcı Bayram-ı Velî vefât ettiği zaman, Akşemseddîn orada değildi. Nerede olduğunu da kimse bilmiyordu. Talebeler ve Hâcı Bayram-ı Velî'nin yalanları, merak ve hayret içinde kaldılar. Ba'zı kimseler; "Hâcı Bayram-ı Velî'nin bu sözü, ölüm hâlinde söylenen sözlerdendir. Buna pek i'tibâr edilmez" dediler. Kararsız bir halde idiler. O esnâda; "Akşemseddîn geliyor" diye bir ses işittiler. Halk Akşemseddîn'i karşılamaya çıktı. Durumu anlattılar. O da vasıyyet üzerine namazı kıldırdıktan sonra, Hâcı Bayram-ı Velî'nin cenâzesini defn etti. İşler bittikten sonra Hâcı Bayram-ı Velî'nin borcunu sordu. Doksanbin akçe olduğu ortaya çıktı. Akşemseddîn hazretleri bu borcun otuzbin akçesini kendi üzerine aldı. Kalan borcu da Hâcı Bayram-ı Velî'nin diğer yakınları ve dostları üzerlerine aldılar. Akşemseddîn, üzerine aldığı otuzbin akçenin

yirmidokuz binini ödedi. Geriye bin akçe kaldı. Alacaklı, Akşemseddîn'e gelerek borcunu vermesini istedi. Şeyh Akşemseddîn ona; "Birkaç gün müsâade et" dediyse de, bir faydası olmadı. O kimse sert bir lisanla alacağını istedi. Akşemseddîn, o kimseyi içeri da'vet etti. Evin önünde bir bahçe vardı. O kimseye; "Bahçeye gir, alacağın bin akçeyi al. Fazlasını alma" dedi.

O kimse, bundan sonraki durumunu şöyle anlatıyor "Bahçeye girdim. Bahçenin içinde yassı yapraklı bir ot vardı. Her yaprağın üzerinde bir akçe vardı. O otta o kadar çok yaprak vardı ki, sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Onun yapraklarından bin akçe topladım. Fakat yaprakların üzerinden bir akçenin eksilmemiş olduğunu gördüm. O bahçenin içi akçe ile doluydu. Bu hâli görünce, hayret içinde kaldım. Dışarı çıkıp, o bin akçeyi Akşemseddîn'in önüne koydum. "Bu akçeleri size bağışladım" dedim, yalvardım ve özür diledim. Fakat Şeyh, o bin akçeyi kabûl etmedi."

Akşemseddîn hazretleri, seyâhatleri esnâsında nerede akşam olursa orada yatardı. Göynük'e yerleşmeden otuz yıl önce, seyâhat esnâsında yolu Göynük'e uğradı. Bir akşam üstü, Göl Özü adlı yere vardı. Bir su kenarında, çimenlik biryerde sabaha kadar ibâdet etti. O esnâda gönlü o yere meyil etmişti. Aradan otuz yıl geçtikten sonra, yerleşmek için Göynük'e gitti. Birgün bir kişi gelip, Akşemseddîn'e bir miktâr mülk bağışladı. Akşemseddîn hazretleri o yerin üzerine gelince, tebessüm etti. "Niçin tebessüm ettiniz?" diye sordular. O da; "Otuz sene kadar önce seyâhat ederken, yolum buraya düşmüştü. Görünce gönlüm buraya meyil

etmişti. Gönlümden geçen bu arzu, otuz yıl sonra gerçekleşti. Onu hatırladım da, onun için tebessüm ettim” diye cevap verdi.

Akşemseddîn hazretleri, İstanbul’dan Göynük’e dönüsünden bir sene sonra bir taraftan âhıret hazırlığı yaparken, bir taraftan da küçük oğlu Hamîdullah’ın ilim ve terbiyesi ile meşgûl oluyordu. “Bu küçük oğlum yetim, zelîl kalır; yoksa, bu zahmeti çok dünyâdan göçerdim” derdi. Birgün hanımı dedi ki: “Göçerdim dersin, yine göçmezsin?” Bunun üzerine; “Göçeyim” deyip, mescide girdi. Akrabâsını ve evlâdını topladı. Vasıyyetini yaptı. Helâlleşti, vedâ eyledi. Yâsîn-i şerîfi okumaya başladı. Sünnet üzere yatıp, temiz rûhunu teslim etti.

Akşemseddîn hazretleri “Maddet-ül-hayât” adlı eserinde şöyle buyurdu: “Hastalıkların insanlarda teker teker peydâ olduğunu sanmak hatâdır. Hastalık, insandan insana bulaşma sûretiyle geçer. Bu bulaşma ise, gözle görülemeyecek kadar küçük, fakat canlı tohumlar vâsıtasıyla olur.” Böylece, ayrıca bir Türk hekimi olan Akşemseddîn tarafından, bundan beşyüz yıl evvel mikrop teorisi ortaya kondu. Pasteur, aynı neticeye, hem de teknik âletler elinde iken, Akşemseddîn’den dörtyüz yıl sonra varabilmiştir. Buna rağmen mikrop teorisi, yanlış olarak Pasteur’e mâledilmiştir.

Akşemseddîn hazretlerinin yazmış olduğu eserler şunlardır: 1-Risâlet-ün-nûriyye, 2-Def u metâin, 3-Risâle-i Zikrullah, 4-Risâle-i Şerh-i Ahvâl-i Hâcı Bayram-ı Velî, 5-Telhîsü Def-i Metâin, 6-Makâmât-ı Evliyâ, 7-Maddet-ül-hayât, 8-Nasîhatnâme-i Akşemseddîn.

Akşemseddîn hazretlerinin, Risâlet-ün-nûriyye adlı eseri Arabcadır. Bu eseri tasavvufa ve tasavvuf ehline dil uzatanlara cevap mâhiyetinde bir eserdir. Kardeşi Hâcı Ali tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserde, tasavvuf ehlinin, safîlerin hâllerini açık bir tahlîl ile anlatıp, onlar hakkında yanlış düşüncelere ve onları suçlayıcı sözlere ayrı ayrı cevap mâhiyetinde gâyet güzel îzâhlarda bulunmuştur.

Bu eserde tevâzunun alâmetlerini şöyle sıralamıştır: "1-Elde asa (baston) ile yürüme, 2-Hizmetcisi ile berâber yemek yemek, 3-Yol üzerinde bulunan ve insanları rahatsız eden şeyleri yoldan kaldırmak, 4-Küçük çocuklara selâm vermek, 5-Miskinler ile (garip ve fakîrler ile) oturmak, 6-Merkebe binmek (binilen şeyin küçük ve kıymetinin az olmasına bakmamak), 7-Pazardan alınan şeyleri eve götürmek (taşıyıcı aramamak), 8-Kimseyi peşinden yürütmemek, 9-Cemâatle, bir toplulukla giderken, ortalarında yürümek."

Yine bu eserinde, vecd yollarını şöyle bildirmiştir "1-Az yemek, 2-Az uyumak, 3-Halka az karışmak, 4-Allahü teâlâyı çok zikretmek.

Akşemseddîn hazretleri bu eserinde, ibâdetleri, kulluğu beş kısma ayırıp, şöyle izâh etmektedir. "Ve dahî bilki, ibâdetler beş dürlüdür Birisi; Ten kulluğudur. Bu, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasak ettiği şeylerden sakınmaktır, ikincisi; nefs kulluğudur. Bu kulluk, nefsi terbiye etmek (ıslâh etmek), mücâhede, (nefsin istemediği şeyleri yapmak), riyâzet (nefsin istediği şeyleri yapmamak). Üçüncüsü; gönül kulluğudur. Bu ise, dünyâdan ve dünyâda bulunan şeylerden yüz çevirip, âhırete yönelmektir. (Âhırete

yarar iş yapmaktır.) Dördüncüsü; sır kulluğudur. Bu ise, herşeyi bırakıp, tamamen Allahü teâlâya dönüp, O'nun rızâsını kazanmaktır. Beşincisi; can kulluğu. Bu kulluk, müşâhedeye ermek için kendini Allah yoluna vermekle olur..."

Bu risâlesinden başka bir bölüm, sadeleştirilmiş olarak şöyledir: "Kim insanların ezâsına, verdikleri sıkıntıya sabrederse, Allahü teâlâ onun kalbini nûrlandırır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"İnsanlar içinde öyle kimseler vardır ki, Allaha îman ettik der; sonra da Allah uğrunda bir eziyete uğratıldı mı, tutar insanların eziyetini, Allahın azâbı gibi kabûl eder..."*** (Ankebût-10) Ya'nî gönlüne îmân nûru giren kimselerin, Allahü teâlânın nazarı ve ihsânı ile bu nûr bir daha çıkmaz. Gönüldeki bu nûr, insanların incitmesine sabredip, Allahü teâlâya tevekkül etmekle artar, parlar. Münâfıklar, Eshâb-ı Kirâma; "Düşmanlarınız toplanıp üstünüze geliyor" dediklerinde, Eshâb-ı Kirâm; "Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir" dediler. Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirilmektedir. ***"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, düşmanlarınız size karşı ordu hazırladı, o hâlde onlardan korkun dedi de, bu söz onların îmânını arttırdı ve üstelik; Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir dediler."*** (Âl-i İmrân-173). Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: ***"Nice Peygamberler vardır ki, berâberlerinde birçok âlimler savaştı da, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı ümitsizliğe düşmediler, zaaf göstermediler, düşmana boyun eğmediler. Allah sabredenleri***

sever” (Âl-i İmrân-146). Allahü teâlâ, ihsâna kavuşanları sever. Onlar, Allahü teâlâyı görüyormuş gibi ibâdet ederler. Allahü teâlâ, böyle kullarını mihnetlere (belâ ve sıkıntılara) mübtelâ kılar. Mihnetler ise, böyle kimselerin cevherlerini ve iyiliklerini ortaya çıkarır. Bu ise, böyle kulların Allah katındaki kıymetlerini ve sevildiklerini gösterir.

Kişinin kadrinin ve kıymetinin varlığı, mihnetlere (belâ ve musîbetler, sıkıntılara) sabretmesiyle ortaya çıkar. Bu mihnet, dünyâlığın olmaması veya eksilmesi, elden çıkması ile olur. Sabredenlerin, sabırdaki sebatları sebebiyle iyilikleri; ya’nî sabır, tevekkül, kanâat ve hilm (yumuşaklık) gibi güzel hasletleri artar. Böylece olgunlaşan insanın kalb aynasındaki kirler, cevherin hâlis hâle getirilmesi gibi temizlenir. Belâ günlerinde, belâ geldiğinde Eyyüb aleyhisselâmın kulluğu iyi bir kulluktur.

Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâm için, belâlara, musîbetlere sabretmesinden dolayı Kur’ân-ı kerîmde meâlen; ***“O ne güzel kuldur! Gerçekten o, tamâmen Allaha teveccüh etmişti”*** (Sâd-44). buyurdu.

Velî, insanlardan gelen sıkıntılara katlanıp, tahammül eden kimsedir. Sıkıntıları göğüsler, belâlardan dolayı şikâyetçi olmaz ve adâvet beslemez, düşmanlık tavrı takınmaz. O, toprak gibidir. Toprağa her türlü kötü şey atılır. Fakat topraktan hep güzel şeyler biter.

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki*:* ***“O insanlar sandılar mı ki,*** (sâdece) ***îmân ettik demeleriyle bırakılacaklar da imtihâna çekilmeyecekler”*** (Ankebût-2). İmân, taklid ile ve

babadan ve dededen görerek, sırf îmân ettim demekle olmaz. Böyle taklid ile inanan kimseler, imtihân olunması bakımından belâ ve musîbetlere düçâr olmazlar. Belâ ve musîbetler, Allah dostlarının muhabbet ve sevgisini artırır. Nitekim altın için ateş ne kadar kızgın olursa, altını o derece saf ve hâlis yapar. Bu sebeble kişi ma'nevî mertebesinin yüksekliğine göre büyük veya küçük belâ ve musîbetlere düçâr olur. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: ***"Kişi, dinindeki sebâtına göre belâya*** (imtihâna) ***mübtelâ olur. Âfiyet, kıymetini bilmeyen kimse için derd gibidir. Belâ, kadrini bilen için devâ gibidir."*** Belânın (insanın Rabbine dönmesini sağlayan sıkıntıların) kadrini bilen, Hakkı gerçekden sevenlerdendir. Taklid ile sevenler değillerdir. Çünkü taklid ile sevmek, belânın, imtihânın fâidesini iptal eder. Sevilenin hareketi, gerçek muhabbeti bozmaz. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avn'ın sarayında Âsiye hâtun tarafından büyütülürken, Âsiye hâtun onu gerçekten seviyordu. Fir'avn ise, Âsiye hâtunu taklid ederek seviyordu. Âsiye hâtun gerçekten sevdiği için, onun hareketlerinden incinmiyordu. Mûsâ aleyhisselâm Fir'avn'ın sakalım tutup çekince, Fir'avn'ın sevgisi gerçek sevgi olmadığı için, hemen rahatsız oldu.

Akşemseddîn hazretlerine nisbet olunan nasîhatnâmenin ba'zı kısımlarının sadeleştirilmiş şekli şöyledir:

"Her işe Besmele ile başla. Temiz ol, dâim iyiliği âdet edin. Tembel olma, namaza önem ver. Ni'mete şükür, belâya sabr et. Dünyânın mutluluğuna ma'rur olma. Kimseye kızma, etme cefâ (eziyet), ömrün

olsun dersen gâyet uzun. Ni’metine kimsenin etme hased. Kimseyi kötüleyip kaht etme (atıp tutma). Senden üstün olan kimsenin önünden yürüme. Dişin ile kesme asla tırnağını. Ayak üzere ki sakın don giymekten. Misvâkı başkasıyla berâber kullanmak uygun olmaz. Lâmbayı (çırayı) asla üfürerek söndürme. Ev süpürme hiç gece, çekme emek. Hatâdır gece mir’ate (aynaya) bakmak. Çok uyumak kazancın azalmasına sebep olur. Akıllı isen yalnız yolculuğa çıkma. Gece uyanık ol, seher vakti tilâvet kıl (Kur’ân-ı kerîm oku). Zikrin olsun dâima hamd-i Hudâ (Dâima Allahü teâlâya hamd et). Hem Cehennem azâbından endişeli ol, kork. Gücün yeterse hased kapısını kapat, hasedi terk et. Kendini başkalarına medhetme. Nâmahreme bakma, harama bakmak gaflet verir. Kimsenin kalbini kırıp, virân eyleme. Düşen şeyi alıp (temizleyerek) yersen, fakîrlikten kurtulursun. Edebli, mütevâzı ve cömert ol. Tırnağınla dişini kurcalama. Elbiseni, üzerinde dikmekten sakın. Cünüp kimse ile yemek yemek gam verir. Yalnız bir evde yatmaktan sakın. Çıplak yatmak fakîrliğe sebep olur.

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 271
2)Zeyli Şakâyık-ı Nu’mâniyye sh. 240
3)Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 158
4)Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 983
5)Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 164
6)Mecellet-ün-nisâb varak 111-a (Müstekîmzâde)
7)Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 265
8)Ketâib-i a’lâm-il-ahyâr varak-524
9)Nefehât-ül-üns sh. 684

10) Semerât-ül-fuâd sh. 240
11) Menâkıb-ı Akşemseddîn (Enisî)
12) Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 12

ALÂÜDDÎN BUHÂRÎ:

Meşhûr Hânefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed Buhârî olup, lakabı Alâüddîn'dir. Ba'zısı isminin Ali olduğunu söylerse de, bu yanlıştır. 779 (m. 1377) senesinde, İran taraflarında doğduğu rivâyet edilir. 841 (m. 1438) senesinde Şam bölgesinde, Müzze denilen yerde vefât etti.

Alâüddîn Buhârî, Buhârâ'da büyüdü. Babasından ve dayısı Alâüddîn Abdürrahmân'dan ilim öğrendi. Sa'düddîn Teftâzâni'den edebiyât ve aklî ilimleri okudu. Daha genç yaşta iken, ilim öğrenmek için memleketinden ayrılıp, başka beldelere gitti. Fıkıh, usûl-i fıkıh, Arabî ilimler, lügat,mantık, cedel, beyân, bedî' ve daha başka aklî ve naklî ilimlerin tahsîlini yaptı. Tasavvuf yoluna da giren Alâüddîn Buhârî, bu yolda da yüksek derecelere kavuştu. Edebiyât sahasında söz sâhibi âlimlerden oldu.

İlim tahsîlini tamamlayan Alâüddîn Buhârî, Hindistan taraflarına giderek, Kelberca denilen yere yerleşti. Burada, aklî ve naklî ilimleri okuttu. Tasavvuf yolunu yaydı. Bu bölgenin sultânı da ondan ders aldı. İlminin yükseldiği, zühd, takvâ ve vera'ının çokluğu, sultânın yanında i'tibârı ve kıymeti pek fazla idi. Daha sonra buradan ayrılarak Mekke-i mükerremeye gitti. Burada bir müddet kaldı. Bu sırada, Mekke-i

mükerremede bulunan âlimler ve halk, ondan çok istifâde ettiler.

Mekke'den sonra Kâhire'ye gitti. Kâhire'de senelerce kaldı. Dört mezhebin âlimleri ondan istifâde ettiler. Büyük, küçük herkes ona hürmet etti ve kıymet verdi. Kâdılar, onun sağında ve solunda oturdukları zaman, o onların arasında, sanki kadılar sultânı gibi oluyordu. Devlet ileri gelenleri yanına gelince, onlara va'z ve nasîhatte bulunurdu. Onlarla sultâna haber göndererek, birçok zulüm ve haksızlığın ortadan kalkmasına vesîle oldu.

Sonra Kâhire'den ayrılan Alâüddîn Buhârî, Hindistan'a gitti. Mısır Sultânı, onun Kâhire'de kalması için çok çalıştı ise de, başarılı olamadı. Bunun üzerine, Alâüddîn Buhârî Kâhire'den ayrılmadan önce, Mısır Sultânı, Hindistan Sultânı'na Alâüddîn Buhârî oraya geldiğinde, yanında bulunan talebelerine dağıtılmak üzere çok miktârda para gönderdi. Hindistan Sultânı, Alâüddîn Buhârî oraya gelince, bu paraları ona teslim etti. O da bu paraların bir kısmını fakîrlere dağıttı. Bir kısmını da borcu olanlara, borçlarını ödemesi için verdi. Kendisine âit olan kısmını da fakîrlere dağıttı ve talebelerinin bütün ihtiyâçlarını karşıladı.

Bir müddet sonra Hindistan'dan ayrılan Alâüddîn Buhârî, Şam'a gitti. Burada ona İbn-i Teymiyye hakkında suâller soruldu. Bunun üzerine o, İbn-i Teymiyye'nin hatâlarını ortaya koydu. Delîl ve senetleriyle onun Eshâb-ı Kirâm yolundan ayrıldığını isbât etti. Alâüddîn Buhârî'nin "Fâdihât-ül-mülhidîn ve narîhât-ül-muvahhidîn" ve muhtelif konularda eserleri vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 294
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-9, sh. 291
3)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 241
4)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 35
5)Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1215

ALÂÜDDÎN-İ ATTÂR:

Buhârâ'da yetişen evliyânın en büyüklerinden. İnsanları Hakka da'vet eden, onlara doğru yolu gösterip hakîkî saâdete kavuşturan ve kendilerine "Silsile-i âliyye" denilen büyük âlim ve velîlerin onaltıncısıdır. İsmi, Muhammed bin Muhammed Buhârî'dir. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin dâmâdı ve talebesidir. Zamânının kutb-i irşâdı idi. Zamânında herkese rüşd ve îmân onun vâsıtası ile gelir, İslâmiyeti korurdu. Onun varlığı ile, dîn-i İslâm başı boş kalmadı, din düşmanları pervâsızca, dîni yıkmağa ve değiştirmeğe kalkışamadı. Hakkında, Seyyid Şerîf Cürcânî; "Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca, Rabbimi tanıyabildim" dedi. Buhârâ'nın Cağanyân nahiyesinde 802 (m. 1400)'de vefât etti.

Alâüddîn-i Attâr'ın babası, Buhârâ'nın zengin eşrafından idi. Üç oğlu vardı. Bunlardan büyük oğullarının isimleri; Şehâbeddîn ve Hâce Mübârek'tir. Alâüddîn en küçükleri idi. Babası vefât edince, oğullarına çok fazla mal kaldı. Fakat Alâüddîn, mîrâstan hiç kabûl etmeyip, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî'ye talebe olmayı tercih etti. Huzûrlarına varıp hâlini arz etti ve talebeliğe kabûl buyurulmasını istirhâm eyledi. O da; "Bugün bir tepsi elma alıp, kardeşlerinin mahallesinde

sat” buyurdu. Alâüddîn, soylu ve tanınmış bir âileye mensûp olmasına rağmen, kibirlenmeyerek, kardeşlerinin mahallesinde, hiç kimsenin sözlerine aldırış etmeden, o gün bağırarak elma sattı. Ertesi gün Şâh-ı Nakşibend’in huzûruna gelerek; “Emîrlerinizi yerine getirmeye çalıştım efendim” dedi. Behâeddîn-i Buhârî; “Bugün de kardeşlerinin dükkânı önünde satacaksın” buyurdu. Alâüddîn; “Peki efendim!” diyerek, ağabeylerinin dükkânı önünde bağırarak elma satmaya başladı. Ağabeyleri yanına gelip; “Bizi elâleme rezîl etme, para lâzım ise, istediğin kadar verelim” dediler. Fakat o, ağabeylerinin sözlerine hiç aldırış etmeden satışa devâm etti. Ağabeyleri, onun aldırış etmediğini görünce, bu defâ da; “Dükkânımızın önünde bâri satma” diye ricâ ettiler. Alâüddîn-i Attâr, bunların sözlerine yine aldırış etmiyerek, akşama kadar elma satmaya devâm etti. Ertesi günü Behâeddîn-i Buhârî, onu talebeliğe kabûl buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr (k.s.) anlatır: “Şâh-ı Nakşibend hazretleri beni kabûl edince, onu o kadar sevdim ki, sohbetlerinden ayrılamıyacak hâle geldim. Bu hâlde iken, birgün bana dönüp; “Sen mi beni sevdin, ben mi seni sevdim:” buyurdu. “İkram sâhibi zâtınız, âciz hizmetçisine iltifât etmelisiniz, hizmetçiniz de sizi sevmelidir” diyerek cevap verdim. Bunun üzerine; “Bir müddet bekle, işi anlarsın” buyurdu. Bir müddet sonra, kalbimde onlara karşı muhabbetten eser kalmadı. O zaman; “Gördün mü, sevgi benden midir. Senden midir?” buyurdu. Beyt:

“Eğer ma’şûktan olmazsa muhabbet âşıka,
Âşığın uğraşması ma’şûka kavuşturamaz aslâ.”

Alâüddîn-i Attâr talebeliğe kabûl edilince, canla başla çalışmaya, hizmet etmeye başladı. Babasından kalan mala hiç dönüp de bakmadı. Gece-gündüz hiç boşa vakit geçirmeyip, hocasının verdiği dersleri ve vazîfeleri en kısa zamanda yapmak gayretiyle çalıştı. Talebe arkadaşlarının arasında parmakla gösterilenlerden oldu. Dünyâya meylederim korkusuyla, yatacak bir döşek ve üzerine örtecek bir yorgan dahî almazdı. Bütün dikkatini, derslerine ve hocasının hizmetine verdi. Hocası Behâeddîn-i Buhârî de onun kemâlini, olgunluğunu, derecesinin çok yüksek olduğunu bildiği için, birgün hanımına; “Ey hâtun! Kızımız bulûğa erişince bana haber ver” buyurdu. Bir müddet sonra kızının bulûğ çağına geldiğini öğrenince, Alâüddîn-i Attâr’ın odasına gitti. Bu sırada Alâüddîn-i Attâr, eski bir hasır üzerinde bir kitap mütâlâa ediyordu. Odasında, başının altına koymak için bir de tuğlası vardı. Başka birşeyi yoktu. Behâeddîn-i Buhârî’yi karşısında görünce, hemen ayağa kalktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Eğer kabûl edersen, evimde yeni bulûğa gelmiş bir kızım var. Seninle evlendireyim.” Alâüddîn-i Attâr, edeble durumunu arzetti: “Hakkımda büyük bir lütuf ve saâdet buyurdunuz. Fakat görüyorsunuz ki, yanımda dünyâlık olarak hiçbir şeyim yoktur.” Behâeddîn-i Buhârî ise; “Benim kızım sana müyesser ve mukadderdir. Rızkınızın da, Allahü teâlânın gayb hazînesinden gönderileceği bildirilmektedir. Bunun için hiç üzülme” buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî, talebeleriyle birlikte Alâüddîn'e bir ev yapmak için çalışmaya başladılar. O sıcak yaz günlerinde bir müddet çalışırlar, öğle vaktinin sıcağında dinlenirlerdi. Alâüddîn ise güneşin sıcaklığına aldırmaz, Allahü teâlânın yarattıkları hakkında tefekkür eder ve Cehennemin şiddetli sıcağı yanında, güneşin sıcaklığının hissedilmiyeceğini düşünürdü. Bir ân dahî Allahü teâlâyı unutmaz, kalbinde O'nun muhabbetinden başka birşey bulundurmazdı. Öyle ki, bütün hücreleri cenâb-ı Hakkı zikreder; "Allah! Allah!" derdi.

Ev yapılınca, düğünleri yapıldı. Böylece iffet ve ismet sâhibi, temiz ve edebli bir kızla evlenmiş oldu. Bu hanımından; Hâce Hasen, Hâce Şehâbeddîn, Hâce Mübârek, Hâce Alâüddîn isimlerinde oğulları dünyâya geldi.

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, birgün talebeleri ile kıra çıkmıştı. Yolda bir nehrin üzerinden geçerlerken, Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; "Alâüddîn atla!" buyurdu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri, kendini hemen, nehrin azgın sularına attı. Nehir çok kabarmış, birçok ağaçları kökünden söküp götürüyordu. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, talebeleriyle yoluna devâm etti. Akşam üzeri geri dönerken, köprünün yanına gelince, talebelerine; "Biz kaç kişiydik, bir eksiğimiz var mı?" diye sordu. Talebeler de; "Bir kişi eksiğimiz var. O da sabahleyin buradan geçerken nehre atlamıştı" dediler. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ellerini nehre uzatarak; "Alâüddîn gel!" buyurdu. Alâüddîn-i Attâr nehirden çıktı. Elbiseleri hiç ıslanmamıştı. Behâeddîn-i Buhârî, talebelerine buyurdu ki: "Görüyorsunuz, nehir, kökleri sağlam olmayan bütün ağaçları söküp götürüyor.

Fakat Alâüddîn'in kökü sağlam olduğundan söküp götüremedi."

Behâeddîn-i Buhârî, Alâüddîn'i sohbetlerinde yanına oturtur, sık sık ona dönerek teveccüh eder ve onun evliyâlık derecelerinde yükselmelerini sağlardı. Bu durumu birgün talebeleri sorunca, onlara; "Onu, kurt kapmasın diye yanımda oturtuyorum. Çünkü nefis, dâima pusudadır. Her ân onun hâli ile ilgilenmemin sebebi, onu makâmların en yükseğine çıkarmak içindir. Ben onu görünce, Allahü teâlâyı ve O'nun beytini (Beytullah'ı) hatırlarım. Kerîmin hânesinde bulunan, keremine mazhâr olur, kavuşur" buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî hayatta iken, bütün talebelerinin yetiştirilmesini Alâüddîn-i Attâr'a bırakıp; "Alâüddîn, bizim yükümüzü hafifletti" buyurdu. Sohbetinin bereketi ve güzel terbiyesi sebebiyle, çok kimse, kemâl derecelerine ve başkalarını da çıkarabilmek mertebesine kavuştu.

Alâüddîn-i Attâr, evliyâlık makâmlarında ve ma'rifette, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde o kadar yükseldi ki, "Alâiyye" ismi ile Silsilet-üz-Zeheb'e (en büyük âlimler ve velîler silsilesine) yeni bir şekil verdi. Talebelerin maksadlarına daha çabuk kavuşabilme yolunu keşfedip, o yol ile hedefe varılmasını sağladı. Büyük âlimler; "Tasavvuf yollarının en yakını "Alâiyye yoludur". Bu yolun esâsı Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî'den, elde edilmesi ise Alâüddîn-i Attâr'dandır" buyurdular.

Buhârâ'da bir takım âlimler arasında, Allahü teâlânın görülüp görülemeyeceğinden konuşulmuştu.

Hepsi de Alâüddîn-i Attâr hazretlerine tam inanıyorlardı. Bir kısmı gelip, ona mes'eleyi açıp, siz hakemsiniz, bize doğru yolu gösteriniz dediler. Hâce Alâüddîn, mu'tezile sapık yoluna meyilli ve rü'yeti inkâr edenlere; "Üç gün devâmlı bize gelip, tam bir ihlâs ve temiz bir düşünce ile sükût üzere meclisimizde oturun. Ondan sonra hükm verelim" buyurdu. Onlar da, üç gün, devâmlı Hâce Alâüddîn'in sohbetine gelip, sükût üzere oturdular. Üçüncü günün sonunda, onlarda bir hâl ve kendini kaybetme hâsıl olup, dayanamadılar. Yere düşüp yuvarlanmağa başladılar. Kendilerine gelince, kalkıp tam bir tevâzu ile; "Rü'yetin, hak olduğuna inandık" deyip, bir daha Hâce Alâüddîn'in hizmet ve huzûrlarından ayrılmadılar.

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Hazret-i Hâce (k.s.) Buhârâ'da idi. Esbâbının ileri gelenlerinden Mevlânâ Ârif, Hârezm'de idi. Birgün eshâbı ile, görme sıfatı üzerinde konuşuyordu. Söz arasında; "Mevlânâ Ârif, şu ânda Hârezm'den Serâ'ya doğru yola çıktı ve filân yere ulaştı" buyurdu. Bir müddet sonra; "Kalbime geldi ki, Mevlânâ Ârif, Serâ'ya gitmekten vaz geçti. Şu ânda Hârezm istikâmetine doğru geri döndü." buyurdu. Talebeleri bu konuşmanın olduğu gün, saat ve târihi bir yere yazdılar. Bir zaman sonra Mevlânâ Ârif, Hârezm'den Buhârâ'ya geldi. Behâeddun-i Buhârînin buyurduklarını ona anlattılar. "Tam buyurduğu gibi olmuştur" dedi. Talebeleri hayretler içinde kaldı.

Alâüddîn-i Attâr (ks.) anlatır: "Dervişlerden biri, birgün bana, kalbin nasıl olduğunu sordu. "Nasıl olduğunu bilmiyorum" dedim. O; "Ben kalbi, üç günlük ay gibi görüyorum" dedi. Bunu üstâdım ve

efendim Şâh-ı Nakşibend hazretlerine anlattım. "Bu, onun kalbine göredir" buyurdu. Ayakta duruyorduk. Ayağını ayağımın üzerine koydu. Birden kendimden geçtim. Bütün mevcûdatı Arş-ı âlâyı kalbimde bir arada gördüm. Kendime gelince; "Gördüklerini anlat" buyurdu. Anlattım. Bunun üzerine; "Gönül budur. O dervişin sandığı gibi değil. Allahü teâlâya, kalbin yakın olduğu kadar hiçbir şey yakın değildir. Mahlûkların en üstünü, en şereflisi kalbdir. Kalb, bilinmiyen surlarla dolu bir âlemdir, herşeyi kendinde bulundurur. Görüldüğü gibi kalb, herşeyden geniş bir latîfedir. Böyle olunca, onu bir kimse nasıl anlayabilir. Bunun için hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ; ***"Yere ve göğe sığmam, mü'min kulumun kalbine sığarım"*** buyurdu. Bu, derin sırlardandır" buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr hazretleri şöyle anlattı: "Birgün, hocam Behâeddîn-i Buhârî'nin huzûrunda bulunuyordum. O gün hava kapalı idi. Bana; "Öğle namazı vakti girdi mi?" dedi. "Hayır" dedim. "Semâya bir bak" buyurdu. Gökyüzüne bir baktım ki, melekler toplanmış, öğle namazı ile meşgûl oluyorlardı. Gözlerimdeki perde kalkıp bu hâli görünce, bana; "Sen, hâlâ öğle vakti olmamış diyorsun" buyurdu. Hocama verdiğim cevaptan çok utandım, bir müddet bu hâdisenin ezikliğini duydum."

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Hocamız, Emîr Hüseyn'e, kış mevsiminde çok odun toplamasını emr etti. Odun toplama işi bittiğinin ertesi günü, kırk gün devâm eden kar yağmaya başladı. Sonra Hâce hazretleri, Hârezme gelmek için yola çıktı. Şeyh Sadî de hizmetinde idi. Hırâm nehrine geldiklerinde, suyun üzerinden yürümesini ona emir etti. Şeyh Şâdî korktu.

Çekindi. Bir defâ daha emr etti. Yine yapamadı. O zaman bir teveccühle ona baktı. Bununla kendinden geçti. Kendine gelince, ayağını suyun üzerine koyup yürüdü. Suya batmadı. Hocamız da arkasından yürüdü. Suyun üzerinden karşıya geçince, Hocam; "Bak bakalım, pabucun hiç ıslandı mı?" buyurdu. Baktığında, Allahü teâlânın kudreti ile, en küçük bir ıslaklık yoktu."

Alâüddîn-i Attâr şöyle anlattı: "Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin vefâtı sırasında Yâsîn-i şerîf okuyorduk. O da bizi dinliyordu. Yarısına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler."

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emr buyurdu. Gidip, emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Bu sırada, acabâ kendilerinden sonra irşâd emrini kime verecekler diye hatırımdan geçmişti. O ânda mübârek başını kaldırıp; "Söyleyeceğimi, Hicaz yolunda söylemiştim. Her kim bizi arzu ederse, Hâce Muhammed Pârisâ'ya nazar etsin" buyurdu. Bu sözü söyledikleri günden sonraki gün vefât etti."

Alâüddîn-i Attâr, hocasını şöyle anlattı: "Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri o derece fakîr idi ki, evlerinde kış günleri namaz kılmak için yere serecek birşey bulunmadığından, eski bir kilim serip, onun üzerinde namaz kılarlardı. Mâişetlerine bir çekirdek bile haram karıştırmazlardı. Kendilerinin ve âile efradının helâlden yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi bir şeyden uzak dururlardı.

"İbâdet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık

aramaktır. Diğer kısmı, sâlih ameller ve ibadetlerdir” buyurulan hadîs-i şerîfi bildirirlerdi. Fakîr olmalarına rağmen, lütuf ve keremleri bol olup, cömert idiler. Bir kimse bir hediye getirse, mümkünse getirilen hediyenin iki misli kıymetinde bir hediye verirlerdi. Tanıdığı veya tanımadığı bir kimse evlerine ziyârete gelse, güleryüzle karşılar, nezâketle yol gösterir, evlerinde ne bulunursa ikrâm ederlerdi. Misâfirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Eğer ev soğuk olursa, kendi giyeceğini ve yatağını misâfire verirdi. Misâfirin hayvanı varsa, hayvanın yemîni ve suyunu verirdi. Nafakasını çalışarak te’min ederdi. Bunun için eker, biçerdi. Bir miktâr arpa, biraz da hayvan yemi eker kaldırır, bununla geçinirdi. İşinde bizzat kendisi çalışır, bütün işlerini görürdü. Zamânındaki âlim ve sâlihler onun ziyâretine gelip, hâlis ve helâl yemek yiyelim diye onun sofrasında yerlerdi. Her zaman ve her işte sünnet-i seniyyeye uyar ve bilhassa yemek husûsunda Peygamberimize (s.a.v.) uymaya çok dikkat ederdi. Çoğu zaman ekmeği kendi pişirir ve sofra hizmetini kendi yapardı. Yemek yerken; “Sofra başında, kendinizi Allahü teâlânın huzûrunda biliniz. O’nun verdiği ni’meti yediğinizi unutmayınız” buyururdu. Cemâat ile toplu hâlde yemek yerlerdi. İçlerinden biri gaflet ile ağzına bir lokma alsa; “Önündeki yemeği, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu unutmadan ye! Allahü teâlâyı hatırla, başka şeyler düşünme. Allahü teâlâ, sana senden yakındır. O’nu düşün” buyururdu. Bir yemek gafletle, öfkeyle veya zorla pişirilse, o yemekten kendisi yemez, yedirmezdi.”

Alâüddîn-i Attâr hazretleri buyurdu ki:

“Hakîkat, zenginliğin gösterişinden korkmak ve titremek gerektirir. Zenginlik taslamamalı, Allahü teâlânın verdiğine şükretmelidir.”

“Evliyâ ile sohbet, aklın artmasına sebeptir.”

“Evliyânın mezarlarını ziyâret eden, kabirdeki zâtın büyüklüğünü ne kadar anlamış ise ve o velîye ne düşünce ile teveccüh etmiş, ya’nî kalbini ona bağlamış ise, ondan o kadar feyz alabilir. Kabir ziyâretinin faydası çok olmakla berâber, evliyânın rûhlarına teveccüh edebilen kimse için uzaklık zarar vermez.”

“Bu yola taklîd ederek girenin, birgün hakîkate kavuşacağına kefîl olurum. Hocam Behâeddîn-i Buhârî, bana kendilerini taklîd etmemi emr ettiler. Onları taklîd ettiğim ve hâlen etmekte olduğum her şeyde, onun eser ve netîcesini görüyorum.”

“Nefsi terbiye etmekten maksad, bedenî bağlılıklardan geçip, rûhlar ve hakîkatler âlemine yönelmektir. Kul, kendi istek ve arzularından vaz geçip, Hakkın yoluna mâni olan bağlılıkları terketmelidir. Bunun çâresi şöyledir: “Kendisini dünyâya bağlayan şeylerin hangisinden istediği ân vazgeçebiliyorsa, bunun maksada mâni olmadığını anlamalıdır. Hangisini terkedemiyorsa ve gönlünü ona bağlı tutuyorsa, onun Hak yoluna mâni olduğunu anlamalı ve o bağlılığın kesilmesine çalışmalıdır. Bizim hocamız Şâh-ı Nakşibend, o kadar ihtiyâtlı idi ki, yeni bir elbise giyse; “Bu elbise falan kimsenindir” diyerek, onu emânet gibi giyerlerdi.”

“Kalbe ânî olarak gelen çeşitli vesveseler ve telkinler, insanın kemâline mâni olmaz. Ancak, kalbe yerleştirmemelidir. Kalbe gelen bu vesveseleri tamâmiyle uzaklaştırmak imkânsızdır. Ba’zı âlimler;

“Kalbe yerleşmediği müddetçe, onların hiçbir kıymeti yoktur” dediler. Eğer kalbe yerleşirse, feyz yollarını keser. Bunun için bâtın hâllerini murâkabe etmelidir.”

“Aradaki mesâfe ne kadar çok olursa olsun, talebe, hocasına durumunu ma’nevî yol ile arzetmelidir ki, gafletten kurtulabilsin.”

“Bir âlimi ve evliyâyı ziyâret etmekten maksad, Allahü teâlâya yönelmektir. O büyüklerin rûh-ı şerîflerini tam bir yönelme ile ziyâret, cenâb-ı Hakkın rızâsına kavuşmaya vesîledir. Nitekim görünüşte halka tevâzu, hakîkatte Hakka tevâzudur. Çünkü insanlara tevâzu göstermek, Allahü teâlânın rızâsı için ise makbûldür.”

Seyyîd Şerîf Cürcânî, Muhammed Pârisâ, Ya’kûb-i Çerhî gibi âlimler ve velîler Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin talebesidir. Bunlardan başka pekçok kimseler, onun vâsıtasıyla hidâyete kavuştu, başkalarını yetiştirecek irşâd makâmlarına yükseldi.

Vefâtlarından evvel, talebelerinden biri şöyle bir rü’yâ gördü: “Büyük bir otağ kurulmuş. Otağda Peygamber efendimiz de bulunuyordu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri ile hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri de otağın yanında duruyor ve içeri girip Peygamber efendimizi görmek istiyorlardı. Bir ara Behâüddîn-i Buhârî içeri girdi ve bir müddet sonra sevinç ile çıkarak buyurdu ki: “Bize, kabrimizin 100 fersah mesafesine defnedilecek her müslümana şefâat etmemiz ihsân edildi. Alâüddîn-i Attâr’a da 40 fersah mesâfedekilere şefâat ihsân edildi. Bizi sevenlere ve ihlâs ile bağlılık gösterenlere de, bir fersah mesâfede olanlar ihsân edildi.” (Bir fersah altı kilometredir.)

Talebelerine birgün vasıyyet ederek buyurdu ki: “Birbirinize sığının! Her işte yolunuz, dînî ölçülere bağlılık olsun! ölçüleri yerine getirmek azminden dönmeyiniz! Sohbet mühim sünnettir. Bu sünnete riâyet edin, umûmî ve husûsi şekilde ona devâm ediniz! Eğer bu yolda sebât ve istikâmet gösterirseniz, bir ânda büyük derecelere kavuşursunuz. Hâlinizin dâima yükselişte olması lâzımdır.”

802 (m. 1400) senesinde, bel ağrısıyla başlayan bir hastalığa yakalandı. 2 Receb Perşembe günü yatağa, yattı.

Talebelerinden Şeyh Safiyyüddîn anlattı: “Hocam, hayatlarının sonunda ve yakınlarının huzûrund; bu fakîr hakkında buyurdu ki: “Yirmi yıldan fazla bir zamandır Safıyyüddîr ile aramızda, Allahü teâlânın rızâs için olan bir dostluk vardır. Elbette bu dostluk bozulmaz.” Ben orada olmadığım birgün de; “Ondan râzıyım. Allahü teâlânın Resûlünün, Eshâb-ı kirâmından râzı oldukları gibi” buyurmuşlar.”

Alâüddîn-i Attâr, vefâtına yakın buyurdu ki: “Allahü teâlânın inâyeti ve Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin himmeti ile, müsâade edilseydi, bir nazarda bütün insanları vilâyet mertebesine kavuşturdum. En önce Allahü teâlânın ezelî inâyetini görmek ve bundan ümitli olmak lâzımdır. Bundan bir ân gâfil kalmamalıdır. Dâima muhtâc olduğunu düşünmelidir. Allahü teâlânın küçük bir gadabını çok büyük görmeli, titremeli ve çok korkmalıdır.”

Son hastalıklarında, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin rûhâniyeti ile hayli sohbet etti. Buyurdu ki: “Dostlar ve azîzler hep gitti. Ba’zıları da arkalarından gitmek üzeredir. Elbette o âlem, bu

âlemden üstündür.” Bundan sonra bir ara bahçedeki yeşilliğe gözleri takıldı. Yakınlarından biri; “Ne güzel sebzelik” deyince; “Toprak da güzeldir. Bu âleme hiç meylimiz olmamıştır. Dostların gelip bizi bulamayınca, gönülleri kırık dönmelerinden başka kederimiz yoktur” buyurdu. Receb ayının yirmisine rastlayan Çarşamba gecesi, son nefesinde “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” diyerek vefât etti. Vefât ettiği gece, sevenlerinden biri onu rü’yâsında gördü. Buyurmuş ki: “Allahü teâlânın bize verdiği ni’metler ve ihsânlar, yazı ile, söz ile anlatılamaz. Bunlardan en küçüğü şudur ki: kabrimin kırk fersah uzaklığına defnedilmiş olanların, benim şefâatim ile affolunacağı, mağfiret buyurulacağı bildirildi”

1)Tam İlmihâl Se’âdeti Ebediyye sh. 410-983
2)Hadâik-ül-verdiyye sh. 144
3)Nefehât-ül-üns sh. 428
4)Reşehât (Osmanlıca) sh. 162
5)Hadîkat-ül-evliyâ sh. 70
6)Makâmât-ı Nakşibendiyye sh. 180, 182
7)Behcet-üs-seniyye sh. 16
8)İrgâm-ül-merîd sh. 60
9)Reşehât (Arabî) sh. 67
10) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 166

ALÂÜDDÎN TÛSÎ:

Hânefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Kelâm ve usûl ilimlerinde de âlim idi. İsmi, Ali bin Muhammed’dir. Alâüddîn lakabı verildi. Tûsî, Betârkânî ve Rûmî nisbet edildi. İran’da Tûs taraflarında doğan Alâüddîn Ali Tûsî, 887 (m. 1482) yılında Semerkand’da vefât etti.

Gençliğinde İran ve Horasan taraflarında, Mâverâünnehr'de ilim tahsîl etti. Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri kıymetli din bilgilerini öğrenip aklî ve naklî ilimlerde yetişti. Anadolu'da ilme hürmetkâr, âlime ta'zimkâr olan Osmanlı sultanlarının varlığından haberdâr oldu. Onların hizmetinde bulunmayı arzu etti. Alâüddîn Tûsî'nin tahsîlini bitirdiği sıralarda, Osmanlı Devleti'nin başında Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın babası Sultan İkinci Murâd Hân bulunmaktaydı. Anadolu'ya gelip Osmanlı ulemâsıyla sohbet etti. Sistemli çalışması, engin bilgisi, üstün zekâ ve kâbiliyeti, karşısındakini iknâ ve ta'lim kudreti, bilgisinden aldığı güçten kaynaklanan ilmî cesâreti ve öğretme gayretleriyle Osmanlı ulemâsının takdîr ve muhabbetini kazandı. Çeşitli memleketlerdeki üstün ilim sâhibi ve kâbiliyetli kimselere büyük imkânlar sağlayarak, teşvîk edip memleketine çekmek için çırpınan Sultan Murâd Hân, ayağına kadar gelmiş olan Alâüddîn Tûsî'yi kaçırmadı. Bursa'daki Sultâniye Medresesi'ne, günlük elli akçe (5,7 gr. altın) yevmiye ile başmüdderris ta'yin etti. Kısa zamanda Osmanlı ulemâsı arasında meşhûr olan Alâüddîn Tûsî, fetihten sonra İstanbul'da açılan sekiz medreseden biri olan Zeyrek Medresesi'ne günlük yüz akçe (11,4 gr. altın) yevmiye ile müderris ta'yin edildi. Alâüddîn Tûsî ile birlikte Hocazâde ve Abdülkerîm Efendi'ye de birer medrese verilip, diğer beş medrese de, devrin mümtâz müderrislerine ihsân edildi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Alâüddîn Tûsî'ye yevmiyesi hâricinde, İstanbul civârında bir yer olan Müderris köyünü mülk olarak verdi. Bugünkü Zeyrek Câmii'nin yanında, kırk odalı bir binâdan müteşekkil olan Zeyrek

Medresesi'nde birçok âlim ondan ilim öğrendi. Fâtih Sultan Mehmed Hân da, zaman zaman bu medreseye gelir, Alâüddîn Tûsî'nin derslerini dinler, anlatılanlardan çok memnun olarak ayrılırdı. Medreseyi bir ziyâretinde, Alâüddîn Tûsî'ye hil'at (pâdişâhların taltif için verdikleri elbise) ve onbin akçe (1,142 kg. altın), talebelerin herbirine de beşyüz akçe (57,1 gr. altın) hediye ederek, onları taltif ve teşvîk etti.

Alâüddîn Tûsî'nin ilmî kudreti, münâzara kâbiliyeti, dînî gayreti gibi husûsiyetlerinden dolayı, ona karşı üstün bir muhabbet ve hürmet besleyen Fâtih Sultan Mehmed Hân, İstanbul'da yaptırdığı, bugünkü Fâtih Câmii civârındaki Semâniye medreselerinden birine müderris ta'yin etti. Daha sonra Edirne'deki Üç Şerefeli Medresesi'ne, müderris ta'yin etti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, âlimlerin çalışmasına, sapıklıkların ortadan kaldırılıp, doğru bilgilerin hak delîllerle isbât edilerek ortaya çıkarılmasına, Allahü teâlânın dîninin doğru olarak öğrenilip öğretilmesine büyük ehemmiyet verirdi. Bu yüzden; felsefeci İbn-i Sinâ'nın sapık fikirlerine cevap veren İmâm-ı Gazâlî'nin (r.a.) yazdığı "Tehâfet-ül-felâsife" adlı eserine reddiye yazmak gibi bir sapıklığa düçâr olan Endülüslü felsefeci İbn-i Rüşd'ün fikirlerinin bozukluğunun ortaya çıkarılmasını istedi. Bu işle Alâüddîn Tûsî'yi ve Hocazâde'yi vazîfelendirdi. Hocazâde dört ay sonra, Alâüddîn Tûsî altı ay sonra bir eser yazarak, İbn-i Rüşd'ün; "Akıl îmândan üstündür" sözüne karşı, İmâm-ı Gazâlî'nin (r.a.); "Îmân akıldan üstündür" sözünün doğruluğunu isbât ettiler. Eserler, zamânın en büyük âlimlerinden

müteşekkil bir hey'et tarafından tetkik edildi. Hocazâde'nin eserini, maksada daha uygun, takdîre daha lâyık buldular. Alâüddîn Tûsî, bu hâdiseden sonra, Anadolu'da kendini geçen büyük âlimlerin yetiştiğini görüp, üzüldü. Bu üzülmesini kendisi için bir eksiklik sayıp, nefsini terbiye etmek için ehil bir kimse, bir Allah dostu aramak niyetiyle yola çıktı. Talebesi Abdullah-ı İlâhî ile birlikte, İran'da Kirman taraflarına gitti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, onun ayrılışına çok üzüldüysede, mâni olamadı. Doğup büyüdüğü yerlerde de hizmet etmek istedi. Tebrîz'e gitti. Kirman'da bir medresede ilim öğretti. Daha sonra Mâverâünnehr taraflarına gitti. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin sohbet halkasına dâhil olup, tasavvuf yoluna girdi. O mübârek insanın üstün nazarları, feyz ve nûrları ile olgunlaştı. Kalbinden dünyâ sevgisi, şan ve şöhret hissi gibi uygunsuz şeyleri tamamen çıkarıp, attı. Allahü teâlânın dinine ve kullarına, yalnız O'nun rızâsı için hizmet etmek düşüncesi kalbinde yerleşti. Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdıktan sonra Semerkand'da vefât etti.

Alâüddîn Tûsî'nin talebeleri arasında; İkinci Bâyezid Hân devri şeyhülislâmlarından Abdülkerîm Efendi ve evliyânın meşhûrlarından Abdullah-ı İlâhi gibi büyükler de vardır.

Yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: İmâm-ı Gazâlî ve İbn-i Rüşd arasındaki ayrılıklar ve İmâm-ı Gazâlî'nin (r.a.) üstünlüğü hakkında Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın emriyle yazdığı "Ez-Zâhire", Teftâzânî'nin (r.a.) "Telvîh"ine hâşiye, Seyyîd Şerîf Cürcânî hazretlerinin "Mevâkıf"ının şerhleri üzerine hâşiyeleri ve değişik mevzûlarda birçok eserleri vardır.

1)Şakâyık tercümesi (Mecdî Efendi), sh. 117
2)Fevâid-ül-behiyye sh. 145
3)El-A'lâm cild-5, sh. 9
4)Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 185
5)Keşf-üz-zünûn sh. 497, 513, 825, 1144, 1479, 1856, 1892
6)Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 737

ALİ BİN ŞİHÂB:

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. Allahü teâlânın dostlarının büyüklerinden olan Ali bin Şihâb, 891 (m. 1486) senesinde vefât etti. Nesebi dördüncü dededе Tilmsân sultânı Ebû Abdullah'a, sonra da Seyyid Muhammed bin Hânefiyye'ye ulaşır. Seyyid idi. Ali bin Şihâb, Kerâmet ve hârikulâde hâller sâhibi olup, feyz ve nûrları her tarafa yayıldı.

Ali bin Şihâb, vera' sâhibi idi. Şüphelilerden çok sakınırdı. Değirmene gittiğinde, kendisinden önce un öğütülmüş ise, taşı kaldırır, başkalarının un kalıntılarını temizler, bunları toplayıp hamur yapar, sonra hayvanlara verirdi. Daha sonra kendi buğdayını öğütürdü. Başkalarına âit tarlanın otundan ve ekininden beslenmiş olmaları ihtimâliyle, vefâtına kadar, ekini ve otu bol olan yerlerin kuşlarından yemedi. Çok vera' sâhibi olması sebebiyle, arının yaptığı balı da yemedi. Sebebini soranlara; "Bahçe sâhiplerini, bahçelerindeki şeftâli, zerdâli v.s. ağaçlarından arıları kovarken gördüm. Onların çiçeklerinden alıp yemelerine müsâade etmiyorlar. Allahü teâlâ, başkalarının rızâsı olmadan, onların

arâzisinde, inek otlatmayı haram kıldı. Hem rızâları dışında ineği otlatacaksın, hem de sütünü sağıp içeceksin, böyle şey olmaz” buyurdu.

Ali bin Şihâb, çocuklara ders okuturdu. Bu sebeble, ne onlardan, ne de babalarından hiçbir şey almadı. Kıtlık zamânı günlerce aç kaldığı hâlde, kimseden birşey kabûl etmedi. Kendisine getirilen hediyeleri, dul ve yetimlere dağıttı. Dergâhının duvarına asılı bir heybesi vardı. Fazla gelen ekmek parçalarını oraya koyardı. O sepet hergün dolardı. Yanında yüz kadar talebesi vardı. O ekmekleri, küçük sepetler içerisinde akşam talebeleri ile şehre gönderir, oranın fakîrlerine dağıttırırdı. Kıtlık günleri bittikten sonra, yine o fakîrlere; bakla, peynir, gibi şeylerle yardım etmekten geri durmadı.

Ali bin Şihâb, zâlimlere yardımcı olduklarını tahmin ettiği kimselerin hiçbir şeyini alıp yemezdi. Birgün kendisine, birisi yemek getirdi. Getirilen yemeği yemedi Getiren kişi; “Efendim bu helâldir. Alnımın teri ile kazandım” deyince; “Ben terâzisini tutanın, hangi tarafın ağır bastığını ihlâsla gözetmeyenin yemeğini yemem” buyurdu.

Şeyh-ül-İslâm Zekeriyyâ el-Ensârî şöyle anlatır: “Ali bin Şihâb, Câmi’ul-Ezher’de benim yakın arkadaşım idi. Çok çalışma husûsunda, gündüzleri oruç tutmada, geceleri Kur’ân-ı kerîmin yarısını namazda okumada ikimiz örnek gösterilirdik. Fakat o, vera’da benden çok ileride idi. Mısır’ın yemeğini yemedi. Başkasının Nil’den taşıyıp getirdiği suyu içmedi. Kendisinin bir kabı vardı. Onu alır, Nil nehrine gider, doldurur getirirdi. Bir gece, getirdiği suyu biz

içip bitirdik. Su sanıp, testiyi alıp baktığında boş çıktı. Hiçbir şey demedi ve tebessüm etti.

Ali bin Şihâb, "El-Minhâc," "Eş-Şâtıbiyye", "El-Minha" adlı eserleri okudu. Âdeti olduğu üzere, annesi ona; şekerli ve tahinli olan ekmek getirirdi. Bu, onun gıdâsı idi. Annesi daha sonra onun çamaşırlarını yıkamak istedi. Oğlunun bulûğ çağına geldiğini anlayıp; "Yavrum, bu belde ehlinden sana zarar gelmesinden korkarım. Gel seni, kendi memleketinden olan birisi ile evlendireyim" dedi. O da mes'eleyi bana açtı. Ben de ona; "İstihâre yap. Allahü teâlâdan hayırlısını iste" dedim. O, annesine çok itâatkâr olduğu için, onun emrini dinledi. Annesi, tek başına çuvalları merkebe yükleyebilen güçlü-kuvvetli bir kadın idi. Ali bin Şihâb; "Ben, ilmi ve ahlâkı anamdan öğrendim" buyururdu."

Ali bin Şihâb şöyle anlatır: "Ben küçük yaşta iken, babam vefât etti. Annemin yanında, onun terbiyesi ile büyüdüm. Ücretle köylülerin hayvanlarını otlatmaya başladım. Bu işimle yiyeceğimi te'min ettim. Hayvanları güderken, bir yandan da Kur'ân-ı kerîmi ezberlerdim. Birgün, oradan geçmekte olan bir derviş benim yanıma gelip; "Yavrum, beni iyi dinle! Annene danış, Mısır'a git, orada ilim öğren" dedi. Eve gelince, anneme durumu anlattım. O da anlattıklarımı uygun gördü ve bana dört ay kadar yetecek azık hazırladı. Onu alıp yola çıktım. İlim tahsîlimi tamamlayıp yanına dönünceye kadar, bütün ihtiyâcımı gönderdi."

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: "O, vefâtına kadar hiçbir kimsenin gıybetini yapmadı. Bundan uzak durdu, ömrü boyunca boş durduğu ve lüzumsuz bir işle meşgûliyeti olmadı. İbâdet ve insanlara faydalı

işlerle meşgûl oldu. O, geceleyin biraz uyur, sonra kalkar abdest alır, namaz kılardı. Daha sonra büyükçe bir kap alır, su doldurulması gereken yerleri doldurur, bir taraftan da Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bu hâli, sabah namazına kadar devâm ederdi. Çok kere, bu zaman zarfında Kur'ân-ı kerîmin yarısını okumuş olurdu. Dergâh, câmi ve o civârdaki yolculara âit olan sebilleri su ile doldururdu. Hattâ hayvanlara âit su içme yerlerine de su koyardı. Sonra câmideki abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Temizlenmesi gereken yerlerin temizliğini yapardı. Bütün işleri bitirdikten sonra, dergâhın damına çıkar, Allahü teâlâdan af diler, tesbîh okurdu. Daha sonra sabah ezanını okur, iner câmiye girerdi. Sabah namazının sünnetini kılar, sonra da talebeleri ile birlikte kırâatine uygun Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bunu bitirince, cemâate namaz kıldırırdı. Namaz bittikten sonra, güneş doğuncaya kadar tekrar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bu vakitte mektep çocukları gelirdi. Onlara, ikindi vaktine kadar ders okuturdu. Sonra tekrar abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Bu işten sonra, dergâh kapısının yanındaki dükkânı açar, zeytinyağı, bal, pirinç, biber gibi şeyler satar, halkın bu tür ihtiyâcını da karşılar, gün batmadan evvel işini bitirirdi. Sonra da ezan okur, cemâate akşam namazını kıldırırdı. Namazdan sonra, yatsı namazına kadar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Yatsı namazını kıldıktan sonra, Ali bin Şihâb evine gider, bir miktâr istirahat ederdi. Sonra tekrar aynı işleri yapmaya başlardı. Hanımı onun bu hâline acıyıp; "Efendi, bir gece olsun kendine dinlenecek bir zaman ayırmaz mısın?" diye sorunca; "Biz buraya dinlenmek için gelmedik" buyururdu.

Ali bin Şihâb, birine birşey satıp da alacağı parada şüpheye düştüğünde, o parayı almaz, müşterinin istediği şeyi ona verir, ihtiyâcını karşılar, "Al, dilediğin gibi kullan, bizden yana helâl olsun" derdi. Müşteri malı alır, bunu kendisini sevdiği için yapıyor zannederdi.

Muhammed en-Nâmûlî şöyle anlatır: "İbrâhîm el-Matlûbî, talebeleri ile birlikte, incir mevsiminde inciri bol bir yere geldiler. Oranın halkı, kendilerine misâfir olmalarını, bol bol incir ikrâm etmek istediklerini söylediler. Talebeler de incir yemek arzusunda idiler, İbrâhîm el-Matlûbî; "Biz inciri Ali bin Şihâb'ın beldesinde yiyeceğiz" deyip, orada kalmadı ve yola koyuldular. Talebelerin aklına, incir yetişmeyen bir yerde nasıl incir yenir düşüncesi geldi. Nihâyet Ali bin Şihâb'ın beldesine geldiler. Ali bin Şihâb gelenleri karşılayıp, içeriye buyur etti ve önlerine, içinde incirin en güzeli olan büyük bir sepet koydu. Talebeler hocalarından, daha önce içlerinden geçen düşünce sebebiyle özür dilediler ve tövbe ettiler."

Ali bin Şihâb, ekin ekme zamânında, tarlasına ektiği buğday için bir sınır çizerdi. Sınırın dışında kalan yere de bakla ekerdi. Bakla ile buğday arasındaki sınırda yetişenleri almaz, halka bırakırdı. Bulunduğu beldede sıcakların çok olması sebebiyle, ekini gece biçerlerdi. Ali bin Şihâb, ekin biçmeye giderken abdest ibriğini de yanında götürürdü. Gece ekin biçip sabah namazı vakti girince, işi bırakır, abdest alıp namaza dururdu. Namazını biraz uzatırdı. Ortağı, bu gecikmeden biraz sıkılırdı. O da haliyle bunu anlar ve; "Haram yoldan kazanılan her yiyecek haram olur" derdi.

Oğlu şöyle anlatır: “Babam; “Helâl lokma ile beslenen bedeni toprak çürütmez” buyurdu. Onun bu sözüne ba’zı kimseler i’tirâz edip, bu durumun Peygamberlere ve şehîdlere mahsûs olduğunu söylediler. Bir müddet sonra babam vefât etti. Aradan yirmibir sene geçti. Babamın söylediği söze yine i’tirâz edenler oldu. Sözünün doğru olup olmadığını anlamak için, gidip kabrini açtılar. Onu, ilk gün koydukları gibi bembeyaz bir kefen içinde buldular. İnkarcılar tövbe ve istiğfâr edip, Allahü teâlâdan af dilediler.”

Ali el-Iyâşî, Ebü’l-Abbâs’ın talebelerinden idi. Bir gece Ali bin Şihâb’ın dergâhında geceledi. O gece Ali bin Şihâb’ı, kabrinde Kur’ân-ı kerîm okurken gördü. Meryem sûresinden başlayıp, Rahmân sûresine kadar okudu. Sabah, tan yeri ağarırken okumayı bıraktı. Ali el-Iyâşî, durumu orada bulunanlara anlattı. Onlar da; “Evet! O, Ali bin Şihâb’dır” dediler.

Ali bin Şihâb, vefâtından az önce; “Kabrimi belli etmek için bir nişan koymayınız. Beni, şu kubbeli yerin arkasına defnediniz” diye vasıyyette bulundu.

Oğlu Şeyh Abdürrahmân şöyle anlatır: “Babamın vefâtı yaklaştığında, Abdülazîz ed-Dirînî’nin “Tehâret-ül-kulûb” kitabını istedi. Onda yazılı zâtların vefât ediş hâllerinin okunmasını istedi. Bir müddet dinledikten sonra, derin ve hüzünlü nefes aldı ve; “Onlar, kâfileler hâlinde atlarla geçip gittiler. Biz ise, topal bir merkep ile onları ta’kibe çalışıyoruz.” buyurdu. Bir aralık dilinde ba’zı kabarcıklar çıktı. Ev halkından birisinin; “Vallahi bu dil bu hâle gelmemeli idi. Zira o, geceler boyu Kur’ân-ı kerîm okudu, hatim indirdi” dediğini duyunca; “Onun sözlerini duymamış olayım. Eğer o,

hesab verme husûsunda benim bildiğimi bilseydi, öyle söylemezdi” buyurdu.

Oğlu Hıdır da şöyle anlatır: “Babam Ali bin Şihâb Kâhire’ye geldiğinde, yanında ekmek çantası ve su ibriği olurdu. İbriğini Nil nehrinin temiz bir yerinden doldurur, ekmeğini yer ve suyunu içerdi. Bir kere olsun bana âit olan ekmekten yemedi.”

Muhammed bin Abdürrahmân, bir bahar mevsiminde Ali bin Şihâb’ın bulunduğu bölgeye gelip zirâatle meşgûl oldu. Anbarlar yaptırdı ve oldukça fazla masraf yaptı. Oradan ayrılacağında, işini yürütmek ve anbarları teslim işi için emîn birisini aradı. Köylüler, Ali bin Şihâb’dan daha emîn kimsenin olmadığını söylediler. Muhammed bin Abdürrahmân gidip, işini kendisine havâle etmek istediğini Ali bin Şihâb’a söyledi. Fakat o kabûl etmedi. Muhammed bin Abdürrahmân da çok ısrar ederek, işlerini ve anahtarları ona teslim etti. Ali bin Şihâb da bu ısrar üzerine onu kırmayıp, işlerini teslim aldı. Bir zaman sonra, tarladaki kavun ve karpuzlar oldu. Onları topladı ve bir yere koydu. Zamânı biraz geçince, telef olmasın diye satmak istedi. Tellâl tutup ilân etti. Alan olmadı. Telef olan bu malları kendi hesabınâ yazdı. Sonra hayvanlara verilen otların dağılışını günü gününe bir yere yazdı. Hangisine ne kadar yem verildiğini ve neler verileceğini tesbit etti. Hasta olanları da yazdı. Birçok işi yapıp, hesabını tuttu. Nihâyet malların sâhibi olan Muhammed bin Abdürrahmân geri döndü. Yapılan işleri, tutulan hesapları görünce, Ali bin Şihâb’ın ayaklarına kapandı ve; “Efendim, af buyurunuz. Sizin gibi bir zâtı

kendime vekîl yapıp işimde çalıştırdım” deyip, özür diledi.

Ali bin Şihâb, ba’zan mushaf yazardı. Bundan aldığı hediye ile ihtiyâcını giderir, fazlasını da dul kadınlara ve fakîrlere dağıtırdı, İlmî eserler de yazdı. Yazarken Kur’ân-ı kerîm de okurdu. Okuması, yazdığı eserde bir yanlışlık yapmasına sebep olmazdı. Hatâsız ve çok güzel bir şekilde yazardı.

Ali bin Şihâb, ba’zan süt ve sulu yemekleri hasta kimselerle birlikte oturup yer ve; “Bunlar, gönlü kırık kimselerdir” buyururdu.

Talebeleri; “Biz onu, yaz olsun, kış olsun, gündüzleri uyurken görmedik. O; “Gündüzler, uyku için yaratılmadı” buyururdu diye naklettiler.

Şöyle anlatılır: “Hac dönüşü, insanlar onu karşılamaya çıktılar. İkindi vakti idi. O, hemen dergâhın damına çıkıp ezân-ı Muhammedîyi okudu. Sonra inip, namaz kıldırdı. Namazdan sonra da etrâfı temizlemeye, abdest alma yerlerinin sularını doldurmaya başladı. Daha evine gitmeden, bu işlerini yapıp bitirdi. O geceden i’tibâren, önceki âdeti üzere, hiç aksatmadan sebilleri, doldurmaya devâm etti. Başkalarının hac dönüşü günlerce dinlendiği, boş durduğu gibi yapmadı ve; “Vakit, keskin bir kılıçtır” buyurdu. Hacdan döndükten sonra, ağlaması ve hüznü daha da fazlalaştı. Vefâtına kadar hep bu hâl üzere yaşadı.”

Nûreddîn eş-Şûnî, Ali bin Şihâb’a çok benzerdi. Bedeni, yüzü, sakalı ve çalışması hep onu andırırdı. Bu benzerliği sebebiyle, çok kimseler Câmi’ul-Ezher’e onu görmeğe giderlerdi. Nûreddîn eş-Şûnî vefât ettiğinde, rü’yâda görüldü ve; “Bu gece Ali bin Şihâb yanıma

geldi ve bana; “Mekânın hoş olsun. Herhangi bir ihtiyâcın olursa beni çağır, hemen gelirim” diye söyledi” dedi.

Ali bin Şihâb, Kâhire’den dönüşünde birisi ile yol arkadaşı oldu ve ona ne iş yaptığını sordu. O da, müezzin olduğunu söyleyince; “Yerine ayrılırken birini vekîl bıraktın mı?” diye sordu. O da, bu suâli önemsemeyip; “O iş kolay, hâlledilir” deyince, Ali bin Şihâb, onun bu sözünün artık ayrılmayı îcâb ettirdiğini ve kendisiyle yol arkadaşlığı yapamıyacağını söyleyip, ondan ayrıldı.

Berhâmi denilen ba’zı kimseler, ateş yemek, ateşe girmek, dil üzerinde kılıç gezdirmek gibi işler yaparlardı. Bunlar Ali bin Şihâb’ın beldesine gelince, o bunlara mâni olup; “Yaptığınız bu işlerin dînimizdeki yerini gösterin ve Hocam İbrâhim ed-Düsûkî’den böyle bir haber söyleyin” dedi. Onlar cevap veremediler. O gece Berhâmîler, rü’yâ’da İbrâhîm ed-Düsûkî’yi gördüler. Onlara; “Hepiniz Ali bin Şihâb’ın sözünü dinleyiniz. Ben, Hulefâ-i râşidînin (dört büyük halifenin) ve müctehid imamların çizdiği hidâyet yoluna aykırı olan her işe karşıyım” dedi. Sabah olunca, hepsi yaptıklarına pişmân oldular ve tövbe ettiler. Ali bin Şihâb da onlara; “Eğer hocam İbrâhîm ed-Düsûkî’nin bu işte rızâsı olduğunu bilseydim, sizden önce ben yapardım” dedi.

Ali bin Şihâb, namaz için evinden çıktığında, onu gören namaz kılmayan kimseler bir yere gidemeyip, onun heybetinden namaza koşarlardı.

Ali bin Şihâb, bir yere oturup, oyun ve boş şeylerle vakit geçiren köylüleri görünce; “Yavrularım, ömür

çok kısadır. Oyun ve eğlence zamânı değildir. Yakında yaptıklarınıza pişmân olursunuz” diye nasîhat ederdi.

Ali bin Şihâb, seyyid idi. Resûlullah efendimizin (s.a.v.) soyundan olduğunu açıklamazdı ve; “Neseble öğünmek doğru değildir. Kişi, iyi amel sâhibi olmalıdır. Önceleri bir köle olan Selmân-ı Farisi ve Bilâl-i Habeşî (r.anhümâ) Resûlullahın emrine girince, O’nun sohbetinde şanları ne kadar üstün oldu” buyurdu.

Kendisini Nûreddîn (dînin nûru) ismi ile çağırdıklarında; “Beni, babamın koyduğu Ali ismi ile çağırınız” buyururdu.

Ali bin Şihâb buyurdu ki: “Ben, birinin çok ibadetine değil, Allahü teâlâdan korkusunun çokluğuna ve bir de nefsi ile olan mücâdelede onu hesaba çekişine bakarım.”

1)Tabâkât-ül-kübrâ cild-2 sh. 109

ALİ KUŞÇU:

Fâtih devri kelâm ve fen âlimi. İsmi, Ali bin Alâüddîn bin Muhammed’dir. Babası, Uluğ Bey’in doğancıbaşısı olduğu için, Kuşçu lakabıyla meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemekte, dokuzuncu asrın başlarında Semerkand’da doğduğu kabûl edilmektedir. 879 (m. 1474) senesi Şa’bân ayında İstanbul’da vefât etti. Kabri, Eyyûb Sultân türbesi yanındadır.

Uluğ Bey’in hükümdârlığı sırasında, Semerkand’da dînî öğrenimini tamamladı. Küçük yaşta, matematik ve astronomiye karşı aşırı bir ilgi duydu. Devrin en büyük âlimleri olan; Uluğ Bey, Bursalı Kâdızâde Rûmî, Gıyâseddîn Cemşid ve Mu’înüddîn Kâşî’den astronomi ve matematik dersleri aldı. Bu büyük âlimlerden aldığı

ilimlerle yetinmeyip, daha fazlasını öğrenme arzu ve isteği ile, kimseye haber vermeden, sinesinde ünlü âlimlerin toplandığı Kirman'a gitti. Kirman'da bulunduğu sırada, aklî ve naklî ilimler üzerinde çalışmalara devâm edip, burada "Hall-ül-eşkâl-il-Kamer" (Ay safhalarının açıklanması) risâlesini ve "Şerh-i Tecrîd" adlı eserini hazırladı. Daha sonra tekrar Uluğ Bey'in yanına dönerek, ondan özür diledi ve ay'da eskiden beri açıklanmamış ba'zı yerleri çözmek, îzâh etmek husûsunda yazmış olduğu "Hall-ül-eşkâl-il-Kamer" adlı risâlesini takdim etti. Uluğ Bey, bu risâleyi okuyup inceledikten sonra ona; "Bu konuda cidden iyi bir tahsîl yapmışsın" diyerek iltifâtta bulundu. Ali Kuşçu, sonra Uluğ Bey'in yaptırmakta olduğu meşhûr rasathânenin tamamlanmasına me'mûr olundu.

Ali Kuşçu Kâdızâde Rûmî'nin vefâtı üzerine, Uluğ Bey tarafından Semerkand Rasathânesine müdür olarak ta'yin edildi. Uluğ Bey'in katledilmesinden sonra, Semerkand Medresesi'ndeki dersleri ile rasathânedeki çalışmalarına son vererek, Semerkand'dan ayrılıp, Tebrîz'e gitti. Tebrîz'de Uzun Hasen ona çok iltifât ve ikrâmda bulundu. Uzun Hasen onu sulh yapmak için Fâtih Sultan Mehmed Hân'a gönderdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, onun değerli bir ilim adamı olduğunu, kısa bir görüşmeden sonra anladı. Uzun Hasen'in ona gösterdiği ilgi ve alâkadan daha fazlasını gösteren Fâtih Sultan Mehmed, kısa bir sürede Ali Kuşcu'nun gönlünü fethetti. Fâtih ona, İstanbul'da kalması için teklifte bulundu. Çünkü onun ilminden faydalanmak istiyordu. Ali Kuşçu bu teklifi kabûl etti. Fakat daha önce üzerine aldığı vazîfeyi

yerine getirmek için Fâtihin cevâbını Uzun Hasen'e götürdü. Bu vazîfesini tamamladıktan sonra, seçkin talebeleri ve yakınlarından meydana gelen ikiyüz kişilik bir kâfile ile İstanbul'a geldi Fâtih Sultân Mehmed Hân, onu Ayasofya Medresesi'ne müderris olarak tâ'yin etti. Bunun yanında, kendi husûsi kütüphânesinin müdürlük görevini de verdi.

Ali Kuşcu'nun, İstanbul medreselerinde astronomi ve matematik ilimlerindeki çalışmaları neticesinde, büyük gelişmeler görüldü. Derslerine İstanbul'un meşhûr âlimleri de katılırdı. İlim sahasında hizmet ve adları ile ün yapmış olan Hoca Sinân Paşa, Molla Lütfî ve Ali Kuşcu'nun oğlu Mirim Çelebi gibi âlimler, onun derelerinde yetiştiler.

Fâtih Sultân Mehmed Hân, Uzun Hasen'e karşı çıktığı sefere Ali Kuşcu'yu da götürmüştü. Ali Kuşçu bu sefer esnâsında, astronomi ilmine dâir "Er-Risâletü felâhiyye" adlı risâlesini yazdı. Ali Kuşçu, yalnız te'lîf eserleri ile değil, çalışma ve yol göstermesiyle devrini aşan büyük bir âlimdir.

Eserleri: Ali Kuşcu'nun eserleri, Astronomi ve matematikle ilgili olanlar; kelâm ilmi ile ilgili olanlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Ali Kuşcu'nun yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1- Risâle fil-Heye' (Astronomi Risâlesi): 862 (m. 1457) yılında Semerkand'da Farsça olarak yazılmıştır. Osmanlı mühendishânesinde, ondördüncü asırda ders kitabı olarak okutuldu.

2- Risâleti'l-Fethiye (Fetih Risâlesi): Risâle fil-Heye' adlı risâlenin Arabcasıdır. Ali Kuşçu, bu eserin son kısmına gök cisimlerinin uzaklıklarıyla ilgili bir bölüm ilâve ederek, Otlukbeli Zaferi'nin bir hediyesi olarak

Fâtih Sultân Mehmed Hân'a sunmuştur. Bu eserde, ekliptiğin eğimini hesâb eden Ali Kuşçu, eğimi 23° 30' 17" olarak bulmuştur. Bugün bulunan değer ise 23° 27'dır. Bu iki değer arasındaki küçük fark, Ali Kuşcu'nun astronomideki üstün bilgisini ortaya koyar. Eserin ilaveli ve açıklamalı ilk tercümesi 955 (m. 1548) senesinde Seyyid Ali bin Hüseyn tarafından yapılmış ve Haleb'de bastırılmıştır. Bu esere dâir birçok şerhler yapılmıştır. Bunlardan biri, mühendishâne baş müderrisi Seyyid Ali Paşa tarafından yapılmış olan "Mir'ât-ül-Alem" adlı eserdir. Risâle fil-fethiye'nin iki asıl nüshasından biri, İstanbul Rasathâne Kütüphânesi 65/8'de, diğeri ise, Nûr-i Osmaniye Kütüphânesi 2911 numarada kayıtlıdır.

3- Risâle fil-Muhammediyye: Cebire dâir bir eserdir. Fâtih Sultân Mehmed Hân'a takdim etmiştir. Ali Kuşcu'nun, eserin son sayfasındaki imzasından, 877 (m. 1472) senesinde tamamlamış olduğu anlaşılmaktadır. Eserin el yazması, Ayasofya Kütüphânesi 2733 Numarada kayıtlıdır.

4- Uluğ Bey Ziyci Şerhi: Ali Kuşçu'nun astronomi ile ilgili en önemli eseridir. Uluğ Bey Ziyci'ne dâir Farsça bir şerhtir. Eserde ayrıca, yüksek matematik ve astronomi ile ilgili fizikî bilgilere de yer verilmiştir. Eserin iki aslı vardır. Bunların bir tânesi, İstanbul Rasathânesi Kütüphânesi 113 numarada, diğeri ise Râgıp Paşa Kütüphânesi 928 numarada kayıtlıdır.

5- Tecrîd-ül-kelâm: Kelâm ilmine dairdir. İlim dünyâsında, Şerh-i Cedîd (Yeni Açıklama) ismiyle meşhûr olan bu eser, Nasîruddîn Tûsî'nin eserine şerh olarak yazılmıştır. Eserde konu ile alâkalı olarak, Ali Kuşcu'nun kendi görüşlerine de yer vermesi, esere ün

kazandırmıştır. Bu eser, ilk olarak Tebrîz'de basılmıştır. Eserin aslı, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi 82016 numarada kayıtlıdır.

6-Risâle fil-Hisâb: Aritmetik kitabıdır. Üç makaleden meydana gelmiştir. Yıldız hesaplarını içine almaktadır.

Ali Kuşcu'nun ayrıca; Risâle-i Adüdiye, Unkûd-üz-Zevhir fî nâm-il-cevâhir adlı eserleri ve kelâm ilmi ile ilgili eserleri de bulunmaktadır.

1)Şakâyik-i Nu'mâniyye cild-1, sh. 177
2)Zeyl-i Şehâyüt-ı Nu'mâniyye sh. 180
3)Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 3179
4)Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 181

ALİ SEMERKANDÎ:

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde, Ankara'nın Çamlıdere beldesinde yaşayan evliyânın büyüklerinden, 720 (m. 1320) senesinde İsfahan'da doğdu. Babasının ismi Yahyâ olup, nesilleri Hz. Ömer'e (r.a.) dayanır. Çok zekî ve pek akıllı idi. Küçük yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve muhtelif kırâatlere göre okumasını öğrendi. Genç yaşında; tefsîr hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde pek yüksek derecelere kavuştu. Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam, Kudüs, Irak, Semerkand, Karaman, Çamlıdere gibi pekçok beldelerde, İslâmiyeti öğretmek, emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapmak için dolaştı. 862 (m. 1457) senesinde Çamlıdere'de vefât etti. Karaman'da vefât ettiği de söyleniyorsa da o zât başkadır.

Ali Semerkandî, tahsîlini tamamladıktan sonra, Mekke-i mükerremeye gitti. Kâ'be-i muazzamada yıllarca imamlık yaptı. Orada, insanların Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun bir îmân ile yaşamaları, ibâdetlerini sünnet-i şerîfe uygun yapabilmeleri için çok çalıştı. Ma'nevî bir işâret ile Medîne-i münevvereye geldi. Orada ResÛlullah efendimizin (s.a.v.) mübârek türbelerinde yedi sene kadar türbedarlık hizmetinde bulundu. Birgün rû'yâsında Peygamber efendimizin (s.a.v.) kerîmeleri Hz. Fâtımâ vâlidemizi gördü. Buyurdu ki: "Yâ Ali! Resûlullahın huzûruna git Seni ma'nevî evlâtlığa kabûl buyuracak!" Ali Semerkandî uyanınca, hemen Resûlullahın mübârek huzûruna koştu. Mübârek kabrinin karşısına geçip, diz üzerinde edeble oturdu. Başını önüne eğerek, murâkabe hâlinde beklemeye başladı. Bir müddet sonra Ravda-i mutahheradan Resûlullah efendimizin (s.a.v.); ***"Buyur yâ Ali! Seni ma'nevî evlâdım olarak kabûl ettim. Kıyâmete kadar bu mu'cizem bakî kalsın. Yâ Ali! öyle bir beldeye git ki, fakîrlikleri sebebiyle beni ziyâret edemiyen ümmetim, seni ziyâret etsinler. Sen benim evlâdım olduğun için, sana yapılan ziyâreti bana yapılmış gibi kabûl ederim"*** mübârek sözlerini işitti. Bu sözleri, büyük bir zevk ile dinleyen Ali Semerkandî hazretleri, sevincinden ağladı ve cenâb-ı Hakkın verdiği bu ni'metten dolayı şükür secdesi yapdı. Anadolu'ya gitmesi gerektiğini anladı ve hemen harekete geçti.

Ali Semerkandî hazretleri Anadolu'da seyahat ederken, Alanya'ya geldi Birgün denizin kenarında yürürken, ağlayan bir kimseye rastladı. Niçin ağladığını sorduğunda, o kimse; "Yanımda, çok büyük

kıymeti olan bir incim var idi. Onu denize düşürdüm. Bunun için ağlıyorum” dedi. Onun üzüntüsüne dayanamayan Ali Semerkandî; “Dünyâ malinin muhabbetini kalbe koymak iyi değildir. Madem ki çok üzülüyorsun, benimle gel” diyerek sâhile indi. Denize dönerek; “Ey balıklar! Allahü teâlânın izni ile bir inci bulup getirin!” buyurdu. Bir ânda, denizin üzerinde binlerce balık, ağızlarında birer inci ile göründü. Ali Semerkandî, bir tânesini işâret ederek, gelen balıktan inciyi aldı. Vazifesini yapan balıklar tekrar denizin içinde kaybolurken, hâdiseyi hayretle ta’kib eden o kimseye inciyi verdi. O kimse, eline verilen incinin kendisine âit olduğunu görünce daha çok hayret etti.

Ali Semerkandî, Alanya’dan, bugünkü Ankara’nın Çamlıdere havâlisine geldi. (Çamlıdere’nin eski ismi Şeyhler olup, bu zâta izâfeten verildi.) Çamlıdere’ye bir derviş kıyâfetinde gelen Ali Semerkandî, oradaki insanların çok fakîr olduğunu görerek, işâret buyurulan yerin burası olduğunu ma’nevî keşf ile anladı. Buradaki insanların irşâdı, Allahü teâlânın emirlerini bildirmek, yasaklarından kaçındırmak için yıllarca çalıştı. Pekçok talebeleri oldu. İslâmiyeti yaymak için çalıştığı bu bölgede, pekçok kerâmetleri görüldü. Nesilden nesile aktarılan kerâmetlerinden birkaçı aşağıdadır.

Bulunduğu bölgeye ilk geldiği günlerde, köylülerin sığırlarını otlatacak çobanları yoktu. Arıyorlardı, fakat çobanlığa kimse yanaşmıyordu. Ali Semerkandî hazretlerinin de büyüklüğünü anlamış değillerdi. İnsanların bu sıkıntısını gören Ali Semerkandî onlara; “Sığırlarınızı otlatabilirim. Bu işten dolayı sizden ücret talep etmiyorum” buyurdu. Köylüler bu habere çok

sevindiler. Köylerine yeni gelen, herkese dînden îmândan bahseden bu zâta dediler ki: “Biz, sığırlarımızla birlikte, buzağılarını da otlattırmak istiyoruz. Eğer buzağıların, annelerini emmeden otlamalarını sağlarsan memnun oluruz.” O da kabûl etti. Ertesi gün inekleri ve buzağıları bir arada otlatmaya götüren Ali Semerkandî (r.a), otlak yerinde sığırlara dönerek; “Ey inekler ve buzağılar! Akşama kadar berâberce otlayınız. Yalnız buzağılar, annelerini emmesin, anneler de yavrularını emzirmesin!” dedi. Bu söz üzerine, akşama kadar inekler buzağılarını emzirmedi. Buzağılar dahî annelerini emmek için uğraşmadı. Akşam merak içinde bekleyen köylüler, ineklerin memelerini süt ile dolu olduğunu görünce hayretten şaşırıp kaldılar. Böylesini ne işitmiş ne de görmüşlerdi. Bunun Ali Semerkandî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu ve onun büyük velîler arasında yer aldığını anladılar.

Ali Semerkandî, birgün tarda sığırları otlatırken, bir kurdun, bir öküzü öldürmek için hazırlandığını gördü. Hemen yanlarına varıp, kurda; “Ey kurt! Bu öküzü öldürmek için kimden izin aldın?” deyince, kurt dile gelip; “Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Bu öküz benim nasîbimdir. Allahü teâlânın izni ile bunu öldürüp yiyeceğim” dedi. O da; “Ey kurt! Öküzün sâhibine durumu anlatayım. Haberi olsun ki bize bir kabahat bulup dil uzatarak âhıretini yıkmasın. Bugün müsâade et, yarın gel” buyurdu. Kurt, peki diyerek oradan ayrıldı. Akşam durumu öküzün sâhibine anlattı. Fakat öküzün sâhibi Ali Semerkandî hazretlerinin büyüklüğünü idrâk edemiyenlerden bir kimse idi. Onun bu anlattıklarının olamıyacağını söyleyerek,

ertesi gün öküzü yine gönderdi O gün kurt, yine gelip öküzün başına dikildi Hâdiseyi ta'kib eden Ali Semerkandî, kurdun yanına gelip; "Madem ki yiyeceksin, hiç olmazsa derisini delik deşik etme de, sâhibinin işine yarasın!" dedi. Kurt, öküzü öldürüp, derisine zarar vermiyecek şekilde etini yedi Akşam, öküzün yerine derisinin geldiğini gören öküzün sâhibi, doğruca Ali Semerkandî'nin yanına koşup, duruma sordu. Hâdiseyi öğrenince, inanmayıp Ali Semerkandî'ye uygun olmayan sözler söyledi ve ertesi günü kadıya şikâyet etti. Kâdı, her iki tarafı dinledikten sonra, Ali Semerkandî hazretlerine; "Şahidin var mı?" diye sordu. O da; "Orada bu hâdiseyi gören ağaçlar ve kayalar şâhidimdir" derdemez, hâdisenin geçtiği bölgeden bir gürültüdür koptu. Kayalar ve ağaçlar harekete geçmiş, kadı efendinin bulunduğu yere doğru geliyordu. Herkes korkudan kaçışmaya başladılar. Bunun üzerine Ali Semerkandî hazretleri; "Ey kayalar ve ağaçlar! Olduğunuz yerde durun!" buyurunca, durdular. Kâdı, da'vâcı ve inanmayan kimselerin hayretlerinden akılları gideyazdı. Ali Semerkandî'nin büyüklüğünü kabûl edip, onun talebelerinden oldular.

Yaz mevsiminde, kadınlar tarlada ekin biçiyorlardı. Oralarda sığır otlatan Ali Semerkandî, namaz vakti girdiği hâlde abdest tâzeleyecek bir su bulamadı. Asasını yere vurarak; "Çık, yâ mübârek!" deyince, yerden gövde kalınlığında bir su çıktı. Sular, hızla meyilli arazide etrâfa yayılırken, kadınlar bağırmaya başladılar "Su çıkarmanın da zamânı mı?" Ekinlerimiz sular altında kalacak..."Bunun yanısıra, Ali Semerkandî'ye hakaret dolu sözler ettiler. O da suyun

çıktığı yere bakarak; “Ey mübârek su! Ne çıktığın belli olsun, ne de aktığın!” buyurdu. Bu söz üzerine suyun çıktığı yer, kuyu ağzı gibi olup hareketsiz kaldı.

O tarihlerde Osmanlı payitahtı olan Bursa’da bir çekirge âfeti oldu. Her tarafı çekirge kaplamış, mahsûlleri ve çiçekleri harâb etmiş idi. Bu âfetten kurtulmak için, zamânın ziraatçılarından çâre soruldu. Yapılan bütün araştırmalardan bir netice alınamayınca, âlimlere ve velîlere haber gönderildi. Bu çekirge âfetinden kurtulma çâresinin ne olduğu soruldu. Bu haber, Çamlıdere’de yaşayan Ali Semerkandî’ye de ulaştı. Ali Semerkandî hazretleri, dağda asâsıyla çıkardığı sudan bir miktâr Bursa’ya gönderdi. Bu suyu, zarar veren haşerâtın bulunduğu bölgeye dökmelerini tenbîh etti. Suyu Bursa’ya götürdüler. Çekirge âfetinin bulunduğu bölgelere azar azar döktüler, çok kısa bir zaman içinde çekirgeler koyboldu. Mahsûller, bitkiler, çiçekler çekirgelerin istilâsından böylece kurtulmuş oldu. Bir rivâyete göre bu su, bir kap içinde yüksek bir yere asıldı. Allahü teâlânın izni ile suyun götürüldüğü yerde sığırcık kuşları toplanıp, bir anda çekirge sürülerini mahvettiler.

Pâdişâh, Bursa’nın çekirgelerden kurtulmasına vesîle olan Ali Semerkandî’yi Bursa’ya da’vet etti. Ali Semerkandî Bursa’ya geldiğinde, Pâdişâh ona çok izzet ve ikrâmlarda bulundu. Pek fazla iltifât edip, Bursa’da kalmasını arzu etti. Fakat Ali Semerkandî, nâzik bir ifâdeyle Bursa’da kalamıyacağını, bu ümmetin fakîr olup, Resûlullah efendimizi (s.a.v.) ziyârete gidemiyen insanların bulunduğu bölgede kalmak istediğini bildirdi Bunun üzerine Pâdişâh, bir istekte bulunmasını arzu etti. Ali Semerkandî de;

“Çamlıdere havâlisindeki teb’anız çok fakîrdir. Onları, askerlik ve toprak kirâsı mükellefiyetinden muaf tutmanızı arzu ediyorum” buyurdu. Pâdişâh derhâl bir fermân yazdırarak, bundan sonra Çamlıdere havâlisinde bulunan kimselerin askerlik yapmayacağını ve toprak kirasının alınmayacağını bildirdi. O günden, İstiklâl Harbi sıralarına kadar Çamlıdere bölgesinden vergi alınmadı ve askere giden olmadı. Bütün pâdişâhlar, o fermana riâyet ettiler. Ayrıca, “Çekirge Suyu” ismi ile meşhûr olan sudan zaman zaman alınarak, çekirgelerin zarar yaptığı bölgelere götürüldü. Bu su, hâlen Çamlıdere’nin kuzeyinde, Gerede’nin doğusunda, Eskipazar’ın güneyinde bulunmaktadır.

Çamlıdere’de Ali Semerkandî’nin (r.a.) külliyâtında bulunan bu fermânın ba’zı maddeleri şöyledir: 1) Çamlıdere’de bulunan müslümanlar, Şeyh Ali Semerkandî hazretlerinin ma’nevî evlâdlarıdır. 2) Yine bu bölgenin halkına askerlik mükellefiyeti yoktur. 3) Toprak kirâsından muaf tutulacaklardır. 4) Çekirgeleri yok eden Sığırcık suyu, Şeyh Ali Semerkandî ve onun ma’nevî evlâdlarına âittir... Bu fermân, zaman zaman yenilenmiştir.

Âli Semerkandî, 862 (m. 1457) târihinde Çamlıdere’de vefât etti. Türbesi Çamlıdere kabristanının ortasında bulunmakta, ziyâret edenler, ondan çok feyz almaktadırlar. Türbesinin kapısından girilince tam karşıda olan büyük sandukalı kabir ona, etrâfındaki kabirler de talebelerine âittir.

1)Menâkıb-ı Şeyh Ali Semerkandî
2)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 733

AMÎRİ EL-HARADÎ:

Hadîs, târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Yahyâ bin Ebû Bekr bin Muhammed bin Yahyâ olup, lakabı Ebû Zekeriyyâ'dır. El-Âmiri el-Haradî nisbetleri ile meşhûr oldu. 816 (m. 1413) senesinde doğdu. 893 (m. 1488) senesinde, Yemen'de Hard denen yerde vefât etti.

Zamânında Yemen'in en büyük âlimi ve muhaddîsi olan Âmirî el-Haradî, Yemen'de İbrâhîm Nahvî'den ilim öğrendi. Hac farîzasını yerine getirmek için gittiği Mekke-i mükerremede, Ebü'l-Feth Merâgî'nin derslerine devâm etti. Fakîh Muhammed bin Ebü'l-Gays Hüseynî'den, Begavî'nin tefsîrini okudu. Fıkıh ilmini babasından öğrendi ve bu ilimde söz sâhibi oldu. Ayrıca Takıyyüddîn Fihd'den de ders aldı. Bununla iftihâr ederdi. Fıkıh ve hadîs ilminde ders okutarak, çok kimselere ilim öğretti.

Âmiri el-Haradî, çok ibâdet ederdi. Keşf ve kerâmet sâhibi idi. Birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- Garâib-üz-zemân: Resûlullahın (s.a.v.) hicretlerinden, yedinci asra kadar olan târihi içerisine alır. Yazmadır. 2- Behcet-ül-mehafîl fis-sîreti vel-mu'cizât-ı veş-Şemâil (matbûdur), 3- Et-tuhfet-ül-Câmia li müfredât-it-tıbb-in-nâfiati (matbûdur), 4- Er-Riyâd-ül-müstetâbe fî ma'rifeti men revâ fis-Sahîhayni min-es-Sahâbe (matbûdur), 5- El-Aded fîmâ lâ yestegnî anhu Ehad: Gece ve gündüz yapılacak sâlih âmellere dâirdir. 6- Muhtasar-ı akâid, 7- Kitâb-ül-udde, 8- Beyân-ül-i'tikâd, 9- Nazm-ül-mesâil.

Âmirî'nin yazmış olduğu "Muhtasar-ı Akâid" adlı eserden ba'zı bölümler:

Amirî, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullahın, Allahü teâlânın kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet ettikten sonra şöyle demektedir: "Allahü teâlânın rahmetine muhtâc olan bu fakîr, Allahü teâlâdan, beni haktan başkasını yazmaktan muhâfaza buyurmasını, doğru yola kavuşturmasını dilerim. Ba'zı talebe kardeşlerim, benden Arabca olarak yazılmış, ezberlenmesi kolay olan, akâid ile ilgili bir eser yazmamı istediler. Ben de onların bu isteğini, Allahü teâlâdan yardım diliyerek kabûl ettim. Bu eser üç kısımdır. Birinci bölüm; i'tikâd mes'elelerine dâirdir. İkinci bölüm; küfrü ve irtidâdı gerektiren sözler hakkındadır. Üçüncü bölüm; insanlara en çok lâzım olan ba'zı bilgiler hakkındadır.

Kulun, kulluk vazîfesini yerine getirebilmesi için ba'zı zarurî bilgileri bilmesi lâzımdır. Bunları bilmek her müslüman erkek ve kadına farzdır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin kırküçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen*;* ***"Bilmediklerinizi, bilenlerden sorunuz! Cehlin ilâcı, sorup öğrenmektir"*** buyuruyor. Resûl-i ekrem (s.a.v.) de bir hadîs-i şerîfte; ***"İlim Çin'de bile olsa, onu arayınız"*** buyurmuştur.

Bilinmesi lâzım gelen bilgiler iki kısımdır. Birincisi farz-ı ayn, ikincisi farz-ı kifâyedir. İ'tikâd bilgilerini öğrenmesi, namaz, hac, zekât gibi ibâdetleri yapmakta mes'uliyetten kurtulacak kadar ilim öğrenmesi her müslüman erkek ve kadına farz-ı ayndır. Bunlardan fazlasını öğrenip, derin âlim olmak, fetvâ verebilecek seviyeye gelmek farz-ı kifâyedir.

Namaz, abdest, oruç gibi ibâdetlerin sahîh olması ve kabûl olması îmâna bağlıdır. Çünkü îmân asıl, amel fer'îdir. (şu'bedir). Eğer bir kimsenin i'tikâdı düzgün

olmazsa, bin sene namaz kılsa ve oruç tutsa, bu namaz ve oruçları, ona kıyâmet gününde fâide vermez. Cehenneme gider. Allahü teâlâ, Gâşiye sûresinin ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildiriyor ***"Bir takım yüzler vardır ki, o gün*** (kıyâmet günü) ***zelîldir."***

Bir kimse müslüman olduğunu söyler, fakat farz-ı ayn bilgileri öğrenmekten geri kalırsa, müslümanlıkla alâkası, müslüman olduğunu söylemekten ibâret olur. Sâdece müslüman olduğunu söylemekle âhıret saâdetine kavuşulmaz. Bu bakımdan her müslümanın, öğrenilmesi farz-ı ayn olan din bilgilerini iyice öğrenip ezberlemesi lâzımdır. Hattâ bu bilgileri, yakınlarına, çoluk-çocuğuna da öğretmelidir.

Mükellef olana önce farz olan, Resûlullahın (s.a.v.) Allahü teâlâdan getirdiklerine îmân etmektir. Îmân, Allahü teâlânın bir olduğunu, Resûl-i ekremin O'nun kulu ve Resûlü olduğunu kalb ile tasdîk edip, dil ile söylemektir. İnanılacak şeylere, kalb ile inanmadan sâdece dil ile inandığını söylemek, îmân olmaz. Eğer bu îmân olsa idi, kalben inanmayıp, dil ile müslümanım diyen münâfıkların mü'min olması lâzım gelirdi.

Îmânın ta'rîfi geniş olarak şöyledir: Allahü teâlâya, O'nun ortağı ve benzeri olmadığına, O'nun Hayy ve Kayyûm olduğuna, kemâl sıfatları ile muttasıf olup, noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna, Allahü teâlânın meleklerine, Peygamberlerine, Peygamberlerine verdiği kitaplara, kıyâmet gününe, kıyâmet gününün mutlaka vukû' bulacağına, hayrın ve şerrin de Allahü teâlâdan olduğuna, öldükten sonra dirilmeye îmân etmektir.

Allahü teâlânın hükümleri üç çeşittir. Birincisi; Allahü teâlânın dilediği, beğendiği ve yapılmasını emrettiği hükümlerdir ki, bunlar farzlardır. Namaz, oruç, zekât gibi farz ibâdetler bu gruptandır. İkincisi; Allahü teâlânın dilediği, beğendiği, fakat yapılmasını emretmediği hükümlerdir ki, bunlar nafilelerdir. Nafile oruç ve namazlar v.s. Üçüncüsü; Allahü teâlânın beğenmediği ve yapılmamasını emr ettiği hükümlerdir ki, bunlar da haramlardır.

Kulun îmân ni'metine kavuşması ve hidâyet üzere (doğru yolda) bulunması, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânıdır. Yine ba'zı kimselerin de küfr ve dalâlet üzere bulunması ise, Allahü teâlânın adâletidir. Kulun; bütün hâllerinde Allahü teâlânın hükmüne teslim olması gerekir. Kul, Allahü teâlânın işlerinde asla O'na i'tirâz etmemelidir. "Bunu niçin böyle yaptı. Bunu niçin haram kıldı" diye konuşmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Allah yaptığından sorumlu olmaz, kullar ise sorumlu olurlar"*** buyuruyor.

Kulu ve kul; hayır, şer, tâat ve günahlardan ne yapmış ise, hepsini Allahü teâlâ yaratmıştır. Allahü teâlâ, Saffât sûresinin 96. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Allahü teâlâ, sizi yarattı ve işlerinizi yarattı"*** buyuruyor. Ancak Allahü teâlâ, kulların yaptığı hayır ve tâatlardan râzı, günah ve şerlerden râzı değildir.

Herkesin muayyen bir ömrü vardır; eceli gelince ölür. Öldürülmek, yanmak veya boğulmak gibi herhangi bir sebeple ölen, eceli ile ölmüştür. Nitekim Allahü teâlâ, Nahl sûresinin altmış birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Eğer Allah, zulümleri*** (günahları) ***yüzünden insanları hesaba***

çekiverseydi, yeryüzünde kımıldıyan tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onları takdîr edilen bir müddete kadar geciktirir. Müddetleri (ecelleri) ***de geldiği zaman, ne biran geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler"*** buyuruyor.

Günahkâr kimse, tövbe etmeden vefât edip, îmânla giderse, kesin bir şekilde Allahü teâlâ ona azâb edecektir veya onu affedecektir demek câiz değildir. O, Allahü teâlânın irâdesine kalmıştır. Dilerse fadlı ve keremi ile veya îmânının bereketi ile veya sevdiği kullarından birinin şefâati ile onu affeder. Dilerse, günâhı kadar ona azâb eder, sonra onu Cennete koyar. Allahü teâlâ, Nisa sûresinin 48. âyet-i kerîmesinde meâlen*;* ***"Allahü teâlâ, şirki elbette affetmez. Dilediği kimselerin şirkden ya'nî imansızlıktan başka günahlarını affeder"*** buyuruyor.

Kabirde Münker ve Nekîr adında iki meleğin suâl sorması haktır. Onlar iki melek olup, meyyit kabre konduğu zaman, meyyitin yanına gelirler, onu doğru olarak oturturlar. Rabbin kim? Peygamberin kim? Dînin ne? gibi sorular sorarlar.

Kabir azâbı haktır. Allahü teâlâ Mü'min sûresinin kırkaltına âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Fir'avn'a ve adamlarına, her sabah ve akşam gidecekleri Cehennem ateşi gösterilir. Kıyâmet koptuğu gün de; "Fir'avn kavmini en şiddetli azâba sokun" denilecektir"*** buyuruyor. Ya'nî, kıyâmet gününden Önce onlar ateşe arz olunurlar. Bu ise, kabir azâbından başkası değildir.

Kıyâmet günü haktır. Ona îmân etmek farzdır, Allahü teâlâ, Mü'min sûresinin 59. âyet-i kerîmesinde

meâlen; ***"Kıyâmet muhakkak gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu*** (buna) ***inanmazlar"*** buyuruyor.

Mîzân haktır. Onun iki kefesi ve bir dili vardır. Onda, Allahü teâlânın kudreti ile, O'nun dilediği şekilde ameller tartılır. Mîzân'ın büyüklüğü, gökler ve yer tabakaları kadardır. Cehennemden kurtulanların sevâbları, Cehennemliklerin ise günahları ağır gelir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: ***"Kıyâmet gününde amellerin tartılması haktır. Kimin iyilikleri kötülüklerinden ağır gelirse, işte onlar kurtulanlardır. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar kurtulamıyanlardır"*** (A'râf; 8-9).

Kıyâmet gününde kitapların (amel defterlerinin) okunması haktır, insanlar, bu husûsta kıyâmet günü farklıdırlar. Bir kısmına amel defteri sağ taraftan, bir kısmına sol taraftan, bir kısmına da arka taraftan verilir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: ***"Biz azîm-üş-şân, insan için sahîfesi açılmış olarak kendisine vâsıl olan kitâb ihraç ederiz"*** (İsrâ-13), ***"İşte o vakit, kitabı sağ eline verilmiş olan kimse, "Gelin kitabımı okuyun" der"*** (Hâkka-19), ***"Kitabı sol eline verilmeş olan ise; "Eyvah! Keşke kitabım verilmeseydi" der"*** (Hâkka-25).

Kıyâmet gününde insanların durumları birbirinden farklıdır. Bir kısmının hesâbı çetin olur. Bir kısmının hesâbında müsâmaha olunur. Bir kısmı hesâbsız Cennete girer. Bir kısmı hesâbsız Cehenneme girer. O gün kabahatler ve sırlar ortaya çıkar. Allahü teâlâ, Tarık sûresinin dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen;

"O gün (kıyâmet günü), ***bütün sırlar Aşikâr olur"*** buyuruyor. Allahü teâlâ, kıyâmet günü hükmeder. Zâlimden mazlûmun intikamını alır. O gün bir münâdî; ***"Bugün*** (âhırette*)* ***herkes kazandığı ile cezâlanacaktır. Zulüm yok bugün... Şüphesiz ki Allah, hesâbı çok çabuk görendir"*** der. (Mü'min-17).

Sırat haktır. Sırat, Cehennem üzerinde uzatılmış bir köprü olup, kıldan ince, kılıçtan keskindir. İnsanların onun üzerinden geçmesi haktır. İnsanların bir kısmı şimşek gibi, çok çabuk geçerler. Bir kısmı rüzgâr gibi, bir kısmı kuşlar gibi geçerler.

Cennet ve Cehennem haktır. Onlar yaratılmış olup, şimdi mevcutturlar. Allahü teâlâ Cennet için, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; ***"Rabbinizden mağfiret istemeğe ve Cennete girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız! Cennetin büyüklüğü, gökler ve yer küresi kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar, az bulunsa da mallarını Allah yolunda verirler, öfkelerini belli etmezler herkesi affederler. Allahü teâlâ, ihsân edenleri sever"*** buyuruyor. (Âl-i İmrân-133). Cehennem için ise meâlen; ***"Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun"*** buyuruyor. (Âl-i İmrân-131). Mü'minler, Cennette ebediyyen kalıcıdırlar. Kâfirler ise, Cehennemde ebediyyen kalıcıdırlar. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 82. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Îmân edip sâlih ameller işliyenler ise, onlar da Cennet ehlidirler, ebedî orada kalıcıdırlar"*** buyuruyor. Âl-i İmrân sûresi 116. âyet-i kerîmesinde ise meâlen; ***"Kâfir olanlar*** (var ya!), ***onların ne malları, ne evlâdları kendilerini Allahın***

azâbından aslâ kurtaracak değildir. Onlar Cehennemliktir ve orada ebedî olarak kalıcıdırlar” buyuruyor.

Peygamber efendimiz (s.a.v.), Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) sonuncusudur. Peygamberlerin ba’zısı ba’zısından üstündür. Resûl-i ekrem (s.a.v.), bütün Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) üstündür. Peygamberlik kapısı, Resûlullah efendimizin (s.a.v.) Peygamber olarak gönderilmesinden sonra kapanmıştır. Ondan sonra peygamberlik iddiâsında bulunanlar yalancıdırlar. Allahü teâlâ, Ahzâb sûresinin 40. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***“O*** (Muhammed) ***Allahın Resûlü ve Peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi bilendir”*** buyuruyor. Ancak, âhır zamanda kıyâmetin alâmetlerinden olarak Îsâ aleyhisselâm, semâdan yeryüzüne iner. İnsanları Resûlullah efendimizin dînine da’vet eder.

Bu ümmetin en üstünü Ebû Bekr-i Sıddîk’dır (r.a.). Sonra Ömer bin Hattâb, sonra Osman bin Affân sonra Ali bin Ebî Tâlib’dir. (r.anhüm). Sonra Aşere-i mübeşşerenin tamâmı, sonra Eshâb-ı kirâmdır. Sonra Tâbiin, sonra Tebe-i tabiîn efendilerimizdir. Sonra Selef-i sâlihin’in âlimleri, sonra da onların yolunda giden âlimlerdir.

Kıyâmet günü, Resûlullah efendimizin ümmetinin günâhkârlarına şefâat etmesi haktır. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; “(Ey Resûlüm!) ***sana mahsûs fazla bir namaz olarak, gece uykudan kalk da, Kur’ân ile teheccüd*** (gece namazı) ***kıl. Rabbinin, seni bir Makâm-ı Mahmûd’a göndermesi yakındır”***

buyuruyor. Tefsîr âlimleri, Makâm-ı Mahmûd'u şefâat makâmı diye tefsîr etmişlerdir.

Yine, diğer Peygamberlerin (aleyhimüsselâm), âlimlerin, Sıddîkların, sehîdlerin de şefâati haktır. Resûlullah efendimiz (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfte; ***"Ümmetimin âlimlerinin şefâati, İsrâiloğullarının peygamberleri'nin şefâati gibidir"*** buyuruyor.

Allahü teâlânın velî kulu, Peygamberden (a.s.) üstün olamaz. Hattâ bir Nebî, bütün evliyâdan daha üstündür. Bir velînin derecesi ne kadar yüksek olursa olsun, ondan ibâdet mükellefiyeti asla düşmez. Hakîkat mertebesine ulaşan velîden, ibâdet ve dinin emirlerini yerine getirme mükellefiyetinin düşdüğünü iddiâ eden kimse ehli dalâlettir, sapıktır ve doğru yoldan çıkmıştır.

Cünüblükten temizlenmek, abdest almak, teyemmüm etmek, mest üzerine mesh etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, cemâatle namaz kılmak, Cum'a namazı kılmak, ezan ve ikâmet okumak, cihâd etmek ve cenâze, bayram namazlarını kılmak, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak, akrabaya iyilik etmek, ana-babaya itâat etmek ve daha başka dînin bütün emirleri haktır ve gerçektir. Komşuya ve bütün insanlara eziyetten sakınmak vâcibdir. Gıybet, nemîme (koğuculuk), iftirâ, yalana şâhidlik, fitne çıkarmak ve müslümanlar arasında düşmanlık meydana getirmek haramdır. Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; ***"Fitne uykudadır. Onu uyandırana Allahü teâlâ la'net etsin"*** buyurdu.

Zâlim olsa bile, müslümana la'net etmek, bedduâ etmek haramdır. Evlâ olanı, zâlim olan müslüman

hakkında şöyle duâ etmektir: “Yâ Rabbi! Eğer o, tövbe ehlinden ise, onun tövbesini kabûl eyle. Eğer tövbe ehlinden değil ise, bizi ve bütün müslümanları onun kötülüklerinden muhâfaza eyle.”

Allahü teâlânın dini, İslâmiyettir. Bu anlattıklarımız, zâhiren ve bâtınen i’tikâdımızdır. Yâ Rabbî! Bizi İslâmiyet üzere yaşat, İslâmiyet üzere rûhumuzu al, kalblerimizin senin dinin üzere olmasını nasîb eyle!

Îmânı gideren sözler: Bir kimse, bilerek küfrü gerektiren bir söz söylese, onun îmânı gider ve imansız olur. Eğer bir kimse küfrü gerektiren sözü başkalarını güldürmek için söylerse, hem o, hem de gülenler imansız olur.

Îmânı gideren sözler üç kısımdır. Bir kısmı; hatâ ile söylenip, küfrü gerektirmeyen, fakat böyle söyliyenin tövbe ve istiğfâr etmesi gerekenlerdir. Bir kısmı; ihtilâflı olup, âlimlerden ba’zısına göre küfrü gerektirip ba’zısına göre küfrü gerektirmeyenlerdir. Böyle bir sözü söyliyenin ihtiyâten nikâhını ve îmânını tâzelemesi, tövbe etmesi ve bu sözünden dönmesi gerekir. Bir kısmı da; sözbirliği ile küfür olan sözlerdir. Böyle bir sözü söyliyen kimse, haccetmiş ise haccını iâde etmesi gerekir. Âilesi ile de nikâhsız olur. Bu durumda olan bir kimse, Kelime-i şehâdeti söylese, fakat söylediği o küfrü gerektiren sözden dönmezse, küfür üzere olması ondan kalkmaz.

Küfür tehlikesinden korunmak istiyen, şu duâyı sabah ve akşam okusun: “Allahümme innî e’ûzü bike min en üşrike bike şey’en ve ene a’lemü ve estegfiruke limâ lâ a’lemü.”

Allahü teâlânın zâtı, sıfatları ve fiilleri ile alâkalı küfrü gerektiren husûslar: Allahü teâlâyı şânına lâyık

olmayan bir şeyle vasfetmek, Allahü teâlânın isimleri veya emirleri ile alay etmek, Allahü teâlânın va'dini veya va'îdini inkâr etmek küfürdür.

Kur'ân-ı kerîmin âyet-i kerîmelerinden birisini inkâr etmek veya onunla alay etmek küfürdür. Def ve eğlence âletlerinin vuruşuna göre Kur'ân-ı kerîm okumak küfürdür.

Ölçüp tartarken, ***"Fakat insanlara,*** (verilmek üzere*)* ***ölçtükleri, yahut tarttıkları zaman eksiltirler****"* meâlindeki Mutaffifîn sûresinin 1. âyet-i kerîmesini alay eder gibi okumak küfürdür.

Haram bir yiyeceği yerken, Besmele çekmek küfürdür. İçki içerken ve ondan başka dinen haram olan şeyi yerken, içerken Besmele çekmek küfürdür. Alay ederek ezan okumak küfürdür.

Bir kimse, küçük veya büyük günah işler de, birisi ona; "Allahü teâlâdan, işlediğin bu günahtan dolayı af ve mağfiret dile" derse, o da onun bu sözünü hafife alarak; "Ne yaptım ki istiğfâr edeyim" derse imansız olur.

Kim bir peygamberi inkâr eder veya onu herhangi birşeyle ayıplarsa veya onun sünnetlerinden birisini beğenmezse küfre girer.

Birisi; "Resûl-i ekremin (s.a.v.) kabr-i şerîfi ile minberi arası Cennet bahçelerindendir" deyince, başka birisi bu sözü hafife alarak; "Ben orada minber ve hasırdan başka birşey görmüyorum" derse bu küfür olur.

Din imamlarını aşağı görerek, onları küçültücü ifadelerle anmak küfürdür.

Farzlardan birisini veya icmâ' ile sabit bir hükmü inkâr etmek küfürdür.

Birisine; “Farz namazını vaktinde kıl” dense, o da; “Kılmam” dese, ba’zı âlimler küfür olacağını, ba’zısı da; “Senin emrin ile kılmam” demeyi kasd ederse küfür olmaz dediler.

Keşke; faiz, adam öldürmek, zinâ ve zulüm helâl olsa idi, demek küfürdür.

Fakîre, sevâb umarak haram birşey vermek küfürdür.

Kıyâmeti, Cenneti, Cehennemi, mîzânı, sırata, hesâbı ve amel defterlerini inkâr küfürdür.

Sensiz Allahü teâlâ bana Cenneti verse oraya girmem veya Allahü teâlâ falanca ile Cennete girmemi emretse oraya girmem veya Allahü teâlâ bu amel için veya sizin için bana Cenneti verse, Cenneti istemem demek küfürdür.

Bir kimse, olmuş ve olmamış şeyleri bilirim derse küfür olur.

Bir kimse günah bir işe başlasa, başkasını da; “Gel, güzel bir hayat yaşıyalım” diyerek onu da günâha soksa ve; “Bizim rahat ve sevincimiz gibi kimsede yok” dese küfür olur.

Kazanç: Yetecek kadar helâl kazanmak farzdır. Allahü teâlânın ni’metlerini izhâr için kazanmak mübahtır. Öğünmek için kazanmak mekrûhtur. En üstün kazanç cihâd, sonra ticâret, sonra tarım, sonra san’attır. Din ilimleri kazanç vesîlesi edilmez. Kendisine, çoluk-çocuğuna yetecek ve borçlarını ödeyecek kadar kazanç farzdır.”

1)Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 187
2)Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-10, sh. 224
3)El-A’lâm cild-3, sh. 139

4)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 258
5)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 529
6)Ahwardt, Verzeichiniss der arabischen Handschriften cild-9, sh. 158
7)Brockelmann Sup-2, sh. 225

AYASOLUG ÇELEBİSİ MEHMED EFENDİ (Mehmed bin Kâdî-i Ayasolug):

Hânefî mezhebi fıkıh ve tefsîr âlimi. Ayasolug'da (Bugünkü Selçuk) doğup yetişti. Babası Ayasolug kadısı idi. O yüzden "Ayasolug Çelebisi oğlu" denmekle tanındı. Daha sonraları "Ayasolug Çelebisi" ona isim oldu. Bu adla tanındı. Bursa'ya gitti. Zamânın meşhûr âlimlerinden Molla Yegân'dan ilim tahsîl etti. Din ve fen ilimlerinde kendisini yetiştirdi. Bursa'da çeşitli medreslerde müderrislik yapıp, birçok ilim ehline feyz verdi. Fâtih devrinin meşhûr âlimlerinden Hocazâde Muslihuddîn Bursevî ve Kutb-i zamân diye meşhûr olan Molla Ayas talebeleri arasında idi. Ayasolug Çelebisi dokuzuncu Hicrî asırda Bursa'da vefât etti.

Ayasolug Çelebisi Mehmed Efendi, gece-gündüz ilim öğrenmek ve talebelerine ilim öğretmekle meşgûl olurdu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmeyi, Resûl-i ekremin (s.a.v.) örnek ahlâkıyla ahlâklanmayı, Selef-i sâlihînin (r.anhüm) doğru yolunda tam bir istikâmet üzere bulunmayı kendisine şiar edinmişti. Çok ibâdet eder, emr-i ma'rûf yaparak, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye gayret ederdi.

Pekçok kıymetli esere haşiye ve şerhler yazan Ayasolug Çelebisi Mehmed Efendi, İbn-is-sâ'âti Ahmed

bin Ali Ba'lebekî'nin "Mecma'ul bahreyn ve mültekânehreyn" adlı eserini şerhetti. Fahreddîn-i Râzî'nin "Tefsîr-i kebîr"ini kısaltarak telhis etti. Burhâneddîn Mergınânî hazretlerinin "Hidâye" adlı eserini de şerhetti.

1)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 117
2)Fevâid-ül-behiyye sh. 161
3)Tâc-üt-tevârih

AYNÎ (Bedreddîn Mahmûd bin Ahmed):

Hânefî fıkıh âlimi ve tarihçi. İsmi, Mahmûd bin Ahmed bin Mûsâ bin Ahmed bin Hüseyn bin Yûsuf bin Mahmûd'dur. Lakabı "Bedreddîn" olup, "Aynî" nisbeti ile meşhûr oldu. Aslen Ankaralı olup, Türktür. Aynî'nin büyük dedesi Ahmed, oğlu Mûsâ ile milâdî ondördüncü asrın başlarında, Ankara'dan hicret ederek Haleb'de yerleşmiş ve babası Ahmed orada dünyâya gelmiştir. Bilâhare âilesi Anteb'e gelip yerleşmiştir. Babası büyük bir fıkıh âlimi olup, Sicillât (İlâm) tanzimi işlerinde mütehassıs idi. Çeşitli ilim dallarında da geniş bilgiye sâhip olan babası, hakkaniyet ve adâletten ayrılmadan 30 seneye yakın kadılık vazîfesi yaptıktan sonra, 784 (m. 1382) senesinde vefât etti. Bedreddîn Aynî de, 762 (m. 1360) senesi Ramazan ayında Anteb'in Kepken mahallesinde dünyâya geldi. Burada doğmuş olması münâsebetiyle "Aynî" diye şöhret buldu. O vakit Anteb'in (Ayıntâb'ın) adının "Ayn" olduğu anlaşılmaktadır.

Bir ulemâ âilesine mensûp olan Aynî, küçük yaşında ilim tahsîline başladı. Evvelâ doğduğu şehirde,

sonra Bihisti, Kâhta, Malatya ve Haleb'de devâm etti. Sonra Şam, Kudüs ve Kâhire'ye gitti. Kâhire'de tasavvuf yoluna intisâb ederek, henüz yeni te'sis edilmiş bulunan Barkûkıyye tekkesinde bir müddet kaldı. Şam'a ve doğum yeri olan Anteb'e müteaddit ziyâretlerde bulundu. 829 (m. 1425) târihinde Mısır Hânefî Kâdı'l-kudâtlığına ve Evkaf nâzırlığına ta'yin olunan Bedreddîn Aynî, Sultan Eşrefin yanında yüksek bir mevki kazanmış olduğundan, hayâtının bu devri gıbta edilecek bir sûrette parlak geçmiş ve bu vazîfeyi 842 (m. 1438) târihine kadar tam bir liyâkat, hakkaniyet ve adâletle ifâ etmiştir. Her ilim dalında yed-i tûlâ (Çok derin ve geniş bilgi) sâhibi idi. Özellikle hadîs, tefsîr, fıkıh, lisan ve târih ilimlerinde zamânının İmâmı (en büyük âlimi) mertebesine yükselmişti. "Hazînet-ül-ulûm" lakabı ile yâd olunan bu büyük zât, elliye yakın kitap te'lîf etti. Câmi'ul-Ezher yakınında bir medrese ve kütüphâne yaptırıp, ders vermek ve kitap yazmakla meşgûl oldu. Bütün kitaplarını buraya vakfetti. 855 (m. 1451) senesi Zilhicce ayının dördünde 90 küsur yaşında Kâhire'de vefât etti.

Bedreddîn Aynî, çocukluğunda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını hıfzetmiş (ezberlemiş) idi. Babasından ve fükahâdan Cemâleddîn Yûsuf Malâtî'den ve daha birçok âlimden fıkıh ilmini öğrendi. Şemseddîn Muhammed bin Râfi' bin Zâhid ile uzun süre kalıp, ondan; sarf, lügat, mantık ve diğer ilimleri okudu. Yine sarf, ferâiz-i Sirâciyye kitabını başka ilimleri de, Bedreddîn Mahmûd bin Muhammed el-Antâkî'den okudu. Nahivde, "Mufassal" ve metni "Tenkîh" ile berâber, "Tavdîh" kitaplarını, İmâm-ı Teftâzânî'nin talebesi Esîruddîn Cibril bin Sâlih el-Bağdâdî'den,

“Misbâh” kitabını da Hayreddîn el-Kâsir’den, “Dav-ül-Misbâh” kitabını, Zinnûn’dan dinledi. Fıkıh ilmini babası ile Mikâil’den öğrendi. “Kudûrî” ve “Manzûme” adındaki eserleri okumak ve “Mecma” isimli eseri de dinlemek sûretiyle Mîkâil’den ve Hüsâmeddîn er-Rehâvî’den okudu. Me’fînî, beyân ve tefsîr ilimlerine dâir eserleri Tayyibî’nin talebesi büyük fıkıh âlimi Îsâ bin Hâs bin Mahmûd es-Sermâvî’den ve Cârbûrdî’den okuyarak çok istifâde etti. Bütün bu ilimlerde çok yükseldi. Babasının yerine memleketinin kâdısı (hâkimi) oldu.

Bedreddîn Aynî, 783 (m. 1381) senesinde Haleb’e gelerek, Cemâleddîn Yûsuf el-Malâtî’den ilim tahsîl etti. Fıkıh ilmine dâir yazılan “Hidâye” ve “Ahseykesî”nin kitaplarını ondan okudu. “Ferâiz-i sirâciyye” şârihi Haydar-ı Rûmî’den de ilim okudu. Sonra memleketine döndü ve babasının vefâtına kadar oradan ayrılmadı. Tekrar ilim tahsîl etmek için sefere çıktı. Bihisti’de Vekıyy-i Bihistî’den, Kâhta’da Alâüddîn-i Sîrefî’den, Malatya’da Ber-ül-Keşyâfi’den ilim tahsîl ettikten sonra memleketine döndü. Bundan sonra hacca gitti. Şam’a uğrayıp Kudüs’e geldi ve Beyt-ül-Makdis’i (Mescid-i Aksâ’yı) ziyâret etti. Orada Hânefî âlimlerinden Alâüddîn Ahmed bin Muhammed es-Seyrâmî ile karşılaştı ve ondan hiç ayrılmayıp çok istifâde etti. 788 (m. 1386) senesinde onunla berâber Kâhire’ye gitti. Orada Berkûkıyye tekkesine yerleşip, Şeyh Alâeddîn’in hizmetinde bulundu. Ondan fıkıh, usûl-i fıkıh, meâni, beyân ve diğer birçok ilimler ile “Keşşâf” tefsîrinin başından bir bölümünü okudu. Yine Şihâbüddîn Ahmed bin Hasr et-Türkî’den fıkıh ve başka ilimleri okudu. Ayrıca “Mehâsin-fil-ıstılâh”

adındaki eserin müellifi Belkmî'den de ilim aldı. İbn-i Hacer-i Askalânî'den, "Şâtıbiyye" adındaki kırâat ilmine dâir eseri, Zeyn-ül-Irâkî'den "Sahîh-i Müslim"i ve İbn-i Dakîk-ül-Iyd'in "İlmâm"ını dinledi. Takıyyüddîn-i Decvî'den de; Kütüb-i sitte, Müsned-i Abd, Müsned-i Dârimî ve Müsned-i Ahmed'in birinci cüz'ünden üçte birine yakınını okudu. Hâfız Kutb-ül-Halebî'nin torunu Kutbüddîn Abdülkerîm'den Taberânî'nin üç "Mu'cem"inden birini, Şerefüddîn bin Küveyk'ten "Şifâ"yı, Nûreddîn el-Fevi'den Dâre Kutnînin "Müsned"inin bir kısmını veya hepsini, Tagrî Bermiş'ten Tahâvî'nin "Şerhu me'ânî-âsâr"ını ve Hâfız Heysemî'den de daha birçok eserleri okudu. Nâsırıddîn el-Kurtî'den tasavvuf ilmini öğrenip, bu yola intisâb etti. Bu sıralarda Şam'a gitti. Orada, Hânefî âlimlerinden Necm bin Keşkten ve Haccâr'dan ve İbn-i Zübeydî'den "Sahîh-i Buhârî'nin bir bölümünü okudu. Hârisî'nin "Müsned-i Ebî Hanîfe" adındaki eserinin beşinci cüz'ünü, Şeref bin Küveyk'ten okumuştur. İzzeddîn bin Küveyk ve babası Şerefüddîn'den hadîs-i şerîf dinledi. Berkûkıyye tekkesinin Şeyhi Alâüddîn vefât edinceye kadar onun hizmetinden ayrılmadı. Şeyhin vefâtından sonra, kendisini çekemiyenlerin zorlaması ile bu tekkeden ve hattâ Kâhire'den uzaklaştırılmak istendi. Sirâcüddîn-i Belkînî, onu sevenlerdendi. Onun ayrılmaması için çok uğraştı. Fakat o, az sonra memleketine gitti. Sonra döndü. Şöhreti çok yayılmasına rağmen, fakîrleşmişti. Bundan sonra Mısır'da hüküm süren emirlerden ve sultanlardan birçoğu, onun fazîletini, üstünlüğünü takdîr edip, birkaç kerre Kâhire'nin muhtesibliğine ta'yin ettiler. Evkaf nâzırlığı yaptı.

Eserleri pekçoktur. Bir kısmı Türkçe olup, çoğunu Arabca yazmıştır. Üç eseri çok meşhûr olup, pek kıymetlidir. Hepsi elli kadar olan te'liflerinin ba'zıları şunlardır:

1- Umdet-ül-kâri' fî şerh-i Sahîh-il-Buhârî: Her cildi yediyüzer sayfa olmak üzere, onbir cilddir. Bu muazzam ve kıymetli eseri, Kur'ân-ı kerîmden sonra, İslâm kitaplarının en doğrusu olan "Buhârî'nin şerhidir. Bu eser, diğer şerhler arasında beyân, sıhhat ve münderecât bakımlarından en üstünüdür. Bu eseri, hadîs âlimlerince çok takdîr edilmiş ve yüksek bir mazhâriyete ulaşmıştır. Merhum Bedreddîn Aynî, bu eseri sebebiyle "Şârih-i Buhârî" diye anılagelmiştir. "Allâme Aynî" de denilmektedir.

O asrın en büyük âlim ve muhaddislerinden olan İbn-i Hacer-i Askalâni de, Sahîh-i Buhârî'ye mufassal (geniş) şerh yazmıştı ki, buna "Feth-ül-bârî fî şerhi Sahîh-il-Buhârî" adını vermiştir. Bu, Aynî'nin şerhinden biraz evvel yazılmıştır. Her iki eser de matbû' olup, kütüphânelerde mevcuttur.

Trablusgarb âlimlerinin büyüklerinden Abdürrahmân Busayrî, "El-Mübtekarât-ül-le'âlî ved-Dürer fil-mübâkemeti beyn-el-Aynî ve İbn-i Hacer" adında bir eser yazarak, bu iki büyük âlimi ve eserlerini mukayese etmiştir. Bu eser, Libya'da basılıp neşrolunmuştur.

2- Akd-ül-Cümân fî târihi ehl-iz-zemân: Bu eserinde, kâinatın yaratılışından başlanarak, varlık âleminin yaratılışı ve geçirdiği devirler îzâh olunduktan sonra, Hz. Âdem'den i'tibâren 851 (m. 1447) târihine kadar meydana gelen vak'alar ve Peygamberlerin hayatları anlatılmaktadır. Bilhassa İran, Rum, İslâm

ve İslâmdan önce kurulan Arab devletleri hakkında geniş ma'lûmât verilmiş ve coğrafya, Tabakât-ül-arz (etnoğrafya), hey'et (astronomi) ve hayvanât (zooloji) ilimleri konularında çok faydalı bilgiler ve geniş açıklamalarda bulunmuştur. Eserin içinde, Aynî'nin gâyet hakîm bir tarzdaki tetkikleri de yer almaktadır.

Akd-ül-Cümân, Sultan Üçüncü Ahmed'in emriyle ilmî bir heyet tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. 620-851 (m. 1223-1447) seneleri arasında olan vak'aları içine alan nüsha, Millet Kütüphânesi Pertev Paşa kısmındadır. Bu "Târih"in onbirinci cildi, Mirzâde Sâlim ve sekiz cildi Abdüllatîf Râzî ve bir kısmı Sümbül zâde Vehbî ve birinci cildi Üsküdarlı Mehmed Emîn efendiler tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme edilen bu nüshalar, Nevşehirli Dâmâd İbrâhîm Paşa ve Es'ad Efendi kütüphânelerinde mevcût ve mahfûzdur, saklıdır.

"Akd-ül-Cümân'ın Arabca nüshası, takım olarak Bâyezîd Câmi-i şerîfi ve Aşir Efendi Kütüphânelerinde bulunduğu gibi, bir takım da Enderun'da Sultan Üçüncü Ahmed Kütüphânesinde bulunmaktadır. Bu takımın birinci cildi müellifîn elyazısı iledir. Ba'zı cildleri Beşirağa ve ba'zı cildleri Süleymâniye Kütüphânesindedir. Bu konudaki ma'lûmâtı Bursalı Tâhir Bey, "Osmanlı müellifleri" adındaki eserinin birinci cild 353. sayfasında vermektedir.

Aynî, bu eserini, kardeşi Şihâbüddîn Ahmed ile birlikte 8 cild hâlinde ihtisar etmiştir (kısaltmıştır). Birincisi "Târih-i Bedrî", muhtasarı da "Târih-i Şihâbî" adları ile meşhûr olmuştur. Aynî, büyük eserini 3 cild üzerine bir kerre daha ihtisâr etmiş ve buna "Târih-ül-bedr fî evsâf ehl-il-aşr" adını vermiştir.

3- Elmekâsıd-ün-nahviyye fî şerhi Şevâhidi şürûh-il-Elfiye: İbn-i Mâlik'in "Elfiye"sinin dört şerhinden alınmış şiir misâllerine dâirdir.

4- El-Binâye fî şerh-il-Hidâye: Hânefî mezhebinin temel fıkıh kitaplarından "Hidâye"nin şerhidir. Aynî, "Hidâye" şerhinde diyor ki: "Hâfızlar, para için, mâl için Kur'ân-ı kerîm okumamalıdır. Hâfız da, parayı veren de günaha girer."

5- Keşf-ül-lisân: İbn-i Hişâm'ın şerhidir. 6- Şerhu Me'ânî-ül-âsâr Tahâvî'nin eserinin şerhi olup, adını "Mebânî-ül-ahbâr" koymuştur. 7- Şerh-i Kenz, 8- Şerh-i Mecma', 9- Şerhu dürer-il-bihâr, 10- Tabakât-ül-Hânefiyye, 11- Tabakât-üş-Şu'arâ, 12- Muhtasaru târih-il-İbn-i Asâkir, 13- Şerhu Şevâhid-is-sagîr vel-kebîr, 14- Kudûrî tercümesi: Türkçe yazılmış bir fıkıh kitabıdır. 15- Târih-ül-akâsire: Türkçe yazılmış bir târih kitabıdır. Aynî'nin yetiştirdiği talebesinden ve Türk asıllı olan, meşhûr tarihçi Ebü'l-Mehâsin Yûsuf bin Tagriberdî (Tanrıverdi), "Menhel-üs-Sâfî" adındaki eserinde, hocası hakkında geniş bilgi vermektedir. Burada, târihini Melik Eşrefe Arabca okuyup, Türkçeye tercüme ettiğini ve melikin buna çok hayret ettiğini yazmaktadır. 16- Nûhbet-ül-efkâr fî tenkîhi mebânî-il-ahbâr: Hadîs ilmine dâir olup, 8 cilddir. 17- Şerh-ül-Menâr: Usûl-i fıkıh hakkındadır. 18- Zeyn-ül-mecâlis: Sohbetlerindeki nasîhatlerini ve nâdir haberleri içine alan 8 cildlik bir eserdir.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 150
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-10, sh. 131
3)Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 275
4)Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3233

5)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 287

6)Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 208, 265, cild-2, sh. 148

7)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 988

8)Fevâid-ül-behiyye sh. 207

9)Keşf-üz-zünûn sh. 152, 154, 155, 220, 282, 287, 294, 375, 548, 972, 990, 1006, 1012, 1015, 1016, 1021, 1066, 1098, 1102, 1134, 1137, 1150, 1180, 1226, 1506,1515, 1600, 1651, 1686, 1728, 1918, 2035, 2036

BÂHİLÎ (Selâm bin Abdullah):

Endülüs'de bulunan İşbîliyye şehrinde yetişen İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Selâm bin Abdullah bin Selâm el-Bâhilî el-İşbîlî el-Endülüsî olup, künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Hasen'dir. Bâhilî ve Ebü'l-Hasen İşbîlî diye tanınmıştır.

Hayâtı hakkında kaynak eserlerde fazla malûmat bulunamıyan Bâhilî'nin doğum ve vefât târihleri de tesbit edilememiştir. 839 (m. 1435) senesinden sonra vefât ettiği bilinmektedir.

Bilhassa ahlâkî ve edebî ilimlerde âlim olan Bâhilî, "Ez-Zehâir vel-alâk fî edeb-in nüfûsi ve mekârim-il-ahlâk" isimli meşhûr eserin sâhibidir. 839 (m. 1435) senesi Zilka'de ayında tamamladığı bu kitabından, ba'zı kısımlar özetlenerek aşağı yazılmıştır.

Gıybet: En zemmedilen (kötülenen) iş, en çirkin söz, en kötü bir huy, çetin azâba sebeb olan bir hâldir. Hasede, azgınlık ve taşkınlığa delâlet eder. Gıybet, nemîmenin (söz taşımanın) girdiği yere girer. Kin ve musîbetin habercisidir. Allahü teâlâ gıybeti ölü eti yemekle berâber kıldı. Hucurât sûresi 12. âyet-i

kerîmesinde meâlen; ***"Müslümanların ayıp ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinizi gıybet etmeyin. Sizden biriniz, hiç ölü kardeşinin etini yemeyi ister mi? Bundan tiksindiniz*** (değil mi?) ***O hâlde*** (Gıybet etmekte) ***Allahtan korkun..."*** buyuruldu.

Resûlullah efendimize, gıybetin ne olduğu suâl edildiğinde buyurdu ki: ***"Kardeşin hakkında onun hoşlanmadığı şeyi söylemendir. Onun hakkında söylediğin bu söz doğru ise, gıybet etmiş olursun. Söylediğin söz yalan ise iftirâ etmiş olursun."***

Başka bir hadîs-i şerîfte de*;* ***"Üç kimse vardır ki, onlar hakkında konuşmak gıybet olmaz. Zâlim idâreci, içki içen kimse ve yaptığı kötülüğü ilân eden kimse"*** buyuruldu.

Allahü teâlâdan hayâ etmeyen açıktan günah işleyen, yaptığı kötülükleri insanlardan gizlemiyen bir kimse, haya perdelerini yırtmıştır. Artık kendisine hüsn-i zan edilmek durumundan çıkmış, kötülük işlediği kesin bir hâl almıştır.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Gıybetten çok sakın. O öyle kötü bir iştir ki, ona izin yoktur."

Edîblerden birisi oğluna dedi ki: "Ey oğlum. Yalan olmasa bile gıybet etme! Doğru söylemiş olsan bile, konuşmanı kötü yapmış olursun. Eğer yalan konuşursan, birçok kötülüğü bir araya getirmiş olursun."

Hikmet sâhipleri demişlerdir ki: "Ekmeğini insanların etleriyle (Gıybet ederek) yiyen kimse, kendini ma'nevî kirlerden korumamış olur. Selef-i sâlihînden ba'zısı, abdesti bozulunca hemen abdest

aldığı gibi, ağızından gıybet olan bir söz kaçırmış olsa, hemen abdestini tâzelerdi. Yine onlardan ba'zıları oruçlu iken gıybet etmiş olsalar, o günkü oruçlarını kazâ ederlerdi. Fıkhî bakımdan, gıybet yapılınca tekrar abdest almak veya orucu kazâ etmek lâzım olmadığı hâlde, o büyükler, emirlere bağlılıktaki yükseklikleri, günahlardan son derece kaçınmaları ve gıybetin çirkinliği sebebiyle böyle yaparlardı.

Hz. Âişe diyor ki: "Resûlullahın (s.a.v.) yanında, bir kadının uzun olduğunu söyledim. ***"Ağzında olanı çıkar!"*** buyurdu. Tükürdüm. Ağzımdan et parçası çıktı." Allahü teâlâ, sıfatları, özellikleri, cisim şeklinde göstermeye kâdirdir.

Nemîme (koğuculuk): Rûhu hasta, tabiatı düşük kimselerin yaptığı nemîme de, zemmedilen, kötülenen huylardandır. Hayâ perdelerini yırtmak, sırları yaymak isteyen bayağı tabiatli kimselerin nefsleri bundan zevk alır. O, korkunç bir hastalıktır. Kanların dökülmesine, hürmet edilen kâidelerin çiğnenmesine, malların elden gitmesine sebep olabilir.

Bir hadîs-i şerîfte; ***"Nemmâm*** (söz taşıyan) ***Cennete giremez"*** buyuruldu.

Resûlullah efendimiz, Eshâb-ı Kirâma*;* ***"Size en kötülerinizi haber vereyim mi?"*** buyurdu. Onlar da; "Evet haber ver yâ Resûlallah" dediler. Bunun üzerine; "(Onlar) ***söz taşıyanlar,*** (böylece) ***dostlar arasını bozanlardır"*** buyurdu.

Başka hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki*:* ***"Kıyâmet gününde Allahü teâlâ katında insanların en kötüsü, şuna bir söz, buna başka bir söz getiren iki yüzlü kimselerdir."***

Kâ’b-ül-Ahbâr (r.a.) buyurdu ki: “Nemîmeden sakınınız. Çünkü nemîme yapan kimse, kabir azâbından kurtulamaz.”

Yahyâ bin Eksem (r.a.) buyurdu ki: “Nemmâm, sihir yapandan daha kötüdür. Çünkü sihir yapanın uzun zaman uğraşıp da yapamadığını, nemmâm bir anda yapar.”

Abdullah bin Sâlih Sa’î (r.a) buyurdu ki: “Yakınında bulunan kimseler, nemîme yapan kimseyi sevmezler. Uzağında bulunan kimseler de ondan sakınır.”

Denilmiştir ki: “Nemmâm ile münâsebeti olan kimsenin gammı çok olur. Nemîmede insanları birbirlerine karşı tahrîk etmek ve gıybet birlikte bulunur. Her nemmâm, aynı zamanda bir mugtâbdır (ya’nî gıybet edicidir).”

Mûsâ aleyhisselâm zamânında kıtlık olmuştu. Kaç defâ yağmur duâsına çıkılmışsa da, duâları kabûl edilmedi. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyedip buyurdu ki: “İçinizde bir koğucu vardır. O aranızda bulunduğu müddetçe duânızı kabûl etmem.”Hz. Mûsâ; “Yâ Rabbi! Onu bildir, aramızdan çıkaralım” diye arzedince, Allahü teâlâ; “Ey Mûsâ! Ben sizi koğuculuktan men ederken, kendim koğuculuk yapar mıyım?” buyurdu. Bunun üzerine herkes tövbe etti ve yağmur yağdı.

Akıllı ve dirayetli kimseye en çok lâzım olan şeylerden ba’zıları şunlardır: Nemmâmdan korunmak, onunla konuşmaktan sakınmak, onunla berâber olmamak, onun sohbetinden, ona yaklaşmaktan yüz çevirmek, hiçbir zaman ve hiçbir husûsta ona i’timâd etmemek.

Riyâ: Büyük günahların en büyüklerinden ve en çirkin huylardandır. Riyâkâr kimse, dâima sevimsiz, i'tibârsız, utanılacak hâlde, kendisinden hoşlanılmayan ve her hayırdan uzak olan kimsedir. Riyâ, hayırlı amelleri yok eder. Bütün iyi hâlleri bozar. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riyâ demektir."***

Hz. Ömer bir defâsında, Hz. Mu'âz bin Cebel'i ağlıyor görünce; "Ey Mu'âz! Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. O da; "Resûlullahın (s.a.v*.);* ***"Azıcık bir riyâ şirktir"*** buyurduğunu işitmiştim. (Ona yakalanmak korkusuyla) ağlıyorum." buyurdu.

İmâm-ı Mücâhid hazretleri, Fâtır sûresi 10. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlara şiddetli bir azap vardır. Bunların yaptıkları tuzak mahvolur gider"*** şeklinde haber verileri kimselerin, riyâkâr kimseler olduğunu bildirmiştir.

Eshâb-ı Kirâmdan birisi, Peygamber efendimize; "Yâ Resûlallah! Kurtuluş hangi şeydedir?" diye suâl edince, buyurdu ki: ***"Kulun, insanların kendisini beğenmeleri düşüncesinden uzak olarak, Allahü teâlâya itâatta bulunmasıdır."***

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) buyurdu ki: "Riyâkârın dört alâmeti vardır. Yalnız iken tenbeldir. İnsanlarla berâber iken gayretlidir. Övüldüğü zaman daha fazla çalışır. Zemmedildiği (kötülendiği) zaman çalışmasını azaltır."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "(Kendisinde) ***zerre miktârı riyâ olan ameli, Allahü teâlâ kabûl etmez."***

"Dünyâda riyâ ile ibâdet edene, kıyâmet günü; "Ey kötü insan! Bugün sana sevâb yoktur. Dünyâda, kimler için ibâdet ettin ise, sevâblarını onlardan iste" denir."

Abdullah İbni Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki: "Riyâ öyle bir istihâne (küçümseme, hakîr görme) hâlidir ki, mürâî, riyâ ile Rabbini istihâne eder. Çünkü riyâ sâhibi, yaptığı amel ile insanlar arasında makâm ve mevki sâhibi olmayı ve diğer insanlar arasında tercih edilmeyi ister. Bu arzu ile amel yapar. Böyle bir kimse, ameline Allahü teâlâdan başkasını ortak kılan kimse gibidir. Bu yüzden Allahü teâlâ, riyâyı şirk ile berâber kıldı.

Fudayl bin lyâd (r.a.) buyurdu ki: "Eğer bilinmeye, meşhûr olmaya gücün yettiği hâlde tanınmıyorsan bunu yap, buna devâm et, bu çok iyidir. Şöhretin zemmedileni (kötüleneni); tanınmayı istemek, şöhrete kavuşabilmek için yollar aramak, sebeblere yapışmaktır. Fakat sen, zorlanmadan, istemeden, arzu etmediğin hâlde, Allahü teâlâ sana ihsân etmiş, seni tanıtmış ise, sen böylece meşhûr olmuş isen, bu şöhret kötülenmemiştir."

Ucb (ibâdetini beğenmek): Allahü teâlâ, kendisinde ucb bulunan kimseyi sevmez. O kimse, Allahü teâlâ indinde hor ve hakîrdir. Kendisinde ucb bulunan kimse ne zaman yükselse, Allahü teâlâ onu alçaltır. Ucb, kalb hastalıklarının en kötülerinden olup, cehâlet alâmetidir. Taşkınlık ve azgınlığın kaynağıdır. İnsanda kibir meydana getirir. Kendisinde ucb bulunan kimse, sâdece kendisini fazîletli görür. Öyle kötü bir huydur ki, birçok kimsenin felâketine sebep olmuştur. Allahü teâlâ ucbu yasakladı. Âlimler; ***"...***

Kendinizi temize çıkarmayın. O (Allahü teâlâ*),* ***kendinden korkanın kim olduğunu çok iyi bilendir”*** (Necm-32) meâlindeki âyet-i kerîmede ucbun yasaklandığını bildirmişlerdir.

Resûlullah (s.a.v.), ucbu büyük günahlardan sayarak; ***“Günah işlemezseniz, daha büyük günâha yakalanmanızdan korkarım. O da ucbdur”*** buyurdu.

Hz. Âişe’ye; “İnsan ne zaman isyânkâr olur?” diye suâl edildiğinde; “Kendisini muhsin (iyilik edici, sevâb işleyici) zannettiği zaman” buyurdu.

Hakîm zâtlardan biri buyurdu ki: “Sâhibine hased ettirmeyen ni’met tevâzu, sâhibine merhamet ettirmeyen belâ ve musîbet de ucbudur.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***“Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi, ucb da iyilikleri yer.”***

“Tevâzu, kulun yüksekliğini arttırır. Öyleyse mütevâzı olunuz ki, Allahü teâlâ da sizi yükseltsin. Af, kulun izzetini arttırır, öyleyse affedici olunuz ki, Allahü teâlâ sizi azîz kılsın. Sadaka, malı çoğaltır, öyleyse sadaka veriniz ki, Allahü teâlâ sizi ganî (zengin) ***eylesin.”***

Ba’zıları Hz. Ebû Bekr’i medhettikleri zaman, O, Allahü teâlâya şöyle yalvarırdı: “Ey Allahım! Sen, beni benden daha iyi biliyorsun. Ben de kendimi, onlardan (beni medhedenlerden) daha iyi biliyorum. Allahım, beni, onların zannettiklerinden daha iyi eyle. Onların bilmediği hatâ ve kusurlarımı affeyle. Beni, onların söyledikleri ile muâheze eyleme. Ya’nî bana; “İnsanlar senin hakkında böyle güzel şeyler düşünüp seni medhettikleri hâlde, sen şu kabahatleri işledin” diyerek beni cezâlandırma.”

Hikmet sâhibi zâtlar buyurdular ki: “Üç şeyden uzak olan, üç şeye nâil olur. Aç gözlülükten uzak olan, zenginliğe kavuşur. Cimrilikten uzak olan, şerefe kavuşur. Kibirden uzak olan, kerâmete kavuşur.”

Kendisini ve ibâdetlerini beğenen kimse, kendi kusur ve kabahatlerini göremez. Kendisini medhedenlerin yaltaklanma ve yalanlarından lezzet alır. Çünkü medh, ucb sebeplerinin kuvvetlilerinden ve kibir sebeblerinin şiddetlilerindendir.

Ucb sâhibi, çirkin olan işlerini güzel, hatâlarını doğru görür. Bu da, kendisi için lâyık olmayan şeyleri lâyık görmesine sebep olur. Hiç lâyık olmadığı fazîlet ve meziyetlere kendisini lâyık ve münâsip görmeye başlar ki, bu da onun kendi aklına göre hareket etmesine, meşvereti, istişâreyi terk etmesine sebep olur. Neticede, her zaman aldanır ve yanılır. Kendisinden daha iyi bilen ve basîret sâhibi olana sormaktan sakınır. Kendisinden daha kuvvetli olandan yardım istemekten çekinir. Kendisini çok büyük ve yüksek, başkalarını ise çok küçük ve aşağı görür. İblîs’in ebedî mel’ûn olmasına sebep, böyle düşünmesi olmuştur. Nitekim İblîs, kendisini üstün görerek, Allahü teâlâya i’tirâz edip; “Ben Âdem’den daha üstünüm. Beni ateşten, onu ise topraktan yarattın” dedi. Bu ise, sonsuz felâketine sebep oldu. İblîs’in işlediği günâhı (ucbu) işlemekten ve Allahü teâlâya isyân husûsunda İblîs ile yarış edenlerden Allahü teâlâya sığınırız.

Dînin emirlerine çok bağlı olup, akıl, takvâ ve yakîn sâhipleri kemâl mertebesinde oldukları hâlde, kendilerini dâima hatâlı ve kusurlu bilmişler, bozuk düşüncelerden uzak oldukları hâlde, dâima kendi

düşüncelerini değersiz görmüşlerdir. Dâima meşverete mürâcaat etmişler, tevâzuyu yükseklik ve büyüklenmeyi aşağılık saymışlardır.

Hased: Hased; kıskanmak, çekememek, Allahü teâlânın ihsân ettiği ni'metin ondan ayrılmasını istemektir. Fâideli olmayan, zararlı olan birşeyin ondan ayrılmasını istemek hased olmaz, gayret olur. Hased, kötü huylardan, kalb hastalıklarındandır. İnsanda, kötülenmiş olan ba'zı hâllerin ortaya çıkmasına sebep olur ki, ba'zıları şöyledir: Hased eden kimse, sebepsiz yere hased ettiği kimseye kızar. Kabahati olmadığı hâlde ona kin besler. Doğru olan ortada ve apaçık bir şekilde bulunsa bile, onu inkâr eder. Nasîhatten kaçar. Her türlü çirkin yola başvurur. Kendisi muhtâc olsa bile, hased ettiği kimsenin yanındaki şeylerden fâidelenmekten uzak kalır. Hasedinden dolayı, hased ettiği kimsenin ilminden ve fazîletlerinden istifâde edemez. Hased ettiği kimse, kendisinden; mal, mülk, makâm, ilim v.s. bakımlardan üstün bile olsa, ona tevâzu göstermez. Ona karşı dâima kibirlilik gösterir. Ona kötülükle muâmele eder. Ancak o ni'metin, hased ettiği kimseden gitmesi ile râzı ve rahat olur. Bundan zevk alır. Ne kadar şaşılır ki, başkasında bulunan ni'metin ondan gitmesini ni'met bilmektedir. Hasedci kimse, dâima gamlı ve kederlidir. Kimse tarafından sevilmez.

Fazîlet sâhipleri hiç kimseyi hased etmezler. Sâdece başkalarında bulunan ilim, edeb, hayır ve tâatlar husûsunda gıbta ederler. Yâ'nî o ni'metin bulunduğu kimseden gitmesini istemezler. Bununla berâber, o ni'metin, kendisinde de bulunmasını arzu eder, isterler. Gıbta, hased değildir. Gıbta eden kimse,

hased gözüyle bakmaz. Kendisi için istediğini, diğer mü'min kardeşi için de ister. Hasedci ise böyle değildir. O, kendisinde bulunan bir ni'metin, başka birinde daha bulunmasına tahammül edemez.

Resûlullah (s.a.v.*);* ***"Mü'min gıpta eder. Münâfık ise hased eder"*** buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm, Arş-ı a'lâ altında bulunan bir kimse gördü. Bu kimsenin bu ni'mete nasıl kavuştuğunu merak edip, münâcaatında Allahü teâlâya suâl etti. Allahü teâlâ, o kimsenin, kavuştuğu ni'metlerden dolayı hiç kimseyi hased etmediğini, ana-babasına karşı gelmediğini, nemîme (söz taşımak) için yürümediğini, bu hasletleri sebebiyle bu dereceye yükseldiğini bildirdi.

Hased öyle bir hastalıktır ki, hased eden kimsenin dînî yönden ve yakîn bakımından zayıflığını gösterir. Hasedci kimse, kederden kurtulamaz. Kanâat sâhibi değildir. Kin, hîle ve düşmanlık sâhibidir.

Kendisi yüzünden Allahü teâlâya ilk isyân edilen günâh, haseddir. (Hz. Âdem'in İblîs tarafından hased edilmesi.) İblîs, hasedi sebebi ile Allahü teâlânın emrine muhâlefet etti. Sonra Hz. Âdem'in oğlu Kâbil, kardeşi Hâbil'i hased edip öldürdü. Kureyş'in ileri gelenlerinden birçoğunun, Resûlullah efendimizi inkâr etmelerinin sebebi, hased ve kibirleridir. Hased, hased edenin noksan olduğunu, hased edilenin ise kâmil olduğunu gösterir.

Hased, her düşmanlığın temeli, her belânın başı, her hatânın evveli, kınanacak olan her işin sebebi, her pişmânlığın getiricisidir. Neticesi taşkınlıktır. Kimde hased bulunursa, helâk olur.

Sıla-i rahm: Sıla-i rahm, akrabayı, yakınlarını gözetmek, ziyâret etmek ve yardım etmektir. İyi bir haslettir. Câhiller arasında pek i'tibâr edilmese de, fazîlet ehli arasında bu husûsa pek riâyet edilir.

Hz. Mu'âviye, Hz. Ömer bin Hattâb'a mürüvvetten suâl edince; "Allahü teâlâdan korkmak ve sıla-i rahm'dir" cevâbını verdi.

Akrabayı ziyâret etmek, kerem mertebelerinin en yükseklerindendir. Muhabbeti çoğaltır, iyi netîcelerin meydana gelmesine vesîle olur.

Sırrı gizlemek: Sırrı gizlemek, iyi kimselerin ahlâkındandır. Sırrı gizlemek, hür olarak yapılan işlerin zarardan en uzak olanıdır.

Muhalleb bin Ebî Sufre diyor ki: "Şerefli huyların en aşağısı, sırları gizlemek; en yükseği de, kendisine sır olarak söyleneni unutmaktır."

Sırrı gizlemek, insanın kötülüklerden uzak kalmasını te'min eder. Sırrını herkese söylemek ise, pişmânlık meydana getirir.

Hikmet sâhipleri; "Sırrını dirâyetli bir kimseye veren zelîl olur. Sırrını câhil bir kimseye bırakan kaybeder. Kim de sırrı ile başbaşa kalırsa, ganî'mete konar" demişlerdir.

Hz. Ali buyurdu ki: "Sırrın senin esîrindir. Onu açıklarsan, sen onun esîri olmuş olursun."

Güzel ahlâk: Bir hadîs-i şerîfte; ***"Kıyâmet gününde mîzâna konacak şeylerin ilki, güzel ahlâktır"*** buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki:

"Kul, güzel ahlâkı sebebi ile, gündüzleri oruç tutan, geceleri ibâdet edenlerin derecesine ulaşır."

Büyüklerden birisi oğluna nasîhatinde buyurdu ki: "Ey oğul! Güzel ahlâka sarıl. İnsanlarla münâsebetlerin iyi olsun. İnsanlara yumuşak ve nâzik muâmele eyle. Arkadaşından gelen sıkıntılara katlan. Ona eziyet vermekten sakın."

Güzel ahlâk, sevgi meydana getirir. Kişinin rahata kavuşmasına, insanların da ondan emîn olmalarına sebep olur. Kötü ahlâk ise, sâhibinin yorulmasına, insanların da kendisinden eziyet ve sıkıntı görmesine sebep olur.

Resûlullah efendimize birisi gelerek nasîhat istedi. ***"Nerede olursan ol, Allahü teâlâdan kork!"*** buyurdu. Gelen o şahıs; "Biraz daha nasîhat eyle" deyince; ***"Bir kötülük yaptığın zaman, peşinden iyilik yap"*** buyurdular.

Enes bin Mâlik (r.a.) buyurdu ki: "Kul, çok ibâdet edenlerden olmasa bile, güzel ahlâkı sebebiyle Cennette en yüksek dereceye ulaşır. Yine kul, çok ibâdet edenlerden bile olsa, kötü ahlâkı sebebiyle Cehennemde en aşağı dereceye düşer."

Zâhidlerden birisi buyurdu ki: "Güzel ahlâk, insanı iyi amellere ve Cennete götürür. Kötü ahlâk ise, kötü işlere ve Cehenneme götürür."

Güzel ahlâk, sâhibini tehlikelerden ve helâk olmaktan korur. Kötü ahlâk ise, sâhibini tehlikelerin içine atar.

Mürüvvet: Mürüvvet, başkalarına iyilik etmesini sevmek demektir. Büyüklerden birine, mürüvvetin ne olduğu suâl edildiğinde buyurdu ki: "Allahü teâlânın haram kıldıklarından sakınmak ve helâl olan bir işte meslek, san'at sâhibi olmaktır."

Şu hasletleri kendisinde toplayan kimse mürüvvet sâhibidir 1) İnsanlardan değil, sâdece Allahü teâlâdan korkmak. Âl-i İmrân sûresi 173. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: ***"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine; "Düşmanlarınız size karşı ordu hazırladı. O hâlde onlardan korkun"*** **(**dediler) ***de, bu söz, onların îmânlarını arttırdı ve üstelik; "Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir" dediler."*** 2) Belâ ve musîbetlere sabretmek. Kasas sûresi 54. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: ***"İşte bunlara, sabırlarından dolayı mükâfatları iki kat verilecektir. Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan hayra harcarlar."*** 3) Ni'metlere şükretmek. 4) Allahü teâlânın emrini, kendi nefsinin arzusuna tercih etmek. 5) İnsanlara yardım etmek ve fâideli olmak.

Ahnef bin Kays'a (r.a.), mürüvvetin ne olduğu suâl edildiğinde cevaben buyurdu ki: "Güzel dostluk, doğru konuşmak, her yerde ve her ân Allahü teâlâyı hatırlamak."

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"İnsanlarla muâmelesi olan kimse, onlara zulmetmesin. Onlara birşey anlatan kimse, onlara yalan söylemesin. Onlara va'dde bulunan kimse, va'dinden dönmesin. Böyle olan kimse, mürüvveti kemâle eren, adâleti apaçık ortaya çıkan,*** (müslüman) ***kardeşleri tarafından sevilen kimselerden olur."***

Hayâ: Hayâ, ya'nî kötü iş yapınca utanmak üç kısımdır. Birincisi; hayâ mertebelerinin en yükseğidir ki, takvâ sâhiplerinin ve Allahü teâlânın velî kullarının

hayâsıdır. Bunlar, Allahü teâlâdan hayâ ederler. Bu hayâ, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylere taşmamak, O'nun emirlerine itâat edip, yasaklarından sakınmaktır. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Allahü teâlâdan hakkıyla haya ediniz."*** "Bu nasıl olur Yâ Resûlallah?" dedikleri zaman; ***"Kim başını ve başında bulunanları, karnını ve karnında bulunanları korur, dünyâ hayâtının süsünü terkederse, ölümü ve ölümden sonra cesedinin çürüyeceğini çok hatırlarsa, Allahü teâlâdan hakkıyla hayâ etmiş olur."*** buyurdu.

Hayânın ikinci kısmı; insanlardan hayâ etmek olup, bu da güzel ahlâktandır. Hattâ, dolaylı olarak bu da Allahü teâlâdan hayâ etmeye dâhildir denilebilir. Mürüvvet, bu kısım ile kemâl bulur. İnsanın iyiliği, başkalarına eziyetten sakınması, doğru söylemesi, emâneti yerine teslim etmesi, iyi ve güzel yaşayışı, kalb güzelliği ve temizliği, insanlardan hayâ etmekle olur. Hadîs-i şerîfte; **"Allahü teâlâdan korkan ve çekinen, insanlardan korkmuş ve çekinmiş olur"** buyuruldu.

Huzeyfe (r.a.) buyurdu ki: "İnsanlardan utanmıyan kimsede hayır yoktur, insanlardan utanmak, neticede Allahü teâlâdan utanmaya bağlıdır."

Alkame bin Alâse (r.a.), Resûlullaha (s.a.v.); "Ey Allahın Resûlü! Bana nasîhatte bulun" deyince; ***"Kavminde bulunan heybet sâhiplerinden hayâ ettiğin gibi, Allahü teâlâdan hayâ et!"*** buyurdu.

Kâ'b-ül-Ahbâr (r.a.) buyurdu ki: "Görünen hâllerinizde, insanlardan hayâ ettiğiniz gibi, sırrınızda da (gizli hâlinizden de) Allahü teâlâdan hayâ ediniz."

Hayânın üçüncü kısmı; kişinin kendi kendisinden hayâ etmesidir. Bu hayâ da, neticede Allahü teâlâdan hayâ etmeye dâhildir. İnsanın kendinden hayâ etmesi, yalnız iken avret mahallini açmaması, bakmaması, başkalarının yanında yapmaktan sakındığı bir hareketi, yalnız başına olduğu zaman da terketmesidir.

Demek ki, insanlar ile berâber iken yapamıyacağı hareketleri, yalnız başına olduğu zaman da yapmamalıdır. Âlimlerden ba'zısı bunu murâkabeden saymışlardır.

Ba'zı hâller vardır ki, insanların yanında yapılamaz. Fakat yapılması da zarurîdir. Büyük ve küçük abdest bozmak böyledir. Bu ve bunun gibi ihtiyâçları tenhâda, bildirilen âdabına uygun olarak yapmak hayâsızlık olmaz.

Bildirilen bu üç hayâdan birinde noksanlığı bulunan kimsenin dînî hayâtına zarar gelir. Sâlih zâtlardan birisi buyurdu ki: "Allahü teâlâ kalblere ba'zı cezâlar verir. Allahü teâlâ hiçbir kalbi, ondan hayâyı çekip almaktan daha şiddetli bir cezâ ile cezâlandırmamıştır. Kalbinden hayâ duygusu gitmiş olan bir kimse, çirkin bir iş yapacağı zaman, onu bu işten alıkoyacak bir mâni kalmamıştır."

Sâlih bin Abdülkuddûs diyor ki: "Hayâsı az olan bir kimsede, hiç hayır yoktur. Sen hayânı muhâfaza eyle. Çünkü hayâ, insanın asâletine delâlet eder."

Hayâ, kıymetli bir güzellik elbisesidir. Bu elbiseyi giyen kimse, çok yüksek mertebelere kavuşur.

Vefâ: İyi geçinmek, yardımlaşmaktır. Sözünde durmak, hakkını gözetmek olduğu da bildirilmiştir.

Öyle güzel bir haslettir ki, çok kimse onu kaçırır, az kimse onu bulur, iyi hasletlerin en büyüklerindendir.

Birisi, büyüklerden bir zâta gelerek nasîhat isteyince buyurdu ki: "Açıkta ve gizlide, Allahü teâlâdan kork. Mümkün olduğu kadar hayırlı işler yap. Sana birşey emânet eden kimsenin emânetini zayi etme. Karşındaki kimse seni sevindirse de üzse de, dâima doğru konuş. Eğer böyle yaparsan, kalbini ve bedenini istenmiyen şeylerden rahata kavuşturmuş olursun."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Eğer etrâfını başkalarının zararından korumak, hayâtın boyunca kederden uzak, rahat olmak, rızkında ve iyiliklerinde gelişme görmek istiyorsan, senin ahdini, misâkını muhâfaza eden kimsenin ahdini zayi etme. Birisine birşeyi hîbe edeceğini söyledikten sonra, bu sözünden dönme!"

Dostluk ve kardeşlik vefa ile devâm eder. Safâ (gönül hoşluğu), cefâ (eziyet ve incitmek) ile yok olur. Eğer övgünün, medhin meyvelerini toplamak istiyorsan, ahde vefâyı kendine huy edin. Vefâsı olmayanın hayâsı yoktur."

Edîblerden birisi, oğluna nasîhat ederek buyurdu ki: "Oğlum! Eğer şerefin zirvesine çıkmak istiyorsan, ahde vefâ göster. Vefâ ile doğruluk, ikiz kardeş gibidir. İkisinin de netîcesi iyilik ve din güzelliğidir. Bir kimsede bu iki haslet birlikte bulunursa, bu iki haslet, o kimse için kötü hâllere karşı kal'a olurlar."

Cimrilik: Allahü teâlâ cimriliği zemmedip kötülemiştir. Bu husûsta âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler çoktur.

Resûlullah (s.a.v.); ***"Allahım! Cimrilikten sana sığınırım"*** buyurmuştur.

Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: ***"Cimrilik, dünyâya rağbetin, cömertlik de zühdün meyvesidir."***

Yahyâ bin Zekeriyyâ (a.s.) bir defâsında İblîs'e rastladı. "Ey İblîs! Bana söyle, insanlardan en çok kimi seviyorsun ve onlardan en çok kime kızıyorsun?" deyince, İblîs şöyle cevap verdi: "Bana göre insanların en sevimlisi, cimri mü'mindir. En çok kızdığım da, günahkâr fakat cömert olan kimsedir."

Yahyâ aleyhisselâm, İblîs'e bunun sebebini sorunca, İblîs; "Mü'minin cimriliği benim için kâfidir. Günahkâr fakat cömert olana gelince, Allahü teâlânın, onu cömert olduğundan dolayı affedeceğinden korkuyorum. Eğer bu suâli sen değil de bir başkası sorsaydı, cevap vermezdim" dedi.

Cimrilik; verilmesi îcâb edeni vermemektir. Verilmesi îcâb eden şeyi veren, cimrilikten kurtulur. Vermesi vâcib olan ve vâcib olmayan yerlerde vermeyi zor görmek de cimriliktir.

Cimri, vermesi îcâb eden yerde vermemeyi, mala düşkün olmayı tercih eder. Gönül rızâsı ve hoşluğuyla vermekten çekinir. Verdiği zaman malının tükeneceğinden, vefâtından sonra çoluk-çocuğunun aç kalacağından, hattâ ileride kendisinin bu duruma düşeceğinden endişe eder. Cimriliğin altında; mal sevgisi, uzun emel ve çoluk-çocuk sevgisi yatmaktadır.

Cimrilik, insanın parayı sevmesinden de hâsıl olabilir. Ba'zı kimseler vardır ki, çok malı, parası vardır. Çoluk-çocuğu da yoktur ki onlar için biriktiriyor

denilsin. Hâl böyle iken, malının zekâtını vermez. Başka ihtiyâç sâhiplerine yardımda bulunmaz. Hattâ kendi ihtiyâçları için bile harcamaz. Onun bütün rağbeti, en büyük arzusu ve en çok lezzet aldığı şey, paralarını yanında ve elinde görmektir. Kalbi bundan zevk alır. Öleceğini bilen ve bütün mallarının, mîrâsçılarına kalacağını bilen bir kimsenin bu derece gaflet içinde bulunmasına, mala, mülke bu kadar gönül vermesine ne kadar şaşılır.

Îsâr: Kendi muhtâc olduğu malı, muhtâc olan başkasına verip, o malın yokluğuna sabretmesidir. İyi huyların çok kıymetlisidir. Âyet-i kerîmeler ile medh olunmuştur. Cömertlik derecelerinin en yükseğidir. Îsâr hasletine sâhip olan kimse, muhtâc olmakla berâber, başkasını kendisine tercih eder.

Bir defâsında Resûlullah efendimize biri gelmişti. Hâne-i saâdetlerinde, gelen kimseye yedirecek birşeyleri yoktu. Bunun üzerine Ensârdan bir zât, gelen kimseyi evine götürdü. Onun da evinde az bir yemek vardı. O yemeği getirdi. Yemeğe başlıyacakları sırada kandili söndürdü. Misâfir yemek yiyor, ev sâhibi de elini götürüp getirerek yer gibi yapıyordu. Yemeğin hepsini misâfire yedirdi.

Diğer taraftan, Cebrâil aleyhisselâm, o Sahâbinin misâfirine yaptığı Îsârı, Resûlullah efendimize haber verdi. Sabah olup Peygamber efendimizin huzûruna geldiklerinde, Peygamberimiz (s.a.v.) o zâtı, yaptığı îsârdan dolayı tebrik edip, duâ ettiler.

Îsâr, Resûlullah efendimizin güzel âdet-i şerîfelerinden idi. Eshâb-ı Kirâmın ileri gelenlerinden Hz. Huzeyfe şöyle anlatır: “Yermük muhârebesinde idi. Çarpışmanın şiddeti geçmiş, ok ve mızrak

darbeleri ile yaralanan müslümanlar, düştükleri sıcak kumların üzerinde can vermeye başlamışlardı. Bu arada ben de, güç belâ kendimi toparlayarak, amcamın oğlunu aramaya başladım. Son anlarını yaşayan yaralıların arasında biraz dolaştıktan sonra, nihâyet aradığımı buldum. Fakat ne çâre!.. Kanlar içerisinde yatan amcamın oğlu, göz işâretleri ile bile zor konuşabiliyordu. Daha evvel hazırladığım su kırbasını göstererek dedim ki: "Su istiyor musun?" Belli ki istiyordu. Çünkü dudakları hararetten adetâ kavrulmuştu. Göz işâreti ile de; "Çabuk, hâlimi görmüyor musun?" der gibi bana bakıyordu. Ben kırbanın ağzını açtım, suyu kendisine doğru uzatırken, biraz ötede yaralıların arasında hazret-i İkrime'nin sesi duyuldu: "Su! Su! Ne olur, bir tek damla su olsun su!" Amcamın oğlu Hâris, bu feryadı duyar duymaz, göz ve kaş işâretleriyle suyu hemen Hz. İkrime'ye götürmemi istedi. Kızgın kumların üzerinde yatan şehidlerin aralarından koşa koşa Hz. İkrime'ye yetiştim ve hemen kırbamı kendisine uzattım, İkrime hazretleri elini kırbaya uzatırken Hz. Iyâş'ın iniltisi duyuldu. "Ne olur bir damla su verin. Allah rızâsı için bir damla su!" Bu feryadı duyan Hz. İkrime, elini hemen geri çekerek, suyu lyâş'a götürmemi işâret etti. Suyu o da içmedi. Ben kırbayı alarak şehidlerin arasından dolaşa dolaşa Hz. Iyâş'a yetiştiğim zaman, son nefesinde Kelime-i şehâdeti söylediğini duydum. Benim getirdiğim suyu gördü. Fakat vakit kalmamıştı. Başladığı Kelime-i şehâdeti ancak bitirebildi. Derhâl geri döndüm, koşa koşa Hz. İkrime'nin yanına geldim; kırbayı uzatırken bir de ne göreyim! Onun da şehîd olduğunu müşâhede ettim. Bârî dedim amcamın oğlu

Hz. Hâris'e yetiştireyim. Koşa koşa ona geldim; ne çâre ki, o da ateş gibi kumların üzerinde kavrula kavrula rûhunu teslim eyleyip şehîd olmuştu. Hayâtımda birçok hâdise ile karşılaştım. Fakat hiçbiri beni bu kadar duygulandırmadı. Aralarında akrabalık gibi bir bağ bulunmadığı hâlde, bunların birbirine karşı bu derece fedakâr ve şefkatli hâlleri, gıpta ile baktığım en büyük îmân kuvveti tezâhürü olarak hâfızama adetâ nakşoldu..."

Resûl aleyhisselâmın komşusu bir ihtiyâr kadın vardı. Kızını Resûl aleyhisselâma gönderdi. "Namaz kılmak için örtünecek bir elbisem yok. Bana, namazda örtünecek bir elbise gönder" diye yalvardı. Resûl aleyhisselâmın o anda başka elbisesi yoktu. Mübârek arkasındaki entariyi çıkarıp, o kadına gönderdi. Namaz vakti gelince, elbisesiz olduğu için mescide gidemedi. Eshâb-ı Kirâm, bu hâli işitince; "Resûl aleyhisselâm o kadar cömertlik yapıyor ki, gömleksiz kalıp, mescide cemâate gelemiyor. Biz de herşeyimizi fakîrlere dağıtalım" dediler. Allahü teâlâ, hemen İsrâ sûresinin 29. âyetini gönderdi, önce Habîbine; ***"Hasislik etme, birşey vermemezlik yapma"*** buyurup, sonra da; ***"Sıkıntıya düşecek ve namazı kaçıracak, üzülecek kadar da dağıtma! Sadakada ortalama davran"*** buyurdu. O gün, namazdan sonra, hazret-i Ali, Resûlullahın yanına gelip; "Yâ Resûlallah! Bugün, çoluk-çocuğuma nafaka yapmak için sekiz dirhem gümüş ödünç almıştım. Bunun yarısını size vereyim. Kendinize entâri alınız" dedi. Resûl aleyhisselâm çarşıya çıkıp, iki dirhem ile bir entâri satın aldı. Geri kalan iki dirhem ile yiyecek almağa giderken gördü ki, bir a'mâ oturmuş; "Allah rızâsı için ve Cennet

elbiselerine kavuşmak için, bana kim bir gömlek verir?” diyordu. Almış olduğu entariyi bu a’mâya verdi. A’mâ, entariyi eline alınca, misk gibi güzel koku duydu. Bunun, Resûl aleyhisselâmın mübârek elinden geldiğini anladı. Çünkü, Resûl aleyhisselâmın bir kere giydiği herşey, eskiyip dağılsa bile, parçaları da misk gibi güzel kokardı. A’mâ duâ ederek; “Yâ Rabbî! Bu gömlek hürmetine benim gözlerini aç.” dedi. İki gözü hemen açıldı. Resûl aleyhisselâmın ayaklarına kapandı.

Resûl aleyhisselâm oradan ayrıldı. Bir dirhem ile bir entâri satın aldı. Bir dirhem ile de yiyecek satın almağa giderken, bir hizmetçi kızın ağladığını gördü. ***“Kızım, niçin böyle ağlıyorsun?”*** buyurdu. Bir yahudinin hizmetçisiyim. Bana bir dirhem verdi. “Yarım dirhem ile bir şişe ve yarım dirhem ile de yağ satın al” dedi. Bunları alıp gidiyordum. Elimden düştü. Hem şişe, hem de yağ gitti. Şimdi ne yapacağımı şaşırdım” dedi. Resûl aleyhisselâm, son dirhemini kıza verdi. ***“Bununla şişe ve yağ al, evine götür”*** buyurdu. Kızcağız; “Eve geç kaldığım için, yahudinin beni döveceğinden korkuyorum” dedi. Resûl aleyhisselâm; ***“Korkma! Seninle birlikte gelir, sana birşey yapmamasını söylerim”*** buyurdu.

Eve gelip, kapıyı çaldılar. Yahudiye olanı biteni anlatıp, kıza birşey yapmaması için şefâat buyurdu. Yahudi, Resûlullahın ayaklarına kapanıp; “Binlerce insanın baş tacı olan, binlerce arslanın, emrini yapmak için beklediği ey koca Peygamber! Bir hizmetçi kız için, benim gibi bir miskinin kapısını şereflendirdin. Yâ Resûlallah! Bu kızı senin şerefine azâd ettim. Bana îmânı, İslâmı öğret. Huzûrunda müslüman olayım”

dedi. Resûl aleyhisselâm, ona müslümanlığı öğretti. O da müslüman oldu. Evine girdi. Çoluğuna-çocuğuna anlattı. Hepsi müslüman oldu. Bunlar, hep Resûlullahın sallallahü aleyhi ve sellem güzel huylarının bereketi ile oldu.

İmâm-ı Hasen ve Hüseyn ile Abdullah bin Ca'fer (r.anhüm), Medîne-i münevvereye giderlerken yiyecekleri kalmadı. Sahrâda olduklarından, yiyecek birşey alınacak yer de olmayıp, açlık ve susuzluktan iyice bunaldılar. Sonra; "Allaha tevekkül ettik" diyerek, yola devâm ettiler. Biraz ilerlemişlerdi ki, ovanın ortasında bir karaltı gördüler. Ona doğru gittiler. Siyah bir çadır vardı, içinde kimse olup olmadığını anlamak için selâm verdiler. Çadırda bir kadın vardı. Kadın selâmlarını aldı. İyi karşıladı. Bu üç zâtın, dünyâya rağbetleri olmadığını anladı. Kadına; "Hiç yiyeceğin var mı?" diye sordular. "Bir keçim var. Kendiniz sağın için" dedi. Birisi sağdı. Her biri, birer çanak içtiler. Sonra kadına; "Başka yiyeceğin var mı?" diye sordular. Kadın; "Keçiyi kesin, yiyin." dedi. Abdullah bin Ca'fer (r.a.), keçiyi kesti, pişirdi. Üçü berâber yediler. Allahü teâlâya hamd ettiler. Atlarına bindiler. Kadına; "Medîne-i münevvereye geldiğinde muhakkak bize uğra. Biz seyyidlerdeniz. Hâşimîlerdeniz" diyerek, yola koyuldular. Bir zaman sonra kadının kocası geldi. Keçiyi görmeyince, ne oldu diye sordu. Kadın olup biteni anlattı. Kocası üzüldü. "Biliyorsun o keçiden başka birşeyimiz yok. Şimdi ne yapacağız?" diyerek, kadını azarladı. Kadın; "Allahü teâlâ rahîmdir, kullarını aç bırakmaz. Böyle kıymetli zâtlar gelip de, onları misâfir etmeden göndermek insafa sığmaz" dedi. Daha sonra kadın, kocası ile

Medîne-i münevvereye birşeyler alıp satmak için gittiler. Hikmet-i ilâhî, Bâb-ı selâm önünden geçerken Hz. Hasen'e rastladılar. Hasen (r.a.) kadını ve kocasını huzûruna çağırttı. Kadına; "Beni tanıdın mı?" dedi. Kadın; "Hayır" dedi. "Bir zamanlar senin evine üç kişi gelmiştik. Bize süt ikrâm etmiştin. Bir de keçini kesmiştik. Onlardan biri benim" dedi. Bunlara çok ikrâmda bulundu. Yanında fazla birşeyi olmadığından, Beyt-ül-mâl emînine bir adam gönderip, bin dirhem gümüş ve yüz koyun borç istedi. Getirdiler. Bunların hepsini kadına bağışladı. "Bizi ma'zur görün" buyurdu. Bu karı-kocanın yanlarına adam vererek, Hz. Hüseyn'e gönderdi. Hz. Hüseyn de bunları iyi karşılayıp, yanında bulunandan ikrâm etti. Fazla birşeyi olmadığından, Beyt-ül-mâl emîninden bin dirhem gümüş ve ikiyüz koyun borç istedi. Hepsini kadına verip, özür diledi. Yanlarına adam verip, Abdullah bin Ca'fer'e (r.a) gönderdi. Abdullah (r.a.); "İki İmâma uğradınız mı?" buyurdu. "Evet" dediler. "Keşke daha önce bana uğrasaydınız. Onların yanında dünyâ malı bulunmaz. Belki sıkıntı çekmişlerdir" dedi. Bunlar imamların yaptıkları ikrâmları söylediler. Abdullah (r.a.) da, ikibin dirhem gümüş ve dörtyüz koyun verdi. Mezkûr karı-koca, yediyüz koyun ve dörtbin dirhemi alıp, sevinerek evlerine döndüler.

Ebü'l-Hasen Antâkî (r.a.) şöyle anlatır: "Bir gece bir köyde arkadaşlarımızla birlikte oturuyorduk. Biraz ekmeğimiz vardı. Fakat hepimize yetecek nisbette değildi. Ekmekleri dilimleyip ortaya koyduk. Hepimiz ekmeklerin etrâfında oturduk. Bu sırada lâmba söndürüldü.

Biraz sonra yemek işinin tamam olduğu tahmin edilip, sofra kaldırılmak üzere lâmba yakıldığında bir de ne görelim. Herkes: "Ben yersem diğer arkadaşlar aç kalır" endişesiyle, ekmekten hiç yememişti."

Yalan söylemek: Yalan söylemek, pek bayağı ve aşağı bir iştir. Dünyâda zilleti gerektiren şeylerin en büyüğüdür. Âhırette ise zelîl ve rüsvây olmayı îcâb ettiren pek fenâ birşeydir.

Yalan, münâfıklığın en büyük alâmetlerindendir. Ahlâkın düşüklüğünü gösteren kuvvetli bir delîldir. Yalancıya hiçbir zaman güvenilmez. Yalancı, konuştuğu zaman doğru konuşmaz. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***"Münâfığın alâmetleri üçtür. Konuştuğunda yalan söyler. Bir va'dde bulunduğu zaman va'dinde durmaz, kendisine birşey emânet edildiğinde hıyânet eder."***

"Sözün âfeti yalan söylemektir."

"Hatâların en büyüğü, yalan konuşmaktır."

Resûlullaha (s.a.v.); "Mü'min korkak olabilir mi?" dediler. ***"Evet olabilir"*** buyurdu**.** "Mü'min cimri olabilir mi?" dediler. Yine ***"Evet olabilir"*** buyurdu. "Mü'min yalan konuşabilir mi?" dediler. Buna; ***"Hayır"*** buyurdu.

Hikmet sâhibi büyük zâtlar, "Dilsiz olmak, yalan söylemekten iyidir" demişlerdir.

Ahnef bin Kays (r.a.) buyurdu ki: "Akıllı ve şerefli bir mü'min yalan söylemez. Gıybet ve hıyânet etmez."

Hz. Ömer bin Hattâb buyurdu ki: "Hiçbir kimse, mîzah yaparken yalan söylemeyi terketmedikçe îmânın hakîkatine kavuşamaz."

Buhterî; "Ne ciddi ne de şaka hâlinde yalan söylemek insana yakışmaz" buyurdu.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sultan, yalancı birine bir iş verirse, bu kimsenin zararı sultânın idâresine te’sîr eder.”

Lokman Hakim oğluna nasîhatinde; “Ey oğul! Kim yalan konuşursa, onun kıymeti gider” buyurdu.

Yezid bin Meysere (r.a.) buyurdu ki: “Ağacın dibine dökülen su, ağacı yeşerttiği gibi, yalan da kötülükleri sulayıp, onların yeşermesine ve büyümesine sebep olur.”

Meymûn bin Mihrân (r.a.) buyurdu ki: “Akıllı kimse, yalana kimsenin sevgisine aldanmasın. Onun va’dine güvenmesin. Doğru konuştuğu bilinen bir kimsenin yalan söylemesi mümkündür. Fakat yalancılıkla tanınmış birisinden doğru konuşmasını beklemek pek mümkün değildir.”

Yalan, güzelliğin ayıbı, lekesi, noksanı ve iyi ahlâkın âfetidir. Hıyânetin delîlidir. Yalan, çok kötü bir huydur. Doğru sözü az olanın, arkadaşı da az olur.

Hz. Ali, yalanın serap gibi olduğunu bildirmiştir. Yalan ile mürüvvetin bir kişide bir araya gelmiyeceğini bildirmiştir.

Süleymân bin Sa’d (r.a.) buyurdu ki: “Bir kimse benim ile arkadaşlık etse ve arkadaşlığımızın devâm edebilmesi için kendisine bir şart söyleyebileceğimi başka birşey istemediğini söylese, ona yalan söylememesini şart ederdim.”

Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâya niyâzında; “Yâ Rabbî! Hangi kulunun ameli daha hayırlıdır?” diye suâl edince, Allahü teâlâ buyurdu ki: “Dili yalan konuşmayan, kalbi günah ile meşgûl olmayan ve zinâ yapmayan.”

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) buyurdu ki: “Allahü teâlânın katında en büyük hatâ, dilin yalan söylemesidir, en kötü pişmânlık da, kıyâmet günündeki pişmânlıktır.”

Lokman Hakim buyurdu ki: “Yalancılıkla tanınan kimsenin ilk cezâsı, konuştuğu zaman sözünün tasdîk edilmemesidir.”

İbn-i Mugterr (r.a.) buyurdu ki: “Yalancı kimse ile berâber olmaktan sakın. Eğer onunla birlikte bulunmak mecbûriyetinde kalırsan, söylediklerine inanma. Bununla berâber, kendisini yalana kabûl ettiğini de ona bildirme. Çünkü böyle yaparsan, sana biraz muhabbeti varsa onu da bırakır.”

İnsanın yalan konuşmak hafifliğinde bulunmasının sebeplerinden ba’zıları şunlardır: Bir menfaatin bulunması ve bir zararın giderilmesinin sözkonusu olması, insanı aldatıp yalan konuşmasına sebep olabilir. Düşmanından intikam almak düşüncesi de yalan söylemeye sebep olabilir. Bu kısım, yalan çeşitlerinin en şiddetlilerindendir. Çünkü bunda taşkınlık vardır. Güzel konuşmuş olmak düşüncesi de yalan konuşmayı meydana getiren sebeplerdendir. Böyle yapmak mahlûku râzı etmiş olsa bile, mahlûkâtı yaratan Allahü teâlâyı gadablandırır. Böyle bir şeyi akıl kabûl etmez, din buna müsâade etmez ve mürüvvet de bunu hoş karşılamaz.

Üç yerde yalan konuşmaya rûhsat, izin verilmiştir. Birincisi; harbde ve her zaman din düşmanlarının zararlarından korunmak ve müslümanları korumak için. İkincisi; iki müslümanı barıştırmak için, birinden diğerine iyi lâf götürmek. Üçüncüsü; hanımları idâre etmek için. Bunlara rûhsat verilmiştir. Fakat gıybet ve nemîmeye izin yoktur.

Aşağıdaki bildirilen durumların benzeri olan hâllerde de yalan söylemek câiz görülmüştür. Resûlullah (s.a.v.) ile Hz. Ebû Bekr hicret ederlerken, Hz. Ebû Bekr, Resûlullah efendimizin arkalarından yürüyordu. Bir grup kimse ile karşılaştılar. O kimseler, Peygamber efendimizi tanımıyorlar, Hz. Ebû Bekr'i tanıyorlardı. Hz. Ebû Bekr'e; "O kim?" diye sordular. O da onun Resûlullah (s.a.v.) olduğunu söylemedi. Anlarlarsa zarar vermelerinden, O'nun mübârek kalbini incitmelerinden endişe ederek; "Bu, bana yol gösteriyor" buyurdu.

O kimseler bu sözü, normal yol göstericisi olarak anlamışlardı ve Hz. Ebû Bekr'in sözü bu ma'nâda yalan idi. Fakat o, bu sözü söylerken; "Bize, hidâyet, kurtuluş yolunu gösteren zât" ma'nâsını kasdetmiş olduğundan, hakîkatte yalan söylememiş idi.

Yine şöyle anlatılır: Bilindiği gibi, Abbasî halîfelerinden Me'mûn, bir ara Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söyleyip, herkesi de böyle söylemeye teşvik etmiş, hattâ zorlamıştı.

Âlimlerden birini de bu şekilde zorlamıştı. O zât; "Tevrat bir, Zebur iki, İncîl üç ve Kur'ân-ı kerîm dört" dedi. Bunları söylerken de parmakları ile bir, iki, üç diye işâret ediyordu. Böylece, elinin dört parmağını göstererek; "Bunların hepsi mahlûktur" dedi. Böylece kurtulmuş oldu.

Aslında o zât, Kur'ân-ı kerîm için değil, göstermiş olduğu parmakları için mahlûktur demişti. Bunun için hakîkatte yalan söylemedi. Fakat onlar yanlış anladılar.

Me’mûn, daha sonra bu yanlış düşüncesinden tövbe edip, Kur’ân-ı kerîmin mahlûk değil, kadîm olduğunu söylemiştir.

Doğruluk: Yalancılık ne kadar çirkin ve sâhibini zelîl eden bir huy ise, doğruluk da o nisbette güzel, sâhibini i’tibâr sâhibi ve azîz eden çok iyi bir huydur. Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) buyurdu ki: “Doğruluk, sözün süsüdür”

Doğruluk insanı korkulardan, belâlardan korur. Yalan, insana bir anlık emniyet sağlıyor gibi görülse bile, sâhibini tehlikelere götürür ve alçaltır. Yalan hastalık, doğruluk ise şifâdır. Doğru konuşmak, kardeşlerine, dostlarına yardım etmek ve her ân Allahü teâlâyı hatırlamak olup mürüvvettendir.”

Doğru konuşmak için, çok konuşmaktan sakınmalıdır. Âlimler buyurmuşlardır ki: “Kendisini ilgilendirmeyen mevzûlarda çok konuşan kimse, doğru konuşmaktan, başkalarının; “Bu kimse her zaman doğru konuşur” şeklindeki intibâlarından mahrûm kalır. Çünkü yerli yersiz, doğru yanlış çok konuşan kimse, mutlaka yalan söz söyler. Hele, birşeyler konuşmuş olmak ve boş durmamak için konuşanlar, yalandan kurtulamazlar.”

Lokman Hakim oğluna buyurdu ki: “Oğlum! Doğruluğa sımsıkı yapış. Yalandan uzak dur.”

Zâhidlerden bir zât buyurdu ki: “Her kimde şu dört haslet bulunursa, Allahü teâlâ onun hatâlarını iyiliğe çevirir. Bu hasletler; doğruluk, ni’mete şükür, hayâ ve güzel ahlâktır.”

Fudayl bin lyâd (r.a.) buyurdu ki: “İnsanları, doğruluktan daha güzel birşey süsleyemez.”

Sabır bütün hayırların, doğruluk kurtuluşun, ni'metlere şükretmek bereketlerin anahtarlarıdır. Kimde bu hasletler bulunursa o en yüksek ma'nevî mertebelere kavuşur.

İbn-ül-Mugter (r.a.) buyurdu ki: "Araştırma yaptığında, doğruluğun şecâatle, yalanın da korkaklık ile berâber olduğunu görürsün."

Hilm: Hilm, rûhun sakin olması, kızmamasıdır. Yumuşak huylu olmaktır. Yüksek bir haslettir. Allahü teâlânın, insana büyük bir ihsânıdır. Hilm kimde bulunursa, onu hem dünyâda ve hem de âhırette yüksek mertebelere kavuşturur.

Resûlullaha (s.a.v.); "Hilm nedir?" diye suâl edildiği zaman; ***"Sabırdır"*** buyurdular.

Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmak, güzel ahlâktan olan sabır ile ele geçmektedir. Hilm ise, sabrın en yüksek derecesidir. Hilm, Allahü teâlânın sıfatlarındandır. Allahü teâlâ, kendisine karşı gelenlerin azgınlığını, kötülük yapanların kötülüğünü ve zâlimlerin zulmünü gördüğü, onlardan intikam almaya kâdir olduğu hâlde, intikam almakta acele etmiyor. Pişmân olup tövbe edenlerin, boyun bükenlerin hatâlarını affediyor. Kendisine sığınanları boş çevirmiyor. Çünkü O, çok ihsân ve iyilik sâhibidir.

Nahl Sûresi 61. âyet-i kerîmesinde meâlen; ***"Eğer Allahü teâlâ, zulümleri*** (günahları) ***sebebiyle insanları*** (hemen) ***hesaba çekiverseydi, yeryüzünde kımıldıyan tek bir canlı bırakmazdı"*** buyuruldu.

Allahü teâlâ, Peygamberlerini (aleyhimüsselâm) hilm sâhibi olmakla övmüştür. Hilm sâhibi olmak, kızmamak, yumuşak davranmak, az kimselerde

bulunan çok yüksek bir haslettir. Birisi, Resûlullah efendimize gelerek; "Yâ Resûlallah! Bana nasîhatte bulunun" deyince, Peygamber efendimiz; ***"Kızma"*** buyurdu. O kimse ikinci defâ nasîhat istedi. Yine; ***"Kızma"*** buyurdu. Üçüncü defâ nasîhat isteyince, bu defâ da; ***"Kızma"*** buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Mü'min bir kimse, hilmi ile, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılan kimsenin derecesine ulaşır."

Esmâî; "İnsanların en hazır cevaplısı, kızmayan kimsedir" demiştir.

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) buyurdu ki: "Hayr; malı, çoluğu-çocuğu çoğaltmakta değil, hilmi ve ilmi çoğaltmaktadır."

Îsâ bin Hammâd'ın (r.a.) bildirdiğine göre, Leys bin Sa'd (r.a.) ilim öğrenmek isteyenlere, ilim ile meşgûl olanlara; "İlimden önce hilmi öğreniniz. Hiçbirşey, ilim ile hilmin berâber bulunması kadar güzel değildir" buyururdu.

Lokman Hakim buyurdu ki: "Üç şey, üç şey ile berâber bulunduğu zaman anlaşılır. Hilm, kızgınlık zamânında; kahramanlık, harb zamânında; doğruluk, ihtiyâç zamânında anlaşılır."

Büyükler demişlerdir ki: "Kızgınlığın izzetinden sakın. Çünkü o, sonunda seni özür dileme zilletine düşürür. Kulun, Allahü teâlânın gadabınâ en yakın olduğu zaman, kızdığı zamandır."

Hz. Ali (r.a.) buyurdu ki: "Hilm sâhibi kimsenin, hilminin bereketi olarak kavuştuğu ihsânların ilki; herkesin, ona sıkıntı veren kimseye karşı hilm sâhibine yardımcı olmalarıdır."

Âlimler; “Eğer hâlim (hilm sâhibi) değilsen, hâlim olmaya gayret et. Çünkü bir kavme benzemek isteyen kimse de o kavimden sayılır.” buyurmuşlardır.

Selmân-ı Fârisî (r.a.), Hz. Ali’ye; “Beni Allahü teâlânın gadâbından uzak tutacak olan şey nedir?” diye sorduğunda, Hz. Ali; “Hiç kızma” buyurdu.

Affetmenin lezzeti, kızmanın, intikam almanın lezzetinden daha tatlıdır. Çünkü affın lezzetininin sonu, güzel neticedir. İntikam lezzetinin sonu ise, kötü neticedir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***“İlim, öğrenmekle; hilm de, hilm sâhibi olmaya çalışmakla elde edilir. Kim hayrı isterse, ona hayr verilir. Kim de şerden sakınırsa, şerden korunur.”***

Hz. Ömer buyurdu ki: “Dört şeyi severim. Bunlar; bulunca iktisâd etmek, gücü yeterken affetmek, kızgınlık zamânında hilm göstermek, her zaman Allahü teâlânın kullarına yardımcı olmak.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “İlm ve adâlet, sabra götürür. İlim, adâlet ve sabır da, hilme götürür. Bütün işlerinde hilme yapış. Çünkü hikmet, hilm ile tamamlanır. Mürüvvetin şartı olan hasletlerin sende toplanması, hilm ile mümkündür. Haklı olsun haksız olsun, özür dileyenin özrünü kabûl etmelidir. Çünkü özür, pişmânlık alâmeti, pişmânlık da tövbe demektir.”

Özür dilemek, özür dileyenin haya sâhibi olduğunu gösterir. Hayâ ise îmândandır. Bir kimsenin suçunu görmezlikten gelmek, şerefin zirvesidir, özür dilemesini istemek, hilmin âfetlerindendir. Özür dilemek, hilm sâhipleri yanında ne iyi bir şefâatçidir.

Adâlet: Adâletin hakîkati, herşeyi lâyık olduğu yere koymak, lâyık olduğu yere ulaştırmaktır. Adâlet öyle birşeydir ki, kalbler ona ısınır, onu kabûl eder, onunla rahat olur, onunla huzûr bulurlar.

Nisa sûresi 135. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: ***"Ey mü'minler! Hak üzere durup, adâleti yerine getirmeğe çalışan hâkimler ve Allah için doğru söyleyen şâhidler olun..."***

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***"Allahü teâlâ katında kadri en büyük olan, adâletli devlet başkanıdır."***

"Rabbim bana, gizlide ve açıkta ihlâsı, rızâ ve gadap halinde adâleti, zenginlik ve fakîrlikte iktisâdı tavsiye buyurdu.

Din, adâletle kuvvet bulur. İnsanlar huzûr içinde olur. Memleketler ma'mûr olur. İnsanların hâlleri ıslâh olur. Yardımlaşma çok olur. Yollarda korku bulunmaz. Ticâret gelişir. Rızıklar bollaşır. Umûmî ve husûsî emniyet meydana gelir. Zulümden daha sür'atli bir şekilde umûmî ahvâli bozan birşey yoktur. Yakın çevresinde âdil olan idârecinin, uzak çevresinde de durumu iyi olur. Bunun için; "Zamânın en fazîletlisi âdil idârecilerin zamânıdır" denilmiştir.

İdarecilerin en hayırlısı, sabırlı olan, adâleti tercih eden, hakkı kabûl eden, insanların fâidesine olan şeyler için canla başla çalışandır. Âdil bir idâreci, ilme hürmet, âlime ikrâm eder. Nasîhati kabûl eder. Tekebbürden uzak, tevâzu üzeredir. Cimrilik göstermez. İdârecilik emânetini yerinde ve doğru olarak kullanır. İnsanlara karşı merhametlidir. Kötü kimseleri insanlara musallat etmez.

Hikmet sâhipleri, insanların en üstününün; hükümlerinde adâletli, ihsânı çok ve sözünde hikmet bulunan kimse olduğunu söylemişlerdir.

Adâlet, sâdece idârecilere, devlet başkanlarına mahsûs birşey değildir. Bilakis adâlet, herkese, her zaman lâzım olan bir sıfattır. Çünkü insan, çoluk-çocuğu, malı, akrabaları, komşuları, arkadaşları ve görüştüğü kimseler hakkında, yaptığı işlerde, alışverişinde, hâsılı bütün işlerinde adâleti gözetmesi lâzımdır.

Zulüm ve haksızlık: Fitneleri çeken, mihnetlere sebep olan, memleketleri, malı, mülkü perişân eden çok kötü bir âfettir.

Resûlullah efendimiz (s.a.v.), Hz. Ali'ye; ***"Yâ Ali! Mazlûmun duâsından sakın. Çünkü mazlûm, Allahü teâlâdan hakkını ister. Allahü teâlâ ise, hiç kimseyi hakkından alıkoymaz"*** buyurdu.

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: "Üç kimse vardır ki, Allahü teâlâ kıyâmet günü onlara nazar etmez ve onları tezkiye de etmez. Onlar için acı bir azap vardır. Bunlar; zâlim devlet başkanı, cimri olan zengin, kibirli olan fakîrdir."

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Sizden biriniz, mazlûm bir kişinin dövüldüğü yerde durmasın. Çünkü Allahü teâlânın la'neti, o mazlûmu müdâfaa etmedikleri için, orada hazır bulunanların üzerine iner."***

Hz. Ömer, vâlilerinden birine buyurdu ki: "Mazlûmun âhını almaktan kork. Çünkü mazlûmun duâsı kabûl olunur."

Zühd: Zühd, şüpheli olmak korkusuyla mubahların fazlasından sakınmak, ihtiyâtlı davranmak, dünyâya

düşkün olmamak demektir. Dünyâda kalb ve beden rahatının, âhırette ise saâdet ve ni'metlere kavuşmanın sebebidir.

İbrâhîm bin Edhem (r.a.), zühdün; farz, selâmet ve fazîlet olmak üzere üç derecesinin bulunduğunu bildirip, şöyle izah etti: "Farz olan zühd, haramlardan sakınmak. Selâmet olan zühd, şüphelileri terketmek. Fazîlet olan zühd ise, helâl olanlardan yetecek miktârı alıp, birçoğunu terketmektir."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***"Dünyâya rağbet etme ki, Allahü teâlâ seni sevsin. İnsanların ellerinde bulunana rağbet etme ki insanlar seni sevsin."***

"Bir kimseye susmak ve dünyâya karşı zühd (dünyâya rağbet etmemek) ***verildiğini görürseniz, o kimseye yaklaşınız."***

"Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayr murâd edince, onu dünyâda zâhid kılıp, âhırete rağbet ettirir ve ona nefsinin ayblarını gösterir."

Ebû Süleymân-ı Dâranî (r.a.) buyurdu ki: "Zühd, birçok şekillerde olur. Bize göre zühd, insanı Allahü teâlâdan alıkoyan herşeyi terketmektir."

Büyüklerden birine; "Bize ne oluyor ki, ölümü istemiyor ve ondan hoşlanmıyoruz. Hâlbuki o, bize mutlaka gelecektir" deyince, o zât buyurdu ki: "Siz ölüme hazırlanmadınız. Dünyânızı ma'mûr, âhıretiniza harâb ettiniz. Elbette ki, ma'mûr olan yerden harâb olan yere gitmek istemezsiniz. Ama isteseniz de, istemeseniz de, ölüm birgün mutlaka gelecek, sonsuz olan âhıret yolculuğuna başlayacaksınız. Hakîkat bu kadar açık bir şekilde meydanda iken, hâlâ dünyâya düşkün olanlara ne kadar şaşılır."

Ver'â: İslâmiyetin yasak ettiği haramlardan ve helâl olduğu şüpheli olan şeylerden sakınıp, İslâmiyetin emri olan şeyleri, herkese fâideli işleri yapmak, kusurlu ve gevşek olmaktan sakınmaktır.

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***"Ver'a sâhibi ol ki, insanların en âbidi olursun."***

Dininizin direği, temeli, ver'adır."

"Hiçbir şey ver'a gibi olamaz."

Hâris-i Muhasibî (r.a.) buyurdu ki: "Tâatin aslı ver'a, ver'anın aslı takvâ, takvânın da temeli nefs muhâsebesidir."

Sabır: Sabır, takvâ sâhiplerinin mertebelerinin en üstünü, mü'minlerin derecelerinin en yükseğidir. Kendisine yapışanları hayırlı işlere götürür. Zararlı işlerden çevirir.

Nefsin arzu ve isteklerine uymanın neticesi kötü işler olduğu gibi, sabra sarılmanın neticesi de hayırlı işlerdir. Sabır, Allahü teâlânın sıfatlarındandır.

Allahü teâlâ, sabrı yarattı. Sabrı, Peygamberlerine (aleyhimüsselâm) ve velîlerine mahsûs kıldı. Sonra, Cennete girmelerine vesîle olması için, kullarından dilediğine sabır ni'metinden ihsânda bulundu. Sabırlı kullarını övdü. Onlara kat kat ecir verileceğini bildirdi.

Zümer sûresi 10. âyet-i kerîmesi sonunda meâlen*;* ***".. Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir"*** buyuruldu.

Ra'd sûresinin 22, 23 ve 24. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: ***"Rablerinin rızâsını kazanmak için sabredenler, namazı*** (bildirilen vakitlerinde ve âdabinâ riâyet ederek) ***kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve âşikâre infâk edenler*** (Allah yolunda harcayanlar), ***kötülüğü***

iyilikle savanlar (var ya*),* ***işte âhıret saâdeti onlar içindir. O saâdet, Adn Cennetleridir. Onlar atalarından, zevcelerinden ve zürriyetlerinden*** (soylarından) ***sâlih olanlarla berâber o Cennetlere girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına vararak; "Sabrettiğiniz için, size selâm olsun. Âhıret saâdeti ne güzeldir" diyeceklerdir."***

Bekâra sûresi 155 ve 156. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: "... (Ey Habîbim) ***Sabredenlere*** (lütf ve ihsânlarımı) ***müjdele. Onlar*** (sabredenler) ***öyle kimselerdir ki, kendilerine bir musîbet geldiği zaman*** (teslimiyet göstererek*);* ***"Biz Allahın kuluyuz ve*** (öldükten sonra da) ***yine O'na döneceğiz" derler."***

Sabır öyle bir temeldir ki, iyilikler ondan dallanır. Tâat ve îmân onun üzerine kurulur.

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) buyurdu ki: "Sabır îmândandır. Başın bedendeki durumu ne ise, sabrın da îmândaki yeri odur."

Lokman Hakîm oğluna buyurdu ki: "Ey oğul! Altın, ateşle tecrübe edildiği gibi, kul da belâ ve musîbetlerle tecrübe edilir. Kulun derecesi, bunlara olan sabrı nisbetinde anlaşılır."

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki*:* ***"Dünyâ husûsunda kendisinden aşağıdakilere, âhıret husûsunda ise kendisinden üstün olanlara bakanlar şâkir*** (şükredici*)* ***ve sâbir*** (sabredici) ***diye yazılır."***

Takvâ sâhibi zâtlar bildirdiler ki: Sabır, ikiye ayrılır. Biri günâh işlememek için sabretmektir. İkincisi, dertlerin, belâların acılarına sabretmek, bağırıp çağırmamaktir. İslâm bilgilerini öğrenirken zahmet

çekmeye ve ibâdetleri şartlarına uygun olarak yapmaya sabretmek de çok kıymetli olup, böyle sabredenlere Cennette altıyüz derece verileceğini âlimler bildirmişlerdir.

Akıllı kimse, Allahü teâlânın haram kıldığı şeyleri yapmama husûsunda sabır göstermeyi zor görmez. Çünkü haramlarda bulunan lezzet, helâl edilmiş olan mübahlarda fazlasıyla mevcuttur. Buna rağmen ba'zı kimseler haramların görünüşlerine aldanarak, onlarda lezzet var sanmakta, haramlara ve şüphelilere dalarak hakîkî lezzetten uzaklaşmaktadır.

İnsanın başına gelen sıkıntılara sabretmesi, îmânının kemâlini gösterir.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: ***"Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ben bir kulumun bedenine veya malına veya çocuğuna bir musîbet veririm ve o kul da buna sabrederse, kıyâmet gününde onu hesaba çekmekten haya ederim."***

Sabır izzet kapısı, sabırsızlık illet kapısıdır.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Sana bir musîbet geldiği zaman sabretsen de, sabretmesen de Allahü teâlânın takdîri yerine gelir. Eğer sabredersen, Allahü teâlânın takdîri yerine gelir ve sen sevâb kazanırsın. Şâyet sabretmezsen, Allahü teâlânın takdîri yine yerine gelir. Fakat sen hem kendini üzmüş, hem de sevâbtan mahrûm kalmış olursun. O hâlde sen her zaman sabret ki, her durumda kârlı çıkasın."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: ***"İstemediğiniz durumlara sabretmedikçe, istediklerinize ulaşamazsınız. Arzu ettiğiniz şeyleri terketmedikçe, umduklarınıza erişemezsiniz."***

"Amellerin en üstünü, nefsin istemediği şeylerdir. Bu da Allahü teâlânın haram kıldığı, yasak ettiği şeyleri yapmamak için sabır göstermektir."

"Sabrederek ferahlığı beklemek ibâdettir."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Sana gelen bir musîbete sabırsızlık göstermen, gelen o musîbetten daha ağırdır. Sabırsız kimse, dünyâda kendisini helâk eder. Âhırette ise ecrini kaybeder."

İbn-i Semmâk (r.a.) buyurdu ki: "İnsana bir musîbet gelir, o da sızlanmaya, sabırsızlanmaya başlarsa, musîbeti iki tâne olur."

Allahü teâlâya itâat: Hz. Ebû Bekr buyurdu ki: "Allahü teâlânın hoşnut olduğu işleri yapmak sûretiyle Allahü teâlâdan kork. Takvâya sarılmak sûretiyle de O'na itâat eyle."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmak, dünyâ ve âhıret kazançlarının toplamıdır."

Kulun, Allahü teâlâya olan tâatini mükemmel bir şekilde yapabilmesi için, dünyâ sevgisinden ve dünyâ ile alâkalı bağlardan kurtulması lâzımdır. İnsan dünyâdan uzaklaştıkça, Allahü teâlâya yaklaşır. Ma'nevî kirlerden uzaklaşıp, melekût âlemine yükselir.

Abdullah bin Mübârek (r.a.) buyurdu ki: "Îmânın aslı, Resûlullah efendimizin getirmiş olduğu şeylerin hepsini tasdîk etmektir. Bunları tasdîk eden kimse, bunlarla amel eder. Ya'nî Allahü teâlâya itâat eder. Ebediyyen Cehennemde yanmaktan kurtulur."

Büyük âlimler, Allahü teâlânın ni'metlerine üç şeyle kavuşulacağını, bunların; çok şükretmek, tâata

yapışmak ve günahlardan sakınmak olduğunu bildirmişlerdir.

Allahü teâlâ, üç şeyi, üç şey içinde gizlemiştir. Rızâsını tâatte, gadabını günahlarda, velîleri de kulları arasında gizlemiştir. Bunun için hiçbir tâati basit görme. Olur ki o tâat, Allahü teâlânın rızâsına vesîle olan tâattır. Hiçbir günâhı küçük görme. Olur ki, küçük gördüğün o günah, Allahü teâlânın gadabınâ sebeb olabilir. Hiçbir kimseyi de hor görme ki, o kimse de Allahü teâlânın velî kullarından biri olabilir."

Allahü teâlâ dünyâyı, âhıret saâdetini kazanma yeri yapmıştır. Âhıret yolculuğunda, dünyâ binek gibi kullanılmalıdır. Bir hadîs-i şerîfte; ***"Dünyâ ne güzel binektir. Ona binin, o sizi âhırete ulaştırır"*** buyuruldu.

Akıllı ve zekî olan herkes, gâyet açık olarak anlar ve bilir ki, dünyâ, âhıret saâdetini kazanmaya, âhıreti ma'mûr etmeye vesîledir. Burada ömrünü, asıl olan bu maksada uygun olarak değil de, gelip geçeceği bir yolcunun konak yeri gibi olan dünyâyı ma'mûr etmek için harcayan kimse, elbette ki âhıretteki sonsuz saâdetten mahrûm olur.

Tâat işlemekte esas olan şartlardan birisi odur ki, tâat hemen yapılmalı, özürsüz olarak geciktirilmemelidir.

Resûlullah efendimiz, Hz. Ali'ye buyurdu ki: ***"Dünyâdan nail olduğun*** (eline geçen) ***şeylerle sevinme, kaçırdığın şeyler için üzülme. Amel etmediği hâlde âhırette saâdete ve mükâfata kavuşmak istiyenlerden, uzun emel sebebiyle tövbeyi geciktirenlerden olma."***

Kul, uzun emel sâhibi olduğu müddetçe kötü ameller yapar.

Tâatın şartlarından birisi, riyâyı terketmektir. Hz. Ali; "Hiçbir hayırlı ameli riyâ ile yapma" buyurdu. Hz. Ali yine buyurdu ki: "Allahü teâlâyı tanıyan, O'na itâat eder. Şeytânı tanıyan ona âsî olur. Hakkı, doğru yolu tanıyan, O'na tâbi olur. Dünyâyı tanıyan, onu terkeder. Ya'nî haramları, mekrûhları ve şüpheli şeyleri terkeder. Dünyâya kıymet vermez ve ona düşkün olmaz. Âhıreti tanıyan da, onu kazanmanın yollarını arar." Bu hasletler pek kıymetli ise de, bunları kendinde toplayan pek azdır.

Lokman Hakim oğluna nasîhatinde buyurdu ki: "Ey oğul! Allahü teâlânın râzı olduğu şeylerden bahsedenlerle birlikte bulun. Eğer sen onlardan daha bilgili isen, ilmin ile onlara fâideli olursun. Onlar senden daha bilgili ise, sen onların bilgilerinden istifâde edersin. Böyle olunca, eğer Allahü teâlânın rahmetinden ve ihsânından onlara birşey gelirse, onlarla birlikte o rahmet ve ihsâna sen de kavuşmuş olursun.

Allahü teâlânın hoşnut ve râzı olduğu şeylerden bahsetmiyen kimselerle berâber olma. Böyle kimselerle berâber olma hâlinde, eğer sen âlîm isen, onlar bu ilminden istifâde edemiyecekleri için, ilimle onlara fâideli olamazsın. Şayet ilim sâhibi değilsen, seni büsbütün câhil yaparlar. Bu hâllerinden dolayı, onlara Allahü teâlânın la'neti ve gadabı gelecek olursa, sen de onlarla birlikte helâk olursun."

İtâat sâhibi kimsenin vasıflarından birisi de odur ki, Allahü teâlânın kazâsına boyun eğer. Böyle bir kimse, kendisine gelen ve kendisinden ayrılan birşeyde

nefsine pay ayırmaz. Meydana gelen herşeyin, Allahü teâlânın dilemesi ve takdîri ile olduğunu bildiği için gönlü rahatttır.

Günahlardan sakınmak: Günahlar, Allahü teâlânın ni'metlerinin gidip, azâbının gelmesine sebep olur. Zarar ve pişmânlık getirir, dünyâda insanı utandırır. Âhırette azâba düşmeye sebep olur.

Günah işleyenler dâima korku ve gönül rahatsızlığı içindedirler. Emniyet ve rahat içinde olamazlar. Kötülük işleyen kimse, dâima zelîldir, azîz olamaz. Dâima kötülenir, sevilmez. Her zaman kötü bir kimse olarak tanınmaktan kurtulamaz.

Fudayl bin lyâd (r.a.); "Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra O'na isyânda bulunan kimseye çok hayret ediyorum" buyurmuştur.

İlim ve fazîleti: ilim, pek yüksek bir kazançtır. Âlim, Allahü teâlânın isimlerinden bir isim; ilim ise sıfatlarından bir sıfattır. Fakat Allahü teâlânın ilmi, insanların ilmi gibi değildir. Aralarında sâdece isim benzerliği vardır. Çünkü insanların ilmi çalışmakla, başkasından öğrenmekle, düşünce ve tecrübe ile olmaktadır. Allahü teâlâ ise böyle şeylerden münezzehtir. O'nun ilmi ezelîdir. Yedi kat yerde ve yedi kat gökte ne varsa hepsini bilir. Hiçbir şey O'nun ilminin dışında değildir.

Peygamberlerin ilmi de, çalışmakla, başkasından öğrenmekle elde edilmiş değildir. Onların bilgileri, Allahü teâlâ tarafından kendilerine bildirilmiş olup, diğer bütün insanların ilimlerinden farklıdır.

İlim öğrenmek, her müslümana farzdır. Bunda gevşek davrananların hiçbir mâzereti kabûl edilmeyecektir. Bir müslümanın, kendisine lâzım olan

din ve dünyâ bilgilerini en doğru bir şekilde öğrenip, bunları tatbik etmesi elbette lâzımdır. İlim öğrenmek nasıl ki mutlaka mühim ise, o ilmin doğrusunu öğrenmek de o derece mühimdir. Bir müslümanın müslümanlığı, bunları bilip yapmakla tamâm olur.

Peygamber efendimiz (s.a.v.*);* ***"İlim taleb etmek, her müslümana farzdır"*** buyurdu. Başka bir hadîs-i şerîfte de buyurdu ki: ***"Din bilgisi öğrenmek, her müslümana farzdır, öyleyse onu öğreniniz ve öğretiniz. Câhiller olarak ölmeyiniz."***

Her müslümanın, kendisine lâzım olan ilimleri öğrenmesi lâzım olduğu gibi, âlime de, ilmiyle herkese fâideli olmak için gayret etmesi lâzımdır. Kendisinden ilim taleb edeni men etmesi uygun değildir.

İlim, amelden öncedir. Birşey bilinir, bundan sonra bu bilgiye uygun amel yapılır. Bunun için, ilim amelden önce gelmektedir. Fakat îmân böyle değildir. Îmân, ilimden de öncedir. Peygamberler, insanları önce îmân etmeye, bunu kabûl edenleri de, ilim öğrenip amel etmeye da'vet etmişlerdir.

İlmin kâmil olması için ba'zı şartlar vardır. Niyeti, başka niyetlerin karışmasından kurtarıp ihlâsa kavuşturmalı, bâtını ma'nevî kirlerden temizlemeli, ilme, Allahü teâlânın rızâsı için yönelmeli, ilim öğrenmek sevâbını Allahü teâlâdan beklemeli, gösterişten, övünmekten uzak durmalıdır.

Allahü teâlâ için olan, ebedî saâdete kavuşturan ilimleri öğrenirken; takvâ sâhibi, ilmiyle âmil olan hakîkî İslâm âlimlerini seçmeli, bunlar bulunamazsa, bunların kitaplarını okuyarak aynı şekilde istifâde etmeye çalışmalıdır. İlim için bütün gücü ve gayreti ile çalışmalı, tevâzu sâhibi olmalıdır. İlim sebebiyle öne

geçmek, herkesten alâka görmek ve gösteriş yapmak niyetinden vazgeçmelidir.

İlim öğrendiği âlimin huzûrunda sükût edip, edeb ile dinlemeli, suâl sorarken güzel sormalı, hocasına i'tirâzı ve onunla mücâdeleyi terk etmelidir. Öğrendiği ilim ile amel etmeli, gevşeklik göstermemelidir. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Allahü teâlâ, bildiği ile amel edene, bilmediklerini öğrenmeyi ihsân eder."***

Hz. Ali buyurdu ki: "Din âlimleri sayı bakımından en az, fakat kadr ve kıymet bakımından en üstün kimselerdir."

Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerinden ba'zıları:

"Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, yalvarışını işitmek için ona belâ ve musîbet verir."

"Nefsler, kendilerine iyilik edene sevgi ve kötülük edene de buğz etme tabi'ati üzere yaratılmıştır."

"Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır."

"Mü'minin firâsetinden korkun. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar."

"İstişâre eden pişmân olmaz."

"İstediğin gibi yaşa. Ama mutlaka öleceksin. İstediğini yap. Ama mutlaka karşılığını göreceksin."

"Allahü teâlâ, tevâzu eden kimseyi yükseltir, kibirli kimseyi de alçaltır."

"Âlimler ve hikmet sâhipleri ile oturup kalk. Kötülük ve günah işleyen kimselerden uzak kal."

"Yalnız olmak, kötü kimse ile oturmaktan daha iyidir."

"Kul kardeşine yardım ettiği müddetçe, Allahü teâlâ o kuluna yardım eder."

"Mücâhid, Allahü teâlâya itâat husûsunda nefsi ile mücâdele edendir."

"Ey insanlar! En doğru söz, Allahü teâlânın kelâmıdır. En güvenilir tutunulacak şey, takvâdır. En hayırlı yol, Muhammed'in (aleyhisselâm) ***yoludur. En şerefli söz, Allahü teâlâyı anmaktır, işlerin en hayırlısı azîmetlerdir. İşlerin en kötüsü, dinde sonradan meydana çıkarılan ve dinden olmayan bid'atlerdir. En güzel yol, Peygamberlerin yoludur. En güzel ölüm, şehidlerin ölümüdür. En kötü dalâlet, hidâyete kavuştuktan sonraki dalâlettir. En hayırlı amel, faydalı olandır. En kötü körlük, kalb körlüğüdür. Veren el, alan elden hayırlıdır. Az ve yeterli olan şey, çok fakat, Allahü teâlâyı unutturan şeyden hayırlıdır. En kötü pişmanlık, kıyâmet günündeki pişmânlıktır. Hikmetin başı, Allahü teâlâdan korkmaktır. En hayırlı zenginlik, gönül zenginliğidir. Kalbe ilkâ olunan*** (konulan) ***şeylerin en hayırlısı yakîn'dir. İçki büyük günahtır. En kötü kazanç ribâdır*** (faizdir). ***En kötü yiyecek, yetimin malını yemektir, işlerin özü, netîceleridir. En kötü rivâyet, yalanı rivâyet etmektir. Gelecek olan*** (olacağı muhakkak olan) ***herşey yakın sayılır. Mü'minin sövmesi fısktır. Mü'min kardeşinin etini yemek*** (onu gıybet etmek)**,** ***Allahü teâlâya karşı gelmektir. Kim birisini bağışlarsa, Allahü teâlâ da onu bağışlar.***

Kim kızgınlığını yenerse, Allahü teâlâ onu mükâfatlandırır. Allahü teâlâ, kendisine âsî olana azâb eder. Ben Arabın en fasihiyim (sözü açık ve düzgün olup hatâdan uzak olan kimsesiyim)**.** **Bana cevâmi'ul-kelim** (az bir söz ile çok şeyler anlatmak husûsiyeti) ***verildi."***

1)El-A'lâm cild-3, sh. 106
2)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 393
3)Mu'cemü matbûât-il-Arabiyye sh. 522
4)Keşf-üz-zünûn sh. 822
5)Ez-Zehâir vel-a'lâk fî edeb-in-nüfûs ve mekârim-il-ahlâk (Süleymâniye Kütüphânesi) Hacı Mahmûd kısmında 1725 numaralı kitap)

BÂMÎ (Muhammed bin Ahmed):

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Kureyş'dir. El-Bâmî diye meşhûrdur. Bâm, Mısır'ın Saîd bölgesinde bir beldedir. Nisbeti Mahzûmî'dir. 810 (m. 1407) senesinde Kâhire'de doğdu. 885 (m. 1480) senesinde Kâhire'de vefât etti. Saîdiyye Türbesi'ne defnedildi.

Doğum yeri olan Kâhire'de büyüdü. İlk tahsîlini orada yaptı. Kur'ân-ı kerîmi, "Umde", "Minhâc", "Tenbîh" kitaplarını ve nahivden "Elfiye" kitabını ezberledi. Bu kitapları Celâlüddîn Bülkînî, Veliyyüddîn Irâkî, Şemsüddîn bin Deyrî ve başka âlimlerin huzûrunda okudu. Kâyâtî ve Venâî'nin derslerine devâm etti. Bu iki zâttan fıkıh ilmini ve diğer dînî ilimleri öğrendi. Irâkî'nin "Cem'ul-Cevâmî" şerhi, Venâî'nin yanında okuduğu kitaplardandır. İbn-i

Kadîd'in yanında nahiv ilmi öğrendi. Onun derslerinden çok faydalandı. Yine Şemsüddîn Şettenûfî'nin yanında nahiv, Veliyyüddîn Bâki ve Şemsüddîn Bermâvî'nin yanında da fıkıh ilmi öğrendi. İbn-i Mecdî'den ferâiz ilmini öğrendi. İbn-i Hacer Askalânî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Aralarında Cemâlüddîn Abdullah Hanbelî, İzzüddîn bin Cemâ'a, Fahrüddîn Dendîlî, Şerefüddîn bin Kevîk ve başka âlimlerin bulunduğu bir grup hadîs âlimi ona icâzet verdiler. Venâî, ders okutmak, Kâyâti de, hem fetvâ vermek, hem de ders okutmak için icâzet verdi. 865 (m. 1460) senesinde hacca gitti. Hac esnâsında, çeşitli yerlerden gelen âlimlerle görüştü. Onların ilimlerinden de istifâde etti. Dînî ilimleri zamânın büyük âlimlerinden okumuş, onlardan icâzet almış olan el-Bâmî, hac dönüşünde ders okutmaya başladı. Birçok kimse ondan ilim tahsîl etti. Talebeleri arasında büyük âlimler de vardı. Zeynüddîn Zekeriyyâ, ondan "Tenbîh" kitabını okuduğunu söylerdi.

İkâmet ettiği yer olan Cevderiyye'de, babasının yerine Şerîfiyye Medresesi müderrisliği yaptı. Amr Câmii'nde Nûruddîn Münâvî'nin yerine, Abdüllatîf Mescidi'nde Zeynüddîn Bûticî'den sonra, ayrıca Mısır'da Bedrüddîn bin Kattân'dan sonra müderrislik yaptı. Bunlardan daha başka yerlerde de müderrislik yaptığı oldu. Kâyâti'nin yerine bir müddet ders vermiş, bu vazîfesinden ayrılınca, yerine oğlu geçmiştir.

Çok hayır sâhibi, herkes tarafından sevilen bir kimse idi. Kanâat ve iffet sâhibi idi.

Eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Feth-ül-Mün'im ve Şerhi": Fıkıh ilmine âit bir kitaptır. "Hâşiyetü alâ şerh-

il-Buhârî": Kirmânî'nin Buhârî'ye yazdığı şerhin açıklamasıdır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 316
2)Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-7 sh. 48
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 210

BÂÛNÎ:

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Ahmed bin Nasır bin Halîfe bin Ferah bin Abdullah bin Yahyâ bin Abdürrahmân olup, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Lakabı ise Burhânüddîn'dir. Bâûnî nisbetiyle tanınır. Bâûn, Aclun yakınlarında bulunan Havran köylerinden birisidir. 777 (m. 1375) senesinde Safd'da doğdu. 870 (m. 1465) senesinde Dımeşk'da vefât etti. Vasıyyeti üzerine Kâsiyûn dağı eteğinde bir bahçeye defnedildi. Cenâze namazında devlet ricalinden çok kimseler bulundu.

Bâûnî, doğduğu yer olan Safd'da büyüdü, orada Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Şihâbüddîn Ahmed bin Hasen el-Ferînî'den kırâat ilmini okudu ve ondan Minhâc'ın bir kısmını ezberledi. Bulûğ çağına yaklaştığı zaman, babasıyla birlikte Şam'a gitti. Orada Şerîf el-Gazzî ve başka âlimlerden fıkıh okudu. En-Nûr el-Enbârî'den fıkıh, Arabca, lügat ve edebî ilimleri tahsîl etti.

Bâûnî, 804 (m. 1401) senesinde Mısır'a gitti. Es-Serrâc el-Belkînî'den bir sene ilim tahsîl etti. Kemâlüddîn ed-Demîrî'den onun eserlerini okudu. Bu sırada el-Irâkî ve Heysemî'nin derslerini dinledi. Mısır'da birçok âlim ve fazîletli kimselerin derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Daha sonra memleketi olan

Safd'a döndü. Burada vakûr ve temiz bir hâlde ömrünü geçirdi. Cemâlüddîn Şerâihî, Takıyyüddîn Sâlih bin Halîl bin Sâlim, Âişe binti İbni Abdülhâdî, Şemsüddîn Ebû Abdullah bin Muhammed Ali'nin yanında ilim öğrendi.

Bâûnî, babası görevden ayrılınca, onun yerine kadılık vazîfesini yürüttü. Benî Umeyye Câmi hatîbliğini ve Şemisatiyye Medresesi'nde başmüderrislik vazîfesini yaptı. Ona, mahkeme sır kâtipliği teklif edildiği hâlde kabûl etmedi. Bütün vezirler ve emirler ısrar etmesine rağmen, bu görevi kabûl etmedi. Yerine kardeşinin ta'yin edilmesini sağladı. Bu vazîfelerden başka, birçok devlet kademelerinde çalıştı.

El-Bâûnî; sûreti güzel, uzun boylu, heybetli, fesahât ve belâgat sâhibi, güzel ahlâklı, mütevâzi, nesir ve şiirde çok kâbiliyetli, güzel yazı yazan bir zât idi. Asrında Şam beldesinde yetişen ediblerin sultânı idi. Şiir yazmada ve edebî san'atları yerine getirmede son derece mehâret sâhibi idi.

Makrizî onun hakkında şöyle demektedir. "O, kulağa hitâb eden, edebiyâtın bütün dallarında son derece yüksek ve şiiri güzel söyleyen ve yazan bir zât idi."

Ömrü boyunca birçok eserler yazmıştır. Bunların en başta geleni Cevherî'nin "Es-Sıhhâ" adlı eserine yazdığı muhtasardır. Bunun yanında Dîvân-ı Hutab ve Resâil, Dîvân-ı şiir, el-Gays-ül-hatîn fî vasf-i âzâr-il-fatîn, Ukuden li-Ebkâr min benât-il-Efkâr, Minhât-ül-lebîb fî Sîret il-Habîb ve Yenâbî-ül-ahzân adlı eserleri vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 10
2)El-A'lâm cild-1, sh. 30
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 20
4)Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-1, sh. 26

BEDREDDÎN HALÎFE:

Fâtih Sultan Mehmed Hân devri âlim ve velîlerinden. Asıl adı Ali Aksarâyî'dir. Alâeddîn Halîfe adıyla da bilinmektedir. Doğum ve ölüm yeri ve târihleri, kaynaklarda bildirilmemektedir. Fâtih Devrinde vefât etmiştir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur.

Önceleri asker idi. Cüneydî tarîkatından olduğu da söylenir. Şeyh Ebdâl Alâeddîn'in tavsiyesi ile Halvetiyye tarîkatına girdi. Uzun zaman mücâhede ve riyâzet çekti. Tasavvuf yolunda bulunanlara has terbiye usulleriyle, kalbi kötü huylardan temizlendi. Ma'nevî hâllere ve makâmlara kavuştu. Dünyâya hiç düşkünlüğü yoktu. Haram ve şüphelilerden çok kaçan sâlih bir insandı.

Bedreddîn Halîfe, Şeyh Alâeddîn'in vefâtından sonra, büyük halîfesi Şeyh Sinân'ın hizmetine girdi. Tarîkat silsilesi bakımından Şeyh Sinân'a bağlandı. Önce Şeyh Alâeddîn Ebdâl'i tanımasına rağmen, seyr ve sülûkunu (tasavvuf yolundaki ilerlemesini) Şeyh Sinân'dan tamamladı. Daha sonra İstanbul'a geldi. Burada büyük bir zâviye yaptırdı. Bu zâviyesinde talebelerinin terbiyeleriyle meşgûl olurdu. Onun vesîlesiyle pekçok kimse Halvetî tarîkatına girdi ve bu yolda hayli mesafe aldılar.

Kendisi şöyle bir hâdise anlatır: "Bir zamanlar iksir elde etmek için çok uğraştım, (İksîr; eski zamanlarda

bazı ma’denleri, altın veya gümüşe çevirmek ve birçok hastalıkları tedâvi etmek özelliğine sâhip olduğu sanılan cevher.) Bu uğurda çok para harcadım. Malımı-mülkümü kaybettiğim gibi, yüzbin akçe de borca girdim. Yolumu değiştirmeme rağmen, borçtan bir türlü kurtulamadım. Se’âdet kimyâsı ve hidâyet iksîri olan hocam, benim çok sıkıntılı olduğumu anladı. Durumu benden sorup öğrendi. Bu işe çok meraklı olduğumu anlayınca; “İksîr elde etmek çok zor bir iştir. San’atla, hünerle olmaz, İlâhî fütûhât cevherine ulaşamamış olan kimse, iksîr elde edemez. İşte iksîr böyle olur” dedi. Yerden bir avuç toprak aldı. Toprağı bir müddet avcunda tuttuktan sonra yere attı. Bir de baktım ki, hepsi hâlis altın olmuş. O altınları alıp kuyumculara götürdüm. Hepsi, bunların hâlis altın olduğunu söylediler Herkes bu altını almak istedi. Altınları, o zamanki en yüksek fiata sattım. Aldığım para ile borçlarımın hepsini ödeyip, bu sıkıntıdan kurtuldum.”

1)Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 369

2)Sicilli Osmânî cild-2, sh. 11

BERMÂVÎ:

Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdüddâim bin Mûsâ bin Abdüddâim bin Fâris bin Muhammed en-Nuaymî el-Askalâni el-Bermâvî el-Kâhirî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Lakabı ise Şemsüddîn’dir. 763 (m. 1362) senesi Zilka’de ayı ortâlarında Berme’de doğdu. 831 (m. 1428) senesi Cemâzil-âhır ayının onikisinde Beyt-ül-makdîs’de vefât

etti. Ebû Abdullah el-Kuraşî'nin medfun bulunduğu yer civârına defnedildi.

Bermâvî, önce babasından ilim ve edeb öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Babası çocuk okutur, onların terbiyesi ile meşgûl olurdu. Birmâvî genç yaşta; İbrâhîm bin İshâk el-Âmidî, Abdürrahmân bin Ali İbni Kâri, el-Burhân bin Cemâa, İbn-i Fasîh, et-Tenûhî, İbn-i Şeyha'dan hadîs ilmini tahsîl etti. El-Bedr-üz-Zerkeş'in derslerine devâm etti ve onun ba'zı eserlerini yazıp tashih etti. El-Belkînî'nin derslerinde hazır bulundu. El-Ebnâsî, İbn-i Mülakkan el-Irâkî ve başka âlimlerden istifâde etti. Fakîr olmasına rağmen, ilim aşkı ile çok çalışıp, derin bilgilere sâhip bir âlim oldu. Celâl bin Ebi'l-Bekâr ile berâber bulundu. Bermâvî, el-Belkînî, el-Ahnâî'nin yerine vekâleten kadılık yaptı. Sonra bu vazîfeden ayrılıp, talebe yetiştirmeye başladı. Talebenin yetişmesi husûsunda çok gayret gösterirdi. Talebeler ondan çok istifâde etti. Her sene talebeye okuyacakları yerleri gösterip, taksim eder, sene sonuna gelince de ziyâfet verirdi.

Necm bin Hıcâ'nın da'veti üzerine Dımeşk'a gidip, onunla birlikte Zerkeşî'nin dersinde bulundular. Bermâvî, Dımeşk'a gelince, orada çok izzet ve ikrâm gördü. Kâdılık vekâletinde bulunup, hutbe okudu ve Şihâb el-Gazzî'nin yerine Dâr-ül-adl'de fetvâ makâmına geçti. Sonra Ravâhiyye, Emîniyye Medreselerinde ders verdi. Talebeler ondan çok istifâde ettiler ve ona bağlandılar. Bir senede; et-Tenbîh, el-Hâvî, el-Minhâc adlı eserlerin tamâmını okuttu. Oğlunun vefâtı sebebiyle Dımeşk'dan ayrıldı. Yola çıkarken İbn-i Hicâ, ona azık ve para yardımı

yaptı. Ayrıca Kâhire'de meârif yetkililerine mektûp yazıp, ilgi gösterilmesini istedi.

Bermâvî Kâhire'ye gidince, çok ilgi ve i'tibâr gördü. Orada fetvâ verme, ders okutma ve eser yazma işine devâm etti. Çok kimseler ondan istifâde ettiler. Talebelerinin çoğu, o hayatta iken üstün derecelere kavuştular. Bermâvî Müeyyidiyye Medresesi'nde fıkıh dersleri, Mensûriyye Medresesi'nde ise tefsîr dersleri verdi. Daha sonra Hacca gitti. Bir müddet Mekke'de kaldı ve orada ilim yaydı.

Bermâvî, Hirevî'nin vefâtından sonra Kudüs'e da'vet edilip, es-Selâhiyye Medresesi'nde ders vermesi istendi. Bermâvî, bu isteği yerine getirerek, Kudüs'e gidip yerleşti. Orada bulunan âlimler ondan çok istifâde etti. Vefâtına kadar orada kaldı.

Bermâvî, fıkıh, usûl ve Arab dili ve edebiyâtında derin âlim idi. Çok güzel hattı (yazısı) vardı. Güzel ahlâk sâhibi idi. Vakûr ve tevâzu sâhibi olup, az konuşurdu. Talebe yetiştirmeyi, onlarla meşgûl olmayı çok severdi.

Et-Takî bin Kâdı Şühbe onun hakkında; "Küçüklüğünde o, el-Bedr bin Ebi'l-Bekâ'nın yanında bulundu. Onun hizmetinde yetişti. Fıkıh, hadîs, nahiv, usûl ilimlerinde üstün dereceye çıktı. Mısır'da ikâmet edip, hocası el-Belkînî daha hayatta iken fetvâ vermeye başladı. Çok talebe yetiştirdi. El-Mahlî, el-Münevî, el-Ubâdî, yetiştirdiği talebelerdendir. Kâhire, Mekke, Dımeşk ve Beyt-ül-makdîs'de hadîs dersleri verdi. Kendisinden; Kâhire'de Zeyn Rıdvan, Mekke-i mükerremede Takî bin Fahd, Dımeşk'da İbn-i Nâsirüddîn hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundular" demektedir.

Hâfız Tâcüddîn bin el-Garâbîlî el-Kerîkî de onun hakkında; "İmamların büyüklerinden biri olup, engin bir ilim denizi idi. Zamânının bir tânesi idi. Tevâzu sâhibi ve hayırlı bir zât olup, ilmin inceliklerine vâkıf idi. Çok faydalı eserler yazdı" demektedir.

Şemseddîn Sa'îdî şöyle anlatır. "Bermâvî'ye Faslı birisi geldi ve; "Yâ efendi! Sen çoluk-çocuk sâhibisin. Talebelerin de çok, fakat senin belli bir gelir kaynağın yok. Benim maksadım ise, sana yardımı olsun diye kimya ilmini öğretmek istiyorum. Bunu öğrenirsen, talebelerine ve fakîrlere ihsânda bulunursun" dedi. Bermâvî de ona: "Bu iş için duâmız; bizden yana Allahü teâlâ seni bolca mükâfatlandırsın" dedi. Bunun üzerine o kişi; "Bu işi yapabilmek için biraz para lâzımdır" dedi. Bermâvî onun ihtiyâcı olan parayı ona verdi. Faslı da gidip, ihtiyâcı olan maddeleri alıp geldi. Bermâvî ona; "Gerekli olan hazırlığını yap, şu odaya gir ve yapacağını yap, sonra bize getir" dedi. Faslı odaya girince, Bermâvî talebelerine; "Bakınız, şimdi o, saçı ve sakalı yanmış olarak dışarı çıkacak" dedi. Bermâvî daha sözünü henüz bitirmemişti ki, adam; "Yandım!" diye bağıra bağıra dışarı çıktı. Yüzü ve sakalı yanmıştı. Faslı; "Yandı" dedi. Bermâvî ona; "Yüzü ve sakalı yakıp kavuran kimyaya bizim ihtiyâcımız yoktur. Sen yoluna devâm et" dedi. Faslı hemen oradan ayrıldı."

Bermâvî birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- En-Nebzet-ül-elifiyye fil-usûl-il-fıkhıyye, 2- Şerhu Mebhec-ür-Râid bi davâbi-i ferâid, 3- El-Lâmi-us-Sabih alel-Câmi-üs-Sahîh (Dört cild), 4- Cem-ül-ıddeti li fehm-il-umdeti, 5- Şerhu hutbet-il-minhâc lin-Nevevî.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-10 sh. 132
2)Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-7 sh. 281
3)Şezerât-üz-zeheb cild-7 sh. 197
4)Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 186
5)Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 547, 958, 959 cild-2, sh. 1561, 1881, 1923
6)Brockelmann Gal-2 sh. 95 Sup-2 sh. 113

BEYCÜRÎ (İbrâhîm bin Ahmed):

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Ahmed bin Ali bin Süleymân bin Selîm'dir. Nisbeti; el-Beycûrî, el-Kâhirî ve el-Mısrî olup, künyesi Ebû İshâk ve lakabı Bürhâneddîn'dir. Beycûrî diye tanınmaktadır. 750 (m. 1349) senesinde Mısır'da Menûfiyye'nin köylerinden Beycûr'da doğdu. 825 (m. 1422) senesi Receb ayının ondördünde Cumartesi günü vefât etti.

Menûfiyye'nin Beycûr köyünde doğup orada yetişen Beycûrî, daha sonra Kâhire'ye geldi. Orada ilim tahsîline başladı. Kur'ân-ı kerîmi ve başka ba'zı kitapları ezberledi.

Cemâleddîn-i Esnevî ve Bülkînî'den fıkıh ilmini tahsîl etti. 777 (m. 1375) senesinde Haleb'e giderek, Şihâbüddîn-i Ezraî'den okudu. Daha başka âlimlerin de sohbetlerinde bulunup kendilerinden ilim öğrendi. Fıkıhdan başka, usûl ve nahiv ilimlerinde de ihtisas yapıp ilerledi.

İlim tahsîlini tamamlayıp şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olarak yetişince, çeşitli yerlerde dersler vererek talebe yetiştirmeye başladı.

Alâüddîn İbni Hatîb-in-Nâsıriyye şöyle anlatır: “Ben Mısır’da Nâsıriyye ve Sâbikıyye medreselerinde Beycûrî ile birarada çok bulundum. Kendisinden çok şeyler okudum. Çok ders aldım. Orada, benim gibi ders alan daha nice talebe vardı. Talebelerine fıkıh ilminin inceliklerini, geçmiş büyük âlimlerin sözlerini anlatırdı. Kendisi fakîr idi. Vazifesi de, tanınacak, meşhûr olacak bir vazîfe olmadığı hâlde, sohbetinde hazır bulunanlar çok olur, istifâde etmeye çalışırlardı.”

O zamanda, Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini en iyi bilen âlim olarak tanınan Beycûrî, herkes tarafından sevilir, sayılır ve hürmet görürdü.

Kendisi ve babasının nafakasını te’min için, az bir ücretle kitap yazarak, istiyenlerin kitaplarını çoğaltırdı. Büyük bir cild kitabı iki ayda yazardı. Her gece, o günkü yazdığını kontrol eder, yanlışlık olup olmadığına bakardı.

Cemâleddîn-i Taymânî şöyle anlatır: “Beycûrî, akranı arasında fıkhı en iyi bilen, hâfızası en kuvvetli olan idi. Beycûr’da fazîlet bakımından diğer insanlardan yüksek olan üç büyük zâttan birisi idi,” Fıkıh ilmini yaymakta diğerlerinden ileride idi. Gurâbiyye, Nâsıriyye, Hoşkademiyye ve Sâbikıyye gibi medreselerde ders verdi. Birçok büyük zâtlar ondan ilim öğrendi. Burhâneddîn bin Hıdr, Zeynüddîn-i Sendebîsî, Celâlüddîn-i Mahallî ve Abbâdî bunlardandır.

Dînimizin emirlerini harfiyyen yerine getirmekte çok gayretli olan Beycûrî, çok hayır ve hasenât sâhibi bir zât idi. Kendisi zengin olmamakla berâber, iyilik ve ikrâmları pekçok idi. Ahlâkı güzel, yumuşak huylu, halîm, selîm bir zât idi. Çok saf ve temiz bir kalbe

sâhip idi. Gâyet mütevâzı idi. Nefsin arzu ve isteklerine uymaz, devâmlı olarak hayırlı ameller yapardı. Ehl-i sünnet i'tikâdında olup, Selef-i sâlihînin yolunda yürürdü.

Giyim ve kuşam husûsunda normali aşmaz, orta yollu hareket ederdi. İnsanlarla uğraşmaktan, onların başlarında âmir durumunda olmaktan devâmlı olarak kaçınır, kendisine böyle bir vazîfe teklif edildiğinde kat'iyyen kabûl etmezdi. Dünyâya düşkün olanın yanına gidip gelmez, böyle bir kimse ile münâsebet kurmazdı. Kendisi, kitapları mütâlâa etmekten ve talebe okutmaktan hiç usanmazdı. İmâm-ı Nevevî'nin Ravda kitabınâ ve başka kitaplara kısa ve çok faydalı hâşiyeler yazdı. Yazısı çok güzel idi.

Ömrünün sonuna doğru bütün meşgûliyetleri terkeden Beycûrî, vakitlerini devâmlı olarak Kur'ân-ı kerîm okumaya ve talebelerine ayırdı. Hergün Kur'ân-ı kerîmi bir defâ hatmeder, hatmedemediği günlerde de tamâmına yakın bir kısmını okurdu.

Vefâtında herkes üzüntüye gark oldu. Çünkü onun yerini tutacak birisi kalmamıştı.

1)Ed-Dâv-ül-Lâmi cild-1, sh. 17
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 7
3)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 439
4)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 169

BEZZÂZÎ (Bkz. Kerderî)

BİKÂ'Î (İbrâhîm bin Ömer):

Şafiî fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Ömer bin Hasen-ir-Rübât bin Ali bin Ebî Bekr el-

Bikâ’î’dir. Künyesi Ebü’l-Hasen olup, Burhâneddîn lakabı ile tanınırdı, İbn-i Uveycân diye de anılırdı. Takriben 809 (m. 1406) senesinde, Suriye’nin Bikâ’ kasabasının Harberûh köyünde dünyâya geldi. Orada yetişip büyüdü. Sonra Dımeşk’a gelip yerleşti. Bir müddet oradan ayrılıp, Kudüs’e ve Kâhire’ye gitti. Orada Tâceddîn bin Bahâdır’dan nahiv ve fıkıh ilimlerini okudu. İbn-i Cezerî’den, “Kırâat-i aşere”yi Bekâra sûresine kadar kırâat eyledi. Takıyyüddîn el-Hısnî, Tâcüddîn el-Garâbilî, Ammâd bin Şeref, Şerefüddîn-i Sübkî, Alâ-ül-Kalkaşendî, Kâyânî, Hâfız İbn-i Hacer, Ebü’l-Fadl el-Magribî gibi birçok âlimden ilim tahsîl etti. Çeşitli ilimlerde çok yükseldi ve akranlarından üstün oldu. 885 (m. 1480) senesi Receb ayının dokuzunda ciğerlerinden hastalanarak, akşam vakti Şam’da vefât etti. Sabah olunca Câmi-i Ümeyye’ye getirilip, namazı orada kılındı. Sonra, Şam’ın dışında bulunan Hemuriyet kabristanına defnedildi.

Bikâ’î hazretleri, çok âlimden ilim tahsîl etti. İzzeddîn bin Furât’ın yanında “Hadîs-i İbn-i Mes’ûd’un ikinci cildini okudu. Sonra Dimyat ve İskenderiyye’ye gitti. Bir süre başka memleketlerde de kaldı. Daha sonra hacca gidip, Mekke-i mükerremede kaldı. Bir müddet sonra oradan ayrılıp, Tâif ve Medîne-i münevvereyi de ziyâret etti. Oradan da deniz yolu ile sefere çıktı ve Zâhir Çakmak’ın bulunduğu kaleye gidip, hadîs ilmi tahsîl etmek istedi. Fakat ba’zı sebeplerden Emîr Çakmak onu kaleye almadı. Bikâ’î, asrındaki âlimler içinde, Allahü teâlânın Kitâbı ve Resûlullahın (s.a.v.) sünneti ile en çok amel edeniydi. Takıyyüddîn-i Sübkî diyor ki: “Ben, onun yanında kırk

yıl kaldım. Onun, Kitâbullahtan ve sünnet-i Resûlullahtan kıl kadar ayrıldığını hiç görmedim. Devâmlı onlarla amel ederdi.”

Eserleri çoktur. Başlıcaları şunlardır:

1- Nazm-üd-dürer fî tenâsüb-il-ây ves-Süver fî tefsîr-il-Kur’ân “Münâsebât-i Bikâ’î ve “Tefsîr-ül-Bikâ’î” diye de meşhûr olan bu tefsîrini, 861 (m. 1456)’de yazmaya başlamıştı. Yarısına kadar yazdıktan sonra, birçok âlim tarafından takdîr edilmesine rağmen, ba’zılarının da ileri-geri konuşmalarına ve hattâ ba’zı hâdiselerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Nihâyet 885 (m. 1480) târihinde tamamlayabilmiştir. Bu, kendi tarzında emsâlsiz bir tefsîr olup, Kur’ân-ı kerîmin sûreleri ile âyet-i kerîmeleri arasındaki münâsebetleri, irtibâtları göstermiş ve böylece Kur’ân-ı kerîmin sırlarından ba’zılarının anlaşılmasına hizmet etmiştir. Bu eserin, büyük bir ilmî kudretin ve yüksek bir feyzin mahsûlü olduğunda hiç şüphe yoktur. İki cild olup, bir nüshası Nûr-i Osmaniye Kütüphânesi 242 numarada mevcuttur.

2- Müsâ’ıd-ün-nazar lil-eşrâfi alâ makâsıd-is-süver: Her sûrenin. İsmiyle müsemmâsı arasındaki uygunluğu gösteren bir eserdir. Bir nüshası Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphânesinde 96 numarada mevcuttur.

3- El-Feth-ül-Kudsî fî âyet-il-Kürsî: Âyet-el-Kürsî’nin tefsîridir. 879 (m. 1474) senesinde Kâhire’de tamamlanmıştır.

4- Ünvân-ül-Ünvân: “Ünvân-üz-zemân” kitabının hülâsası, özetidir.

5- El-Akvâm-ül-kavîme hükm-in-nakli minel-kütüb-il-kadîme.

6- Eşvâk-ül-eşvâk min masâri'ul-uşşâk: "Masâri'ul-uşşâk" kitabının muhtasarıdır.

7- Ahbâr-ül-cihâd fî feth-ıl-bilâd, 8- El-Bâha fî ilm-il-Hısâb vel-mesâha, 9- Sırr-ur-rûh: İbn-i Kayyım'ın "Kitâb-ür-rûh"undan ihtisâr edilmiştir. Matbûdur. 10- Lü'b-ül-Arab bil-meysîr (fil-câhiliyye): Londra'da basılmış bir eserdir. 11- Ahsen-ül-kelâm-il-müntehâ min zemm-il-kelâmi lil-Hervâ, 12- Esed-ül-Bikâ'in-nâhise fî mu'tedi'l-Mekâdise, 13- El-Esfâr an eşride-til-esfâr 14- Eş'âr-ül-va'î bi-eş'âr-il-Bikâî, 15- Eşillâ'ül-bâr a'lâ İbn-ül-Habbâz, 16- El-İtlâ' fî huccet-il-vedâ', 17- İzhâr-ül-asr li esrâri ehl-il-asr fil-vefeyât: Hicrî 850 senesinden 870 senesine kadar vefât eden âlimleri anlatmaktadır. Bu eser, hocasının "Enbâ-ül-gumr" adındaki eserine zeyl, ilâvedir. 18- El-A'lâm bi-Seney-il-hicreti ilâ eş-Şam 19- İnâret-ül-küfr bimâ hüvel hakkı fî keyfiyet-iz-zikr, 20- El-Izâm bi-fethı esrâr-it-tezehhüdi vel-ezân, 21- Beyân-ül-icmâ' alâ men'ıl-ictimâ' fî bid'at-il-gınâ ves-simâ', 22- Tahzîr-ül-ibâd min ehl-il-inâd bid'at-il-ittihâd fî redd-il-füsûs ve emsâlihâ, 23- Tedmîr-ül-ârız fî takbîh-il-İbn-il-Fârid, 24- Tehdîm-ül-erkân min leyse fil-imkân ebde'a min-mâ kâme, 25- Cevâhir-ül-bihâh fî nazm sîret-in-Nebiyy-il-muhtâr: Bunu, sonra kendisi şerh etmiştir. 26- Hayr-uz-zâd-il-müntekâ min kitâb-il-i'tikâd lil-Beyhekî, 27- Delâlet-ül-Bürh ân al â en leyse fil-imkân ebde'a min mâ kâne, 28- Delâil-ül-Bürhân-il-kavîm alâ tenâsübi âyât-il-Kur'ân-il-azîm fî muhtasar-id-dürer, 29- Delâil-ül-Bürhân li-münsafâ'l-ihvân alâ tarîk-ıl-Îmân, 30- Ref-ül-lisân an arâis-in-nizâm fil-arûz vel-kavâfî, 31- Es-Seyf-ül-mesnûn-il-limâ alel-müft-il-Meftûn bil-ibtidâ', 32- Şerhu cem'ıl-cevâmi' li es-Sübkî

fil-fürû’, 33- Ed-Davâbit vel-işârât li eczâi ilm-il-kırâat, 34- Azmü vesîlet-il-isâbe fî san’at-il-kitâbe, 35- Ünvân-üz-zemân fî tezâcim-iş-şüyûh vel-akrân, 36- El-Kavl-ül-ma’rûf, 37- El-Kavl-ül-müfîd fî usûl-it-tecvîd, 38- Kifâyet-ül-kârî, 39-Mâlâ yestagnî anh-ül-insân min medh-il-lisân, 40- En-Nüket vel-fevâid alâ şerh-il-akâid: Sa’deddîn et-Teftâzânî’nin eserinin şerhidir. 41- En-Nüket-il-vefiyye alel-Elfiye: Irâkî’nin hadîs ilmine dâir yazdığı “Elfiye” kitabının şerhidir.

Bunlardan başka daha birçok risâleleri de vardır.

Kitâb-ül-Müvânese adlı eserinden ba’zı bölümler:

Bekr bin Abdullah el-Müzenî buyurdu ki: “İbrâhîm aleyhisselâmı ateşe atmak istedikleri zaman, bütün mahlûkat dediler ki: “Yâ Rabbî! Halîlin ateşe atılıyor. Bize izin ver de, onun için yakılan ateşi söndürelim.” Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara: O benim halîlimdir. Benim yeryüzünde ondan başka halîlim (dostum) yoktur. Hem ben onun ilâhıyım. Onun benden başka ilâhı yoktur. Eğer sizden yardım isterse, ona yardım edin. Yoksa onu kendi hâline bırakın” buyurdu. İbrâhîm aleyhisselâm ateşe atıldığı zaman Allahü teâlâ ateşe meâlen; ***“... Ey ateş! İbrâhîm’e karşı serin ve selâmet ol!”*** (Enbiyâ-90) buyurunca, ateş o gün, şark ve garb ehline serin oldu.”

Afv el-A’rabî anlattı: “Hasen-i Basrî’ye: “Gece teheccüd namazı kılmaya kalkanların durumu nedir?” diye sorulunca; “Onlar Allahü teâlâ ile berâberdirler. Allahü teâlâ, onlara nûrundan bir nûr verir” buyurdu.

Ali bin Ebî Tâlib buyurdu ki: “Dünyâ geri dönüp gitmekte, âhıret ise gelmektedir. Fakat her ikisinin de tâlibleri vardır. Siz, âhıreti istiyen, onun için çalışanlardan olunuz. Dünyâ peşinde koşanlardan

olmayınız. Dünyâya kıymet vermiyenler (Dünyâdan sâdece zarurî olan ile yetinenler), yeri yaygı, toprağı yatak, suyu tayyib (helâl ve temiz bir rızık) edindiler. Cenneti istiyen, nefsinin arzu ve isteklerinden uzaklaşır. Cehennemden kaçınmak isteyen ise, haram olan şeylerden korunur. Dünyâya kıymet vermiyenlere belâ ve musîbetler hafif gelir. İnsanlar, onlardan bir kötülük görmeme husûsunda emîndirler. Onların kalbi mahzûndur. İhtiyâçları hafiftir."

Kümeyl bin Ziyâd anlatır: "Birgün Ali bin Ebî Tâlib ile berâber gidiyorduk. Bu sırada Ali bin Ebî Tâlib bir kabristana döndü ve; "Ey kabir ehli! Bizim yanımızda haber olarak şunlar var: Mallarınız vârisler arasında taksim edildi. Çocuklarınız yetim kaldı. Ya sizin yanınızda ne var?" dedi. Sonra bana dönerek; "Ey Kümeyl! Eğer şimdi onlara cevap vermeleri için izin verilseydi, şöyle cevap verirlerdi: Şüphesiz, en hayırlı hazırlık ve azık takvâdır" dedi ve ağlamağa başladı. Daha sonra; "Ey Kümeyl! Kabir amellerin sandığıdır. Ölünce herşey ortaya çıkar. Neler olacağı o zaman görülür" buyurdu.

Hasen-i Basrî buyurdu ki: "Gençliğinde iyi ibâdet edene, Allahü teâlâ yaşlı olduğu zaman hikmet verir. Bu husûs, Enbiyâ sûresi yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmesi ile beyân buyuruları husûstur."

Muhammed bin İbrâhîm , babasından şöyle nakletti: "Ali bin Ebî Tâlib'e dünyâdan soruldu. Hz. Ali; "Uzun mu, yoksa kısa mı anlatayım?" buyurunca, "Kısa olarak, ey mü'minlerin emîri" dendi. O zaman Hz. Ali; "Dünyânın helâli hakkında hesâb, haramı hakkında azâb vardır" buyurdu.

Katâde (r.a.) anlattı: “Mûsâ (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Yâ Rabbî! senin gazâbının ve rızânın alâmeti nedir?” Bunun üzerine Allahü teâlâ; “Size iyilerinizi âmir yaptığım zaman, bu rızâmın alâmetidir. Kötülerinizi âmir yaptığım zaman, bu da gazâbımın alâmetidir” buyurdu.”

Süfyân bin Uyeyne buyurdu ki: “Bize şu haber ulaştı: Gecenin evveli olunca, semâdan bir münâdî şöyle seslenir. “Haydi ibâdet edenler kalksın!” O zaman âbidler kalkar, Allahü teâlânın dilediği kadar namaz kılarlar. Sonra yine bir münâdî; “Allahü teâlâdan af ve mağfiret istiyenler nerede?” diye seslenir. Onlar da Allahü teâlâdan af ve mağfiret istemek için duâ ederler. Fecir doğduğu zaman, yine bir münâdî; “Haydi gâfiller kalksın!” der. Onlar da yataklarından, ölülerin kabirlerinden tenbel olarak kalkması gibi kalkarlar. Gece ibâdetle meşgûl olanın, gözleri uykusuzluktan sönük, fakat kalbi sevinçlidir.”

İbn-i Abbâs buyurdu ki: “Müslüman bir kadıda şu üç şeyin bulunması uygun değildir: Kin, hased ve hiddet.”

Lokman Hakim buyurdu ki: “Üç kimse, üç yerde bilinir. Hilm sâhibi kimse kızgınlık zamânında, kahraman harbde, arkadaş ve gerçek dost ihtiyâç zamânında.”

Muhammed bin Selâm şöyle buyurdu: “Seninle dostluğu ihtiyâç zamânında olan kimseyi, kendine arkadaş ve dost edinme. Çünkü, onun sana olan ihtiyâcı bitince, dostluk ve arkadaşlığı da biter.”

Ebüdderdâ (r.a.) buyurdu ki: “Üç şey beni güldürdü. Üç şey de ağlattı. Beni güldüren üç şey şunlardır: 1- Ölüm kendisini istiyen kimsenin,

dünyâda uzun emel sâhibi olması, 2- Akıllı olup da, kendisinden akla uygun işlerin sâdır olmadığı kimse, 3- Rabbinin kendisinden râzı olup olmadığını bilmediği hâlde gülen kimse."

Süfyân-ı Sevrî şöyle anlattı: "Lokman Hakîm'e; "Hangi ameline daha çok güveniyorsun?" diye sorulunca;

"Mâlâya'nîyi (fâidesi olmayan şeyleri) terketmeme" cevâbını verdi."

Muhammed bin Selâm anlatır: "İlim ehlinden birisi buyurdu ki: "Sana fâide vereceğini bildiğin yerde yalanı terket. Çünkü yalan, senin için zararlıdır. Sana zarar vereceğini bildiğin yerde ise, doğruluğa yapış, zîra o sana fâide verir."

İbrâhîm bin Edhem buyurdu ki: "Zühd üç çeşittir, 1- Farz olan zühd, haramlardan sakınmaktır. 2- Fazîlet olan zühd, helâl olan şeylerden zarûret miktârı kullanmaktır. 3- Selâmet olan zühd ise, şüphelilerden sakınmaktır."

Rebî' bin Heysem şöyle buyurdu: "Bedenin hastalığı günâhtır, ilacı ise istiğfârdır. Şifâsı da günahlara dönmemektir."

Ebû Hazm buyurdu ki: "Allahü teâlâya yaklaştırmayan her ni'meit musîbettir."

Ömer bin Hattab (r.a.) buyurdu ki: "İlim öğreniniz, ilim için sekinet ve hilm öğreniniz. Kendisinden ilim öğrendiğiniz kimyese tevâzu ediniz."

Hz. Ömer, Ebû Mûsel-Eş'arî'ye (r.a.) şöyle yazdı: "İnsanların, sultanlarından nefret ettikleri olur. Böyle bir nefretten Allahü teâlâya sığınırım. Cezâyı, akşam olmasına bir saat bile kalsa infâz et. İki iş karşına çıkar da; bunlardan birisi Allah için olan bir iş, diğeri

dünyâya âit bir iş olursa, sen Allahü teâlâ için olanı tercih et. Zîrâ dünyâ fâni, Allahü teâlâ ise bakîdir. Fâsıkları korkut. Müslümanların cenâzesinde hâzır bulun. Onlara kapını aç. İşleri ile bizzat ilgilen. Çünkü sen de onlardan birisin."

Dâvûd bin Reşîd şöyle buyurdu: "Dört şey, köleyi efendi yapar. Bunlar, edeb, doğruluk, fıkıh ve emânettir."

Hz. Ebû Bekr, halîfe olunca minbere çıkıp, Allahü teâlâya hamd ve senâdan sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar! iyi biliniz ki, en akıllı kimse, takvâ sâhibi olandır. En ahmak olan da fâcirdir (günah işliyendir). Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz."

Hz. Ömer halife olunca, minbere çıkıp şöyle buyurdu: "Kur'ân-ı kerîmi okuyunuz ve onunla amel ediniz. Böyle yaparsanız, Kur'ân-ı kerîm ehlinden olursunuz. Amelleriniz tartılmadan önce kendinizi tartınız."

Osman bin Affân (r.a.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Allahü teâlâdan korkun. Çünkü takvâ ganî'mettir. Ey zekî insan! Nefsini (Allahü teâlânın râzı olduğu şeylerle) süsleyen ve ölümden sonrası için sâlih amel yapan, Allahü teâlânın nûrundan, kabirdeki karanlık için bir nûr edinendir."

Ali bin Ebî Tâlib de (r.a.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Hayatta iken iyi işler yapınız. Böyle yaparsanız, âhırette muhâfaza olunursunuz. Çünkü Allahü teâlâ, Cennetini kendisine itâat edenlere va'detti. Cehennemi ile de kendisine âsî olanları tehdid etti."

Dâvûd bin Beşîr (r.a.) buyurdu ki: "Îsâ aleyhisselâm; "Dünyâyı istiyen kimse, deniz suyu içen

kimse gibidir. Deniz suyundan içen, ne kadar içse susuzluğa kanmaz. İçmeğe devâm eder ve sonunda ölür. Dünyâ da tâlibine böyledir” buyurdu.

Muhammed bin Ka’b buyurdu ki: “Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayır murâd edince, onu dünyâya karşı zâhid yapar. Dinde fakîh kılar ve ona kendi ayıplarını görmeyi nasîb eder.” Râbi’a-i Adviyye buyurdu ki: “İnsanlar, kalblerini dünyâ sevgisi sebebiyle Allahü teâlâdan alıkoydular. Eğer, dünyâ sevgisini kalblerinden alabilselerdi, melekût âleminde dolaşırlardı.”

Ahmed bin Hâlid Acurî şöyle anlattı: “Hakimlerden birisine; “Ahmaklığın en ileri derecesi nedir?” diye sorulunca; “Kötü kimselerin yaptıklarını yaparak iyilerin derecelerine kavuşmayı istemek, doğru yolda olanlara kızıp bâtıl yolda olanı sevmektir” diye cevap verdi. “Cehâletin alâmeti nedir?” diye sorulunca: “Zenginliği sevmek, uzun emel sâhibi olmak, dünyâya çok düşkün olmaktır” diye cevap verdi.”

Ahmed bin Kays’a, mürüvvetin ne olduğu sorulunca şöyle cevap verdi: “Mürüvvet; dinde âlim olmak, belâ ve musîbetlere sabretmek, gazâb zamânında hilm (yumuşaklık) göstermek, gücü yeterken affetmek, ana-babaya iyilik etmektir.”

Bilâl bin Saîd şöyle buyurdu: “Ey ebedî yolun yolcuları! Sizler, yok olmak için yaratılmadınız. Sizler, sâdece bir evden, bir eve göç edersiniz. Nitekim siz, sulblerden rahmlere, buradan dünyâya, dünyâdan kabirlere, kabirlerden mevkıfe, mevkıfden ya ebedî Cennete veya Cehenneme gidersiniz.”

İbn-i Mübârek anlattı: "Ömer bin Abdülazîz'e, en fazîletli cihâdın ne olduğu sorulunca; "Nefsin arzu ve istekleri ile cihâddır" buyurdu.

Hasen bin Hilâl şöyle anlattı: "Hakîmlerden birisi şöyle dedi: Dînin emir ve yasaklarına uyan kimselerle berâber olmak, kalbden günah kirlerini giderir. Mürüvvet sâhibi ile oturup kalkmak, iyi ahlâka delâlet eder. Âlimlerle berâber olmak, kalbleri açar. Zamânın dâima değiştiğini bilen, zamana uymaz."

Muhammed bin Hüseyn anlattı: "Hakîmlerden birisi oğluna şöyle nasîhatte bulundu: Ey oğlum! Hayır bir işi geriye atmaktan, sonra yaparım demekten sakın. Çünkü böyle yapmak, o hayır işin yapılmasına mâni olur. Hayır işin zamânı geçince, bir daha geri dönmez. Uzun emel sâhibi olmaktan sakın. Çünkü uzun emel senden öncekilerin helâkine sebep olmuştur. Âhıret yolculuğuna her ân hazır ol. Sözle ve fiille acele etme."

Esmâî (r.a.) buyurdu ki: "Öyle anlar var ki, o zaman bir sözü sarfetmek zararlı olur. Onun için sözün nerede ve ne zaman söyleneceğini çok iyi bilmelidir."

1)Mu'cem-ül-müelifîn cild-1 sh. 71

2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 101, 111

3)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 339

4)El-A'lâm cild-1, sh. 56

5)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 21-22

6)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 81, 104, 210, 382, 602 cild-2, sh. 1090, 1184, 1365, 1575

7)İzâh-ül-meknûn cild-1 sh. 102, 152, 678

8)Brockelmann Sup-2 sh. 177

9)*Ahwardt, Verzeichniss der arabischen Handschriften cild-9 sh. 225*

BİSÂTÎ (Muhammed bin Ahmed):

Mısır'da yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinden ve Kâdı'l-kudât. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Osman Naîm et-Tâî el-Bisâtî el-Kâhirî olup, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Şemseddîn'dir. Bisâtî diye tanınmıştır.

760 (m. 1359) senesi Cemâzil-evvel ayında Garbî Mısır'da bulunan Bisât'ta doğan Bisâti, daha sonra Kâhire'ye yerleşti. Orada yetişti. Meşhûr âlimlerden oldu. 842 (m. 1439) senesi Ramazân-ı şerîf ayının 13. günü Cum'a gecesi Kâhire'de vefât etti.

Bisât'ta doğup büyüyen Şemseddîn Ebû Abdullah Bisâtî ilim tahsîline orada başladı. Kur'â'n-ı kerîmi ve İbn-i Ebî Zeyd'in risâlesini ezberledi. Onsekiz yaşında Kâhire'ye göç etti. İlim öğrenmeye orada devâm etti. Daha önce öğrendiği ilimleri, amcasının oğlu Süleymân bin Hâlid bin Nü'aym'a dinletirdi. Devâmlı ilim ile meşgûl oldu. Nûreddîn el-Cellâvî el-Magribî'nin talebeleri arasına girdi. 12 sene bu zâtın sohbetlerine devâm etti. Fıkhî ve aklî ilimleri okudu. Aradaki mesâfe uzak olmasına rağmen, hocasının sohbetlerine yürüyerek gelip giderdi. Hocası olan zât, vefâtına yakın Bisâtî'yi çağırarak, İzzeddîn bin Cemâ'a'nın derslerine devâm etmesini vasıyyet etti. Bisâtî de bu vasıyyete uyarak İbn-i Cemâ'a'nın derslerine devâm etti.

Ayrıca, Şemseddîn Ebû Abdullah er-Rekrâkî, Şemseddîn el-Gamârî, Sihâbüddîn bin Hâim, Nûreddîn ed-Demirî, Ebnâsî, İbn-i Haldûn, Zeynüddîn-i Irâkî ve

daha başka âlimlerden ilim öğrendi. İlim öğrenmekte çok gayretli idi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, lügat, me'ânî, beyân, mantık, hikmet, cebir, tıb, hey'et, hendese, hesap ve daha başka ilimlerde âlim oldu. İlimde çok yükseldi. Asrının büyük âlimi oldu. Bir defâsında; "Yirmi senede yirmi ilim öğrendim" demiştir.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra talebe okutmaya başlayan Bisâtî; Medrese-i Cemâleddîn-i Estâdâr'da, Berkükıyye, Şeyhûniyye ve başka medreselerde ders verdi. Türbe-i Melik-in-Nâsır Medresesi'nin meşîhatinde (idâreciliğinde) bulundu. 823 (m, 1420) senesinde, Mısır diyarının kadılığına getirildi Bu vazîfeden hiç azledilmedi.

Bisâtî hazretleri, bir taraftan kadılık vazîfesine devâm ederken, diğer taraftan talebe okutmaya devâm etti. Çok talebe yetiştirdi.

Emîr Tatar, Bisâtî'yi çok sever ve hürmet ederdi. Her sefere çıktığında, onu da mutlaka yanında bulundururdu.

Bir sene hacca giden Bisâtî hazretleri, hacdan sonra memleketine dönmeyip, mücâvir olarak kaldı. Bir müddet orada ikâmet etti. Devâmlı, ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu. Çok Kur'ân-ı kerîm okurdu. İlim talebinde olanlara çok kitap okuttu. Birçok kimse ondan istifâde etti.

Ebü's-Se'âdât bin Zâhîre, Bisâtî'yi şöyle medheder. "Bisâti, aklî ve naklî ilimlerde derin âlim, mütevâzı, yumuşak huylu, yüksek bir zât idi. Çok ince kalbli idi. Allahü teâlânın muhabbeti ile çok gözyaşı dökerdi Her işinde çok ihtiyâtlı davranırdı. Bir işe başladığı zaman, çıkabilecek aksi ihtimâlleri de gözönüne alır, ona göre

tedbir alırdı. Gösterişe düşkün olmaktan uzak idi. Her haliyle örnek alınacak bir zât idi.”

Dünyâya düşkün değildi. Çok sâde yaşamayı severdi. Sazlardan hazırlanmış bir yatakta uyurdu. Onun gözünde dünyâ zînetlerinin bir değeri yoktu.

842 (m. 1439) senesi Ramazân-ı şerîf ayının 13. Cum’a gecesi Kâhire’de vefât etti. Bâb-ün-Nasr’da cenâze namazı kılınıp, Sa’îd-üs-Sü’adâ türbesi yakınındaki Benî Cemâ’a türbesinde, hocası İzzeddîn bin Cemâ’a’nın yanına defn olundu. Definden sonra, büyük âlim İbn-i Hacer-i Askalânî, İzzeddîn bin Cemâ’a ile Bisâtî’nin kabirleri arasında durup; “Ben şimdi, iki ilim deryâsının arasında bulunuyorum” demiştir.

Bisâtî hazretleri, tanınmaktan, parmakla gösterilmekten hoşlanmadığı için, kabrine alâmet, olarak taşlarla işâret yapılmamasını, alem olan taşların dikilmemesini vasıyyet etmiştir. Vefâtından sonra, aynen vasıyyet ettiği gibi yapıldı.

Bisâtî’nin cenâzesi gasledilirken (yıkanırken), hafiften bir yağmur yağmaya başladı. Definden sonra bu yağmur şiddetlendi. Herkes, yağan rahmet-i ilâhinin Bisâti hazretlerinin hürmetine olduğunu anladılar.

Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed Bisâtî, çeşitli ilimlere dâir kıymetli eserler tasnif etmiş olup, ba’zılarının isimleri söyledir: Metâli’ul-envâr (mantık), Şifâ-ül-galî (fıkha dâir olup, tamamlanmamıştır.), Tevdîh-ül-ma’kûl ve tahrîr-ül-menkûl (Bu da tamamlanmamıştır). Hâşiyetü alel-Mutavvel, Hâşiyetü alâ şerh-ıl-Muvâkıf (kelâm), Mugnî (fıkıh), Hâşiyetü alâ Şerhi levâmi’ıl-esrâr, Redd-ül-

vâfir, Ravdat-ül-mecâlis, Şerh-ül-Elfiye li-İbn-i Mâlik, Şerh-ül-bedî'iyye, Şerh-ut-Tâiyye, Kıssat-ül-Hıdr (a.s.), El-Mefâhıre beyn-ed-Dımeşk vel-Kâhire, Mukaddime fil-kelâm, Mukaddime fil-usûl.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 291
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-7 sh. 5
3)Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 32
4)Şezerât-üz-Zeheb cild-7, sh. 245
5)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 192
6)El-A'lâm cild-5, sh. 332
7)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 462
8)İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 339, 357
9)Neyl-ül-ibtihâc sh. 300
10) Keşf-üz-zünûn sh. 475, 1117, 1256, 1327, 1628, 1716, 1717, 1751, 1758, 1893

BİSTÂMÎ:

Hadîs, tefsîr, fıkıh) târih âlimi ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Antakî el-Hânefî olup, lakabı Zeynüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Antakya'da doğdu. 858 (m. 1454) senesinde Bursa'da vefât etti.

Bistâmî, Kâhire'de ilim öğrendi. Tasavvuf yolunda Bâyezid-i Bistâmî hazretlerinin yoluna mensûp olup, Hânefî mezhebinde idi. Hadîs, tefsîr, fıkıh ve târih ilimlerinde mütehassıs idi. Allahü teâlânın ism-i şerîflerine dâir derin ve ince bilgilere sâhip idi. Garip ve duyulmamış bilgilere merakı çok idi. Bu yüzden birçok memleketleri gezdi, istediği garib bilgileri topladı. Dolaştığı bu yerlerde birçok âlim ve velî ile

görüştü. Onların hizmetlerinde bulunmakla şereflendi. İstediğini elde ettikten sonra, Bursa'ya gelip yerleşti. Burada Şemsüddîn Fenârî ile görüştü. Ondan çok garip ve herkes tarafından bilinmiyen derin bilgileri öğrendi. Bistâmî, Bursa'ya sâdece ziyâret için gelmesine rağmen, burası hoşuna gidince, yerleşmeye karar verdi.

Bistâmî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- El-Fevâih-ul-miskiyye fil-Fevatîh-il-mekkiyye: Bistâmî'nin en büyük eseridir. Yüzden fazla ilmi ihtivâ etmektedir. Bu eser tamamlanmamıştır. 2- Şems-ül-âfâk fî ilm-il-hurûf vel-evfâk, 3- Edeb-ül-merîd ve âid, 4- El-Hediyyet-ül-müntehabe fil-edvîyet-il-mücerrebe, 5- İrtiyâd-ül-envâh fî riyâd-il-efrâh, 6- Ezhâr-ül-âfâk fî esrâr-il-hurûf vel-evfâk, 7- Bahr-ül-vukûf fî ilm-il-evfâk vel-hurûf, 8- Tevârih-ül-latîfe vel-âsâr-il-acîbe, 9- Cevâhîr-üd-dürer ve fevâhir-il-gurer, 10- Harâid-ül-mülûk fî fevâid-üs-sülûk, 11-Dürret-ül-fünûn fî kurret-ül-uyûn, 12- Ed-Dürret-ül-lâmia fil-evdiyet-iş-Şâfiîyye, 13- Dürer-ül-fevâid ve gurer-ül-avâid fî menâkıb-il-aktâb, 14- Ed-Dürer fil-havâdîs ves-siyer, 15- Ravdat-ül-esrâr, 16- Gâyet-ül-İ'lâm fî rü'yet-in Nebiyye aleyhîssalâtü vesselâm, 17- Kimyâ-is-se'âdet-ir-Rabbâniyye, 18- Levâic-ül-eşvâk fî devâic-ül-ehdâk, 19- Simyâ-is-se'âdet-is-Sâdât-ir-rûhâniyye fî şerh-i esmâillah-il-hüsnâ, 20- Murâfık-ül-muvâfik fil-mevâiz, 21- Misbâh-ül-envâr fî hediyyet-il-leyli ven-nehâr, 22- Miftâhu ebvâb-is-se'âdet, 23- Nazm-üs-sülûk fî târih-il-hulefâ vel-mülûk

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 184

2)Zeyl-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye sh. 67
3)El-A'lâm cild-3, sh. 331
4)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 531

BURHÂNEDDÎN EBÛ İSHÂK MAGRİBÎ:

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi İbrâhîm bin Muhammed bin Muhammed bin Ömer bin Yûsuf bin Atıyye (veya Atiyye bin Yûsuf) bin Cemil el-Magribî el-Kuhûkî el-Lekkânî el-Kâhiri el-Ezherî'diır. Künyesi Ebû İshâk ve lakabı Burhâneddîn'dir. 817 (m. 1414) senesi başlarında Kuhûkiyye'de doğdu. 896 (m. 1490) senesi Muharrem ayının 9. günü Pazartesi akşamı vefât etti.

Kuhûkiyye'de yetişen Ebû İshak Magribî, ilim öğrenmek husûsunda çok gayretli idi. Hatîb-ül-Vezîrî'nin babası, İbrâhîm bin Osman'dan Kur'ân-ı kerîm okudu. Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, hocası ona Manzûme-i Gâfikıyye ve daha başka ba'zı risâleleri ezberletti.

Buradaki tahsîlini tamamladıktan sonra Kâhire'ye giden Ebû İshak Magribî Câmi'ul-Ezher'in yakınında bir yerde yerleşti. Şemseddîn bin Mûsâ el-Lekkânî'den okudu. Bunun yanında da ba'zı risâleleri ezberledi. Daha sonra, Zeynüddîn Tâhir, Ahmed el-Becâî el-Magribî, Ebü'l-Kasem en Nüveyrî gibi âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Onlardan çok istifâde etti. Şihâbüddîn el-Becâî, Ebû Abdullah er-Râfî gibi âlimlerden Arabî ilimleri okudu. Çeşitli ilimlerde âlim oldu. Bilhassa fıkıh ilminde yükseldi. Takvâ sâhibi, âlim, sâlih, mübârek bir zât idi. Hacca gitti. Dönüşünde fıkıh okutmaya başladı. Çeşitli medreselerde çok ders verdi. Çok talebe yetiştirdi. Bir taraftan da kadılık vazîfesi yaptı.

Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine hakkıyla vâkıf olan Ebû İshak el-Magribî, Arabî lisânına vâkıf ve âşinâ idi. Bununla berâber ilmi ile övünmez, kendisini kimseden üstün görmezdi. Son derece yüksek olan tevâzuu, kibarlığı, iltifâtı, yanına gelenlere ilgisiz davranmaması, cömertliği, yüksek asâlet ve şahsiyeti ve daha bunlar gibi nice güzel hasletleri kendisinde toplaması hasebiyle, insanlar tarafından beğenilip takdîr edilmiştir.

Arabî ve diğer ilimlerde otorite kabûl edilen Ebû İshâk İbrâhîm bin Muhammed hazretleri, Sultan Eşref Kayıtbay tarafından Sirâcüddîn bin el-Harîz'den sonra kadılık makâmına getirildi. Adâletle hüküm verirdi. Verdiği hükümlerin adâlete uygun olmasında ve bu hükmün tatbîkinde gâyet cesur, gayretli ve şiddetli idi. İnsanlar ondan çok istifâde etti. İlim öğretmek husûsunda çok gayretli ve fedakâr idi. Gece-gündüz demez ilim öğretir, arzu edenlere hiç bir karşılık istemeden kitaplarını emânet olarak verirdi. Ba'zan hediye ederdi.

9 Muharrem 986 (m. 1490) Pazartesi günü akşamı Mısır'da, Kâhire'de vefât etti. Ertesi günü Meşhed-i Hâfil'de cenâze namazı kılınıp, Sa'îd-üs-Sü'adâ türbesinde defn olundu. Cenâze namazında zamânın sultânı da bulunup, vefâtına çok üzüldüğünü bildirdi.

1)Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-1, sh. 161
2)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 358

BURHÂNEDDÎN-İ HİREVÎ (Haydar bin Muhammed):

Sa'deddîn-i Teftâzânî'nin yüksek talebelerinden. İsmi, Haydar bin Muhammed Hirevî'dir. Lakabı Burhâneddîn olup, "Haydarât-üş-Şîrâzî" diye de tanınırdı. Sonraları "Rûmî" nisbetiyle anıldı. Doğum târihi belli değildir. Herat ve Şîrâz şehirlerinde birçok âlimden ilim tahsîl etti. Zamânının büyük âlimi Sa'deddîn-i Teftâzânî'den ders aldı. Arab dili ve edebiyâtında pek mâhirdi. Belâgat, beyân ve me'ânî ilimlerinde çok yükseldi. Tefsîr, kelâm ve ferâiz ilimlerinde büyük bir âlim idi. Teftâzânî'nin "Keşşâf" tefsîrine yaptığı hâşiyeye, o da bir hâşiye yaptı. Kazvînî'nin "îzâh" kitabını, şerh etti. Onun yaşadığı zamanlarda diyâr-ı Rûm denilen Anadolu'ya geldi. Burada çok ilim okuttu. Allâme Muhyiddîn el-Kâfiyecî, kendisinden çok ilim aldı. "Ferâiz-i Sirâciyye" kitabına da bir şerh yaptığı rivâyet edilmekle berâber, ele geçmemiştir. 820 (m. 1417) senesinde vefât etti.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 92

2)Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 549

3)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 145

4)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 83

5)Keşf-üz-zünûn sh. 112, 1247, 1479, 1894

BUSAYRÎ:

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ebî Bekr bin İsmâil bin Selîm bin Kaymaz bin Ömer eş-Şihâb el-Kettânî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup, lakabı

Şihâbüddîn'dir. Busayrî nisbesi ile meşhûr oldu. 762 (m. 1360) senesinde Mısır'da Busayr şehrinde doğdu. 840 (m. 1436) senesinde Hüseyniyye'de vefât etti ve oraya defnedildi.

Busayrî, doğduğu yer olan Busayr'da büyüdü. Orada Kur'ân-ı kerîmi, kırâata uygun olarak, Ömer bin Şeyh Îsâ'dan okudu ve ezberledi. Sonra hocasının işâretiyle babasının rızâsını alarak Kâhire'ye gitti. Nûr-ül-Âdemî'den fıkıh ilmi okudu ve onun ilminden istifâde etti. El-İzz bin Cemâ'a'dan aklî ve naklî ilimleri tahsîl etti. Şeyh Yûsuf el-Enbâî'den fıkıh okumaya devâm etti. Et-Tekıyy bin Hâtem, Tenûhî, Bülkıynî, el-Irâkî, el-Heysenî gibi âlimlerden hadîs ilmini öğrendi. Ömrü boyunca hocalarının ilim meclislerine devâm etti. Bu arada ondan da; İbn-i Fehd gibi birçok meşhûr âlimler ders aldı, ilim öğrendi. Hüseyniyye İmâmlığına ta'yin oldu. Orada yerleşti. Çok güzel yazısı var idi. Kitapları kendi el yazısı ile yazardı. Birçok kitapları ve kendi hazırladığı eserlerini kendi güzel hattıyla yazdı.

Sâlih, fazîletli, sakin, çok ibâdet eden, Kur'ân-ı kerîmi çok okuyan, insanları biraraya toplayan bir zât idi.

Hadîs ilmiyle ilgili birçok eserler yazmıştır. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- İlhâf-ül-Hıyre biz-Zevâid-i el-Mesâil-il-Aşere, 2- Zevâid-i Sünen-i İbn-i Mâce alâ kütüb-i Hâfız el-Hamse, 3- Zevâid-i Nevâdir-il-usûl lil-Hakîm et-Tirmizî, 4- El-Kavâid-ül-Müntekî li zevâid-i Sünen-il-Beyhekî, 5- Tuhfet-ül-Habîb lil Habîb biz-Zevâidi fit-tergîb vet-terhîb. Bu eserini müsvedde olarak yazmış, kendi güzel yazısıyla yazamadan vefât etmiştir. Vefâtından sonra oğlu bu kitabı yazmıştır.

1)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1-sh. 251, 252
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 175
3)Keşf-üz-zünûn cild-2 sh. 956
4)El-A'lâm cild-1 sh. 104
5)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 124
6)Brockelmann Gal-2, sh. 67 Sup-2, sh. 71, 72

BÛŞÎ (Ali bin Ahmed):

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Ömer bin Muhammed bin Ahmed el-Bûşî el-Ensârî el-Mısrî el-Hânikî olup, künyesi Ebü'l-Hasen ve lakabı Nûreddîn'dir. Hatîb ve Bû'şî diye tanınır.

790 (m. 1388) senesinden sonra Kâhire'de doğup, orada yetişen Bûşî, 856 (m. 1452) senesi Rebî'ul-evvel ayının beşinci gününe rastlayan Pazartesi günü Mısır'da Kalyûbiye köylerinden olan Hânikâh'da vefât etti.

İlim tahsîline, çocukluğunda Kur'ân-ı kerîmi öğrenip bilâhare ezberlemekle başlayan Ebü'l-Hasen Bûşî (r.a.), bundan sonra Minhâc-ül-Fer'î, Cem'ul-Cevâmi', Elfiye-i İbn-i Mâlik ve daha başka risâleleri ezberledi. Zekiyyüddîn Ebû Bekr el-Meydûmî, Takıyyüddîn bin Abdülbâri, Zeynüddîn el-Kumnî, Veliyyüddîn Irâkî, Beycûrî, Şemsüddîn bin Ammâr, Şemsüddîn bin Abdürrahîm ve daha başka birçok âlimden ilim öğrendi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, kırâat, nahiv, usûl, sarf, mantık, me'ânî ve beyân ilimlerinde çok yüksek âlim oldu. Çok tanındı. Buna rağmen ilmi, öğünmesine ve kibirlenmesine sebep olmadı. Fazîletli, yüksek bir zât idi. Birçok âlim ondan ders alıp istifâde

etmişlerdir. Kâdı Şemseddîn el-Vennâî ve daha başka birçok âlim ondan ilim öğrenmişlerdir. Birkaç defâ hacca gitti. Kendisine Mısır kadısı olması teklif edildi ise de, kabûl etmeyip çekindi.

Önceleri Hatîb, daha sonra Bûşî diye meşhûr olan Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed hazretleri; fakîh, âlim, hayr ve hasenât sâhibi, mütevâzî, kanâatkar, bütün işlerinde etrâfındakilere kolaylık gösteren, Selef-i sâlihînin yoluna sımsıkı bağlı, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan çok kıymetli bir zât idi. Güzel ahlâk sâhibi idi. Herkes ondan râzı idi. Ondan şikâyetçi olan yok idi. Herkese iyilik eder, herkesle iyi geçinir, tatlı dil ve güleryüz gösterirdi. İnsanlar ondan çok istifâde etti.

5 Rebî'ul-evvel 856 (m. 1452) Pazartesi günü akşamı veya Salı günü sabaha karşı, Hânikâh beldesinde vefât etti. Cenâze namazı çok kalabalık oldu. Kendisini tanıyanlar, vefâtına çok üzüldüler.

Şerh-ül-envâr isimli onbir cildlik bir kitap yazmış olup, bu kitap fıkıh ilmine dâirdir.

1)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-5, sh. 178
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 22
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 733

BÜLKÎNÎ (Sâlih bin Ömer):

Hadîs, tefsîr, kelâm ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Sâlih bin Ömer bin Rislân bin Nusayr bin Sâlih olup, nisbeti el-Kinânî, el-Askalânîdir. Aslen Belkîne'dendir. Lakabı Alemüddîn, künyesi ise Ebü'l-Bekâ'dır. 791 (m. 1389) senesinde Cemâzil-evvel ayının onüçüncü Pazartesi gecesi doğdu. 868 (m. 1463) senesinde Receb ayının beşinde

kadı iken yine Kâhire'de vefât etti. Cenâze namazı, ertesi günü Hâkim Câmii'nde, İbn-i Şihne Kâdı el-Hânefî tarafından kıldırıldı. Cenâze namazı ve defnedilmesi çok kalabalık oldu. Babasının kabri yanına defnedildi. Günlerce kabri ziyâret edildi ve rûhuna Kur'ân-ı kerîm okundu. Böyle büyük bir âlimin vefâtına herkes çok üzüldü. Vefât ettiğinde, onun yerini tutacak derecede büyük bir âlim yok gibiydi.

Kâhire'de babasının yanında büyüdü. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. 799 (m. 1396)'da küçük yaşta olmasına rağmen babasının medresesinde hatimle namaz kıldı. Bu hâl, o zaman yaygın bir âdet idi. Bunun yanında "Umde", "Elfiyet-ün-nahv", babasının "Tedrîb" kitabını ve "Minhâc" isimli kitapları da ezberledi. Ezberlerinin bir kısmını babasına ve büyük âlim Zeynüddîn Irâkî ve diğer âlimlere okudu. Ba'zan babasının huzûrunda da fetvâlar verirdi. Babasının derslerinde bulunurdu. Hattâ "Tedrîb" isimli eseri okurken onun yanlışlarını düzeltirdi.

Az bir dünyâlıkla geçinir ve idâre ederdi. Gâyet zekî olup, çok çabuk ezberleme kâbiliyetine sâhib idi. Fıkıh, usûl-i fıkıh, Arabca, hadîs ve diğer dînî ilimleri öğrenmekle meşgûl oldu. Bu ilimlerin çoğunda kardeşinden istifâde etti. Hattâ kardeşinin eserlerini kendi el yazısıyla yazdı ve onun huzûrunda okudu. Mecdüddîn Bermâvî, Beycûrî, Şemseddîn Gârakî'den fıkıh ilmi; İzzeddîn bin Cemâ'a'dan usûl ilimlerini; Settanûfî'den nahiv ilmini öğrendi. Veliyyüddîn Irâkî ve İbn-i Hacer Askalânî'den hadîs-i şerîf öğrendi. Yine bu iki âlimden, babasının yazdığı "Mehâsin-ül-ıstilâh" adlı eseri okudu. İbn-i Hacer'in isteği üzerine, Tenûhî ve ba'zı âlimler ona icâzet verdiler.

814 (m. 1411) senesinde hacca gitti. Hicaz'da Hâfız Cemâleddîn bin Zâhire gibi büyük âlimlerle karşılaştı. Onlardan da istifâde etti. Buradan Dimyat'a gitti. Geniş bilgi sâhibi olana kadar kardeşinin derslerine devâm etti. Hirevî'nin kadılığa getirilmesinden sonra ders okutma ve fetvâ verme izni verildi. Meşhed-i Hüseynî'de hatîblik vazîfesinde bulundu. Meşhûr hadîs kitabı Sahîh-i Buhârî'yi Emîr Înâl Saslây'ın yanında okudu. Buhârî'nin tamâmını okuyup bitirdiğinde, Emîr Înâl ona hil'at giydirdi. Hattâ mühürdarlık görevine getirilmesi husûsunda yardıma oldu. Kardeşinden sonra da Demnehûr kasabası kadılığı vazîfesine ta'yin edildi. Genç yaşta Melikiyye Medresesi'nde fıkıh dersi vermeye başladı.

Kardeşi vefât ettiğinde, onun yerine Haşâbiyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bu medresenin idâresi de ona verildi. Derslerinde büyük âlimler de bulunurdu, ölünceye kadar bu vazîfede bulundu. Sultan Zâhir onu Mısır'dan çıkartmak istemiş ise de, buna fırsat ve imkân bulamadı. 826 (m. 1423) senesinde, Veliyyüddîn Irâkî'nin vazîfesinden ayrılışından sonra, Mısır diyârı Şafiî kadılığına ta'yin edildi. Birkaç defâ bu vazîfeden ayrıldı. Fakat daha sonra tekrar getirildi. Hattâ bu durumun yedi defâ tekerrür ettiği söylenmektedir. Mısır'da ba'zı medreselerde hadîs ve fıkıh dersleri okutur, hem de bu medreselerin işlerine bakardı. Kanbehiyye, Şerîfiyye ve Haseniyye medreseleri bunlardandır. Bu vazîfelerinin yanında Baybarsiyye hânekâhı ve Hâkem Câmii'ne de bakardı.

Zamânın büyük âlimlerinden ilim öğrenen Bülkînî de çok talebeler yetiştirdi. Öğrendiği ilimlerin

yayılmasına çalıştı. Daha genç yaşında va'z eder, suâllere fetvâlar verirdi. Böylece birçok insanı aydınlatır, onların müşkillerini hallederdi. Fetvâları her tarafa yayıldı. Her taraftan ve her tabakadan birçok kimse derslerinde bulunurdu. Hattâ, büyük zâtlardan çoğu onun talebesi olmuştu. İsmi ve şöhreti her tarafa yayılarak meşhûr oldu.

Büyük bir âlim ve fakîh idi. Çok kuvvetli bir hâfızaya sâhip idi. Birşeyi çok çabuk kavrar ve çok güzel konuşurdu. Sâlih kimseleri çok sever, onlara yakınlık gösterirdi. Büyük ve küçük herkes tarafından sevilirdi. Hoş sohbet bir kimse idi. Âlimlerle olan ilmî münâzaralarında, îzâhlarıyla, anlaşılamayacak kapalı bir nokta bırakmazdı. Bundan dolayı böyle yerlerde, kendisi de âlim olan kardeşi hep onu öne sürerdi. İlmî ve dînî mes'elelerde, devlet adamlarından hiç çekinmezdi. Yumuşak kalbli idi. Kendisinden özür dileyenleri hemen affederdi. Ölünceye kadar güzel ahlâk üzere yaşadı. Mütevâzî olup, kendini hep kusurlu görürdü. Yemesinde, içmesinde ve giyim kuşam husûsunda sâde idi. Çok müdâra ederdi. (Müdârâ; dînî korumak için dünyâlık vermektir.)

Şemseddîn Sehâvî anlatır: "Ben Bülkînî'den çok şeyler okudum. Derslerinde çok bulundum. Bana ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda icâzet verdi. Beni yanına çağırır, diğer kimselerden önde tutardı."

Yazdığı kıymetli eserlerden birkaçı şunlardır: 1- Cevher-ül-ferd fîmâ yühâlifü fîh-ıl-harr-il-abd, 2- El-Kavl-ül-müfîd fî iştirât-it-tertîb beyne kelimetey et-tevhîd, 3- Et-Tecerrûd vel-ihtimâm bi cem'i fetâvâ-el-vâlidi. Şeyh-ül-İslâm 4- Tefsîr-ül-Kur'ân-il-kerîm. 5- El-Gays-ül-Cârî alâ sahîh-il-Buhârî: iki cilddir. 6- Et-

Tezkire 7- El-Kavl-ül-makbûl fîmâ yüddeû fîhi bil-mechûl, 8- Tuhfet-ül-emin.

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 9*
2)*El-A'lâm cild-3, sh. 194*
3)*Ed-Dav-ül-lâmi' cild-3, sh. 312*
4)*El-Keşf-üz-zünûn sh. 345, 363, 389, 444, 619*

BÜRZÜLÎ (Ahmed bin Muhammed):

Kırâat, hadîs, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mu'tel'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. Ebü'l-Fadl ve Ebü'l-Kâsım künyelerini aldı. Beluvî, Kayrevnî, Bürzülî nisbet edildi. Şeyhülislâm lakabı verildi. 844 (m. 1440) yılında yüz yaşını geçmiş olarak vefât etti. Mezarı Tunus'tadır.

Küçük yaştan i'tibâren temel din bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrenen Şeyhülislâm Bürzülî, zamânının en meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Şemseddîn Muhammed bin Merzûk'tan fıkıh ve hadîs ilmini, hadîs râvîleri ve kırâat rivâyetlerini öğrendi. Sâlih ve zâhid olan Ebü'l-Hasen Batrinî'den birçok ilimleri, Kur'ân-ı kerîmin yedi türlü okunuşunu öğrendi. Ebü'l-Hasen Batrinî'nin (r.a.) yanında kaldığı zaman zarfında tasavvufta yetişip, olgunlaştı. Hocası, Mâdî bin Sultan vâsıtasıyla, Ebü'l-Hasen Şâzilî hazretlerine ulaşan tarîkat silsilesine istinâden, ona, öğrettiği ilimlerde ve tasavvufta icâzet verdi. Kendi el yazısı ile yazıp, tasdîk eyledi. Fakîh Ebû Abdullah bin Arefe'nin yanında otuz sene kaldı. Ondan; hadîs, fıkıh usûl ve mantık ilimlerini öğrenip icâzet aldı. İbn-i Hâce diye tanınan Ahmed bin Mes'ûd Belensî'den hadîs ve kırâat

ilimlerini öğrenip, onun huzûrunda Kur'ân-ı kerîmi baştan sora yedi kırâat şekline göre okudu. Din ve Fen ilimlerinde mütehassıs Ebû Muhammed Abdullah Beluvî'den hadîs ve kırâat ilimlerini öğrendi. Bu zâtın yanında on sene kalıp; ferâiz ve matematik ilimlerinde mütehassıs oldu. Reîs-ül-Hâfız ve Kâdı Ahmed bin Haydere Tevzerî'den, Ebü'l-Abbâs Mûminânî ve kardeşi Ebû Zeyd Abdürrahmân'dan, Burhâneddîn Şâmî Şafiî ve Ebû İshak İbni Sadîk Ressâm'dan ilim öğrenip, değişik ilimlerde icâzet aldı. Yaklaşık kırk sene ilim tahsîli ile uğraştı. İbn-i Arefe'nin ilminin ve yolunun vârisi oldu. Hadîs fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde zamânının ileri gelen âlimleri arasına katıldı. Zamânında Kuzey-batı Afrika müslümanlarının fıkıhta İmâmı oldu. Çok uzak yerlerden gelip, ondan fetvâ alırlardı. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verir, insanların müşkillerini hâllederdi. İnsanlara sık sık nasîhatlerde, bulunur, Allahü teâlânin emir ve yasaklarını öğrenmelerini ve öğrendiklerine göre amel etmelerini söylerdi. Tilmsan (Batı Cezâyir), Magrib (Fas) ve Tunus'ta birçok kimseye ilim öğretip feyz verdi. Nice günahkârların tövbe etmesine, kâfirlerin müslüman olmasına vesîle oldu. Güzel ahlâkı, Selef-i sâlihînin gidişâtına uygun doğru yolu, Allahü teâlânin yaratıklarına olan merhameti, derin ilmi ile insanlara örnek oldu. Çok Kur'ân-ı kerîm okur, çok ibâdet ederdi. İnsanlara, Resûl-i ekremin (s.a.v.) parlak yoluna tâbi olmaları için durup dinlenmeden emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretirdi. İnsanlara olan merhametinin çokluğundan, onları Cehennem ateşinden kurtarmak, Cennet ni'metlerine kavuşmalarına vesîle olmak için çırpınırdı.

Tunus'ta İbn-i Tafracîn Medresesi'nin müderris ve idâreciliğine ta'yin edildi. 815 (m. 1412)'de Ebû Mehdî Îsâ Gabrînî'nin vefâtından sonra Zeytûne Câmii'nin İmâm-hatîbliğine getirildi. Bu câmide Cum'a namazından sonra insanlara fetvâ verirdi. Hac için Mekke-i mükerremeye giderken Kâhire'ye uğradı. 806 (m. 1403) senesinde Kâhire'de, Ahmed bin Yûnus ve daha birçok âlime ilim öğretip, icâzet verdi. Ondan ilim öğrenenler arasında Hâfız İbn-i Hacer-i Askalânî, İbn-i Nâcî, Abdürrahmân Seâlebî, Muhammed bin Ahmed Azûm Kayrevânî ve hocası İbn-i Merzûk'un torunu gibi âlimler vardı.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Bürzülî'nin en meşhûr eseri, Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde kaynak kitaplardan sayılan ve "Dîvân-ı Bürzülî" adıyla tanınan "Câmi-i mesâil-il-ahkâm fîmâ nüzile bil-müftîn vel-hukkâm" ismindeki eseridir. "Nevâzil-ül-Bürzülî" adı verilen "El-Hâvî fil-fetâvâ"sı ve hocalarının hayâtını ve hâllerini anlattığı altı risâle halindeki "Fihrist" adlı kitaplar, onun eserleri arasındadır.

1)Dürret-ül-hicâl cildi sh. 282
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-6, sh. 286
3)Zeyl-ül-ibtihâc sh. 225
4)Terâcim-ül-müellifîn-it-Tûnusiyyîn cild-1, sh. 115
5)El-Bustân fî zikr-il-evliyâ ve ulemâ bi-Tilmsan sh. 150
6)Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 158

CELÂLEDDÎN MAHALLÎ:

Tefsîr, fıkıh, kelâm, usûl-i fıkıh, nahiv ve mantık âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed

bin İbrâhîm bin Ahmed bin Hâşim Mahallî olup, lakabı Celâleddîn'dir. 791 (m. 1389) senesinde Kâhire'de doğdu. 864 (m. 1459) senesinde vefât etti.

Kâhire'de yetişen Celâleddîn Mahallî, burada Kur'ân-ı kerîm ve çeşitli ilmî kitapları okudu. Fıkıh, usûl-i fıkıh ve Arab dili ve edebiyâtını, Şemsüddîn Bermâvî'den öğrendi. Baybarsiyye denilen yerde Şemsüddîn Bermâvî'nin yanında kaldı. Ondan çok istifâde etti. Fıkıh ilmini; Beycûrî, Celâleddîn Belkînî, Velî el-Irâkî'den, usûl ilmini; İzzeddîn bin Cemâ'a'dan, nahiv ilmini; İbn-i Hişâm'ın torunu Şihâbüddîn Uceymî'den ve Şemsüddîn Şetnûfî'den, ferâiz ve hesâb ilimlerini; Nâsırüddîn bin Enes Mısrî'den, mantık, cedel, meânî, beyân, arûz ve usûl-i fıkıh ilmini; Bedrüddîn Aksarayî'den öğrendi. Tefsîr ve diğer ilimlerde meşhûr olan Bisâtî'den çok istifâde etti. Bisâti'nin yanında kaldı. Alâüddîn Buhârî'den de istifâde eden Celâleddîn Mahallî, ona, çok fazla hürmet gösterdi. Celâleddîn Mahallî; Nizâmüddîn Sayrâmî, Şemseddîn bin Deyrî ve diğer Hânefî âlimlerinin, Mecdüddîn Berâmî, Şemseddîn Irâkî ve diğer Şafiî âlimlerinin ve Şihâbüddîn Ahmed Magrâvî el-Mâlikî'nin derslerinde hazır bulundu. Ayrıca Kemâlüddîn Demîrî, Şihâbüddîn İbni İmâd, Bedrüddîn Tanbedî ve birçok âlimlerin ilim meclislerinde bulundu. Hadîs ilmini Velî el-Irâkî ve Hâfız İbni Hacer'den öğrenmiştir. Velî el-Irâkî'nin Elfiye şerhini okuyan Celâleddîn Mahallî'ye, bu şerhi okutması için icâzet verilmiştir.

Aklî ve naklî ilimlerde akranlarından çok ileride olan Celâleddîn Mahallî, geçimini manifaturacılıktan sağlıyordu. Daha sonra, yerine dükkânda duracak birini buldu. Yine arasıra dükkâna gidip gelirdi.

Kendisini eser yazma ve ders okutma işine verdi. Cem'ul-Cevâmi', Verekât, Minhâc-ı Ferî ve Berde kitaplarına şerhler yaptı. Bu şerhlerinin kısa ve anlaşılır olmasına dikkat etti. Hacca dâir bir eser yazdı. Âlimler, onun eserlerini okumak için çok gayret gösterdiler. Şemsüddîn Bâmî, onun yazmış olduğu eseri Venâî'den dinledi. Onun bu eserini berâberinde Şam'a götürdü. Celâleddîn Mahallî'nin eserlerini ilk defâ Şam'a götüren Şemsüddîn Bâmî olmuştur. Hattâ talebelerine, Celâleddîn Mahallî'nin eserlerini yazmalarını ve okumalarını emretmiştir.

Celâleddîn Mahallî, ilimde derin bilgi sâhibi olması ile meşhûrdur. Ondan pekçok kimse ilim öğrenmiş. Fazîlet sâhibi kimseler, ondan ilim öğrenmek için uzak beldelerden yanına gelmişlerdir. Birçok kimse ondan icâzet alıp, daha o hayatta iken ders vermişlerdir.

Celâleddîn Mahallî, az hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük âlimler onun derslerini dinledi. Şemsüddîn Muhammed bin Abdürrahmân Sahâvî, ondan ilim öğrendiğini söylemiştir. Celâleddîn Mahallî 844 (m. 1440) senesinde Şihâbüddîn Kevrânî'nin yerine Berkûkiyye Medresesi'nde fıkıh dersleri verdi. Müeyyidiyye Medresesi'nde de müderrislik yaptı. Ona kadılık vazîfesi teklif edildiği hâlde kabûl etmedi.

O, çok zekî idi. Kâmiliyye Câmii'nin İmâmı, onun meşhûr âlim Venâî ile olan ilmî bir sohbetine rastladığını, Celâleddîn Mahallî'nin konuşmalarını çok beğendiğini ve takdîr ettiğini söylemektedir, ince dînî mevzûları çok kolay çözer ve anlaşılabilecek şekilde anlatırdı.

Celâleddîn Mahallî, büyük-küçük herkesin hürmetini, takdîr ve sevgisini kazanmıştı. Vekar sâhibi

idi. İlimdeki yüksekliği her tarafa yayıldı. Uzak memleketlerden fetvâ almak için ona gelirlerdi. O, fakîrlere ve muhtâclara devlet tarafından yardım yapılması için gerekli teşebbüslerde ve tavsiyelerde bulunurdu.

Celâleddîn Mahallî, birkaç defâ hacca gitti. Daha sonra yakalandığı bir hastalıktan vefât etti. Bab-ün-Nasr kapısında bulunan musalla taşının önünde, kalabalık bir cemâat cenâze namazını kıldı. Babasının ve dedelerinin bulunduğu kabristanda, hayatta iken tahsis etmiş olduğu kabre defnedildi. Onun vefâtına herkes çok üzüldü. Dîne olan hizmetinden dolayı, herkes onu hayırla andı. Vefâtından sonra, bir talebesi onun için bir mersiye yazdı.

Celâleddîn Mahallî birçok eser yazmıştır: Yazdığı eserlerden bâ'zıları şunlardır: 1-El-Envâr-ül-mudiyye fî medh-i hayr-il-Beriyye (s.a.v.), 2-Teshîl-ül-fevâid fin-nahvi, 3-Tefsîr-ül-Kur'ân-il-Kerîm: Celâleddîn Mahallî, İsrâ sûresine kadar tefsîr etti. Kalan kısmın tefsîrini Celâleddîn Süyûtî tamamladı. Onun için bu tefsîre, Tefsîr-i Celâleyn (iki Celâleddîn'in yaptığı tefsîr) denir. 4-El-Cehr bil-Besmele, 5-Şerh-ül-İ'râb an-Kavâid-il-İ'râb, 6-Şerhu cem'ıl-cevâmi' lis-Sübkî (Usûl-i fıkha dâir bir eser), 7-Şerh-ül-verakât li İmâm-il-haremeyn, 8-Kenz-üz-zehâir fî şerh-ıt-tâiyyeti, 9-Kenz-ur-râgıbîn fî şerhi minhâc-it-tâlibîn lin-Nevevî fil-Fürû', 10-Menâsik-ül-Hâcc, 11-Kitâb fil-cihâd, 12-Hâşiyet-ün-alâ şerhi Câmi'ul-Muhtasar, 13-Hâşiyet-ün-alâ cevâhir-il-Esnevî, 14-Şerh-uş-Şemsiye fil-mantık, 15-Tekmîl-ül-mekâsıd li İbn-i Mâlik (Nahiv ilmine dâir bir eserdir), 16-Muhtasar-ut-tenbîh liş-Şîrâzî (Şafiî fıkhına dâir bir eserdir.)

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 311
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-7, sh. 39
3)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 303
4)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 202

CEVCERÎ:

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülmün'im bin Muhammed bin Muhammed bin Abdülmün'im bin İsmâil'dir. Nisbeti el-Cevcerî'dir. Lakabı Şemsüddîn'dir. 821 (m. 1418) yılında Cevcer'de doğdu 889 (m. 1484) yılında vefât etti.

Cevcerî, babasının vefâtından sonra, küçük yaşta iken Kâhire'ye dedesinin yanına gitti. Yedi yaşına kadar Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Orada Minhâc-ül-Ferî adlı eseri ezberledi. Kâhire'de çeşitli zâtlardan değişik ilimleri okudu. Hanavî, Şi'b-üs-Sehâvî ve Ebü'l-Kâsım en-Nüveyrî'den nahiv ilmini öğrendi. Arab dili ve edebiyâtını Bedrüddîn bin Serbedar'dan okudu. Şerefüddîn es-Sübkî, el-Venâî, Muhyiddîn Kâfiyecî ve İbn-i Mecdî'den fıkıh ilmini tahsîl etti. İbn-i Hümam, Alem-ül-Belkînî, Hâfız bin Hacer ve Mahallî gibi âlimlerden çeşitli ilimleri öğrendi. Onun ilim öğrenmede gayreti o derece yüksek oldu ki, Menâvî'den Tenbîh'i, Hâvî'yi, Behce'yi ve Minhâc'ı bir kerede okudu. Mahallî'den Şerh u Cem'ul-Cevâmi'yi yine Menâvî'den Beydâvî tefsîrini okudu. Değişik zâtlardan, me'ânî, beyân, muhtasar, mantık okudu. Şihâbüddîn Ebşiti'den kâfiye ve arûz okudu. İbn-i Mecdî'den ferâiz ve hesap ilmini tahsîl etti. Şemnî ve Kâfiyecî'den tefsîr okudu. Zeynüddîn ez-Zerkeşî'den

Sahîh-i müslim'i, Kâdı Sa'düddîn bin ed-Dîrî'den Şifâ adlı eseri okudu.

Kendine has bir yazı şekli vardı. Çok zekî ve sür'at-i intikâle sâhib idi. Ona birçok âlim, ders okutma ve fetvâ verme husûsunda icâzet verdi. Bundan dolayı birçok hocası hayatta olmasına rağmen fetvâ verirdi. Hattâ üstadı Mahallî, onu seçilmiş kişilere ders okutmak üzere gönderirdi. Menâvî ona, ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda izin vermişti. Cevcerî, kadılık da yaptı. Bu kadar meşgûliyetleriyle berâber, ticâretle de uğraşırdı.

Ondan, birçok seçilmiş kimse ilim öğrendi. Sonunda Kâhire'ye başkadı oldu. Ondan; el-Huleybî, İbn-i Garîbe, Sa'düddîn Zehebî, el-Kemâl-ül-Gazâ gibi âlimler ilim tahsîl ettiler. Onun ders halkası daha da genişledi ve Ezher Medresesi'nde ders ve fetvâ verdi.

O, duyduğu bir fetvâyı yazma husûsunda sür'atli bir zekâya sâhib idi. Araştırılmadan verilen bir fetvâya hemen muhâlefet ederdi. Ehil olmayan kişiler tarafından yazılan eserleri incelemeden kabûl etmezdi. Birgün Tâcüddîn eş-Şamî adında bir zâtın yazdığı eseri inceledi ve onun hakkında; "Bu eseri inceledim, bâblarını ve fasıllarını gördüm, satırlarındaki yazılı olanları düşündüm. Allah onun fâidesini devâm ettirsin ve eserlerini çoğaltsın" diye duâ etmiştir.

İzzüddîn Hanbelî onun hakkında; "O, dînî mes'eleleri de dünyâ mes'elelerini de iyi bilirdi. Sorulan husûsları açıklamakta ve konuyla ilgili delîl getirmekte sür'atli idi. O, çok tevâzu sâhibi, sevdiğini Allah rızâsı için seven bir zât idi. Bir yere giderken, binek ile değil de, yürüyerek gitmeyi tercih ederdi. Günlük işlerinde, nefsinin sevmediği işleri yapardı.

Gücü yettiği kadar, fakîrlere, garîblere yardım ederdi. Birçok kerre hacca gitti. Orada 869 (m. 1464) senesinde mücavir olarak kaldı. Birçok kişilere orada ilim öğretti. Onun kadılık ve ilimdeki şöhreti orada da yayıldı. 889 (m. 1484) senesinde Receb ayının onikisinde Çarşamba günü vefât etti. İkindi namazından sonra Meşhed'deki Ezher Câmii'nde cenâze namazı kılındı. Şabb-i Taib Zâviyesi bahçesine defnedildi. Onun vefâtına, orada bulunan bütün insanlar çok üzüldü" demektedir.

Cevcerî, birçok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Teshîl-ül-mesâlik fî şerhi Umdet-üs-sâlih, 2-Şerh-i kasîdet-ül-hemziyye fil Medâih-in-Nebeviyye lil-Busayrî, 3-Şerh-ül-İrşâd li İbn-il-makrî fî fürûi fıkh-ış-Şâfiî, 4-Şerhu münferice, 5-Şerhu İrşâd-ül-Hâvî fil-fürû' 6-Şerhu Şüzûr-üz-zeheb li İbn-i Hişâm fin-nahv.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 260
2)Ed-Dav-ül-lâmi" cild-8, sh. 123
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 212
4)Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 69 cild-2, sh. 1030, 1167, 1349

CEZÛLÎ (bkz. Muhammed Cezûlî)

CİYLÎ (bkz. Takıyyüddîn Ciylî)

ÇELEBİ HALÎFE (Cemâleddîn Muhammed bin Mahmûd Aksarâyî):

Osmanlı evliyâ ve ulemâsının büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Mahmûd'dur. Meşhûr Cemâleddîn-i Aksarâyî'nin torunlarındandır. Amasya'da doğup

yetişti. Doğum târihi bilinmemektedir. Cemâl Halvetî ve Çelebi Halîfe lakabları ile meşhûr oldu. Dedelerinin memleketi olan Aksaray'a nisbetle Aksarayî, dedesi Cemâleddîn Aksarayî'ye nisbetle de Cemâlî denildi. 899 (m. 1493) yılında Mekke-i mükerreme yolunda vefât edip, Hisa veya Tebük korusu denilen yere yakın, hacıların uğrak yeri olan bir yere defnedildi.

Tamamen ilmî bir çevrenin içinde dünyâ'ya gözlerini açan Muhammed bin Mahmûd Cemâlî, yakın çevresinden temel bilgileri öğrendi. Amasya ve Aksaray'da ilim tahsîl edip, zamânının fen ve din âlimleriyle görüştü. Sa'düddîn Teftâzânî'nin (r.a.) "Muhtasar-ül-me'ânî" adlı eserini okurken, kalbine aşk ateşi düşüp, Alâeddîn Halvetî'nin halîfelerinden Şeyh Abdullah'ın sohbetine dâhil oldu. O sırada Alâeddîn Halvetî de Karaman'a geldi. Elini öpüp, o mübârek zâtın feyz ve bereketinden istifâde eyledi. Alâeddîn Halvetî ve çok geçmeden de Şeyh Abdullah'ın vefât etmesi üzerine, Karaman'dan Tokat'a gitti. İbn-i Tâhir Halvetî'nin meclisine dâhil oldu. İbn-i Tâhir veya Tâhirzâde nâmıyla tanınan bu mübârek kimse, Allah aşkıyla yanıp tutuşur, yanına gelenlerin de bu ateşte yanmalarını arzulardı. Çelebi Halîfe'ye de, iyi yetişmesi için riyâzetler çekip, nefsini terbiye etmesini tavsiye etti. O da açlık ve sıkıntılar çekti. Arkadaştan, uzun süren halvet ve açlığa dayanamayıp kaçtılar. Fakat o, sabredip, sonunda hocasının feyz ve himmetine kavuştu, duâsını aldı. Çok geçmeden, İbn-i Tâhir'in vefât etmesi üzerine Erzincan'a gitti. Pir Muhammed Behâeddîn Erzincânî Halvetî ile görüştü. Orada fazla kalmayıp, Seyyîd Yahyâ Şirvânî'nin sohbetine kavuşmak için yoluna devâm etti. İki gün

yol gittikten sonra, Seyyîd Yahyâ Şirvânî hazretlerinin vefât ettiğini öğrenip, Erzincan'a geri döndü. Yahyâ Şirvânî'nin (r.a.) halîfelerinden olan Pir Muhammed Erzîncanî'nin hizmetine girdi. Erzincan'a 868 (m. 1464) senesinde varmıştı. Orada bir müddet kaldıktan sonra, ilimde ilerleyip, tasavvufta yüksek derecelere ulaştı. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi naklî ilimlerde ve aklî ilimlerde âlim oldu. Hocası tarafından, memleketindeki insanlara bildiklerini öğretmesi ve hocaları yoluyla Resûlullahtan (s.a.v.) aldığı feyzi yayması vazîfesiyle gönderildi. Amasya'ya gidip yerleşti. İnsanlara Allahü teâlânın dînini, Resûl-i ekremin (s.a.v.) güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu anlatmaya başladı. O sırada Fâtih Sultan Mehmed Hân pâdişâh, oğlu Bâyezîd de Amasya vâlisi idi. Şehzâde Bâyezîd, Çelebi Halîfe Muhammed Cemâleddîn Efendi'ye çok iltifât eder, talebelerine ve dergâhına ihsânlarda bulunur, duâlarını taleb ederdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın vefâtından önce de duâ etmesi için haber gönderip, duâsının kabûlüne vesîle olması için de fakîrlere sadaka dağıttırmıştı. Her şehzâde gibi, Bâyezîd Çelebi de, babasından sonra pâdişâh olmak, kendisine verilen onca emeğin karşılığını vermek istiyordu. Çünkü her şehzâde sultan olmak için yetiştirilir, nasîbi olan sultan olurdu. Çelebi Halîfe, herkese karşı iyi niyet ve hüsn-i zan sâhibi, ilim ve tasavvuf ehli Şehzâdeyi kırmadı. Onun için duâ ve niyazda bulundu. Allahü teâlânın kerâmet sâhibi evliyâsından olan Çelebi Halîfe'ye, Şehzâde'nin sultan olacağı vakit ilhûm edildi. Çelebi Halîfe, Şehzâde Bâyezîd'e gönderdiği haberde; "Otuzüç gün sonra büyük bir hâdise olacak ve kırk gün sonra da sultan olacak"

buyurdu. Gerçekten de, otuzüç gün sonra Fâtih Sultan Mehmed Hân vefât etti. Şehzâde Bâyezîd, Vezîr-i a'zam Karamanî Mehmed Paşa'nın da'veti ile İstanbul'a gelip, Allahü teâlânın dînini ehl-i küfre yaymakla, insanlara huzûr ve saâdet dağıtmakla meşgûl olan ordunun ve devletin başına geçti. Vazifeyi oğlu Yavuz Sultan Selîm Hân'a devredinceye kadar, tam bir adâletle memleketi idâre etti. Koca Mustafa Paşa'yı vezîr ta'yîn etti. Koca Mustafa Paşa da, İstanbul'da bir dergâh ve câmi yaptırmıştı. Sultan Çelebi Halîfe'yi İstanbul'a da'vet etti. O da İstanbul'a gelip, emrine verilen Koca Mustafa Paşa dergâhına yerleşti. İstanbul'da yıllarca hizmet verip, pekçok talebe yetiştirdi. Pâdişâh ve devlet adamlarından çok yakınlık görmesine rağmen, onların yanına hiç gitmezdi. Rabbiyle meşgûl olur, tâliblerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle uğraşırdı. Sultan Bâyezîd Hân, pâdişâh olduktan sonra da iki defâ onu ziyârete gelmiş, Çelebi Halîfe ve talebelerinin duâlarına mazhar olmuştu. Sultan Bâyezid, ilmine ve fazîletine ve duâsının kabûl olduğuna yakînen inandığı Çelebi Halîfe'yi, kırk talebesi ile birlikte Medîne-i münevvereye gönderdi. O sırada İstanbul'da sık sık zelzeleler oluyor, vebânın önü alınamıyordu. Sultan, o mübârek kimsenin ve talebelerinin, Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin (s.a.v.) huzûrunda, duâ etmelerini, memleketin vebâ illetinden kurtulması için Resûl-i ekremin (s.a.v.) şefâatini istemelerini arzu etmişti. Onlar şehirden ayrıldıktan bir müddet sonra, İstanbul vebâdan kurtuldu. Ama onlar, yollarına devâm ettiler.

Çelebi Halîfe'nin en gözde talebesi Sünbül Sinân Efendi, o sıralarda Mısır'da idi. Hocası tarafından Mısır'a gönderilmiş, senelerdir Anadolu'ya ilim erbâbı yetiştiren Mısır, Anadolu'da yetişen bir büyüğün feyz ve bereketiyle ilk defâ nurlanmıştı. Sünbül Sinân Efendi, Mısır Memlûklü Sultânı Kaçmaz'ın hürmet ve iltifâtına mazhar oldu. Sultan Kaçmaz'ın yaptırdığı câmide va'z verdi. Mısır ulemâsının takdîr ve iltifâtını kazanıp, orada üç sene hizmet etti. Hocasının Mekke-i mükerremede buluşmak arzu ettiğini bildiren mektûbunu alınca, Mekke-i mükerremeye gitti. Orada, Çelebi Halîfe'nin yolda vefât ettiğini öğrendi. Çelebi Halîfe, vefâtından önce vasıyyetnamesini yazmış, kendisinin hacıların yol güzergâhına defnedilmesini, Sünbül Sinân Efendi'nin kendi yerine geçip, Koca Mustafâ Paşa dergâhında talebe yetiştirmesini, kızı Safiye Hâtun'un da Sünbül Sinân Efendi'ye nikâh edilmesini bildirmişti. Vasıyyetine aynen riâyet edildi. Sünbül Sinân Efendi, İstanbul'a gelip, otuzyedi sene insanlara doğru yolu, Allah aşkını anlattı. Hocasının kızı Safiye Hâtun'la evlendi, İstanbul'un meşhûr evliyâsından Merkez Efendi'yi yetiştirdi. Çelebi Halîfe'nin bir diğer talebesi de Şa'bân-ı Velî'nin mürşidi, Hayreddîn-i Tokâdî idi.

Çelebi Halîfe Cemâleddîn Muhammed Efendi, yetiştirmiş olduğu pekçok talebe yanında, birçok kıymetli eser de yazdı. Bu eserlerden başlıcaları şunlardır: "Tefsîr-i sûre-i Fâtiha", "Şerhu erba'îne hadîsen kudsiyyen", "Şerhu Hadîs-i erba'în-i Nebevi", "Zübdet-ül-esrâr", "Cevâhir-ül-kulûb", "Risâle-i etvâr", "Risâle-i sad kelime-i Sıddîk-ı ekber", "Risâle-i fakriyye".

Çelebi Halîfe Cemâleddîn, Osmanlı Devleti'nin içtimaî bünyesinde çok etkili oldu. Yahyâ Şirvânî'nin (r.a.) halîfelerinden Pir Muhammed Erzincânî yoluyla aldığı Halvetî feyzini pekçok kimseye saçtı. İsmine nisbetle yoluna "Cemâliyye" denildi.

Cemâl Halvetî'nin, Resûl-i ekreme (s.a.v.) uzanan silsilesi şöyledir: Çelebi Halîfe Cemâl Halvetî (Cemâliyye), Pîr Muhammed Erzincânî, Seyyîd Yahyâ Şirvânî, Muhammed bin Nûr Halvetî, Tâcüddîn İbrâhîm Zâhid Geylânî, Rükneddîn Muhammed Sencâsî, Ziyâüddîn Ebû Necîb-i Sühreverdî, Ebû Ali Rodbârî ve Mimşâd Dîneverî, Cüneyd-i Bağdadî, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-i Kerhî, İmâm-ı Ali Rızâ ve Dâvûd-i Tâî'den almıştır. Bunlardan Dâvûd-i Tâî, Habîb-i Acemî vasıtasıyle Hasen-i Basrî'den almış, Hasen-i Basrî de, Kümeyl bin Zeyyâd vâsıtasıyla Hz. Hasen ve Hz. Hüseyn'den, onlar da Hz. Ali ve Muhammed Mustafa'dan (s.a.v.) almıştır. İmâm-ı Ali Rızâ da baba ve dedeleri vâsıtasıyla Hz. Ali'den, o da, Resûlullahdan (s.a.v.) feyz almıştır.

Halvetîlik, Türk toplumu ve insanı üzerinde bir hayli müessir olmuş, toplumun her kesimine hitâb etmesi, onun bağlılarını çoğaltmıştır. Buna bağlı olarak da, birçok şu'be ve kollar ortaya çıkmıştır.

Cemâleddîn Muhammed bin Mahmûd Aksarâyî, Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi kısmı, 1084 numarada kayıtlı "Şerhu Erba'îne hadîsen Kudsiyyen" adlı eserinin mukaddimesinde buyurdu ki; "Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya hamd olsun. Yaratılmışların en üstünü olan Muhammed aleyhisselâma, O'nun temiz ve yüksek âline ve eshâbınâ salât ve selâm olsun. Önceden beri, kırk hadîs-i kudsî ve kırk hadîs-i

şerîfi açıklamayı arzuluyordum. Bu arzuma uygun olarak topladığım hadîs-i şerîflerle bu kitabı yazdım. Yazmış olduğum hadîs-i şerîflerdeki esrârı açıkladım. Bizden önce gelen âlimlerin yaptığı gibi, kırk hadîs-i şerîf ve hadîs-i kudsî topladım. Onlara uyarak, o büyük âlimlerin halleriyle hallenmek ve onlara benzemek istedim. Bu işe, Allahü teâlânın ihsânına kavuşmak arzusu ile giriştim ve O'ndan yardım istedim. Ortaya çıkan bu kıymetli eseri, Arab ve Acem'in sultânı, herkese karşı ihsân sâhibi, karanlıkta parlayan ay gibi adâlet dağıtıcısı, kılıcı ile Allahü teâlânın dîninin yayıcısı, ilim ve kelâm sâhibi Sultan Bâyezîd bin Muhammed Hân zamânında yazdım. Allahü teâlâ onun zaferlerini devâmlı eylesin. Düşmanlarına karşı gücünü ve kuvvetini, zayıf ve kimsesizlere de mürüvvet ve ihsânını kat kat yüksek eylesin. Devletini dâim kılsın.

Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîde buyurdu ki*:* ***"Bana bir karış, yaklaşana, ben bir arşın yaklaşırım; bir arşın yaklaşırsa, ona bir kulaç yaklaşırım; bana yürüyerek gelene, ben koşarak gelirim."***

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: ***"Kim bir kavme benzerse, o kavimden olur."*** Başka bir hadîs-i şerîfte; ***"Kim ümmetim için dînine âit kırk hadîsi hıfzederse, Hak teâlâ onu kıyâmet gününde fakîh, âlim olarak haşreder"*** buyuruldu.

Hadîs-i kudsîlerde buyuruldu ki: ***"Sâlih kullarım için, Cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbine gelmiyen şeyler*** (ni'metler, mükâfatlar) ***hazırladım."***

"Ben, ortaklıktan en müstağni olanım. Kim bir amel işler de onda benden başkasını bana ortak yaparsa; onu ortak kıldığı ile baş başa bırakırım."

"Ben kulumun zannına göreyim; beni zikrettiği yerde ben onunlayım" (rahmetim, tevfîk ve inâyetim onunla berâberdir).

"Oruç benim içindir. Onun mükâfatını, karşılığını ben veririm."

"Şüphesiz ben, zulmü kendime ve kullarıma haram kıldım. Dikkat ediniz! Birbirinize zulüm etmeyiniz."

"Herkim benim veli kullarıma düşmanlık ederse, muhakkak ben ona harp açarım. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir amel ve ibadetle bana yaklaşamaz. Kulum bana, yaptığı nafile ibâdetlerle de yaklaşır. Nihâyet onu severim. Bir kere de onu sevdim mi, artık o kulumun işittiği kulağı, göreceği gözü, şiddetle kavrıyacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. (Onu fenâ şeyleri dinlemekten, helâl olmıyan şeylere el uzatmaktan, fenâ yolda yürümekten korurum*).* ***Eğer benden birşey dilerse onu verir, bana sığınırsa muhakkak onu himâye ederim."***

Ey Âdemoğlu! Seni kendim için, eşyayı da senin için yarattım. Hâlbuki sen, benden kaçıyorsun."

"Ey kullarım! Benim hidâyet ettiklerimden başka hepiniz sapıklıktasınız. O hâlde benden hidâyet isteyiniz. Ben de size hidâyet edeyim."

"Ey kullarım! Benim doyurduklarım hâriç, hepiniz açsınız. Öyleyse, benden sizi doyurmamı isteyiniz. Ben de sizi doyurayım."

"Ey kullarım! Benim giydirdiklerim dışında hepiniz çıplaksınız. O hâlde benden sizi giydirmemi isteyiniz. Ben de sizi giydireyim."

"Ben, benim için kalpleri kırık olanların yanındayım."

"Benim kazâma râzı olmıyan, benden gelen belâ ve musîbete sabretmiyen, benim ni'metlerime şükretmeyen benden başka Rab arasın."

"Ey Âdemoğlu! Sen beni gizlice zikredersen, ben de seni öylece zikrederim. Beni bir cemâat içinde anarsan, ben de seni, yanında zikrettiğin kimselerden daha hayırlı bir cemâat içinde yâd ederim."

"Benim için birbirini sevenlere, benim için biraraya gelip oturanlara, benim için birbirini ziyâret edenlere muhabbetim vâcibdir."

"Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, ihlâsla ve samîmiyetle şehâdet eden olmasaydı, Cehennemi dünyâ ehli üzerine musallat ederdim. Bana ibâdet eden olmasaydı, bana âsî olanlara bir göz açıp kapayacak kadar mühlet vermezdim."

"Ben yere ve göğe sığmam, fakat vera' ve takvâ sâhibi mü'min kulumun kalbine sığarım."

Şerh: Allahü teâlâ, yere ve göğe, bütün sıfatları ile tecellî buyurmadı. Fakat, Allahü teâlâdan başkasına kul ve köle olmaktan kurtulmuş olan mü'min kulunun kalbine, bütün isimleri ve sıfatları ile tecellî buyurdu.

Böyle bir kul, nûr deryasına gark olur. Bu sebeble, Âdemoğlu, vera’ ve takvâ sâhibi olmak sûretiyle cenâb-ı Hakkın esmâsının tecellîgâhı olmaya gayret göstermelidir.

“Ey Âdemoğlu! Dünyâ sevgisini kalbinden çıkar. Çünkü ben, benim sevgimle dünyâ sevgisini bir arada bulundurmam.”

Şerh: Dünyâ sevgisi zulmettir. Zulmetten çık! Tâ ki, sana muhabbetimin nûru ile tecellî edeyim. Dünyâ sevgisi ile ölmüş olan kalbini dirilteyim ma’nâsınadır.

“Ey Âdemoğlu! Sabret, tevâzu sâhibi ol seni yükselteyim. Bana şükret ki, sana (olan ni’metlerimi) ***arttırayım. Benden af ve mağfiret dile ki, sana merhamet edeyim. Sılâ-i rahm yap ki, ömrünü arttırayım. Susmanı uzun yaparak benden âfiyet iste.”***

“ Lâ ilâhe illallah kal’amdır. Oraya giren azâbımdan kurtulur.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki*:* ***“Kanâat eden muhtâc olmaz. Hasedi terkeden rahat bulur. Haramı terkeden, dîninde ihlâs sâhibi olur. Gıybeti terkedenin muhabbeti zâhir olur, iyilikleri çok olur. İnsanlardan uzakta kalan, onlardan gelecek sıkıntı ve cefâlardan kurtulur. Sözü, konuşması az olanın, aklı kâmil olur. Allahü teâlânın verdiği az rızka râzı olan, Allahü teâlânın katında bulunana güvenmiş olur.”***

1)Şakâyik-i nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 284

2)Sicilli Osmânî cild-4, sh. 105

3)Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 51

4)Keşf-üz-zünûn sh. 1036 (dipnot)

5)Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 257

6)Amasya Târihi (Hüseyn Hüsâmeddîn), cild-1, sh. 321

7)Tâc-üt-tevârih

8)Tomar-ı turûk-ı âliyyeden Halvetîlik silsilenâmesi (Sâdık Vicdânî), İstanbul 1338-1341

9)Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 995, 1070

10) Rehber Ansiklopedisi cild-16, sh. 7

11) Şerhu Erba'îne hadîsen Kudsiyyen, Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi kısmı No: 1084

12) Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 579

ÇELEBİ SULTAN MEHMED:

Osmanlı Devleti'nin beşinci sultânı, kırâat ve Hânefî mezhebi fıkıh âlimi, tasavvuf ehli. Dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr'ın vefât ettiği sene, 791 (m. 1389) senesinde veya daha önce Bursa'da doğdu. Babası Osmanlı Devleti'nin dördüncü pâdişâhı Yıldırım Bâyezîd Hân'dır. Annesi ise, Germiyanoğlu Süleymân Şah'ın kızı Devletşah Hâtun'dur. Bundan sonraki Osmanlı pâdişâhlarının hepsi bu soydandır. Osmanlı Devleti'ni ikinci defâ yeniden kurmuş, ilk defâ Resûl-i ekremin (s.a.v.) Medîne-i münevveredeki komşularına her sene düzenli hediye göndermek şerefine nâil olmuştur. Otuzüç senelik bir ömürden sonra, 824 (m. 1421) senesinde Edirne'de vefât edip, Bursa'da defnedilmiştir.

Çelebi Sultan Mehmed Hân, Kosova meydan muhârebesi ve dedesi Sultan Murâd-ı Hüdâvendigâr'ın vefâtının hemen sonrasında dünyâya geldi. Bütün

şehzâdeler gibi, Mehmed Çelebi'ye de çok ihtimâm gösterildi.

Devrin en gözde âlimlerinden hocalar ta'yin edildi. Şemseddîn İbni Cezerî'nin oğlu Ahmed bin Muhammed Cezerî, Arabca ve kırâat ilimlerini öğretti. Sofu Bâyezîd nâmıyla tanınan İmâmüddîn Ali Çelebi de, diğer aklî ve naklî ilimleri öğretti. Bursa kadısı Bedreddîn Koca Mahmûd Çelebi ve Molla Fenârî'den Hânefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrenen Mehmed Çelebi, enişte si Emîr Sultan'dan feyz aldı. 795 (m. 1393) senesinde Amasya'nın fethi için giden orduya kumanda edip, daha sonra da Amasya beylerbeyi oldu. Orada her yönden yetişmesi için, elden gelen bütün gayretler gösterildi. Hocası Sofu Bâyezîd, Mehmed Çelebi'nin yanından hiç ayrılmadı. Ona her husûsta yardımcı oldu. Din ve fen bilgilerini arttırmasına, idârecilikte ilerlemesine yardım etti.

Amasya'ya varışında; halk, ümerâ ve ulemâ tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanan Mehmed Çelebi, Amasya'da ellidört senedir hüküm süren Kutlu Şah sülâlesinin hükümetine son verdi. Amasya'nın en nüfuzlu sülâlelerinden olan Gümüşlüzâde, Sungurzâde, Turumtayzâde ve Hılfet-zâde sülâleleri mensûplarının yardımlarını gördü. Kutlu Şah sülâlesi taraftan ba'zı nüfuzlu kimseleri başka taraflara göçürüp, mecbûrî ikâmete tâbi tuttu. Mehmet Çelebi'nin en büyük yardımcıları, hocası Sofu Bâyezîd, Lalası Ali ve Yâkût Paşa, Yahşî Beyzâde Bâyezîd Paşa, Taşanzâde Ahmed, Hacı Beyzâde Kâsım, Osman Paşazâde Hasen beylerdi. Mehmed Çelebi, Amasya'da tam bir düzen kurup halkla ünsiyet peyda ettiği, ulemâ ve ümerânın sevgi ve saygısını

kazandığı bir sırada, Timûr Hân'ın Erzurum taraflarına yaklaştığı haberi geldi. Amasya halkı, aradıklarını Osmanlı'da bulmuşlar, onların kendilerini huzûra kavuşturabileceğine, din ve dünyâ saâdetini onları desteklemekle bulacaklarına inanmışlardı. Mehmed Çelebi, halktan aldığı yardım ve destekle ordusunu güçlendirip, babasının da'veti üzerine Ankara tarafına hareket etti. Amasya'da yerine Yâkût Paşa'yı vekîl bıraktı. 804 (m. 1402) senesinde, Ankara yakınlarındaki Çubuk ovasında, Timûr Hân'la Yıldırım Bâyezîd arasında yapılan savaşta büyük yararlıklar gösteren Mehmed Çelebi, Sırp Prensinin kaçması, Tatarların ve ba'zı beylerin Timûr Hân'a iltihak etmesi neticesinde; Osmanlı ordusunun bozulması ve babası Yıldırım Bâyezîd Hân'ın esîr edilmesi üzerine, Amasya tarafına yöneldi. Yolda önüne başka engeller çıkması üzerine, Bolu'ya gitti. Bolu'da bir müddet ortalığın yatışmasını bekledi. Fedâiler gönderip, babasını Timûr'un elinden kurtarmaya çalıştı. Ama muvaffak olamadı. Amasya ile tamamen irtibâtı kesilmiş, Amasya, Kutluşahzâde Yâkût Paşa'nın elinde kalmıştı. Ancak Timûr Hân, âdeti üzere Anadolu'daki her bölgeyi o yerin eski beyine tevdi ettiği gibi, Amasya'yı da Kara Devlet Şah'a vermişti. Kara Devlet Şah, Osmanlılardan önce Ankara'ya hâkim olan Melik Nâsıreddîn Bahtiyar Bey'in oğlu idi. Ancak, halk ondan hiç hoşlanmıyor, başında yine Osmanoğlu'nu görmek istiyordu. Kara Devlet Şah'ın eşkıyavâri yönetimini kimse istemiyordu. Amasya ileri gelenleri, beyler ve âlimler berâber olup, çevre kazâlarla birlikte Kara Devlet Şah'ı topraklarına sokmadılar. Kara Devlet Şah da, Timûr Hân'a mektûp yazıp durumu arzetti. Timûr

Hân da, oğlu Muhammed'i, hocası Nu'mâneddîn Abdülcebbâr ile birlikte Amasya'ya gönderdi. Kâfi miktârda bir orduyla Amasya'ya gelen Timûr'un oğlu Muhammed, Amasya ulemâsını toplayıp, hocasının suâllerine cevap verebilirlerse, şehrin cezâdan kurtulacağını söyledi. Yâkût Paşa, Amasya'dan ayrılıp Bolu'ya giderek, Mehmed Çelebi'ye durumu arzetti. Sorulan suâllere, Amasya âlimlerinin ileri gelenlerinden Pîr İlyâs, tam bir vukûfiyetle cevap verdi.

Amasya halkı, sefer masraflarını hemen ödeyip, Timûr Hân'ın ordusunu geri gönderdi. Ancak Timûr Hân, Şücâeddîn Pîr İlyâs gibi bir âlimden kendi ülkesinde istifâde etmek istiyordu. Bir ferman gönderip, Pîr İlyâs ve yeğeni Şemseddîn Ahmed Çelebi'yi Şîrâz'a getirmelerini söyledi. Oğlu da, ordusuyla berâber onları alıp götürdü. Pîr İlyâs'ın yeğeni Gümüşlüzâde Celâleddîn Abdürrahmân Çelebi, Amasya müftîsi oldu. Şâdgeldi Bey de Amasya emîri oldu. Hâl böyle iken de, Kara Devlet Şah tehlikesi ortadan kalkmış değildi. Amasya ileri gelenleri ve âlimlerden Müftî Abdürrahmân Çelebi, Tokatlı Kara Sinân, Muslihzâde Abdülhay, Mehmed Şah ve Hılfet-zâde Hasen Çelebi'den müteşekkil bir hey'et toplandı. Amasya emîri Şâdgeldi Bey ve Amca-zâdesi Mustafa Beyzâde Îsâ Bey de bu hey'ete başkanlık ettiler. Yapılan toplantılar neticesinde, yanında Amasya ileri gelenlerinden birçoğunu da toplamış olan Şehzâde Mehmed Çelebi'nin, Bolu'dan Amasya'ya da'vet edilmesi kararlaştırıldı. Amasya ileri gelenleri, daha önce başlarına geçenlerden çok çektikleri, dînî ve millî duyguları çok yüksek olduğu için, herşeye rağmen

Osmanoğlu Mehmed Çelebi'yle bir anlaşma yapmayı da kararlaştırdılar. Bâyezîd Paşa'nın eniştesi olan, Enişte Asayiş Bey başkanlığında bir hey'et Bolu'ya gönderildi. Amasya halkının, "Dînimize muhalif iş işlemeyip, bize zulmetmeyeceksin, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itâatli olacaksın" teklifini cân-u gönülden kabûl eden Şehzâde Mehmed Çelebi, Amasya'ya doğru yola çıktı. İsfendiyâr Bey, yeğeni Yahyâ Bey'i gönderip, Mehmed Çelebi'nin Amasya'ya hareketine mâni olmak istedi. Ancak Yahyâ Bey, Mehmed Çelebi'nin öncü kuvvetleri karşısında tutunamadı. Mehmed Çelebi Osmancık'a yaklaşınca, taraftarları bir tertîb ile Kara Devlet Şah'ı öldürdüler. Amasya halkı, Mehmed Çelebi'yi Amasya Boğazı'nda karşıladı. Orada tertîb edilen bir ziyâfette, Amasya kadısı Gümüşlü-zâde Abdürrahmân Çelebi, daha önce Amasya ileri gelenlerinin aldığı kararı tekrar hatırlattı. Mehmed Çelebi'den, Allahü teâlânın rızâsı, millet ve devletinin bekâsı, halkının huzûru için çalışacağına, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, fakîr-fukara ve sâir teb'asını gözeteceğine dâir söz aldı. Mehmed Çelebi de bu teklifleri memnuniyetle kabûl etti. Çünkü onun da düşüncesi bunlardan başka birşey değildi. Amasya'ya yerleşip, sultanlığını ilân etti. Mehmed Çelebi, bu sırada onyedi yaşında idi. Sultanlığını ilân etmesi üzerine Çelebi Sultan Mehmed adıyla anılmaya başladı. Kardeşlerinin herbiri bir yerde sultanlığını ilân etmişti. Şehzâde Süleymân Çelebi Edirne'de, Îsâ Çelebi Balıkesir ve Bursa'da, Mûsâ Çelebi Kütahya'da saltanatını ilân etti. Her tarafta eski beylikler yeniden ortaya çıktı. Anadolu bölük-pörçük oldu. Timûr Hân, İzmir'e kadar Anadolu'yu fethetti.

806 (m. 1403) yılında Amasya ve havâlisini hâkimiyeti altına alan Çelebi Sultan Mehmed Hân, Timûr Hân'a bir elçi ile mektûp gönderip, bağlılığını arzetti. Timûr Hân da, Çelebi Sultan Mehmed'i yanına da'vet etti. Timûr Hân'dan çekinen Çelebi Mehmed geleceğini bildirip, Timûr Hân'ın elçisiyle berâber yola çıktı. Yolda kendi beylerine baskınlar düzenletip bu durumda hareketinin imkânsız olduğunu söyleyerek geri döndü. Timûr'a bir mektûp yazıp özür diledi. Timûr Hân da, ona sâhip olduğu yerlerin hükümdârlığını verip, hükümdârlık alâmetlerinden olan taç, kemer ve hil'at gönderdi. Çelebi Sultan Mehmed de, Timûr Hân ve kendi adına para bastırdı.

Çelebi Sultan Mehmed, Amasya'da çok kısa bir zamanda teşkilâtını kurdu. Beşyüz kişilik bir orduyla girdiği Amasya'da, yapılan çalışmalar sonunda, güçlü bir ordu yetiştirdi. Her kesimden halk, asker olmak için yarış ediyor, Osmanoğlu'nun emrinde cihâda katılmak için çırpınıyordu. Ulemâ, ahâliyi devâmlı teşvik ediyor, Çelebi Sultan Mehmed'e yardımcı olmaya da'vet ediyordu. Halkın dînî ve millî şuuru fevkalâde idi. Herkes, her işini Allahü teâlânın rızâsı için yapıyor, birlik ve berâberliğin bozulmaması için elinden gelen her fedâkârlığı yapıyordu. Kimse kimsenin hakkına ve hukukuna riâyetsizlik etmiyor, herkes Allahü teâlânın emir ve yasaklarını gözetiyordu.

Çelebi Sultan Mehmed, hocası Sofu Bâyezîd vâsıtasıyle devâmlı olarak âlimlerle irtibâtta bulunuyor, zaman zaman ulemâ meclislerine gidiyor, ders ve sohbetleri ta'kib ediyordu.

Ahâli, sultanlarını çok seviyor, onun peşinde Allah rızâsı için canlarını fedâ etmekten çekinmiyorlardı. Bilhassa Seyyîd Yahyâ Şirvânî'nin (r.a.) halîfesi Şücâeddîn Pîr İlyâs'ın ve talebelerinin de teşvîki ile halk, Osmanlı devletinin ilk günlerinde olduğu gibi adetâ birbirine sımsıkı bağlanıp, bir asker-millet vücûda geldi. Böyle bir ordunun verdiği güvenle, Çelebi Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti'ni yeniden bir bayrak altında toplamaya azmetti. Kardeşlerine haber gönderip, birleşmeye veya toprakları kendi aralarında pay edip, birbirleriyle çatışmamaya da'vet etti. Ancak Şehzâdelerin herbiri kendisinin sultan olduğunu söylüyor, kendi bayrağı altında toplanılmasını arzu ediyordu.

Çelebi Sultan Mehmed, çetin çalışmalarla, ordu ve silâh işini halletmiş, halka verilen güven, dînî ve millî şuurla birlik te'min edilerek, para mes'elesi de halledilmişti. Ahâlinin çok sevip saydığı Defterdar Celâl Çelebi, mâlî durumu düzeltmek için yeni yeni tedbirler aldı. Şâdgeldi Paşa'nın darbhânesinde, Magribî İlyâs oğlu Bedreddîn Mahmûd Çelebi tarafından gümüş akçeler kesildi. Altın ve gümüş yerine geçerli olmak üzere, "Çâvîk" veya "Çav" denilen kâğıt paralar da, Çâvîkçi nâmıyla meşhûr Buhârâlı Hoca Şemseddîn Mehmed Çelebi tarafından basıldı. Para mes'elesini de böylece halleden Çelebi Sultan Mehmed, Bursa'da bulunan ağabeyi Îsâ Çelebi'ye mürâcaat ederek, Anadolu'nun taksimini teklif etti. Kardeş kavgasından vazgeçelim, herkes kendi başına bölgesini idâre etsin dedi. Ancak bu teklifi reddedildi. Bunun üzerine Ulubad mevkiinde yapılan savaşı kazanan Çelebi Mehmed, Bursa'ya girerek, orada hükümdârlığını ilân

etti 807 (m. 1404). Îsâ Çelebi ise, Yalova yolu üzerinden Bizans İmparatoru'nun yanına kaçtı. Şehzâde Emîr Süleymân 'ın isteği üzerine Îsâ Çelebi Edirne'ye gönderildi. Emîr Süleymân , Îsâ Çelebi'yi mühim bir kuvvetle Anadolu'ya gönderdi. Bursa'yı almak isteyen Îsâ, halkın muhâlefeti ile karşılaştığından şehri yaktı. Çelebi Mehmed ile yaptığı ikinci muhârebede de mağlup olunca, yanına kaçtığı İsfendiyar Bey'le anlaşarak, berâberce Ankara'yı almak üzere harekete geçtiler ise de, Çelebi Mehmed'e mağlup olup, Kastamonu tarafına çekildiler.

Bir müddet sonra Îsâ Çelebi, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in yanına gitti ve onun aracılığı ile Saruhan ve menteşe Beyleri ile anlaşarak, tâlihini bir kere daha denemek istedi. Yine mağlup oldu. Bu defâ Karamanoğlu'na iltihak etti. Neticede, Îsâ Çelebi bir müddet sonra yakalanarak ortadan kaldırıldı.

Îsâ Çelebi'nin öldürülmesinden sonra, Çelebi Mehmed Anadolu'da yalnız kaldı. Bundan sonra, kardeşinin kuvvetlenmesinden endişe ederek Anadolu'ya gelen Emîr Süleymân ile mücâdele etti.

Emîr Süleymân , Çelebi Mehmed'in elinden birçok yerleri aldığı gibi, Aydınoğlu Cüneyd Bey ile Menteşeoğlu İlyâs Bey'e hâkimiyetini kabûl ettirdi. Çelebi Mehmed, onu yeniden Rumeli'ye döndürmek için kardeşi Mûsâ Çelebi'yi Rumeli tarafına geçirtti. Mûsâ Çelebî'nin faaliyetlerini öğrenen Süleymân Çelebi, Rumeli'ye geçti ve ilk anda Mûsâ'yı mağlup etti ise de, sonradan onun baskınına uğrayarak hayâtını kaybetti. Çelebi Mehmed Bursa'yı hâkimiyeti altına alırken, Mûsâ Çelebi de bu sırada Edirne'de hükümdârlığını ilân etti. Mûsâ Çelebi, Anadolu'da

kardeşinin kuvvetli olduğunu bildiği için, orayla alâkadar olmayıp, Bizans ile meşgûl oldu ve bir kısım yerleri onlardan aldı. Bu arada ileride büyük bir isyân çıkaracak olan Şeyh Bedreddîn'i kadıasker yaptı. Şeyh, bu sûretle nüfuzunu artıracak mevkiye sâhip oldu. Bir ara İstanbul'u muhâsara eden Mûsâ Çelebi tehlikesine karşı, İmparator, Çelebi Mehmed'i Rumeli'ye da'vet etti.

Çelebi Mehmed, Üsküdar'a gelerek İmiparator ile görüştü. 814 (m. 1411)'de İnceğiz mevkiinde kardeşi ile yaptığı muhârebeyi kaybettiğinden İstanbul'a çekildi ve gemilerle Anadolu tarafına geçerek, yaralı bir hâlde Bursa'ya geldi. Bir yıl sonra, Mûsâ Çelebi ile yaptığı mücâdelede de muvaffak olamadı.

Mûsâ Çelebi'nin ümerâsına karşı sert davranması, onları Çelebi Mehmed ile anlaşmaya mecbûr etti. Yeni plâna göre, Çelebi Mehmed üçüncü defâ Rumeli'ye geçti. Kendisine katılan Sırp despotu ve ba'zı ümerâ ile birlikte Tuna'ya çekilmekte olan Mûsâ Çelebi üzerine yürüyen Çelebi Mehmed, Çamurlu-Derbend mevkiinde meydana gelen muhârebede, Mûsâ Çelebi'yi mağlup etti. Mûsâ Çelebi, yaralı olarak kaçarken yakalandı. Vefâtı üzerine Bursa'ya nakledilip, babasının türbesine defnedildi Daha sonra Orhan Çelebi'yi de yakalatan Çelebi Mehmed, Edirne'de, bütün devletin hükümdârı olduğunu ilân etti.

Çelebi Mehmed Rumeli'de bulunduğu sırada, Karamanoğlu Mehmed Bey, Bursa'yı bir ay kadar muhâsara etmiş, Mûsâ Çelebi'nin cenâzesinin geldiğini duyunca, şehri ateşe vererek memleketine dönmüştü. Aydınoğlu Cüneyd Bey de, bu sıralarda Ohri'den kaçarak Aydın'a gelmiş ve Ayaslug'u (Selçuk'u)

muhâsara edip, sancak beyini öldürtmüştü. Bu sebeple Çelebi Mehmed Anadolu'ya dönünce, önce Cüneyd Bey üzerine yürüyüp, Çandarlı eliyle; Menemen, Kayacık ve Nif kalelerini aldı. Ayrıca İzmir'de feth olundu. Çelebi Mehmed, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in annesinin ricâsı üzerine Cüneyd'i affederek, Niğbolu Sancakbeyliğini verdi. İzmir kuşatması esnâsında Menteşe Beyi de Osmanlılara tâbi olduğu gibi, Midilli, Sakız ve Foça'daki Ceneviz kolonilerinin elçileri gelip, bağlılıklarını arzettiler. Daha sonra Teke Beyi de tâbi oldu.

Bu şekilde işlerini yoluna koyan Çelebi Mehmed, aynı yıl Bursa'ya gelerek, Germiyan ve Candar beyliklerinden takviye alıp, Karaman seferine, çıktı. Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir kasabalarını aldıktan sonra, aynı zamanda halasıoğlu olan Karamanoğlu Mehmed Bey'i de mağlup etti. Bundan sonra Konya'yı kuşattı ise de, mevsim elverişsizliğinden dolayı Karamanoğlu ile sulh akd ederek geri döndü. Ancak Mehmed Bey, rahat durmayıp, Beyşehir ve Seydişehir'e saldırdı. Çelebi Mehmed, ikinci defâ Karamanoğlu üzerine gitti ve Konya ovasında yapılan muhârebede, Mehmed Bey'i bir kere daha mağlup etti. Bu sırada pâdişâh rahatsızlandığından, yine sulh akdedildi. Mehmed Bey, gerektiğinde Osmanlı ordusuna yardım göndermeyi de kabûl etti ki, bunu Eflâk seferinde yerine getirecektir.

Çelebi Mehmed, Anadolu'da Türk birliğini sağlama çalışmalarını sürdürürken, hıristiyanlarla da dost geçinme politikası güdüyordu. Osmanlılara tâbi olan Eflâk Prensi, taht mücâdelelerinden istifâde ile üç yıldır vergiyi kesmişti. Kendisine voyvodalıkta rakip

çıktığından zor durumda idi. Rakibi Dan, Osmanlılara mürâcaat ederek, yardım istemiş, Mirçe ise Macar kralı Sigismund'a mürâcaat ederek, Osmanlıların kendisine yardım etmesini sağlamasını istemişti. Ancak Çelebi Mehmed, Sigismund'un teklifini reddedip, Candar ve Karaman beyliklerinden yardım alarak, Tuna'yı geçip Romanya topraklarına girdi. Macar-Eflâk ordusunu mağlup eden Çelebi Mehmed, Mirçe'yi yeniden Osmanlılara tâbi kıldı.

Osmanlılar, Erdel'e de birkaç defâ akın düzenlediler. Neticede, Macar ülkesi baştanbaşa çiğnendi. Bu sûretle Osmanlılar, Balkanlar'da ve Adriyatik'te nüfûzlarını kuvvetlendirdiler.

Bundan sonra Çelebi Mehmed, Anadolu'da kuvvetlenmiş bulunan İsfendiyar Bey'le mücâdele ederek, Sinop'u muhâsara etti. Çaresiz kalan İsfendiyar Bey, Osmanlı Devletinin yüksek hâkimiyetini tanıdı. Ayrıca oğlu Kâsım'ın istediği; Kastamonu, Tosya, Çankırı ve Kalecik'i pâdişâha verdi. Bunu müteâkib Çelebi Mehmed, daha önce Osmanlılar'da bulunan Samsun'un alınmasını arzu etti. Müslüman ve kâfir olmak üzere ikiye ayrılmış olan Samsun'un kâfir kısmını Biçeroğlu Hamza Bey kuşattı. Kale halkı, şehri ateşe verip kaçtılar. Şehir zahmetsiz ele geçti. Müslüman Samsun'u bizzat muhâsara eden Çelebi Mehmed'e karşı koyamıyan İsfendiyaroğlu Hızır Bey, şehri teslim edip babasının yanına döndü.

Çelebi Mehmed devrinin en önemli iç hâdisesi, Şeyh Mahmûd Bedreddîn'in isyânıdır. Mûsâ Çelebi zamânında Edirne'de kadıaskerliğe ta'yin edilmiş ve Çelebi Mehmed'in cülûsunu müteakib, 1.000 (bin) akçe aylık ile İznik'te ikâmete mecbûr edilmişti. Şeyh

Bedreddîn, Edirne’de, sonra İznik’te te’lîfatla meşgûl olup, kendisini ziyârete gelenlere telkinâtta bulunuyordu. Edirne’ye gelmeden önce, Anadolu’da ün kazanmıştı, İznik’te boş durmayan Şeyh, adamlarından Börklüce Mustafa’yı Aydın taraflarına gönderip, şiî vatandaşlar arasında propaganda yaptırıyordu. Ayrıca Torlak Kemâl adındaki adamı da, daha önceden Manisa taraflarında faaliyet gösteriyordu. Şeyh Bedreddîn, Börklüce Mustafa’nın hareketinin genişlemesi üzerine, hacca gitmek bahânesiyle, önce Sinop’a oradan Kefe’ye ve nihâyet dana önce tanıştığı Eflâk prensinin yanına gitti. Deliorman taraflarına giderek, şiîlerin meskûn olduğu bölgeleri gezdi. Oralarda bâtınî sapık fikirlerini yaydı. Şeyh Bedreddîn İslâm’a uymayan zararlı fikirler ortaya atıyor, haram olan husûsların helâl olduğunu ileri sürüyor, isyân hislerini körüklüyordu. Neticede ilk isyân, Karaburun’da başladı ve daha sonra Manisa’da kendini gösterdi ve az zamanda genişledi. Börklüce Mustafa’nın çıkardığı isyân, Amasya vâlisi Şehzâde Murâd ile Bâyezîd Paşa tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Börklüce yakalanarak katlolundu. Manisa tarafındaki Torlak Kemâl de aynı âkıbete uğradı. Şeyh Bedreddîn, Bâyezîd Paşa tarafından yakalanarak, Serez’de bulunan pâdişâhın huzûruna getirildi. Şeyhin durumu ulemâ tarafından tedkîk olunduktan sonra, Ehl-i sünnete uymayan i’tikâd üzere olmak ve cemiyet nizâmını bozmakla suçlu bulunarak, Sa’düddîn Teftâzânî hazretlerinin talebelerinden Heratlı Molla Haydar’ın fetvâsıyla Serez pazarında asıldı ve malları vârislerine bırakıldı. Böylece İslâm ittihâdını tehdit eden önemli bir tehlike ortadan kaldırılmış oldu.

Şeyh Bedreddîn isyânı bu şekilde bastırıldıktan sonra, Çelebi Mehmed, yeni bir isyân tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Bu tehlike; Ankara Meydan Muhârebesi'nde babası ile birlikte Timûr'a esîr düşüp Semerkand'a götürülen, Düzmece Mustafa da denilen kardeşi Mustafa idi. Uzun müddet kendisinden haber alınamıyan Mustafa, bir müddet sonra geri dönüp, Karaman topraklarında kaldıktan sonra, Rumeli'ye geçti. Osmanlı tahtına oturmak niyetinde olan Mustafa, Eflâk voyvodasının ve Niğbolu Sancakbeyi Aydınoğlu Cüneyd Bey'in yardımıyla faaliyete geçip, Selânik ve Teselya'da saltanat iddiâsı ile adam toplamaya başladı. Fesadın büyümesine mâni olmak için, Çelebi Mehmed hemen harekete geçti ve ağabeyisi Mustafa Çelebi'nin kuvvetlerini Selânik civârında mağlup etti. Cüneyd ile birlikte Mustafa Çelebi, Selânik kalesine sığındı. Çelebi Mehmed, ertesi sabah mültecileri istedi ise de, Selânik'in Rûm vâlisi, İmparatorun müsâadesi olmadan teslim edemiyeceğini beyân ile özür dilemiş ve nihâyet İmparator da Çelebi Mehmed hayatta oldukça bunları salıvermiyeceğini yemîn ile taahhüt etmiş olduğundan, pâdişâh da Selânik muhâsarasını kaldırdı. Pâdişâh, anlaşma mûcibince Mustafa Çelebi için her sene İmparator'a önemli miktârda akçe ödeyecekti. Mustafa Çelebi vak'ası 823 (m. 1420) senesinde vukû' bulmuştu.

Bu vak'ayı müteakib Çelebi Mehmed, İstanbul'u resmen ziyâret ederek, İmparator tarafından karşılandı ve Üsküdar'da İmparator'a vedâ edip, İzmit üzerinden Bursa'ya geldi. Bir müddet sonra da Gelibolu yolu ile Edirne'ye döndü.

Pâdişâh, Edirne'de iken çıkmış olduğu avda rahatsızlandı. Nüzül illetinden kurtulamıyacağını anlayan Çelebi Mehmed, vezirleri; Bâyezîd, İbrâhîm ve Hacı İvaz Paşaları da'vet ederek, gizlice görüşüp, büyük oğlu Amasya vâlisi Murâd'ın hemen da'vet edilmesini istedi. Kısa süren hastalıktan sonra pâdişâh, 824 Cemâzil-âhır'inde (Haziran 1421) vefât etti. Çelebi Mehmed'in vefâtı, son derece gizli tutuldu. Cesedi tahnit edilerek sarayda muhâfaza edildi. Şehzâde Murâd'ın Bursa'ya gelişine kadar, 40-42 gün pâdişâhın vefâtı gizlendi. Cesedi Bursa'ya getirilerek, Yeşil Türbe'ye defnedildi.

Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu kabûl edilen Çelebi Mehmed, ne kardeşi Mûsâ Çelebi gibi sert, ne de diğer kardeşi Emîr Süleymân gibi yumuşak ve kayıtsız idi. Ma'kul hareket eden, sabırlı, azîm ve irâde sâhibi, sözüne ve va'dine sâdık, nâzik, vakûr ve ciddî bir hükümdâr idi. Yalnız dostuna değil, düşmanlarına da kendisini sevdirerek, i'timâd telkin etmiş ve saydırmıştı. Onun hakkında Osmanlı târihlerinden başka, yabancı kaynaklar da iyi şehâdette bulunmaktadırlar. Küçük ve büyük 24 muhârebede bulunarak, 40'a yakın yara aldığı rivâyet edilmektedir. Emellerinin en başında, babası zamânındaki yerlerin geri alınması geliyordu ki, bu gâye için çalışmış ve büyük ölçüde muvaffakiyet elde etmiştir. Zamânının yerli ve yabancı kaynakları, onun dirâyetinden, sebâtkârlığından, iyi ahlâkından ve daha birçok meziyetlerinden bahsetmektedirler.

Çelebi Mehmed, kısa ömrünü savaş alanlarında geçirmiş olmasına rağmen, memleketin i'mârına da önem vermiştir. Bursa'da yaptırdığı; câmi, medrese,

imâret ve Yeşil Türbesi önemli san’at eserleridir. Câmiinin karşısında yüksekçe, bir mevkide kendi türbesini yaptırdı. Türbenin karşısına düşen medresesi, bugün müze hâline getirilmiş olup, Bursa medreseleri arasında Sultâniye adı ile meşhûr idi. Bunlardan başka; Edirne’de Emîr Süleymân tarafından inşâsına başlanan ve Mûsâ Çelebi tarafından devâm ettirilen Ulu Câmii’nin (Câmi-i Atîk’in) tamamlanması da ona nasîb olmuştur. Çelebi Mehmed, câmiye vakf olmak üzere Edirne’deki bedesteni yaptırdı. Amasya’da Şehzâde türbesini yaptırdı. Oğlu Şehzâde Kâsım, burada medfûndur. Edirne’deki Eski Saray’ın da Çelebi Mehmed tarafından inşâsına başlandığı rivâyet edilmektedir.

Çelebi Mehmed’in en önemli hizmetlerinden birisi de, Mekke ve Medîne halkına her sene Sürre alayı göndererek mâlî yardımda bulunma âdetini başlatmasıdır.

Sultan Mehmed’in en büyüğü Sultan İkinci Murâd olmak üzere; Mustafa, Kâsım, Ahmed, Yûsuf ve Mahmûd adında altı oğlu ile yedi kızı vardı. Kendisinden sonra tahta büyük oğlu Şehzâde Murâd çıkmıştır.

Ömrünü, Allahü teâlânın dînine hizmet etmek, insanlara Resûl-i ekremin örnek ahlâkını tanıtmak, Selef-i sâlihînin güzel yolunu yaymak için kuvvetli bir devlet kurmaya fedâ eden Çelebi Mehmed, halkının kendisinden beklediğini fazlasıyla yerine getirdi. Memlekette birlik ve dirliği te’sis etti. Ülkesini çeşitli sosyal te’sislerle süsleyip, halkının maddî ve ma’nevî refâhı için çalıştı. Her Osmanlı sultânı gibi, medeniyetin; beldelerin ta’miri, insanların madden ve

ma’nen huzûra kavuşması demek olduğunu çok iyi bilen Çelebi Mehmet, insanları rûhen terbiye eden ulemâ ve evliyâya, hürmette kusur etmeyip, onları memleketine celbedici tedbirler aldı. Âlimlere meclislerinde yer verip, ulemâ meclislerinde i’tibâr gördü. Zamânının büyüklerinin ilim ve feyzlerinden istifâde etti. Halkının maddî yönden refâha kavuşması, onların huzûr içinde işlerini yapabilmeleri için, âdil emirler, ilimde âlim, amelde üstün kadılar ta’yin etti. Memleketindeki refâhtan diğer müslümanlara pay vermek, Resûl-i ekremin (s.a.v.) mübârek komşularının duâlarını almak için, her yıl onlara hediyeler gönderme âdetini çıkardı. Sürre alayı adı verilen bir hey’et, Osmanlı hac kâfilesinin önünde bu hediyeleri götürüyordu. Altın para vesâir hediyeler, develere yüklenirdi. Çok güzel bir şekilde süslenen bu develere, pâdişâhın hediyeleri yanında, paşaların ve diğer müslümanların hediyeleri de yüklenirdi. Bu âdet, ilk defâ, Çelebi Sultan Mehmed zamânında başlayıp, Birinci Cihan Harbi’nde Hicaz’la irtibât kesilinceye kadar devâm etti. Verilen hediyelerle Mekke ve Medîne’deki, mübârek yerlerin ta’mir ve bakımı, fakîrlerin yiyecek ve giyeceği te’min edildi.

1)Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 78

2)Neşrî (Cihânnümâ) sh. 350

3)Tâc-üt-tevârih cild-1, sh. 235

4)Âşıkpaşa-zâde sh. 140

5)Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 989

6)Amasya Târihi (Hüseyn Hüsâmeddîn) cil1-3, sh. 130

7)Beheştî sh. 35
8)Münseât-üs-selâtîn cild-1, sh. 143
9)Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 309

DEHLEVÎ (Seyyid Muhammed bin Ca'fer):

Hindistan'da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden. Çerağ-ı Dehlevî Nasîruddîn Mahmûd'un en büyük talebelerinden, halîfelerindendir. İsmi, Muhammed bin Ca'fer'dir. Seyyid olup, Hz. Hüseyn evlâdındandır. Aslen Mekkelidir. Mekkeli olduğu için Mekkî, Seyyid olduğu için Hüseynî, Çeştiyye yolunun büyüklerinden olduğu için Çeştî ve Dehlî'de yetişip orada vefât ettiği için de Dehlevî nisbetleri ile tanınmış ve daha çok Dehlevî diye meşhûr olmuştur.

Kaynak eserlerde doğum târihine rastlanamayan Seyyid Muhammed Dehlevî, 891 (m. 1486) senesinde Dehlî şehrinde vefât etti. Vefâtında yüz yaşını geçmiş idi. Türbesi orada tanınmaktadır.

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek âlim olan Dehlevî hazretleri, tasavvuf yolunda da çok üstün derece ve makâmların sâhibi idi.

Kıymetli eserler te'lîf etmiş olup, ba'zılarının isimleri şöyledir. Bahr-ül-me'ânî (Bu eserinde; tevhîd hakîkatlerinden, tevhîd ehlinin bilgilerinden ve ma'rifet sırlarından bahsetmekte olup, bu kıymetli yazılarını okuyan adetâ kendinden geçmektedir. Bu kitabında, Dekâik-ül-me'ânî ve Hakâik-ül-me'ânî isimlerinde kitaplar yazacağını da bildirmekte ise de, bu kitapları yazıp yazmadığı tesbit edilememiştir). Bundan başka Penç nikât (Beş nükte), Rûhun Beyânı hakkında bir risâle ve Bahr-ül-ensâb isimli risâleleri de vardır. Bahr-ul-ensâb'da, Ehl-i beytten daha sonra gelenlerin,

ya’nî Seyyid veya Şerîf olanların, Peygamber efendimize kadar olan neseblerini bildirmekte, bu arada kendi baba ve dedelerinin isimlerini de zikretmektedir.

Bahr-ül-me’ânî isimli eserinde buyuruyor ki: “Uzun seneler, zâhirî ilimler üzerine çok çalışıp gayret ettim. Fakat asıl maksaddan gâfil idim. Ne zaman ki, tasavvuf büyüklerinin, hakîkî İslâm âlimlerinin sohbetlerine kavuştum. İşte ondan sonra ilerlemeye başladım. Son otuz senedir bu yolda ilerlemeye gayret ediyorum. Allahü teâlânın ihsânları ile çok şeylere kavuştum. Otuz senedir diğer insanlar gibi konuşmaya tövbe ettim. Söylediğim her kelimenin, âhırete yarar sözler olmasına dikkat ediyorum.”

Yine bu kitapta; ebdâl, evtâd, aktâb, efrâd diye bilinen evliyâullah ve diğer Allah adamlarının sayılan isimleri, mertebeleri, zikrleri, ömürleri, hâlleri ve kısımları gâyet açık ve geniş olarak öyle güzel anlatılıyor ki, daha güzel anlatılması düşünülemez. Bunlar hakkında diyor ki: “Hepsi ile ayrı ayrı görüştüm. Herbirinden çok fâideler elde ettim. Hepsinin makâmlarını, mertebelerini de müşâhede ettim.

Ey dostum! Bu yüksek zâtların adedi belli değildir. Sayıları pekçoktur. Bunlar, insanların gözlerinden saklıdırlar. Ancak seçilmiş, üstün kimseler onları görebilir ve anlıyabilir.”

1)*Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 214*
2)*Îzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 166*
3)*Ahbâr-ül-ahyâr sh. 142*

DERVİŞ AHMED SEMERKANDÎ:

Mâverâünnehr bölgesinde yetişen âlimlerden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed, nisbeti Semerkandî ve lakabı Derviş'dir. Semerkand'da Zeynüddîn Hâfî'nin derslerinde yetiştiği için Semerkandî diye nisbet edilmiştir.

Doğum ve vefât târihleri tesbit edilemeyen Derviş Ahmed, dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti. Zâhirî ilimlerde Zeynüddîn-i Hâfî'nin derslerinde yetişip, kalb ilimlerinde ve tasavvuf yolunda da Hâce Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerine devâm etmekle ilerledi. Zeynüddîn-i Hâfî, Derviş Ahmed'i çok sever, himâye eder, yetişmesi için husûsî ihtimâm ve i'tinâ gösterirdi. Ahmed Semerkandî, burada zâhirî ilimleri tahsîl ederken, diğer taraftan Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerini kaçırmamaya gayret ederdi. Bir zarûret sebebiyle sohbete gidemezse, hocasının sohbet ve hizmetlerinden mahrûm kaldığı için çok üzülürdü. Bu acı ve üzüntülerini, Fârisî bir mektûbunda yana yakıla, uzun uzun anlatır. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile de görüşüp, onun da ma'nevî feyz ve bereketlerine kavuşan Derviş Ahmed, Hirat'ta bir câmide va'z ederdi.

Sözlerini yanlış anlayanlar, insanları onun va'zına gelmekten men etmeye çalıştılar. Böylece va'zına devâm eden, sâdece yedi sekiz kişi kaldı. Bu hâle çok üzülen Derviş Ahmed, bu günlerde Hâce Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri ile karşılaştı. Ona hâlini, içinde bulunduğu zor durumu anlattı. Ubeydullah-i Ahrâr (r.a.); "Gamçekme, var git, falan mescidde va'z vermeye başla. Öyle anlıyoruz ki, pek yakın bir

zamanda va’z meclisiniz, eskisinden çok daha kalabalık olacaktır” buyurdu. Bu habere çok sevinen Derviş Ahmed, kendisine söylenen câmide va’z vermeye başladı. Birkaç gün sonra, va’za gelenler o câmiye sığmaz oldu. Daha büyük bir câmiye geçmek îcâb etti. O câmide de aynı hâl vâki olup, kalabalıktan içeriye girmek mümkün olmayınca, bu şekilde, daha büyük birkaç câmi dolaşıldı. Va’za koşanlar o kadar çok idi ki, herkes çok sıkışık vaziyette otururdu. Hâce Ubeydullah-i Ahrâr’ın, ma’nevî feyz, himmet, tasarruf ve bereketleri ile, Derviş Ahmed’in va’zına koşanlar, büyük bir câmiye dahî sığmaz oldular.

Derviş Ahmed Semerkandî hazretleri, sohbetlerinde devâmlı olarak; Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekr-i Şiblî, Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Osman Hayrî gibi büyük zâtlardan, tasavvuf büyüklerinden anlatırdı. Çok güzel söz söylerdi. Hitâbeti kuvvetli, sözleri hikmetli idi. İnce ma’nâlardan, tasavvufî hakîkatlardan anlatırdı. Derin mes’eleler üzerinde konuşurdu.

Birgün yine böyle ince ma’nâlardan anlatırken, bir kimse ayağa kalkıp; “Böyle hiç kimsenin anlıyamadığı sözleri anlatmanızda ne ma’nâ var?” dedi. Derviş Ahmed buna dedi ki: “Bir kimse, bu tâifenin yüksek sözlerini anlıyamıyorsa, herkesin de anlıyamadığını nereden anlıyor ki? Tasavvufî hakîkatlerden hiç haberi olmayan birinin aşağılığı, başkalarının yüksekliğine mâni değildir.”

Tasavvuf ehlinin büyüklerini iyi anlıyan kimseler, Derviş Ahmed’in va’zlarına çok kıymet verirler, çok istifâde ederlerdi. Anlıyamadıkları sözler olursa, i’tirâz etmezler, “Derviş Ahmed boş söz konuşmaz. Çünkü o, kendi irâdesi ile konuşmuyor” derlerdi.

1)Reşehât ayn-ül-hayât (Arabî) sh. 81
2)Reşehât ayn-ül-hayât (Osmanlıca) sh. 150

DİMYÂTÎ (Muhammed bin Osman):

Fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Osman bin Sadaka bin Ali bin Muhammed bin Muhlisuddîn'dir. Dimyâtî diye meşhûr olmuştur. 852 (m. 1448) senesinde Atıyye kasabasında doğdu. Kaynaklarda ölüm târihi ve yeri bildirilmemektedir.

Şafiî mezhebinde olup, dedeleri daha önceden Kâhire'ye gelmiş idi. Küçük yaşta iken Dimyat'a geldi. Burada Kur'ân-ı kerîmi ve Minhâc kitabını ezberledi. Şihâbüddîn Cedîdî'nin derslerine uzun müddet devâm etti. Fakîh Alemüddîn'in ve başka âlimlerin derslerinde de bulundu. Sonra Kâhire'ye gelip, Şeyh Midyen Zâviyesi yakınında bulunan İbn-i Bektemir Zâviyesi'ne yerleşti. Burada bulunan âlimlerin derselerine devâm ederek, "Verdiyye" kitabını ve İbn-i Mâlik'in "Elfiye" kitabının yarısını ezberledi. İbn-i Kâsım'ın ve Fahreddîn Osman Maksî'nin derslerinde bulundu. Cem'ul-Cevâmi'" kitabını okudu, fıkıh ilmi öğrendi. Bir miktâr da; İbâdî Bedreddîn bin Kattân ve Cevcerî'den okudu. Bekrî'den Minhâc hâşiyesini, Kemâleddîn bin Ebî Şerîften Şerh-i Akâid ve hâşiyelerini okudu. Cem'ul-Cevâmi' şerhini ve Beydâvî tefsîrini dinledi. Kâfiyeci'den Nûr sûresinin tefsîrini okudu. Ebû Hâmid Televânî'den, birkaç defâ Kâşifet-ül-Kerb adlı lügat kitabını ve diğer eserlerini okudu. İmâm-ı Kâmiliyye, Bedreddîn Hasen A'rac'ın yanında; usûl, fıkıh, ferâiz, hesâb ve başka dersler okudu.

Şemseddîn Sehâvî diyor ki: “Nûhbe” şerhini ve “Buhârî” kitaplarını okudu. Yazı yazma derslerime devâm etti. Eserlerinden birçoğunu da bizzat kendi yazısı ile yazdı. Celâleddîn Kumsî, Şihâbüddîn Hicâzî ve Şihâbüddîn Şâvî’den hadîs-i şerîf öğrendi. Yûsuf el-Acemî, İbn-i Kattân, Maksî ve Ebû Hâmid ders okutma husûsunda ona icâzet verdiler. Ba’zı âlimler ise, fetvâ verme husûsunda icâzet verdiler. Çok akıllı, ağır başlı ve iffet sâhibi bir âlim idi.”

1)Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-8, sh. 145

EBNÂSÎ (İbrâhîm bin Mûsâ):

Mısır’da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Mûsâ bin Eyyûb el-Ebnâsî, el-Maksî el-Kâhirî’dir. Künyesi, Ebû İshâk ve Ebû Muhammed olup, lakabı Burhâneddîn’dir. Daha çok Ebnâsî diye tanınmıştır. İbn-i Hacer-i Askalânî’nin hocalarındandır.

725 (m. 1325) senesinde Mısır’da sahil şeridinde bulunan Ebnâs isimli küçük bir köyde doğdu. 802 (m. 1400) senesi Muharrem ayında, hacdan dönerken yolda vefât etti. Uyûn-il-Kasb denilen yerde defn olundu.

Genç yaşında Kâhire’ye gelen Ebnâsî, burada ilim tahsîline başladı. Önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Başka ba’zı mühim eserleri de ezberleyince, ilim öğrenmeye çok hevesli olduğu ve bu husûsta çok gayretli olduğu anlaşıldı. Mısır’daki Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan Veliyyüddîn el-Menfelûtî ve Esnevî’den fıkıh okudu. Bunlardan başka; Vâdiyâşî, Meydûmî, Muhammed bin İsmâil Eyyûbî, Ebû Nu’aym Si’ridî, Ahmed bin Kâsım Harrân ve daha

birçok âlimden ilim öğrendi. İlim öğrendiği âlimlerin çoğundan icâzet aldı. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve Arabî ilimlerde derin âlim oldu.

İlim tahsîlini tamamladıktan sonra ders vermeye başlayan Ebnâsî (r.a.), Sultan Hasen Medresesi, Âsâr-in-Nebeviyye Medresesi ve daha başka medreselerde ders verdi. Câmi'ıl-Maksî'de hatîblik yaptı. Aynı zamanda ders de okuttu. Bir müddet Sa'îd-üs-Sü'adâ Medresesi'nin meşîhat makâmında bulundu. Oranın idâreciliğini yaptı. Sonra buradan ayrılıp, Kâhire dışında bulunan bir hânegâha yerleşti. Orada talebe okutmakla meşgûl oldu.

Talebelerine çok iyilik ve ikrâmlarda bulunurdu. Onları bir araya toplar, fıkıh okuturdu. Yemeği berâberce yerlerdi.

Talebelerinin çoğu, ilimde çok ilerleyip, meşhûr âlimlerden oldular. İbn-i Hacer-i Askalânî, Veliyyüddîn-i Irâkî, Cemâleddîn bin Zâhire ve İbn-ül-Cezerî bunlardandır. Kendisinden ilim öğrenen zâtlar sayılamıyacak kadar çok idi. Şemsüddîn el-Beşbisî, Zeynüddîn eş-Şenvânî, Burhâneddîn el-Kelimşâvî, Ebnâsî hazretlerinin en son talebelerindendir.

İbrâhîm bin Mûsâ el-Ebnâsî hazretleri, güzel ahlâk sâhibi idi. Herkesle iyi geçinirdi. Gösterişten, giyim-kuşama düşkün olmaktan uzak, gâyet sâde bir hayat yaşayan, çok mütevâzî bir zât idi. Çok ibâdet ederdi. Külfetli iş yapmaktan uzak idi. Masraf ve süslenmede mübalağa yaparak öğünenler gibi hareket etmek onda yoktu. Yaşayışı gâyet rahat ve huzûr içinde idi. Fakîrleri sever ve onlarla berâber bulunmaktan hoşlanırdı. Menkıbe ve kerâmetleri çoktur. Birçok

güzel hasletlerin kendisinde bulunduğu nâdir şahsiyetlerden biri idi.

Bir ara Mısır diyârının kadılığına ta'yin olunan Ebnâsî (r.a.), mes'ûliyetinin ağırlığından korkarak kabûl etmek istemedi ve bir yere gizlendi. Gizlendiği sırada Kur'ân-ı kerîmi açtı. Açınca, ilk olarak; ***"Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni yapmaya çağırdıkları işten daha hayırlıdır."*** (Yûsuf-33) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan, kadılığı istememesinin isâbetli olduğunu anladı. Kur'ân-ı kerîmi kapayıp, doğruca Münyet-ül-Mi'râc diye bilinen yere gitti. Orada günlerce saklandı. Kimseye görünmedi. Onu bulamayınca, kadılığa İbn-i Ebi'l-Bekâ isminde bir zâtı ta'yin ettiler. Ebnâsî, bundan sonra ortaya çıktı ve beldesine döndü.

Mutlak vera' sâhibi, müslümanların müftîsi olan Ebnâsî, zamânında Mısır diyârında bulunan âlimlerin üstâdı olarak tanınırdı. Câmi'ul-Ezher'de müderris idi. Fazîlet sâhibi üstün bir zât olarak bilinir, büyük-küçük herkes, onu çok severdi. Âlimler ve diğer insanlar arasında çok meşhûr oldu. İnsanların onun hakkındaki i'tikâdı çok güzel idi.

Birçok defâ hacca gidip geldi. Bir sene, hacdan sonra memleketine dönmeyip, Mekke-i mükerremede mücâvir olarak kaldı. Orada hadîs-i şerîf, kırâat ve başka ilimler okuttu. Sonra memleketine dönerken, 802 (m. 1400) senesi Muharrem ayının sekizine rastlayan Pazartesi günü, yolda, Kefâfe denilen konaklama yerinde vefât etti. Yıkanıp, kefenlendikten ve cenâze namazı kılındıktan sonra, Uyûn-il-kasb denilen yere kadar taşındı ve orada defn olundu. Kabri orada bilinmekte ve tanınmaktadır. Hacılar, oradan

geçerken kabrini ziyâret edip, rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Aynı yerde, hac emîri Bahâdır Cemâleddîn en-Nâsırî'nin kabri de bulunmakta olup, ikisi aynı türbededir.

Ebnâsî hazretlerinin talebelerinden, sâlih ve fâdıl bir zât olan Şihâbüddîn Ahmed bin Muhammed el-Eslemî, hocasının, Bülkînî diye tanınan zâta şu menkıbeyi anlattığını haber veriyor. Ebnâsî, Allahü teâlânın izniyle, kabirde bulunan mevtâların sözlerini işitirdi. Birgün bir kabristana gitmişti. Orada yeni bir mezar gördü. Bu yeni mezarın sâhibinin kim olduğunu sormak üzere, mezarın yanına varıp selâm verdi. Selâm verdiği şahıs, ya'nî kabirdeki kimse, iniltili bir şekilde; "Ey Efendim! Bu râfizînin kabri yanında niçin duruyorsunuz?" dedi. Ebnâsî hazretleri böylece, kabir sâhibinin dünyâda iken, Eshâb-ı Kirâma düşman olanların yolunda olduğunu bu bozuk i'tikâdının, cezâsını çekmekte olduğunu anladı.

Bu hâdiseyi nakleden Şihâbüddîn el-Eslemî diyor ki: "Ebnâsî (r.a.), bunu Bülkînî'ye anlatınca, bunun te'sîri ile Bülkînî'nin yüzü kıpkırmızı oldu. Gözyaşları akmaya başladı. Bir taraftan da; "Ben inandım. Bu hâdise doğrudur. Bu hâdise, senin ne kadar yüksek bir zât olduğuna çok açık bir delîldir" diyordu."

Bir defâsında, bir mes'ele hakkında Ebnâsî hazretlerinden bir fetvâ istenmişti. O da cevâbını orada bulunan birine yazdırıp, suâli soran kimseye verdi. Daha sonra, fetvânın yazılışında bir yanlışlık olduğu, bu sebeble fetvânın yanlış anlaşılacağı ortaya çıktı. Hemen fetvâyı götüren kimsenin arkasından onu tanıyan birisini gönderip, fetvâyı geri getirmesini emretti. Giden kimse ne kadar aradıysa da, fetvâyı

götüreni bulmak mümkün olmadı. Ebnâsî hazretleri de bu hâle çok üzüldü.

Aradan çok az bir zaman geçmişti ki, fetvâyı götüren kimse gelerek, fetvânın yazılı olduğu kâğıdı denize düşürdüğünü, tekrar yazılmasını istirhâm etti. Ebnâsî bu hâle çok sevinip, Allahü teâlâya hamdetti. Sonra, fetvâyı bizzat kendisi yazarak o kimseye verdi. Bu hâdiseye şâhid olanlar, fetvâyı taşıyan kimsenin fetvâyı denize düşürmesinin, Ebnâsî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar.

2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 117
3)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 172
4)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 13
5)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 437
6)El-A'lâm cild-1, sh. 75
7)Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 19

EBÛ BEKR EL-CERÂ'Î:

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve büyük müfessirlerden. İsmi belli olmayıp, Ebû Bekr künyesi ile meşhûrdur. Babası Zeyd ile, kardeşi Ömer-ül-Mâdî de, aynı künyeler ile tanınırdı. Lakabı Takıyyüddîn idi. Nesebi, Ebû Bekr bin Zeyd bin Ebî Bekr bin Zeyd bin Ömer bin Mahmûd el-Hasenî el-Cerâ'î ed-Dımeşkî es-Sâlihî'dir. "Cerâ'î" nisbeti ile meşhûr oldu. Cerâ', Nablus'un köylerinden olup, takrîben 825 (m. 1422) senelerinde orada dünyâya geldi. 842 (m. 1438) senesinde Şam'a geldi. Kâdılık vazîfesinde bulundu. Kıymetli eserleri vardır. 883 (m. 1478) senesinde Şam'da vefât etti.

Ebû Bekr Cerâ'î, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini Yahyâ el-Abdûsî'den okudu. Ayrıca ondan "Umde", tefsîre dâir "Uzeyrî", fıkıhta "Hırakî" ve "Nizâm-ül-mezheb", "Milha" İbn-i Mâlik'in "Elfiye"sinin ba'zı bölümlerini, "Cem'ul-Cevâmî"nin üçtebirine yakınını, "Elfiye-i Şa'bân-i Âsârî"nin tamâmını ve daha başka eserleri okudu. 842 (m. 1438) senesinde Dımeşk'a (Şam'a) gelip, Takıyyüddîn bin Kandes'ten fıkıh ilmini tahsîl etti. Ondan hiç ayrılmadı ve icâzet aldı. Fıkıh, usûl, ferâiz, Arabîyât, me'ânî ve beyân ilimlerinde ondan çok istifâde etti. Hanbelî âlimlerinden Şeyh Abdürrahmân bin Süleymân ile de devâmlı bulundu. Şemseddîn es-Sîlî'den ve başka âlimlerden ferâiz bilgilerini okudu. Devâmlı ilimle meşgûl oldu ve çok yükseldi. Nihâyet Şam'daki Hanbelî mezhebi âlimlerinin fâzıllarından, üstünlerinden oldu. Ders ve fetvâ vermekte ve herkese faydalı olmakta çok ilerledi. Kâdı yardımcılığı yaptı. Kıymetli kitaplar yazdı. Bunlardan birisi, "Gâyet-ül-matlab fî ma'rifet-il-mezheb" kitabıdır. Bu eserini, İbn-i Müflih'in fürû'âta (fıkhî mes'elelere) dâir yazdığı eserini ve Hırakî'nin eserini kısaltarak, bir cild hâlinde hazırladı. Ayrıca bir eseri de, "Hılyet-üt-tarrâz fî hıll-il-elgâz"dır. Bunda da, Şafiî âlimlerinden Cemâleddîn-i Esnevî'nin kitabından çok faydalandı. Biri de, "Et-Terşîh fî beyânı mesâil-it-tercîh" kitabıdır.

Ebû Bekr Cerâ'î, Ba'lebek'te Sahîh-i Buhârî'yi dinledi. Şam'a gelince, hocası Takıyyüddîn'e tâbi olarak, hadîs dinlemek husûslarında Şemseddîn-i Sehâvî'ye de arkadaş oldu. Kendi kendine çok kitap mütâlâa etti. 861 (m. 1456) senesinden sonra Kâhire'ye geldi. Orada kaldığı az süre içinde, ba'zı

âlimlerin yanına gidip onlardan istifâde etti. Seyyid Nesâbe, Şeyhülislâm Bülkînî, Celâleddîn-i Mahallî gibi âlimlerden çeşitli "Müsned"leri okudu. Hepsinden icâzet aldı. Takıyyüddîn el-Hısnî'den ve Kâdı İzzeddîn'den az miktârda mantık ve başka ilimleri okudu. Kâdı İzzeddîn ona, kendisinin nâibliğini (yardımcılığını) yapmasını teklif etti. Aralarındaki sevginin kopmasından korktuğu için kabûl etmedi. İbn-i Hümâm'ın, derslerinde hazır bulundu. Ondan, Mısırlı birçok âlim, ilim tahsîl etti. Kâhire'de çok fetvâ verdi. Çok hac yaptı. 875 (m. 1470) yılında yaptığı hacdan sonra bir müddet Mekke'de kaldı. Burada da çok ilim tahsîl etti. Orada, Müsned-i Ahmed İbni Hanbel'in tamâmını, Necmeddîn bin Fehd'in huzûrunda okudu. Müsned'in isnâdlarını nazım hâline getirmiştir. Bu "Kasîde"sine şu beyit ile başlamaktadır:

"Bizi hidâyete ulaştıran Allahımıza hamd olsun!
O, bize nice ni'metler ihsân etti."

Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "O, büyük bir âlim, sözleri fasih, dînine çok bağlı, kimseye sıkıntı vermeyen, insanların ihtiyâçlarını gidermeye çalışan, ilim ve amel ile nefsini terbiye etmeye uğraşan bir zât idi."

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 62
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-11, sh. 32, 33
3)Şezerât-üz-Zeheb cild-7, sh. 337, 338

EBÛ BEKR ES-SAKKÂF:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Abdürrahmân es-Sakkâf'tır. Kerâmet sâhibi bir zât idi. 831 (m. 1427) senesinde vefât etti. Çok kerâmetleri

görüldü. Ebû Bekr es-Sakkâf talebelerine, çölde acıktıklarında, henüz fırından yeni çıkmış sıcak ekmek ikrâm ederdi.

İki kişi, Terim şehrine, ileri gelenlerden birkaçını ziyâret maksadıyla gitti. Bir Cum'a günü idi. Önce Ebû Bekr es-Sakkâf'ı aradılar. Onu câmide ibâdetle meşgûl iken buldular. Fakat o, güneş sararıp batıncaya kadar câmiden çıkmadı. O iki kişi, onu beklediler. Bu esnada çok acıktılar. O zaman es-Sakkâf onların yanına geldi ve bir örtü uzatıp: "Bunun içindekini alınız" buyurdu. Onlar da örtüyü alıp açtılar, içinde fırından henüz çıkmış sıcacık bir ekmek buldular ve doyuncaya kadar yediler. Geriye az bir şey kaldı. Onu da Ebû Bekr es-Sakkâf yedi.

Ba'zı kimseler, ziyâret maksadıyla Terîm'e geldiler. Canları kavrulmuş buğday ve et istedi. Ebû Bekr es-Sekkâf'ın huzûruna çıktılar. Onun, canlarının istediği yiyecekleri getirip ikrâm ettiğini gördüler. Ba'zısı yağmur suyundan istedi. Ebû Bekr es-Sakkâf hizmetçisine dönüp; "Kabı al, en güzel su kanalından doldur getir" dedi. Hizmetçi gitti, dediği sudan doldurup getirdi. Ziyâretçiler suyu içtiler ve suyun son derece tatlı ve lezzetli olmasına çok şaşırdılar.

Ebû Bekr es-Sakkâf, birisinin bir kadınla evlenmek istediğini duyunca; "Bu adam, o kadınla değil de, o kadının annesi ile evlenecek. Annesi evlidir. Kocası onu boşayacak, o zaman bu kişi bu kadını nikahlıyacak" buyurdu. Dediği gibi oldu.

Birgün hava kararıp, her taraftan şimşekler çaktı. Çok şiddetli yağmur yağmaya başladı. Herkes bütün vadilerin su ile dolup aktığını zannetti. Ebû Bekr es-

Sakkâf; “Falan vadide hiç su akmıyor” buyurdu. Gidip baktılar, dediği gibi olduğunu gördüler.

Birisi, Ebû Bekr es-Sakkâf hakkında ileri geri konuştu. Es-Sakkâf; “Bu kişinin iki ay sonra gözleri görmez olur. Vefâtından sonra da evi zorla alınır” buyurdu. Orada bulunanlar târihi yazdılar. Dediği gibi, iki ay sonra o kişinin gözleri kör oldu ve evi, vefâtından sonra zorla alındı.

Vâlinin biri, dergâhın hizmetçilerine âit bir malı zorla alıp götürdü. Onlar da Ebû Bekr es-Sakkâf’ı vesîle ettiler ve yardım istediler. Sabah olunca, vâli gasbettiği şeyleri gönderdi ve haklarını helâl etmelerini istedi. Böyle yapmasının sebebini sorduklarında; “Bana şöyle bir zât geldi. Yaptığım işin doğru olmadığını ve aldığımı geri vermedikçe dönmiyeceğini söyledi. Beni korkuttu. Ben de derhâl aldığım malları iade ettim. Sâhiplerinden rızâ ve helâllik taleb ettim” dedi.

Bir talebesi, yanında hanımı olduğu hâlde bir vâdide yolunu kaybetti ve şiddetli bir şekilde susadılar. O talebe, hocası Ebû Bekr es-Sakkâf’ı vesîle etti ve yardım istedi. O esnâda uyudu. Rü’yâsında, atına binmiş bir hâlde hocasını gördü ve hocası ona; “Seni unutacağımızı mı zannedersin? Hoca talebesini unutmaz” dedi. O esnâda uyandı. Karşısında, elinde su kırbası olan birisi duruyordu. Getirdiği suyu içip, kaplarını doldurdular. Sonra da o kişi, gidecekleri yolu ta’rîf etti.

Ahmed bin Ali Habbânî, bayram masrafını te’min etmek için Terîm’e geldi. Yolda Ebû Bekr es-Sakkâf ile karşılaştı. Ebû Bekr es-Sakkâf, ona ihtiyâcını sorunca; “Çoluk-çocuğuma sarfetmek için üç dirheme ihtiyâcım

var” dedi. Es-Sakkâf da; “Çok geçmeden aradığını bulacaksın” buyurdu. Nihâyet Erciş denilen yerde, Ali bin Mûsâ adında biri ihtiyâcı olan üç dirhemi verdi. Ahmed bin Ali, oradaki dostlarından da istedi ise de, üç dirhemden fazlasını bulamadı.”

1)Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 262

EBÛ BEKR İBNİ HILLİKÂN:

Şafiî Mezhebi âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Ali bin Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin İbrâhîm bin Ebû Bekr’dir. El-Meşhedî el-Kâhirî nisbetiyle de bilinir. 770 (m. 1369) senesinde Kâhire’nin Meşhed-i Hüseyn mevkiinde doğdu. 855 (m. 1451) senesinde Kâhire’de vefât etti. Orada Sûfiyye kabristanına defn edildi. Soyu, Ca’fer bin Yahyâ bin Hâlid bin Bermek’e kadar ulaşır.

Kâhire’de Meşhed-i Hüseyn denilen yerde büyüdü. Küçük yaşta Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. İmâm Fahruddîn el-Belbesî’den, Kur’ân-ı kerîmi kırâat-ı seb’a üzere okudu. İmâm Fahruddîn el-Belbesî ona, kırâat-ı seb’ayı okutmak üzere izin verdi. Fıkıh ilmini Ebü’l-Feth el-Belkînî ve diğer âlimlerden tahsîl etti. Arabcayı Şemsüddîn Acemî’den öğrendi. Şemsüddîn Şatnufî ile uzun süre berâber kalıp, onunla ilmî mütâlâalarda bulundu. Vesimî’ nin yanında bulunarak, ondan güzel yazı yazma üzerine ders aldı ve yazısını güzelleştirdi. Zamânında yaşayan Tenûhî, Ebnâsî, Zeftâvî, Halâvî, Süveydâvî, Gamârî, Merâgî, İbn-üş-Şeyha gibi âlimlerden çeşitli ilimleri tahsîl etti.

Ebû Bekr ibni Hıllikân, ilk önce sarayda hizmetçilere ders verme husûsunda gayret sarf etti.

Onun tedris halkasından çok kişiler yetişti. İbn-i Haldûn'un kâtipliğini yaparak ve birçok eserleri eliyle yazarak geçimini te'min etti. Bir süre Ezher yakınında göçebelerle berâber kaldı. Celâlüddîn Belkînî'ye nikâh akidlerinde vekîllik yaptı. İki defâ hacca gitti. Birincisinde annesiyle birlikte gitmişti. Annesi orada vefât etti. Ebû Bekr İbni Hıllikân, ba'zı çok zarurî hâllerde, oğlu ile birlikte Şam'a ticâret için gitti.

Ondan, ileri gelen birçok kimseler hadîs dersi dinledi. Buhârî ve Şifâ'yı ondan okudular. Ebû Bekr İbni Hıllikân, hayır sâhibi, sâkin, mütevâzî, yapılan iyiliklere fazlasıyla karşılık veren bir zât idi. Onun "Musannef fî Sınâat-iş-Şühûd", "Menseh" ve "Kasîdet-ün-fil-Kâ'be" adlı eserleri vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 67
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-11, sh. 52

EBÛ BEKR SÜYÛTÎ:

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Muhammed bin Sâbıküddîn Ebû Bekr el-Hudayrî es-Süyûtî'dir. Celâleddîn Abdürrahmân-ı Süyûtî'nin babasıdır. Asıl ismi belli olmayıp, "Ebû Bekr" künyesi ile tanınırdı. Lakabı "Kemâleddîn", künyesi ise "Ebü'l-Menâkıb" idi. "Süyûtî" nisbeti ile meşhûr oldu. Takrîben 804 (m. 1401) senesi Zilka'de ayında Süyût beldesinde dünyâya geldi ve orada yetişti. Fıkıh, usûl, kelâm, nahiv, sarf, me'ânî, beyân, ferâiz, hesâb, mantık ve vesâik (vesîkalar) ilimlerinde derin bilgiye sâhipti. Kâhire'ye gitmeden önce, memleketinde kadılık yaptı. Bundan bir müddet sonra Kâhire'ye gitti. Allâme Kayâtî'den hiç ayrılmayıp, ondan çok ilim tahsîl

etti. Fıkıh, usûl, kelâm, nahiv, i’râb, me’ânî ve mantık ilimlerini ondan öğrendi. Allâme Kayâtî, 829 (m. 1425) senesinde ders vermesi husûsunda ona icâzet verdi. Şeyh Bâkır ve Hâfız İbn-i Hacer’den hadîs ilmini aldı. İbn-i Hacer ile “Sahîh-i Müslim”i okudu. O, bunu 827 (m. 1423) senesinde Şeyh Burhâneddîn bin Hıdr’ın hattı ile zabt etmişti. Kur’ân-ı kerîmi, Şeyh Muhammed Cîlânî’den okudu. Yine Şeyh İzzeddîn el-Kudsî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Çok ilim toplayıp, her birinde mütehassıs oldu, her ilimde yükseldi. Çok güzel yazı yazardı. Terkî (devlet adamlarının emir ve hükmünü bildiren yazı) san’atında nihâyete ulaşmıştı. Onun inşâ’daki (yazısının güzelliğinde) yüksekliğini gören her kimse, bunu ikrâr ederdi. Asrının bütün âlimleri, bundaki üstünlüğü, kabûl etmişlerdi. Uzun seneler ders okutup fetvâ verdi. Kâhire’de kadılık yapan birçok kimselerin yardımcılığında bulundu. Her yönüyle övülen bir yaşayışı vardı. İffet ve nezâket sâhibiydi. Şeyhûniyye Câmii’nde fıkıh derslerini okutmak üzere ta’yin edildi.

Tûlûniyye Câmii’nde hatîblik yapardı. Kendi yazdıklarından hutbe okurdu. Kâdı’l-kudât Şerefüddîn Menâvî, onun yazdığı hutbeleri kendisinden isteyip, kaledeki hâdiseli zamanlarda bunlarla hutbe îrâd ederdi. Halife Müstekfâ-billah’a imâm oldu. Onun yanında çok i’tibâr görür ve kendisine ta’zim, hürmet ve saygı gösterilirdi. Ondan başka hiçbir kimse bu iltifâta kavuşmamıştı. 855 (m. 1541) senesi Safer ayının ikinci gecesi, akşam ezânı vaktinde vefât etti. Cenâze namazını, Kâdı’l-kudât Şerefüddîn Menâvî kıldırdı. Kabri, Karâfe kabristanında Şemsüddîn

İsfehânî'nin yanındadır. Vefâtı üzerine birçok mersiyeler yazıldı.

Oğlu Celâleddîn-i Süyûtî diyor ki: "Kâdılardan birisinden işitmiştim. Onun anlattığına göre, birgün babam, şehrin eşrâfından birisini ziyârete gitmiş. Akşama kadar onun yanında kalmış. O kadar çok susamış ki, susuzluğundan nerede ise bayılacak hâle gelmiş. Bunun üzerine demiş ki: "Bugün dolaştık durduk, içecek bir soğuk su dahî ikrâm eden olmadı. Keşki, bu vaktimi ibâdet ile geçirmiş olsaydım. Bizim için daha çok iyilikler hâsıl olurdu."

Mekke kadılığına ta'yin edildiği rivâyet edilmekle berâber, bu husûstaki haberler ittifâk hâlinde değildir. Herkesin yanında büyük bir yeri vardı. Dindar bir zât olup, kadı iken hüküm verme husûslarında çok araştırma yapardı. İzzet ve şeref sâhibi olup, tek başına bulunmaktan çok hoşlanırdı. Kendisine yapılan eziyetlere çok sabırlı idi. Kur'ân-ı kerîm kırâatına (okumasına) çok düşkündü. Her Cum'a bir hatim tamamlardı.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 1- Şerh-i elfiye Hâşiyesi: İbn-ül-Mûsânnifîn "Elfiye Şerhi"ne yaptığı haşiyedir, 2- Şerh-i Adûd Hâşiyesi: Buna "Şerh-ül-Akâid-il-Adûdiyye" de denir. Bundan çok az şey yazmıştır. 3- Edeb-ül-kazâ Hâşiyesi, 4- Risâletün alâ i'râbi kavl-ü-minhâc, 5- Ecvibetü i'tirâzât-ı İbn-il-Mukrî alel-Hâvî: İbn-i Mukrî'nin "Hâvî'ye olan i'tirâzlarının cevaplarıdır.

Ayrıca onun, "Kitâbün fis-sarf' ve "Kitâbün fit-tevkî" adında iki eseri daha vardır.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 72

2)Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 441, 442
3)Keşf-üz-zünûn sh. 95-96
4)Ed-Dav-ül-lâmi cild-11, sh. 72, 73

EBÜ'L-ABBÂS KUDSÎ (Ahmed bin Abdullah):

Kudüs'de yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Abdullah bin Muhammed bin Dâvûd bin Amr bin Ali bin Abdüddâim el-Kenânî'dir. Aslen Kenân diyârından olup, Kenânî, Makdisî ve Mecdelî nisbetleriyle tanınırdı. Nesebi, İmâm-ı Mâlik hazretlerine kadar ulaşmaktadır. Ebü'l-Abbâs Kudsî diye meşhûr oldu. Lakabı Şihâbüddîn'dir. 809 (m. 1406) senesinde Mecdel'de dünyâya gelip, orada yetişti. 870 (m. 1465) senesi Cemâzil-âhır ayının onaltıncı günü Mısır'da vefât etti. Karâfet-i Sugrâ kabristanına defnedildi.

Memleketinde, Abdullah bin Huld'un yanında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi, Kur'ân-ı kerîmin tecvîdini, "İbn-i Ebî Beyd" diye meşhûr olan Şemseddîn Muhammed bin Mûsâ'dan ve Mecdel kadısı Cemâleddîn Mahmûd bin Harûn'dan okuyup öğrendi. "Minhâc" kitabını ezberledi. Ayrıca; hadîs, sarf, nahiv, mantık ve hesâb (matematik) ilimlerine dâir çok kitabı okuyup ezberledi. Ezberlediği bu eserleri birçok âlime arzedip dinletti. İlim tahsîli için, ilk önce memleketinden Gazze'ye, sonra Rumeli'ye, sonra Beyt-i Makdis'e (Kudüs'e), sonra Kâhire'ye ve daha sonra da Mekke'ye geldi. 844 (m. 1440) senesinde Mekke'de kaldı. Bu şehirlerin herbirinde; fıkıh, usûl, kelâm, Arab edebiyâtı, ferâiz, hesâb, arûz ilimleriyle meşgûl oldu. Şihâbüddîn Ahmed bin Âmir (Kettânî lakabı ile meşhûr), İbn-i Ebî Beyd, Burhâneddîn

İbrâhîm bin Ramadan el-Basîr gibi birçok âlim ona icâzet verdiler. Dımeşk'da Alâüddîn-i Buhârî ile karşılaştı. Onun derslerini dinledi. Dâima, onun ders halkasının en arkasında otururdu. Ebü'l-Kâsım Nüveyrî' den de çok çeşitli ilimleri öğrendi. Bundan ve Alâüddîn-i Kâbûnî ile Hânefî âlimi Nâsıruddîn-i lyâsî'den de Arabîyât bilgilerini okudu. Fıkıh, usûl-i fıkıh, nahiv, lügat ve hadîs ilimlerinde, Rislân'dan çok istifâde etti. Ayrıca o zât, ona çok va'z ve nasîhat ederek Allahü teâlânın emirlerini bildirirdi. İzzeddîn-i Kudsî, İbn-i Kâdı Şühbe Harîrî, Şihâbüddîn bin Âyid, Şemseddîn el-Mahmerâ, Bulkînî, Şerefüddîn-i Sübkî, Cemâleddîn-i Emşâtî gibi âlimlerden çeşitli ilimleri aldı. Emşâtî'den; arûz bilgilerini öğrendi. Kayâtî ve Vanâî' den de; fıkıh, Arab edebiyâtı, usûl-i fıkıh, kelâm ve daha başka ilimleri tahsîl etti. "Kırâat-ı erba'a-i aşere" hakkında yazılmış ba'zı kitapları, Şemseddîn-i Kabâkâbî' den dinleyip öğrendi. Abbâdî, Ebü'l-Esbât Remlî, Şemseddîn-i Mekkînî ve Ammâd bin Şeref gibi âlimlerden de çeşitli ilimleri okuyup öğrendi.

Tâceddîn bin Garâbîlî'den hadîs ilmini öğrendi. Şeyh İbn-i Hacer ile uzun zaman kalıp, hadîs ilmine dâir çok mes'eleyi okudu. Onun imlâ (yazdırma) derslerinde de bulundu. Mekke'de Zeyneddîn bin lyâs'dan da hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca ondan, Ebî Amr'ın kırâatini da okumuştu. Ebü'l-Feth Merâgî, Muhib bin Nasrullah Bağdâdî, Bisâtî, Zeyneddîn-i Zerkeşî, Kubâbî, Tedmirî, İzzedîn-i Kudsî, Sa'd bin Dîrî, Âişe-i Hanbelî gibi âlimlerden de çok hadîs-i şerîf dinledi.

Velhâsılı o Mısır'da, Şam'da, Mekke'de ve daha başka şehirlerde bulunan asrının âlimlerinin çoğundan ilim aldı. Buralara nice kerreler gidip geldi.

İzzeddîn bin Furât ve daha birçok âlim, ona icâzet verdiler.

Mekke'de, kırâat âlimlerinden Şeyh Muhammed Geylânî ile karşılaştı. Ondan da çok ilim tahsîl etti. Bu ilimde çok yükseldi. Kâyâtî, Vanâî, İbn-i Kâdı Şühbe, Bulkînî, Abbâdî ve daha birçok âlim, ders ve fetvâ vermek husûsunda ona izin verdiler. Onun; tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, edebiyât ilimlerine dâir ezberlediği birçok kitaplar ve bölümler vardır. Hadîs-i şerîfleri bilmekte, sahîh ve zayıf olduklarını ayırmakta pek mâhirdi. Okuduklarını hemen ezberlerdi. Bunun için birçok meclislerde va'z ve nasîhat verirdi. Her ilimde zamânının bir tânesiydi.

İzzeddîn-i Kudsî diyor ki "Onun va'z ve nasîhat vermedeki derecesi o kadar yükseldi ki, Zeyneddîn-i Küresi' den sonra benim va'z kürsüme, onun gibisi çıkıp va'z etmemişti."

İbn-i Ebî Azibe diyor ki: "Onun ezberledikleri, Zeyneddîn-i Kureşî'den daha çoktu."

Şeyh İbn-i Hacer diyor ki: "O, Kudüs'de ilimle çok meşgûl oldu. Çok zekî olup, okuduklarını ve işittiklerini hemen ezberlerdi. Sözleri herkes tarafından beğenilip kabûl edildi. Va'z ve nasîhat vermekte pek mâhirdi. Yanına çok kimseler toplanırdı. O, Hânefî âlimlerinden Ebü'l-Bekâ' bin Ziyâ'dan çok nakillerde bulunurdu. İnsanların ondan istifâdesi çok oldu. Birçok talebesi oldu. Fetvâlarını, yazıp verirdi. Mescidde va'z ettiği için, halk ve ba'zı âlimler, yanında toplanırdı."

Herkes tarafından sevilir ve medhedilirdi. Şam halkının çoğu onu tanır, hürmet ve saygı gösterirlerdi. Kendisine ba'zı memleketlerin kadılığı teklif edilmesine rağmen kabûl etmedi.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 300
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 363-366

EBÜ'L-BEKÂ EL-BEKRÎ:

Fıkıh ve usûl âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahmân'dır. Künyesi Ebü'l-Bekâ, lakabı Celâleddîn'dir. Celâl Bekrî ismiyle tanınmıştır. 807 (m. 1404) senesinde Dehnût'da doğdu. 891 (m. 1486)'de vefât etti. Doğduğu yerde ilim tahsîline başladı. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra fıkıh ilmi öğrenmeye başladı. Vâsıtî'nin fıkıh ilmine dâir "Tahrîr" adlı eserini ezberledi. Ayrıca diğer ba'zı fıkıh kitaplarını da okuyup, nahiv ilmini öğrendi. Fıkıh ilmini, dedesi Ahmed bin Muhammed' den öğrendi. Dedesinin vefâtından sonra Mısır'a gidip yerleşti. Mısır'a gittiğinde henüz yeni bulûğ çağına girmişdi. Orada Takî bin Abdülbârî ed-Darîr'den, sonra Sıbt İbni Lebân'dan fıkıh okudu. Yine bu zâttan, usûl ve hadîs ilmini öğrendi. Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'i defâlarca okudu. Ayrıca Zeki Meydûmî, Zeyn el-Kumnî, Şemseddîn Bermâvî'den fıkıh okudu. Veliyyüddîn Irâkî'nin verdiği fıkıh derslerine katıldı. Kâyâtî'den de usûl ilmine dâir ders aldı. Bu zâttan "Cem'ul-Cevâmi"yi okudu. Fıkıh ilminde, fıkıh bilgilerini ezberlemek ve öğrenmekte, fıkıh usûlünde ve Arabcada çok ilerleyip, meşhûr oldu. İki defâ hacca gitti. Mücâvir olarak Mekke'de kaldı.

Kudüs'e de gidip, mescid-i Aksâ'yı ziyâret etti. Bir ara kadı nâibliği, sonra İskenderiyye'de kadılık yaptı. Daha sonra bu vazîfeden alındı. Bunun üzerine Kâhire'ye döndü. Ders ve fetvâ vermekle meşgûl oldu. Daha sonra Ebü'l-Feth bin Kâyâtî'nin vefâtı üzerine Baybarsiyye Medresesi meşîhatlığı (baş müderrisliği) yaptı. Asrında, bilhassa Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ezberlemesiyle meşhûr olmuştur. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerindeki ilmiyle emsâllerini geçmiştir. Bu vasfından dolayı hürmet görmüş ve hâli takdîr edilip sevilmiş bir zât idi. Eserleri şunlardır: "Şerh-ül-Minhâc", "Şerh-i Ravd", "Şerh-i Tenkîh-ül-Lübâb", "Behcet-ür-râgıbîn", "Şerh-i Tedrîb", "Şerh-i Muhtasar-ı Tebrîzî". Sahîh-i Buhârî'yi de şerh etmeye başlayıp, bir miktâr şerhetmiştir.

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 134*
2)*Ed-Dav-ül-lâmi' cild-7, sh. 284*
3)*Keşf-üz-zünûn sh. 1626*
4)*Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 214*
5)*El-A'lâm cild-6, sh. 194*

EBÜ'L-BEREKÂT EL-ASKALÂNÎ (Ahmed bin İbrâhim):

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi ve tarihçi. İsmi, Ahmed bin İbrâhîm bin Nasrullah bin Ahmed bin Muhammed bin Ebü'l-Feth bin Hâşim bin İsmâil el-Kenânî el-Askalânî el-Mısrî'dir. Lakabı "İzzeddîn" ve künyesi de "Ebü'l-Berekât" idi. Aslen Askalân beldesindendir. 800 (m. 1398) senesi Zilka'de ayında Kâhire'de doğdu ve bu şehirde yetişti. Fıkıh âlimi ve tarihçi idi. Mısır'da Sâlihiyye Medresesinde Hanbelî mezhebi reîsliği

onunla nihâyet buldu. Kadirî tarîkatına mensûb idi. Kâhire'de Kâdılık vazîfesine ta'yin edildi. Yaşayışı, herkes tarafından medhedildi, övüldü. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı. Çok ilim sâhibi olup, kıymetli eserleri vardır. 876 (m. 1471) senesi Cemâzil-evvel ayında Kâhire'de vefât etti.

Ebü'l-Berekât Askalânî, yeni doğduğu sırada babası vefât etmişti. Onu, annesi büyütüp yetiştirdi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip, tecvîdini ve "Muhtasar-ı Hırakî'yi" Zerâtîtî'den okudu. Bu eserin tamâmını, Kâdı Mecdüddîn Sâlim'e, ba'zı bölümlerini de âdeti üzere Şemseddîn-i Şâmî'ye, sonunu da Ebü'l-Fadl bin İmâm-ı Magribî'ye arz edip dinletti. Ayrıca İbn-i Mâlik'in "Elfiye"si, "Tûfî", Beydâvî'nin "Tavâlî"si, Şüzûr-iz-zeheb" ve "Milha" adındaki eserleri de Ebü'l-Fadl'a arz etmişti. "Milha"nın yarısını bir gecede ezberlemişti.

Fıkıh ilmini, Mecdüddîn-i Sâlim'den, Alâüddîn bin Muglî'den, Muhib bin Nasrullah'dan ve daha birçok âlimden okuyup öğrendi. Arab dili ve edebiyâtına âit ilimleri de, Şemseddîn Busayrî'den ve birazını da Şatnûfî ve başka âlimlerden öğrendi. Tefsîr ilmini, Şemseddîn bin Dîrî'den okudu. Ba'zı mes'eleleri, Burhâneddîn-i Beycûrî'den sorup öğrendi. Bisâtî'nin ilim meclislerinde tek başına bile hazır bulunuyordu. İbn-i Mezrûkî'nin, Abdüsî'nin, Celâleddîn Belkînî'nin derslerinde onların yardımcılığını yapardı. Bunlarla birlikte, Mecdüddîn, Şemseddîn-i Bermâvîyîn, Bedreddîn bin Demâminî, Takıyyüddîn-i Fâsî, İzzeddîn bin Cemâ'a gibi daha birçok âlimden istifâde etti. İzzeddîn bin Cemâ'a'nın; me'âni, beyân, hadîs ve daha başka derslerine çok gidip ta'kib etti.

Şemseddîn-i Irâkî'nin ferâiz ve başka derslerinde hazır bulundu. İlm-i vakt, târih ve diğer ilimleri de Şihâbüddîn-i Berdînî'den, Makrîzî'den ve Aynî'den aldı. İzzeddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî'den de; tefsîr, Arabîyyât, usûl-i fıkıh, kelâm, me'ânî, beyân, mantık, hikmet ve diğer ilimleri okudu. Bu zâttan istifâdesi çok yüksek oldu. İbn-i Sâig'den de yazarak çok şey aldı. Zeyneddîn Ebû Bekr el-Hâfî'nin zikir telkîni ile berâber tasavvuf yoluna meyledip, hırka giydi. Burhâneddîn-i el-Kâvî'nin sohbetlerinde bulundu. O da, dayısı Cemâleddîn Abdullah'dan ve annesi Âişe'den bu hırkayı giymişti. Kezâ Şemseddîn Zerâtîtî, Şemseddîn-i Şâmî, İbn-i Mısrî, İbn-i Baytar, Şeref İbni Küveyk ve Şeref Yûnus Vâhî, Şihâbüddîn-i Vâsıtî, Tarrâyînî gibi âlimlerden de hadîs-i şerîf dinledi. Sehâvî'nin hocasından da hadîs-i şerîf dinledi. Veliyy-ül-Irâkî, Halîl-ül-Kuraşî, Zeyn-üz-Zirkeşî, Cemâleddîn bin Fadlullah, Kemâleddîn bin Hayreddîn, Muhib bin Nasrullah el-Fâkûsî, Tâceddîn-i Şerâbîsî ve daha birçok âlimden de hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Zeyn-ül-Irâkî ve Ebû Bekr Merâgî, Cemâleddîn bin Zâhire, İbn-i Cezerî ve daha birçok âlim, ona icâzet verdiler.

Hocası Mecdüddîn Sâlim'in kadılığında ona yardım ederdi. Bu sırada daha 17 yaşında idi. Orada, kadı yardımcılığına kadar yükseldi. Hocası ona, yardımcılık elbisesini giydirdi. Hocasına Cemâliyye ve Hasîniyye medreselerinde de yardım ederdi. Hattâ bu derslerde, şehrin vâlisi de bulunurdu. Ondan daha büyük âlimlerin orada hazır bulunmasına rağmen, vâli onu hep önde tutardı. Yine, Hasîniyye'deki Câmi-i Melik'deki hutbeleri, İbn-i Bâbâ Câmii'ndeki hadîs

derslerini ve bundan sonra da Eşrefiyye (Barsbay) Medresesi'ndeki fıkıh derslerini buna okuturdu. Bunlardan başka, daha birçok dersleri okutmak işini ona havâle etmişti. Sefer için kadılık vazîfesinden ayrıldığında, bu vazîfeyi ona verirdi. Ayrıca o, İbn-i Muglî'nin de kadılık vazîfesinde yardımcılığını yaptı.

Askalânî, ilk defâ 815 (m. 1412) senesinde hacca gitti. Sonra 853 (m. 1449) senesinde tekrar hac yaptı. O sene, Medîne-i münevverede Seyyid Afîfüddîn el-Îcî ile buluştu. Ondan, Ravda-i mutahheranın yanında söylediği "Kasîde"sini dinledi. O da Askalânî'nin burada yazdığı "Kasîde"yi ondan dinledi. İki haccı arasında ve bundan sonra pekçok kerreler Beyt-ül-mukaddesi (Mescid-i Aksâ'yı) ve Halîlürrahmân Mescidi'ni ziyâret etti.

Bu ziyâretleri sırasında, Kubâbî ile de karşılaştı. O, kendisine icâzet verdi. Remle'de Şihâbüddîn İbni Rislân ile bir araya geldi. Ondan "Zühd" manzûmesini okuyup öğrendi ve onun düzeltilmesi husûsunda kendisine izin verildi. Ona hürmet ve saygıda çok rağbet gösterdi. İki kerre Şam'a gitti. Birincisinde, o beldenin hâfızı İbn-i Nâsıruddîn ile karşılaştı. Çok ikrâmlarda bulundu. İkincisinde, Burhâneddîn Bâ'ânî ile karşılaşıp, nesir olarak yazdığı eserlerini, kendi lafzından ona dinletti. Câmi-i Benî Umeyye'nin İmâmı, Zeyneddîn Abdürrahmân bin Şeyh Halîl el-Kâbûnî ile de buluştu. Yine Dimyat ve Mahille'ye gelince de, bu beldelerin ve köylerinin birçok büyük âlimi ile karşılaşıp, birbirlerinden istifâde ettiler. Şâirleri ile müzâkerelerde bulundu. Onların topladığı, te'lîf ve tasnîf ettiği eserlerinden çok faydalandı. Onlardan nazım veya nesir olarak çok eser hazırladı. Onun bu

hali kendisini meşhûr etmişti. Bu şöhretinden sonra, evi âlim ve fâzıllarla dolup taşmaya başladı.

Bedreddîn Bağdâdî'den sonra, Kâhire'de Hanbelî kadılığına ta'yin edildi. Bu vazîfelerine ilâveten Sâlihiyye, Eşrefiyye-i Kadîme, Nâsıriyye, Câmi-i İbn-i Tûlûn, Şeyhûniyye ve Câmi-i Ezher gibi medreselerdeki derslerini de yürüttü. Talebelerine ve kendisine gelip gidenlere karşı tevâzu ve ünsiyette o kadar çok ileri gitmişti ki, bunda kendisini geçen olmadı. Eserlerinin çokluğu ile berâber, iffetine, asâletine ve güzel huylarına dâir çok şey bildirildi. Ayrıca o, Mısır'da ve başka yerlerde kadılık yaptı. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendinden büyük âlimler de, ondan hadîs-i şerîf dinlediler.

Askalânî; mescid, medrese, sebîl, sarnıç ve her türlü hayır ve hasenât cinsinden daha birçok şeyler yaptırdı. Onun evinde, muhtâclardan pekçok kimseler toplanır, o da onların ihtiyâcını gidermeye çalışırdı.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1-Nazmü usûl-i İbn-ü-Hâcib ve tavdîhihî, 2-Muhtasar-ül-muharrer fil-fıkıh, 3-Tavdîh-ül-Elfiye ve şerhuhâ, 4-Tenbîh-ül-ahyârı mâkile fil-menâmî minel-eş'âr.

1)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 205, 206, 207
2)Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 144
3)Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 321
4)El-A'lâm cild-1, sh. 88

EBÜ'L-FADL HATÎB (Muhammed Kemâl):

Hadîs ve Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdülazîz bin Kâsım bin

Abdürrahmân el-Kemâl en-Nevîrî'dir. Hâşimoğulları sülâlesine mensûptur. Nisbeti Mekkî, künyesi Ebü'l-Fadl olup, Ebü'l-Fadl el-Hatîb diye meşhûr olmuştur. 827 (m. 1424) senesi Rebî'ul-evvel ayında Mekke'de doğdu. 873 (m. 1469) senesi Ramazan ayında Kâhire'de vefât etti.

O doğmadan sekiz gün önce, babası vefât etti. Büyük kardeşinin yanında büyüdü, önce Kur'ân-ı kerîmi okumasını öğrendi. Daha sonra ezberledi. Ebû Amr'ın huzûrunda ders dinledi. Mûsâ el-Megrâvî'den "Minhâc" kitabını okudu. Mekke'de Cemâleddîn bin Ebû Yezîd Semerkandî Hânefî'nin Cemâlüddîn Bengâlî Hindî ve Burhânüddîn Bengâlî Hindî'nin yanında nahiv ve fıkıh usûlü dersleri aldı. Ebû Sa'r Hanbelî, Ebü'l-Meâlî Sâlihî, Ebü'l-Feth Merâgî, Takıyyüddîn bin Fehd ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi, ilim öğrendi. Yirmidokuz yaşında iken Tedmerî, Kabâbî, Necmeddîn bin Hacî, İbn-i Nâzır es-Sâhibe, Tâcüddîn bin Berdes ve kardeşi Alâüddîn, Kılvetâti, Şemseddîn Şâmî ve ba'zı âlimlerden icâzet aldı.

844 (m. 1440) senesinde ilim öğrenmesi için, kardeşi onu Kâhire'ye götürmüştü. Daha sonraları kendisi yalnız olarak gitti. Kâhire'de Kâyâtî, Venâî ve bunlar gibi büyük âlimlerden; fıkıh nahiv, hadîs dersleri aldı. Seyyid Fahreddîn Şîrâzî'den akâid ilmi öğrendi. İzzeddîn Hanbelî, Şemseddîn Muhammed bin Ebi'l-Hayr Menüfî'den de ilim öğrendi. Medîne-i münevverede Muhib Mutrî, Şihâbüddîn Cerîrî. Ebü'l-Kâsım Nevîrî'den usûl-i fıkıh, nahiv, sarf, mantık, dersleri aldı. Hattâ, Nevîrî'den çok istifâde etti ve onun fıkıh derslerinde bulundu. Sirâcüddîn Ömer Bilbîsî ile berâber, İbn-i Cemâ'a'nın "El-Mensek-ül-Kebîr" adlı

eserini ve şerhini İzzeddîn Abdüsselâm Bağdadî, Kemâleddîn bin Hümâm, Selâmullah, Nûreddîn el-Bûşî gibi büyük âlimlerden okudu. Hâfızası çok kuvvetli ve çok zekî idi. Ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda çok âlimlerden icâzet aldı. Şeyh Midyen, Seyyid Safiyyüddîn Îcî ve Seyyid Afifüddîn Îcî ile arkadaşlık yaptı. 849 (m. 1445) senesinde üçüncü defâ Kâhire'ye geldi. Bu gelişinde ekseriyâ Kemâleddîn bin Bârizî ve Bedreddîn Bağdâdî'nin derslerine devâm ederdi. Ba'zı yerlerde hatîblik vazîfesinde de bulundu.

Ebü'l-Fadl'ın kardeşleri de âlim kişilerdi. Fakat Ebü'l-Fadl onlardan daha meşhûr oldu. Efdâliyye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Mekke'den Kâhire'ye gelişinde çok rahat etti. Devlet adamlarından çok i'tibâr gördü. Makâm sâhiblerinden gelen hediyelerin yanında, her günlüğüne bir dirhem maaş tahsîs edildi. Sultan da ayrıca hediyeler verdi. Ezher'de vâ'izlik yaptı. Çok güzel ve te'sîrli konuştuğundan, va'zları çok kalabalık olurdu. Derslerine ve sohbetlerine, âlimler ve devlet büyükleri katılırdı. Burada ünü fazlalaştı, makâmı, yükseldi. Sâlihlerle, fazîletli kimselerle, âlimlerle berâber olmak onun âdeti idi. Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "Beni çok sever ve yakınlık gösterirdi. Çok tevâzu sâhibi idi. Beni, kardeşi Ebü'l-Kâsım gibi severdi. Mü'minleri çok sever, münâfıklara çok fazla kızardı. Çok hayır işlerdi."

Birkaç defâ Beyt-ül-makdîs'i ziyâret etti. Buradan Şam'a ve başka şehirlere de gitti. Her gittiği yerde büyüklüğünü takdîr eder, saygı gösterirlerdi. Gittiği yerlerde hadîs-i şerîf rivâyet eder, va'z eder, ders okutur, fetvâ verirdi. Her mecliste konuşur, Sahîh-i Buhârî'den ba'zı hadîs-i şerîfleri açıklardı. Zamânının

büyük âlimlerindendi. Hâfızası çok kuvvetli olup, aynı zamanda çok zekî idi. Çok güzel yazı yazar, güzel konuşurdu. Konuşmalarında çok serbest ve rahat olup, hiç tutulmazdı. Âlimler ve halk tarafından hürmet edilir ve sevilirdi. Heybetli olmakla berâber, mütevâzı idi. Çok cömert idi. Herkesin hatırını sorar, gönlünü alır, insanlarla dost olurdu. Yanına gelenlere, makâmı ile de yardımcı olurdu. Talebelerinin iyi yetişmesi için çok çalışırdı.

Ona Mısır diyârının kadılığı teklif edildiyse de, kabûl etmedi. Zâten buradaki şöhreti kadılıktan daha yüksek idi. İbn-i Mulakkîn'den sonra Şâfiîlerin müderrisliğinde bulundu. Rûhu çıkacak âna gelinceye kadar şuurunu kaybetmedi. Vefât edinceye kadar herkese nasîhat ederdi. Vefât edince, çok kalabalık bir topluluk cenâze namazını kıldılar. İmâm-ı Şafiî'nin yakınına defnettiler. Sahîh-i Buhârî'ye şerh yazmıştır. Bunun yanında, hutbe kitabı ve daha başka eserleri vardır.

1)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 32

EBÜ'L-HASEN SÜYÛTÎ (Muhammed bin Ebî Bekr):

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebî Bekr bin Ali bin Hasen bin Mutahhir bin Îsâ'dır. Lakabı Salâhaddîn, künyesi Ebü'l-Hasen olup, nisbeti Süyûtî'dir. 783 (m. 1381) senesinde Mısır'ın Asyût kasabasında doğdu. 859 (m 1455) senesinde Kâhire'de vefât etti.

Memleketi Asyût'ta büyüdü. Önce Kur'ân-ı kerîmi okumasını öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi Verş kırâatine göre Şerefüddîn Abdülazîz bin Muharriz bin Ebi'l-Kâsım

Tahtâvî'den okudu. Ebû Emr kırâatini ise Şihâbüddîn Düveynî'den okudu. Düveynî'den bir miktâr nahiv ilmi de öğrendi. Daha sonra babası, 800 (m. 1397) târihinden önce oğlunu Mısır'a götürdü. Umde kitabını Zeynüddîn Irâkî'den iyice okuyup öğrendi. Sonra Zeynüddîn, Irâkî'nin huzûrunda okuyarak icâzet aldı. Babası, oğlunu tekrar memleketine götürdü. Bir müddet burada ikâmet ettikten sonra, 806 (m. 1403) senesinde âilece Kâhire'ye geldiler. Şehir dışında bir yere yerleştiler.

Ebül'l-Hasen Süyûtî burada; fıkıh, hadîs, usûl, nahiv, me'ânî ve beyân ilimlerinde Veliyyüddîn Irâkî'nin derslerine devâm etti. Irâkî'nin Emâlî kitabını yazdı. Yine Nûreddîn Ademî, Şemseddîn Bermâvî, Burhâneddîn Beycûrî'den de fıkıh ilmi tahsîl etti. Nahiv ilmini Şemseddîn Şettanûfi ve Şemseddîn İbni Hişâm'dan, arûz ve edebiyâtla ilgili diğer ilimleri de Bedreddîn Demâminî'den tahsîl etti. Âcurimiyye kitabının az bir bölümü hâriç, diğer bölümlerini Demâminî'den okudu. İzzeddîn bin Cemâ'a'nın derslerinde de bulunan Ebü'l-Hasen Süyûtî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce adındaki hadîs kitaplarının çoğunu İbn-i Cezerî ve Zeynüddîn Kımenî'den okudu. Hizb-un-Nevevî'yi de Yahyâ bin Muhammed Şâzilî'den okudu. Çeşitli ilimlerde büyük âlim oluncaya kadar, ilimle meşgûl olmaktan geri durmadı. Edebiyât ilimlerinde büyük âlim oldu.

Ebü'l-Hasen Süyûtî, güzel yazı yazardı. Kendisi ve başkaları için pekçok kitap yazdı. 835 (m. 1431) senesinden sonra Asyût'daki medreselerin idâreciliğini yaptı. Bu medreseler Şerîfiyye, Fâiziyye, Bedriyye ve Hudayriye medreseleridir. Karakoca Hasenî

Medresesi'nde de hatîblik ve imamlık yaptı. İbn-i Hacer onu över ve sözlerini dinlerdi. Veliyyüddîn Irâkî, Ebü'l-Hasen'e; "Fazîlet sâhibi bir kimse" derdi. Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "Ben, Ebü'l-Hasen Süyûtî ile defâlarca berâber bulundum. Hocamız İbn-i Hacer'den ders okurken, ben de dinledim. Şiirlerinden ba'zı bölümler yazdım. İbn-i Fehd ve diğer ba'zı arkadaşlarımız da yazdı"

İlki 826 (m. 1423) senesinde olmak üzere, defâlarca hacca gitti. Zaman zaman Mekke-i mükerreme de mücâvir olarak ikâmet etti. Dımeşk'a gidip Kudüs'ü, Halîl İbrâhîm (a.s.) makâmlarını ziyâret etti. Sa'îd, Kûs, İskenderiyye ve daha başka şehirlere de gitti. Gittiği yerlerin âlimlerinden istifâde edip, tâliblerine de ilim öğretti. Ebü'l-Hasen Süyûtî, çok hayr ve hasenât işleyen, fazîlet sâhibi bir zât idi. İnsanlardan uzak durur, halkın arasına pek karışmazdı. Güzel ahlâklı olup, temiz ve güzel giyinirdi.

Zamânının en büyük âlimlerinden ders alan ve en kıymetli âlimleri yetiştiren Ebü'l-Hasen Süyûtî, pek kıymetli eserler de yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1-Matlab-ül-edîp fil-edeb vet-târîh, 2-Riyâd-ül-elbâb ve Mehâsin-ül-âdâb, 3-El-Merc-ün-nadr vel-erc-ül-Itr, 4-Ercûzetün fil-hayl, 5-Şerh-ül-erba'în-in-Neveviyye, 6-Nazmü nühbet-il-fiker, 7-Fadlu Salât-il-Cemâati, 8-Fadl-üs-seyf aler-remyi.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 113
2)El-A'lâm cild-6, sh. 57
3)Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 199
4)Ed-Dav-ül-lâmi cild-7, sh. 177, 178

EBÜ'L-LUTF HASKEFÎ (Muhammed bin Ali):

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ali bin Mensûr bin Zeyn-ül-Arab el-Haskefî el-Makdisî'dir. Lakabı Şemseddîn olup, "Ebü'l-Lutf" künyesi ile meşhûr oldu. 819 (m. 1416) senesinde, Diyarbakır'a bağlı Hısn-i Keyfâ'da (Bugünkü Hasankeyf'de) dünyâya gelmiş olup, kendi beldesinde "İbn-ül-Hısnî" künyesi ile tanınırdı. Doğum yerinde büyüyüp yetişti. Kudüs (Beyt-ül-makdîs), Kâhire ve Haleb şehirlerinde birçok âlimden ilim tahsîl etti. Fıkıh, nahiv, sarf, edebiyât, şiir ve daha birçok ilim dallarında mütehassıs bir âlim olarak yükseldi. Birçok eserleri vardır. 859 (m. 1455) senesi Cemâzil-âhır ayının onuncu günü Kudüs'de vefât etti.

Ebü'l-Lutf Haskefî, daha küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi Necmeddîn-i Acemî el-Merâzî'den okudu. İmâm-ı Âsım, İmâm-ı Nâfi' ve İbn-i Kesîr rivâyetlerini, onun ve İbn-i Musabbir'in huzûrunda okudu. O sırada yanında, Zeyneddîn Âbdürrahmân bin Hallâl da vardı. Çok kimseler, Ebü'l-Lutf'un kırâatından istifâde ettiler.

Nahiv ve sarf ilimlerini, Celâl bin Halvâî'den ve Hasankeyf kadısı El-Hâc Zeyneddîn Abdürrahmân'dan öğrendi. El-Hâc Zeyneddîn de ondan mantık ilmini okudu. Yine o, Hısn-ı Nûr'da Kâdı'l-kudâtlık yapan Şafiî âlimi Hatîb Cemâleddîn Hasen bin Ali'den mantık, şiirde arûz ve kâfiye bilgilerini tahsîl etti. Kudüs'de Sirâcüddîn-i Rûmî'den, Kâhire'de Kâfiyecî'den mantık ve "Şerh-i Akâid-i Adûdıyye"nin bir bölümünü muhtasar olarak okuyup öğrendi. Ayrıca Kâfiyecî'den, Seyyîd Şerîf Cürcânî'nin "Şerh-i Mevâkıb"ından iki mevkifini (bölümünü) de okumuştu. Hey'et

(astronomi), hendese (geometri), hesâb (matematik) ve diğer fen ilimlerini de, meşhûr fen âlimi Kıyâmüddîn-i Şîrâzî'den tahsîl etti. Safiyyüddîn Abdülmü'min el-Ermevî'nin "Edvar" kitabını, Musul kadısının oğlu El-Hâc Zeyneddîn Tâhir'den okudu. Beyân, me'ânî ve bedî' ilimlerini de, Haleb'de Şifahıyye Medresesi'nin müderrisi Alâüddîn Ali el-Kürdî'den öğrendi.

Fıkıh ilmini, Haleb'de Câmi-i kebîrin İmâmı olan Ubeyd-ül-Bâbî'den ve Kudüs'de Zeyneddîn Mâhir'den okudu. Zeyneddîn Mahir de, ferâiz ve hesâb bilgilerini ondan öğrendi. Ayrıca o, usûl-i fıkıh ile berâber; fıkıh, nahiv, tefsîr, hadîs ve tasavvuf ilimlerine âit derin bilgileri, Şihâbüddîn bin Rislân'dan öğrendi.

Haleb'de Hâfız Burhâneddîn'den, Kudüs'de Şemseddîn bin el-Mısrî'den, Şihâbüddîn bin Hâmid'den, Takıyyüddîn-i Kalkaşendî'den ve Kâhire'de İbn-i Hacer-i Askalânî'den pekçok hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Şemseddîn-i Usayrî ve daha başka âlimler, ona icâzet verdiler.

Haskefî'nin Haleb'e gelişi, 835 (m. 1431) senesinde idi. Sonra memleketine döndü. 838 veya 839 (m. 1435) senelerinde Haleb'e geldi. Oradan Kudüs'e geldi ve buraya yerleşti. Hacca gitti. Birçok kere Kâhire'ye gidip geldi Kudüs'de Salâhiyye Medresesi'nde müderris yardımcılığı yaptı. Kâhire'de Şemseddîn Esnevî ile karşılaştı. Onun, nesir ve nazım olarak yazdıklarını dinleyip, pek beğendi. Ona ikrâm ve iltifâtlarda bulundu.

Ebü'l-Lutf Haskefî, yüksek fazîletlere ve çok çeşitli meziyetlere sâhip olan bir zât idi. Hattı, yazı yazması çok güzeldi. Tezyînât, süslemeler yapmakta pek

parlak bir san'ata sâhipti. Cild yapma san'atında o kadar yükselmişti ki, bu işte herkesi hayrette bırakırdı. Binlerce cildin arasında onunkini başkalarından ayırmak, hiç de zor olmazdı. Edebiyâtta üstün bir yeri olup, çok güzel şiirleri, kasîdeleri vardır. Şiirlerinde Şecî' san'atını pek mehâretle kullanırdı. Bütün bunlarla berâber o, lütuf ve kerem sâhibi olup, insanları iltifât ile karşılaması ve âdâb-ı muaşeretteki üstün vasıfları sayılamayacak kadar çok ve güzeldir. Bu bakımlardan kendisi, "Ebü'l-Lutf künyesi ile meşhûr olmuştu. Bütün sözlerinde ve yazılarında gâyet fasîh (açık) bir ifâdesi, emsâllerinin üstünde bir üslûbu vardı. Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1- Tahkîk-ül-kelâm fî mevkıf-il-me'mûm vel-İmâm, 2- Ref'-ul-Hîcâb fî zebâihi ehl-il-kitâb ve münâkehâtihim, 3- Şeceretün fî ilm-in-nahv, 4- Şeceretün fî ilm-is-sarf.

1)Mu'cem-ül-müellifîn cild-11 sh. 65
2)Ed-Dav-ül-lâmi' cild-8, sh. 220, 222
3)El-A'lâm cild-6, sh. 288

EBÛ MUHAMMED EL-YEMENÎ:

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Âbdürrahmân bin Osman el-Mu'terid el-Yemenî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Âlim, kâmil, tevâzu ve ihlâs sâhibi, gönlünü Allahü teâlâyâ vermiş bir zât idi. 830 (m. 1426) senesinde vefât etti.

Ebû Muhammed el-Yemenî, Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Bu husûsta bir benzeri yok idi. Kur'ân-ı kerîmi eline aldığı ânda, onu bir titreme ve korku alır, ancak okumaya başlaması ile bu titreme ve korku sona

ererdi. Abdullah-ı Yemenî'ye "Nedîm-ül-Kur'ân-ı" (Kur'ân-ı kerîmin arkadaşı, dostu) dendi. Ebû Muhammed el-Yemenî şöyle dedi: "Beni kendisine yaklaştıracak bir ibâdet yolu üzerinde olmayı Allahü teâlâdan istedim. O da bana, kendi kitabını, ya'nî Kur'ân-ı kerîmi okumamı nasîb etti."

Bir talebesi şöyle anlatır: "Birgün Abdullah-ı Yemenî'nin yanında idim. Bir kadıncağızın feryâd ettiğini ve doğum zamânı geldi dediğini duyduk. Ebû Muhammed; "Yâsîn sûresini okusun. İnşâallahü teâlâ selâmet bulur" dedi. Biraz sonra da; "Şimdi o kadıncağız bir erkek evlâdı dünyâya getirdi. İsmini de Ali koydu" buyurdu. Bir ara gidip ne olup bittiğini sorduğumda, hakîkaten hocamın bildirdiği gibi olduğunu öğrendim."

Kendisi şöyle anlatır: "Rü'yâmda kendimi Allahü teâlânın huzûrunda iken gördüm. Her tarafı bir nûr kaplamıştı. Huzûrda; Muhammed aleyhisselâm, hocam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, hocam Fakîh Ahmed bin Ömer ez-Zeyla'î, Ebü'l-Gays bin Cemîl ve velîlerden birçok zât bulunuyordu. Orada bir halı vardı ve herkes nalınlarını çıkarıp onun etrâfına toplanmıştı. Ayağımda nalın olduğu hâlde bana; "Halıya bas" dendi. Buyurulduğu gibi yapıp, oraya oturdum. Daha sonra Ebü'l-Gays kalktı ve bana bir elbise giydirmek istedi. Fakat Resûl-i ekremin (s.a.v.) işâretiyle yerine oturdu. Server-i âlem (s.a.v.) mübârek elleriyle başıma beyaz bir tülbend koydu. Daha sonra Ebü'l-Gays bin Cemîl bir takye giydirdi. Orada bulunanlar da tekbîr getirdiler."

Yine şöyle anlatır: "Birgün hocam Ebü'l-Gays'ın kabrine gidip bir ihtiyâcımı arzettim. Ne zaman ki

başımı kaldırıp baktığımda, kabir parmaklıkları arasında; "Maksadın olacak, olacak" diye yazılı bir mektûp gördüm."

Kendisi anlatır: "Atâ isminde birinin evinde misâfir idim. O, çoluk-çocuğuna vâlinin zarar vereceğini söyledi ve onun hakkında şikâyette bulundu. O zaman ben, Resûlullahı (s.a.v.) vesîle ettim. O'ndan yardım istedim. Resûl-i ekrem (s.a.v.); "İşte ben yanındayım" buyurdu. Sabahleyin vâlinin azli haberi geldi."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Rü'yâmda bana bir kâğıt parçası verildi ve; "Günahlarını buna yaz" dendi. Kâğıt genişledikçe genişledi. Sonra da; "İşte biz, senin ne kadar günâhın var ise hepsini affettik denildi."

1)Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 122

EBÛ NASR PÂRİSÂ:

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Muhammed el-Hâfız-ı Buhârî olup, Muhammed Pârisâ hazretlerinin oğludur. Künyesi Ebû Nasr, lakabı Hâfızüddîn'dir. 865 (m. 1460) senesinde vefât etti. Kabri Belh şehrindedir. Din ilimlerinde ve tasavvuf ilminde çok yüksek derecede bir âlim ve büyük bir evliyâ idi. Babasından feyz ve ilim almıştır. Görülmemiş bir tevâzuya sâhib idi. İlmini ve tasavvufdaki üstün hâllerini hep gizlerdi. Kendisine bir suâl sorulduğu zaman, kitaba bakalım der, kitaplara bakar cevap verirdi. Kitabı eline alıp açar açmaz, sorulan suâlin cevâbı bulunan yer çıkardı. Ba'zan da bir iki sahife yakını çıkardı.

Ebû Nasr Pârisâ hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunan Pîr Halta ismiyle tanınmış bir zât ondan şu beyti nakletmiştir.

"Sabırla kanâati kendine yol tut;
Bu derdi huy edinenler elem çekmez."

1)*Nefehât-ül-üns sh. 435*
2)*Reşehât sh. 92*
3)*Hadâik-ül-verdiyye sh. 143*

EBÛ YAHYÂ (Abdürrahmân bin Muhammed):

Tilmsân'da yetişen tefsîr ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Ahmed Şerîfdir. Künyesi Ebû Abdullah, nisbeti Tilmsânî olup, Ebû Yahyâ adıyle meşhûr olmuştur. 757 (m. 1356) senesinde Ramazan ayının ondokuzunda doğdu. 826 (m. 1423) senesinde Receb ayında vefât etti.

Ebû Yahyâ'nın doğacağını, babası rü'yâsında görmüştü. Bir kimse ona rü'yâsında; "Bir oğlun doğacak, okuyup âlim olacak. Sen onun âlim olduğunu göreceksin" dedi. Hakîkaten de öyle oldu. Doğum gecesi, babası çok sadaka dağıttı. Fakîh Ebû Zeyd Abdürrahmân bin Haldûn ve fakîh Kâdı Ebû Yahyâ bin Sekkâf da babasıyle berâber sabahladılar. Çocuk doğunca, bu iki âlimden her biri, çocuğa kendi isminin konulmasını istedi. Bunun üzerine her iki âlimin arzusunun yerine gelmesi için birinin adını, öbürünün de künyesini çocuğa isim olarak koydular. İsmi, Abdürrahmân, künyesi de Ebû Yahyâ oldu.

Babası, çocukları içerisinde onu çok sever ve çok iyi yetişmesini isterdi. Annesi Şerîfe hanım da bu oğlunu çok sever, ondan ayrılmaya dayanamazdı. Eğer herhangi bir sebeple ayrılırsa, sabredemez, hemen oğlunun yanına dönmek isterdi. Annesi, Ebû Yahyâ'ya hâmile iken, şöyle bir rü'yâ gördü: "Çok güzel bir kuş, elbisesinin yakasından içeri girer. Aşağı doğru inerek, alt tarafından (ya'nî eteğinin altından) çıkar gider. Ebû Yahyâ'nın annesi ise, çok fazla susar, su içmek ister. Kendisine su dolu bir kap verilir. O da bu sudan içer. O sırada o kuş gelir, su kabının üzerine konar ve o kadar içer ki, neredeyse kap tamamen boşalacak hâle gelir." Uyandığında rü'yâsı bir âlime anlatılınca, o da; "Senin bir oğlun dünyâya gelecek. Bu çocuk, büyüdüğünde âlim olacak" diye ta'bir eder. Gerçekten de böyle olur.

Ebû Yahyâ, ilk tahsîlini babasından yaptı. İbn-i Hâcib'in "Aslî" kitabını ve İmâm-ı Mâlik hazretlerinin Muvattâ adlı hadîs kitabını okudu. Derslerinde çok gayretli olup, hemen hepsini ezberlerdi. Daha babası hayatta iken ders vermeye başladı. Babasının vefâtından sonra büyük kardeşi Abdullah'tan ilim tahsîl etti ve çok kitap okudu. Ayrıca büyük âlim Ebû Osman Ukbânî'den İbn-i Hâcib'in "Aslî" adlı kitabını, "Cümel-ül-Hûncî"yi okudu. Bu zâtın tefsîr derslerine devâm etti. Üstâd Abdullah Hayatî Gırnâtî'den ez-Züccac ve el-Mukarrib kitaplarını okudu. Ebü'l-Kâsım bin Rıdvan'dan "Sahîh-i Müslim" ve Kâdı Iyâd'ın "Şifâ" kitabını okudu ve icâzet aldı. Daha pekçok âlimden ilim tahsîl etti. İlminin yüksekliği ve güzel hâlleri her tarafa yayıldı. Âlimler bile onun ilme olan düşkünlüğüne hayret ederlerdi. Fakîh Ebû Yahyâ

Matgarî; “Ben doğuda ve batıda çok âlimlerin sohbetlerinde ve derslerinde bulundum. Ebû Abdullah ve iki oğlu gibilerini ne duydum, ne de gördüm.” demektedir.

Büyük kardeşi Abdullah, şiddetli şekilde hastalanınca, Ebû Yahyâ’ya kendi yerine geçmesini ve talebelere ders okutmasını emretti. Fakat edebinden, bu işe ehil olmadığını söyleyerek kabûl etmedi. Ancak ağabeyinin ısrârı üzerine, 784 (m. 1382) senesinde bu isteğini yerine getirdi. İlimde çok yüksek derecelere yükseldi. Çok talebe yetiştirdi. Tasavvuf ilminde de çok yüksek hâllere ve ma’nevî makâmlara kavuştu. Her türlü ilimde âlim idi. Bid’atlerden uzak olup, dosdoğru yol olan Ehl-i sünnet ve cemâat yolunda idi. Feth sûresinin ilk âyetlerinin tefsîrini okuyanlar, ilminin yüksekliğini anlarlar. Ağabeyi Ebû Muhammed Abdullah, bu tefsîr eline geçince onu inceledi. Kardeşinin ilminin yüksekliğini görerek, şöyle yazdı: “Allahü teâlâ seni muvaffak eylesin. Tefsîrini çok güzel yazmışsın. Tefsîrini yazarken büyük âlimlerin tefsîrlerine mürâcaat etmişsin. Yazdıkların daha güzel anlaşılır ve iknâ edici olmuş. Hepsini hakîkat temelleri üzerine yazmışsın.”

Ebû Yahyâ’dan pekçok âlim ilim öğrendi. Bunlardan ba’zıları şunlardır: Şeyh Ebû Zeyd Câderî, Allâme İbni Zâgû, Şeyh Ebû Abdullah Kaysî. Allâme İbn-i Zâgû onu çok över ve kitaplarında ondan nakiller yapardı. Ebû Yahyâ, ilmin inceliklerini ve hakîkatlerini bilmede çok yüce bir mertebede idi. Âlimlerin önde geleni, zâhir ve bâtın ilimlerinde allâme, tefsîr âlimlerinin büyüklerinden idi.

1)El-Bustân fî zikr-il-evliyâi vel-ulemâ-i bi-Tilmsân sh. 127

2)Tar'rîf-ül-halet cild-2, sh. 208

EMÎR SULTAN:

Osmanlıların kuruluş devrinde yaşıyan, tefsîr, hadîs, kelâm âlimi ve mutasavvıf. İsmi, Mühammed bin Ali el-Hüseynî el-Buhârî olup, lakabı Şemsüddîn'dir. 770 (m. 1368) senesinde Buhârâ'da doğdu. 833 (m. 1430) senesinde Bursa'da vebâ hastalığından vefât etmiştir. Türbesi, Bursa'da kendi ismiyle anılan câminin yanındadır. Türbesini ziyâret edenler, mübârek rûhundan feyz almaktadırlar. Seyyid olup, soyu Hz. Hüseyn'e dayanır.

Çeşitli ilimlerde söz sâhibi olan Emîr Sultan, dînin emirlerini yerine getiren nâdir insanlardandı. Âlim ve ilim menbâı olan ve Buhârâ'da yetişen Emîr Sultan, ilim öğrenmek için Mekke ve Medîne'ye gitti. Hac vazîfesini yerine getirdikten sonra, niyeti Medîne'ye yerleşmekti. Ancak orada gördüğü bir rü'yâ üzerine, fikrini değiştirdi ve Bursa'ya yerleşti.

Ona, Buhârâ'da doğduğu için Muhammed Buhârî, Seyyid olduğu için "Emîr Buhârî", Yıldırım Bâyezîd Hân'ın dâmâdı olduktan sonra da "Emîr Sultan" denilmiştir.

Bursa'da, Şemseddîn Fenârî'den ders aldı. Şemseddîn Fenârî ona şerefli el yazısı ile diploma yazarak verdi. Başta Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân olmak üzere, Bursalıların sevgisini kazandı. Emîr Sultân'ı çok seven, Sultan Bâyezîd Hân, bu sevgisinin alâmeti olarak kızını onunla evlendirdi. Bu evlilikten çocukları dünyâya geldi. Sultan Yıldırım Bâyezîd

Hân'a, Abbasî halîfesi tarafından "Sultân-ı İklîm-i Rûm" ünvanı verildiğinde, Pâdişâha Emîr Sultan kılıç kuşatmıştı. Devrinin en üstün velisi olan Emîr Sultan, "Kerâmetler Sultânı" diye de anılmıştır. Zamânındaki Osmanlı sultanları ona hürmet eder, bir sefere çıkacaklarında, huzûruna gelip mübârek duâsını alırlardı. Onun eliyle kılıç kuşanırlardı. Emîr Sultan, hayâtı boyunca, din ve vatan için yapılan gazâları teşvik etti. Talebelerine bu işlerin kudsiyetini devâmlı anlatırdı. Vefâtından sonra da ma'nevî yardımlarının serhat boylarındaki gâziler tarafından görüldüğü devâmlı anlatılagelmiştir.

Emîr Sultan çok gayret göstermesine rağmen, Timûr-Yıldırım çarpışmasının önüne geçemedi. İki müslüman-Türk ordusunun birbirleri ile savaşmasını istemiyen Emîr Sultan, sonucun ne olacağını da çok iyi biliyordu. Ankara Savaşı'nın başlamasına çok az bir zaman varken, eşi Hundî Hâtun'un isteği üzerine, Allahü teâlânın izniyle bir ânda cepheye vardı. Orada Sultan Bâyezîd Hân ile görüşmesine rağmen, kararından dönmeye niyetli olmayan Pâdişâhı, savaştan vazgeçiremedi. Emîr Sultân'ın ikâz ettiği şekilde, savaş Yıldırım Bâyezîd'in aleyhine sonuçlandı.

Menkıbeleri: Emîr Sultan hazretlerinin kerâmetleri ve menkıbeleri pek çoktur. Ba'zıları şöyle anlatılır:

Emîr Sultan Buhârâ'da iken, muhterem pederleri ile birgün bir tenhâ yerde sohbet ediyor ve bir âyet-i kerîmenin tefsîri hakkında konuşuyorlardı. O sırada kalbi mahzûn, çok çocuk sâhibi, borçlu, belâya mübtelâ olmuş bir kişi gelip, perişân hâlini; "Buhârâ'da bir bahçem vardı. Onun mahsûlü, her sene çoluk çocuğumun nafakasını karşılıyor ve ben de

helâlinden geçiniyordum. Takdîr-i ilâhî, birgün bir fırtına esti. Bahçemde bulunan tâze ağaçları ve yeni bitmiş sebzelerin çoğunu kuruttu. Bu durumda geçinmeğe gücüm olmadığı için, çoluk çocuğumu terk ettim. Ey Resûlullahın (s.a.v.) evlâdı! Allahü teâlânın zayıf ve biçâre kulu olan bana, inâyet gözüyle bak. Ayağına düştüm, bana yardımcı ol" diye anlattıktan sonra, yüzünü Emîr Sultân'ın babası Ali'nin ellerine sürdü. Emîr Sultân'ın mübârek pederi; cenâb-ı Hakkın eski varlığına yeniden kavuşturacağını söyliyerek, onu teselli etti. O ânda Emîr Sultan hazretleri, o ihtiyâra merhamet etmeyi ve şefkatli davranmayı aklından geçirdi. O gece Emîr Sultan, muhtâc ihtiyârın bahçesine gizlice varıp, gönülden Allahü teâlâya duâ ederek yalvardı ve; "Ey ni'metler veren ve rızkları taksim eden Allahım! Bu fakîrin ağaçlarını ve diğer bitkilerini eski canlılığına kavuştur" deyip, mübârek ellerini yüzlerine sürdü. Daha sonra o fakîrin bahçesinde bulunan ağaçlar yeşerdi ve ekili olan sebzeler canlandı. Sabah olunca, ihtiyârın kalbine, ilhâm-ı ilâhî geldi ve hemen bahçesine gitti. Bahçesine girdiği zaman, bahçesinde bulunan ağaçların çiçeklenmiş, tâze yaprakları çıkmış ve sebzelerin de canlanmış olduğunu gördü. İhtiyâr adam bu durum karşısında hayrete düştü. Bahçenin bir köşesinden bostana baktı ve; "Ey rızkı veren ve mahlûkatı yaratan Allahım! Yalvarmam ve niyâzım sanadır. Bana bu garip sırrı bildir. Yoksa bostanıma hazret-i Hızır mı geldi de, bahçemin ağaçları ölü iken hayat suyunu içip yeşerdi?" dedi. O esnada Emîr Sultan, bahçenin bir köşesinden göründü. İhtiyâr durumun hakîkatini anlayıp, hemen Emîr sultân'ın ellerine sarılmak

istediğinde, o gözden kayboldu. Emîr Sultân'ın duâsı bereketiyle, bahçesinin ağaçları, diğer sebzeleri yeşerip, evvelki gibi meyveli olduğuna şükr etti. İhtiyâr, Allahü teâlânın kudretine hayran kalıp, hemen Buhârâ halkına gitti ve başından geçenleri onlara anlattı. Buhârâ halkı gelip bahçenin hâlini görünce, hayret ettiler. Bu kerâmet üzerine, hepsi gelip, Emîr Sultan hazretlerinin mübârek elini öpüp duâ talebinde bulundular.

Penç kalesi, Süleymân Şah zamânında mücâhid gaziler tarafından alınmak istenir. Mezkûr kaleyi top ve tüfekle günlerce muhâsara altında tutarlar. Bu sırada yirmiden fazla gâzî, orduya azık getirmek için, Penç kalesinin ilerisindeki Lince vilâyeti taraflarına giderlerken, yolda bol miktârda ganî'met ele geçirdiler. Bu ganî'metin verdiği sevinç içinde yollarına devâm ederlerken, karşılarına yediyüz kadar düşman askeri çıktı. Gâzilerin sayısı az olduğu için onlara teslim oldular. Düşman askerleri bunları alıp, Lince'ye yedi gün mesâfe uzaklıkta ve deniz kenarında bulunan Papa Suntüres kalesine hapsettiler. Bu kalenin ta'mire ihtiyâcı vardı. Bu yüzden esîr müslümanları ta'mir için gündüz çalıştırırlar, gece hapsederlerdi. Bu esîrlerin içinde, Ahmed Zâza isminde bir zât vardı. Bu zât şöyle anlatır: Beni ve altı arkadaşımı bir papaza hizmet için verdiler. Papaz hergün bize; "Gelin bizim dînimize girin. Sizi evlendirelim. Elinize para verip, sizi rahat ettirelim" diye teklifte bulunurdu. Sonunda papaz bizi, hıristiyan yapamayacağını anlayınca, bizim yanımıza gelmez oldu. "Canın Cehenneme ey papaz!" diyerek, yedi yıl papaza hizmet ettik. Günlerden, düşmanlarımızın yortu dedikleri birgün idi. Hizmetinde

bulunduğumuz râhip ile birkaç papaz aralarında konuşup, içki içtiler. Bir süre sonra sarhoş olup akılları başlarından gitti ve yere yıkılıp kaldılar. Ben, boğazımda ve ayağımda zincirlere bağlı halkalar olduğu hâlde hapishânede yatıyordum. Gece yarısı rü'yâmda; "Emîr Sultan geliyor" dediler. O ânda yeşil bir elbise giymiş nûrânî yüzlü bir zâtın bana doğru yöneldiğini gördüm. O zât yanıma geldi, elini boğazımdaki zincire uzatıp, boğazımdan çıkardı. Bana; "Ey mahpûs! Şimdi kâfirlerden sen ve arkadaşların kurtuldu. Hemen vatanınıza gidiniz" dedi. Hemen uyandım. Boğazımdaki zincirin çıkmış olduğunu gördüm. Allahü teâlâya hamd edip, yanımda yatan arkadaşlarımı uyandırdım ve onların ayaklarındaki ve boynundaki zincirleri çıkardı. Onlara gördüğüm rü'yâyı anlattım ve; "İnşâallah, şimdi serbestsiniz, isterseniz bana tâbi olunuz" dedim. Onlar da; "Sana, itâat ettik ve uyduk" dediler. Onlara; "Gelin şimdi papazlar ne hâldedir onları görelim" dedim. Onlar da râzı oldular ve yukarıya çıktık. Papazlar kendilerinden geçmiş bir hâlde yatıyorlardı. Kılıçları duvarda asılı idi. Hemen arkadaşlarımla o kılıçları alıp, papazları öldürdük. Kale kapısına varınca, nöbetçiyi de öldürerek dışarıya çıktık. Kıyıda, gemiye bağlı bir sandal duruyordu. Sandalın içinde sarhoş birinin uyuduğunu gördük. Onu da öldürdük ve sandalla oradan uzaklaşmaya başladık. Allahü teâlâya şükrederek, yedi gün yedi gece kürek çekip bir kıyıya ulaştık. Sandalın içinde bir kap sirke ile altı tâne ekmek vardı. Kıyıya varıncaya kadar onunla idâre ettik. Karaya çıktıktan sonra, topladığımız otları yemeğe başladık. Su bulamadığımız için, iki arkadaşımız susuzluktan öldü. Bir gölün

kıyısına vardığımızda, su içmeyeli üç gün olmuştu. Gölden su içeriz zannettik, fakat gölün etrâfı yırtıcı hayvanlarla dolu idi. Korkumuzdan su içmeden yolumuza devâm ettik. Hâlsiz, çâresiz bir hâlde, birbirimize dayanak olarak bir akarsuyun kıyısına vardık. Orada su içtik ve biraz istirâhat ettik. Orada açlıktan bir arkadaşımızı kaybettik. Dört kişi kalmıştık. Yolumuza devâm ettik. Ben, Emîr Sultan'ın yardımı ile bir yere ulaşıp kurtulacağımıza inanıyordum. Bir süre sonra Düzân kalesine vardık. Orada kimse bize, siz kaçakmısınız demedi ve bizi tutuklamaya kalkmadı. Görenler bize acıyarak, ekmek ve yiyecek verdiler. Kaleye varıp, kale komutanına hâlimizi bildirdik. O da bizi yedirip içirdikten sonra, Semendere iskelesine gönderdi. Herbirimiz oradan vatanlanmıza gittik. Çocuklarımızı sağ bulduk. Bir süre çocuklarımızla kaldıktan sonra, Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyârete gitmek için bir yerde buluştuk ve Bursa'ya gittik. Orada Emîr Sultan'ın türbesini ziyâret ederek, nezrimizi yerine getirdik."

Emîr Sultan Bursa'ya geldiği zaman, Keşiş dağında riyâzete çekilmiş ve insanların ihtiyâçlarını gidermekle tanınan siyah elbiseli hıristiyan dînine mensûp görünen bir râhip vardı. Yalnız başına Cebel kalesinde oturur, senenin son ayında Bursa'ya inerdi. Bir ay boyunca boş ve tenhâ bir köşede otururdu. Bu esnâda, doğudan ve batıdan gelen ve muhtelif hastalıklara tutulmuş kimseler, onun duâsı ile şifâya kavuşacaklarına inanarak, ona mürâcaat ederlerdi. Meselâ gözleri kör olanlar, dilsiz olanlar, her türlü hastalık sâhipleri ona giderlerdi. Râhip bir duâ okur, gözü kör olanların gözleri açılır, kötürüm olanlar

ayakları üzere kalkardı. Bir ay Bursa'da kaldıktan sonra, tekrar dağdaki yerine çıkar ve devâmlı ibâdetle meşgûl olurdu. Emîr sultan Bursa'ya gelince, râhibin bu hâlini duydu ve onunla konuşmak için yanına gitmek istedi. Birgün râhib odasında otururken, kapısını çaldı. Keşiş hemen kapıyı açtı ve; "Safâ geldin, ey Emîr Buhârî" dedi. Emîr Sultan; "Sen benim Emîr olduğumu nereden bildin?" diye rahibe sordu. Râhib de; "Senin ceddîn Muhammed Mustafâ (s.a.v.), rü'yâmda senin buraya geleceğini ve adını bana bildirmişti" dedi. Emîr Sultan, râhibe; "Neden îmân etmiyorsun? Neden buradan çıkıp, müslümanların arasına karışmıyorsun?" dedi. Bunun üzerine râhib; "Ceddîn Muhammed Mustafâ'nın (s.a.v.) önünde îmâna gelip, Kelime-i Şehâdeti getirdim" dedi. Emîr Sultan ile râhib bir süre sohbet ettikten sonra, birbirleriyle vedâlaşarak ayrıldılar.

Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân, müslümanların ibâdet etmeleri için, Bursa'nın güzîde bir yerinde câmi yaptırmak istedi. Bu durumdan vezîrini de haberdâr etti. Bugünki Ulu Câmi'nin yeri uygun görüldü ve arsa sâhiplerine mülklerinin bedelleri verildi. Herkes gönül rızâsıyla arsalarını verdiler. Fakat câminin inşâ edileceği yerde ihtiyâr kadıncağızın bir evi vardı. Bu kadıncağız; "Ben evimi satmam" diye diretti. Ona; "Bize bu ev mutlaka lâzım" denildi ise de, hiçbir kimsenin sözünü dinlemedi. Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân da o kadının yanına gidip, durumu anlattı ise de, kadını fikrinden döndüremedi. Sonra Sultan, dîvânı toplayarak bu husûsu görüştü. Dîvânda, Emîr Sultan hazretlerine durumun bildirilmesi ve ona göre hareket edilmesi kararına varıldı. Sultan Bâyezîd, Emîr

Sultan’ın huzûruna giderek durumu anlattı ve; “Sizin hizmetinize muhtâcız, yoksa câmi-i şerîf yapılamaz” dedi. O gece ihtiyâr kadın rü’yâsında, mahşer günündeki hâlini gördü. Herkes Muhammed Mustafâ’dan (s.a.v.) şefâat umup, Cennet tarafına gidiyorlardı. İhtiyâr kadın da onlar gibi Cennete gitmek istedi. Fakat yürümeye gücü olmadığı için, Arasat meydanında yapayalnız kaldı. Bunun üzerine ihtiyâr kadın feryâd etmeye başlayınca, zebanîler ona; “Niye ağlıyorsun?” diye sordular, ihtiyâr kadın; “Müslüman tâife Cennete gitti. Ben kaldım, onun için ağlarım” dedi. O sırada gâibden bir ses; “Eğer sen de Cennete gitmek istersen, Yıldırım Bâyezîd Hân’a evini sat, inat etme, yoksa muannidlerden (inatçılardan) olup, ehl-i nâr (Cehennemlik) olursun” dediği ânda, ihtiyâr kadın hemen uyandı. Uyandığı zaman, evinin bir nûr ile kaplanmış olduğunu gördü.

“Elhamdülillah ben de Cennet ehli oldum” diyerek sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sonra gönül rızâsı ile evini satarak, câminin yapılmasına vesîle oldu.

Emîr sultan, babasının vefâtından sonra, genç yaşta iken hac mevsiminde Mekke’ye, oradan da Medîne’ye gitti. Niyeti, ceddi olan Resûlullahın (s.a.v.) mübârek kabirlerine yakın bir yere yerleşmek ve ömrünün sonuna kadar orada kalmak istiyordu. Medîne’ye geldiği zaman, kalacak bir yer bulamadı. Seyyidler için ayrılmış bir oda olduğunu duydu ve oraya gitti. Orada bulunanlar, seyyid olduklarını ve odanın kendilerine tahsis edildiğini söyliyerek, Emîr Sultan’ı odaya almak istemediler. Emîr Sultan Onlara; “Ben de seyyidim” dedi. Onlar; “Senin seyyid olduğunu burada kim bilir? Seyyid olsaydın hâlinden

belli olurdu” dediler. Emîr Sultan onlara; “Ben de burada, Allahın garîb bir kuluyum. Bizim yolumuzda gurûr ve kibir yoktur. Gelin berâber kâinatın efendisi Resûlullahın (s.a.v.) türbesine gidelim. Selâm verelim. Hangimizin selâmına cevap verirse, onun nesebinin sahîh olduğu belli olsun” dedi. Bu teklif üzerine, onlar türbeye dahî gitmeden, yüzlerini Resûlullah efendimizin türbesine dönerek; “Esselâmü aleyke, yâ ceddî!” dediler. Fakat hiçbirine cevap “gelmedi. Emîr Sultan, ihlâs ve şevkle; “Esselâmü aleyke, yâ Ceddî!” dedi. Resûl-i ekrem (s.a.v.) mübârek sesiyle; “Ve aleyküm selâm, yâ veledî!” diye cevap verdi. Bunun üzerine orada bulunanlar, görünüşte fakîr ve hakîr Emîr Sultan karşısında büyük bir mahcûbiyet duydular ve af dilediler.

Emîr Sultan hazretleri, Medîne-i münevvereye yerleşmek ve ömürlerinin sonuna kadar orada kalmak niyetinde iken, bir rü’yâ gördü. Rü’yâsında Peygamberimizi (s.a.v.) ve Hz. Ali’yi yanyana oturmuş hâlde gördü. O da gidip edeble yanlarına diz çöküp oturdu. Hz. Ali ona; “Ey Oğlum! Sana cenâb-ı Hak tarafından ceddîn Muhammed’in (s.a.v.) sünnetini, takvâ yoluyla öğretmen için Rum iline gitmen işâret olundu. Senin önünde, ilerliyen nûrdan üç kandil belirecek, o kandiller nerede gözünden kaybolursa orada kalacaksın. Mezarın da orada olacak” dedi. Emîr Sultan uykudan uyanınca; “Demek ki takdîr-i ilâhî böyle” diyerek yola çıktı. Hz. Ali’nin dediği gibi, üç kandil ona kılavuzluk etti. Bursa’ya geldiği zaman, önündeki nûrdan üç kandil, pınar başında üç servi civârında fakîrler için tahsis edilmiş eski bir kilisenin

yanında durdular. Böylece Emîr Sultan Bursa'ya yerleşti.

Emîr Sultan Bursa'ya geldiği zaman, Yıldırım Bâyezîd Hân Macarlarla savaşıyordu. Düşman kuvvetleri, Osmanlı ordusuna büyük zâyiat verdiriyorlardı. Bu esnâda bir genç, yaralıların yaralarını sarıyor, ba'zan da ellerini açıp duâ ediyordu. Kolundan yaralanan Yıldırım Bâyezîd, bu genç askerin gayretle ve mehâretle yaraları sardığını görünce, o gence karşı kalbinde bir yakınlık hâsıl oldu. Yanına kadar giderek; "Benim de kolumda yara var, yaramı sar" deyince, Emîr Sultan cebinden bir mendil çıkarıp; "Buyurun Pâdişâhım, sizin yaranızı da bu mendil ile sarayım" dedi. Sabah olunca, sarılan bütün yaraların iyi olduğunu, askerlerin ayağa kalktıklarını Yıldırım Bâyezîd Hân'a haber verdiler. Yıldırım Bâyezîd de merak edip kendi yarasını açarken, kolundaki mendilin, hanımının nişanlı iken kendisine hediye ettiği mendilin yarısı olduğunu gördü. Akşam yaraları saran askerin, yanına getirilmesini emretti. Fakat o kimseyi bulamadılar.

Yine Niğbolu Kalesi'nin fethinde günlerce kanlı çarpışmalar oldu. Kale bir türlü feth edilemedi. Hücumların en şiddetli ânında, bir genç, kale kapısını ardına kadar açtı. Yıldırım Bâyezîd ve askerleri kaleye girdiler. Kaledekiler, bu durum karşısında teslim olmak mecbûriyetinde kaldılar. Zaferden sonra bu genci aradılar, bir türlü bulamadılar. Yıldırım Bâyezîd Hân, Rumeli fethinden sonra Bursa'ya gelmeyip Edirne'de konakladı.

Bu sırada Yıldırım Bâyezîd'in kerîmesi (kızı), rü'yâsında Peygamber efendimizi (s.a.v.) gördü.

Resûl-i ekrem (s.a.v.) ona; “Oğlum Muhammed Buhârî ile evlen, sakın sözüme uymamazlık etme” buyurdu. Temiz rûhlu, edeb ve hayâ sâhibi Hundî Fâtıma Sultan, rü’yâsını kimseye söyliyemedi. Ertesi gün yine Resûl-i Ekremi (s.a.v.) rü’yâda gördü. Server-i âlem, ona; “Eğer âhırette benden şefâat etmemi istiyorsan, Muhammed Buhârî ile evlen” buyurdu. Hâlbuki Hundî Fatıma Sultân’ın, Rumeli Beylerbeyi Süleymân Paşa ile evleneceği söylenmekte idi. Emîr Sultan, zâhiren fakîr ve garîb bir kimse idi. Hundî Sultan, bu çaresizlikler içinde bunalıp, duâ etti. “Acabâ Emîr Buhârî’nin bundan haberi var mı?” derdi. Kiminle ve nasıl haber gönderebileceğini düşünüyordu. Sonra kendisi gibi edeb ve hayâ sâhibi hizmetçisine rü’yâsını anlattı ve durumu Emîr Sultân’a bildirmesini söyledi. Hizmetçisi gidip durumu Emîr Sultân’a anlatınca, o; “Bizim de malûmumuzdur. Nikâhımız, Allahü teâlâ tarafından kıyıldı. Dînimiz üzere burada da kıyılması gerekir. Durumu Hundî Fâtıma Sultân’a iletin” dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan, dünürler gönderip sultânın kızını istedi. Fakat Vâlide Sultân kızını vermek istemeyip, işi zora sürerek, dünürlere; “Emîr Sultân’a söyleyin, kırk deve yükü altın getirirse kızımı ona veririm” dedi. Emîr Sultan hazretleri de; “Sultan vâlidemiz develeri göndersinler, isteklerini yerine getirelim. İstediği altınları gönderelim” deyince, sarayı bir telâş aldı. Bu işe kimsenin aklı ermedi. Böyle fakîr bir dervişin kırk deve yükü altını nasıl vereceğini, şaşkınlıkla karşıladılar. Saraydan kırk deveyi Emîr Sultân’a götürdüler. Emîr Sultan, develerle birlikte Nilüfer çayının kenarına gitti. Develeri getirenlere; “Heybeleri doldurun, sizler de

istediğiniz kadar alın. Aldığınız altın olsun” buyurdu. Kimisi şüphe ederek birşey almadı. Kimisi de heybeleri ve keselerini doldurdular. Kırk deveden meydana gelen kervan saraya girince, Emîr Sultan; “Boşaltın, istediğiniz altın olsun” dedi. Heybeler boşaltılınca, hepsi altın oldu. Kimi kendisi için de almadığı, kimisi de yolda aldıklarını döktüğü için çok pişmân oldu. Emîr Sultan ile Hundî Fâtıma Sultân’ın evlenmelerine karar verilince, Fâtıma Sultan, kendi el işlemesi gömlek ve çamaşırları Harem ağası ile Emîr Sultân’a gönderdi. Emîr Sultan, bohça geldiği zaman bir odada mangal yakmış, talebeleri ile sohbet etmekte idi. Harem Ağası içeri girip; “Vâlide Sultân’dan” diyerek, bohçayı Emîr Sultân’a verdi. Bohçayı bir kenara bırakan Emîr Sultan, onların sıhhat ve afiyetleri için duâ etti. Sonra bohçayı açıp, içinden bir mendil aldı. Mendilin içine birkaç köz parçası koyup, mendili kapadı. Tebessüm ederek Harem Ağası’na; “Vâlide Sultân’a selâm söyleyiniz. Biz fakîr dervişlerin, zât-ı şahânelerine hediyesi ancak böyle köz parçaları olur. Kabûl etmelerini arz ederim” dedi. Harem Ağası, orada bulunanların şaşkın bakışları arasında oradan ayrıldı. Harem Ağası yolda giderken, mendilin yanıp yanmadığını merak etti; fakat mendilden duman dahî çıkmadığını gördü. Saraya kadar kendisini zor tuttu. Hediyeyi Vâlide Sultân’a teslim etti. Mendil sarayda olanların merakları arasında açıldı. Mendilin içinden ateş tâneleri değil, gözleri kamaştıran elmas parçaları çıktı. Bu durumun, Emîr Sultan hazretlerinin kerâmeti olduğu anlaşıldı. Nikâh haberi Edirne’ye ulaşınca, Yıldırım Bâyezîd, Kapıkulu askerlerinden kırk askeri Süleymân Paşa’nın emrine vererek, Emîr Sultân’ın ve

Hundî Hâtun'un başlarını getirmesi için Bursa'ya gönderdi. Süleymân Paşa Bursa'ya gelince, Vâlide Sultân'dan onları istedi. Vâlide Sultan vermeyince, kırk asker, Vâlide Sultân'ın sarayına saldırdılar. Vâlide Sultan, onların bu saldırısından korktu. Emîr Sultan onun bu hâlini görünce, ona; "Bu dehşet ve korkunuz nedir? Allah aşkına söyleyin" dedi. Sonra Vâlide Sultân'a "Şu yayı alın ve oku gerin. Ben bakayım siz atın" dedi. Vâlide Sultan; "Ben ok atamam" deyince, Emîr Sultan; "Siz oku takın, o kendiliğinden gider" dedi. Bunun üzerine Vâlide Sultan, pencereden askerlere karşı oku kirişe koyup, bıraktı. Yeşil ok, parlayarak gidip kırkına saplandı. Onlar derhâl oradan kaçtılar. Vâlide Sultan; "Yâ Emîr Sultan! Niye oku sen atmadın da bize attırdın?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Eğer oku biz atmış olsaydık, hem o askerlerin, hem de Osmanoğullarının nesilleri helâk olurdu. Onun için bu işi size yaptırdık" dedi.

Pâdişâhın, Emîr Sultân'ın ve kızı Hundî Sultân'ın öldürülmesi için Bursa'ya asker gönderdiğini duyan Molla Fenârî, Yıldırım Bâyezîd'e şu mektûbu yazdı:

"Mektûbuma, dâima kullarına acıyıcı olan Allahü teâlânın adıyla başlarım. İnsanların en âcizi olan ben, Türk ve İslâm memleketlerinin koruyucusu, Osmanoğullarının övündüğü ve Hak uğruna savaş edenlerin başkanı, İslâm dîninin ve müslümanların yardımcısı olan, Pâdişâhımın ömrünün uzun olmasını ve evlâdının çoğalıp kıyâmete kadar şan ve şerefle yaşamasını Rabbimden niyaz ederim.

Sultânımızın şunu bilmesi gerekir. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafâ'dan (s.a.v.) önce, Îsâ aleyhisselâm, kendine inananlardan üç kişiyi

Hak dîne da’vet için bir beldeye göndermişti. Fakat oranın halkı, onları yalanlayıp öldürdüler. Bu cinâyeti işledikten sonra, sevinerek evlerine gittiler. Cenâb-ı Hak onların bu davranışlarından râzı olmadı ve Cebrâil aleyhisselâma, o belde üzerinde yürekleri parçalayıcı, korkunç ve keskin bir sesle haykırmasını emretti. Cebrâil aleyhisselâm haykırınca, orada bulunanların hepsi bir anda öldü. Böyle büyük bir felâkete düşmemek için Allahü teâlâya sığınırız.

Şimdi bizim de Sultânımızdan bir ricamız vardır. Dün öldürülmesini emrettiğiniz Emîr Sultan, Resûl-i ekremin (s.a.v.) neslinden hürmete değer bir insandır. Bu zât gibi temiz kalbli, Peygamber neslinden bir kişi, zamânımıza kadar Anadolu’ya ayak basmamıştır. Buna benzer aslı temiz bir kimseyi elleri hediyeler dolu da’vetçiler göndererek Buhârâ’dan Anadolu’ya getirmeye çalışsa idiniz, sizin için ebedî bir şeref olurdu. Böyle yapmadığınız hâlde, ma’nevî irâde üzerine yurdumuza gelen bu zât dolayısıyla Peygamber efendimize (s.a.v.) yakınlık kazanırsanız, sizin dünyâ ve âhıret saâdetiniz artacaktır.

Şunu da bildireyim ki, bu dâmâdınız, Peygamber efendimizin (s.a.v.); ***“Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının nebîleri gibidir”*** buyurduğu kimselerdendir. Bizim böyle seyyidlerden gördüğümüz feyz eserlerini, Hz. Muhammed’den sonra kimse göstermemiştir. Eğer bir daha onun başını kestirmek için asker gönderirseniz, bütün yurdumuzun felâketi olacağından şüphemiz yoktur. Son ferman sultânımızındır.”

Aradan günler geçtikten sonra Bursa’ya dönen Osmanlı ordusunu ve sultânı karşılayanlar arasında

Emîr Sultan da vardı. Yıldırım Bâyezîd, onunla selâmlaşınca, harb meydanında yaralıların yaralarını ve kendi yarasını saranın bu genç olduğunu anladı. Sultan, ona şifreli olarak; "O el çabukluğu ne idi?" diye sordu. Emîr Sultan ***"Allahın kuvvet ve yardımı, o bî'at edenlerin vefa ve sadâkatlerinin üzerindedir"*** (Feth-10) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Yıldırım Bâyezîd; "Ya o mendilin yarısı ne oldu?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Babacığım, o mendilin yarısı cebimdedir. Bendeniz dâmâdınız Muhammed Şemseddîn" dedi. Yıldırım Bâyezîd Hân atından inerek onunla kucaklaştı ve gözyaşlarını tutamıyarak ikisi de ağladılar.

Balıkesir tarafından Alacapazar denilen bir yerde, Ali Fakî isminde meşhûr bir vâ'iz vardı. Senede bir kere Bursa'ya gelir. Emîr Sultan hazretlerini ziyâret eder, mübârek sözlerini işitir ve hayır duâlarını alıp, giderdi. Bu vâ'iz, kitapların birinde bulunan bir hadîs-i şerîfe i'timâd etmedi. Emîr Sultân'ın sohbetine gittiğinde, hiçbir şey sormadan, kafasındaki düşünce Emîr Sultan'a ma'lûm oldu. Emîr Sultan ona doğru bakarak; "O hadîs-i şerîf sahîhdir" buyurdu ve şöyle anlattı: "Birgün Kâ'be-i şerîfin yanında Mekkeli kâfirler toplanıp ceddim Muhammed aleyhisselâma: "Eğer sen hak peygamber isen, Hacer-ül-esved'e işâret et, taş ikiye ayrılıp içinden bir yiğit çıksın. Sarışın, gâyet güzel konuşsun ve elbisesi güzel olsun. Sonra o yiğit senin risâletinin hak olduğuna şehâdet etsin. Biz ancak o zaman müslüman oluruz" dediler. Resûl-i ekrem (s.a.v.) de; ***"Bugün burada çoğunuz yok. Yarın hepiniz hazır bulunun. İnşâallah îmân etmenize sebeb olur"*** buyurdu. O gece Cebrâil

aleyhisselâm gelip; “Esselâmü aleyküm yâ Muhammed! Allahü teâlâ sana selâm ediyor ve buyurdu ki: “Benim Habîbim o mu’cize için üzülmesin. İzzetim, azametim ve celâlim hakkı için, istenen o şahsı, yetmiş sene evvel o taşın içinde yarattım ve terbiye edip, besledim. Şimdi duâ etsin, ben o kimseyi taşın içinden çıkaracağım” dedi. Ertesi gün Mekkeli müşrikler ve müslümanlar Kâ’be-i şerîf etrâfında toplandılar. Peygamber efendimiz (s.a.v.) Hacer-ül-esved’e eliyle işâret etmesiyle, taş ikiye ayrıldı ve içinden gâyet güzel, sarışın ve temiz elbiseli bir genç çıktı. Orada bulunanlardan ba’zıları bu hâli görünce îmânla şereflendiler. Bir kısmı sihirdir deyip küfür üzere olan hâllerine devâm ettiler. Sonra ceddim Muhammed aleyhisselâm buyurdu ki: ***“Bu yiğidin üç gün ömrü vardır. Bu gece nikâh edip evlendirin. Ondan yüksek bir zürriyet kalsın,”*** Hemen genci evlendirdiler. O yiğit, aradan üç gün geçmesine rağmen ölmedi. On gün olup da ölmeyince, ba’zı Eshâb, Resûl-i ekremin huzûruna gelip; “Yâ Resûlallah! Siz yalan söylemezsiniz. Fakat o yiğit ölmedi” dediler. Resûl-i ekrem de (s.a.v.) onlara; ***“Ben o haberi, kardeşim Cebrâil aleyhisselâmın işâreti ile söyledim”*** buyurdu. O ânda Cebrâil aleyhisselâm geldi ve Allahü teâlâdan selâm getirerek; “Yâ Muhammed! O genç, nikâh gecesi arpa unundan üç tepsi ekmek hazırlatmıştı. Tam Besmele çekip yemeğe başlayacağı zaman, kapıya bir fakîr gelip yiyecek birşeyler istedi. Onlar da ekmeklerin bir tepsisini o fakîre verdiler. Fakîr çok sevinerek evine gitti. O fakîrin üç gündür birşey yememiş iki yolcu arkadaşı da vardı, içlerinden birisini de o gence,

yiyecek birşeyler istemek için gönderdiler. O genç ona da bir tepsi ekmek verdi. Bunun üzerine diğeri de gidip, o gençten yiyecek birşeyler istedi. Ona da son kalan ekmeği verdiler. O gece açlığı tercih ettiler. Onun için Allahü teâlâ; "Birinci tepsi için on yıl ömür verdim, ikinci tepsi için yirmi yıl ömür verdim. Üçüncü tepsi ekmek için de otuz yıl ömür verdim" buyurdu" dedi.

Sultan İkinci Murâd Hân'ın otuzbin akçe değerinde bir atı vardı. At, yanına kimseyi yaklaştırmıyordu. Birgün Sultan Murâd, Emîr Sultan'ın yanına gelerek; "Biz sizin için bir at almıştık. Siz nasıl isterseniz öyle yapalım. Atı getirecek birisini verin de atı size gönderelim" dedi. Bu arada Emîr Sultan'ın yanında bulunan talebelerinden, Hacı Baba denilen bir zât vardı. Sultânın sözü üzerine; "Ah! Hocam bu hizmeti bana verse de, o atı ben alıp gelsem, atın tımar ve bakım işlerini yapsam" diye kalbinden geçirdi. Emîr Sultan hazretleri ona dönerek; "Ey Hacı Babam! Gidin o ata söyleyin ki: "Senin şimdiki sâhibin, Allahü teâlânın emrine mu'tî olup, fermânına mahkûm olmuştur. Sen dahî sâhibine tâbi olup, Allahü teâlânın emrine itâat edip, kötü huylardan vazgeçer misin?" Bakalım ne işâret eder?" dedi. O da hemen atın yanına gidip, hocası Emîr Sultan'ın dediklerini söyleyince, at üç defâ başını önüne eğip kaldırdı. O, hemen hocasının yanına gidip durumu arz etti. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Hacı Baba, o, kötü huylarını terk etti. Siz ondan kaçmayın, onu tımar edin" dedi. Hacı Baba da o atın yanına hiç korkmadan yaklaştı. Emîr Sultan hazretleri o ata binip, Cum'a günleri câmiye giderdi. Hacı Baba da, hergün o ata binerek pazar

işlerini görürdü. O atı bir kenara bağlar, çarşıya giderdi. O at, yanına yaklaşmak isteyen ba'zı kimselere saldırır, onları öldürmek isterdi. Onlar, o attan canlarını zor kurtarırlardı. Daha sonra bu saldırdığı kimselerin bid'at sâhibleri olduğu anlaşıldı. Atın yanından Ehl-i sünnet i'tikâdında olan biri geçse, ona başını eğip, sakin sakin dururdu. Bu hâli o kadar meşhûr olmuştu ki, çarşı halkı o atı görünce, bid'at sâhiplerine yanına yaklaşmamaları için tenbîhte bulunurlardı.

Birgün sohbet esnâsında bir zât, Emîr Sultan'a, Peygamber efendimizin (s.a.v.) mi'râca çıkmasının cismânî mi, yoksa rûhanî mi olduğunu sordu. Emîr Sultan hazretleri buyurdu ki: "Ceddim Resûl-i ekrem (s.a.v.), mi'râca bedeniyle çıktı. Mekansız, zamansız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahü teâlâyı gördü. Gözsüz, kulaksız, vâsıtasız, ortamsız olarak Rabbi ile konuştu. Bu husûsta kimsenin şek ve şüphesi olmasın. Bunun doğruluğu, Necm sûresinde bildirilmiştir. Resûl-i ekrem için cümle melâike ve bütün mahlûkat salevât getirirler. Böyle yüksek bir zâtın mi'racında, bedenen veya rûhen olmasında şüpheye gerek yok. Bu beden, göz ve kulaklar, günde bir defâ değil, dörtyüz kere mi'râc yapabilir. Buna şüphe etmemek gerekir. Allahü teâlâ bir hadîs-i kudsîde; ***"Ey Habîbim, sen olmasaydın, hiçbir şeyi yaratmazdım"*** buyuruyor. Bu hadîs-i kudsî, bunun doğru olduğunu gösterir.

Birgün Emîr Sultan talebelerine ders veriyordu. Dersde*;* ***"Şeytan onlara va'd eder, onları uzun emel ve kuruntulara düşürür. Şeytanın kendilerine va'd ettikleri, aldatmadan başka birşey değildir."*** meâlindeki Nisa sûresi yüzyirminci

âyet-i kerîmesinin tefsîrini şöyle yapıyordu: Bizim yolumuzda gaflete yer yoktur. Şeytanın aldatması kuvvetlidir. Avvâmı başka yoldan aldatır. Sâlihleri başka yoldan aldatır. Âlimleri başka yoldan aldatır. Nitekim işitmişsinizdir ki; Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden olan Bel'âm bin Bâûrâ, İsm-i a'zamı biliyordu. Onun her duâsı kabûl oluyordu. Bulunduğu Belka şehrinin vâlisi Belâk, Mûsâ aleyhisselâmın askerinin şehre girmemesi için duâ etmesini istedi. Ölüm ile tehdit etti. O da can korkusu ve halkın verdiği dünyâ malına aldanarak, Mûsâ aleyhisselâma karşı duâ etti. Mûsâ aleyhisselâmın askeri tarafından öldürüldü. A'râf sûresinde, soluyan köpeğe benzetildi. O sırada mecliste bulunanlardan bir zât, Emîr Sultan'a; "Sultanım, ba'zı âlimler şeytanın aldatmasından kurtulmamışlarsa, biz nasıl kurtuluruz?" dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan şu kıssayı anlattı: "Birgün Hasen-i Basrî, bir yerde ibâdet ediyordu. O sırada şeytan elinde bir yularla oradan geçiyordu. Hasen-i Basrî onu yanına çağırdı ve; "Yâ mel'ûn, bu yularlar nedir?" diye sordu. Şeytan da; "Yâ Hasen! Bu yularları, halkın güçlü olanlarının başına vururum. Bunlar benim mahkûmum olur. Kendi başlarına hareket edemezler" dedi. Hasen-i Basrî; "Yâ mel'ûn! Bu yularlardan bize de var mıdır?" diye sorunca, şeytan; "Bu yularlardan sana yok" dedi.

Emîr Sultan hazretleri, devâmlı olarak sazdan örülmüş hasır üzerinde otururdu. Mübârek dudakları devâmlı hareket ederdi. Şu şiiri sık sık söylerdi:

Eğer gönlün benimle olursa,
Yemen'de olsan bile yanımdasın.

Eğer gönlün benimle değilse,
Yanımda olsan bile uzaktasın.

Dinle bak Hak ne hoş söyledi.
Zebur'unda Dâvûd'a buyurdu.
Düşman ol önce nefs belâsına,
Ondan, bana uymakla kurtulasın.

Gel şimdi sen de düşman ol nefsine,
Zâyi eyle onu her ne dilerse,
Eğer bu işte atarsan riyâyı,
Kendine rehber kıl evliyâyı.

Eğer anlarsan budur sana ol,
Nefsinin şerrinden halâs ol,
Nefsinin murâdından uzak dur.
Düşersen eğer şeytana uzak dur.

Seyh-ül-İslâm, Emîr Sultan'dan icâzet (diploma) aldıktan sonra, Câmi-i Kebîr'de va'z verirdi. Birgün va'z vermek için yine kürsüye çıkmıştı. Emîr Sultan hazretleri bir talebesini, birşeyler almak için çarşıya göndermişti. Bu talebe, Şeyh-ül-İslâm'ın va'z vereceğini duyunca, kendi kendine; "Gidip va'zı dinliyeyim, Şeyh-ül-İslâm'ın hayır duâsını alayım" diye düşünerek Câmi-i Kebîr'e gitti. O ânda câmide zelzele olmaya başladı. Cemâatin bir kısmı dışarıya kaçtı. Fakat, dışarıda zelzele olmadığını gördüler. Bu durumdan haberi olan Şeyh-ül-İslâm, murâkabeye daldı. Sonra cemâate dönüp; "İçinizde Emîr Sultan'ın hizmeti ile emr olunan kim ise, çabuk câmiden dışarı çıksın. Yoksa bizi helâk ettirecek" dedi. Talebe hemen

dışarı çıktı. Câminin sallanması durdu. Bu talebe işini görüp dergâha gitti. Emîr Sultan'ın huzûruna girdi. Talebe selâm verdi. Emîr Sultan başını kaldırıp, sâdece talebeye baktı. Selâmına cevap vermedi. Talebe, hocasının heybetinden düşüp bayıldı. Ayılınca, Emîr Sultan ona; "Ey oğlum! Dünyevî ve uhrevî ihtiyâçlarınız karşılanmadı mı ki, başkalarından yardım beklersiniz. Bir kimse hocasından çeşit çeşit ni'metlere kavuşurken, gidib başkasından yardım istemesi, ona suâl sorması, ilim öğrenmesi, hem ayıp, hem gevşekliktir" buyurdu.

Emîr Sultan hazretlerinin yayı ve bir de oku vardı. Bunlar, gazâda kullanılmak üzere asılı dururdu. O yaya ok koydukları zaman, kırk ok çıkar, kırk kişiye isâbet ederdi. Her nereye atmak isterse, bir talebesinin eline verir, o tarafa atmasını emr ederdi. Şeyh-ül-İslâm'ın da hazır bulunduğu birgün, Emîr Sultan okunun ve yayının getirilmesini istedi. Getirilen ok ve yayın Şeyh-ül-İslâm'a verilmesini emr buyurdu. Yay ile ok, Seyh-ül-İslâm'a verildi. Emîr Sultan ona; "Oku doğuya doğru at. Ok nereye düşerse, mezarımız orası olsun" buyurdu. Şeyh-ül-İslâm, emirleri üzerine oku attı. Ok, şimdiki türbenin olduğu yere düştü. Orası, o zaman ağaçlık ve yeşillik idi. Hâlbuki ok atılan yer ile, düştüğü yer arası çok uzak idi. Atmak ile oraya gitmesi mümkün değildi. Zîrâ okun atıldığı yer ile düştüğü yer arasındaki mesafe, üç ok atımlık idi. Orada bulunanlar, bu işin Emîr Sultan'ın kerâmeti olduğunu anladılar.

Emîr Sultan hazretlerinin türbesi, vefâtından sonra yapıldı. Türbeyi yapan zât, rü'yâsında Emîr Sultan'ı gördü. O zâta; şurayı şöyle yap, burayı şöyle yap

diye, türbesi bitinceye kadar, her gece rü’yâda emir verdiler. O zât, türbe yapımını bitirdikten sonra, bir daha Emîr Sultan’ı rü’yâsında görmedi.

İznikli âlim bir zâtın oğlu, birgün uzun bir süre kalmak için Emîr Sultan hazretlerinin türbesine geldi. Altı gün sonra, oradan ayrılmaya karar verdi. Emîr Sultan’ın talebeleri ona; “Efendim, siz uzun zaman kalacaktınız. Niye şimdi gidiyorsunuz?” diye sordular. O da; “Benim bir ihtiyâcım vardı. Kırk yıl çile çeksem o muradıma kavuşamazdım. Emîr Sultan hazretlerinin rûh-ı şerîflerini vesîle edip, uzun süre i’tikafta kalmak için buraya gelmiştim. Fakat Emîr Sultan’ın himmeti yetişip feyzi nehirler gibi aktı. O muradıma altı günde kavuştum. Bunun için şimdi gidiyorum” dedi. Şiir:

Gene dinle bu sözü sen, ey server,
Gamı sev, zikr üzeredir rehber.
Gel ey mü’min! Terk eyle riyâyı,
Cân-ı gönülden sev evliyâyı.

Kişi severse bunlardan birisini,
Hem de sevmiş olur cümlesini.
Birisini râzı edersen gönülden,
Hepsi râzı olur cân-ı gönülden.

Emîr Sultan hazretlerinin çok talebesi vardı. Ba’zı talebeleri gündüzleri oruç tutar, geceleri de sabaha kadar namaz kılarlardı. Haftada bir gün Emîr Sultan hazretlerine gelip, ihtiyâçlarını ondan alırlardı. Aldıkları ile bir hafta boyunca idâre ederlerdi. İhtiyâçları bitince, yine gelir alırlardı. Birgün bu talebelerinden birisi, yine Emîr Sultan’ın huzûruna geldi. Onun elini

öptü. Emîr Sultan talebesine; “Bulunduğunuz yerdeki müslümanlar iyiler mi? Hâlleri nasıldır?” diye sordu. Talebe; “Sizin himmetinizle, sıhhat ve selâmetteler, duâcınızdırlar” deyince, Emîr Sultan elini cebine soktu ve bir akçe çıkardı. O talebesine verdi ve; “Bizden onlara selâm söyle, biz hayatta olduğumuz müddetçe bu akçe ile yetinsinler. Bize duâ etsinler. Başkalarına muhtâc olmasınlar” dedi. O talebe, o bir akçeyi alıp, arkadaşlarının yanına geldi ve onlara; “Emîr Sultan hazretlerinin size selâmı var” dedi. Hepsi selâmı ayakta alarak; “Sultan hazretleri ne buyurdular?” diye sordular. Bunun üzerine o talebe; “Emîr Sultan hazretleri bir akçe verdi ve; “Ben ölünceye kadar bununla iktifa etsinler, kimseye muhtâc olmasınlar” buyurdu” dedi. Bu söz üzerine hepsi dünyâ malından soğudular. Kimseden birşey almaz oldular. Pencerelerinde bir kutu vardı. Kimin ihtiyâcı olursa, o kutunun içinden bir akçeyi alır, iftar için herkese bir miktâr ekmek ve üzüm alıp, onunla oruçlarını açarlardı. Ertesi gün o akçe yine yerinde dururdu. Emîr Sultan vefât edinceye kadar böylece ihtiyâçlarını karşıladılar. O akçe yerinden hiç eksilmedi.

O zamânın ileri gelen âlimlerinden Ali hoca şöyle anlatır. “Birgün bir köylü Emîr Sultan’ın huzûruna gelip; “Sultânım, bir sıkıntım var. Başım dertte, bana bir duâ yazın ve himmet edin” dedi. Beni işâret edip; “Yazıyoruz” dedi. Ben de duâyı yazdım. Emîr Sultan ve yanında bulunan talebeleri kime duâ yazsa, Allahü teâlânın izni ile şifâ bulurdu. Hattâ öyle olurdu ki, sar’a hastaları gelse, şifâ bulup giderlerdi, ölünceye kadar bir daha hasta olmazlardı.”

Dûyi Halîfe adıyla meşhûr bir zât vardı. Ona; "İlmi kimden tahsîl ettin?" diye sorulduğunda; "Üstadım Emîr Sultan hazretleridir. Birgün, babam ve birçok kişi ile Emîr Sultan hazretlerini ziyârete gitmiştik. Mübârek nazarlarına kavuşup, elini öptük. Babama bakıp; "Oku" buyurdular. Babam Kur'ân-ı kerîm okumaya başladığında, orada bulunanların birçoğu kendinden geçip ağladılar. Ondan sonra babamın bütün çocukları çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurlardı. Hattâ kız kardeşlerim bile bizim gibi okurdu" dedi. Şiir:

Gene Resûlullahı dinle ey can!
Ne buyurdu bu ümmete o sultan;
Kim bir mü'minin cân-ı gönülden,
Giderirse üzüntüsünü onun gönlünden.

Hak teâlâ gör ona ne verir;
Kıyâmet üzüntüsünü ondan giderir.
Gel bu öğüdü kabûl eyle,
Menkıbe geldi, yine onu dinle.

O zamanda yaşamış bir zât anlatır: Bir gece rü'yâmda şöyle gördüm: Bursa'nın uzak kasabalarından birkaç kişi: "Bursa'da bir evliyâ var. Allahü teâlânın izniyle ne hâcetin varsa verirmiş" diye yola çıktılar. Ben de yatakta yatıyordum. Ben onların dediklerini duyunca, onlara katılarak, biz de duâsını alalım diye berâberce Bursa'ya gittik. Dergâha girip Emîr Sultan'ı görünce bayılmışım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkacak tâkati bulamadım. Emekliye emekliye Sultan hazretlerinin yanına vardım. "Sultânım, beni talebeliğe kabûl edin" dedim. "Kabûl

eyledik” diyerek mübârek elleri ile sırtımı sığadılar. Heyecanla uyandım. Rü’yâmı anneme anlattım ve ta’bir etmesini istedim. Annem; “Sen hemen o evliyânın yanına koş, himmetine kavuşarak duâsını al” dedi. Ben hemen yola çıktım. Bir grup insanın, rü’yâmdaki gibi; “Gidip Emîr Sultan’ı ziyâret edelim. Onun duâsını alalım” diye yürüdüklerini gönlüm. Ben de onlara katıldım. Rü’yâmdaki gibi, sırayla dergâha girip huzûrlarına çıktık. Emîr Sultan’in mübârek nazarlarına kavuşunca, aklım başımdan gitti. Düşüp bayıldım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkamayıp, emekliyerek ayak uçlarına kadar gittim. “Bizi talebeliğe kabûl buyurun Sultânım” dedim. O da; “Biz seni talebeliğe kabûl edeli kırk yıl oldu.” buyurdu.

Ali Efendi isimli bir zât şöyle anlatır: “Emîr Sultan hazretleri, birgün beni Balıkesir’e göndermek istediler. Kalbimden şöyle geçirdim: “Acabâ Balıkesir’e varıp gelinceye kadar vaktimi nasıl geçireyim?” Hemen kalkıp tesbîhlerini getirip elime verdiler ve; "Gidip gelinceye kadar bu tesbîhle meşgul ol" buyurdular. Tesbîhi alıp yola düştüm. Balıkesir'e Cum'a vakti vardım. Emîr Sultan'ın îkâz için gönderdiği hoca efendinin hutbesine yetiştim. Sonra ona bozuk düşüncelerini ve doğrusunu anlattım. Fakat o beni dinlemedi ve kendi düşüncesinde ısrar etti. Geri dönerken, akşam karanlığında bir köye girdim. Köye girdiğim sırada, dere kenarındaki kumluk bir yere bastım ve kayarak düştüm. O esnada tesbîh elimden düştü. Ne kadar aradım ise bulamadım. Yolculuk bitti-ğinde, ağlıyarak Emir Sultan hazretlerinin huzuruna girdim. Buyurdular ki: "Yâ Oğlum! Yolculuğun nasıl geçti, hâlin nasıldır?" Ben de; "Sultânım içim yanıyor.

Karanlıkta ayağım kaydı, tesbîhi suya düşürdüm" dedim. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Yâ Oğlum! Onun için niye üzülürsün? Biz onu suya düşürmedik" dedi ve cebinden tesbîhi çıkararak verdi."

Emir Sultan, Medîne'den yola çıkıp Bursa'ya doğru gelirken, yolda bir beyin oğlu, Emîr Sultan'ı gördü ve kalbi ona talebe olmaya meyl etti. Hemen silâhlarını bırakıp, Emîr Sultan'ın yanına gitti. Ondan kendisini talebeliğe kabul etmesini istirhâm etti. Emîr Sultan onu talebeliğe kabul etti. Bir süre sonra bir yol kavşağına vardılar. Oranın yerlisi olan bir kişi, yolun birinde, geçit vermeyen bir ejderhânın (büyük bir azman yılan) olduğunu söyledi ve o yoldan gitmemelerini tenbih etti. Emîr Sultan'ın önünde giden kandil o yolu gösterdiği için, o yoldan ilerlediler. Bir süre sonra yol kenarında bir ejderhânın uzandığını gördüler. Ejderhâ, sanki avını bekler gibi değil de, şerefli bir misâfiri bekler bir hâlde idi. Emîr Sultan hariç, herkes ürkek bir hâlde ve endişe içinde yürüyorlardı ve; "Acabâ ejderhâ ne yapacak? Kâfileden kimlere saldıracak?" soruları zihinlerini kurcalıyordu. Kâfilenin önünde bulunan Emîr Sultan ejderhâya yaklaştığı vakit, ejderhâ derhâl Emîr Sultan'ın devesinin ayaklarına kapanarak; "Hoş geldiniz Şeyhim! Emrinizdeyim!" dedi, Kâfiledekiler bu durumu hayretler içinde seyrettiler. Fakat onlara yolda katılan bey oğlu, bu duruma pek inanmadı. O sırada ejderhâ, derhâl onun üstüne atladı. Beyzade; "Aman Allahım! Yâ Emîr bana yardım deyince, Emîr Sultan ejderhâya bırakması için işâret etti. Bunun üzerine ejderhâ, derhâl geri dönerek oradan uzaklaştı. Böylece, gene kalbindeki şüphe gitmiş oldu.

Emîr Sultan'ın kafilesi, Sakarya nehri kenarında bulunan bir bahçede konaklamıştı. Bahçede her çeşit meyva var idi. Fakat talebelerden birinin canı hurma istedi. O sırada talebenin önünde bir hurma ağacı yükseldi. Üzerinde olgun meyvaları vardı. Ama talebe, olup biteni bir türlü anlamadı. "Acabâ eskiden burada mıydı? Yoksa ben bunu görmedim mi?" soruları zihnini kurcaladı. Bunu fark eden Emîr Sultan; "Canın hurma yemek istiyordu, işte hurma, al ye!" buyururdu. Bunun üzerine talebe, bu durumun hocasının kerâmeti olduğunu anladı.

Şeyh Sinân şöyle anlatır. Henüz daha küçük yaşta idim. Babamla berâber bahçemize kavun, karpuz ektik. Ne kadar çabaladık ise de, ektiği kavun ve karpuzlar bir türlü istediğimiz gibi yetişmedi. Birgün bostanda, üzüntülü bir şekilde oturuyordum. Babam ise köye dönmüştü. O sıra âniden, bir at üstünde, yeşil kaftanlı bir zât peydâ oldu. Benden çekirdek istedi. Ben de verdim. Çekirdeği alıp tarlaya saçtı. Bir ânda tarla çimlendi kavun, karpuz yetişti. Benden bir karpuz istedi. Ben de koparıp verdim. Karpuzu ikiye böldü. Yarısını kendisi aldı, diğer yarısını da babama vermemi tenbih etti ve; "Bana Emîr Sultan derler. Söyle babana, seni Bursa'ya, benim yanıma getirsin" dedi. Ben de; "Bâşüstüne, emrinizi yerine getiririm" dedim. Yeşil kaftanlı zât, bir ânda kayboldu. Bir müddet sonra babam geldi. Kavun, karpuzları yetişmiş olarak görünce şaşırdı ve; "Ey oğul! Tarlaya Hızır mı geldi? Yoksa Allahü teâlânın sonsuz kudretinden bir hikmet ve sırrın tecellisi mi oldu? Çünkü, mevsim henüz ekinlerin büyüme zamânıdır. Ama hikmetse, bostan yetişmiş durumdadır" dedi. Sonra Allahü

teâlâya duâ etti. Ben babama, Emîr Sultan'ın dileklerini ve tenbihini aktardım. Babam da; "Başım, gözüm üstüne!" diyerek, beni Bursa'ya Emîr Sultan hazretlerinin huzûruna götürdü. Huzûra vardığımızda, çok yorulmuş ve karnımız acıkmış idi. Emîr Sultan, hanımına yemek hazırlamasını söyledi. Önümüze bulamaç yemeği geldi. Yemek çok lezzetli idi. Hayâtımda öyle bir yemek yediğimi hatırlamıyorum. Uzun müddet Emîr Sultan'ın hizmetinde bulundum. Sonunda; "Fesat ehlini ıslâh eyle. Himmet ve inâyetle müslümanlara nasîhat et. Tâ ki, senin Kur'ân-ı kerîme dayalı doğru yolunu duyanlar da, yaptıkları hatâlarından dönsünler" diyerek bana hilâfet verdi."

Sarı Yûsuf şöyle anlatır: "Birgün Bursa'da, Emîr Sultan'ın huzûrunda oturuyorduk. Emîr Sultan sohbet ediyordu. O ânda hiç başıma gelmeyen birşey geldi. Âniden uykum geldi. Öyle oldu ki, göz kapaklarımı kaldıramadım. Bu durumu fark eden Emîr Sultan; "Biraz uyu" diyerek bana izin verdi. Ben de uyudum. Bir süre sonra korkulu bir rü'yâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde bir kalkan vardı. Tekrar uyuya kaldım. Yine korkulu bir rü'yâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde aynı kalkan duruyordu. Uykum kaçtı ve merakla Emîr Sultan'a kalkanı neden tuttuklarını sordum. Emîr Sultan şöyle cevap verdi: "Kırım'da bizi seven bir zât var. Şu ânda gönlümüze yönelmişti. Bu meclisde uyumandan hatırı incindi. Sana doğru ok attı. Ben de kalkanla engel oldum. Yine attı, tekrar oka mâni oldum. Sonra o, senin bizim müsâademizle uyuduğunu anlayınca, pişmân olup, okun sana değmediğine şükretti."

Emîr Sultan, birgün öğle namazını kılmak için evinden dışarı çıktı. Talebeleri de onu ta'kib etti. İçlerinden Mûsâ Baba; "Sultânım! Ne olaydı, şurada bir su aksaydı da müslümanlar namaz için abdest alsaydı" dedi. Bu sıra Emîr Sultan, asasına dayanmış tefekkür ediyordu. E'ûzü Besmele çekerek, asasını yerinden oynattı. Oradan coşkun bir su fışkırdı. Bunun üzerine talebeler, Allahü teâlâya hamdü senâ ettiler.

Emîr Sultan birgün abdest alırken, yanına bir talebesi geldi. Talebesine nereden geldiğini sordu. Talebe de, şehirden geldiğini söyledi. Emîr Sultan; "Bizim için ne diyorlar?" diye sorunca; "Kimyâya mâliktir, diyorlar" cevâbını verdi. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Kimyâ odur ki, akan su saf altın olur" dedi. Daha sözlerini bitirmeden, kollarından akan sular altın oldu. Emîr Sultan; "Sözümüz hikâye tarîkiyledir, murâd değildir" deyince de, tekrar su oldu.

Hoca Kâsım adında bir Bursalı Tüccâr, Emîr Sultan'a bir sarık hediye etti. O da, tüccâra bir miktâr para verdi. Hoca Kâsım, o parayı alarak kesesine koydu. Hoca Kâsım çarşıda gezerken, otuzbin dirheme satılan büyük bir elmas gördü, önü almak istedi. Fakat kesesinde o kadar çok para olmadığını bildiği için üzüldü. Sonra aklına, kesesindeki paraları saymak geldi. Paraları sayınca, otuzbin dirhemden fazla olduğunu hayretle gördü. Hemen o elması aldı. Aynı gün elmastan anlayan bir yahudi, o elmasa yüzotuzbin dirhem verince, Hoca Kâsım da yahudiye o elması sattı. Bunun Emîr Sultan'ın bir kerâmeti olduğunu anlayan Hoca Kâsım, Emîr Sultan için bir dergâh yaptırdı.

Yavuz Sultan Selîm, Yenişehir'de bulunduğu sırada Bursa'ya gelerek, atalarının kabirlerini ziyâret etti. Emîr Sultan hazretlerinin türbesine gelip, onun rûhâniyetinden yardım dilerken, Emîr Sultan hazretlerinin kabrinden; "Yâ Selîm! Üdhulû Mısra İnşâallahü âminin! (Ey Selîm! İnşâallah Mısır'a emniyet içinde giriniz!)" diye bir nidâ işitildi. Duyanlar; "Müjdeler olsun pâdişâhım! Size Mısır'ın fethi müjdelendi!" dediler.

Yıldırım Bâyezîd'in Ankara Savaşı mağlubiyetinden sonra, Amasya'da bulunan Şehzâde Çelebi Mehmed, birgün Molla Ali'yi huzûruna da'vet edip dedi ki: "Yâ Molla Ali! Meydana gelen hâdiseden ibret aldın mı? Babam Yıldırım Bâyezîd'in başına gelen musîbet ve belâların sebeplerini düşünebiliyor musun? Görüyorsun ki, herbirimiz bir yere ayrıldık. Kardeşim Mûsâ Çelebi, Îsâ Çelebi'nin üzerine yürüdü ve Bursa'da tahta oturdu. Kardeşim Süleymân Çelebi ise Edirne'de tahta oturdu. Düşman bizden korkarken, şimdi biz âleme maskara olduk. Özellikle Edirne'de oturan kardeşim Süleymân Çelebi'nin fitne ve fesadından korkulur. Din ve devlete taşıdığım iyi niyet ve gayret, bu olaylar karşısında beni daha da hassas kıldı. Gel seninle taç ve taht düşüncesini terk ederek hacca gidelim!" Çelebi Mehmed hem söylüyor, hem ağlıyordu. Akşam ikisi de istihâreye yattı. Çelebi Mehmed rü'yâsında dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr'ı gördü. Yanında Emîr Sultan vardı. Ona bir kılıç, bir de eğerlenmiş at vererek; "Haydi yiğidim! Din esâslarını ikâme eyle!" dediler. Çelebi, ata binmek istemediği hâlde, çaresizlik içinde binmek zorunda kaldığını ve Gelibolu istikâmetine hareket ettiğini gördü. Molla,

aynı gece rü'yâsında Bursa'da olduğu ve Çelebi Mehmed'i tahtın üstünde, Mûsâ Çelebi'yi ise tahtın altında gördü. Bunun üzerine Mehmed Çelebi, Bursa'ya hareket etti ve Osmanlı tahtına geçti.

Talebelerinden Yahyâ isimli bir zât şöyle anlatır: "Düşman ile yapılan savaşlardan birine katılmak istedim. Bunun için de Hocam Emîr Sultan'dan izin aldım. Hocam, bana; "Bu gittiğin gazâdan başka gazâya gitmeyesin" diye tenbîhde bulundu ve benim için hayır duâ etti. Düşmana karşı yapılan savaşa katıldım. Bu savaşta düşmanı yendik ve çok miktârda ganî'met elde ettik. Aradan zaman geçti. Arkadaşlarım, bana; "Bir gazâya daha gidelim, sen hayırlı bir kişisin, aramızda bulun" dediler. Ben onlara; "Hocam iki defâ savaşa katılmama izin vermedi" dememe rağmen, onlar ısrar ettiler. Onların ısrarına dayanamıyarak yola çıktık. Yolda kalabalık bir düşman topluluğu ile karşılaştık. Onlarla savaştık. Bu savaşta kimimiz şehîd oldu, kimimiz esîr düştü. Ben esîr düşenler arasında idim. Bizi bir kaleye götürüp, zindana attılar. Ben, hocamı vesîle ederek Allahü teâlâya yalvarıyordum. Birgün kale kapıcısının bir yakını, beni yanına getirtti. Yanındaki adamları çıkardı. Başbaşa kaldık. Benden hocam Emîr Sultan'ı sordu. Kendisinin îmân etmiş olduğunu söyledi. Sonra bana; "Bundan sonra sana düşman elbisesi versinler, çekinmeden giy. Ben de onlara; "Bu esîr, bizim dînimize girdi, buna zahmet vermeyin diyeyim. Sen, hiç olmazsa tenhâ yerlerde Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olursun" dedi. Ben de onun dediklerini kabûl ettim. Tenhâ yerlerde Allahü teâlâya yalvarıyordum ve hocamı da düşünüyordum. Birgün oturduğum yerde,

kulağıma çeşitli gürültüler geldi. Bir alay askerin yaklaştığını sandım. Kalbimden de; "İnşâallah, kurtuluş zamânı gelmiştir" diye geçiriyordum. O sırada beni bir elin tuttuğunu gördüm. Fakat elin kime âit olduğunu tahmin edememiştim. Birden kendimi Bursa'da buldum. Düşman diyârında iken günlerden Cum'a idi. Bursa'daki müslümanların Cum'a namazı için câmiye gittiklerini gördüm. Bulunduğum yer, hocamın dergâhına yakın bir yer idi. Karşı tarafta birkaç kişi; "Bu, filân değil midir?" diye söyleşiyorlardı. Beni ismimle hatırladılar, fakat üzerimdeki düşman kıyâfeti onları şaşırtmıştı. Gidip durumu Emîr Sultan'a anlattıklarında, o şöyle buyurmuş: "O, bizim dostlarımızdan olup, yedi yıldır düşman elinde esîr idi. Kurtulması için Allahü teâlâya yalvarıyordu. Biz de elimizi uzatıp, Allahü teâlânın yardımı ile kurtardık. Gidip onu yanıma getirin." Onlar gelip, beni Emîr Sultan'in huzûruna götürdüler. Emîr Sultan hazretlerinin eşiğine yüz sürdüm ve teşekkür ettim. Ondan sonra uzun yıllar bu dergâhın hizmetinde bulundum.

Hacı Bayram-ı Velî, Emîr Sultan ile sohbet etmek için talebelerinden bir kısmı ile Bursa'ya gitti. O sırada Emîr Sultan'ın Bursa kalesi kenarındaki evleri harabeye döndüğü için, ustalar tarafından ta'mir ediliyordu. O esnada marangozlar ellerinden büyük bir ağacı düşürdüler. Emîr Sultan'ın mübârek bakışları düşen ağaca ilişince, ağaç boşlukta kaldı. Hacı Bayram-ı Velî bu olaya şâhid oldu ve içinden; "Herhalde Emîr Sultan, bana kerâmetlerinden birini göstermek istedi" diye geçirdi. Emîr Buhârî ona; "Biz, bununla size kerâmet göstererek evliyâdan biri

olduğumuzu isbatlamak istemedik. Kale kenarında çocuklar oynuyorlardı. Ağaç onların başına düşüp ezilmesinler diye bunu yaptık. Gâyemiz, çocukları büyük felâketten kurtarmaktı" dedi. Çocuklar oradan kaçtıktan sonra ağaç yere düştü. Hacı Bayram-ı Velî, daha önce hatırından geçenlerden dolayı Emîr Sultan'dan özür diledi.

Yahyâ Halîfe diye tanınan bir vâ'iz vardı. Bu zât şöyle anlatır: "Ben, nerede bir velî kulun olduğunu duysam, derhâl oraya gidip ona hizmet ederdim. Nihâyet Emîr Sultan'ın talebelerinden Sinân Halîfe'nin yanına gittim. Kendisine; "Size murâdım, elinizde tövbeye erişip nefs-i emmâreden kurtulup nefs-i mutmeinneye kavuşmak ve kalbimi temizlemektir" dedim. O da bana; "Bursa'da Emîr Sultan'ın kabrine gideceksin, orada tövbe eli sana nasîb olacak" dedi. Derhâl oradan ayrılarak, hiç dinlenmeden Bursa'ya gittim. Emîr Sultan hazretlerinin kabrine vardım. Emîr Sultan'ı, kabrinin üzerinde oturur hâlde gördüm. Hürmetle selâm verip, elini öptüm ve tövbe ettim. Sonra gözümden kayboldu. Ben de murâdıma eriştim, dünyâ ve âhıret saâdetine kavuştum."

İznik'te medfûn bulunan velîlerden Eşrefoğlu Abdullah, sağlığında bir iş için Bursa'ya gitmişti. Fakat fırsatı olmadığı için, Emîr Sultan'ın kabrini ziyâret edememişti. İznik'e geri dönerken, yolda Halîl Paşa, oğlu İbrâhîm Paşa'yı gördü ve ona; "Siz, her hâlde Bursa'ya gidiyorsunuz. Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyâret ettiğinizde, selâmımı iletmenizi sizden rica ediyorum" dedi. İbrâhim Paşa, Bursa'ya girer girmez Emîr Sultan'ın türbesinin bulunduğu yere gitti. İki rek'ât namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okuduktan sonra

Emîr Sultan'ın türbesine girdi ve; "Sultânım! Eşrefoğlu Abdullah, size selâm söyledi" dedi. O ânda türbeden; "Ve aleykesselâm" sesi geldi. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar, İbrâhîm Paşa diyor ki: "Bu heybetli sesten dolayı bir süre kendime gelemedim."

Mücâhid Bahâdır şöyle anlatır: "Fâtih Sultan Mehmed Hân zamânında bir sefere katılmıştım. Bir kale muhâsara edilmişti. İslâm askerleri düşman kalesine tırmanıyorlardı. Ben de bir yerden burçlara doğru tırmanmaya başladım. Kale burcuna yaklaştığım sırada, önüme bir kaya parçası çıktı. Bu kaya parçası yüzünden yerimden oynıyâmıyordum. O sırada aklıma Emîr Sultan geldi ve cân-ı gönülden; "Ey Emîr Sultan! Bana yardım eyle! Beni bu belâdan kurtar!" diye yalvardım. Birdenbire karşımda bir nûr şelâlesi gördüm. İçinde de yeşil elbiseler giyinmiş bir zât belirdi. Bana engel olan taşın üstüne geldi. Üsündeki elbisesini sarkıtıp; "Ey Gâzi! Elbiseye tutun! Sakın korkma!" dedi. Ben de; "Yâ Allah!" deyip, tutundum ve engeli aşmış olarak kendimi kalenin içinde buldum. Emîr Sultan hazretlerinin elini öpüp, ayağının tozuna yüzümü sürmek istediğimde gözümden kayboldu. Nereye gittiğini de anlıyamadım."

Emîr Sultan hazretleri için yazılan bir şiir:

Gerçi âşıklara salâ denildi.
Derdi olan gelsin dermânı buldum.
Ah ile vah ile cevlân ederken,
Canımın içinde cânânı buldum.

Akar gözlerimden yaş yerine kan,
Zerrece görünmez gözüme cihan.

Deryâlar nûş edip, kandırmaz iken,
Âşıklar kandıran ummanı buldum.

Âşıklar meydana doğru varırlar,
Erenler cem olmuş, verir alırlar.
Cümle velîler, dîvân dururlar,
Hakka mahbûb olan sultânı buldum.

Açılmış dükkânlar kurulmuş pazar,
Canlar mezad olmuş dellâl de gezer.
Oturmuş ümmetin berâtın yazar,
Cevâhir bahş olan dükkânı buldum.

Emîr Sultan ne hoş pazar imiş,
Âşıklar meydan edip gezer imiş.
Cümlenin maksûdu ol dîdar imiş,
Hakka karşı duran dîvanı buldum.

Emîr Sultan hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlânın yolunda olan bir kimsenin kalbinde, Allahü teâlâya kavuşmaktan başka bir arzu bulunmaz."

Bursalı Ahmed Paşa'nın Emîr Sultan için yazdığı methiye şöyledir:

Ey âlem-i velâyete Sultân olan Emîr,
Ve mülk-i Rûmâ rahmet-i Rahmân olan Emîr,

Muhibb-i Hak olur sana candan muhib olan,
Devlet bize muhabbetin olmuş şehâ hemin.

Kim bakarsa revzana açılur cânı gül gibi,
Zira mezârın oldu deri Cennet-i Berîn.

Ne aktı Rûma bir ulu derya senin gibi,
Ne âleme getürdi, Buhârâ senin gibi.

Can mülkünü muhabbetin ârâyiş eyledi,
Kimdir cihanda memleket ârâ senin gibi.

Göstermeye yer ehline didâr-ı nûrunu,
Âyine verdi Allahü teâlâ senin gibi.

Çok evliyâ bu tahta kadem bastılar velî,
Kim kıldı şer' haddîni icrâ senin gibi.

Ey nâm-ı a'zamın deri gencine-i şifâ,
Dil derdine kim ide müdâvâ senin gibi.

Bu methiyenin açıklaması söyledir: "Ey velîler âleminin sultânı olan ve Anadolu'ya rahmet olarak gönderilen Emîr. Seni candan seven Allahü teâlânın sevgili kullarından olur. Ey rûhumuzun şâhı, bize muhabbetin devlettir. Bahçe durumundaki kabrini kim ziyâret ederse, kalbi gül gibi açılır. Zîrâ türben Cennet kapısına benziyor. Sen bir ummânsın, senin gibisini ne Anadolu, ne Buhârâ gördü. Senin gibi Hak sevgisi ile kalb süsleyeni hiç kimse gösteremez. Allahü teâlânın kudsiyâtını görmemiz için senin yüzünün nûru bize aynadır. Velîlik makâmına oturanların çoğu, senin makâmına erişemedikleri için, dînin emirlerini en iyi şekilde tatbik edemediler. Ey azgın nefslerine uyan günahkarlara şifâ hazînesi olan büyük Emîr. Doğru yolu göstermenle âcizlerin ızdırâbını dindirdin."

1)Kitâbü Cevâhirnâme

2)Menâkıb-ı Emîr Sultan, Üniversite Kütüphânesi No: 6412

3)Hulâsat-ül-vefeyât sh. v-8

4)Şakâyık-ı Nu'mâniyye cild-1, sh. 59

5)Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh. 1041

6)Tuhfet-ül-ahbâb cild-1, sh. 33

7)Yâdigâr-ı Şems sh. 4

8)Menâkıb-ı Emîr Sultan, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd kısmı No: 4564

9)Zübdet-ül-menâkıb Üniversite Kütüphânesi No: 2370

10) Menâkıb-ı Emîr Sultan, Bâyezîd Umûmî Kütüphânesi No: 3832

11) Tam İlmihâl Şeddet-i Ebediyye sh. 1004

12) Güldeste-i riyâz-ı irfân sh. 70

13) Sicilli Osmânî cild-3, sh. 159

14) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi sh. 76

15) Vefeyâtnâme (Baldırzâde) v-3

16) Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 109

ERZİNCANLI ABDURRAHMÂN EFENDİ:

Anadolu evliyâsının büyüklerinden. Erzincan'da bilinmeyen bir tarihte doğup, lüzumlu ilimleri tahsîl ettikten sonra, Erdebîl taraflarına gidip, Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Alâeddîn Ali'ye talebe oldu. Orada uzun zaman kalıp, maddî ve ma'nevî ilimlerde kendisini yetiştirdi. Hâl ve hareketlerini, söz ve işlerini, Resûl-i ekremin (s.a.v.) güzel ahlâkına göre düzeltmek için büyük gayret gösterdi. Hocası vâsıtasıyla, Safiyyüddîn Erdebîlî yolundan aldığı feyzlerle kemâle geldi. İnsanlara doğru yolu

göstermek, Allahü teâlânın güzel dînini öğretmek, Resûl-i ekremin (s.a.v.) örnek ahlâkını yaymak vazîfesiyle, hocası tarafından Anadolu'ya gönderildi. Amasya'nın batısında bir dağ başına yerleşti. Kimseye birşey söylemeyip, kimseyle irtibât kurmadı. Fakat Allah yolunun âşıkları, onu arayıp bulmakta gecikmediler. Akın akın ona geldiler. Kısa zamanda birçok talebe yetiştirip insanların dünyâ ve âhırette huzûra kavuşmaları için büyük gayret gösterdi. Vazifeli olduğu bölgeyi nûrları ile aydınlattı. Nice ölü kalbleri diriltip, kurumuş gönülleri suladı. İnsanların gönüllerine Allah aşkını nakşedip, birbirlerine karşı şefkat ve muhabbetle davranmalarına, memleketin huzûr ve sükûna kavuşmasına vesîle oldu. Hicrî dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti.

Erzincanlı Abdürrahmân Efendi'nin birçok kerâmetleri görüldü. Bütün İslâm evliyâsı gibi, onun da en büyük kerâmeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, bildiklerini insanlara öğretmek için, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmasıydı. Kerâmetlerinden ba'zıları şöyledir:

Bir sabah ibâdet ile meşgûl olduğu odasından çıkıp, talebelerine; "Misâfir gelecek, yiyecek birşeyler hazırlayın" buyurdu. Hâlbuki, dergâhta yemek yapacak hiçbir şey yoktu. Talebeleri durumu arzettiler. Bunun üzerine o mübârek zât, dergâhtan dışarı çıkıp, çevresine baktı. Karşı tepeden bir ceylan sürüsünün dergâha doğru koşmakta olduğu görüldü. Yanındakilere dönüp; "Bu ceylanlar, misâfirlerimize ziyâfet olmak için birbirleriyle yarışarak geliyorlar" dedi. Ceylanlar önüne gelince; "Bizim misâfirimiz için canını fedâ edecek olan öne çıksın" dedi. En öndeki

ceylan, fırlayıp ileri çıktı. Talebeler, o ceylanı tutup kestiler. Yemek hazırlandığı sırada misâfirler geldiler. İkrâm edilen yemeği yediler. Allahü teâlâya ibâdet için güç ve kuvvet kazandılar.

Yine bir sabah Abdürrahmân-i Erzincânî hazretleri, odasından dışarı çıktı. Çok üzüntülü idi. Talebeleri, üzüntüsünün sebebini sordular. "Erdebîl'deki Safiyyüddîn Erdebîlî'nin talebeleri, bu zamana kadar temiz i'tikâdlı, Resûl-i ekremin (s.a.v.) yolunda, bid'atlerden sakınıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eden, kötülüklere meydan vermeyen kimselerdi. Ama şimdi, doğru yoldan ayrıldılar. İnançlarına bid'at pislikleri karıştırdılar. Şeytan, onları büyüklerin yolundan saptırdı" buyurdu. Çok geçmeden, Erdebîl tarafından bir haber geldi. Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Cüneyd oğlu Haydar'ın, Ehl-i sünnet i'tikâdından, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılarak sapıttığı haberi verildi. Haydar, Eshâb-ı Kirâm efendilerimizin (r.anhüm) ba'zılarına dil uzatmış, padişahlık da'vâsına kalkışmıştı.

1)Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 78

2)Tâc-üt-tevârih

EŞREFZÂDE-İ RÛMÎ:

Anadolu'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Eşref bin Muhammed Mısrî olup, babasının ismi ile şöhret buldu. Babası Eşref efendi, Mısır'dan İznik'e göç etti. Abdullah, İznik'te doğdu. Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi ve dâmâdı oldu. 889 (m. 1484)'de İznik'te vefât etti.

Babasının terbiyesi altında büyüyen Abdullah, önce İznik'te bulunan medreselerde çeşitli âlimlerden ders alarak, zamânın zâhirî ilimlerinde üstün başarılar elde etti. Sonra Bursa'ya giderek Pâdişâh Çelebi Mehmed'in medresesine girdi. Burada tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimleri üzerinde söz sâhibi olan âlimler derecesine yükseldi. Bu medreseden me'zûn olunca, orada müderrislik yapan hocası büyük âlim Alâeddîn Ali hazretlerinin yardımcısı oldu. Çelebi Mehmed Hân Medresesi'nde bir müddet ders veren Abdullah, tasavvuf yoluna meyletti. Nefsini terbiye etmek, kalb aynasını cilâlamak için kendi kendine uğraşmağa başladı. Bu yolda bir hoca bulmanın şart olduğunu düşünerek, kitaplarını dağıttı ve Bursa'da bulunan Emîr Sultan'ın huzûruna gitti. Talebesi olup, hizmetiyle şereflenmek istediğini bildirdi. Emîr Sultan, Abdullah' ın tasavvuf yolunun aşkıyla yandığını görünce, onu evliyânın büyüğü Ankara'daki Hacı Bayram-ı Velî'ye gönderdi. O da Ankara'ya gidip, yeni hocasına tam teslim oldu.

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri, Abdullah'daki kâbiliyeti keşfederek ona nefsini terbiye edecek vazîfeler verdi. Yaşı kırkın üzerinde ve büyük bir âlim olduğu hâlde, hocasının emirlerine "Başüstüne" diyerek sarıldı. Kendisine verilen helâ temizleme vazîfesini, bütün gayretiyle yapmağa başladı. Nefsinin isteklerini terkedip, istemediklerini yapmak için büyük çaba sarfetti. Bu şekilde riyâzet ve mücâhedeye devâm eden Abdullah, seneler sonra buyurdu ki: "Hocam Hâcı Bayram-ı Velî'ye onbir sene hizmet etmekle şereflendim. Bu kadar zaman zarfında hocamın: "Üstadın huzûrunda lüzumsuz konuşmak edebe aykırıdır" sözü üzerine, huzûrunda bir kelime

dahî konuşmadım. Ancak sordukları suâllere kısa ve öz olarak cevap verir, edebe, ziyâde dikkat eder idim.” Eşrefoğlu Abdullah, onbir sene içinde pekçok imtihândan geçti. Yaptığı güç işlerden hiç şikâyette bulunmadı.

Onun bu sabrı, hocasına olan muhabbeti ve hürmeti üzerine, Hâcı Bayram-ı Velî, kızı Hayrünnisâ’yı ona nikâh ederek zevceliğe verdi. Bir müddet daha hizmete devâm eden Eşrefoğlu Abdullah, hocasından izin alarak “Bayramiyye tarîkatı”nı yaymak üzere İznik’e gitti. Orada kendi iç alemiyle başbaşa kaldı. Hocasından ayrı kalmaya ve onun hasretine fazla dayanamadı. Ayrıca, yükseldiği tasavvuf makâmlarının daha ziyâde olması için tekrar Ankara’ya döndü. Hâcı Bayram-ı Velî, dâmâdını, tasavvuf yolunda derecelerinin ilerlemesi için tekrar İznik’e gönderdi. Orada kırk gün nefsini terbiye etmesi için halvete girmesini, sonra Ankara’ya gelmesini emretti. O da İznik’e gidip geldikten sonra, hocasının; “Hama şehrinde Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunlarından Şeyh Hüseyn Hamevî’nin huzûruna gidip, Kadirî yolunu öğreniniz” emrini aldı. Bu emri yerine getirmek üzere hazırlığa başladı. Hanımını ve biricik kızı Züleyhâ’yı bir merkebin üzerine bindirerek, Hacı Bayram-ı Velî ile vedâlaştı. Günlerce zahmetli ve yorucu yolculuktan sonra, Hama’ya yeni hocasının huzûruna vardı. Hüseyn Hamevî, bu yeni talebesinin önce nefsini terbiye etmek üzere kırk gün halvet için bir hücereye koydu. Eşrefoğlu Abdullah, Hama’da da sıkı bir riyâzet ve mücâhedeye tâbi tutuldu. Kırk gün içinde Hüseyn Hamevî, Abdullah’a ziyâde teveccühlerde bulundu. Abdullah kırkıncı günü

hücreden çıkartıldığında, büyük bir vecd hâli içinde kendinden geçmiş, gözleri kapalı ve hareketsiz bir hâlde olduğu görüldü. Kendisini melekler âlemini seyretmenin lezzetinden ayırdıklarında; "Bize kıydınız" diyerek gözlerini açtı. Bu kırk günlük imtihânı başarıyla veren Abdullah, tasavvufta pek yüce mertebelere çıkmış olarak icâzetname aldı. Hüseyn Hamevî'nin halîfesi olarak Rumeline (Anadolu'ya) Kadirî yolunu yaymak üzere vazîfelendirildi. Hüseyn Hamevî, Abdullah'ı Anadolu'ya uğurladıktan bir müddet sonra, arkasından baktı ve; "Abdullah-ı Rûmî koca bir deniz imiş. Bizde bulunan herşeyi çekip sinesine aldı" buyurdu. Çocukları ile birlikte Ankara'ya giden Abdullah-ı Rûmî, kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî'nin yanında bir müddet daha kaldıktan sonra İznik'e gitti. Orada bir dergâh kurarak, talebelerine ders vermeğe, Kadirî yolunu yaymak için çalışmalara başladı. Talebelerinin nefsini terbiye etmek için, riyâzet ve mücâhedeler yaptırmağa, gurûr, kibir, ucb gibi kalb hastalıklarından kurtarmağa büyük gayret gösteriyordu. Bu şekilde gayretli çalışmaları çevreden işitilmeğe başlandı. Bursa'dan, İstanbul'dan ve diğer vilâyetlerden akın akın gelip talebesi olmakla şereflenmek istiyenler çoğaldı. Hattâ Sadr-ı a'zam Mahmûd Paşa, onun talebesi olmak isteğinde bulundu. Onun yoluna girdi. Abdullah-ı Rûmî hazretleri, talebeleri arasında en ileri olan Abdürrahîm-i Tirsî'yi yerine halîfe, vekîl bıraktı. Onu, kızı Züleyhâ ile nikahladı. Abdürrahîm-i Tirsî, hocası ve kayınpederi Abdullah-ı Rûmî'ye çok bağlı idi.

Abdullah-ı Rûmî, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın İstanbul'u fethinden önce "Müzekkin-Nüfûs" isimli bir

kitap yazdı. Bu kitabını okuyan herkes çok beğendi. Bundan ayrı olarak Tarîkatnâme, Delâil'ün-nübüvve, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Mâzeretnâme, Elestnâme, Nasîhatnâme, Hayretnâme, Münâcaatnâme, Cinân-ül-cenân, Tâcnâme, Esrâr-ut-tâlibîn gibi eserleri vardır. Dîvânında pek güzel şiirler, kasîdeler bulunmaktadır, Yûnus Emre'nin şiirleri tipinde şiirler söylemiştir. Şiirlerinde, "Rûmî" mahlasını kullanmaktadır. Halk arasında çok söylenen "Tövbeye gel" şiiri meşhûr olmuştur ki, şöyledir:

Ey hevâsına tapan,
Tövbeye gel, tövbeye.
Hakka tap, Haktan utan,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice nefse uyasın,
Nice dünyâ kovasın,
Vakt ola usanasın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice beslersin teni,
Yılan çiyan yer anı,
Ko teni, besle cânı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen dünyâ-perest oldun,
Nefsin ile dost oldun,
Sanma dirisin, öldün,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen teni, sandın seni,
Bilmedin senden teni,
Odlara yaktın cânı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Gör bu müvekkelleri,
Yazarlar hayrı, şerri,
Günâhtan gel sen beri,
Tövbeye gel, tövbeye.

Ey miskin Âdemoğlu,
Usan tutma âlemi,
Esmeden ölüm yeli,
Tövbeye gel, tövbeye.

Ölüm gelecek nâçar,
Dilin tadını şaşar,
Erken işini başar,
Tövbeye gel, tövbeye.

Göçer bu dünyâ kalmaz,
Ömür payidâr olmaz,
Son pişmân, âsî kalmaz,
Tövbeye gel, tövbeye.

Tövbe suyuyla arın,
Deme gel bugün yârın,
Göresin Hak dîdârın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Eşrefoğlu Rûmî sen,
Tövbe kıl erken uyan,

Olma yolunda yayan,
Tövbeye gel, tövbeye.

Eşrefzâde Abdullah-ı Rûmî, “Müzekkin-Nüfûs” isimli eserinde, Ebülleys-i Semerkandî’den naklen buyurdu ki:

Bir târihte Bağdad’da, zengin olanlar hacca gidiyorlardı. Peygamber efendimizin (s.a.v.) aşkıyla yanan bir fakîr de, o sene hacca gitmeye niyet etmişti. O zenginlerin kâfilesiyle, hacca gitmek için yola çıktı. Kâfile hareket etmeden önce, herkes eşi-dostu ile helâllaştı. Şehir dışına çıkıldığında, zenginlerden biri bu fakîrin de hacca gittiğini görünce; “Bineğin yok, azığın yok. Sen hacca nasıl gideceksin? Bâri cebinde birkaç bin altının var mıdır?” diye alay etti. Fakîr, bu zenginin alaylı sorusuna çok üzüldü ve; “Allahü teâlâ ne güzel vekîldir. Mahlûkâtın rızkını o vermektedir. Hepimiz O’nun verdiklerini yiyoruz” diyerek, zenginin bulunduğu yerden mahzûn bir şekilde ayrıldı. Hac vazîfelerini yapana kadar da o zengine hiç görünmedi. Herkes Mekke-i mükerremeden, Medîne-i münevvereye yola çıktıkları zaman, o zengin, fakîri sağ sâlim tekrar karşısında görünce hayret etti ve; “Komşu, sen de buraya kadar gelip hac vazîfeni yapabildin mi?” diye sormaktan kendini alamadı. Fakîr de; “Allahü teâlâya sonsuz hamd-ü-senâlar olsun ki, yüzümüzün karasına bakmayıp, bu mübârek makâmı ziyâret etmeyi nasîb etti. Geldim, Beyt-i şerîfi tavâf ettim. Sağ sâlim dönüyorum” dedi. Zengin; “Hacı efendi! Acabâ sana da berât verdiler mi?” diye sordu. Fakîr; “Bu ne berâtıdır ki?” dedi. Zengin; “Beyt-i şerîfi ziyâret edenlere, Cehennemden azâd olduğuna dâir

berât kâğıdı verilir” diyerek, koynundan herhangi bir kâğıt çıkarıp fakîri aldattı. Fakîr, berât kâğıdının kendisine verilmediğine o kadar üzüldü ki, derhâl geriye dönüp Harem-i şerîfe geldi. İki gözü iki çeşme hâlinde, kanlı yaşlar akıtarak çok inledi. Allahü teâlâya kırık bir gönülle duâlar etmeye, yalvarmağa başladı: “Ey âlemleri yaratan yüce Rabbim! Sen herşeye kâdirsin, ganî bir pâdişâhsın ki, ihsânların bütün kullarına her ân yağmaktadır. Kullarının bir kısmına berât vermişsin ki, Cehennemden azâd olup orada incinmeyeler. Bu fakîr kuluna berât verilmedi. Yoksa bu garîb kulun azâd olmadı mı?” deyip bayıldı. Baygın hâlde iken, ma’nâ âleminden yanına bir kimse gelip; “Ey fakîr! Başını kaldır ve şu berâtını alıp arkadaşlarına yetiş!” diyerek elindekini ona verdi. O ânda fakîr kendine gelerek ayıldı. Elinde, dünyâ kâğıtlarına hiç benzemiyen, yeşil renkli nûrdan yazıları olan ve misk gibi kokan bir berât kâğıdı vardı. Kâğıdı defâlarca öpüp başına koyan fakîrin sevincinden neredeyse aklı gidecekti. Şükür secdesine kapandı. Ömründe hiç görmediği o berâtı, yüzüne ve gözüne sürdü, bağrına bastı ve koynuna sokarak arkadaşlarına yetişmek için hızlı adımlarla yürümeğe başladı. Arkadaşları, geriden fakîrin geldiğini görünce gülüşmeğe başladılar. Yanlarına soluk soluğa gelen fakîre alayla; “Cehennemden azâd olma berâtını alabildin mi?” diye sordular. Fakîr de koynundan berâtını çıkararak; “İşte! Rabbimizin ihsânı olan berâtım!” diyerek, misk kokulu berâtını zengine sunuverdi. Herkes yerinde donakalmıştı. Berâtı alan zengin, nûrdan yazılarla fakîrin Cehennemden azâd olduğunu okuyunca, aklı başından gidip, atından aşağı

düştü. Bir süre yerde baygın yatan zengini zor ayılttılar. Kendine gelen zengin, kâğıdı öpmeğe, misk kokusunu koklamağa başladı. Kendi kendine de; "Vah, vah benim boşa geçen ömrüme! Keşke ben de bu fakîr gibi sâdık bir fakîr olsa idim. Onun kavuştuğu bu saâdete ben de kavuşsaydım. Bu fakîr, sadâkati sebebiyle bu mertebelere ulaştı. Ben ise zenginliğim sebebiyle gurûra kapıldım ve bundan mahrûm oldum. Bütün malımı versem, bu kâğıttakilerin bir noktasını alamam" diyerek âh eyledi. Gözlerinden kanlı yaşlar döktü. Fakîr; "Hacı efendi! Berâtım sende kalsın. Saklat Ben öldüğüm zaman kefenimin arasına koyun ki, kabrimde suâl meleklerine onu göstereyim" dedi. Hacı efendi berâtı büyük bir i'tinâ ile koynuna koydu. Uzun yolculuktan sonra evlerine ulaştılar. Zengin olan hacı, berâtı sandığına koydu. Aradan günler geçti. Zengin, ticâret için başka memlekete gittiğinde, fakîr vefât etti. Yıkayıp kefenlediler, fakat berâtını bulup kefenin içine koyamadılar. Fakîrin cenâzesini kabre defnettiler. Ancak birkaç ay geçtikten sonra, zengin ticâretinden döndü. Fakîri sorduğunda; "Sizlere ömür! Sen gittikten sonra vefât etti" dediler. Zenginin sanki dünyâsı başına yıkıldı. Çok ağladı ve; "O zavallının bende pek kıymetli bir emâneti vardı. Onu yerine getiremedim. Böylece vasıyyetini yapamamış oldum. O âhırete göçtü, berâtı ise bende kaldı. Berâtını yanına koyamadım" dedi. Hemen sandığın yanına varıp ağzını açtı. Fakat berâtı koyduğu yerde bulamadı. Tekrar tekrar aramasına rağmen yine bulamadı. "Kabrine gidip bakayım. Olaki, birisi berâtı alıp ona vermiştir" dedi. Kazma kürek alarak kabre gitti. Mezârını açmak istedi. O anda bir ses; "Kabri

açma! Biz ona o berâtı verdik, dışarıda bırakmadık!” dedi. Nereden geldiği belli olmayan bu ses karşısında zengin, düşüp bayıldı. Ma’nâ âleminde fakîri gördü. Fakîr; “Ey hacı efendi! Allahü teâlâ sana selâmet versin. O berât bana verildi. Hamdolsun. Münker ve Nekîr meleklerine gösterdim. Onu görünce sorgu suâl bile etmediler. Bu berâtı almama hacdan dönerken sen sebep olmuştun. Cenâb-ı Hak senden râzı olsun” deyip kayboldu. Zengin ayıldığında, doğru evine gidip, fakîr için hatimler okuttu. Yemekler pişirtip, yetimleri, fakîrleri doyurdu.”

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî’nin söylediği şiirlerden ba’zıları şöyledir:

Dünyâ

Bu dünyâ bir ejderhâdır bil ki sen,
Bu ejderhâyı niçin seversin sen.

Bu dünyâ ağulu bir yılandır,
Cefâsı çok, safâsı hep yalandır.

Bunun ağusunu şeker sanırlar,
Anın için buna hep aldanırlar.

Kime ki parmağıyla ağu verdi.
Ona sonra taşıyla ağu verdi.

Kimin ki yüzüne şû’le bıraktı,
Onu sihrile sonra od’a yaktı.

Kime ki bir saatlik yoldaşlık etti,
Onu gör ki sonra nice yuttu.

Buna gönül verenler oldu mahzûl,
Bunu terk eyleyenler oldu makbûl.

Buna çün dedi. Fahr-i âlem,
Buna niçin aldana akıllı âdem.

Bu dünyâ cîfedir, çirkin kokulu,
Binlerce mekrûhiyle içi dolu.

Bunun kokusunu burnun duyaydı,
Damağında dimağın söküleydi.

Lâkin hasta olduğundan duymazsın,
Onun için dünyâya sen doymazsın.

Getir at dünyâyı dünyâ itine,
Ne aldandın bunun sen lezzetine.

Mâdem ki derdin var, dermânın iste,
Dünyâ sevgisi seni etti hasta.

Eğer hasta olmasa idi, cânın,
İşiteydi bu sözleri kulağın.

Abdullah-ı Rûmî, Kelime-i tevhîdi söylemenin ehemmiyeti hakkında şöyle buyurdu:

Baş verip, tevhîdi, bırakma zinhâr,
Can verip, tevhîdden ayrılma ey yâr.

Tevhîd olur zîrâ sermâyen senin,
Can içindedir esas mâyen senin.

Tevhîdi, sakın terketme ey azîz,
Tevhîd için gönlünü eyle temiz.

Her kimin ki tevhîdi, yok, cânı yok,
Can mıdır o can ki, onda îmân yok.

Tevhîd eden kalbdir, o yanılmayan,
Tevhîd edenlerdir nârda kalmayan.

Tevhîd eden kalbe Hak şâhid ola,
Tevhîd eden gözler uyanık ola.

Tevhîd edeni od'a yakmıyalar.
Boynuna onun zincir takmıyalar.

Tevhîd edenden kaçar şeytân-ı la'în,
Tevhîd eden olur mekrinden emîn.

Tevhîd ehlidir, Hakka doğru giden,
Tevhîdi bırakandır o eğri giden.

Her amel ki kılasın tevhîd ile,
Zerre ile tamâmen yer gök dola.

Eşrefoğlu Rûmî'nin sen yâ Ganî,
Can içinde muhkem et tevhîdini.

1)Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 17
2)Müzekkin-Nüfûs

3)*Menâkıb-il-Eşrefiye*
4)*Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 406*

EŞ-ŞÂB-ÜT-TÂİB (Ahmed bin Ömer):

Vâ'iz, Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Ahmed bin Îsâ el-Ensârî olup, eş-Şâb-üt-tâib adiyle meşhûrdur. 767 (m. 1366) senesinde Zilhicce ayının onyedisinde Kâhire'de doğdu. 832 (m. 1429) senesinde Receb ayında Dımeşk'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr kabristanında defnedildi. Cenâze namazı çok kalabalık oldu.

Kâhire'de büyüdü. Zamânın âlimlerinden ilim öğrendi. Nahiv ilmi ile meşgûl oldu. Şafiî mezhebine göre yetişti ve âlim oldu. Bülkînî, İbn-i Mülakkîn, İzzeddîn bin Küveyk; Mâlikî âlimlerinden Gumârî, İbn-i Haldûn, Şemseddîn bin Mekîn Mısrî onun ilim öğrendiği âlimlerdendir.

Tasavvufa ve tasavvuf büyüklerine karşı sevgisi vardı. Hüseyn Habbâz'dan Şâzilî tarîkatını öğrendi. Hüseyn Habbâz, Yâkût Habeşî'den, o da Ebü'l-Abbâs Mürsî'den, o ise Ebü'l-Hasen Şâzilî'den bu tarîkatı öğrenmişti. Alâüddîn Ali Hüseynî'den de Kadirî tarîkatını öğrendi. Hicaz ve Yemen diyârına da gitti. Buralarda fazla kalmadı, iki sene sonra geri döndü. Ezher'de ve bunun dışındaki ba'zı yerlerde, belirli zamanlarda insanlara va'z eder, nasîhat verirdi. Güzel ve te'sîrli konuşur, tarîkatı hakkında şiirler okurdu. Bu hâllerinde çok zarîf ve mütevâzı idi. Zevîle kapısı hâricinde, bir zâviye yaptırdı. Kısa zamanda insanlar tarafından sevildi. Bulunduğu yerdeki bütün insanlar onu büyük bilir, hürmet gösterirlerdi.

Kudüs'ü de ziyâret etti. Bir müddet de burada va'z etti. Buradan Dımeşk'a gidip, oraya yerleşti. İki nehir arasında bir zâviye yaptırdı. Burada belirli zamanlarda va'z ve nasîhat ederdi. Dımeşk ahâlisi tarafından çok sevildi.

İbn-i Hacer Askalânî de bu zâtı şöyle anlatmaktadır. "Bir miktâr fıkıh ilmi tahsîl etti. Birçok şehirleri gezdi. İki defâ Yemen'e gitti. Birkaç kere Irak'a ve Hısn-i Keyfe'ye gitti. Birkaç kere hacca gitti. Bir müddet de Dımeşk'da ikâmet etti. Hâfızası kuvvetli olup, çok şey ezberlemişti. Çok te'sîrli ve güzel konuşurdu. Halk tarafından çok sevilirdi. Ba'zı yerlerde zâviyeler yaptırdı."

Zâd-ül-mesîr kitabını kısaltarak, "Lübb-üz-zâd" adını verdi. Ba'zı tefsîrlere haşiyeler de yazmıştır.

1)*Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 28*
2)*Ed-Dav-ül-lâmi' cild-2, sh. 50*
3)*Enbâ-ül-Gumr cild-3, sh. 424*
4)*Brockelmann Gal-2, sh. 120 Sup-1, sh. 149*

FAHREDDÎN ACEMÎ:

Hânefî mezhebi fıkıh, kelâm ve tefsîr âlimi. Osmanlı devletinin ikinci Şeyhülislâmı. İran'dan Anadolu'ya geldiği için Acemî denilmiştir. Doğum yeri ve târihi, kaynaklarda bildirilmemektedir. 865 (m. 1460) senesinde Edirne'de vefât etmiştir. Dâr-ül-hadîs Câmii önüne defnedilmiştir.

Fahreddîn Acemî, önce memleketinde zamânının âlimlerinden ilim tahsîl etti. Büyük İslâm âlimi Seyyîd Şerîf Cürcânî'den de ilim öğrendi. Daha sonra Anadolu'ya geldi. Molla Fenârî'nin oğlu Muhammed

Şah'ın hizmetinde bulundu. Burada Muhammed Şah'a muîd (asistan) oldu. Bir müddet ba'zı medreselerde müderrislik (Profesörlük) yaptı. Sultan Murâd Hân zamânında, 834 (m. 1430) senesinde Şeyhülislâm Molla Şemseddîn Fenârî'nin vefâtı üzerine, Edirne'de Şeyhülislâm oldu. Günlük otuz akçe maaş bağlandı. Sultan Murâd Hân, onun maaşını otuz akçeden daha fazlaya artırmak isteyince kabûl etmedi. "Beyt-ül-mâl'den (devlet hazînesinden) aldığım otuz akçe bana yetiyor, ihtiyâçlarımı karşılıyor. Daha fazlasına ihtiyâcım yok. Beyt-ül-mâl'den daha fazla almak helâl değildir" diyerek, ma'zeret bildirdi.

Dînî ilimleri çok iyi bilirdi. Vera' ve takvâ sâhibi idi. Allahü teâlânın rızâsı olan bir işte, kınayanın kınamasından asla çekinmezdi. Her yerde, hakkı ve hakîkati çekinmeden söylerdi. Hadîs ilmini Mevlânâ Haydar Hirevî'den öğrendi. Bu zâttan Sahîh-i Buhârî adındaki meşhûr hadîs kitabını okudu ve icâzet aldı. Haydar Hirevî de, Sa'düddîn Teftâzânî'den icâzet almıştı. Fahreddîn Acemî'den de, Osmanlı âlimlerinden Hocazâde Sahîh-i Buhârî'yi okudu ve icâzet aldı.

Sultan İkinci Murâd Hân ve Fâtih Sultan Mehmet Hân zamânında, otuz sene fetvâ işlerini güzel bir şekilde idâre etti.

Fâtih Sultan Mehmed Hân zamânında, hurûfî mezhebine mensûb ba'zı sapık kimseler Fâtih'in hizmetine girdiler. Fâtih, ilme ve ilim adamlarına değer verir, onları sarayında korurdu. Âlimlere hürmet eder ve onlara geniş imkânlar sağlardı, işte bundan istifâde etmek isteyen hurûfî bozuk i'tikâdındaki ba'zı kimseler, yaldızlı sözler ve hîlelerle sultânın gözüne girdiler. Fâtih bunları sevmiş, hattâ sarayda onlara bir

de oda tahsis etmişti. (Hurufilik, İran'da Fadlullah Tebrîzî'nin kurduğu bozuk bir yoldur. Aslen Esterâbâd şehrindendir. Karâmitâ adlı sapık bir fırkanın üyesiydi. Fadlullah Hurûfî, 796 (m. 1393) senesinde Timûr Hân'ın oğlu Mîrân Şah tarafından öldürüldü ve adamları dağıtıldı. Bunlardan ba'zı kimseler Anadolu'ya kaçtılar. Bektaşî tekkelerine sığındılar. Kendilerini gizleyerek, câhilleri aldatmağa başladılar. Çünkü Bektâşîlere ve tekkelere o zaman çok hürmet ediliyordu. Böylece kendilerini gizlediler. Bunların çalışmalarıyla daha sonraları Bektaşî tarîkatı bozuldu. Bektaşî adını bu dinsiz hurûfîler kendilerine mal ettiler. Bugün halk arasında Bektaşî adı altında anlatılan hikâyeler, hurûfîlere âittir. Hakîkî Bektâşîler, temiz ve müslümandırlar. Bektâşîyiz diyen hurûfîler ise, namaz kılmazlar, içki içerler, bıyıklarını kesmezler. Hakîkî Bektâşîlerin bu sapıklarla ilgisi yoktur.)

Fâtih'in sarayında bir müddet rahat bir şekilde yaşadılar. Ancak iç yüzlerini gizliyorlar idi. Bu adamların bozuk yolda olduklarım, Vezîr Mahmûd Paşa anlamıştı. Fakat Fâtih Sultan Mehmed'e bunlar hakkında birşey söylemeye cesâret edemiyordu. Bu hurûfîleri, Fahreddîn Acemî'ye anlattı. Fahreddîn Acemî ile Mahmûd Paşa anlaştılar. Mahmûd Paşa, evinde bir da'vet tertîb etti. Da'vete, hurûfî yolunda olan sapıklar da çağırıldı. Fahreddîn Acemî de perde arkasına saklanmış, onları dinliyordu. Sohbet ilerleyince, Mahmûd Paşa, hurûfîleri çok sevdiğini söyledi. Vezîri kendilerinden zanneden bu kimseler de, kendi fırkalarının iç yüzünü anlatmaya başladılar. Sapıklıklarını ve küfürlerini açıkladılar. Hattâ, "Allahü teâlâ (hâşâ) Fadlullah'a hulûl etmiştir" dediler. Bunu

duyan Fahreddîn. Acemî, daha fazla dayanamadı. Hemen ortaya çıkarak, bu sapıkların üzerine atıldı. Hurûfîler kaçarak, sultânın sarayına sığındılar. Fahreddîn Acemî de peşlerinden koştu. Sarayda bunları yakaladı. Hâdiseden haberi olmayan Fâtih Sultan Mehmed, Şeyhülislâma karşı edebinden hiç sesini çıkarmadı. Fahrüddîn Acemî, bu işi burada hâlletmek istiyordu. Hemen câmiye gitti, halkı câmiye çağırdı. Çok kalabalık toplandı. Fahreddîn Acemî hazretleri minbere çıkıp, bu kimselerin sapık ve dinsiz olduklarını isbât etti. Bunların kötü yolda olduklarını ve hemen idâm edilmeleri lâzım geldiğini söyledi. Mahkeme kurulup, idâm edilmelerine karar verildi. Halkın ibret alıp, böyle sapıklara fırsat vermemeleri için, büyük bir kalabalık önünde cezâları infâz edildi. Çünkü bu sapıkların reîsi ve fırkalarının kurucusu Fadlullah'ın yeryüzünde Allahın temsilcisi, hattâ insan sûretindeki şekli olduğunu söylüyor ve başkalarını da kandırmaya çalışıyordu. Bütün hurûfîler tesbit edildi. Hepsi yakalanıp idâm edilerek, Osmanlı toprakları bu sapıklardan temizlendi.

Hastalandığında, Molla Ali Tûsî ziyâretine geldi. Fahreddîn Acemî'den nasîhat istedi. O da; "Halkın sırtından kânun kamçısı eksik edilmesin" dedi. Ya'nî kanunların uygulanmasında kimseye ta'viz verilmesin demek istedi. Bir daha konuşmadı ve vefât etti. Edirne'de Üç Şerefeli Câmi yanında bir medrese yaptırdı. Kaynaklarda, eserlerinden bahsedilmemektedir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 81

2) *Devhat-ül-meşâyıh sh. 5, 6, 7*
3) *Nefehât-ül-üns sh. 671*